

Lagafrumvarp fellt.

Brunatryggingar utan Reykjavíkur.

Á 34. fundi í Sp., 9. febr., var útbýtt frá Nd.:
Frv. til l. um brunatryggingar utan Reykjavíkur [141. mál] (þmfrv., A. 335).

Á 43. fundi í Nd., 10. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 47. fundi í Nd., 14. febr., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Flm. (Jörundur Brynjólfsson): Herra forseti. Eins og grg. þessa frv. ber með sér, þá er það flutt eftir ósk hæstv. félmrh. af mér og hv. þm. Dal.

Efni þessa frv. er, að sett verði allsherjarlöggjöf um brunatryggingar húsa utan Rvíkur. Það er samið af minni hluta mþn. þeirrar, er hafði þessi mál til meðferðar, og eins og grg. ber með sér, þá ræðir hún ekki eingöngu um efni þessa frv., heldur er og vikið að nokkrum ákvæðum í frv. meiri hlutans, og er það vita-skuld sakir þess, að ágreiningur var innan n., og ræðir minni hl. þess vegna nokkuð um þau atriði, sem á milli ber.

Félmrn. hefur einnig nokkra umsögn um málið, og snertir umsögnin ekki eingöngu efni þessa frv., heldur og nokkuð ákvæðin í frv. meiri hlutans. Það gerir vafalaust, að sú umsögn er látin í té, áður en hv. meiri hl. flutti sitt mál inn í þingið. En þó að þannig sé þetta orðað í grg. frv., þá þarf það vitaskuld á engan hátt að trufla meðferð þessara mála eða getur talizt á nokkurn hátt óeðlilegt eða óheppilegt, þar sem svona er háttað um undirbúning málsins.

Aðalatriði þessa frv. er, að eigendur húsa utan Rvíkur hafi frjálsræði til þess að tryggja hús sín hjá því félagi, sem þeir óska helst, eða fela sveitarstjórn að annast váttrygginguna fyrir sína hönd. Frv. er ákvæði um allsherjarlöggjöf um brunatryggingar utan Rvíkur, og í það er ekki blandað öðru. Það eru engin ákvæði í því, sem snerta Brunabótafélag Íslands, og getur það ekki talizt annað en eðlilegt, að í löggjöfinni sé þessu haldið aðskildu.

Þetta mál sýnist mér liggja ákaflega ljóst fyrir og auðvelt að gera sér grein fyrir, hver Alþt. 1954. C. (74. löggjafarþing).

stefnan er, og geta menn svo valið, hvort þeir eru heldur því fylgjandi eða ekki, því að það er ekki farið í neinar grafgötur í ákvæðum frv. um, hvernig þessu skuli hagað. Og samkvæmt því, sem fyrir liggur, skilst mér sem það sé vandalaust að velja sér afstöðu til þess, með eða móti málinu.

Ég sé ekki, að það sé ástæða til að þessu sinni að fjölyrða mjög um málið. Efni frv. kemur ljóslega fram í greinum þess og einnig í grg. fyrir frv.

Ég vil leyfa mér að mælast til, að að þessari umr. lokinni verði frv. vísað til hv. allshn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 20 shlj. atkv. og til allshn. með 21 shlj. atkv.

Á 51. fundi í Nd., 22. febr., var frv. tekið til 2. umr. (A. 335, n. 381 og 385).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 23 shlj. atkv.

Frsm. meiri hl. (Björn Ólafsson): Herra forseti. Allshn. klotnaði um mál þetta, og hefur meiri hl. n. skilað álit á þskj. 385 og leggur til, að þetta frv. sé fellt, enda lá þá fyrir deildinni og hefur nú verið afgreitt til 3. umr. frv. um Brunabótafélag Íslands, sem fjallar í meginatriðum um sama efni og þetta frv.

Meginuppistaðan í þessu frv. er það, að með því er gert að aðalreglu, að húseigendum sjálfum verði heimilt að brunatryggja húseignir sínar hjá hverju því váttryggingarfélagi, sem viðurkennt er af ráðherra. Þetta er meginbreytingin. En í frv. því, sem nú var afgreitt til 3. umr., eru húseigendur í sama bæjar- og sýslufélagi skyldaðir til að vera einn samningsaðili.

Ég ræddi um þetta í gær við umræðu málsins hér í d. og skal því ekki fara frekar út í það, en ég vildi gjarnan nota þetta tækifæri til þess að svara að litlu leyti þeirri fsp., sem hv. þm. V-Húnv. (SkG) bar hér fram um það, hvers vegna tryggingar megj ekki vera frjálsar. Ég er forviða, að hv. þm. skuli spyrja svona, því að ég tel. að samkv. frv. um Brunabótafélag Íslands séu tryggingarnar frjálsar. Eg kalla þær tryggingar frjálsar, sem hægt er að segja

upp með sex mánaða fyrirvara og hægt er eftir þann tíma fyrir bæjarfélögin að semja um við hvaða tryggingarfélag sem býður þeim hagkvæmust kjör. Ég sé ekki neinn mun á þessu og frjálsum tryggingum, að öðru leyti en því, sem ég gat um hér í gær. Þó að ég sé fylgjandi frjálssu framtaki, þá verð ég að viðurkenna það, að það er venjulega hægt að ná hagkvæmari samningum, ef margir standa saman um það, sem út er boðið, á opnum markaði. Ég sný ekki aftur með það, að hver einstaklingur stendur verr að vígi með brunatryggingar sínar og iðgjöld af þeim, ef hann á einn að semja beint við félögin. Hver einstaklingur getur aldrei haft í fullu tré við voldug váttryggingarfélag, og þess vegna er samningsaðstaða heildarinnar í þessu efni miklu sterkari. Þetta sást best þegar Reykjavíkurbær bauð út tryggingarnar í einu lagi. Iðgjaldagreiðsla af tryggingunum stórlækkaði við þessa aðferð og hefur farið lækkaði síðan vegna þeirrar samkeppni, sem hefur komið fram um tryggingarnar frá ýmsum váttryggingarfélögum.

Þetta er aðalatriði málsins í því frv., sem hér liggir nú fyrir, og það, sem var deilt um í sambandi við það frv., sem nú er afgr. til 3. umr., hvort samningsaðillinn ætti að vera einstaklingurinn eða bæjar- og sýslufélagið. Ég tel ekki, að það sé á nokkurn hátt víkið frá hugsjón frjáls framtaks, þó að mönnum í sama bæjarfélagi sé gert að skyldu að semja í heild um slík málefni sem þessi.

Ég er ekki í neinum vafa um, að það er að mörgu leyti farsælla fyrir váttryggjendur húseigna úti á landi, að lögin eru þannig úr garði gerð, að menn verða að standa saman um tryggingarnar. Ég tel ekki, að neitt frelsi sé tekið af bæjar- eða sveitarfélögum, ef þau mega semja við hvern þann aðila, við hvert það tryggingarfélag sem veitir þeim hagkvæmust kjör.

Frsm. minni hl. (Jörundur Brynjólfsson): Herra forseti. Í sjálfu sér get ég látið nægja að vísa til þeirra umræðna, sem fóru fram í gær um þessi mál, og til nál., sem við í minni hl. höfum gefið út og er á þskj. 381. Höfuðatriðin, sem máli skipta, eru þar dregin fram, og einnig komu þau fram hér í umræðunum í gær, svo að það er ekki ástæða til þess að fjöl-yrða mikið nú um þetta mál. Við litum mjög misjafnt á það, og eftir því sem fram kemur hjá hv. frsm. meiri hl., þá ber okkur það á milli, að við gerum allmikinn mun á því, hvort einstaklingarnir eru frjálsir eða stjórnarvöld bæjar- eða sveitarfélags hafi þetta málefni einstaklinganna í sínum höndum.

Áður en ég vik nánar að þessu atriði, af því að ræða hv. frsm. meiri hl. (BÓ) gaf nú ofur lítið tilefni til þess að víkja lítið eitt meira að þessu, þá vil ég gera grein fyrir þeirri breytingu, sem við leggjum til að sé gerð á 1. gr. Það er ekki nein efnisbreyting, en ég ætla, að með því orðalagi, sem við höfum á brtt., komi það ljósar fram, að því aðeins geti bæjarstjórnir eða hreppsfélög samið fyrir húseigendur, að

þær hafi fengið hjá þeim umboð til þess, þ. e. a. s. fyrir þá, sem það veita, en ekki öðruvísi.

Hv. frsm. meiri hl. virðist engan mun gera á því, að húseigendur megi ráða því sjálfir, hvar þeir váttryggja, eða bæjar- eða sveitarstjórn ákvarði það, hvar tryggt skuli, og kallar þetta fullkomið frelsi hjá einstaklingunum. Ég er ekki alveg viss um, að í framkvæmdinni þyrfti það að vera, og víst er um það, að þetta fyrirkomulag veitir einstaklingum enga tryggingu fyrir því, að farið sé eftir þeirra vilja eða að þeirra ráðum um, hvar tryggt skuli. Ég vil ekki í sjálfu sér efast um það, að bæjar- eða sveitarstjórnir, hvor aðilinn sem er, reyni að ná hagkvæmum kjörum fyrir sína umbjóðendur. Það vildi ég ekki efast um, og það þarf ekki að blanda því atriði inn í þessar umræður, vegna þess að menn geti ekki gert greinarmun á því, hvort einstaklingarnir geta notið fullkomins frjálsræðis um þessar ákvarðanir, hvar tryggt skuli.

Ég vil ekki neita því, að svo kunni að vera, að aðili, sem hefur á sinni hendi að gera samninga fyrir marga og upp á allmikla fjármuni, geti náð betri samningum en einstaklingar, sem minna hafa umleikis. En eftir ölli málsins ætti ekki hjá opinberum tryggingarfélögum í því efni að vera ýkja mikill munur, þó að ég engan veginn vilji neita því, að það kunni að vera einhver munur á því, hvort samið er við einstaklinga eða bæjar- eða sveitarfélög, því að tryggingarfélögin munu setja sér nokkuð fastar reglur í þessu efni og í höfuðatriðum fara eftir þeim. Samt kann einhver mismunur að vera, og hann er reyndar þegar til staðar. Einstök bæjarfélög hafa undanfarið haft aðra samninga um tryggingargjöld fyrir eignir manna heldur en t. d. sveitarfélög, og þar hefur verið verulegur munur á. Viss bæjarfélög hafa komið að hagstæðari kjörum. Fyrirkomulagið hefur verið það, að bæjar- og sveitarfélögin hafa verið aðili og þeim hefur þó ekki tekizt að komast í þessu efni að betri samningum en svo, að eftir að umtal var um að gefa þetta frjálst og löggjöfin yrði sniðin með það fyrir augum, hafa þessi iðgjöld stórlega lækkað, um 40% eða jafnvel meira. Það hefur staðið til boða, að menn gætu tryggt fyrir þetta minni iðgjöld en áður var, og það er fyrir umtalið eitt, af því að líkur voru til, að menn mundu bráðlega njóta meira frelsis í þessum efnum en áður tíðkaðist. Það var ekki eins og það væri þó komið í framkvæmd, neitt af þessu. Það var aðeins umtalið. Þessar verkanir hafði það. En hv. 3. þm. Reykv. má ekki láta sér koma það til hugar að ætla að telja neinum manni trú um það, að hann sé jafnfrjálss að þessum athöfnum, hvar hann tryggir eða fyrir hvaða kjör, ef sveitarstjórn gerir það, eins og hann ákvarðaði það sjálfur. Það er annað atriði hvað hagsmunina áhrærir, og hann á þá að rökstyðja sitt mál á þeim grundvelli, að sveitarfélögin nái ætíð eins góðum kjörum eða jafnvel betri, ef þau gera það, heldur en hver einstaklingur. En honum þýðir ekkert að ætla að fara að hamra á því hér, að einstaklingarnir hafi jafnmikið frelsi, ef sveitarstjórn eða

bæjarstjórn fer með þetta umboð, eins og ef þeir ákvarða það alveg hver fyrir sig. Það er ekki til neins. Það fer ekki saman, og hv. þm. verður að gera skilsmun á því. Hans málstaður ætti að vera jafngóður fyrir því, þó að hann hræði ekki þessu svona saman og ruglaði saman hugtökum og merkingu orða. Ég veit til þess, að hv. 3. þm. Reykv. er mjög annst um íslenzka tungu, en hann má ekki misbjóða henni eins og hann gerir nú með þessu.

Áður en ég skil við þetta atriði, langar mig til að spyrja hv. þm., því að ég veit það ekki með vissu, hvort húseigendur í Reykjavíkurbæ njóta nú þeirra iðgjalda fyrir brunatryggingar húseigna sinna eins og þeim stóð til boða á síðasta þingi, þegar við vorum að tala um þessi brunamál. Þá stóð Reykjavík til boða að tryggja húseignir sínar fyrir 47% lægri iðgjöld en áður höfðu tíðkast. Ekkert skortir á, að bærinn hafi það nú í sínum höndum. Þetta bæjarfélag, Reykjavíkurborg, er langsamlega fjölmennasta bæjarfélagið á þessu landi. Njóta íbúar Reykjavíkur í þessu efni nú þessara hlunninda? Ekki dettur mér í hug að ætla það, að þeir, sem umboðið hafa fengið til að fara með þessi mál, vilji ekki sínum umbjóðendum vel. Ég fer ekkert að blanda því inn í þetta mál. En njóta þeir þessara friðinda, sem þeim stóðu til boða? Ég vænti, að hv. þm. upplýsi það. Ef svo er, þá er það náttúrlega nokkur sönnun fyrir því, að hann hafi nokkuð til síns máls um það, að bæjar- eða sveitarstjórn komi fram fyrir einstaklingana. En ef svo væri, að þeir nytu þess ekki, þá skilst mér sem þá kunni eitthvað að veikja röksemdir og málstað hv. 3. þm. Reykv.

Hv. 3. þm. Reykv. lagði á það mikla áherzlu, hve það væri mikill munur á samningum, ef margir stæðu að baki þeirra, og náttúrlega ef um mikla fjármuni væri að ræða, hvað auðveldara væri þá að komast að hagfelldari kjörum. Er ekki neitt óeðlilegt, þó að menn álykti sem svo. Það hafa verið uppi raddir um það, að við Íslendingar værum svo fámenn þjóð, innkaup okkar erlendis frá væru á mælikvarða stórbjóða ákaflega litil og það væri enn lakara fyrir það, hvað það væru margir menn hjá okkur, sem önnuðust innkaup. Til orða hefur komið, — það veit ég, að hv. 3. þm. Reykv. kannast við, — að ríkið sjálft keypti inn og gæfi þessum einstaklingum, sem hafa annast vöruviðskipti fyrir þjóðina, alveg lausn frá þeim störfum. Ekki efast ég um, að nokkrar líkur séu fyrir því, að hægt væri að komast að betri kjörum, ef keypt væri í einu lagi, gerð væru stórinnskaup, heldur en ef innkaupin eru litil. Ég ætla, að ég hafi einhvers staðar lesið það, að hér séu í Rvík einni rúmir 200 heildsalar og eitthvað á níunda hundrað smásöluverðanir, minnir mig. Svo mikið er víst, og ég man það meðvissu, að verðanir hér í bænum, ef heildsalar eru taldir með, eru á annað þúsund. Ákaflega hlyti það að vera mikill munur, ef það kæmi nú einn aðili með allt að baki sér til að gera innkaup á nauðsynjum þjóðarinnar. (*Gripið fram í: Ríkið til dæmis.*) Já, t. d. ríkið, segjum það. (*Gripið fram í: Eða Sambandið.*)

Já, eða Samband íslenzkra samvinnufélaga gerði þessi innkaup. Ekki er hægt að neita því, að það væri frelsisskerðing hjá einstaklingum með þessu móti, þeim sem vilja nú gera innkaup og hafa það að starfi sínu. En ef ríkisvaldið, af því að það er nú yfir okkur alla sett og er að því leyti sambærilegt og bæjar- og sveitarstjórnirnar eru yfir sitt fólk, væri nú látið annast þetta allt saman, þá er ekki óeðlilegt, þó að manni dytti í hug, að það væri hægt að fá hagfelldari innkaup. Þar sem við höfum nú þingbundna stjórn og hvert sem stjórnarfarið er, þá á það að byggjast á einstaklingum, þ. e. a. s. þeim, er kosningarétt hafa, þá ættu einstaklingarnir samkv. röksemdafærslu hv. 3. þm. Reykv. að njóta í gegnum þetta fulls frelsis. Hans hugsanagangur út af þessu máli er færður út á ofur lítið viðara svið, en æðsta ráðið er þarna yfir, og þá ætti allt að vera í lagi.

Er hv. 3. þm. Reykv. tilbúinn til þess að færa þetta út á þetta svið? Ég er það nú reyndar ekki. Ég hef þá skoðun, að frelsi einstaklinganna sé það mikils virði, að það kunni að vera hættulegt að binda það í miklar viðjar, og þess vegna hef ég verið á móti því, þegar verið er að tala um ríkisverzlun, þannig að ríkið annist öll innkaup og deili svo út á meðal fólksins. Ég hef óttast, að þó að það byrjaði mäske vel, ef við værum heppnir með menn, sem önnuðust það til að byrja með, þá gæti það, þegar frá liði, leitt til þess, að hagsmuna fólksins yrði ekki gætt, og ekki gott að segja um, hvar það endaði. Þess vegna hef ég verið andvigur þessu og vil þar nokkuð til vinna að setja þetta ekki í neina fjötra, þó að ég játi fullkomlega, að eins og þetta gengur fyrir sig hér hjá okkur, þá veldur þetta þjóðinni, af því að verzlunarstéttin er orðin ákaflega fjölmenn, miklum kostnaði, sem æskilegt væri að þjóðin gæti sparað. — Ég bendi hv. 3. þm. Reykv. á þetta, af því að hann virtist leggja á það höfuðáherzlu, að það væri um að gera í svona málum, þegar samninga ætti að gera, að þá væru þeir stórir, þ. e. a. s., að þar væri að ræða um mikla fjármuni, og þá væru mestar líkur til þess, að við það yrði það mikill ávinningur, að hagsmunum fólksins væri bezt borgið með því fyrirkomulagi.

Ég ætla, þegar hv. 3. þm. Reykv. ihugar þetta nánar, þá finni hann, að hans röksemdir fyrir því, sem hann vill nú vera láta í þessu máli, eru ekki það sterkar, að það sé alveg sjálfsagt að fara þessa leið. Og svo mikið er víst, að ég held, að hann finni ekki eins mikið til hvað áhrærir frelsi einstaklingsins í þessum efnum og ef menn notuðu sér röksemdafærslu hans og færðu þetta út á viðara svið, að þar sem bæjar- og sveitarstjórnir ná ekki til, þar taki ríkisvaldið við. Þá gæti það borið þannig að, að honum fyndist, að það væri nokkuð skertur réttur og frelsi einstaklingsins til athafna og til þess að ráða málum sínum.

Ég sé svo ekki ástæðu til þess að fjölyrða um málið frekar. Atkvgr. verður vitaskuld látin skera úr um það, hvernig með það fer. Þessi

mín orð núna voru aðallega töluð út af þeim röksemdum, sem hv. 3. þm. Reykv. dró hér fram og taldi svo mikilvæg, að það ætti að ráða úrslitum um þetta mál. Ég vildi benda honum á, að vel gæti síðar komið að því, að flutt væri mál hér í þingi, sem hefði það í sér fólgið, að það væri nokkur skerðing á rétti einstaklinganna, en væri hægt að beita nákvæmlega sömu röksemdum við til meðmæla, að þau gengju fram, að að baki þeim stæði fjöldi manns, og væri hægt að telja, að fólkið hefði meiri hagsmuni af því, að fáir aðilar fjölluðu um þau, en einstaklingarnir ekki. Þá er ég ekki viss um fyrir fram, að hv. þm. teldi, við skulum segja t. d. viðvíkjandi verzluninni, sjálfsagt, að slík rök ættu að gilda. En frá hans sjónarmiði og röksemda-færslu ætti hann að vera slíku máli fylgjandi. Ég veit ekki, hvort það kemur nokkurn tíma í minn hlut að biða átektu um slíkt, en ef það kæmi fyrir, þannig að maður gæti gefið slíku gætur, þá mundi ég hugsa til hv. 3. þm. Reykv. og sjá, ef hann ætti um það að fjalla hér í Alþ., hvernig hann greiddi atkv. í slíku máli.

Jónas Rafnar: Herra forseti. Það eru aðeins örfá orð. — Ég held, að hv. þdm. hljóti að vera nokkuð hissa á öllu því moldviðri, sem þyrland hefur verið upp í kringum þetta svokallaða brunamál. Í fyrsta lagi er því haldið fram af andstæðingum frv. um Brunabótafélag Íslands, að það sé verið að lögfesta einkarétt Brunabótafélagsins, og það meira að segja tekið fram í álitu hæstv. félmrn., að það sé núna verið að viðhalda þeim einkarétti, sem Brunabótafélagið hefur haft. Núna um helgina fæ ég tóninn norðan frá Akureyri í höfuðmálagnu Framsfl. þar, þar sem þessu er jafnframt haldið fram, að Sjálfstfl. og aðrir flokkar hér í þinginu séu að tryggja það, að Brunabótafélagið geti áfram haft þann einkarétt, sem það hefur haft. Í öðru lagi er hamazt á móti því, að tryggjendurnir sjálfir fái að stjórna Brunabótafélagi Íslands. Maður á dálitið erfitt með að skilja þessa afstöðu, að verið sé að læða því inn hjá íbúum þessa lands, að það sé verið að halda við einhverri einkasölu, sem alls ekki er, og svo í öðru lagi, að það sé stórkostlega hættulegt, að þeir menn, sem koma til með að skipta við Brunabótafélagið, ráði því sjálfir. Ég vildi aðeins láta þessi tvö atriði koma fram.

Í sambandi við það frv., sem hér liggur fyrir, vil ég svo aðeins taka það fram, vegna þess að ég átti sæti í þeirri n., sem vann að þessum málum, að meiri hluti nefndarinnar leit svo á, að það væri heppilegra, að sveitarfélögin önnuðust tryggingar í umdæmum sínum, húseigendur mundu með því móti komast að hagstæðari kjörum, a. m. k. þegar til lengdar léti. Og ég vil benda á það, að með þessu er einmitt verið að halda við því fyrirkomulagi, sem verið hefur. Þar til lögin um brunatryggingar utan Reykjavíkur voru sett í fyrra, önnuðust sveitarfélögin hjá Brunabótafélagi Íslands allar tryggingar á húseignum sínum, og með lögunum í fyrra um brunatryggingar utan

Reykjavíkur, þar sem gert er ráð fyrir því, að sveitarfélögin geti eftir 15. okt. 1955 hætt að tryggja hjá Brunabótafélaginu, er því einmitt slegið föstu, að það „prinsíp“ eigi að ráða, að sveitarfélögin sjái um tryggingar húseigna sinna. Það er því alls ekki um neitt nýtt fyrirkomulag að ræða.

Hv. 1. þm. Árn. vék að því áðan, að það hefðu verið nokkuð óhagstæð viðskipti við Brunabótafélag Íslands á undanfarandi árum. Ég leyfi mér að vefengja þessi orð hv. þm. Ég held einmitt, að Brunabótafélag Íslands, miðað við þær aðstæður, sem verið hafa, hafi staðið sig vel. Og það er ekki alls kostar rétt, þegar verið er að ræða um iðgjöldin, að bera saman brunatryggingariðgjöld hér í Reykjavík og úti á landi, vegna þess að brunavarnir hér í Reykjavík eru komnar langt fram úr því, sem þær eru nokkurs staðar annars staðar á landinu. Það er því eðlilegt, að iðgjöldin utan Reykjavíkur hafi verið allmiklu hærri en hér í bænum. Annars vildi ég í sambandi við þetta atriði benda á þskj. 771, sem lá fyrir Alþ. í fyrra, þar sem einmitt er gerð mjög ýtarleg grein fyrir þessum málum frá Brunabótafélaginu sjálfu. Þessi grg. er það ýtarleg, að ég held, að eftir að menn hafa kynnt efnin hennar, hljóti þeir að komast að raun um það, að ýmsar ásakanir í garð Brunabótafélags Íslands séu ekki á rökum byggðar.

Ég sé svo ekki ástæðu til þess að hafa fleiri orð um þetta mál. Ég er búinn að tala nokkuð oft í því, en ég held, að meiri hl. n. hafi markað réttu stefnuna í þessum málum.

Emil Jónsson: Herra forseti. Ég lít nú að visu svo á, að með afgreiðslu þess máls, sem var síðast til umr. hér í þessari hv. d., frv. til l. um Brunabótafélag Íslands, séu örlög þessa máls ráðin, því að ágreiningurinn, sem var við lausn þess, er enn sá sami við afgreiðslu þessa máls, sem hér liggur fyrir. Spurningin er einvörðungu eða aðallega um það, hvort einstaklingarnir sjálfir í bæjum eigi að hafa leyfi til að tryggja hver í sínu lagi eða hvort bæjarfélögin eigi að koma fram sem heild fyrir þessa aðila og tryggja fyrir þá alla í einu.

Hv. þm. V-Húnv. spurði að því áðan, hvers vegna brunatryggingar mættu ekki vera frjálsar á sama hátt og bifreiðatryggingar mega vera frjálsar. Mig langar til að fara um þessa spurningu hv. þm. nokkrum orðum og segja honum, hvað því veldur frá mínu sjónarmiði, að um þetta sé eðlilegt að gildi nokkuð mismunandi reglur.

Þegar brunatryggingarnar eru allar á einni hendi, þá er ekki nóg með það, að aðstaða þeirrar húseigendaheildar, sem þar kemur saman sameinuð gagnvart tryggingarfélaginu, sé sterkari en þegar einn og einn semur hver í sínu lagi, heldur kemur líka það til greina, að áhugi tryggingarfélagsins fyrir því að halda brunavörnum staðarins í góðu lagi hlýtur að vaxa, eftir því sem hann hefur meira af tryggingunum á einni hendi. Þetta hefur komið ákaflega greinilega fram í starfi Brunabótafélags Íslands, sem nú síðasta aldarfjórðunginn

a. m. k. hefur beint að því að bæta brunavarnir hjá þeim kaupstöðum og hreppsfélögum, sem hjá því tryggja, og orðið svo verulega ágeugt í því, að brunatryggingaiðgjöldin hafa getað lækkað með hverju ári vegna bættra skilyrða til þess að ráða við eld eða við bruna, á sama tíma sem bifreiðatryggingarnar frjálstu eru á stöðugri leið upp á við. Þetta er munurinn, að brunatryggingarnar eru í dag með sífellt lækkanði iðgjöld vegna bættra brunavarna, en bifreiðatryggingarnar eru, eftir því sem mér skilst, enn þá hækkandi.

Hv. 1. þm. Árn. vildi þakka frelsinu í tryggingunum, að brunabótaiðgjöldin væru lækkanði. Ég held, að þetta sé mikill misskilningur hjá hv. þm. Lækkunin á brunabótaiðgjöldunum, sem fengist hefur, er fyrst og fremst og aðallega því að þakka, að varnirnar hafa verið bætтар. Og það er óneitanlega þetta félag, sem haft hefur hingað til eitt tryggingarnar utan Reykjavíkur, sem unnið hefur að því að bæta brunavarnirnar. Ég er að visu ekki mjög gamall maður, en ég man þó eftir því, þegar brunavarnirnar, þar sem ég þekkti, voru þannig, að ef kviknaði í húsi, þá gengu nokkrir menn um staðinn með lúðra og blésu í þá. Skyldu þá allir staðarins íbúar koma á vettvang til þess að vinna að slökkvistarfinu. Þeir skiptu sér svo sumir niður á nokkrar handdælur og aðrir til þess að bera vatn í fötum á brunastaðinn, með mismunandi árangri þó, sem oftast varð náttúrliga ekki mjög mikill, vegna þess að tækin, sem þeir höfðu til umráða, voru mjög ófullkomin.

Mjög snemma á starfsferli sínum hefur Brunabótafélag Íslands farið út í það að hjálpa sveitarfélögum til þess að bæta úr þessu, fyrst og fremst með því að veita þeim lán til þess að kaupa tæki til slökkvistarfa. Mér er tjáð, að Brunabótafélag Íslands hafi nú í útlánum nokkuð hátt á annan tug milljóna króna, aðallega til sveitarfélaga, til þess að bæta úr brunavörnum sínum. T. d. hafa verið veitt lán til þess að byggja vatnsveitur, til þess að kaupa slökkvitæki, til þess að koma upp brunasímum o. fl., og niðurstaðan af öllu þessu hefur svo verið sú, að vegna þess arna hefur verið hægt að lækka iðgjöldin. Tjónunum hefur fækkað, og möguleikinn til þess að vinna bug á eldsvoða hefur vaxið.

Það hefur oft verið vitnað til þess, að iðgjöldin í Reykjavík væru lægri en þau eru víða úti um land. Þetta helgast fyrst og fremst af því, að brunavarnir Reykjavíkur hafa verið í betra lagi og fullkomnari en þær eru víða úti á landsbyggðinni. Starfsemi Brunabótafélagsins hefur miðað að því m. a. að jafna þessi met, og því hefur tekizt að ná verulegum árangri í þessu á þeim tíma, sem þessi starfsemi hefur verið höfð uppi. Ég er ekki viss um, að þetta mundi verða gert á sama hátt, ef fjögur eða fimm tryggingarfélög kepptu um tryggingarnar eða stæðu öll að tryggingunum á hverjum stað. Þá mundi kannske verða frekar tilhneiging til þess, að einn mundi ætla öðrum að gera það, sem augljóst er, að sá verður að gera, sem einn hefur tryggingarnar.

Ég vildi aðeins, vegna þess að mér hefur fundizt þessi starfsemi ekki koma nógu ljóst fram í þeim umr., sem hér hafa farið fram um brunatryggingar, benda á þetta sem ekki ómerkara atriði en ýmislegt annað í starfsemi Brunabótafélags Íslands og þeirra annarra, sem um þessar tryggingar keppa. Mér finnst, að þarna sé einmitt grundvöllinn að finna undir hinum lækkuðu iðgjöldum og að þeim grundvelli væri að verulegu leyti kippt í burt, ef menn ættu hver og einn út af fyrir sig að tryggja sín hús, án tillits til þess, hvað aðrir gerðu og hjá hverjum þeir tryggðu þau, ef með öðrum orðum væri kippt í burt möguleika bæjar- eða hreppsfélags til þess að tryggja í einu lagi fyrir alla sína meðborgara. — Ég vildi aðeins láta þetta koma fram í umr., vegna þess að mér hefur fundizt, að á það hefði ekki verið bent sem skyldi, en virðist þó alveg greinilegt, að þetta séu mjög sterk rök í þessu máli.

Frsm. meiri hl. (Björn Ólafsson): Herra forseti. Hv. 1. þm. Árn. talaði mikið um skerðingu á frelsi einstaklingsins, um það frelsi, sem einstaklingurinn væri sviptur með frv. um Brunabótafélag Íslands, og varpaði í því sambandi fram þeirri spurningutíð mín, hvernig mér litist á, ef það frelsi yrði nú af tekið á Íslandi, að hver maður gæti verzlað, og verzlunin væri fengin í hendur ríkinu eða jafnvel S. Í. S., sem ég tel nú öllu betri aðila í því efni en ríkið. — Ég vil í þessu sambandi benda á, að ég lagði þunga á það, að með sameiginlegum tryggingum væri betur séð fyrir hagsmunum einstaklinganna en ef þeir semdu hver í sínu lagi. Hagsmunum þeirra er betur borgið. En ég segi: Ef sú frelsisskerðing í verzluninni ætti fram að fara, sem hv. þm. talaði um, þá væri miklu verr séð fyrir hagsmunum einstaklinganna í landinu heldur en nú er. Þess vegna er þetta ekki sambærilegt, annað er hagkvæmt, hitt ekki. Ef ríkið eða Sambandið eitt ætti að fara að sjá um alla verzlunina, myndaðist slíkt vandráðastand hér, að ólifandi væri í landinu á eftir. Mætti segja, að með því væri verið að fara úr öskunni í eldinn, og getur því ekki verið neitt sambærilegt við framkvæmd, sem sér betur fyrir hagsmunum einstaklinganna en áður.

Hv. þm. sagði, að það væri alveg óviðunandi frelsissvipting, að menn hafi ekki fullt ráð á því, hvernig og hvar þeir tryggðu fasteignir sínar. Það má segja, að um margt sé einstaklingurinn sviptur frelsi í ýmsum greinum. Mundi hv. þm. ekki kalla það skerðingu á frelsi einstaklingsins, að hann skuli þurfa að vera bundinn í bæjarfélagi eða þjóðfélaginu, að hann megi ekki valsa eins og honum lízt? Það má segja, að þetta sé út af fyrir sig frelsisskerðing, en þessa frelsisskerðingu hefur einstaklingurinn sjálfur lagt á sig til þess að mega búa í þjóðfélaginu. Einstaklingurinn afhendir frelsi sitt á ýmsan hátt í hendur ríkisins, í hendur bæjarfélagsins, til þess að samfélag manna geti gengið betur en verða mundi, ef hver höndin væri upp á móti annarri. Það má t. d. segja, að

einstaklingarnir í þessu bæjarfélagi, hér í Reykjavík, afsali sér frelsi að mega byggja eins og þeim þóknast sjálfum að byggja. Þeir verða að senda umsóknir sínar til byggingarnefndar, sem segir þeim, hvernig þeirra hús eigi að líta út. Er þetta ekki frelsisskerðing? Jú, vissulega er það frelsisskerðing. En það er frelsisskerðing, sem borgarinn sjálfur hefur með opnum augum og glöðu geði afsalað til bæjarfélagsins. Er það ekki líka frelsisskerðing, að hver húseigandi megi ekki hafa eigin skólpleiðslu? Vissulega er það frelsisskerðing. En það er öllum þannað, a. m. k. hér í Reykjavík, að hafa hver sína skólpleiðslu. Vegna hvers? Vegna þess að það er hættulegt fyrir samfélagið, ef slíkt væri gert. Þess vegna hefur borgarinn afsalað sér þessum rétti. — Þetta snýr að heilsulegri sambúð manna, en það, sem við erum að ræða um hér, snýr að hagsmunum manna. Hér í Reykjavík hafa menn, eins og ég gat um áður, afsalað sér frelsinu til þess að semja sjálfir um brunatryggingar á húsum sínum. Þeir gera það nú með glöðu geði og kemur ekki til hugar að fara fram á að endurheimta þetta frelsi. Og það er vegna þess, að frelsisskerðing þessi hefur borið þann árangur, að ekki einn einasti húseigandi í Rvík lætur sér detta í hug, að hann geti sjálfur hjá nokkru váttryggingarfélagi í Rvík fengið tryggða sína húseign fyrir það verð, sem hann getur með þátttöku í samvinnu borgaranna á þessu sviði. Hví skyldi þetta ekki geta reynzt eins úti á landsbyggðinni? Hví skyldi ekki sama gilda þar um þá hagsmuni, sem hér er um að ræða? Ég er ekki í nokkrum vafa um, að það verður svo. Röð hv. þm. um, að einstaklingarnir séu sviptir frelsi, falla niður dauð og ómerk, því að hér er ekki um neitt slíkt að ræða.

Þessar umræður minna mig á gömlu söguna um stafaknippið. Mér dettur ekki í hug að halda því fram, að hv. þm. vilji leggja hvern einstakling um hné voldugra tryggingarféлага, til þess að þeir verði þar brotnir hver í sínu lagi, en ég vil aðeins benda honum á, að það verður að meira eða minna leyti árangurinn, ef þeir standa ekki saman, og það er engin frelsisskerðing að standa saman.

Frsm. minni hl. (Jörundur Brynjólfsson): Herra forseti. Ég býst nú við, að í sjálfu sér græðist ekki mikið á löngum umræðum úr þessu, og hvað þetta mál áhrærir nú, þá hefur býsna lítið upplýstst frá því, sem áður var komið fram. Það var frekar hjá mér, að ég tók nokkur atriði hjá hv. 3. þm. Reykv. til meðferðar, til þess að finna betur eða heyra betri grein hjá honum gerða fyrir, hvað hann teldi frelsi og aftur takmörkun á frelsi, en á hans síðustu ræðu var í því efni býsna lítið að græða.

Hv. þm. Ak. vék að því í sinni síðustu ræðu, að fyrir þeim í meiri hl. mþn. hefði vakað, skildist mér, að halda við þessu fyrirkomulagi, sem verið hefði hjá Brunabótafélagi Íslands. Það gera þeir að nokkru leyti, en opna þó möguleika fyrir menn að geta valið um tryggingu annars staðar. En ég viðurkenni fullkom-

lega með honum, að þeir hafi sýnt alla viðleitni í að reyna að binda þetta sem mest, og ég hef aldrei ráðizt á það. Mér hefur bara fundizt það óþarft og heldur óviðkunnalegt.

Hv. þm. sagðist mótmæla þeim ásökunum, sem fram hefðu komið í ræðu hjá mér gagnvart Brunabótafélagi Íslands. Nú vill svo til, að hvert orð, sem við segjum hér, er tekið upp. Ég þori óhræddur að skirskota til þess, sem segulbandið hermir eftir mér, að ég hef ekki sagt eitt einasta styggðaryrði í garð Brunabótafélags Íslands, — ekki eitt einasta orð til þess að átelja það í starfi sínu eða nokkurn hlut því til miska. Þvert á móti sagði ég, að það væri fjarri því, að ég vildi á nokkurn hátt efast um starfsemi þess, eða eitthvað á þá leið. Ég man það ekki alveg nákvæmlega, en þar segir bandið frá því alveg eins og öðru. Hafi hv. þm. Ak. séð eitthvað í blöðum eða eitthvað þess konar, þá má hann ekki blanda því saman og fara að svara því hér, þannig að hann sé með því að svara mér út af því, sem ég hef sagt.

Viðvíkjandi iðgjaldagreiðslu hef ég ekki einu sinni verið neitt að tala um Brunabótafélag Íslands í því sambandi. Ég hef bara minnst á þær staðreyndir, hvernig iðgjaldagreiðslurnar hafa verið. Því verður ekki á móti mælt. Menn eiga kost á því að tryggja núna fyrir um það bil 40% lægri gjöld en verið hefur. Þetta liggur fyrir. Ég veit til þess, að menn eru að gera samninga um brunatryggingar, og þessi er munurinn. Þó að ég varpi þessu fram, þá geri ég það ekki þannig, að það kunni ekki að vera eðlilegar orsakir til þess, að hægara sé að standa nú að einhverri ívilnun í brunabótgjöldum en áður var.

Þá kem ég að því atriði, sem hv. 5. landsk. þm. var að tala um hér áðan. Það er vitaskuld alveg rétt, að þegar brunavarnir á einhverjum stað eru orðnar góðar og brunahættan er lítil, þá er vitaskuld auðveldara að hafa iðgjöldin lág. En ég efast ekkert um, að hvers konar váttryggingarfélagsskapur sem hefði þessar tryggingar í sínum höndum mundi líka af sinni hálfu einmitt greiða fyrir því að tryggja sem bestar brunavarnir á hverjum stað, því að það fara saman hagsmunir váttryggingarfélagsins og einstaklinganna, sem láta tryggja. Hv. þm. sagði, að hann efaðist um, að ef það væru 4—5 félög, sem hefðu tryggingarnar, þá yrði eins vel fyrir þessu séð. Ég skal nú ekkert fara að fullyrða neitt um það, en öll mundu þau nú, hvort sem þau væru einu fleiri eða færri, stuðla að því að hafa sem tryggastar brunavarnir.

Hv. 3. þm. Reykv. talaði hér og fór að tala um, hvernig háttáð væri nú um takmarkanir einstaklinganna á frelsinu, og drap á nokkur atriði í því skyni. Ég var ekki um það að tala í minni ræðu, að það ætti ekki að leggja nein höft á frelsi einstaklinganna. Í síðuðu þjóðfélagi er það talið nauðsynlegt þjóðfélaginu sjálfu, og það er þegnum nauðsynlegt líka. Og einmitt margar slíkar takmarkanir eru meira að segja þegnum nokkur styrkur að lifa sínu lífi, að þeir vita, til hvers er ætlað af þeim, hvað leyfilegt er og aftur óleyfilegt. Út í þá sálma

purfum við ekki að fara frekar. Það eru ekki nema „anarkistar“, sem vilja engin bönd hafa á frelsinu, sem vilja, að hver ráði sér eftir eigin geðþótta, og láta sér lynda fullkomið stjórnsleysi.

Ég beindi fyrirspurn til hv. þingmanns viðvikjandi brunatryggingunum hér, af því að það var mikið talað um þær á seinasta þingi, og ég vissi til þess, hvað bænum stóð þá til boða. Bærinn tók svo það í eigin hendur, sem honum var vitaskuld frjálst, hann hafði meiri hluta hér á Alþingi til þess að koma því máli fram. Þó langaði mig til að forvitnast um það, hvort hagsmuna þegnanna hefði þá verið gætt á þann hátt, sem efni stóðu til, eftir því sem fyrir lá á síðasta þingi, og hvort iðgjöld manna hér í bænum væru þau sömu og þeim hefði staðið til boða hjá váttryggingarfélaginu, sem ég vissi um að þeir gætu tryggt hjá eignir sínar. Þessu svaraði hv. þm. engu orði, en sagði, að það væru svo góð kjör, sem menn hefðu, að mér skildist, að enginn þegn þessa bæjarfélags mætti til þess hugsa, að þessu yrði breytt eða það yrði öðruvísi. Já, þetta er elskulegt að heyra og gott, að svona vel er búið að bæjarbúum. En ég sá einhvers staðar, að það var sagt frá samþykkt bæjarstjórnar, að það hefði verið ákveðið að tryggja húseignir manna hér til brunatryggingar fyrir sömu iðgjöld og áður hefði verið. Ég sá líka einhvers staðar, — ég ætla, að það hafi verið eftir áramótin, heldur en aðeins fyrir þau, — að það var skýrt frá því, að iðgjöld brunatrygginga hér í bænum ættu að vera hin sömu og á síðasta ári. Nú má vel vera, að það sé eitthvað saman við þetta allt saman, sem ég ekki þekki, og um þá peninga, sem menn greiða hér langt umfram það, sem þeir hefðu þurft að greiða, hefðu þeir verið frjálssir að tryggingu og tryggt hjá því félagi, sem bauð best kjör í fyrri. Það er ekki smáupphæð, sem þeir greiða, en vel má vera, að henni sé einhvern veginn þannig var-

ið, að bæjarbúum þyki ekkert að því og í þeirra sálu ríki yfir því þessi fögnuður, sem hv. 3. þm. Reykv. var að tala um hér. En mig hefði langað til að fá fræðslu um það einmitt, hvernig þessu væri varið, og taldi, þegar ég varpaði þessari spurningu minni fram, að það gæti ekki verið neitt leyndarmál og mundi mega segja frá því hér. Hann kvað svo sterkt að orði, hv. þm., að það væru hvergi jafngóð kjör, sem stæðu til boða fyrir einstaklingana, eins og nú hjá þeim í Reykjavíkurbæ í þessum efnunum. Þetta er gott og gleðilegt að heyra. Mér skilst, að þeir hafi þá brugðizt svona skarpt við, — ég efaðist nokkuð um þetta í fyrri. En mikið skelfing hefði mér nú liðið betur, ef ég hefði fengið að heyra, hvernig þessu er varið, en um það er ég alveg ófróður enn. — Út í þetta mál mun ég svo ekki frekar fara, það er fyrir utan efni þessa frv., og að öðru leyti er lítið á þessum umræðum að græða.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 52. fundi í Nd., 24. febr., var frv. tekið til frh. 2. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 53. fundi í Nd., 25. febr., var fram haldið 2. umr. um frv.

ATKVGR.

Brtt. 381 samþ. með 14:10 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: HV, JS, JörB, KGuðj, PP, GMM, SkG, StgrSt, ÁB, Eirþ, EystJ, GJóh, GP, HÁ.
nei: IngJ, KS, KJJ, PO, BergS, BÓ, Eggþ, EI, EOI, EmJ.

JPálm, MJ, SB greiddu ekki atkv.

8 þm. (HelgJ, JR, LJós, ÓTh, SÁ, GilsG, GislG, GTh) fjarstaddir.

1. gr., svo breytt, felld með 15:10 atkv.

Fr. þar með fallið.

Lagafrumvörp afgreidd með rökstuddri dagskrá.

1. Náttúruvernd.

Á 1. fundi í Sp., 11. okt., var útbýtt frá Ed.:
Frv. til 1. um náttúruvernd [26. mál] (stj-
frv., A. 26).

Á 5. fundi í Ed., 18. okt., var frv. tekið til
1. umr.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra for-
seti. Prófessor Magnús Jónsson, þáverandi þm.
Reykv., var upphafsmaður þess á Alþingi, að
sett skyldu lög um náttúrufriðun. Hann flutti
frv. um það efni fyrst á árinu 1932. Það frv.
náði ekki fram að ganga, og hefur málinu síð-
an nokkrum sinnum verið hreyft á Alp., en
aldrei orðið úr lagasetningu.

Frv. það, sem hér liggur fyrir, er samið að
tilhlutan Björns Ólafssonar, fyrrv. menntm-
rh., af þeim dr. Sigurði Þórarinssyni jarðfræð-
ingi og Ármanni Snævarr prófessor. Enn frem-
ur hefur dr. Finnur Guðmundsson verið með
í ráðum um samningu frv.

Frv. fylgir löng og ýtarleg grg., þar sem
bæði er gerð grein fyrir hinum almennu sjón-
armiðum, sem farið hefur verið eftir við samn-
ingu frv., og fyrir einstökum ákvæðum þess,
og get ég að mestu leyti látið mér nægja að
visa til þeirrar grg., en vil þó taka nokkur at-
riði fram.

Náttúruverndarlög hafa nú verið sett víða
í löndum, t. d. var slík löggjöf sett í Svíþjóð
árið 1909, í Noregi 1910 og í Danmörku 1917.
Það er því ekki vonum fyrr, að gerð sé gang-
skör að því, að Íslendingar eignist hliðstæð lög,
enda má segja með sannri, að ekki sé síður
þörf á þeim hér á landi en annars staðar.
Óvíska hefur á skömmum tíma orðið slík ger-
bylting á ytri aðstæðum og í verklegum fram-
kvæmdum og hér á landi. Og því meiri fram-
förum sem náð hefur verið í margs konar
framkvæmdum, því meiri röskun hefur orðið
á náttúru landsins, eins og öllum er kunnugt.

Við samningu frv. þessa hefur verið höfð hlið-
sjón af hinnar fullkomnustu löggjöf annarra
þjóða um þessi efni, jafnframt því sem íslenzk-
ir staðhættir hafa auðvitað verið hafðir í

huga. Íslenzk náttúra er, svo sem kunnara er
en frá þurfi að segja, um margt einstæð, m. a.
að því leyti, að hún hefur fram á hin síðustu
ár orðið fyrir minni áhrifum af mannavöld-
um, a. m. k. beinlínis, en náttúra flestra ann-
arra menningarlanda. Veldur því það, hversu
Ísland byggist seint, miðað við önnur lönd, að
landið er strjálbyggt, og síðast en ekki sízt,
hve einfaldir allir lífnaðarhættir manna hafa
verið til skamms tíma, og er því þó ekki að
neita, að einmitt vegna úrræða- og aðgerða-
leysis hafa landskostir stórspillt á undanförn-
um öldum, skógar eyðt og stór landssvæði orð-
ið örfoka.

Með breyttum lífnaðarháttum og auknum
framkvæmdum koma nýjar hættur, svo að ekki
verður lengur við unað að vera án heildar-
löggjafar um náttúruvernd. Í íslenzkri löggjöf
eru að visu til fjölmörg lagaboð, sem miða að
því að vernda einstaka þætti í náttúru lands-
ins, svo sem gróður og dýralíf, og einnig eru
í gildi lög um bann gegn jarðraski o. fl. Þessi
lagaákvæði veita þó náttúru landsins hvergi
nærri þá vernd, sem æskilegt verður að telj-
ast. Þau styðjast flest við fjárhagsleg sjónar-
mið, þannig að þeim er fyrst og fremst ætlað
að stuðla að hæfilegri nýtingu hlunninda, og
nægja því ekki til raunhæfrar verndunar á
sjálfri náttúru landsins almennt. Nefna mætti
mörg dæmi um það, hversu þörfin á náttúru-
vernd er orðin brýn hér á landi, en þar sem
þetta er ýtarlega rakið í grg., sem fylgir frv.,
skal ég ekki fara frekar út í þá sálma nú.

Segja má, að ástæðurnar, sem liggja til
þess, að æskilegt er að setja almenna löggjöf
um náttúruvernd, séu af þrenns konar rótum
runnar. Í fyrsta lagi má nefna hreinar menn-
ingarástæður, ef svo má að orði komast. Er
þar einkum átt við ákvæði, sem ætlað er að
girða fyrir spjöll á náttúruminum og náttúru-
myndunum, sem hafa náttúrufræðilegt eða
sögulegt gildi. Það er og menningarleg skylda
að koma í veg fyrir, að náttúrunni sé spillt
að þarflausu, að varðveitt séu fögur og sér-
stæð landssvæði og yfirleitt að stuðlað sé að
góðri umgengni um náttúru landsins. Á þetta
ekki sízt við, þegar mannvirki eru gerð, hvar
sem er á landinu. Í öðru lagi má svo nefna

félagslegar ástæður. Er þá átt við nauðsyn þess, að greitt sé fyrir því, að almenningur geti átt þess kost að njóta náttúrunnar, og þá einkum sá hluti landsmanna, sem býr í þéttbýli. Í nágrannalöndum okkar er lögð sérstök áherzla á þetta atriði. Í þriðja lagi eru svo fjárhagslegar ástæður, sem lúta að því að tryggja möguleika á notkun ýmissa náttúruauðæfa á sem hagfelldastan hátt. Frv. þetta er að meginefni byggt á þessum þremur höfuðástæðum.

I. kafla frv. er svo gert ráð fyrir heimild til að friðlýsa sérstakar náttúrumyndanir, sem mikilvægt er að varðveita vegna fræðilegs gildis eða vegna þess, að þær eru fagrar eða sérkennilegar. Þá er heimilt að friðlýsa vissar tegundir jurta og dýra og enn fremur heil landssvæði, annaðhvort til þess að stemma stigu við umferð um þessi svæði vegna hættu á því, að sérstæð náttúra spillist, eða til þess að gefa almenningi kost á að njóta náttúrunnar við ákjósanleg skilyrði. Þá eru einnig í I. kafla ákvæði, sem koma eiga í veg fyrir óþörf náttúruspjöll og náttúrulýti. Þar eru og fyrirsmáli, sem stuðla eiga að góðri umgengni.

II. kafla frv. hefur að geyma ákvæði, sem tryggja almenningi sem frjálsastan aðgang að náttúru landsins. Þörf fyrir slík ákvæði vex eða skapast með vaxandi þéttbýli, svo að borgarþúum gefist kostur á að kynna landi sínu og sækja styrk í fegurð þess og tign.

III. kafla frv. fjallar um stjórn náttúruverndarmála. Lagt er til, að yfirstjórn þeirra heyri undir menntmnrn., en stofna á svonefnt náttúruverndarráð, er verði skipað þremur deildarstjórn náttúrugripasafnsins, einum manni með sérþekkingu í búnaðarmálum samkv. till. Búnaðarfélags Íslands, einum manni tilnefndum af Ferðafélagi Íslands, einum verkfræðingi tilnefndum af Verkfræðingafélagi Íslands og einum embættisgengum lögfræðingi, er menntmrh. skipar án tilnefningar, og sé hann form. ráðsins. Þá er lagt til, að í hverju sýslufélagi sé náttúruverndarnefnd, skipuð þremur mönnum, og eiga sýslumenn að vera formenn nefndanna.

Ýmsum kann að virðast, að fyrirkomulag þetta sé allumfangsmikið og kostnaðarsamt. En þess ber að gæta, að með þessari skipun mála ætti að vera tryggt, að sem flest sjónarmið komi til greina, er ráða skal fram úr þeim vandamálum, sem rísa í sambandi við framkvæmd laganna. Í náttúruverndarráði eiga að sitja menn, er fyrst og fremst hafa sérþekkingu á þessum málum, og í náttúruverndarnefndum sitja menn, sem hafa fyrst og fremst staðarþekkingu til brunns að bera.

Eins og ég hef tekið fram, þá fjallar frv. þetta um efni, sem er nýtt í íslenskri löggjöf, og er því, eins og ætíð í slíkum tilfellum, ærin vandi á höndum, þegar ekki er hægt að styðjast við reynsluna. Er þess að vænta, að n. sú, sem mál þetta fær til meðferðar, athugi það gaumgæfilega, því að þótt menn séu vonandi sammála um höfuðmarkmið frv., tel ég víst, að sitt sýnist hverjum um ýmis einstök ákvæði þess.

Alþt. 1954, C. (74. löggjafarþing).

Ég vil svo leyfa mér að leggja til, að frv. gangi til 2. umr. að þessari umr. lokinni og til hv. menntmn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 10 shlj. atkv. og til menntmn. með 10 shlj. atkv.

Á 12. fundi í Ed., 5. nóv., var frv. tekið til 2. umr. (A. 26, n. 113).

Frsm. (Ingólfur Flygearing): Herra forseti. Frv. um náttúruvernd, 26. mál þessarar d., sem hér liggur fyrir nál. um ásamt rökstuddri dagskrá á þskj. 113, er fram komið að tilhlutan fyrrv. menntmrh., en samið af þeim Ármanni Snævarr prófessor og dr. Sigurði Þórarinsyni, en dr. Finnur Guðmundsson hefur farið yfir frv. og tekið þátt í viðræðum um það.

Málið er flutt af ríkisstj. með framsögu hæstv. menntmrh. við 1. umr. Eins og frv. ber með sér, er gert ráð fyrir að vernda ýmsar náttúruminjar, um leið og almenningi er gefinn kostur á að njóta þeirra og brýnd fyrir fólki góð umgengni til að afstýra spjöldum á merkilegum náttúrufyrirbrigðum og vakin athygli fólks á gildi þeirra. Að visu eru til lög um friðun, sbr. lög um friðun Þingvalla frá 1928. Svo má nefna fuglafriðunarlögin, sem nýlega voru endurskoðuð. Frv. þetta er viðtækt og ýtarlegt, og hafa þeir, sem það hafa samið, lagt í það mikla vinnu, kynnt sér löggjöf og framkvæmd slíkra laga erlendis.

Frv. með aths. og skýringum er alls 39 bls. Er í aths. um frv. bent á ýmsa staði, þar sem spillt hafi verið sérstæðum náttúruminjum og eigi gengið svo snyrtilega um sem skyldi. Í sambandi við þetta eru aðallega fordæmdir framkvæmdir í Grænavatni í Krýsuvík, notkun gjalls úr Helgafelli í Vestmannaeyjum og úr Rauðhólum við Reykjavík, einnig sams konar not af gignum Grábrók í Norðurárdal. Flm. telja, að umgengni á þessum stöðum mætti sums staðar vera betri en er, þ. e. snyrtilegar gengið um að verki loknu, og er enn hægt að bæta þar um. En á hinn bóginn ber að líta á, að Rauðhólar við Reykjavík og eins sunnan Hafnarfjarðar hafa mjög verið notaðir til vega- og flugvallagerða, og væri ekki hægt að banna slíkt, meðan ekki er annað hægara efni fyrir hendi. Líkt mætti segja um Grábrók, en efni þaðan er mjög notað í steinsteypu og steinagerð, og sama má segja um vikurhóla þá, sem eru norðan Vatnsskarðs við Krýsuvíkurveg. Þaðan er flutt efni í allstórum stíl, bæði til ofaniburðar og holsteina-gerðar. Viðar eru steinefni, svo sem hraunbruni sunnan Hafnarfjarðar, sem mjög eru notuð til ýmissa gagnlegra hluta, einkum eftir að mönnum lærðist að nota jarðýtur til þess að geta hagnýtt sér slík efni með góðum árangri. Ég er sannarlega ekki að mæla því bót, að illa sé gengið um úti í guðsgrænni náttúrunni, og fer fjarri því, en hitt tel ég ekki heppilegt, að löggjafarvaldið skipti sér

um of af slíku að þarflitlu. Ekki veitir af að nota sér þá hraun- og vikurhóla, sem hér hefur verið minnst á, án þess að ég vilji gera lítið úr náttúruverndinni, því að hún er sjálfsögð og virðingarverð innan vissra takmarka. En ætlað er til í frv., að náttúruverndarráð og náttúruverndarnefndir hafi úrskurðarvald í þessu.

Þetta mál þarf að undirbúa rækilega, og því mælir nefndin með því, að þeir aðilar, sem getið er um í nál., eigi kost á að láta álit sitt í ljós. Hefur n. því orðið ásátt um að afgreiða það með eftirfarandi rökstuddri dagskrá, með leyfi hæstv. forseta:

„Í trausti þess, að ríkisstj. leiti umsagnar sýslunefnda, bæjarstjórna og Búnaðarfélags Íslands um málið og leggi fyrir næsta þing niðurstöður sínar, að undangenginni endurskoðun á frv., tekur deildin fyrir næsta mál á dagskrá.“

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Ég þakka hv. n. fyrir athugun hennar á þessu máli og viðurkenni fyllilega, að málið er svo margþætt og í því svo mörg vafasöm atriði, að eðlilegt er, að það sé sent til umsagnar þeirra aðila, sem n. gerir till. um. Og ég hygg, að það muni síður en svo spilla fyrir málinu, heldur verða til þess að greiða fyrir framgangi þess.

Mér var það mjög ljóst, er ég ákvað að leggja frv. fyrir þingið, að frv. er enn ekki búð að fá svo ýtarlega athugun, að eðlilegt sé, að það verði lögfest þegar í stað. Ég taldi þó rétt að leggja það fyrir Alþ. til þess að kynna því málið og þar með öllum almenníngi í landinu. En það er nauðsynlegt, að menn átti sig á, hvaða kvaðir þarna er um að ræða, til þess að ekki risi andstaða eftir á gegn því góða máli, sem hér er um að ræða, sem ef til vill yrði til þess að eyðileggja allt málið í framkvæmd eða knýja fram skjótar breytingar eftir á. Ég held þess vegna, að sú meðferð, sem n. leggur til, sé sú heppilegasta, og er sannfærður um, að það skiptir ekki meginmáli, hvort frv. nær samþykki árinu fyrr eða síðar, eða þó að einstökum atriðum þess sé breytt, heldur er hitt meginatriðið, að málinu sé fylgt eftir og það í höfuðatriðum verði samþykkt, áður en yfir lýkur.

Brynjólfrur Bjarnason: Herra forseti. Ég álit, að hér sé um hið merkasta mál að ræða og eitt hið merkasta frv., sem lagt hefur verið fyrir þetta þing, og auk þess mjög aðkallandi mál. Slíka löggjöf sem þessa hefði þurft að vera búð að setja fyrir löngu, og ég held, að það sé þegar orðinn ærinn skaði að, að engin löggjöf hefur verið um þetta efni, eins og raunar er sýnt fram á í grg. Ekki mun sít þörf á slíkri löggjöf til þess að vernda náttúru Reykjanesskagans, eins og nú er áttatt í voru landi.

Ég tel, að það megi ekki dragast að setja þessi lög. Allur dráttur gæti valdið tjóni á íslenskum náttúrumyndunum, sem verður ekki bætt fyrir.

Mér virðist, að málið hafi þegar fengið mjög vandaðan undirbúning. Hæstv. ráðh. segir raunar í aths. við frv., að sum einstök ákvæði frv. orki að sjálfsögðu nokkuð tvímælis, og endurtók það hér, en hann bætir líka við: „en að athuguðu máli telur menntmrn. rétt að leggja frv. óbreytt fyrir Alþ. eins og það barst rn. frá semjendum þess, enda hægurinn hjá að breyta einstökum atriðum á Alþ., ef ástæða þykir til.“ Ég held, að það sé enn þá nægur tími til þess á þessu þingi. Ég held, að með góðum vilja væri hægt að láta mál þetta fá þá athugun á þessu þingi, að hægt væri að afgreiða það. Ég get ekki skilið, að það sé neinn ágreinigur um þau atriði þessa frv., sem verulegu máli skipta, og get þess vegna ekki séð, að brýn nauðsyn sé á að senda það til umsagnar sýslunefnda og bæjarstjórna. Ekki ætti að taka langan tíma að fá umsögn Búnaðarfélags Íslands og raunar engan veginn útilokað heldur, að hægt væri að fá álit æði margra bæjarstjórna og sýslunefnda þegar á þessu þingi, ef löggjöf væri áherzla á, að málinu væri hraðað, enda er gert ráð fyrir, að fulltrúar sýslufélaga skuli mestu ráða um framkvæmd laganna, þar sem náttúruverndarnefndir skulu kosnar af sýslunefndum og bæjarstjórnnum og sýslumenn og bæjarfógetar vera formenn nefndanna. Ég mun þess vegna greiða atkv. gegn þessari rökstuddu dagskrá. En verði þessi dagskrá samþ., þá vil ég hins vegar beina því til hæstv. menntmrh., að hann stuðli að því, að þetta mál geti a. m. k. orðið afgreitt ekki síðar en á næsta Alþingi.

ATKVGR.

Rökst. dagskrá á þskj. 113 samþ. með 12:2 atkv.

2. Kosningar til Alþingis.

Á 5. fundi í Nd., 18. okt., var útbýtt:

Frv. til l. um breyt. á l. nr. 80 7. sept. 1942, um kosningar til Alþingis [48. mál] (þmfrv., A. 53).

Á 7. fundi í Nd., 21. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Gís Guðmundsson): Herra forseti. Frv. það, sem hér er til umr. um breyt. á l. um kosningar til Alþ., var flutt á síðasta þingi, komst þá til 2. umr. og n., en hlaut þar væran svefn og sá ekki dagsins ljós framar. Það er nú flutt öðru sinni, þar eð flutningsmenn telja nauðsyn á, að sniðnir verði af núgildandi kosningalögum ýmsir agnúar, sem dómur reynslunnar hefur leitt í ljós að á þeim eru.

Þegar frv. þetta var til umr. í fyrra hér í þessari hv. d., gerði ég í framsögu allýtarlega grein fyrir efni þess. Frv. fylgdi þá eins og nú grg., þar sem fjallað er um ákvæði hvernar einstakrar frumvarpsgreinar. Ég mun því ekki verða langorður nú, en kemst þó naumast hjá

að itreka fátt eitt af því, sem ég sagði um þetta mál á síðasta þingi.

Sá er að sjálfsögðu tilgangur kosningalaga í lýðræðislandi, að öllum þeim, er kosningar-rétt hafa öðlazzt, sé gert kleift að neyta atkvæðisréttar og velja á milli flokka og fram-bjóðenda, frjálsir og óháðir öllu nema sann-færingu sinni. Þess hefur hins vegar gætt tölu-vert í flestum löndum, að gerðar hafa verið tilraunir til að beita fjármagni, umráðum yfir atvinnutækjum og hvers konar valdaaðstöðu til þess að hafa áhrif á kosningar og sveigja kjósendur undir vilja þeirra, sem fjármagnið og völdin hafa í sínum höndum. Þar sem lýð-ræðislegt stjórnsýslarfer er einna þroskaðast og orðið hvað fastast í sessi, svo sem á Norður-löndum og í Bretlandi, hafa menn í vaxandi mæli gert sér grein fyrir þeirri hættu, sem lýðræði og þingræði stafar af valdi peninga, og hafa leitað við með lagaákvæðum að takmarka heimild stjórnmálaflokka til að nota fjármagn sér til framdráttar við kosningar. Í ýmsum nágrannalöndum okkar eru stjórnmála-flokkar skyldaðir til þess með lögum að gera grein fyrir notkun fjár í sambandi við kosningar. Þar er réttilega litið svo á, að þær kosningar geti naumast heitið fullkomlega lýð-ræðislegar, þar sem flokkar geta með tilstyrk auðmanna og fésterkra fyrirtækja bætt stór-lega aðstöðu sína. Hér á landi er auðmagnið í æ ríkara mæli tekið í þjónustu kosninga-áróðurs. Það hefur farið hér í vöxt, sérstak-lega á síðustu árum, að stjórnmálaflokkar noti bifreiðar gegndarlaust til þess að flytja kjósendur til kjörstaðar. Það vex nú og hröð-um skrefum, að flokkar verji miklu fé til að launa alls konar skemmtikrafta til að hæna fólk að pólitískum samkomum, ekki sízt fyrir kosningar. Gefin eru út kosningarit, sem kosta marga tugir þúsunda, og dæmi eru til þess, að svo langt hafi verið gengið, að ekki þótti nægilegt að halda ókeypis skemmtisam- komur, heldur var einnig úthlutað dýrum og eftirsóttum verðlaunum á samkomunum. Engin vitneskja liggur fyrir um það, hvernig fjár er aflað til þessarar fjölbættu og útgjalda- freku starfsemi, sem öll miðar að sjálfsögðu að því að bæta vígstöðu viðkomandi flokks eða flokka í kosningum með tilstyrk peninga- valdsins. Það er vissulega nokkur vandi að setja um það fastar reglur, hvernig hafa skal hemil á óeðlilegri notkun fjár í sam- bandi við kosningar. Ókleift ætti það þó ekki að vera, enda hafa hinar fremstu þingræðis- og lýðræðisþjóðir tekið upp í kosningalög sín ákvæði um þessi efni.

Eitt af ákvæðum þess frv., sem hér liggur fyrir, mundi tvímælaust, ef að lögum yrði, draga mjög úr þeirri gegndarlausu bifreiða- notkun, sem nú á sér stað við hverjar kosningar, og úr hinni hvímlæðu smölun fólks á kjörstað. Hér í frv. er lagt til, að umboðs- mönnum framboðslista og frambjóðenda verði algerlega bannað að senda frá sér upplýs- ingar um það, meðan á kjörfundi stendur, hverjir neyta atkvæðisréttar síns. Það er kunnugt, að í öllum kaupstöðum a. m. k. láta

flokkarnir umboðsmenn sína í kjördeildum fylgjast nákvæmlega með því, hverjir koma til að kjósa, og senda kosningaskrifstofun- um með stuttu millibili upplýsingar þar um. Á þeirri vitneskju, sem þannig fæst um það, hverjir hafa kosið og hverjir ekki, er byggð hin óskemmtilega kosningasmölun á kjördegi. Þegar liður á kjördag hverju sinni, er svo að segja hver sá kjósandi, sem einhverra hluta vegna hefur ekki farið á kjörstað, elt- ur uppi, og það má raunar komast svo að orði, að hann eigi sér ekki undankomu auð- ið fyrir ásókn kosningasmalanna. Það verður tæplega talað um lýðræðislegar kosning- ar, þar sem menn fá ekki sjálfir að ráða því án ihlutunar stjórnmálaflokka, hvenær eða hvort þeir neyta atkvæðisréttar síns. Ég er sannfærður um, að það mundi þegar til veru- legra bóta og setja öllu mennilegri hátt á kosningar, ef fulltrúum stjórnmálaflokka yrði bannað að senda út fréttir af því, hverj- ir koma til að kjósa. Það mundi og draga mjög úr bifreiðanotkun og smalamennsku, og við það er strax töluvert unnið. Raunar virð- ist mér, að vel geti komið til greina að ganga feti lengra og annað tveggja takmarka stór- lega með lögum rétt stjórnmálaflokka til að nota bifreiðar við flutning kjósenda á kjör- stað eða jafnvel banna flokkum slíkt með öllu, en hið opinbera sjái þá öldruðu fólk og lasburða fyrir farartækjum, að svo miklu leyti sem nauðsynlegt væri. Svo langt er þó ekki gengið í þessu frv., en mér virðist sú lausn engin fjarstæða.

Önnur helztu ákvæði frv. eru þessi:

Umboðsmönnum frambjóðenda og fram- boðslista skal bannað að afrita meðmælenda- skrár annarra flokka. Jafnframt er þeim gert að skyldu að fara með þá vitneskju, sem þeir fá um meðmælendur annarra flokka, sem algert trúnaðarmál. Það virðist ástæðulaust að auðvelda óhlutvöndum mönnum þann leik að beita fólk skoðanakúgun með því að hafa óþarflega rúm ákvæði um það, hverjir hafa heimild til að kanna og afrita meðmælenda- skrár flokka.

Þá eru hér í frv. ákvæði, sem eiga að tryggja það, að kjósendur færi fullar sönnur á, hverjir þeir séu, áður en þeir neyta kosn- ingarréttar síns. Þessa er alveg sérstaklega orðin þörf hér í Reykjavík, þar sem fjölmenn- ið er mest og kjörstjórnir þekkja að sjálf- sögðu ekki nándar nærri alla kjósendur. Sá orðrómur hefur komið á kreik, að misferli hafi átt sér stað í sambandi við kosningar hér, m. a. á þann hátt, að búið hafi verið að kjósa fyrir menn, þegar þeir ætluðu að greiða atkv. á kjörstað. Á fjölmönnum stöð- um eins og í Reykjavík verður því að gera ráð fyrir, að þurfi að leggja þá skyldu á herð- ar kjósenda, að hann færi sönnur á það, að hann sé sá, er hann kveðst vera, þegar hann kemur til þess að kjósa. Þetta verður tæplega gert viðhlitandi á annan hátt en þann, að kjósendum sé boðið að hafa nafnskirteini og framvísa því á kjörstað. Slíkur háttur mun hafður í öllum stærri borgum og bæjum er-

lendis og þykir þar algerlega óhjákvæmilegt.

Sá ósiður er mjög tekinn að tíðkast í sambandi við kosningar, alveg sérstaklega hér í Reykjavík, að kjörfundi er ekki slitið fyrr en komið er langt fram á nótt. Þó að sjálfsagt sé að gera öllum kjósendum sem auðveldast að nota atkvæðisrétt sinn, þá er ekki hin minnsta ástæða til að halda kjörstöðum opnum lengur en til miðnættis í allra síðasta lagi. Það veldur aðeins þarflausum erfiðleikum öllum þeim, sem við kosningar starfa, ef kosningar eru látnar ganga mjög langt fram á nótt. Því er lagt til í frv. þessu, að kjörstöðum sé aldrei lokað síðar en kl. 12 á miðnætti.

Loks eru hér í frv. skýrari ákvæði en nú gilda um það, hvenær atkv. skal talið ógilt. Það hefur komið í ljós, að um þetta veigamikla atriði gilda nú svo óákveðin lagafyrirmæli, að það er komið mjög undir mati kjörstjórna á hverjum stað, hvað þær úrskurða gild atkvæði og hvað ekki. Reynslan sýnir, að þær eru mjög misstrangar í þessu efni, svo að þess eru ekki fá dæmi, að atkvæðaseðlar með nákvæmlega sams konar formgöllum eru taldir gildir í einu kjördæmi en ógildir í öðru. Þetta er óviðunandi, og ber að kippa því í lag.

Eins og ég sagði áðan, ber okkur að taka hinar fremstu lýðræðisþjóðir til fyrirmyndar um kosningalöggjöf og framkvæmd kosninga. Hinn 19. sept. s. l. fóru fram bæjar- og héraðsstjórnakosningar í Svíþjóð. Svo hittist á, að þann dag voru staddir í Gautaborg nokkrir islenzkir blaðamenn. Þegar þeir komu heim, rituðu flestir þeirra um þessa för í blöð sín. Það, sem vakti hvað mesta athygli þessara manna og flestir þeirra, ég hygg þeir eða fjórir, geta alveg sérstaklega um, var sá svipur, sem þeim virtist vera á kosningum þessum. Allir blaðamennirnir, sem minnst á þetta atriði, fara þar um mjög svipuðum orðum. Ritstjóri Timans, er var einn þeirra Íslendinga, er gistu Gautaborg þennan dag, kemst svo að orði í blaði sínu 30. sept. s. l., með leyfi hæstv. forseta:

„Það vakti sérstaka athygli, að miklu minna bar á smalamennsku flokka þar en hér. Ekki sáust neindir merktir flokksbílur. Fulltrúar frá flokkunum fengu ekki heldur að vera viðstaddir í kjörstofum til þess að taka upp nöfn þeirra, sem kusu, eins og hér tíðkast. Kosningunni lauk kl. 9 um kvöldið, en hér stendur kjörfundur venjulega fram yfir miðnætti. Á kjördaginn var nær ekkert um kosningar rætt í blöðunum. Blöðin birtu seinustu kosningagreinarinnar daginn áður. Hins vegar bar mikjið á áróðursspjöldum, sem höfðu verið fest upp viðs vegar um borgina. Á þau voru letuð ýmis vígorð flokkanna og stundum hnútur til andstæðinga. Þegar þessi áróðursspjöld eru undanskilin, geta Íslendingar vafalaust sitt hvað lært af Svíum um tilhögun kosninga.“

Ég fæ ekki betur séð en þessi frásögn af kosningatilhögun í Svíþjóð, sem blaðamenn ýmissa islenzkra stjórnmálaflokka og blaða

hafa vitnað til sem sérstakrar fyrirmyndar, sé mjög til stuðnings því frv., sem hér er flutt. Ég vil vænta þess, að hv. n., sem fær þetta mál til meðferðar, kynni sér, á hvern hátt nágrannar okkar á Norðurlöndum reyna að hafa hemil á fjárustri og smalamennsku í sambandi við kosningar. Ég leyfi mér svo að æskja þess, að málinu verði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umr. og hv. allshn.

ATKVGR.

Fr. v. vísað til 2. umr. með 23 shlj. atkv. og til allshn. með 23 shlj. atkv.

Á 26. fundi í Nd., 3. des., var frv. tekið til 2. umr. (A. 53, n. 224).

Frsm. (Einar Ingimundarson): Herra forseti. Allshn. hefur athugað frv. til 1. um breyt. á l. nr. 80 1942, um kosningar til Alp. á þskj. 53, og er n. sammála um að leggja til, að það verði afgr. með rökstuddri dagskrá, sem prentuð er á þskj. 224.

Eins og kunnugt er, kaus sameinað Alþingi á síðasta þingi sjö manna n. til að endurskoða lög um kosningar til Alp. og sveitarstjórnarkosningar. Þessi n. er nú sett á rökstóla og vinnur nú m. a. að því að safna gögnum um það efni, sem henni var falið að rannsaka. Ég er einn þeirra sjö manna, sem eiga sæti í þessari n., og ég fyrir mitt leyti tel það eðlilegast, að n. taki til sérstakrar athugunar það, sem í þessum brtt. felst, sem hér eru til umr. Um hitt verður vitanlega engu spáð á þessu stigi málsins, hvaða afstöðu n. kann að taka til þeirra uppástungna, sem í þessum brtt. felast. — Það er sem sagt álit n. og hún er sammála um að leggja til, að frv. þetta verði afgr. með rökstuddri dagskrá, sem prentuð er á þskj. 224.

Gísli Guðmundsson: Herra forseti. Það er rétt, sem hv. frsm. n. sagði hér, að á síðasta Alp. var skipuð n. til þess að endurskoða kosningalögin, bæði lög um alþingiskosningar og bæjar- og sveitarstjórnarkosningar. Sú nefndarskipun var afleiðing af þáttill, sem við fluttum þá nokkrir þm., þar sem lagt var til, að sérstaklega skyldi athugað, hvernig hægt væri að takmarka fjáraustur stjórnmálaflokka í sambandi við kosningar og kosningaundirbúning. Sú þáttill. var flutt í Sp. og vísað til allshn. sameinaðs þings. Hv. allshn. tók þessu máli vel og lagði til samhljóða, ef ég man rétt, að slík n. væri skipuð fimm mönnum og allir þingflokkar ættu þar sinn fulltrúann hver. Form. þeirrar n., hv. 1. þm. Eyf., gerði glögga grein fyrir því hér í fyrri, hvað fyrir n. vekt, m. a. með þeirri tilhögun um nefndarskipan, sem n. lagði til; það vekt fyrir n., að við undirbúning slíkra mála sem þessara væri eðlilegt og raunar sjálfsagt, að allir flokkar hefðu aðstöðu til þess að koma á framfæri sjónarmiðum sínum og skoðunum; það væri ekki aðalatriði við slíka nefndarskipun, sem á að undirbúa mál eins og þessi,

að einhverjir ákveðnir aðilar hefðu meiri hl. í slíkri n., heldur ætti hitt að ráða, að sem flestar raddir mættu heyrast, sem flest sjónarmið koma fram. Það virtist svo sem hæstv. ríkisstj. þætti þetta allt of mikið frjálslendi hjá allshn. Sp. í fyrri. Þegar nál. hafði verið lagt fram, komu brátt fram á sjónarsviðið fjórir hv. þm. úr stjórnarflokkunum, tveir úr hvorum flokki, og fluttu nýja till. í þessu máli, sem virtist fyrst það í sér að útiloka Þjóðvfl. frá því að eiga fulltrúa í þessari mþn., sem ætlað var að fjalla um kosningalöggjöfina. Þar var lagt til, að sjö manna n. yrði kjörin, en með þeim hætti, að Þjóðvfl. hafði ekki tök á að koma manni í nefndina. Þetta var síðan samþ. af meiri hluta hv. Alþ. Frjálslendið var ekki meira en svo.

Þó var það nú þannig, að á síðasta þingi var Þjóðvfl. hinn eini flokkur, eða þm. hans hinir einu, sem höfðu lagt fram veigamiklar tillögur um breytingar á kosningalöggjöfinni. Ég verð því að segja, að eftir þessa afgreiðslu hv. Alþ. á þessu máli á síðasta þingi, þar sem virtist lagt töluvert kapp á að útiloka Þjóðvfl. frá því að hafa aðstöðu til að leggja sínar till. fram í þessari mþn., sé ég ekki sérstaka ástæðu til að fallast á að vísa þessu máli frá vegna þeirrar nefndarskipunar, sem hér um ræðir. Hv. frsm. skýrði frá því, að þessi mþn. væri nú eitthvað byrjuð að starfa, hún væri farin að leita gagna og upplýsinga. En af orðum hans mátti skilja, að enn ætti það langt í land, að n. lyki störfum, enda er það mjög trúlegt, því að eigi að endurskoða þessi lög öll frá grunni, þá er það að sjálfsgöðu töluvert verk og þarf að leita til ýmissa umsagnaraðila og afla margvíslegra gagna. Þess er því vafalaust ekki að vænta, að neinar till. eða neitt frv. komi frá n. á þessu þingi og óvist jafnvel, að það verði á næsta þingi, svo að enginn er kominn til með að segja um það, hvort till. hennar liggja fyrir í tæka tíð, áður en gengið verður til næstu kosninga.

Þar sem ég tel, að mikil bót sé að því, ef samþykkt yrðu meginákvæði þess frv., sem hér liggur fyrir, þótt ég dragi það ekki í efa, að gera þurfi einhverjar fleiri og róttækari breytingar á kosningalöggjöfinni, ef vel á að vera, þá mun ég greiða atkv. gegn þeirri rökstuddu dagskrá, sem hv. n. hefur lagt fram.

Mér þótti vænt um að heyra það, að hv. frsm. sagði, að mþn. ætti, að hans dómi, að taka þetta frv. eða þær till., sem í þessu frv. felast, fyrir og taka afstöðu til þeirra. Ég vænti þess, að það verði gert, því að það virðist augljóst, hver verða örlög þessa frv. að þessu sinni.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 27. fundi í Nd., 6. des., var fram haldið 2. umr. um frv.

ATKVGR.

Rökst. dagskrá á þskj. 224 samþ. með 17:3 atkv.

3. Tekjuskattur og eignarskattur (frv. HG og GÍG).

Á 19. fundi í Ed., 18. nóv., var útbýtt:

Frv. til l. um breyt. á l. nr. 46 15. apríl 1954, um tekjuskatt og eignarskatt [99. mál] (þmfrv., A. 169).

Á 20. fundi í Ed., 22. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Herra forseti. Við endurskoðun laga um tekju- og eignarskatt á seinasta þingi leyfði ég mér að benda á og bera fram till. um, að persónufrádrátturinn yrði ákveðinn það hár, að tryggt væri, að bótagreiðslur frá Tryggingastofnuninni kæmu ekki til skatts, ef ekki væri um aðrar tekjur að ræða.

Í lögunum, eins og þau voru afgreidd, er tekið fram, að dánarbætur, sem greiðast í einu lagi, teljast ekki skattskyldar. Að því er snertir aðrar bætur, þá er það svo, að þær teljast með öðrum tekjum og koma til skatts, ef fer fram yfir það mark, sem lögin tiltaka. Þó hefur við afgreiðslu tekjuskattslaganna verið höfð nokkur hliðsjón af bótum Tryggingastofnunarinnar í þessu sambandi, þegar hámark persónufrádráttar var ákveðið. Það er í lögunum ákveðið 6500 kr. fyrir einstakling, og það er hér um bil sama upphæð og fullur lífeyrir til elli- eða örorkulífeyrisþega nú nemur. En fari upphæðin fram úr þessu, kemur hún til skatts eftir reglum tekjuskattslaganna, þ. e. a. s. ef hún fer 1000 kr. umfram persónufrádráttinn. Þetta var rækilega bent á við afgreiðslu tekjuskattslaganna á síðasta þingi, en ekki fékkst meiri hækkun á persónufrádráttinum en þá var.

Ég hygg, að það geti varla orkað tvímælis, að það sé hið mesta ranglæti — og heimska, liggur mér við að segja — að ætla að skattleggja það fólk, sem engar aðrar tekjur hefur en þær bætur, sem Tryggingastofnun ríkisins greiðir, því að það er fullvist, að það er svo naumt skammtað þar, að ekki er möguleiki á að greiða skatt af þessum fjárhæðum. En við framkvæmd skattalaganna á síðasta sumri kemur í ljós, að það er verulegur fjöldi fólks, sem hefur ekki neinar aðrar tekjur en bætur frá Tryggingastofnuninni, aðrar en eingreiðslur, sem á að greiða tekjuskatt. Skal ég leyfa mér að gera nokkra grein fyrir þessu.

Lífeyrir gamalmenna og öryrkja er ákveðinn í lögunum með gildandi vísitölu mjög nálægt 6500 kr. á ári. Í lögunum er heimilað að hækka þessa upphæð um allt að 40%, ef hlutaðeigandi þarf á umönnun og hjúkrun að halda, og þá getur upphæðin komið upp í milli 8800 kr. og 8900 kr. Persónufrádrátturinn fyrir þennan mann er ekki nema 6500 kr., og þó að 1000 kr. í viðbót sé sleppt undan skatti, þá lendir hann samt í 15—20 kr. skatti eða e. t. v. 30 kr. Satt er það, að upphæðin er ekki há, en það er beinlínis óeðlilegt

á allan hátt, að slíkar tekjur sem þessar séu skattlagðar. Fyrir það, að maðurinn þarf á umönnun og hjúkrun að halda og ellilífeyrir hækka af þeim sökum, lendir hann í skatti. Þetta er algengasta dæmið. — En það er annað líka. Ekkja fær greiddar í bætur á fyrsta árinu röklega 9 þús. kr., auk barnalífeyris og annars þess háttar. Þessar 9 þúsund kr., ef hún er ekki öryrki og ekki orðin 50 ára, eru það eina, sem hún fær á því ári greitt með mánaðarlegum greiðslum. Persónufrádráttur hennar er 6500 kr. Hún á að borga skatt af þessu, þó að hún hafi engar aðrar tekjur. Barnalífeyririnn er 3800 kr. Sé barnið munaðarlaust, má hækka þessa upphæð um allt að 50%. Þá getur upphæðin orðið 5700 kr., en barnafrádrátturinn er 4500 kr. Þetta barn ætti líka að lenda í skatti.

Ég hirði ekki að rekja fleiri dæmi. Þetta er augljóst.

Efnisgrein frv. okkar hljóðar á þessa leið: „Frádráttur þessi“ — þ. e. a. s. persónufrádrátturinn, sem upp er talinn hér á undan í greininni — „skal þó aldrei nema lægri upphæð en þeirri, sem skattgreiðandi hefur fengið greidda í bætur hjá Tryggingastofnun ríkisins á árinu.“

Efni gr. er í stuttu máli það, að þegar svo fer, að bætur frá Tryggingastofnuninni, aðrar en eingreiðslur, sem út hafa verið greiddar eftir sérstöku ákvæði, eru hærri en persónufrádráttur samkvæmt lögnum, þá hækka persónufrádrátturinn sem því nemur, þannig að ekki er lagður skattur á þessar upphæðir. Þetta er svo einfalt og auðskilið, eðlilegt og réttlátt, að ég skal ekki preyta hv. þdm. á langri ræðu um það.

Ég vænti, að menn sjái, að þetta er alveg eðlilegt og sjálfsögð breyting, og vil vænta, að það hafi verið aðgæzluleysi, sem olli því, að þetta var ekki tekið, þegar lögnum var breytt síðast. Þær fjárhæðir, sem hér um ræðir, eru að sjálfsögðu einskis virði fyrir ríkissjóð. Þetta gildir bara um þá, sem hafa þessar lágu tekjur, og hefur engin áhrif á skatta þeirra, sem komast herra í skattstiga. Hins vegar er það réttlætismál, sem sjálfsagt er að leiðrétta, og upphæðir skattsins, þó að ekki þyki okkur háar, eru þó þær, að fólk, sem á að greiða þær af slíkum tekjum, finnur til þeirra.

Ég býst við samkv. formi frv., að eðlilegt sé, að málið fari til fjhn., þó að kannske ætti það jafnvel heima í félmn. Ég leyfi mér að leggja til, að því verði að lokinni umr. visað til fjhn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 11 shlj. atkv. og til fjhn. með 11 shlj. atkv.

Á 52. fundi í Ed., 25. febr., var frv. tekið til 2. umr. (A. 169, n. 374 og 402).

Frsm. meiri hl. (Karl Kristjánsson): Herra forseti. Frv. þessu, sem hér liggur fyrir, var við 1. umr. eða eftir hana vísað til hv. fjhn.

Nefndin varð ekki sammála um afstöðuna til frv. Meiri hl. leggur til, að frv. verði afgr. með rökstuddri dagskrá, en minni hl., hv. 4. þm. Reykv., leggur til, að frv. verði samþykkt, enda er hann fyrri flm. þess.

Efni frv. er, að persónufrádráttur við skattlagningu skuli aldrei vera lægri hjá neinum, sem bætur fær frá Tryggingastofnun ríkisins, heldur en bótunum nemur. Í grg. og enn fremur í álitinu frá minni hl., sem ég sá nú í fyrsta sinn, eftir að fundur var byrjaður, er gerð grein fyrir því, að gamalmenni eða öryrki, sem dvelji á sjúkrahúsi eða elliheimili og fái þar af leiðandi uppbætur á lífeyri sinn frá Tryggingastofnun ríkisins, geti lent, að óbreyttum lögum, í litils háttar skatti, og enn fremur ekkja, sem fær ekkjubætur í eitt ár og barnalífeyri að auki. Þetta mun alveg rétt vera. En ekki verður séð, að það sé óréttlæti, ef jafntekjulítið fólk, sem fær ekki tekjur sínar frá Tryggingastofnuninni, greiðir sams konar skatt. Það getur meira að segja verið, að sá, sem Tryggingastofnunin veitir bæturnar, sem um ræðir, sé betur efnum búinn en hinn, sem þarf að lifa af sömu upphæð og Tryggingastofnunin veitir þeim, sem á að létta skattinum af. Þar af leiðandi væri það svo, að ef undanþegnir væru þeir, sem Tryggingastofnunin styður, yrði öðrum gert rangt til. Í því sambandi má á margt benda, en nægir sjálfsagt að benda á það, að t. d. ekkja, sem nýtur lífeyris samkv. 18 gr. fjárlaga, mundi þurfa að greiða skatt af sinni upphæð, þrátt fyrir það að frv. það, sem hér liggur fyrir, væri samþykkt.

Hv. minni hl. gerir grein fyrir því í álitinu sínu, að hann hafi áður flutt till. um það að hækka persónufrádrátt hjá öllum, sem þessu nemi, sem hér er farið fram á, en ekki komið því fram og því verið við borið, að með því móti fengju þeir tekjuhæstu mesta ívilnun í skatti.

Nú er svo, að fyrir liggur endurskoðun skattalaganna í mþn., og þó að það sé rétt, sem hv. minni hl. segir, að á síðasta þingi voru nokkuð heildarlega afgreiddar till., sem snertu skatta einstaklinga, þá hefur þrátt fyrir það ekki verið lokað í n. leiðum til þess, að fram geti komið breytingar á þeim kafla skattalaganna, og allir þeir, sem hafa hug á því að koma fram því, sem þeir kalla leiðréttingar, hafa opna leið til þess að snúa sér til þessarar nefndar.

Með tilliti til þess, sem ég nú hef sagt um frv. og efni þess, og þá ekki sízt vegna þess, að skattalögin eru í endurskoðun hjá mþn., telur meiri hl. fjhn. hvorki rétt að samþykkja frv. né bera fram brtt. við það, en leggur til, að það verði afgr. með þeirri rökstuddu dagskrá, sem prentuð er á þskj. 374.

Frsm. minni hl. (Haraldur Guðmundsson): Herra forseti. Ekki vil ég neita því, að mér voru nokkur vonbrigði, hvernig meiri hl. hv. fjhn. snerist við þessu litla frv. Mér fannst sjálfum og finnst enn, að þetta sé svo sjálfsagt réttlætismál, að tæplega geti verið um það skiptar skoðanir.

Það liggur í augum uppi, að það er fullkominn meiningarleysa, fyrir utan það ranglæti, sem í því felst, að ætla þeim, sem engar tekjur hafa aðrar en bætur Tryggingastofnunarinnar, sem eru miðaðar við lægstu möguleika til að lifa og í ýmsum tilfellum hrökkva ekki til þess, að greiða skatt af þessu, — og mér liggur við að segja því fráleitara, þegar þess er gætt, að ríkissjóður stendur að verulegu leyti undir greiðslu þessara bótaupphæða frá Tryggingastofnuninni og tekur því með annarri hendinni það, sem hann lætur með hinni. Ég hef reynt í nál. mínu að gera grein fyrir þessu, þannig að það mun vera ljóst hverjum manni.

Samkv. skattalögunum frá í fyrra er persónufrádráttur nú fyrir einstakling 6500 kr. Ég hygg, að það hafi verið miðað við, að hann næmi sömu upphæð og lifeyrir til gamalmenna og öryrkja nemur samkv. tryggingalögunum. Síðan hefur þessi lifeyrir verið hækkaður um 5%, þannig að allir, sem njóta fulls lifeyris, verða a. m. k. 350 krónum yfir skattmarkinu, þó að þeir engan einasta eyri hafi í tekjur umfram bæturnar frá Tryggingastofnuninni. Heimild er í lögunum til þess að hækka þessar bætur um allt að 40%, og það munu vera milli 1300 og 1500 lifeyrisþegar, sem njóta þessarar hækkunar. Hækkunin er 10—40%. Flest það fólk, sem á ekki aflögufæra aðstandendur og dvelur á elliheimili, fær 40% uppbætur á lifeyrinn, ef það er eignalaust. Lifeyririnn getur þannig komið upp í 9600 kr. hæst, þegar hlutaðeigandi dvelur á elliheimili, en af þessari upphæð verða 3100 kr. skattskyldar og skatturinn nokkuð yfir 40 kr. eftir nügildandi skattstiga. En dvölin á elliheimili, t. d. í Reykjavík, kostar a. m. k. 15—16 þús. kr., þannig að þótt gamalmennið fái þennan hæsta lifeyri, þá hrekkur samt ekki bótaupphæðin nema fyrir ⅓ hlutum af dvalarkostnaðinum.

Mér finnst, að það sé augljóst, að hér sé ekki einasta rangsleitni gagnvart þessu fólki, heldur fullkominn skynsemisskortur, ef ég mætti orða það svo, að hækka bæturnar, en leggja jafnframt á þær skatt, taka með annarri hendinni það, sem látið er úr hinni.

Það eru ekki eingöngu gamalmenni og öryrkjar, sem hér eiga hlut að máli, heldur líka ekkjur, sem njóta ekkjubóta og hafa auk þess barnalífeyri og mæðralaun. Þó að þær hafi engar tekjur aðrar en bæturnar frá Tryggingastofnuninni, geta þær farið yfir skattmörkin. Það gildir sama um þetta og um bæturnar til gamalmenna og öryrkja.

Í raun og veru er löggjafinn búinn að viðurkenna, að það sé rétt og eðlilegt að undanþiggja þessar bætur skatti. Þannig er það t. d., að eingreiðslur trygginganna eru undanþegnar skatti. Ef maður verður öryrki vegna áfalls við vinnu og fær greidda í einu lagi upphæð, hvaða upphæð sem það nú er, þá er hún undanþegin skattskyldu. Ef ekkja fær dánarbætur í eitt skipti fyrir öll, þegar maður hennar deyr, þá er það einnig undanþegið skattskyldu. Maður, sem er metinn öryrki undir

50% og fær útborgaða nokkuð stóra fúlgu í eitt skipti, greiðir enga skatta af henni, sem er rétt og eðlilegt, en hvaða vit er þá í því, að hinn, sem er yfir 50% öryrki og fær þess vegna lifeyri, en ekki eingreiðslu, eigi svo að greiða skatt af lifeyrinum? En það gerir hann að óbreyttum lögunum.

Hv. frsm. meiri hl. sagði, að þetta þyrfti að taka til fleiri en þeirra, sem frv. fjallar um; það væru ýmsir menn, sem væru á þessu sama tekjubili og yrðu þó að greiða skatt, og það væri engu óeðlilegra, að elli- og örorkulífeyrisþegar greiddu það, heldur en þessir einstaklingar. Að nokkru leyti er þetta rétt, eins og ég vík að síðar, en í meginatriðum er þetta rangt. Það er að vísu svo, að það er alltaf til eitthvað af fólki á því tekjubili, sem hér greinir, milli 6 og 9 þús. kr., sem er heilt heilsu. En aðstæður þessa fólks eru á engan hátt sambærilegar við aðstæður öryrkja og ellilífeyrisþega, því að það geta ýmsar ástæður valdið því í eitt skipti, að fólk á starfsaldri og við heila heilsu lækkar í tekjum, að ég ekki tali um þá, sem eru að fást við viðskipti og þess háttar og sveiflast til frá ári til árs. Það er engin ástæða til og ekki eðlilegt að bera það saman við ellilífeyris- og örorkulífeyrisþega, þar sem þeir hafa a. m. k. þriðjunginn af sínu framfæri frá ríkissjóði sjálfum og hina tvo þriðju frá öðrum aðilum. Hins vegar er það rétt, að ef persónufrádráttur er hækkaður hjá elli- og örorkulífeyrisþegum, þá væri alveg eðlilegt, að slíkt hið sama gildi um þá, sem ekki hafa annað sér til framfæris en fjárveitingar t. d. á 18. gr. Ég er því alveg sammála. Og hv. frsm. veit, að ég bauð nefndinni að taka það upp í frv. Um það er enginn ágreiningur.

Ég get aðeins vikið nokkrum orðum að því, sem hv. þm. sagði um áhrif þess að hækka persónufrádráttinn. Ég er honum sammála um það, að það sé æskilegt að hækka persónufrádráttinn frá því, sem nú er, þó að ég hins vegar sjái, játi og viðurkenni, að það léttir mest á þeim skattgreiðendum, sem mestar hafa tekurnar. En sú leið hefur verið lokað til þessa, og ég sé ekki fram á, að meiri líkur séu til, að hún sé fær, nú heldur en áður vegna þeirrar afstöðu, sem meiri hluti d. hefur tekið til slíkra tillagna. Því taldi ég þýðingarlaust að bera slíkar till. fram, enda met að nokkru þá röksemd, að það sé meiri ívilnunar fyrir tekjuhærri mennina en þá tekjulægstu. Einmitt þess vegna er þessi leið farin hér, sem frv. gerir ráð fyrir, að hækka ekki persónufrádráttinn almennt, heldur setja sérákvæði um þá, sem lifa á bótunum einum saman, að þeirra persónufrádráttur skuli hækkaður eins og bótaupphæðinni nemur, sem í hæsta tilfallinu er það, sem ég hér gerði grein fyrir, upp í 9600 kr. að óbreyttri vísitölu á bótaupphæð. Sú upphæð, sem skatturinn mundi lækka um vegna þessara breytinga, er hverfandi lítil. Það eru ekki nema örfáir tugir þúsunda, og ríkissjóð munar ekkert um það. Ég fullyrði, að bara innheimtan á þessum sköttum hjá þessu lágtekjufólki, sem allt er á lægstu þrepum skattstigans, kostar ríkissjóð-

inn meira en skattgreiðslurnar frá þessum mönnum nema, þó að þær heimtist allar inn.

Mér þykir rétt, af því að farið var að tala hér um önnur atriði, eins og persónufrádráttinn almennt, að minnast á það, að til orða kom í n., að önnur leið væri líka til þess að ná því sama sem stefnt er að í frv., sem sé að setja þau ákvæði inn í skattalögin, að skattur, sem færi ekki fram úr ákveðinni upphæð, skyldi felldur niður, hann skyldi ekki innheimtur. Ég er fullkomlega samþykkur því, að þessi leið væri fær og sama marki mætti ná með því. Að visu mundi það taka til töluvert fleiri manna en eftir þessu frv., en ég skal viðurkenna, að það eru þá menn, sem eru svo lágir í tekjum, að ég sé ekkert á móti því, að þeim sé ívilnað á sama hátt. Ég spurði að því í hv. fjhn., hvort n. væri fánæg — eða meiri hl. hennar — til þess að fallast á slíka breytingu á skattalögunum, og fékk engar undirtektir með það. Ég vil lýsa því yfir hér í hv. d., að ég er enn þá reiðubúinn til þess að breyta frv. í þetta horf, ef líklegra væri til samkomulags.

Ég skal svo ekki hafa um þetta fleiri orð nú. Vildi ég mega vænta þess, að þrátt fyrir afstöðu meiri hl. nefndarinnar gæti hv. d. fallið á og viðurkennt nauðsyn þess að leiðrétta þessar misfellingar í skattalögunum og samþykkja frv. Ég mundi þá að sjálfsögðu bera fram við 3. umr. málsins till. um að breyta gr. í það horf, að það gæti einnig náð til ekkna, sem ekki hafa neinar aðrar tekjur sér til framfær- is en t. d. styrki á 18. gr., sem fara ekki fram úr þeirri upphæð, sem bætur Tryggingastofn- unarinnar geta numið.

Frsm. meiri hl. (Karl Kristjánsson): Herra forseti. Það er ekkert nema hrósvort, að hv. 4. þm. Reykv., sem er forstjóri trygginganna, hugsar um hag skjólstaðinga sinna, en eins og ég benti á áðan, þá er sá galli á þessu frv. hans, að það nær ekki til fólks, sem hefur alveg hliðstæðar ástæður og er ekkert betur sett í fjárhagslegri lífsbaráttu heldur en þeir, sem féð fá í bætur frá tryggingunum.

Það er svo komið, að töluvert er gert af því í landinu að reyna að haga atvinnuháttum þannig, að þeir, sem hafa aldur til lífeyris eða styrks frá Tryggingastofnuninni, verði tekju- lausir, þó að þeir hafi möguleika annars til að afla sér tekna og geri það á vissan hátt. Og víst mundi það koma í ljós, ef fullkomlega væri rannsakað, að Tryggingastofnunin eyðir fé í bótaformi til ýmissa, sem eru fjárhagslega vel staðir. Ég tala ekki um, að þeir séu þannig vel staðir, að þeir eigi margt vandamanna, sem gætu vel séð þeim farborða, þó að á það mætti einnig líta. Og þegar nú er komið til sögunnar, að sparifé er skattfrjálst, þá er enn gripið til þess að koma eignum þannig fyrir, að það sé alveg löglegt, að sémilega efnum búinn maður fái bætur líka; það getur verið maður, sem liggur á sjúkrahúsi eða er á gam- almennahæli. Það getur sem sé vel verið, að hann hafi vaxtatekjur, svo að hagur hans sé betri en annarra, sem engar bætur fá. Þess

vegna er það, að það er ekki algild regla eða fullkomlega örugg til réttlætis, að sá eigi að vera skattfrjáls, sem bætur þiggur frá trygg- ingunum.

Hv. frsm. minni hl. lagði áherzlu á það, að það væri eiginlega fjarstæða, að ríkið tæki með annarri hendinni það, sem það veitir með hinn, í þessum tilfellum, sem hann vitnaði til. En í mörgum efnum er það nú svo, þannig er það með fjölskyldubæturnar t. d., svo að þetta er ekkert rökstuðningsatriði út af fyrir sig. — Þá lagði hann áherzlu á það, að inn- heimta þessara upphæða, sem greiddar eru af hinum lágu tekjum, væri svo kostnaðarmikil, að gera mætti ráð fyrir, að jafnvel skattur- inn færi í þá innheimtu. Þetta geta í fljótu bragði virzt rök, en eru þó í raun og veru ekki þung, vegna þess að innheimtustarfið á sér stað hvort sem er og mundi í flestum tilfell- um ekki kosta minna, þó að skattgreiðendum fækkaði um þá, sem hér um ræðir.

Hv. 4. þm. Reykv. gat þess, að hann væri reiðubúinn að taka upp till. um að fella niður innheimtu þess skatts, sem væri neðan við eitthvert tiltekið mark, og þá í samræmi við þessa till., sem felst í frv., en gildi um alla. Fjhn. athugaði þetta, og með skirskotun til þess, að mþn. er starfandi, taldi fjhn. enga ástæðu til þess að flytja brtt. við frv., og ég held mér sé óhætt að lýsa því yfir f. h. meiri hl., sem ég tala fyrir, að hann mun ekki styðja þá till., því að úr því að mþn. er starfandi, þá má það teljast fjarstæða, að Alþingi sé að grípa inn í með smávægilegar breytingar, sem orka tvímælis og valdið geta ósamræmi.

Frsm. minni hl. (Haraldur Guðmundsson): Ég hygg, að ræða hv. frsm. meiri hl. hin síðari hafi byggzt á mjög alvarlegum misskilningi, ef ég mætti segja svo. Hann fór að koma með hugleiðingar um það, að svo væri ástatt, að ýmsir, sem í raun og veru hefðu tekjur, væru nú farnir að fela þær, svo að þeir fengju líf- eyri, og yrðu svo kannske sérstakra skattfrí- anda aðnjótandi, ef þetta frv. yrði samþykkt. Ég held þetta sé hinn mesti misskilningur. Yf- irleitt mundi þetta nú vera svo, að fyrir líf- eyrisþega á öðru verðlagssvæði, sem hann mun nú kannske bera mest fyrir brjósti, eru bóta- upphæðirnar 25% lægri en þær, sem ég nefndi áðan á fyrsta verðlagssvæði, þannig að þeir nálgast ekki neitt skattmörkin með sínar venjulegu bótaupphæðir. Í öðru lagi er það, að skatturinn kemur ekki til á venjulegan lífeyri. heldur því aðeins, að hækkun komi á hann. Ef engar tekjur eru umfram skattmark- ið. 6500 kr., nema þær 350 kr., sem fastur líf- eyrir er hærri, þá er ekki lagður skattur á þær út af fyrir sig. Þær eru taldar með, ef hærri verður, en ella er þeim sleppt. Þess vegna skiptir þetta ekki máli fyrir aðra en þá, sem svo er ástatt um, að þeir fá viðbót, sem einhverju nemur, umfram þann fasta, venjulega lífeyri. Og það eru þeir menn, sem verst eru settir, þurfa umönnun sökum sjúk- leika eða hjúkrun. Ég vil fullyrða það, að af þeim ca. 1500 mönnum, sem njóta þessarar

hækkunar, eru sárafaír, sem hafa haft aðstöðu til að leyna tekjum og afla sér þannig viðbótarlífeyris, því að það eru kannaðar kringumstæður þeirra manna, áður en þessi hækkun er veitt. Þetta hygg ég að hv. þingmenn viti líka. Þetta snertir aðeins þann hóp manna, sem fær vegna sérstakra ástæðna greiðslu umfram venjulegan lífeyri, vegna þess að hann þarf hjúkrunar við og umönnunar, ef hann er í heimahúsum, eða dvelur á hælum, sem sjá honum fyrir hjúkrun og umönnun, og tilskilið, að hann sé eignalaus og eigi ekki efnaða eða aflögufæra aðstandendur. (Gripíð fram í.) Ég held það sé nú sít hætt á, að þetta fólk eigi sparifé. — Ég er fullkomlega sammála því, sem mér finnst liggja á bak við orð hv. frsm. meiri hl., að það var mesta glapræði að létta af framtalsskyldu sparifjár og hlýtur að rugla og gera næstum ókleifa sómasamlega framkvæmd skattalaganna og mjög erfiða framkvæmd tryggingalaganna. En það er ekki við mig að sakast um það. Ég var mjög andvígur því og mælti því í gegn, að mönnum væri leyft að fela sparifé sitt og leyna þannig ástæðum sínum í skattframtölum og leyna ástæðum sínum gagnvart Tryggingastofnun ríkisins. En það er ekki við mig að sakast um það, eins og hv. þm. veit. Ég var því mjög andvígur.

Þá lýsti hv. þm. því yfir, sem ég vissi reyndar áður, að hann og meiri hl. n. vildi ekki fallast á að fella niður innheimtu á tekjuskatti undir ákveðinni upphæð, — það var rætt um 50 eða 100 kr. í nefndinni, þegar ég var þar, — og rök hans fyrir því voru ekki þau, að þetta væri ekki rétt og eðlilegt, heldur voru rök þau, að það væri alltaf hægt að opna skattalögin, þegar manni sýndist. Það er nú engin ný opinberun. Ég er að gera hér tilraun til þess að opna skattalögin. Náttúrlega getur hver maður hvenær sem er gert tilraun um breytingar á skattalögum, og það er það, sem ég hef gert nú. Það þarf ekki endilega að bíða eftir, að komi álit mþn. um skatta fyrirtekja, með að leggja fram slíkar brtt. sem þessa um skatta einstaklinga. Eftir því sem mér hefur heyrt hjá hv. n., þá eru ekki miklar líkur til, að mþn. í skattamálum muni flytja brtt. þess efnis og yfirleitt ekki um þann hluta skattalaganna, sem fjallar um skatta einstaklinga, því að þær till. voru afgreiddar á þinginu seinast. Mér finnst því röksemd hv. frsm. meiri hl. fyrir því að vilja ekki vera með þessu núna næsta veigalíti, heldur aðeins yfirskin eða til að segja með öðrum orðum, að hann sé á móti efni frv. og greiði atkv. á móti því. Og það er náttúrlega kjarni málsins.

Ég vil enn undirstrika það, sem ég sagði í upphafi míns máls, að þessi ívilnun hér eða hækkun á persónufrádrættinum tekur aðeins til takmarkaðs hóps þess fólks, sem af þeim ástæðum, sem ég hef greint, þykir nauðsynlegt að bæta upp lífeyrinn, að hækka þann lífeyri, sem ætlað er til að nægi öllum þorra almennings, vegna þess að það sé verr sett en allur þorri almennings að því er snertir heilsufar, umönnunarbörf og fjárhag. Það væri því Alþt. 1954. C. (74. löggjafarþing).

harla misráðið, ef neitað væri um þessa sjálf-sögðu lagfæringu á skattalögum, sem ekki kostar ríkið nokkurn skapaðan hlut.

ATKVGR.

Rökst. dagskrá á þskj. 374 samþ. með 10:3 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu
já: KK, PZ, SÓÓ, AE, BSt, BBen, HermJ, IngF, JK, GislJ.

nei: BrB, GÍG, HG.

4 þm. (LJóh, VH, FRV, JJós) fjarstaddir.

2 þm. gerðu svofellda grein fyrir atkv.:

Páll Zóphóniasson: Í trausti þess, að sú mþn., sem lengi er búin að starfa að endurskoðun skattalaganna og útsvarslaganna, verði ekki eilífðarnefnd, sem aldrei komi álit frá, og að hún lagi bæði þessar misfellur og aðrar, sem á skattalögum eru, bæði þeim hluta, sem við gengum frá í fyrri, og því, sem eftir er, segi ég já.

Gísli Jónsson: Ég er efnislega samþykkur því, að þessar tekjur ættu að vera undanþegnar skatti, og hef borið fram um það tillögu í mþn. í skattamálum, þótt það hafi ekki enn náð fram að ganga. Og eingöngu vegna þess, að ég tel ekki rétt, að málið sé afgreitt á meðan mþn. starfar að endurskoðun skattalaganna, segi ég já við rökstuddu dagskránni.

4. Sandgræðsla og hefting sandfoks.

Á 19. fundi í Nd., 16. nóv., var útbýtt:

Frv. til l. um breyt. á l. nr. 18 28. maí 1941, um sandgræðslu og heftingu sandfoks [96. mál] (þmfrv., A. 158).

Á 20. fundi í Nd., 18. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 21. fundi í Nd., 22. nóv., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Film. (Páll Þorsteinsson): Herra forseti. Á siðari árum hafa orðið straumhvörf í ræktunarmálum þjóðarinnar, enda getur það ekki leikið á tveim tungum, að ræktun landsins er eitt af hinum mikilvægustu málum, sem þjóðin hefur til meðferðar. Þær breytingar, sem orðið hafa á þessu sviði, hafa sýnt það, að almennur skilningur er fyrir hendi á þessu mikilvæga máli, bæði hjá hv. Alp. og eins hjá bændastétt landsins, sem að framkvæmdunum stendur. Hv. Alp. hefur með margháttaðri löggjöf um ræktunarmál sýnt, að það metur mikils framfarir á þessu sviði, og bændastéttin hefur sýnt það með miklum og vaxandi áhuga, að meðal þeirrar stéttar er fullur skilningur á þessu máli.

Einn þáttur í ræktunarmálum er sandgræðslan. Sá þáttur er næsta merkilegur og mikilvægur. Að græða sand og gerbreyta honum í

gróíð land er sannkallað landnám. Sandgræðsla bætir aðstöðu við búskapinn hjá þeim, sem hennar njóta, og styrkir heil sveitarfélög að miklum mun á þann hátt að auka gróðurlendi þeirra og fjölga býlum í sambandi við aukna sandgræðslu. Með sandgræðslunni er enn fremur búið í hagin fyrir fólksfjölgun þjóðarinnar. Þjóðinni fjölgar mjög ört, og sú viðbót, sem bætist við hið starfandi fólk í landinu, þarf að sjálfsögðu ný verkswið, og ef á að sjá fyrir því, að hlutfallsleg aukning eigi sér stað í landbúnaðinum, sambærileg við það, sem gerist meðal annarra stétta, þá þarf ræktun landsins að vera grundvöllur að því, að slík aukning geti átt sér stað.

En sandgræðslan hefur fleiri hliðar en þessar, því að með því að breyta sandauðnum í gróðurlendi er þjóðin að bæta landið á sérstakan og mjög merkilegan hátt. Hún er að vinna að því að græða gömlu sárin, og fá eða engin stórf munu vera í raun og veru farsælli fyrir þjóðina en starf ræktunarmannsins, sem „sandrok með svarðreipum batt“.

Það er kunnugt, að á síðustu árum hafa verið unnin stórvirki á þessu sviði. Allmiklir fjármunir hafa verið lagðir fram til sandgræðslunnar, og við höfum átt því láni að fagna, að til starfa á því sviði hafa valizt óserhlífir áhugamenn.

Það er óþarft í sambandi við þetta frv., sem hér liggur fyrir, að leiða getum að því, hvernig komið væri um hag nokkurra sveitarfélaga í landinu, hefðu þau átök ekki verið gerð í sandgræðslumálum, sem þegar hafa átt sér stað. En augljóst er, að á ýmsum sviðum væri aðstaðan nú mjög á annan veg en raun er á vegna þess starfs, sem unnið hefur verið á þessu sviði.

Í þessum efnum sem mörgum öðrum ryðja sér til rúms nýjar aðferðir. Þekking manna vex og reynsla í starfi og árangurinn af starfinu að sama skapi. Það getur því ekki leikið á tveim tungum, að þeim fjármunum er vel varið, sem varið er til sandgræðslu í þessu landi.

En lögin, sem gilda um sandgræðslu og heftingu sandfoks, eru einungis miðuð við það, að þetta starf fari fram á foksavæðum, þar sem hættan er á uppblæstri lands. Löggjafarvaldið hefur ekki til þessa færzt meira í fang eða ætlað til þess, að meira yrði færzt í fang á þessu sviði heldur en að hefta uppblástur lands og græða foksavæðin. En nú er það kunnugt, og á því hefur verið gerð nokkur athugun af kunnáttumönnum á þessu sviði, að a. m. k. í sumum héruðum landsins eru stór svæði, þar sem eru sandar eða melar eða gróðurlaust land, sem auðvelt er að græða upp með þeim aðferðum, sem sandgræðslan hefur nú yfir að ráða, þó að gróðurleysi þess lands sé ekki til orðið af uppblæstri og ekki stafi hættan af landinu af þeim ástæðum. En eigi að siður er það mikilvægt, að söndum og melum verði breytt í gróíð land, og fyllilega ástæða til þess að breyta löggjöfinni í það horf, að þessi stofnun, sandgræðsla ríkisins, hafi heimild til þess að taka slík landssvæði til ræktunar á

sama hátt og lögin heimila henni nú að hefta sandfokið og græða foksandana.

Með frv. þessu, sem ég flyt ásamt hv. 2. þm. N-M., er lagt til, að sú breyting verði gerð á núgildandi lögum um sandgræðslu, að heimil að verði að taka til ræktunar, á sama hátt og nú er með foksandana, sanda og mela og annað gróðurlaust land, þótt ekki stafi hættan á uppblæstri af slíkum landssvæðum. Að sjálfsögðu mundi starfið eftir sem áður falla inn í þann verkahring, sem sandgræðsla ríkisins hefur, en aðeins verða heimilt með þessum lögum, ef frv. nær samþykki, að auka starfið og færa það út á víðara svið en verið hefur. Það er að því stefnt með þessu frv. að efla sandgræðsluna frá því, sem verið hefur, og skapa aðstöðu til þess fyrir sandgræðslu ríkisins að færast enn meira í fang við ræktunarstarfið en nú er heimilt samkv. gildandi lögum. Að sjálfsögðu verður starf þessarar stofnunar á hverjum tíma háð fjárveitingavaldinu eða fjárveitingum í fjárlögum, og er vitanlega ekki ætlað til annars samkv. þessu frv. en að svo verði framvegis.

Ég legg til, þegar þessari umr. er lokið, að málinu verði vísað til 2. umr. og hv. landbn.

ATKVGR.

Fr. v. vísað til 2. umr. með 19 shlj. atkv. og til landbn. með 19 shlj. atkv.

Á 47. fundi í Nd., 14. febr., var frv. tekið til 2. umr. (A. 158, n. 346).

Of skammt var liðið frá útbytingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 21 shlj. atkv.

Frsm. (Jón Pálmason): Herra forseti, Framkvæmd sandgræðslunnar er eitt af merkustu umbótamálum í okkar landi, eins og er og hefur verið að undanfögnu. Um árangurinn er ekki neitt tvímæli, og það er kunnugt, að það er ekki neinn ágreiningur um, að áframhald á framkvæmd þeirra mála sé mjög nauðsynlegt. Má segja, að til þessara mála sé varið miklu minna fé en nauðsyn ber til.

Þetta litla frv., sem hér liggur fyrir á þskj. 158, felur það eitt í sér að gera nokkru skýrari ákvæði um það, til hvaða lands sandgræðslulögin ná. Þau eru, eins og þau eru nú, aðallega miðuð við uppblásturssvæði, en samkv. þessu frv. skulu þau einnig miðuð við sand eða mel eða annað gróðurlaust land, sem náttúrliga getur alltaf orkað tvímælis um, hvenær hafi blásið upp. Að öðru leyti eru ákvæðin í 1. gr. þessa frv. um hlutföllin til greiðslu á sandgræðslukostnaði alveg þau sömu og er í núgildandi lögum, svo að breytingin er ekki önnur en þessi.

Hv. landbn. hefur haft frv. þetta til athugunar og leggur einróma til, að það verði samþ. eins og það liggur fyrir. Einn nm., hv. 3. landsk., var að visu ekki á fundi, þegar ákvörðun var tekin. Fyrir n. lá umsögn frá sandgræðslustjóra ríkisins, og mælir hann eindregið með, að þetta frv. verði samþ. Ég vil því

fyrir n. hönd mæla ákveðið með því, að frv. verði afgreitt eins og það liggur fyrir.

ATKVGR.

1. gr. samþ. með 23 shlj. atkv.
- 2.—3. gr. samþ. með 22 shlj. atkv.
- Fyrirsögn samþ. án atkvgr.
- Fr. vísad til 3. umr. með 23 shlj. atkv.

Á 48. fundi í Nd., 15. febr., var frv. tekið til 3. umr.
Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Fr. samþ. með 18 shlj. atkv. og afgr. til Ed.

Á 48. fundi í Ed., 18. febr., skýrði forseti frá, að sér hefði borizt frv. frá Nd., eftir 3. umr. þar.

Á sama fundi var frv. tekið til 1. umr.
Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Fr. vísad til 2. umr. með 13 shlj. atkv. og til landbn. með 13 shlj. atkv.

Á 71. fundi í Ed., 19. apríl, var frv. tekið til 2. umr. (A. 158, n. 597).
Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 12 shlj. atkv.

Frsm. (Páll Zóphóníasson): Herra forseti. Þetta frv., sem hér liggur fyrir, var flutt nokkuð snemma á þessu þingi í hv. Nd. og kom til deildarinnar hér fyrir allöngu. Frv. sjálft gerir ráð fyrir þeirri breytingu á sandgræðslulögum, að hægt sé að taka og afhenda sandgræðslunni til ræktunar land, þó að það sé ekki uppblástursland og þó að það stafi ekki hætta af því á eyðingu annars lands.

Sandgræðslan er, eins og menn vita, stofnuð til þess fyrst og fremst að reyna að hefta sandfok og eyðingu lands þar með og græða upp það, sem er að fara í auðn fyrir fok. Hún hefur alltaf átt við þröngan kost að búa fjárhagslega, enda þótt mjög hafi verið rýmkað um það hin seinni ár, og þess vegna liggja enn óhreyfð sandsvæði, sem eru að blása upp víðs vegar á landinu. Sum þeirra eru meira að segja svo stórfelld, að þau taka marga hektara lands á hverju ári, eins og t. d. á milli Hólsfjalla og Óxarfjarðar. Þess vegna sáum við ekki í nefndinni ástæðu til þess að láta sandgræðsluna fara að verja af þessu fé, sem hún nú hefur, fjármunum til þess að fara að græða upp sand og mela, sem engum stafar hætta af. Meðan hún hefur ekki þau fjárráð, að hún geti til fullnustu sinnt þeim verkefnum, sem henni er ætlað og við koma foksöndunum, þá vildum við ekki láta með lagabreytingu fara að gefa í skyn, að við ætluðum að fara að taka af því fé, sem hún hefði, til þess að græða upp sanda, sem að visu er þörf á

að græða upp, en ekki er á sama hátt þörf á að græða upp eins og sandfokssvæðin.

Við viðurkennum það allir í nefndinni, og okkur er það alveg ljóst, að á næstu árum verðum við að leggja áherzlu á það, þegar búpeningi fjölga í landinu, sérstaklega sauðfé, að fá grætt upp mikið af svona löndum víðs vegar um landið. En eins og nú hagar til, eru þessi gróðurlausu lönd, sandar og lítið grýttir melar, miklu léttari í ræktun en votlendi, sem verið er að rækta víða um landið, og þess vegna er engin ástæða til þess frá því sjónarmiði séð að gefa þeim mönnum, sem þau lönd eiga, kost á því, að sandgræðslan rækti þau upp, þeir þurfi ekki að borga nema $\frac{1}{2}$ af kostnaði við það og geti svo aftur tekið þau til sín sem sína eign og í sína notkun eftir 1—2 ár. Líka af þeirri ástæðu sáum við ekki neina þörf á því að samþ. frv. Ef sú skoðun verður hér ríkjandi í þinginu, að það eigi að leggja meiri áherzlu á að græða upp land víðs vegar um landið, þar sem er gróðurlaust, fyrir beitirækt, sem getur komið til með að þurfa, þegar búfénu fjölga frá því, sem nú er, þá þarf um leið að koma ný fjárveiting frá Alp., en meðan hún liggur ekki fyrir og ekki neinn skilningur sjáanlegur í þá átt, að þess þyrfti, þá höfum við lagt til, að frv. væri afgr. með rökstuddri dagskrá, sem prentuð er á þskj. 597 og — með leyfi forseta — hljóðar þannig:

„Þar sem sýnilegt er, að sandgræðslan getur sakir fjárskorts ekki annazt til fulls þau verkefni, sem hún þegar hefur, er ljóst að samþykkt þessa frv. mundi ekki ná tilgangi sinum um ræktun lands, og tekur því deildin fyrir næsta mál á dagskrá.“

Ef það sýnir sig svo á væntanlegu þingi í haust, að Alp. hafi þau fjárráð, að hægt verði að láta sandgræðsluna hafa einhverja sérstaka fjárveitingu, 300 þús. til 400 þús. kr. eða eitt-hvað, til þess að fara að eiga við þetta nýja verkefni, og ef Alp. þá finnur, að það er rétt, að ríkisvaldið kosti það að $\frac{2}{3}$ og eigandi bara að $\frac{1}{3}$, sem ekki er gert við neina aðra jarðabót í landinu og ekki nándar nærri því eins, þá er náttúrulega sjálfsagt að taka málið upp aftur og þá ef til vill samþykkja það. En ég efa, að Alp. finni ástæðu til þess.

ATKVGR.

Rökst. dagskrá á þskj. 597 samþ. með 15 shlj. atkv.

5. Tollskrá o. fl. (frv. GíslJ).

Á 38. fundi í Sp., 23. febr., var útbýtt frá Ed.:
Fr. til l. um breyt. á l. nr. 90 25. nóv. 1954, um tollskrá o. fl. [157. mál] (þmfrv., A. 396).

Á 51. fundi í Ed., 24. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Árið 1953 skipaði ríkisstj. mþn. til þess að endur-

skaða tollalöggjöfina og gera till. um breyt. á henni. Skyldu tillögur n. sérstaklega miðaðar við það að styrkja islenzkan iðnað meir en verið hafði, sumpart með því að létta tollum af innfluttu hráefni til iðnaðarins og sumpart með því að þyngja tolla á innfluttum vörum sömu tegundar og rétt þótti að framleiða og fullvinna hér í landinu.

N. lagði fram till. sínar, en þær voru síðar að mestu leyti teknar upp í frv., sem lagt var fyrir síðasta þing og samþykkt var þar með nokkrum breytingum, sbr. lög frá 1954 um tollskrá.

Ákvæði það, sem tekið er upp í frv. á þskj. 396, sem hér er til 1. umr., var einnig í till. n., en var aldrei tekið upp í frv. fyrir einhver óskiljanleg mistök eða einhvern misskilning, en till. og álit n. um þetta atriði hljóðar svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Lýsissamslag islenzkra botnvörpunga framleiðir nú tæpar 500 smálestir á ári af hertu þorskalýsi til notkunar í smjörliki og bókunarfæti. Lýsissamlagið telur sig geta aukið þessa framleiðslu þannig, að fullnægt yrði feitiþörf smjörlikisíðnaðarins í landinu. Smjörliki og önnur tilbúin matarfeiti er með 7 aura vörumagnstolli og 3% verðtolli, sbr. nr. 25 í 15. kafla, en nr. 4 í sama kafla — hvalfeiti, hert, svo og hert síldarlýsi — með 2 aura vörumagnstolli og 8% verðtolli. Álitur n. rétt, að herza á þorskalýsi, sem er notað til hliðstæðrar framleiðslu eins og hert hvalfeiti og hert síldarlýsi, njóti meiri tollverndar en nú er, og leggur því til, að nr. 4 í 15. kafla hækki í 7 aura vörumagnstoll og 15% í verðtoll.“

Með tilvísun til þess, sem hér er sagt, hef ég leyft mér að bera þetta fram hér í sérstöku frv. og vil freista þess að fá það samþ. á þessu þingi, þótt allmjög sé nú liðið á þingtima.

Um langan aldur hefur lýsið verið framleiðsluvara á Íslandi og jafnframt allverulegur þáttur í útflutningi sjávarafurða, og mun svo væntanlega verða enn um ókominn ár. Um langt skeið var lýsið notað jöfnum höndum til manneldis og til iðnaðar, m. a. til ljósa utan lands og innan, en ljóstækni síðari tíma leysti þó lýsið af hólmi frá þeirri þjónustu að lýsa upp hífýli manna og borgir, svo sem áður tíðkaðist, en aðrar iðngreinar tóku það í þjónustu sína á margvislegan hátt. Einkum jókst eftirspurnin eftir lýsi, er farið var að hreinsa það og herða og gera það þannig miklu hæfara til manneldis en áður, þar sem hægt var með herzlu þess og hreinsun að nema í burt bæði lykt og bragð. Þrátt fyrir þessa þróun í lýsisíðnaðinum selja Íslendingar enn sem komið er mestan hluta lýsisframleiðslunnar óhertan eða sem mjög lítt unnið hráefni, og fer verðið að sjálfsögðu eftir því. Nokkur hluti þess er síðan fluttur aftur inn til landsins, hreinsaður og hertur, og notaður hér til iðnaðar, m. a. til matar og feitmetisgerðar. Er þessi innflutningur settur í lægsta tollflokk samkv. gildandi tollalögum, alveg gagnstætt því, sem er um aðrar innfluttar iðnaðarvörur. Í þessu sambandi má t. d. benda á, að tæplega mundi nokkrum hv. þm. detta í hug að leggja til, að

leyfður yrði innflutningur á fullverkuðum saltfiski, án þess að hann yrði tollaður í hæsta flokki, og væri það þó alveg sambærilegt við innflutninginn á fullhertu lýsi.

Það, að ekki hefur enn verið komið hér upp nægilega afkastamiklum lýsisherzlustöðvum til þess að geta hert hér allt lýsi og flutt það þannig út í margfalt verðmætara ásigkomulagi, stafar eingöngu af því, hve mikið fé er nauðsynlegt til þess að koma upp slíkri stöð. Eins og kunnugt er, fékk ríkisstj. á sínum tíma heimild til þess að koma upp slíkri stöð, og byrjað var á framkvæmdum, vélar keyptar að einhverju leyti og margt fleira, en við allt var þó hætt vegna fjárskorts.

Nú hefur stjórn Lýsissamlags islenzkra botnvörpunga, sem stofnað var og starfrækt hefur verið í áratugi til þess að gera lýsismagn togaraflotans sem verðmætast, komið sér upp herzlustöð, sem getur hert allt það lýsi, sem innlendi markaðurinn getur tekið á móti. En þá ber svo við, að þessu fyrirtæki er ekki gefin sama vernd og öðrum iðnfyrirtækjum í landinu í tollalöggjöfinni, og þó er það nú öllum ljóst, að þörf sjávarútvegsins til öflunar tekna er slík, að ekkert má láta ógert til þess, að þessi atvinna megi njóta þeirra möguleika, sem fyrir hendi eru, á borð við önnur framleiðslufyrirtæki.

Ég vil því mega vænta þess, að hv. þm. sýni þessu máli sanngirni og samþykki frv. óbreytt eins og það liggur hér fyrir á þskj. 396. Ég vil leyfa mér, að lokinni þessari umr., að leggja til, að málinu verði vísað til 2. umr. og hv. fjhn., og vænti þess, að hinn ágæti formaður n. láti afgr. málið sem allra fyrst og stuðli að því og leggi það til, að frv. verði samþ.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 12 shlj. atkv. og til fjhn. með 13 shlj. atkv.

Á 76. fundi í Ed., 29. apríl, var frv. tekið til 2. umr. (A. 396, n. 663).

Frsm. (Lárus Jóhannesson): Herra forseti. Það þarf ekki að hafa langa framsögu um þetta mál, því að það hefur verið gerð þannig grein fyrir því í grg., sem fylgdi frv. á þskj. 396.

Það er farið fram á, að tollvernd verði veitt hertri hvalfeiti og annarri hertri feiti í samræmi við það, sem átt hefur sér stað t. d. við málningariðnaðinn, til þess að lýsisherzlustöðin, sem hér hefur verið sett upp af Lýsissamlagi isl. botnvörpunga, geti starfað. En hún telur sig ekki geta starfað vegna verðlagsákvæða þeirra, er sett hafa verið, án frekari tollverndar. Ég geri ráð fyrir, að n. hefði lagt til, að þetta frv. yrði samþ., hefði ekki svo staðið á, að það gæti haft í för með sér verulegan bagga fyrir ríkissjóð vegna niðurgreiðslu á smjörliki. Þess vegna þykir n. rétt að leggja til, að látin verði fara fram ýtarleg rannsókn í fyrsta lagi á því, hvort lýsisherzlustöðin þurfi að fá þá vernd, sem talað er um, og í öðru lagi á því, ef svo er, hvort smjörlikisverksmiðjurnar

séu ekki færar um að taka þann bagga á sig, án þess að hann valdi hækkun verði til almennings.

Nefndin hefur því orðið sammála um að leggja til við deildina, að hún afgreiði þetta mál með rökstuddri dagskrá, sem ég — með leyfi hæstv. forseta — skal lesa upp:

„Í trausti þess, að ríkisstj. láti rannsaka, hvort framleiðsluverð innlendrar, hertrar feiti þurfi nauðsynlega að hækka, til þess að fram-

leiðslan beri sig, og leyfi ekki innflutning hertrar feiti, nema í ljós komi að undangenginni rannsókn, að smjörlikisverksmiðjurnar þoli ekki að taka á sig þá verðhækkun án þess að hækka smjörlikið í verði til almennings, tekur deildin fyrir næsta mál á dagskrá.“

ATKVGR.

Rökst. dagskrá á þskj. 663 samþ. með 13 shlj. atkv.

Lagafrumvörp ekki útrædd.

1. Iðnaðarmálastofnun Íslands.

Á 8. fundi í Nd., 25. okt., var útbýtt:
Frv. til l. um Iðnaðarmálastofnun Íslands
[63. mál] (stjfrv., A. 82).

Á 9. fundi í Nd., 26. okt., var frv. tekið til
1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 10. fundi í Nd., 29. okt., var frv. aftur tek-
ið til 1. umr.

Viðskmrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti.
Frv. á þskj. 82, um Iðnaðarmálastofnun Ís-
lands, hefur nú legið hér fyrir í d. og hv. þdm.
gefizt tækifæri til að kynna sér málið nokkuð.

Eins og kunnugt er, hefur Iðnaðarmálastofn-
unin starfað á annað ár og er nú þegar búin að
geta sér gott orð og þýðingarmikið á ekki
lengri tíma en þeim, sem liðinn er. Stofnunin
hefur fram að þessu starfað undir þriggja
manna stjórn, sem fyrrverandi iðnmrh., Björn
Ólafsson, skipaði. En stofnunin hefur ekki starf-
að eftir lögum eða reglum, því að lög um Iðnaðarmálastofnun Íslands eru ekki fyrir hendi.
Það út af fyrir sig getur vitanlega ekki gengið
til lengdar, og þess vegna hefur verið unnið að
því að semja frv. um stofnunina, sem byggðist
á samkomulagi hinna ýmsu iðngreina í land-
inu. Það var ljóst, að þriggja manna stj. náði
ekki svo viðtækum áhrifum sem nauðsyn bar
til. Það voru ýmsir aðilar innan iðnaðarins,
sem óskuðu eftir því að hafa aðild að stofnun-
inni, og með því að stj. væri aðeins skipuð
þrem mönnum, var það ekki hægt. Það var
þess vegna á s. l. vetri, að ég skipaði sjö manna
nefnd til þess að semja lög um Iðnaðarmála-
stofnunina. N. var skipuð með það fyrir aug-
um, að takast mætti að ná fullkomnu sam-
komulagi um aðild að stofnuninni. Og það
ánægjulega hefur nú gerzt, að fullkomið sam-
komulag virðist hafa náðst um stofnunina.
Það út af fyrir sig er afar þýðingarmikið um
svo mikilsverða stofnun sem Iðnaðarmálastofn-
unin hefur þegar orðið og mun verða fyrir
íslenzkan iðnað.

Íslenzkur iðnaður er nú orðinn það umfangs-
mikill og þýðingarmikill í íslenzku atvinnu-
lífi, að það er vitanlega þess vert að gefa hon-
um rækilega gaum. Hins vegar er þessi atvinnu-

grein það ung hér á landi, að ekki er nema
eðlilegt, að ýmsir barnasjúkdómar geri vart
við sig og að þessi atvinnugrein þurfi leiðbein-
ingar við á ýmsan hátt. Og það er það, sem
Iðnaðarmálastofnun Íslands er sérstaklega ætl-
að að gera, að hafa með höndum leiðbeininga-
og ráðleggingastarfsemi við hinar ýmsu iðn-
greinar, stuðla að því, að iðnaðurinn geti orð-
ið samkeppnisfær við erlendan iðnað, að
iðnaðarframleiðslan verði góð, að það verði
góðar vörur, sem eru framleiddar, og að
verðlagið geti orðið samkeppnisfært, —
stuðla að því, að hér megi framleiða iðnaðar-
vörur ekki aðeins fyrir innlandan markað,
heldur einnig fyrir erlendan markað. Í 1. gr.
frv. er getið sérstaklega um tilganginn með
stofnuninni. Það er gert ráð fyrir, að stofnun-
in verði ríkisstjórninni til ráðuneytis í tækni-
legum vandamálum, er iðnaðinn varða, öðrum
en fiskiðnaði. Fiskiðnaðinum er ekki sérstak-
lega ætlað að vera undir þessari stofnun, og
kemur það til af því, að Fiskifélag Íslands hef-
ur sérstaka stofnun, sem mun annast leiðbein-
ingar fyrir fiskiðnaðinn í landinu. Hins vegar
er ekkert því til fyrirstöðu, að fiskiðnaðurinn,
ef hann óskar eftir, leiti einnig til Iðnaðar-
málastofnunarinnar um fyrirgreiðslu eða ráð-
leggingar, ef svo býður við að horfa.

Iðnaðarmálastofnunin hefur fengið styrk frá
Bandaríkjunum á þessu ári, á þriðja hundrað
þúsund krónur, og var það gott í byrjun, auk
þess sem allmyndarleg fjárhæð er á fjárlög-
um yfirstandandi árs til að standa undir starf-
rækslu stofnunarinnar. Á frv. því til fjárlaga,
sem nú liggur fyrir fyrir næsta ár, er gert ráð
fyrir 650 þús. kr. framlagi úr ríkissjóði. Og þá
má geta þess, að það standa vonir til, að
áfram fáiist styrkur á svipaðan hátt og þegar
hefur fengið erlendis frá. Er það í samræmi
við það, sem gert hefur verið fyrir slíkar stofn-
anir í nágrannalöndunum, sem hafa einnig not-
ið styrks erlendis frá, frá Bandaríkjunum, á
meðan verið er að byggja upp iðnaðinn í við-
komandi löndum.

Það er gert ráð fyrir með frv. þessu, að
stjórn stofnunarinnar verði framvegis skipuð
átta mönnum. Sjö þeirra verða skipaðir sam-
kv. tilnefningu, og einn verður skipaður af
ráðherra. Einn verður skipaður eftir frv. samkv.
tilnefningu Félags ísl. iðnrekenda, einn sam-
kv. tilnefningu Landssambands iðnaðarmanna,

einn samkv. tilnefningu S. í. S., einn samkv. tilnefningu Vinnuveitendasambands Íslands, einn samkv. tilnefningu iðnsveinaráðs Alþýðusambands Íslands, tveir samkv. tilnefningu Alþýðusambands Íslands, og skal annar vera fulltrúi iðnverkfólks.

Því er ekki að leyna, að það eru ýmsir fleiri aðilar, sem hefðu viljað eiga fulltrúa í stjórn stofnunarinnar, og kom vitanlega vel til álita, hvort stj. ætti að vera skipuð átta mönnum eða fleiri. Það er t. d. Verkfræðingafélag Íslands, sem hefur gert háværar kröfur um að fá aðild að stofnuninni, og verð ég nú að segja, að það út af fyrir sig er ekkert óeðlilegt, því að það er nú svo, að vel menntaðir verkfræðingar hér á landi leggja sinn drjúga skerf til iðnaðarins og þeirra framfara, sem vonast er til að verði í þessari atvinnugrein í framtíðinni. Það er þess vegna ekkert óeðlilegt, þó að þeir vilji hafa beina aðild að, og það liggur náttúrlega opið fyrir og til athugunar, hvort þeir verði með eða ekki. Út af fyrir sig sýnist mér ekki það skipta verulegu máli, hvort stjórnin verði skipuð átta mönnum eða níu. Ég mundi þó ekki vilja raska því samkomulagi, sem gert hefur verið, og breyta aðildinni að stofnuninni, ef það væri á kostnað þess samkomulags, sem þegar hefur fengizt, heldur mundi ég leggja til, að slíkar breytingar, bæði þessi og aðrar breytingar, sem kynnu að koma fram á frv., væru bornar undir þá nefnd, sem samdi frv. Væri það eðlilegt framhald á því, sem áður hefur gerzt í þessu, að skapa frið um þessa stofnun og leggja grundvöllinn að því, að hún geti náð þeim árangri, sem henni er ætlað, þ. e. að byggja upp og endurbæta íslenzkan iðnað og gera hann enn veigameiri þátt í íslenskri þjóðlífi en verið hefur, þótt iðnaðurinn hafi þegar á svo fáum árum sem liðin eru síðan iðnaðurinn náði hér fótfestu náð undraverðum árangri.

Ég tel ekki ástæðu til að fara öllu fleiri orðum um þetta mál að sinni. Ég efast ekkert um, að frv. verði vel tekið hér í deildinni og að lög verða sett um Iðnaðarmálastofnunina á þessu þingi, enda má svo ekki lengur ganga, að stofnunin starfi án laga og reglugerðar, eins og verið hefur fram að þessu.

Ég legg til, að frv. að lokinni þessari umr. verði vísað til hv. iðnn. hér í hv. deild og 2. umræðu.

Emil Jónsson: Herra forseti. Hæstv. ráðh. sagði í sinni framsöguræðu fyrir þessu máli, að um það hefði nú tekizt fullt samkomulag á milli þeirra aðila, sem það snerti, og ber sjálf-sagt að skilja það á þann hátt, að það sé þegar komið í þær skorður, sem það endanlega á að fá, þannig að líkur fyrir breytingum á því eru kannske ekki miklar. En mig langar þó til að láta nokkur orð fylgja því þegar við þessa 1. umr.

Ég vil þá fyrst geta þess, að mér þykir ástæða til þess að lýsa ánægju yfir því, að þetta frv. er fram komið, ekki síður en yfir því, að þessi stofnun, sem hér um ræðir, Iðnaðarmálastofnunin, hefur verið sett á laggirnar

ar, því að ég efast ekki um það, að hennar biður mikið og merkilegt verkefni í framtíðinni. Eins og ráðh. sagði, hefur iðnaðurinn og iðjustarfsemin í landinu vaxið mjög ört á síðustu árum og áratugum, og þróunin í þeim málum hefur kannske að sumu leyti orðið svo ör, að það er ekki laust við, að það hafi orðið vart við ýmsa barnasjúkdóma, sem ástæða væri til að reyna að hjálpa þessum atvinnuvegi yfir. Ég tel þess vegna, að stofnun eins og þessi eigi þýðingarmikið verk að vinna, líka með hliðsjón af því, að ég tel ákaflega líklegt, að einmitt þessi atvinnuvegur, iðnaðurinn, muni í framtíðinni, eins og hann hefur gert nú upp á síðkastið, taka við kannske megninu af þeirri fólksfjölgun, sem verður í landinu. Það er engin launung á því, að mest atvinnuaukning hefur orðið í þessari atvinnugrein að undanfögnu, og ég sé ekki ástæðu til þess að efast um, að svo geti einnig orðið í framtíðinni. Það er líka öllum hugsandi mönnum ljóst, að setuliðsvinnan eða varnarliðsvinnan verður ekki eilíf í þessu landi, og einhver þarf að taka við því fólki, sem þar hefur nú sitt upphald. Hver stoð, sem rennt er undir þennan atvinnuveg, hefur þess vegna mikla þýðingu, og ég tel þessa stofnun vera eina slíka, og þess vegna fagna ég henni.

Ráðherra lýsti því yfir, enda er það beinlínis sagt í grg. fyrir frv., að hann hafi skipað sjö manna n. í febr. s. l. til þess að semja þetta frv. Og á grg. sést, að þessi nefnd hefur tekið til starfa 26. febr. og starfað, að því er virðist, að miklu leyti óslitið síðan og fram í september. En mér þykir bara árangurinn af þessu starfi harla magur, því að þetta frv., sem hér er lagt fram, er eiginlega lítið annað en upphaf og endir. Það er átta greinar. Fyrsti kaflinn er ein grein, annar kaflinn er ein setning, fjórði kaflinn er ein setning, og fimmti kaflinn er ein setning. Mér finnst, að þegar um svo merkilegt mál er að ræða eins og þetta, þá hefði mátt koma fleiri atriðum inn í þetta frv. og gera það öllu ýtarlegra. Það má segja, að það sé kannske æskilegt, að frumvörp séu stutt-orð og gagnorð, en mér finnst það þá næstum ofrausn að kalla þetta kafla, þegar um eina setningu er að ræða, eða þrjá kafla með þremur setningum.

1. gr., sem jafnframt er fyrsti kafla, fjallar um tilgang frv., og er þar lýst, í stuttu máli og greinargóðu sjálfsagt, því, sem er undirstaða þessa máls, eða því, sem stofnuninni er ætlað að starfa. Ég sakna þar þó ýmislegs. Ég sakna þar t. d. þess, að þessari stofnun sé ætlað það verkefni að gera áætlanir eða athuga möguleika fyrir nýjum iðnfyrirtækjum. Það er svo mikið atriði í sambandi við starf þessarar stofnunar, að ég tel, að það eigi hiklaust að koma fram í lögnum. Mér er líka kunnugt um það, að stofnunin, á þeim tíma sem hún þegar hefur starfað, hefur einmitt nokkuð starfað í þá átt að athuga möguleika á nýjum iðnfyrirtækjum. Hér eru, ég vil ekki segja óendanlega margir, en afar margir möguleikar til starfa á ýmsum sviðum iðnaðarmála. Og ég teldi það alveg fráleitt, að stofnun eins og

Þessi hefði ekki mjög ofarlega á sinni stefnuskrá að vinna einmitt að rannsókn nýrra viðfangsefna, leggja niður fyrir sér, hvort þessi eða hin iðnaðarstarfsemin, sem komið hefur til greina að hafa hér um hönd, sé raunhæf, hvort hún beri sig og hvort æskilegt sé í hana að leggja.

Þá er annað atriði, sem mér finnst líka að hefði átt að taka skýrar fram í þessum fyrsta kafla, og það er það verkefni, að þessari stofnun yrði falið að hjálpa mönnum með skipulag og uppbyggingu sinna iðjuvera eða verksmiðja. Það má að vísu segja, að það felist kannske í einum tölulíðnum í 1. gr., en kemur þó ekki eins greinilega fram þar og ég teldi rétt að það gerði. Hins vegar er mér kunnugt um það persónulega, að í ýmsum þeim iðnfyrirtækjum, sem nú starfa, er verksmiðjureksturinn, vinnugangurinn í verksmiðjunni, ekki á þann hátt, sem best yrði á kosid. Þar mætti mjög bæta um víða. Og ég teldi það eitt mjög veigamikil verkefni þessarar stofnunar, að hún tæki sér fyrir hendur beinlínis að kanna, annaðhvort ótilkvödd eða tilkvödd, hvernig þessum málum er skipað hjá ýmsum verksmiðjustofnunum, og gerði till. til breytinga og úrbóta. Þetta er það veigamikil atriði, að ég tel, að það ætti að setjast a. m. k. greinilegar en það kemur fram í greininni.

Fleiri atriði mætti nefna, sem þarna ætti að taka fram, að ég vildi skjóta því til þeirrar n., sem fær frv. til athugunar, að lesa ekki einungis þessa gr., heldur hinar greinarnar líka, með athygli, sérstaklega þær greinar, ef ég svo má segja, sem eru ekki í frv., því að mér finnst vanta í það æði mikið.

Um annan kafla, fjórða kafla og fimmta kafla frv. hef ég ekki mikið að segja. Hver þessara kafla er aðeins ein setning, og það getur vissulega ekki minna verið, úr því að það er kallað kafli a. m. k. En ég teldi, að þar mætti að skaðlausu nokkru við auka.

Það, sem mig vantar þó helzt í frv., eru ákvæði um starfshætti stofnunarinnar. Þar er ekkert um það, hvernig hún skuli starfa. Þar er aðeins, að hvaða verkefnum hún skuli vinna og hver skuli stjórna henni. Þetta eru tveir þeir kaflar, sem sýnilega hefur verið lögð nokkur vinna í, en annað er nauðalítið. Ég teldi það t. d. hafa mjög mikla þýðingu, að það væri tekið fram í frv. eða lögunum, þegar þar að kemur, hvort einstaklingar eiga aðgang að þessari stofnun, hvort þeir eiga að geta snúið sér til hennar og beðið hana um að vinna ákveðin verk, og þá eftir hvaða reglum, — á þetta er ekkert minnst í frv., — eða hvort stofnuninni er ætlað að vinna aðeins að eigin frumkvæði, þannig að hún ákveði sjálf að öllu leyti, hvaða verkefni hún tekur sér fyrir hendur, og aðrir komi þar ekki nálægt. Sem sagt: starfshætti verksmiðjunnar og starfsfyrirkomulag teldi ég að þyrfti að ákveða miklu betur en gert er, úr því að lög um stofnunina eru sett á annað borð.

Þessari stofnun er ætlað ekki svo lítið fé til umráða. Eins og ráðh. sagði, þá eru á fjárlagafrv. ársins 1955 ætlaðar 650 þús. kr. í

þessu skýni. Og hann upplýsti í viðbót, að hún fengi fé annars staðar að, frá Bandaríkjunum, sagði hann, sem á þessu ári mundi nema hátt á þriðja hundrað þús. kr., að mér skildist, og líkur fyrir því, að þetta mundi halda áfram og sízt minnkandi. Virðist því svo sem þessi stofnun muni hafa til umráða um eina millj. kr., og er það vitaskuld mjög ánægjulegt. En þá verður líka að gera þá kröfu um leið, að starfsemi hennar sé felld í fastar skorður og að henni séu fengin þau verk að vinna, sem virkilega koma að gagni fyrir íslenzkan iðnað. Og ég efast ekkert um, að þau geri það, þegar þar að kemur, ef tryggilega er frá þessum hnútu gengið, enda sé ég það t. d., að þessi stofnun, þó að ríkisstofnun sé, hefur einhvern veginn haft ráð á því að hafa í sinni þjónustu verkfræðinga, þó að eldri ríkisstofnanir hafi orðið að vera án þeirra hluta nú um hálf t. s. l. ár. — Mér þætti það ekki ófróðlegt, að hæstv. ráðh. vildi í þessu sambandi skýra frá því hér á þinginu, hvað hann borgar eða lætur borga þeim verkfræðingum, er við þessa stofnun vinna, svo að á þann hátt gætum við hinir, sem höfum orðið að vera án þessara starfskrafta núna síðasta missiri, fengið að vita, hvernig að þessum mönnum er búið í þessari ríkisstofnun. Ég játa það að vísu, eins og ég sagði í upphafi, að þetta er ákaflega þýðingarmikil stofnun og nauðsynleg. En ég vil halda því fram líka, að t. d. vegamálastofnanir, póstur og símj og vitamálastofnanir séu ekki óþarfar stofnanir fyrir ríkissjóð, þannig að það sé ekki sama, hvort þær séu reknar starfskraftalausar eða litlar eða ekki. Og þar sem hér er um ríkisstofnun að ræða, sem að vísu er ætlað mjög þýðingarmikil og vandasamt verk, sem hefur fengið leyfi ríkisstj. til þess að hafa þessa menn í þjónustu sinni, þá langar mig til að vita, hvað þeim er borgað í kaup, og sé þá ekkert undan dregið, þar sé talið kaup og hlunnindi og allt, sem þessir menn hafa, til þess að við getum fengið það til samamburðar, þegar við förum, ef einhvern tíma verður, að ræða við þá verkfræðinga, sem einu sinni voru í okkar þjónustu, ef einhver þeirra vill koma til okkar aftur.

Ég sem sagt tel, að þetta sé þörf stofnunar, sem eigi mikið verk að vinna í framtíðinni fyrir íslenska atvinnuvegi. Mér þykir frv., sem um hana hefur verið samið, losaralegt og finnst, að það sé litill árangur sjö manna vinnu í hálf t. s. l. ár, eins og kemur fram í grg. Og ég vil að síðustu óska eftir því, að hæstv. ráðh., ef hann getur, nú eða síðar, gefi mér upplýsingar um, með hvaða kjörum þeir verkfræðingar, sem stofnunin hefur í þjónustu sinni, eru ráðnir.

Viðskmrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Ég vil byrja á að svara því, sem hv. síðasti ræðumaður spurði um áðan, og það er í sambandi við laun verkfræðinga hjá Iðnaðarmálastofnuninni. Á s. l. vetri spurðist ég fyrir um það, með hvaða kjörum verkfræðingar hjá Iðnaðarmálastofnuninni væru ráðnir, því að þeir voru ráðnir þar áður en ég varð ráðherra.

Ég fékk þær upplýsingar, að það væru sömu kjör og Reykjavíkurbær borgaði sínum verkfræðingum, og mér vitanlega hefur engin breyting orðið á þessu síðan, enda ekki hægt að gera breytingar á launum við stofnunina nema bera það undir ráðherra.

Hv. ræðumaður talaði um, að þetta frv. væri stutt og það væri losaralegt, það væri lítill árangur eftir hálfis árs starf sjö manna. Það er nú víst óhætt að draga nokkurn tíma frá, sumartímann, sem n. starfaði ekki. Ég vil hins vegar segja: Það er enginn mælikvarði á gæði frv., hvort það er stutt eða langt. Frv. getur verið því betra sem það er styttra og minni málalengingar í því. Hitt getur svo verið rétt, að það þarfnist einhverra endurbóta, og eins og ég sagði áðan, þá er eðlilegt, ef nauðsyn þykir bera til að gera breytingar á því, að bera það undir þá n., sem samdi frv., og efast ég ekki um, að ef eitthvað kemur fram, sem sýnilega er til bóta á frv., þá fæst það sett inn í frv.

Hv. ræðumaður talaði um, að það vantaði ýmislegt hér í 1. gr. frv., þar sem talað væri um tilgang, t. d. það, hvort ekki væri meiningin að greiða fyrir nýjum fyrirtækjum og leiðbeina þeim, sem vildu setja á stofn ný fyrirtæki. Ég held nú, að ef 1. gr. er lesin, þá blandist engum hugur um, að í henni felist einmitt þetta, t. d. að stuðla að umbótum á vinnslu og meðferð iðnaðarframleiðslunnar með því að kynna þeim, er iðnað stunda, tæknilegar nýjungar og veita þeim leiðbeiningar, er miði að auknum afköstum og verknytingu og vöruvöndun; rannsaka mikilvægi einstakra þátta í framleiðni iðnaðarins og kynna árangurinn, svo að notum komi fyrir iðnfyrirtækin og tæknifræðsluna í landinu, — og þá alveg jafnt þá, sem hafa ekki iðnaðarfyrirtæki sjálfir, því að ef þetta er á annað borð kynnt með ritum og á annan hátt, þá er það vitanlega opið fyrir öllum.

Ræðumaður spurði að því, hvort það væri meiningin, að einstaklingar gætu snúið sér til stofnunarinnar og fengið upplýsingar þar, ef þeir vildu. Enda þótt það sé ekki tekið fram í 1. gr. frv., þá leiðir það af sjálfu sér, að ætlaust er til þess, og það er auðvitað meiningin, að eftir þessum lögum verði samin reglugerð, ýtarleg reglugerð, sem farið verður eftir í sambandi við stofnunina.

Ég held þess vegna, að út af fyrir sig sé nóg í 1. gr. um tilganginn og að það geti ekki verið blandað neitt málum um það, að það, sem ræðumaður var að tala um, felist í 1. gr. frv. En það, sem á kynni að vanta, yrði vitanlega tekið fram nánar í reglugerð.

En aðalatriðið var nú það, að þessi hv. ræðumaður fagnaði því, að frv. er fram komið, og hann tók undir það, að Iðnaðarmálastofnunin væri þörf stofnunar, sem ástæða væri til að ætla að gæti komið að miklu gagni fyrir iðnaðinn í landinu. Það er vitanlega kjarni málsins, en ekki það, þótt jafnvel væri eitthvað í frv., sem þyrfti að lagfæra og endurbæta. N., sem fær þetta frv. til athugunar, hefur það á sínu valdi að bera fram brtt., ef

Alpt. 1954. C. (74. löggjafarþing).

nauðsyn þykir til þess bera. En ég vil endurtaka það, að ég óska eftir því, að sú n., sem samdi frv., fái að fylgjast þar með og segja sitt álit á þeim brtt., sem fram kynnu að koma.

Gylfi Þ. Gíslason: Herra forseti. Ég vil mjög taka undir það, sem fram hefur komið í þessum umr., að stofnun sú, sem hér er til umr., Iðnaðarmálastofnun Íslands, er mikil nauðsynjastofnun, og því ber mjög að fagna, að í það skuli hafa verið ráðizt að koma henni á fót. Ég tel það einnig fagnaðarefni, að ríkisstj. skuli hafa lagt fram lagafrv. um þessa stofnun, þannig að starfsemi hennar hangi ekki framvegis í lausum þræði, heldur fái fastan lagagrundvöll. Hins vegar vil ég einnig taka undir það, sem fram hefur komið af hálfu hv. 5. landsk. þm., að mér finnst frv. þetta í raun og veru ekki að öllu leyti sóma þeirri stofnun, sem hér er um að ræða, og ekki vera í fullu samræmi við mikilvægi hennar. Það er sérstaklega fyrsti kaflinn eða 1. gr., sem á að fjalla um tilgang stofnunarinnar, sem ég tel vera nokkuð ábótavant, þ. e., ég tel henni ekki vera markað þar nógu viðtækt starfssvið.

Hv. 5. landsk. þm. benti á nokkur atriði, sem hann taldi vanta í 1. gr. sem æskilegt starfssvið stofnunarinnar, og nefndi þar til leiðbeiningastarfsemi varðandi nýjar iðngreinar í landinu. Hæstv. ráðh. sagði, að hann teldi það felast í 1. tölulið 1. gr., að stofnunin ætti að annast slíka leiðbeiningastarfsemi. Ég tel vafasamt, að hægt sé að túlka hana þannig, en auðvitað er hægur vandi að ráða bót á því, ef það er raunverulegur vilji hæstv. ríkisstjórnar og hæstv. iðnmrh., að starf stofnunarinnar skuli einnig taka til þeirra atriða.

Hv. 5. landsk. þm. nefndi einnig nauðsynina á því, að stofnunin aðstoðaði fyrirtæki við skipulagsmál sín. Þetta atriði vildi ég undirstrika alveg sérstaklega. Það vantar algerlega í gr., að það skuli vera hlutverk þessarar mikilvægu stofnunar að aðstoða iðnfyrirtæki við að haga skipulagsmálum sínum á sem skynsamlegastan og hagkvæmastan hátt. Mér virðist, að í orðalagi 1. gr. um tilgang stofnunarinnar sé fullmikil áherzla lögð á tæknihlið iðnaðarvandamála, en skipulagshliðinni sé að verulegu leyti gleymt. Þetta sjónarmið er varhugavert og langt frá því að vera í samræmi við nýtzku sjónarmið þeirra, sem iðnaðarmálum eru kunnugastir annars staðar a. m. k. Það hefur til skamms tíma verið algengur misskilningur, að yfirburðir t. d. þeirra iðnaðarþjóða, sem lengst eru komnar í iðnaðarmálum, svo sem Bandaríkjanna og Þýskalands, svo að ég nefni eitt Evrópuríkjanna, eigi rót sína að rekja til þess, að sú tækni, sem iðnaður þessara þjóða hefur yfir að ráða, sé fullkomnari en sú tækni, sem tíðkast í iðnaði annarra þjóða. Það er víðurkennd staðreynd, að það, sem ekki skiptir minna máli, heldur jafnvel enn meira máli í þessu sambandi, er, hvert er skipulag iðnfyrirtækjanna í þessum löndum. Það, sem bandarískur iðnaður hefur fyrst og fremst yfirburði

í umfram iðnað Evrópuþjóðanna yfirleitt, er ekki tækni, ekki fullkomnari tækni í sjálfu sér. Bandaríkin hagnýta tiltölulega fá tækniatriði, sem aðrar þjóðir þekkja ekki. Það, sem bandarískur iðnaður hefur fyrst og fremst fram yfir evrópskan iðnað, er betra skipulag. Skipulagning bandaríks iðnaðar er fullkomnari en skipulagning evrópsks iðnaðar yfirleitt. Þetta mætti rökstyðja miklu nánar, ef ástæða þætti til. En ég tel ekki nauðsynlegt að gera það hér á þessum vettvangi, enda hér um að ræða staðreyndir, sem eru viðurkenndar af öllum, sem til þekkja. Með tilliti til þessa sakna ég þess alveg sérstaklega, að ekki skuli lögð áherzla á það í þeirri gr., sem fjallar um rekstur stofnunarinnar, að hún skuli helga sig sérstaklega því að stuðla að sem hagkvæm-ustu og skynsamlegustu skipulagi í íslensk-um iðnrekstri. Í þessu sambandi má minna t. d. á skýrslu og ummæli iðnaðarsérfræðings þess, sem var hér fyrir nokkrum árum á vegum Marshallstofnunarinnar, en hann lagði einmitt sérstaka áherzlu á þetta atriði í þeim skýrsl-um, sem hann gerði, og í mörgum þeim við-tölum, sem hann átti við menn hér um þessi atriði.

Þá er einnig þess að geta, að æskilegt væri, að stofnunin leiðbeindi iðnfyrirtækjum um meðferð fjármála sinna, um fjárflyun sína og ráðstöfun fjárlins. Það er einnig mjög mikilvægt atriði varðandi framleiðni eða „produktivitet“ iðnaðarins, að þeim málum sé rétt og skynsamlega hagað.

Ög síðast en ekki sízt ætti það einnig að vera verkefni þessarar stofnunar að leiðbeina iðnfyrirtækjum um fyrirkomulag reikningshaldsins, því að á því sviði er ýmsu í íslensk-um iðnrekstri mjög ábótavant. Tilhögun kostnaðarreiknings eða „kalkulationa“ hjá íslensk-um iðnfyrirtækjum er enn á mjög frumstæðu stigi.

Enn kveður allt of lítið að því, að íslensk iðnfyrirtæki hafi hagnýtt sér nýjustu verk-tækni eða reikningshaldstækni, að því er snertir sundurgreiningu á kostnaðarliðum sín-um, og aðferðir við það að sundurgreina af-komu sína til þess að komast að raun um, til hvers hagnaður eða halli á rót sína að rekja. Á þessu sviði hefur á allra síðustu áratugum geysimikið verk verið unnið með öllum þjóð-um, þar sem iðnaður hefur mikla þýðingu.

Það, sem ég sakna því alveg sérstaklega í 1. gr., eru ákvæði um, að stofnunin skuli leiðbeina varðandi skipulag iðnfyrirtækjanna, varðandi fjármál þeirra og varðandi reikningshald þeirra. Í greininni eru auk þess þrjú atriði, sem í raun og veru má segja að hafi almenna efnahagslega eða hagfræðilega þýðingu. Það eru ákvæðin um verkefnið í 2., 4. og 5. liðn-um. Með tilliti til þessa má á það benda, að samsetning stjórnar stofnunarinnar er ef til vill ekki að öllu leyti æskileg. Eins og hæstv. ráðh. gat um í frumræðu sinni, þá hafa verið óskir uppi um það af hálfu Verkfræðingafé-lagsins, að það ætti aðild að stjórn stofnunarinnar, þar sem það væri eðlilegt, að í stjórn stofnunarinnar væri ávallt einhver sérmennt-

aður maður í verkfræðilegum efnum. Með tilliti til þess, sem þegar er í 1. gr., væri það vissulega mjög eðlilegt. En við það vildi ég bæta, að með tilliti til þess, sem sumpart er þegar í gr., svo sem t. d. í 5. liðnum, að stofnunin á að vinna að því í samráði við Hagstofu Íslands, að ár hvert sé gefin út heildarskýrsla um iðnaðarmálin í landinu, og í 4. liðnum, að stofnunin á að leggja grund-völl að viðurkenndum mælikvörðum eða fyrir-myndum (standards) fyrir íslenska iðnaðar-framleiðslu og stuðla að því, að komið verði á fót gæðamati iðnaðarvara, og þó einkum með tilliti til þess, að verkswiðið ætti að vikka þannig, að það tæki tillit til skipulags-mála iðnfyrirtækjanna og fjármála þeirra og reikningshalds, þá væri ekki óeðlilegt, að í stjórn stofnunarinnar gætti einhverrar hag-fræðilegrar sérmenntunar. Mér finnst, að við samsetningu á stjórn stofnunarinnar hafi fyrst og fremst verið tekið tillit til þeirra hagsmunaaðila, sem hér eiga hlut að máli, en aftur á móti ekki tryggt, að þar sé fyrir hendi bæði verkfræðileg og hagfræðileg sér-þekking. En hvort tveggja hlýtur að teljast mikilvægt, þegar um stjórn slíkrar stofnunar sem þessarar er að ræða. E. t. v. má segja, að þetta yrði tryggt á þann hátt, að starfs-menn stofnunarinnar hefðu bæði verkfræði-lega og hagfræðilega þekkingu, en eðlilegast er, að trygging fyrir því, að slíkra sjónarmiða gætti, væri þegar fyrir hendi í skipulagi sjálfr-ar stjórnar stofnunarinnar.

Þetta vildi ég gjarnan láta koma fram þegar við 1. umr. málsins og mun, ef tilefni gefst til, rökstyðja þessi sjónarmið nánar við síðari meðferð málsins. — Að síðustu vil ég svo aðeins benda þeirri n., sem fær þetta mál til meðferðar, á, — það er til að undirstrika það, að frv. virðist að sumu leyti ekki hafa verið nægilega vel undirbúið, — að mjög andkanna-legt orðalag er á einni setningu í fyrstu grein-inni. Þar þarf nauðsynlega að bæta málfar setn-ingarinnar. Annaðhvort er þar um prentvillu að ræða af hálfu þeirra, sem gengið hafa frá prentuninni, eða óvandaðan frágang af hálfu þeirra, sem samið hafa frv. Eg á við setninguna, að stofnunin skuli vera „ríkis-stjórninni til ráðuneytis í tæknilegum vanda-málum, er iðnaðinn varða, öðrum en fiskiðn-aði“. Augljóst er, að þessari setningu er eitt-hvað ábótavant.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 18 shlj. atkv. og til iðnn. með 18 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

2. Útvarpsrekstur ríkisins.

Á 1. fundi í Sp., 11. okt., var útbýtt frá Ed.:
Frv. til l. um breyt. á l. nr. 68 frá 28. des. 1934, um útvarpsrekstur ríkisins [27. mál] (stjfrv., A. 27).

Á 4. fundi í Ed., 14. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Þetta litla frv. er nánast flutt að tilhlutun fjvn. Hún beindi því til menntmrn. á s. l. vetri, að ihugað yrði að koma á nýrri innheimtuaðferð við afnotagjöld útvarpsins, — innheimtuaðferð, sem hún telur að mundi geta sparað stórfé. Við athugun ráðuneytisins kom tvennt í ljós. Annað var það, að að 1. óbreyttum var ekki hægt að taka upp þá breytingu á innheimtunni, sem fjvn. lagði til, og í öðru lagi, að forráðamenn útvarpsins, útvarpsstjóri sjálfur, a. m. k. að nokkru, og hans aðstoðarmenn um innheimtuna, mjög eindregið ráða frá þessari nýju aðferð og telja betra að halda því fyrirkomulagi óbreyttu, sem nú er. Þó skilst mér, að viðurkennt sé af öllum, að einhverjum sparnaði mundi verða hægt að ná með því að breyta um aðferðina. Og hvernig sem menn líta á þau rök, sem þarna hafa verið færð með og á móti, er enginn efi á því, að betra er að hafa um þetta frjálsar hendur en að vera bundinn við ákveðna aðferð, enda þá verra að semja við aðila um innheimtuna, ef útvarpið hefur hana ekki sjálft með höndum, og því taldi ég undir öllum kringumstæðum rétt að flytja þetta frv. Svo er hægt að athuga það nánar, bæði af þeirri þn., sem fær málið til meðferðar, og af forráðamönnum útvarpsins, hvort eigi að breyta hér til eða ekki, þegar búið er að fá lagaheimildina til breytingarinnar, ef hún verður talin ráðleg.

Ég legg til, að málið gangi til 2. umr. að þessari umr. lokinni, og sýnist eðlilegast, að málið fari til fjhn. Þetta er í raun og veru ekkert annað en fjármál, og af þeim n., sem hér starfa, finnst mér eðlilegast, að fjhn. taki það til ihugunar.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 11 shlj. atkv. og til fjhn. með 11 shlj. atkv.

Á 11. fundi í Ed., 4. nóv., var frv. tekið til 2. umr. (A. 27, n. 107).

Frsn. (Bernharð Stefánsson): Herra forseti. Efni þessa litla frv. er einungis að heimila, að ráðh. geti falið innheimtumönnum ríkissjóðs innheimtu afnotagjalda fyrir útvarp, auk þess sem heimilt er að fela það pósthöfudum og pósthöfudslum, ef útvarpið annast það ekki sjálft. Tilefni þess, að þetta frv. er fram borið, mun vera það, að fjvn. beindi því á sínum tíma til hæstv. ríkisstj. að athuga, hvort ekki væri rétt að taka upp þessa skipan í þeim tilgangi að spara fé með því móti.

Fjhn. hefur athugað frv. og sér ekkert á móti því, að þessi heimild verði veitt. Hins vegar er fjhn. e. t. v. ekki eins trúuð á það og fjvn. var á sínum tíma, að á þessu sparist mjög mikið, og ef svo væri ekki, ef ekki sparaðist fé, sér hún ekki ástæðu til breytingar. Þess vegna er það í trausti þess, að þessi heimild verði því aðeins notuð, að með því sparist fé, sem n. leggur til, að frv. verði samþ. óbreytt.

ATKVGR.

1. gr. samþ. með 9 shlj. atkv.

2. gr. samþ. með 10 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með 10 shlj. atkv.

Á 12. fundi í Ed., 5. nóv., var frv. tekið til 3. umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. samþ. með 14 shlj. atkv. og afgr. til Nd.

Á 13. fundi í Nd., s. d., skýrði forseti frá, að sér hefði borizt frv. frá Ed., eftir 3. umr. þar.

Á 14. fundi í Nd., 8. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Þetta litla frv. er flutt vegna þess, að fyrir nokkru kom erindi eða ábending til menntmrn. frá hv. fjvn. um, að hagkvæmara mundi vera að breyta innheimtuaðferð útvarpsins á þann veg að fá innheimtuna í hendur sýslumönnum, bæjarfógetum og öðrum skattheimtumönnum ríkissjóðs, en taka hana af póstmönnum og útvarpinu sjálfu eða innheimtustofnun þess, sem fram að þessu hafa með þessa innheimtu farið, og var því haldið fram af hv. fjvn., að töluverður sparnaður mundi af þessu hljóttast.

Ráðuneytið hefur látið athuga málið, og kom þá í ljós, að samkv. gildandi lögum var óheimilt að breyta þessu, þannig að ef ætlun var að verða við tilmælum fjvn., þurfti slíka lagabreytingu sem hér er lögð til. Er það ástæðan til þess, að frv. er nú flutt. Jafnframt er rétt að taka fram, að af hálfu útvarpsins hefur það mjög verið vefengt, að slíkur sparnaður yrði af þessari ráðstöfun sem hv. fjvn. hafði látið sér til hugar koma, og hefur verið bent á marga annmarka á þeirri væntanlegu nýju skipun.

Ég skal ekki rekja þá sögu frekar, en greinilegt er, að það er betra að hafa heimildina í lögum til þess að geta beitt henni, ef athugun sýnir endanlega, að með þessu verði hægt að spara verulegt fé, enda er þá líklegt, að hægt sé að knýja kostnað niður hjá þeim aðilum, sem nú fara með innheimtuna, en þeir sjá, að fleiri úrræði eru fyrir hendi en að semja við þá eina. Þess vegna held ég, að það geti ekki orðið umtalsmál, að þetta frv. sé til bóta. En ég hef þennan fyrirvara á, að þó að það verði

Útvarpsrekstur ríkisins. — Tollskrá o. fl. — Lax- og silungsveiði. — Sömu laun kvenna og karla.

samþykkt, er ekki vist, að sú breyting verði gerð, sem frv. fjallar um, heldur þarf að athuga það mál betur en enn þá hefur verið gert.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 22 shlj. atkv. og til menntm. með 25 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

3. Tollskrá o. fl. (stjfrv. um fræðslukvikmyndir o. fl.).

Á 48. fundi í Ed., 18. febr., var útbýtt:
Frv. til l. um breyt. á l. nr. 90 25. nóv. 1954, um tollskrá o. fl. [153. mál] (stjfrv., A. 369).

Á sama fundi var frv. tekið til 1. umr. Of skammt var liðið frá útbýtingu frv. — Afbrigði leyfð og samþ. með 11 shlj. atkv.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Á 2. þingi Norðurlandaráðsins var því beint til hlutaðeigandi ríkisstjórna að koma á hjá sér tollfrjálsum innflutningi þeirra menningartækja, sem um er talað í 1. gr. frv. Til þess að svo megi verða hér á landi, þarf að breyta tollskrárlögunum. Fer ríkisstj. fram á það með þessu frv., að hv. Alþ. fallist á að breyta tollskrárlögunum að þessu leyti. — Ég vil leyfa mér að óska þess, að málinu verði vísað til hv. fjhn. að lokinni umr.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 13 shlj. atkv. og til fjhn. með 12 shlj. atkv.

Á 49. fundi í Ed., 21. febr., var frv. tekið til 2. umr. (A. 369, n. 373).
Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 10 shlj. atkv.

Frm. (Bernharð Stefánsson): Herra forseti. Eins og nál. á þskj. 373 ber með sér, leggur fjhn. einróma til, að þetta frv. verði samþ. óbreytt. Hæstv. fjmrh. gerði grein fyrir þessu máli við 1. umr. þess, og einnig er þess getið í athugasemdum við frv., að tilefni þess, að það er fram borið, sé það, að 2. þing Norðurlandaráðsins, sem haldið var í Osló í ágúst s. l., beindi þeirri áskorun til ríkisstj. hlutaðeigandi landa, að þau menningartæki, sem frv. fjallar um, yrðu tollfrjáls.

Fyrir utan það, að þetta mál er þannig samkomulagsatriði eða í þá áttina að vera samkomulagsatriði á milli fleiri landa, þá verð ég nú að segja það, að jafnvel þó að svo hefði ekki verið, finnst mér þetta sjálfsagt mál, því

að það er áreiðanlegt, að það eru fá kennslutæki eins góð og einmitt kvikmyndir og skuggamyndir.

ATKVGR.

1. gr. samþ. með 12 shlj. atkv.
2. gr. samþ. með 12 shlj. atkv.
Fyrirsögn samþ. án atkvgr.
Frv. vísað til 3. umr. með 13 shlj. atkv.

Á 50. fundi í Ed., 22. febr., var frv. tekið til 3. umr.
Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. samþ. með 11 shlj. atkv. og afgr. til Nd.

Á 51. fundi í Nd., s. d., skýrði forseti frá, að sér hefði borizt frv. frá Ed., eftir 3. umr. þar.
Á 52. fundi í Nd., 24. febr., var frv. tekið til 1. umr.
Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 18 shlj. atkv. og til fjhn. með 20 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

4. Lax- og silungsveiði.

Á 75. fundi í Ed., 28. apríl, var útbýtt:
Frv. til l. um lax- og silungsveiði [196. mál] (stjfrv., A. 670).

Á 77. fundi í Ed., 2. maí, var frv. tekið til 1. umr.
Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 11 shlj. atkv. og til landbn. með 12 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

5. Sömu laun kvenna og karla.

Á 2. fundi í Sp., 12. okt., var útbýtt frá Nd.:
Frv. til l. um sömu laun kvenna og karla [18. mál] (pmfrv., A. 18).

Á 4. fundi í Nd., 14. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Efni þessa frv. er orðið hv. þingmönnum vel kunnugt. Það er nú flutt í þriðja sinn. Frv. fer fram á það í sem skemmstu máli, að öll störf, sýslanir og embætti hjá íslenskri ríkinu og hjá bæjar- og sveitarfélögum skuli greidd sömu launum, hvort sem þau eru unnin af konum eða körlum. Í öðru lagi, að sömu reglur gildi um færslu kvenna sem karla milli launaflokka, en slík hefur framkvæmdin ekki verið hér á landi til þessa. Í þriðja lagi er farið fram á, að það verði lögfest, að öll skrifstofustörf og afgreiðslustörf í verzlunum verði greidd með sama kaupi, hvort sem þau eru unnin af konum eða körlum. Og í fjórða lagi, að öll störf í hraðfrystihúsum og við iðju og iðnað skuli greidd konum og körlum með jöfnu kaupi. Til þess að ekki verði árekstrar um framkvæmd þessa atriðis, er svo farið fram á það í lokagrein frv., að ákvæði í öllum samningum stéttarfélaganna við atvinnurekendur, sem ákveða lægra kaup handa konum en körlum, skuli verða felld úr gildi við gildistöku laganna.

Í grg. frv. er sýnt fram á það með ákveðnum dæmum, hversu ranglætið er áberandi að því er snertir launagreiðslur kvenna og karla hjá Reykjavíkurbæ. Og það sama gildir auðvitað hjá öðrum bæjar- og sveitarfélögum, þó að dæmin séu tekin úr opinberum skjölum, skýrslum Reykjavíkurbæjar. Í öðru lagi eru í grg. rakin dæmi um sams konar ósamræmi og ranglæti hjá fólki, sem er í þjónustu ríkisins, starfs- og sýslunarmönnum hvers konar, sem er launað misjafnlega eftir því, hvort það er karl eða kona, sem gegnir starfinu. Aftur á móti eru vissar undantekningar til að því er snertir embætti hjá ríkinu, þar sem konum eru greidd sömu laun og körlum, eins og t. d. í kennarastéttinni. Þar er ekkert spurt um, hvort kennarinn er karl eða kona. Sama er að segja um þau fáu tilfelli, sem til eru um kvenlækna. Þær hafa að lögum sömu laun og karlar. Er þannig í raun og veru ekkert samræmi í þessu hjá ríkinu eins og stendur. Þá hefur iðnverkfólk mjög mismunandi laun eftir því, hvort um karlmann eða konu er að ræða, og er þetta launamísrétti því meira áberandi sem yfirleitt er staðreynd, að konur geta afkastað við létt störf í verksmiðjuíðnaðinum eins miklu og í sumum tilfellum meiru en karlar. Á þetta sérstaklega við um öll þau störf, sem meira eru komin undir handflýti en líkamsorku, og er það yfirgnæfandi hluti þessara starfa, sem þannig er í eðli sínu. Við verzlunarstörf, skrifstofustörf og afgreiðslustörf hvers konar er launamunurinn mjög áberandi. Sums staðar er það þannig, að tvöfalt herra kaup er greitt körlum en konum við þessi annars yfirleitt auðveldu störf, þar sem engum dettur í hug að halda því fram, að karlar afkasti meira verki eða verðmætara en konur. Að því er snertir erfiðisvinnu er munurinn líka mikill á kaupum kvenna og karla, en þó er það þannig, að þar er munurinn nú orðinn minnstur, og gætir þar nokkurra áhrifa frá því, sem unnist hefur í kaupgjaldsbaráttu verkalýðssamtakanna.

Þetta mál er nú á dagskrá, ekki aðeins hér á landi, heldur víðs vegar úti um heim. Er það nú orðið stefnuskrármál ýmissa heimssamtaka, svo sem Sambands frjálsra verkalýðsfélaga, en það samband hefur gefið fyrirskipanir til þeirra verkalýðssamtaka í ýmsum löndum, sem eru meðlimir í því, — þar á meðal Alþýðusambands Íslands, — að berjast fyrir sömu launum kvenna og karla fyrir sömu vinnuverðmæti. Þá hefur Alþjóðavinnuálastofnunin í Genf málið ofarlega á stefnuskrá og hefur hvað eftir annað sent íslenskum stjórnarvöldum og Alþingi til-mæli um það að staðfesta hina svokölluðu jafnlaunasamþykkt, sem þar var samþykkt fyrir mörgum árum. En Ísland hefur ekki enn þá gerzt aðili að þessari alþjóðlegu samþykkt um sömu laun kvenna og karla af þeirri göðu og gildu ástæðu, að Ísland getur ekki tekið á sig skuldbindingar jafnlaunasamþykktarinnar, þar sem Vinnuveitendasamband Íslands og Alþýðusamband Íslands, þ. e. a. s. stéttarsamtök atvinnurekenda og verkafólks, hafa ekki skuldbundið sig um þetta. En ef slíkar skuldbindingar væru nú orðnar gildandi og bindandi, þá gæti Ísland á þeirri sömu stundu eða hvenær sem væri gerzt aðili að jafnlaunasamþykktinni. Þetta væri líka hægt með öðru móti. Það væri hægt fyrir Ísland að gerast aðili að jafnlaunasamþykktinni frá Genf, ef búið væri að lögfesta sama kaup til handa konum og körlum. Þá gæti Ísland staðið við skuldbindingar sínar gagnvart þeim alþjóðasamtökum, sem íslenska ríkið er aðili að. En meðan þetta hefur ekki gerzt, getur Ísland ekki orðið aðili að jafnlaunasamþykktinni.

Siðan málið var flutt á seinasta þingi, hefur það gerzt, að fram var borin á Alþ. af sjö þm. Sjálfstfl. þáttill., sem var þess efnis, að ríkisstjórn Íslands skyldi athuga, hvaða ráðstafanir þyrfti að gera til þess, að Ísland gæti orðið aðili að jafnlaunasamþykktinni í Genf. Nú væri auðvitað ákaflega fróðlegt að fá eitthvað að heyra um það, hvort ríkisstj. er farin að athuga þetta, hvað hún þurfi að gera, til þess að íslenska ríkið geti orðið aðili að þessari samþykkt, og hvaða niðurstöðu ríkisstj. hefur komið að, ef hún skyldi nú hafa lokið þessum athugunum, — yfirleitt væri gaman að vita, hvort íslensk stjórnarvöld eru búin að glöggva sig á því, hvað hér þurfi að gerast, til þess að Ísland geti orðið aðili að þeirri samþykkt, sem lagt hefur verið fyrir íslenska ríkið að staðfesta, af því að Ísland er aðili að samtökum, sem þegar hafa samþykkt þetta mál. Nú má það vera, að enn þá sé allt í þöku um það, hvað Íslendingar þurfi að gera í þessu efni, og að enginn sé búinn að glöggva sig á því, hvorki tillögumennirnir frá því í fyrra né íslenska ríkisstj., sem þeir fólu þessa vanda-sömu athugun.

Annað atriði hefur líka gerzt, siðan málið var flutt hér á Alþ. í fyrra, og það er það, að nokkur verkalýðsfélög kvenna hafa í samningum við Vinnuveitendafélag Íslands og atvinnurekendur á sínum félagssvæðum knúið fram, að konum sé gildið sama kaup og körlum við nokkrar ákveðnar, tiltekna vinnugreinar eða ákveðin störf, einkanlega erfið

störf. Þar með hefur fengist staðfesting á því, að atvinnurekendur vilja greiða konum sama kaup og körlum einmitt við ýmis erfið störf, þar sem konur eru sízt færar um að afkasta sama verki og karlmenn. Þetta er ef til vill af því, að þeirra góða hjarta þoli það ekki, að konum sé atað út við svona erfiða vinnu, og þess vegna beri að yfirborga þeim, þegar þær vinna slík störf. En svo mikið er vist, að ef komið er til móts við réttlætið að því er snerti að borga konum sama kaup og körlum við erfið störf, þá er vitanlega alveg sjálfsagður hlutur að borga konum sama kaup og körlum við öll létt og auðunnin störf, sem eru þess eðlis, að handflýtir konunnar skilar jafnmiklu eða jafnvel meira verki og vinnuverðmæti en karlar gera. Ætti því sóknin að því marki að vera tiltölulega auðveld, ef atvinnurekendur eru almennt búnir að viðurkenna það, að við erfið störf skuli borga konum sömu laun og körlum. En samt er það nú einmitt svo, að það stendur á atvinnurekendum að borga konum sama kaup og körlum við létt störf, þar sem vinnuverðmæti þeirra er engu minna en vinnuverðmætið, sem karlmenn skila.

Sú staðreynd, að vinnuveitendurnir fást ekki enn þá til að viðurkenna þetta, er orsök þess, að leitað er nú til löggjafans um að hjálpa þeim á rétta braut í þessu efni um það, sem enn þá er áfátt, til þess að Ísland geti orðið aðili á alþjóðlegum vettvangi um að viðurkenna konum sama kaup og körlum fyrir sömu vinnu. Ég vil a. m. k. óska þess, að hæstv. ríkisstj. sjái sér fært að ljúka fljótt og vel athugun sinni á því, hvað Ísland þurfi að gera til þess að geta orðið aðili að jafnlaunasamþykktinni. Það getur ekki orðið margra ára verk, — það er alveg óhugsandi, — því að viðfangsefnið er þetta eitt, hvort ríkisvaldið vill heldur, að þetta gerist með samningum milli Alþýðusambands Íslands og Vinnuveitendasambands Íslands, eða lögfesta þetta réttlætismál og tilkynna síðan Alþjóðavinnuálastofnuninni í Genf: Nú erum við tilbúnir. Nú getum við orðið aðilar að þessari alþjóðlegu samþykkt og staðið við hana. — Og það ætti hæstv. ríkisstj. auðvitað að gera án nokkurra umþenkinga, því að þetta er sjálfsagt mál.

Ég legg svo til, að málinu verði vísað til hv. fjhn. Þetta er vitanlega stórt fjárhagsmál fyrir íslenska ríkið, ef það vildi ganga á undan öðrum um að fullnægja réttlætinu, og það vona ég, að ekki standi á því að gera.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 26 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 23 shlj. atkv.

Nefndarálit frá minni hl. heilbr.- og félmn., á þskj. 758, var útbýtt 7. maí, en frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

6. Hvíldartími togaraháseta (frv. SG o. fl.).

Á 2. fundi í Sp., 12. okt., var útbýtt frá Nd.:
Frv. til l. um breyt. á l. nr. 53 27. júní 1921, um hvíldartíma háseta á íslenskum botnvörpungum, og l. nr. 45 7. maí 1928, um breyt. á þeim lögum [19. mál] (þmfrv., A. 19).

Á 4. fundi í Nd., 14. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Sigurður Guðnason): Herra forseti. Þetta mál, sem hér liggur fyrir, frv. til laga um hvíldartíma háseta á íslenskum botnvörpungum, er nú í niunda sinn flutt hér á hv. Alp. Það mætti nú álita, þegar þetta er niunda árið í röð, sem Sósfl. hefur flutt það, að einhver breyting hafi orðið á eðli málsins frá því, er það var flutt fyrst. Þá var í lögum, að þeir höfðu 8 stunda hvíld og 16 stunda vinnu í sólarhring, og þetta er í lögum enn. En á þeim tíma, frá því að þetta mál var fyrst flutt og þangað til nú, er það þó orðið samningsbundið á öllum veiðum, að þeir þurfa ekki að vinna nema 12 tíma, svo að á þessu máli hefur verið meiri skriður utan þings en hér í Alp.

Sögu þess máls eru gerð nokkur skil í grg. fyrir þessu frv. En ef maður litur á þetta mál, hvaða áhrif það muni hafa á allra þjóðingarmesta atvinnuveg þjóðarinnar, sem enginn efast um að sé vinna togarasjómannanna íslensku, sem gefi mestan arð í þjóðarþúið, þá hafa þeir, sem í samningunum hafa staðið, atvinnurekendur yfirleitt og sérstaklega togaraúngerðarmennirnir, gert samning um það, — þeir hafa ekki getað staðið á móti því, — að það væri á þessum tíma a. m. k. ekki forsvaranlegt að ætla mönnum lögboðna vinnu meira en hálfan sólarhringinn. En það hefur aldrei tekið hér á Alp. að láta meiri hluta Alp. viðurkenna þetta. Við vitum um það, að það er oft hörð barátta milli atvinnurekenda og verkamanna, úngerðarmanna og sjómanna, um vinnukjör og kaupgjald og allt þess háttar. Það hefur kostað miklar fórnir bæði fyrir sjómennina og fyrir úngerðarmennina og landið að koma þessu fram. Og þegar sjómenn eru búnir að berjast við atvinnurekendur og þeir eru loksins búnir að láta undan kröfum þeirra um hvíldartímann og önnur kjör — ja, þá segir meiri hluti Alp.: Það getur vel verið, að þið hafið slakað til þarna, en það er okkur óviðkomandi mál. — Meiri hluti Alp. er ekki búinn að viðurkenna, að það sé réttlæti, að maður hafi lög til þess að þurfa ekki að vinna nema hálfan sólarhringinn. Löggjafarvaldið er ekki búð að viðurkenna það enn, og það er dálitið erfitt að sætta sig við það, þegar farið er að koma fram, að menn munu komnir niður í jafnvel 40 stunda vinnuviku og fyrir neðan það. En þessir menn hafa ekki enn fengið viðurkennt af löggjafarvaldinu, að þeir skyldu fá lögtryggða 12 tíma hvíld.

Þetta mál hefur farið gegnum Alp. venjulega ákaflega umræðulítið, legið í salti allan þingtímann og í mesta lagi í lok þings verið vis-

að til stjórnarinnar, eins og greint er frá í frv., og ekkert verið svo gert. Nú er þetta mál flutt enn, og nú vona ég, að það sé það minnsta, sem hægt er að gera, að Alp. viðurkenni, að það sé réttlátt, að íslenzku sjómennirnir eigi lög til þess að þurfa ekki að vinna nema 12 tíma á sólarhring, og að fá þetta frv. löggilt. Svo læt ég þessari ræðu minni lokið og óska, að frv. verði vísað að lokinni þessari umr. til sjútvn.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 20 shlj. atkv. og til sjútvn. með 21 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

7. Orlof (frv. GJóh).

Á 2. fundi í Sp., 12. okt., var útbýtt frá Nd.: Frv. til l. um breyt. á l. nr. 16 26. febr. 1943, um orlof [20. mál] (pmfrv., A. 20).

Á 4. fundi í Nd., 14. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Gunnar Jóhannsson): Herra forseti. Frumvarp það, sem hér liggur fyrir á þskj. 20, er um breyt. á l. nr. 16 26. febr. 1943, um orlof. Lög um orlof voru samþykkt 1943. Sumarið 1942 hafði Verkamannafélagið Dagsbrún náð mjög þýðingarmiklum samningum við atvinnurekendafélag Íslands. Í þeim samningum var í fyrsta sinn viðurkenndur 8 stunda vinnudagur, en auk þess var þá samningsbundið orlof verkamanna 2 vikur á ári, og skyldu atvinnurekendur greiða verkamönnum orlofsfé þannig, að verkamenn skyldu halda launum í leyfi sínu. Hér var um að ræða stórmerkan áfanga í réttinda- og hagsmunamálum íslenzkrar alþýðu, enda var þess skammt að biða, að þessi mikilvægi réttur næði til launþegastéttarinnar viðs vegar um land. Alp. samþykkti svo á næsta ári lög um orlof. Þrátt fyrir það að lögin um orlof væru á sinum tíma mjög merkilegur og mikilvægur áfangi í menningar- og hagsmunabaráttu launastéttarinnar, eru þau engan veginn fullnægjandi nú orðið, enda margvíslegar breytingar orðnar síðan, sem fyllilega réttlæta það og gera það beinlínis nauðsynlegt, að lögunum um orlof frá 1943 verði breytt til samræmis við þær aðstæður, sem nú eru, og við þá reynslu, sem fengið hefur, frá því að lögin voru sett.

Á undanförunum þingum hafa þingmenn Sósfl. o. fl. beitt sér fyrir breytingu á þessum lögum. Á Alp. 1948—1949 fluttu þeir alpm. Hermann Guðmundsson og Sigurður Guðnason frv. til laga, svipað því, sem hér liggur fyrir. Á næstsiðasta Alp. var frv. aftur flutt og þá af alpm. Magnúsi Kjartanssyni og Steingrími

Aðalsteinssyni. Og á síðasta þingi var það enn á ný tekið upp og flutt af 9. landsk. og mér. Í hvert skipti, sem þetta merka mál hefur verið flutt, hefur hv. Alþingi sýnt málinu lítinn skilning og því minna fylgi. T. d. í fyrra var málinu að lokinni 1. umr. vísað til 2. umr. og félmn. Sú hv. n. sá sér aldrei fært að afgreiða það, og dagaði það uppi ásamt fjölmörgum öðrum nýtum og góðum málum hjá nefndinni. Máske hafa hv. nm. talið sig vera að þjóna flokkssjóðarmiðum með því að afgreiða ekki málið.

Í þessu frv. felast fjórar nýjar breytingar á núgildandi lögum:

1) Lágmarkssumarleyfi lengist upp í 18 virka daga eða sem svarar 3 vikna orlofi, og skal orlofsfé þá hækka í samræmi við það upp í 6½% af kaupinu. Slik lenging á orlofstímanum og um leið hækkun er þegar komin til framkvæmda hjá ýmsum embættis- og starfsmönnum hins opinbera, sömuleiðis hjá ýmsum jönaðarmönnum. Erlendis, t. d. á Norðurlöndum, hefur 3 vikna orlof komið til framkvæmda. Norðmenn samþykktu lögin um 3 vikna orlof 1947. Danir og Svíar hafa síðar komið á hjá sér 3 vikna orlofi. Það er full vísar fyrir því, að vinnandi fólk á Íslandi mun ekki setta sig við önnur og verri kjör hvað þetta áhrærir en nú eru gildandi um öll Norðurlönd að undanskildu Íslandi.

2) Í frv. er lagt til, að orlofsrétturinn nái óskertur til hlutarsjómannna. Í orlofslögum eru ákvæði um orlof hlutarsjómannna óglögg, og hefur það oft valdið ágreiningi. Þessu ber hv. Alp. að kippa í lag og leiðrétta það óeðlilega misræmi, sem fram kemur í lögum, enda mælir ekkert með því, að hlutarsjómenn séu afskiptir orlofsfé, heldur hið gagnstæða.

3) Í núgildandi orlofslögum er eigi gert ráð fyrir, að orlofsfé sé greitt á eftir-, nætur- og helgidagavinnu í sama hlutfalli og launagreiðslur, heldur svo sem um dagvinnu væri að ræða. Í þessu frv. er lagt til, að þessi ákvæði verði felld niður og að orlofsfé verði í öllum tilfellum jafnt, þ. e. 6½%.

4) Í 15. gr. orlofslaganna eru sérstök ákvæði um fyrningu á kröfum, svo hljóðandi: „Kröfur á hendur vinnuveitendum samkvæmt lögum þessum falla úr gildi fyrir fyrning, ef þær hafa ekki verið viðurkenndar eða lögsókn hafin innan loka næsta orlofsárs eftir að kröfurnar stofnuðust.“ Þetta ákvæði laganna er í alla staði óeðlilegt og getur beinlínis orðið til þess, að menn tapi rétti til orlofsfjár, enda dæmi til þess, að svo hefur farið. Sjálfsagt er, að fyrning á kröfum vegna orlofsfjár fylgi í öllu sömu reglum og um fyrningu kaupgjalds.

Verkalýðshreyfingin hefur á undanförunum krafist 3 vikna orlofs. Í desemberverkföllum 1952 var ein aðalkrafa verkalýðssamtakanna um 3 vikna orlof. Samið var þá um 15 daga orlof eða 5% orlofsfé. Það er fullvíst, að verkalýðssamtökin munu halda áfram að krefjast 3 vikna orlofs og muni við fyrsta tækifæri knýja þessa kröfu fram. Vilji Alp. hins vegar sýna þessu máli fullan skilning og samþykka þetta frv., gæti það orðið til þess að auðvelda

Orlof (frv. GJóh). — Tekjuskattur og eignarskattur (frv. GJóh og KGuðj).

samkomulag milli atvinnurekenda og verkalyðssamtakanna við næstu samninga. Það getur ekki liðið nema tiltölulega skammur tími, þar til verkalyðssamtökin sjái sig til knúin að segja upp núgildandi kjarasamningum. Í tíð núverandi ríkisstj. hefur dýrtiðin haldið áfram að vaxa með ævintýrlegum hraða, en kaupgjald ekki hækkað í neinu samræmi við hina ört vaxandi dýrtið. Það væru því ekki nema örlitlar sárabætur á öllu því misræmi, sem nú er á milli verðlags og kaupgjalds í landinu og bitnar harðast á launastéttunum, að Alþ. það, sem nú hefur hafið störf sín að nýju, sæi sóma sinn í því að verða við hinni sjálfsögðu kröfu launastéttanna að fá 3 vikna orlof og samþykkja frv. það, sem hér liggur fyrir.

Að lokinni þessari 1. umr. leyfi ég mér að óska þess við hæstv. forseta, að málinu verði vísað til 2. umr. og til heilbr.- og félmn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 22 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 18 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

8. Tekjuskattur og eignarskattur (frv. GJóh og KGuðj).

Á 2. fundi í Sp., 12. okt., var útbýtt frá Nd.: Frv. til l. um breyt. á l. nr. 46 1954, um breyt. á l. nr. 6 9. jan. 1935, um tekjuskatt og eignarskatt [21. mál] (þmfrv., A. 21).

Á 4. fundi í Nd., 14. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Ffm. (Gunnar Jóhannsson): Herra forseti. 1. gr. frv. þess, sem hér er flutt á þskj. 21, hefur inni að halda nokkrar ívilnanir á tekjuskatti fyrir þá launþega, sem tilneyddir eru að sækja atvinnu sína til staða fjarri heimili sínu. Þá er í sömu gr. lagt til, að hækkaður verði frádráttur á tekjum til skatts sjómanna á fiskiskipum vegna hlífðarfatakostnaðar úr 200—300 kr. á mánuði, eins og nú er í lögum, upp í 600 kr. á mánuði, miðað við þann tíma, sem þeir stunda fiskveiðar.

Eins og nú er háttað atvinnumálum hér á landi, er í sumum landshlutum hið mesta atvinnuleysi. Sérstaklega er þetta mjög áberandi í kaupþúnum og sjávarþorpum norðanlands. Á hverju hausti fer stór hópur verkafólks og iðnaðarmanna í atvinnuleit til Suðurlandsins. Fólksstraumur þessi hefur farið ört vaxandi ár frá ári. Veldur þar um hið mikla og alvarlega sildarleysi, sem nú í heilan áratug hefur þjakað heil byggðarlög norður þar meira en orð fá lýst. Það hefði mátt ætla, að hið opin-

bera hefði fyrir löngu séð sér fært að taka að einhverju leyti tillit til hins mikla kostnaðar, sem því er samfara að þurfa að sækja atvinnu sína suður á land í 6—10 mánuði á ári.

Það er algengt, að fólk, sem fer til slíkrar atvinnu, verður að greiða í upphald mikið á annað þúsund kr. á mánuði, og vitanlega verður að sjá jafnframt fjölskyldu sinni farborða heima fyrir. Í núgildandi skattalögum eru engin ákvæði, sem heimila frádrátt á tekjum til skatts vegna kostnaðar við að sækja atvinnu til fjarlægra staða. Þetta er hið mesta misrétti, sem hið opinbera verður að leiðrétta. Það er lágmarkskrafa, að það fólk, sem tilneytt er að sækja atvinnu sína til fjarlægra staða vegna atvinnuleysis heima fyrir, fái a. m. k. allan upphalds- og ferðakostnað til frádráttar frá tekjum sínum til skatts.

Frv. gerir ráð fyrir, að við ákvörðun þessa kostnaðar sé farið eftir mati skattayfirvalda. Um frádrátt á launum sjómanna á fiskiskipum til skatts vegna hlífðarfatakostnaðar er það að segja, að það opinbera hefur þegar víðurkennt þá kröfu að nokkru. Í þessu frv. er enginn mismunur gerður á því, hvort menn stunda fiskveiðar á togurum eða öðrum fiskiskipum, heldur skal draga frá tekjum sjómanna, sem fiskveiðar stunda, 600 kr. á mánuði vegna hlífðarfatakostnaðar.

Allir þeir, sem eitthvað þekkja til sjósóknar og fiskveiða, vita, að engin atvinna, sem stund-uð er hérlandis, útheimtir eins mikið af góðum hlífðarfötum og fiskveiðar. Maður, sem t. d. fer á togara og þarf að kaupa allan nauðsynlegan hlífðarfatakostnað í túrinn, kemst tæplega af með minni upphæð til slíks en 2000 kr. Eftir hverja veiðiferð þarf hann að endurnýja hlífðarfatnað sinn að meira eða minna leyti. Hið sama gildir um þá sjómenn, sem stunda fiskveiðar á öðrum skipum. Þar er hlífðarfatakostnaðurinn farinn að skipta mörgum þúsundum yfir hverja vertíð. Það er fyllsta ástæða til fyrir hið opinbera að taka frekar tillit til hins mikla kostnaðar, sem nú er og fiskimenn okkar þurfa að leggja á sig fram yfir aðrar starfsstéttir vegna hinna miklu og dýru hlífðarfatakaupa.

2. gr. frv. gerir ráð fyrir, að sjómenn á íslenskum fiskiskipum njóti þeirra friðinda að mega draga ¼ hluta af sjómannskaupi sínu frá brúttótekjum til skatts. Þetta mundi, ef að lögum yrði, létta talsvert skattgreiðslur hlutaðeigandi sjómanna.

Aðalástæðan fyrir því, að rétt þykir að veita fiskimönnum skattaívilnanir fram yfir aðrar stéttir, er, að reynslan sýnir, að erfiðlega hefur gengið að fá menn til þeirra starfa, erfiðlegar en flestra annarra, svo og hins, að störf íslenskra fiskimanna eru erfið og hættuleg og vinnutími langur. Því verður ekki á móti mælt með neinum rökum, að tekjur sjómanna, sem verða að dvelja fjarri heimilum sínum í lengri eða skemmrí tíma, reynast ótryggari en tekjur þeirra, sem vinna heima hjá sér og geta því notað frístundir sínar til ýmissa starfa fyrir heimili sín. Sjómaðurinn verður aftur á móti að kaupa margvíslega aðstoð og vinnu

fyrir heimilið fram yfir aðra, þar sem hann atvinnu sinnar vegna getur ekki sinnt slíku starfi sjálfur. Á síðari árum hefur oft og tíðum reynzt erfitt að fá menn á fiskiskipin. Kaup fiskimanna er ekki í neinu samræmi við hinn langa vinnutíma þeirra og er í mörgum tilfellum lakara en landverkafólks. Auk þess fylgir allri sjósókn mikil slysaþætta fram yfir flesta aðra vinnu. Skortur á dugandi sjómönnum til fiskveiða er mikið áhyggjuefni þeirra manna, sem útgerð stunda, enda hreinn þjóðarvoði fyrir dyrum, ef ekki fást nægilega margar ötulir og dugandi sjómenn á fiskiskipastól landsmanna.

Skattfríðindj eins og þau, sem hér um ræðir og veitt yrðu fiskimönnum, ættu að verða einn þáttur í því að örva unga og dugmikla menn til þess, að þeir teldu sér hag í því að gera sjómennsku á fiskiskipum að lífsstarfi sínu. Okkur flutningsmönnum er það fyllilega ljóst, að margt fleira þarf að gera til að bæta kjör íslenskra fiskimanna en felst í þessu frv., svo að hægt verði að snúa við á þeirri óheillabrait undanfarinna ára, að fleiri og fleiri menn telji sig neyddu til að flýja frá framleiðslustörfum þjóðarinnar og þá einkum fiskveiðum til óarðbærari og sumpart óþjóðhollrar vinnu í landi, svo sem vinnu við hernaðarmannvirki suður á Keflavíkurflugvelli. Íslenskir fiskimenn eru margfalt afkastameiri við veiðiskap en fiskimenn annarra þjóða. Útflutningur íslenskra fiskafurða gerir hvorki meira né minna en 90—95% af öllum útflutningi landsmanna. Á þessu sést, svo að ekki verður um deilt, hvers virði störf fiskimanna okkar eru fyrir þjóðarheildina og hversu mikil þjóðarnauðsyn það er, að hagur þeirra sé sem beztur. Skattfríðindj þau, sem frv. þetta hefur inni að halda til handa sjómönnum á fiskiskipaflotanum, eru aðeins smáviðurkenning til handa fiskimönnum okkar á hinu þýðingarmikla starfi þeirra í þágu lands og þjóðar, sem Alþingi ætti að sjá sóma sinn í að samþykkja á þessu þingi.

Ég vil að lokum geta þess, að fulltrúar togaraeigenda og fulltrúar togarasjómannna, sem voru við síðustu togarasamninga, voru samála um að vinna að því, að skattfríðindj til handa sjómönnum næðu fram að ganga. Vænti ég þess, að fulltrúar togaraeigenda hér á Alþ. leggi þessu máli lið, svo og aðrir hv. alþm. Að lokinni þessari umr. vil ég leggja til, að málinu verði vísað til 2. umr. og fjhn.

ATKVGR.

Fr. vísad til 2. umr. með 18 shlj. atkv. og til fjhn. með 18 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

Alþt. 1954. C. (74. löggjafarþing).

9. Orlof (frv. Eggþ).

Á 2. fundi í Sp., 12. okt., var útbýtt frá Nd.:
Fr. v. l. um breyt. á l. nr. 16 26. febr. 1943, um orlof [23. mál] (þmfrv., A. 23).

Á 4. fundi í Nd., 14. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Eggert Þorsteinsson): Herra forseti. Ég hef leyft mér að flytja hér á ný í þessari hv. þd. frv. á þskj. 23 um lengingu orlofsréttarins úr tveim vikum í þrjár og tilsvarendi hækkun orlofsfjárens. Á síðasta Alþ. flutti ég einnig samhljóða frv., en það fékk þá ekki endanlega afgreiðslu þingsins. Hv. heilbr.- og félmn. afgreiddi þá málið, en klofnaði í afstöðunni til þess. Minni hl. n., hv. 1. landsk., lagði til, að frv. yrði samþykkt, en álit meiri hl. varð ekki birt, enda komið þá hart nærri þinglokum og sýnt, að þingmeirihluti stjórnflokkanna hafði ekki áhuga á málinu.

Við flutning frv. þá gerði ég allýtarlega grein fyrir gangi orlofsmálanna frá öndverðu og afskipta Alþýðuflokksmanna af þeim og tel því óþarft að endurtaka það allt nú. Þó verður ekki hjá því komizt að endurtaka nokkuð af því, sem þá var sagt. Eins og í grg. fyrir frv. segir, fluttu þrír af þm. Alþfl. á Alþingi 1952 þáttill. um endurskoðun orlofslöggjafarinnar frá 26. febr. 1943, m. a. með það fyrir augum að lengja orlofsréttinn úr tveim vikum í þrjár. Enn fremur var gert ráð fyrir athugun á hentugum og ódýrum orlofsferðum, innanlands og utan. Þáttill. þessi hlaut ekki afgreiðslu þingsins, og ber að harna, að slík rannsókn skyldi ekki fara fram.

Flm. þessa frv. telur höfuðnaðsyn á í fyrsta lagi, að orlofsrétturinn verði færður úr tveim vikum í þrjár og að b-liður 1. gr. laganna verði felldur niður. En þar er m. a. gert ráð fyrir, að hlutarsjómenn njóti ekki að fullu þeirra hlunninda, sem lögin veita öðrum launþegum. Nú hafa þessi mál skipast þannig við lausn hinnar langvinnu vinnudeilu í des. 1952, að fallizt var í samkomulaginu milli verkafélaga og vinnuveitenda á hækkun orlofsfjár og lengingu á orlofsrétti launþega úr 4% í 5%. Þrátt fyrir þennan árangur er vítað af samþykktum fjölmargra verkafélagsfélaga, að þau munu ekki linna baráttunni fyrir framgangi þessara réttinda, fyrr en þeim árangri er náð, sem telja verður eðlilegan og sjálfsagðan með tilliti til þeirrar þróunar, sem átt hefur sér stað, t. d. á Norðurlöndum, en þar hefur nú víðast verið lengdur orlofsrétturinn úr tveim vikum í þrjár og tilsvarendi hækkun orlofsfjárens. Fullnægjandi réttindi í lögum þessum telja verkafélögin ekki tryggð fyrr en í fyrsta lagi orlofsrétturinn hefur verið hækkaður samkv. frv. þessu, í öðru lagi jafnframt hitt, að þessi mál verði ekki samningsatriði milli vinnuþega og vinnuveitenda hverju sinni, heldur verði gerðar tilsvarendi breytingar á orlofslöggjöfinni, og þá jafnframt í þriðja lagi, að lögin nái til allra launþega.

Það er því í senn eðlileg og sjálfsögð þróun þessara mála í nágrannalöndunum og sanngirniskröfur launþegasamtakanna, sem gera það nauðsynlegt, að Alþingi samþykki frv. þetta, um leið og Alþingi afstýrði því, að frekari deilur yrðu um þessi réttlætismál. Má þó ljóst vera, að framangreindar breytingar eru ekki einhlitar til úrbóta í þessum málum, og með það í huga er 4. gr. frv. sett hér og bráðabirgðaaðkvæði hennar um, að athugaðir verði möguleikar á því, að launafólk geti hagnýtt sér orlofsféð og hildartíma á sem heilladrýgstan hátt.

Ég vil geta þess, að innan samtaka þeirra 26 þúsund karla og kvenna, sem mynda hin islensku verkalýðssamtök, er enginn ágreiningur um framgang þessa máls. Það sýna ljóslega samþykktir undanfarinna Alþýðusambandsþinga og einstakra verkalýðsfélaga. Ég vildi svo að lokum mega óska þess, að frv. verði vísað til hv. heilbr.- og félmn. og 2. umr. og að afgreiðslu málsins yrði hraðað svo sem unnt er, a. m. k. að sagan frá síðasta þingi endurtaki sig ekki í sömu mynd.

ATKVGR.

Fr. v. vísað til 2. umr. með 19 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 19 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

10. Félagsheimili.

Á 2. fundi í Sp., 12. okt., var útbýtt frá Nd.:
Fr. v. til 1. um. breyt. á l. nr. 77 5. júní 1947, um félagsheimili [24. mál] (þmfrv., A. 24).

Á 4. fundi í Nd., 14. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Ffm. (Eggert Þorsteinsson): Herra forseti. Frv. á þskj. 24 er eitt þeirra mörgu mála, er verkalýðshreyfinguna varða, sem endurflutt eru hér á hv. Alþingi. Ég hef leyft mér að flytja það hér á ný. Eins og í grg. þess segir, var það einnig flutt hér á síðasta þingi, en hlaut þá þau örlög hér í hv. þd. að vera fellt við 2. umr. Þessi afstaða hv. meiri hl. þingmanna var byggð á þeirri umsögn stjórnar félagsheimilisjóðs, að verkalýðsfélögum væri ef til vill heimilt að vera þátttakandi ásamt öðrum þeim félögum, er um getur í gildandi lögum, um byggingu félagsheimila, eins og lögin nr. 77 frá 5. júní 1947 segja. Það er með öðrum orðum til of mikils mælt, að félög sem verkalýðsfélögin eru megí hafa forgöngu um byggingu félagsheimila, en það er það eina, sem frv. fer fram á. Frv. fer fram á það eitt, að verkalýðsfélögum sé veittur sami réttur til opinberrar aðstoðar við byggingu samastaðar fyrir starfsemi sína eins og ungmennafélögum,

íþróttafélögum, lestrarfélögum, bindindisfélögum, skátafélögum og kvenfélögum. Mér er kunnugt um staði, þar sem ekkert slíkt félag er starfandi, en hins vegar eru til verkalýðsfélög, sem eru á algerum verðgangi með starfsemi sína. Vegna þessara aðstæðna ætti slíkt stéttarfélag fyrst samkv. núgildandi lögum að beita sér fyrir stofnun t. d. íþróttafélags eða kvenfélags og reyna síðan að fá samflot við það eða þau um byggingu samkomuhúss. Slíkt er að sjálfsögðu algerlega óviðunandi ástand og útlátalaust fyrir Alþ. að bæta hér úr. Hinum virðingarverðu menningarfélögum, er um getur í núgildandi lögum, er heldur engin hættu búin með tilkomu verkalýðsfélaganna, því að vissulega leggja fjárhagslega getulitil félög, eins og verkalýðsfélögin eru víðast hvar, ekki út í byggingu félagsheimila nema af knýjandi nauðsyn og mundu að sjálfsögðu fá aðstoð einhverra hinna fyrrnefndu félaga, ef þau yrðu síðar stofnuð. Verkalýðsfélögin eru víðast hvar elztu og fjölmennustu félagasamtökin, og það virðist því vera algert sanngirnismál, að Alþ. komi til móts við þau í þessu máli. Vafalaust mundi svo hins vegar örvast margs konar félagslíf á hinum fyrr nefndu stöðum einmitt vegna þess, að verkalýðsfélögunum yrði gefinn kostur á því að hafa forgöngu um þessi mál. Verkalýðsfélögunum er ekki nægjanlegt, að þeim sé undir ákveðnum tilfellum sýndur áhugi og umhyggja. Þau óska eftir að sjá þann áhuga á borði.

Að svo mæltu óska ég eftir því, að málinu verði vísað til 2. umr. og hv. heilbr.- og félmn. og að málinu verði hraðað eftir föngum.

Hannibal Valdimarsson: Það er eingöngu vegna þess, að ég býst við, að það fari svo á þessu þingi eins og undanfarin þing um þetta mál og önnur verkalýðsmál, sem nú eru endurflutt á Alþ., að um þau ljúki 1. umr. og þeim sé vísað til nefndar, komið í þá gröf, sem þeim sé ekki ætlað að koma úr aftur, af hv. meiri hl. Alþingis, eingöngu vegna þessa, segi ég, er það, að ég vildi bæta nokkrum orðum við það, sem hv. frsm. sagði um þetta annars sjálfsagða mál.

Það er farið fram á það litliræði í þessu frv., að verkalýðsfélög verði tekin inn í upptalningu þá, sem er í lögunum, en þar eru talin upp þau menningarfélög, sem flm. nefndi, en verkalýðsfélögin eru ekki með í þeirri upptalningu. Af þessu leiðir, að þar sem verkalýðsfélag er eitt félag á stað og þörf er á að byggja félagsheimili eða endurbæta eða stækka félagsheimili eða samkomuhús, sem fyrir er, t. d. í eign verkalýðsfélags, þá er verkalýðsfélagið á staðnum ekki talinn löglegur aðili að því að fá fé úr sjóðnum til byggingar eða endurbóta á samkomuhúsi á staðnum. Til þess að það sé hafið yfir allan vafa, að þetta er svo nú, skal ég nefna dæmi, sem hæstv. forseta þessarar deildar er vel kunnugt um. Dæmið er úr hans eigin kjördæmi. Þar er í þorpi einu allmyndarlegt hús, eða réttara sagt var á sínum tíma allmyndarlegt samkomuhús, reist af verkalýðsfélagi og ungmennafélagi. Ungmennafélagið er

horfið úr sögunni fyrir mörgum árum, er hætt að starfa, og verkalýðsfélagið er þarna eitt eftir sem aðili að þessu samkomuhúsi. Samkomuhúsið hefur nú um 20 ára skeið verið notað í byggðarlaginu sem félagsheimili verkalýðsfélagsstarfseminnar og sem kirkja og skóli fyrir byggðarlagið og þannig verið athvarf allra, sem hafa þurft að rækja einhverja félagsstarfsemi. Nú, þegar húsið var orðið rúmlega 20 ára gamalt, þurfti að endurbæta það og búa það svo úr garði, að það svaraði kröfum tímans. Sýnt var, að þetta kostaði stórfé. Þá var leitað til stjórnar félagsheimilassjóðs. Málið var tekið til velviljaðrar athugunar, en, nei, því miður, niðurstaðan varð sú, að verkalýðsfélag væru ekki til í upptalningu laganna, þ. e., verkalýðsfélagið á þessum stað hefði ekki rétt til fjár úr félagsheimilassjóði til endurbóta á félagsheimili staðarins. Þetta dæmi er alveg nægilega skýrt til þess að afsanna þá kenningu Morgunblaðsins, sem það flutti, þegar málið var flutt á síðasta þingi, að það væri alveg óþarft að vera að flytja svona mál, því að verkalýðsfélagin fengju að vera með öðrum félögum um byggingu félagsheimila og endurbætur á þeim, það væri bara vanþekking flutningsmanns, að þetta þingmál hefði nokkurn tíma séð dagsins ljós. Eitthvað á þessa leið sagði þetta útbreiddasta málagn Sjálfstfl. En sannleikurinn er sá, að þarna var það aðeins vanþekking Morgunblaðsins, en ekki flm., sem var staðreynd og er staðreynd og það er alveg með fullum rétti, að svona mál sé flutt, til þess að verkalýðsfélagin njóti sama réttar og þau menningarfélög, sem upp eru talin í gildandi lögum. Ég trúi því ekki, að nokkur alþm. standi á móti því, að verkalýðsfélagin séu viðurkennd sem aðili að þessari löggjöf, þegar hann veit, hvernig þetta mál er vaxið. Þau eiga vissulega rétt á að fá styrk úr félagsheimilassjóði, þegar þau hafa leyst sams konar vandamál á sínu félagssvæði og önnur menningarfélög fá hjálp til að leysa.

Ég efa það ekki, að dæmin eru fleiri en þetta, sem ég nefndi, og er því misréttið, sem nú á sér stað, sjálfsagt nokkuð almennt. Það bitnar ekki bara á verkalýðsfélagunum, það bitnar í heild á þeim byggðarlögum, sem ekki fá byggð félagsheimili eða fram komið nauðsynlegum endurbótum á samkomuhúsum, sem til eru á staðnum. Verkalýðsfélagið í því kaup-túni, sem ég ræði hér um, reyndi að vísu að brjótast um á hæl og hnakka og útvegaði sér óhagstæð lán til þess að framkvæma það nauðsynlegasta af endurbótunum, sem gera þurfti, en það gat þó ekki framkvæmt viðgerðina og breytinguna á húsinu á þann hátt, að húsið væri fyllilega sambærilegt við þau stórmyndarlegu félagsheimili, sem nú eru víða reist með aðstoð félagsheimilassjóðsins. En þegar þetta hús var byggt, og sama er sagan um mörg önnur samkomuhús, sem verkalýðsfélagin hafa reist, þá fékkst engin aðstoð frá þjóðfélagsins hendi til þess að koma slíkum húsum upp. Það stóð meira að segja í stórkostlegu stríði, þegar þetta hús var byggt, um að geta fengið nokkurn blett í byggðarlaginu til að setja hús-

ið á; þá voru verkalýðsfélagin svo fordæmd af ráðamönnum sumra sveitarfélaganna. Það eim-ir einmitt eftir af þessari fordæmingu enn þá, að því er snertir Alþingi. Úti um landið er slík fordæming ekki lengur til á verkalýðsfélagun-um. Starf þeirra er orðið viðurkennt, en Alþingi vill þó standa í vegi fyrir því enn þá, að þau fái þann rétt, sem sjálfsagður telst, þegar önnur félög eiga í hlut.

Verkalýðsfélagin hafa víða komið upp samkomuhúsum á eigin spýtur, og skyldi maður einmitt ætla, að þau væru verðlaunuð, eins og í þessu tilfelli, fyrir að hafa komið upp samkomuhúsi, sem verið hefur í senn skóli og kirkja og athvarf allrar félagsstarfsemi viðkomandi byggðarlags. En umbunin er hegning. Félagið fær enga aðstoð, af því að það er verkalýðsfélag. Það er eins og hv. flm. sagði áðan: Í þessu tilfelli yrði verkalýðsfélagið á staðnum að endurreisa ungmennafélagið gamla, sem var upphaflegur aðili að húsbyggingunni, til þess að tekin væri til greina umsókn þess. Ég talaði á sínum tíma sjálfur við íþróttafulltrúa ríkisins, sem þá var formaður sjóðsstjórnarinnar, og hann sagði, að því miður væri ekki hægt, eins og lögin væru, að taka umsóknina til greina, af því að lögin veittu ekki þessum félögum þann rétt, sem önnur félög nytu, þegar þau væru ein að verki. Verkalýðsfélag yrði að vera með öðrum félögum, til þess að hægt væri að taka slíka umsókn til greina. Frv., sem hér er til umræðu, á að bæta úr þessu, og það er ekki hægt að hugsa sér sjálfsagðari hlut en að verða við þessu máli. En samt fór svo, að það mætti mótspyrnu á seinasta Alþingi og fékkst ekki afgreitt, og er það þess vegna flutt nú í annað sinn. Það má ekki fara svo, að svo sjálf-sagt mál nái ekki afgreiðslu Alþingis, þegar það er endurflutt og fyllri upplýsingar lagðar á borðið en áður hafa verið lagðar fram um það. Þessi félög eru sannanlega höfð út undan samkvæmt gildandi löggjöf og fá ekki leiðrétt-ingu sinna mála nema að breyttum lögum.

Sigurður Bjarnason: Herra forseti. Það eru aðeins örfá orð til þess að leiðrétta dálitinn misskilning, sem komið hefur fram hjá hv. þm., sem um þetta mál hafa rætt.

Hv. flm. málsins sagði m. a., að ekki væri hægt að fá styrk til byggingar félagsheimilis á stað, þar sem verkalýðsfélag væri einu félagasamtök byggðarlagsins, vegna þess að lögin útilokuðu slíka aðild verkalýðsfélags. Þetta er hinn mesti misskilningur. Í því tilfelli, að verkalýðsfélag sé einu félagasamtök á stað, þá er ekkert auðveldara fyrir það en að fá styrk úr félagsheimilassjóði til byggingar félagsheimilis og það með því einfalda ráði að taka upp samvinnu við viðkomandi hreppsfélag eða sveitarfélag, sem félagið er í.

Í núgildandi lögum um félagsheimili stendur nefnilega, eftir að talin hafa verið upp þau félagasamtök, sem styrk geta fengið til byggingar félagsheimilis, að sama gildi um samkomuhús sveitarfélaga. Verkalýðsfélag á þeim stað, sem hv. 7. landsk. þm. minntist á, á þess

vegna að snúa sér til síns sveitarfélags og óska samvinnu við það um byggingu þessa nauðsynlega mannvirkis, og styrkurinn verður veittur. Og ég verð að segja það í þessu sambandi, að mér þykir leiðinlegt, að mínir ágætu vinir í Súðavík, sem hv. 3. landsk. þm. minnst á að sótt hefðu um aðstoð félagsheimilassjóðs, en ekki fengið, skyldu ekki hafa snúið sér til mín og fengið þessar upplýsingar, því að að þeim fengnum og eftir að hafa hafið samvinnu við hreppinn um þetta hefðu þeir hlotið að fá styrk úr félagsheimilassjóði.

Ég þarf svo ekki að fjölyrða frekar um þetta. Flutningur þess hér byggist á dálitlum miskilningi. En ég vil láta í ljós þá skoðun og er alveg sammála hv. 7. landsk. um það og raunar 3. landsk. líka, að það væri mjög illa farið, ef verkalýðsfélög, sem á mörgum stöðum í landinu eru aðalsamtök fólksins, væru gersamlega útilokuð frá þátttöku í byggingu félagsheimila. En sem betur fer er þetta ekki þannig. Á þeim stöðum, þar sem ég þekki bezt til, er því ekki þannig farið. Í Bolungavík t. d. hefur verið byggt eitt glæsilegasta félagsheimili landsins. Þar hefur verkalýðsfélagið á staðnum tekið þátt í því fyrirtæki. Á öðrum þeim stöðum, þar sem ég þekki til og undirbúnar eru framkvæmdir á þessu sviði, eru verkalýðsfélögin einnig með í undirbúningnum.

Það er miskilningur hjá þessum hv. þm., ef þeir halda, að það væri greiði við félagsheimilin að stuðla yfirleitt að því, að einstök félagsamtök í litlum byggðarlögum taki að sér forustu um byggingu þeirra. Lögin gera þvert á móti ráð fyrir, að öll félagsamtök, eða flest-öll félagsamtök, sem öllum almenningi eru opin og ópólitísk, bindist samtökum um að ráðast í þessi dýru og fjárfreku fyrirtæki sem bygging stórra samkomuhúsa og félagsheimila er. Þessu hefur einnig verið háttað þannig í framkvæmdinni, að svo að segja öll félagsamtök á einstökum stöðum hafa sameinast um byggingu félagsheimilanna, og þetta hefur gefið mjög vel. Verkalýðsfélögin hafa verið með í þessum samtökum, en ekki skorið sig út úr, og ég skil ekki, að það geti verið ætlan þeirra hv. þm., sem láta liggja að því, að það sé eitt-hvað verið að þröngva kosti verkalýðssamtakanna í þessu efni, — að það sé ætlan þeirra að hvetja til þess, að verkalýðssamtökin ein fari að ráðast í að byggja félagsheimili í stað þess að hafa samvinnu við önnur félagsamtök á viðkomandi stöðum. Það væri áreiðanlega enginn greiði við félagslíf fólksins úti um land, þar sem er verið að byggja félagsheimili og þar sem þarf að byggja félagsheimili, ef þannig væri unnið að því að dreifa kröftum þess. Ég veit, að þetta getur ekki vakað fyrir hv. flm. þessa máls, enda þótt svo kunni jafnvel að virðast af málflutningi hans og af því frv., sem hér liggur fyrir.

Ég vil endurtaka það, að ég tel, að verkalýðsfélögin eigi að vera með í byggingu félagsheimila, en ég tel, að grundvöllurinn eigi að vera sem breiðastur, þannig að sem flestir kraftar séu sameinaðir um byggingu þeirra menningarfyrirtækja, sem hér er um að ræða.

Flm. (Eggert Þorsteinsson): Herra forseti. Mér kom það ekki að óvörum, að hv. þm. N-Ísf. (SB) tæki til máls. Það dagblað hér í bænum, sem hann er nokkrum vanda bundinn, fór nokkrum vinsamlegum orðum um mig og flutning þessa máls hér á sínum tíma, þó að samflokksmenn hans og hann sjálfur létu sig nú hafa það að fella það. Þá voru ekki taldar upp þær forsendur, sem virðast vera helzti þrándur í götu þessa frv. nú, sem sagt það, að verkalýðsfélögin gætu haft samstarf við sveitarfélögin o. s. frv., eins og hann taladi um.

Ég get nefnt eitt dæmi því til viðbótar, sem 3. landsk. var hér með áðan, en það er viðtal mitt við formann verkalýðsfélagsins á Raufarhöfn, sem mun hafa átt við svipaða erfiðleika að stríða og þeir, er hv. 3. landsk. gat um, og leitað hefur eftir aðstoð Alþýðusambandsins og upplýsingum um styrk við byggingu félagsheimilis, en fengið neitandi svör, þar sem ekki væri gert ráð fyrir, að verkalýðsfélögin hefðu forustu um slíka hluti, jafnvel þótt ekkert annað félag, sem um getur í núgildandi lögum, væri til á staðnum; m. ö. o. neitun á þeim forsendum, að þau eru ekki einn þeirra sex aðila, sem í lögnum eru upp taldir nú.

Það er rétt hjá hv. þm. N-Ísf., að það er áreiðanlega ekki meining mín með flutningi þessa frv. eða hv. 3. landsk. með hans ræðu hér áðan, að við ætlum að fara að sundra félagslífi í hinum dreifðu byggðum landsins. Ef það er heimilt einstökum félögum, sem þegar eru upp talin í núgildandi lögum, þá biðjum við um sama rétt handa verkalýðsfélögunum, en ekki til þess að sundra þeim sex, sem upp eru talin í lögnum. Ég gat þess í minni framsöguræðu hér áðan, að verkalýðsfélögin eru víðast hvar og ég ætla í allflestum stöðum ekki það vel fjáð, að þau mundu leggja í byggingu slíks húss upp á það eitt að búa sér samastað svona rétt að gamni sínu. Það gera þau einungis af knýjandi nauðsyn til að geta haldið uppi nauðsynlegri starfsemi sinni, og það er þess vegna rétt tilgáta, að þetta frv. er áreiðanlega ekki í því skyni flutt að sundra félagslífi hinna dreifðu byggða. Það eru þegar fyrir sex aðilar í lögnum, sem ég gat um í minni framsöguræðu og tel óþarft að telja upp aftur, og eiga rétt á að hafa forgöngu um þetta og hafa sjálfsákvörðunarrétt um, hversu mörg byggja hvert heimili. Sjálf sagð hefur félagsheimilassjóðurinn eða stjórn hans eitthvað um það að segja einnig, og það er einungis farið fram á þennan sama rétt fyrir verkalýðsfélögin á Súðavík og Raufarhöfn og öll þau önnur félög, sem undir svipaða sök eru seild. Ef þetta er á einhvern hátt óréttmætt, þá væri alls ekki úr vegi, að þrautreynd yrðu hin nýju rök hv. þm. N-Ísf., sem komu nú í stað þeirra ljúfu ummæla, sem höfð voru um þetta frv. á sínum tíma í Morgunblaðinu. En vonandi þarf ekki til þeirra að koma, heldur verði samþykkt sú sanngirniskrafa, sem hér er farið fram á.

Hannibal Valdimarsson: Herra forseti. Það fór sem mig varði, að hv. þm. N-Ísf. hafði engar upplýsingar að gefa um það dæmi, sem ég tók áðan, umfram það, sem ég hafði þegar upplýst, en hins vegar segir hann, að þann vanda hefði verið hægt að leysa með því að fara fram á fjárveitingu úr félagsheimilaskjóði til handa Verkalýðs- og sjómannafélagi Álftfirðinga og sveitarfélaginu. Ég ræddi það mál líka við íþróttafulltrúa, sem þá var formaður sjóðsstjórnar, því að það er íþróttanefndin, sem á að gera tillögur um fjárveitingar úr sjóðnum, og taldi hann, að innan ramma laganna væri engin leið opin til fjárveitingar vegna umbóta á húsinu samkvæmt teikningu, sem sjóðsstjórnin var þó reiðubúin til þess að samþykkja. Það yrðu að vera fleiri en eitt félag, sagði hann, sökum þess að verkalýðsfélögin væru hvergi nefnd í upptalningu laganna. En upptalningin er, eins og margtekið hefur verið fram í umræðunum: „Ungmennafélög, íþróttafélög, lestrarfélög, bindindisfélög, skátafélög, kvenfélög.“ Og svo kemur, og það gæti verið matsatriði og auk þess sýnt hugarfar manna til verkalýðsfélaganna: „hvers konar önnur menningarfélög, sem standa almenningi opin, án tillits til stjórnmálaskoðana.“ Eru verkalýðsfélögin slík félög? Ég held því fram, að þau séu það, en svo virðist sem sjóðsstjórnin og yfirvöld landsins hafi ekki enn þá viljað fallast á, að verkalýðsfélög felist í þessari viðbót við upptalninguna, þ. e. „menningarfélög, sem standa almenningi opin án tillits til stjórnmálaskoðana.“ Verkalýðsfélögin setja þó enga ákveðna afstöðu til stjórnmála sem skilyrði fyrir inntöku. Í verkalýðsfélögunum eru Alþýðuflokksmenn, sjálfstæðismenn, kommúnistar, þjóðvarnarmenn og hverra flokka menn sem eru. Og það er ekkert ákvæði til í lögum neins verkalýðsfélags, sem banni mönnum að aðhyllast hverja þá stjórnmálaskoðun sem vera vill. — Máske það standi þá í vegi, að þau séu ekki talin menningarfélög? Víst er um hitt, að þau standa opin mönnum með hvers konar stjórnmálaskoðanir. Víst er um það, að félagið, sem hér um ræðir, hafði tekið að sér það menningarhlutverk að sjá sínu sveitarfélagi fyrir samkomuhúsi, en það hafði ekki verið til mönnum bjóðandi. Hér hafði verið barizt við þá byrjunarörðugleika að fá blett til þess að setja húsið á. Og síðan stofnaði félagið sér í fjárhagslega áhættu með byggingu hússins. Félagið lagði svo sveitarfélaginu til skólahús og kirkju um áratugi, en þegar það leitaði eftir styrk úr félagsheimilaskjóði til að endurbæta húsið, þá var það alls ekki hægt. Annaðhvort er vafasamt, að þetta félag sé menningarfélag, ellegar þá að hitt sé dregið í efa, að menn hafi frjálsan aðgang að því eftir stjórnmálaskoðunum.

Ég held, að sjóðsstjórnin fái ekki til að fallast á þá skoðun, sem hv. þm. N-Ísf. túlkaði hér áðan, að það sé ekkert annað fyrir verkalýðsfélagið á þessum stað en að leita samstarfs við sveitarfélagið. Og sjálfsgætt hefur hún rétt fyrir sér í því. Seinasta málsgr. í 1. gr. laganna er nefnilega svona: „Sama gildir um sam-

komuhús sveitarfélaga.“ Nú er hér ekki um að ræða samkomuhús, sem sveitarfélagið hafi komið upp. Hér er þvert á móti um að ræða samkomuhús, sem sveitarfélagið barðist á móti að kæmist upp og átti engan þátt í að byggja. Það er og alveg útrætt mál við sjóðsstjórnina, a. m. k. eins og hún var skipuð, þegar þetta erindi var lagt fram, að það fékkst ekki viðurkennt, að verkalýðsfélögin gætu fallið undir áframhald upptalningarinnar: „Önnur menningarfélög, sem standa almenningi opin án tillits til stjórnmálaskoðana.“ Og húsið reyndist ekki heldur vera samkomuhús sveitarfélagsins. Umsókninni var því ákveðið synjað. Síðan hefur ekkert það gerzt, sem gefi vonir um, að hægt sé að fá fé úr félagsheimilaskjóði til þess að fullkomna eða endurbæta það hús, sem þarna er til á staðnum, svo að það fullnægi kröfum tímans líkt og félagsheimili þau, sem nú hafa verið byggð í þorpunum þarna í kring, eins og t. d. í Bolungavík. Til þess að verkalýðsfélögin njóti sama réttar og önnur félög, þarf því greinilega breytingu á lögnum — þá breytingu, sem hér er farið fram á. Get ég ekki meint, að til séu nokkur rök fyrir því að standa gegn svo sjálfsagðri breytingu. „Góð meining enga gerir stoð“, og það hefur ákaflega lítið að segja, þó að hv. þm. N-Ísf., sem vafalaust er hlynntur því, að Álftfirðingar fái aðstoð til þess að umbæta félagsheimili sitt, telji verkalýðsfélögin hafa þann rétt, sem þau ekki hafa. Það, sem máli skiptir, er það, að sú skoðun hans hefur ekki fengið staðfestingu hinna „autoriseruðu“ yfirvalda, sem þarna fara með fjárveitingarvaldið, sem sé stjórnar íþróttasjóðs.

Að fenginni þessari reynslu Álftfirðinga og sams konar reynslu á nokkrum öðrum stöðum var það, að þetta frv. var flutt, en fékk ekki áheyrn á síðasta þingi. Reynir nú aftur á það, hvort Alþingi ætlar að taka þá afstöðu að neita verkalýðsfélögunum, sem byggt hafa samkomuhús, um fé úr félagsheimilaskjóði eða löggjafarákvæðum fáiast breytt þannig, að það sé hafið yfir allan efa, að verkalýðsfélög séu talin menningarfélög og eigi skilið að fá aðstoð ríkisins úr félagsheimilaskjóði eins og önnur félög.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 5. fundi í Nd., 18. okt., var fram haldið 1. umr. um frv.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 20 shlj. atkv. og til menntmn. með 19 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið frammar.

11. Brotajárn.

Á 2. fundi í Sp., 12. okt., var útbýtt frá Nd.:
Frv. til 1. um heimild fyrir ríkisstj. til að
banna útflutning á brotajárni [32. mál] (þm-
frv., A. 32).

Á 5. fundi í Nd., 18. okt., var frv. tekið til
1. umr.

Flm. (Gís Guðmundsson): Herra forseti, Frv. það, sem hér liggur fyrir, fer fram á það, að sett verði heimildarlög til að banna útflutning á brotajárni og járnskipum, sem ætluð eru til niðurrifs. Frv. er flutt í beinu sambandi við þáttill., sem liggur fyrir Sp. og er á þskj. 31. Sú till. fjallar um það, að fram verði lútin fara rannsókn á því, hvort ekki muni hagkvæmt að hefja hér járnbræðslu í landinu, láta fara að hagnýta það brotajárn, sem til fellur árlega.

Við flm. lítum svo á, að full nauðsyn sé á, að þetta verði gaumgæfilega athugað, en á meðan sú athugun fer fram, væri eðlilegt, að ekki væri flutt út brotajárn, svo að það safnaðist saman og yrðu til af því nokkrar birgðir, þegar athuguninni væri lokið og niðurstaða hennar lægi fyrir.

Járn er þess eðlis, að það rýrnar lítið, þótt það geymist eitt, tvö eða þrjú ár. Þess vegna er ekki hætt á ferðum, jafnvel þó að sú yrði niðurstaða þeirrar rannsóknar sem hér um ræðir, að ekki teldist hagkvæmt að hefja hér vinnslu brotajárns. Þá mundi að sjálfsgöðu leyft að nýju að flytja það úr landi.

Ég sé ekki ástæðu til að fara mörgum orðum um þetta mál. Ég mun ræða brotajárns-hugmyndina nokkuð í sambandi við þáttill., þegar hún kemur fyrir Sp., en vil óska þess, að frv. verði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umr. og iðnn.

Forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. Það er aðeins örstutt athugasemd. — Eins og hv. 1. flm., hv. 8. þm. Reykv., gat um, er hér farið fram á heimild ríkisstj. til handa til að banna útflutning úr landi á brotajárni og járnskipum, sem ætluð eru til niðurrifs. Ég vil út af þessu aðeins upplýsa, að ríkisstj. hefur að óbreyttum lögum, ef ég veit rétt, heimild til að banna útflutning á skipum. Jafnframt vil ég skýra frá því, að einmitt nú hefur ríkisstj. borizt beiðni um að heimila útflutning á nokkrum gömlum togurum, sem hér hafa legið árum saman aðgerðarlausir og stöðugt hlaðið á sig nokkrum kostnaði, en þó farið jafnframt lækkanði í verði. Ég veit ekki, hvort ríkisstj. mun telja sér fært að banna slíkan útflutning, þó að slíkt frv. hafi verið lagt fram, en vildi aðeins tjá hv. flm. og einnig þeirri n., sem um málið á að fjalla, að í bili standa mál, eins og ég hef skýrt frá, þannig, að sótt er um leyfi til sölu úr landi á þessum gömlu skipum, sem árum saman hafa legið aðgerðarlaus.

Flm. (Gís Guðmundsson): Herra forseti. Í sambandi við það, sem hæstv. forsrh. upplýsti,

að fyrir lægju ýmsar umsóknir um að selja hina gömlu togara úr landi til niðurrifs í brotajárn, vil ég aðeins segja það, að ég tel því meiri ástæðu til þess að athuga það mál, sem þáttill. á þskj. 31 fjallar um, ef þetta er á döfinni. Það virðast miklar líkur benda til þess, að hér á landi muni vera hagkvæmt að hefja járnbræðslu og vinna úr því járn, sem til fellur árlega, ýmsar nauðsynlegar járnvörur og þá fyrst og fremst steypustyrktarjárn, sem mér er tjáð af kunnáttumönnum að sé einna einfaldast í vinnslu. Það væri því mjög æskilegt, að athugun færi fram á þessum hlutum sem allra fyrst, einmitt áður en þeir gömlu togarar, sem hér liggja enn þá, verða seldir úr landi, því að fari svo, sem ég tel miklar líkur til, að járnbræðsla hér á landi geti verið arðvænleg atvinnugrein, væri að minni hyggju óráðlegt að leyfa sölu á þessum togurum úr landi fyrir lítið verð.

Forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. Ég hygg, að það sé mál, sem áður hefur verið bæði rannsakað nokkuð og rætt allmikið, hvort tiltækilegt þætti að hagnýta þessi gömlu skip í þeim tilgangi, sem hv. 1. flm. gat um. Um það hafa verið a. m. k. skiptar skoðanir, svo að ég segi ekki meira. Og ég veit ekki, hvort ég mundi treysta mér — ég býst við, að það falli undir mitt ráðuneyti — að banna útflutning á þessum skipum, sérstaklega þegar mér er tjáð, að þau séu stöðugt fallandi í verði, þannig að ríkisstj. gæti tekið á sig nokkra ábyrgð með því að banna þennan útflutning. Ég er ekki viss um, hvort ég sé mér það fært, nema ég fái um það annaðhvort fyrirmæli, bein og snögg, frá Alþingi, eða að ríkisstj. mundi treysta sér að taka ábyrgð á þeirri áhættu, sem af töf málsins leiðir.

Það, sem nú liggur fyrir, er uppástunga um það að skipta á þessum gömlu, úreltu og ónot hæfu skipum og nýjum eða tiltölulega nýjum vélbátum. Verðið, sem virðist vera boðið í skipin, er mjög lágt og lægra talsvert en það, sem þó síðast var selt fyrir, að því leyti sem mér er kunnugt um. En málið er þannig lagt fyrir stjórnina, að það verði að taka um þetta snöggar ákvarðanir, því að annars missist möguleikinn til að selja. Þeir, sem vilja kaupa þessi skip, hafa áður keypt hér einhver skip til niðurrifs og telja ekki lengur möguleika að gera tilboð í skipin í því skyni, vegna þess að kostnaður við að rífa þau annars vegar og möguleikar til hagnýtingar á járninu hins vegar séu þannig, að það geti ekki svarað kostnaði. Ég treysti mér ekki að fullu að dæma um þetta, en þessar upplýsingar vil ég gefa.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 25 shlj. atkv. og til iðnn. með 25 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

12. Varnarsamningur milli Íslands og Bandaríkjanna.

Á 2. fundi í Sp., 12. okt., var útbýtt frá Nd.:
Frv. til l. um uppsögn varnarsamnings milli Íslands og Bandaríkjanna og afnám l. um laga-gildi hans [34. mál] (þmfrv., A. 34).

Á 5., 66., 67., 68. og 69. fundi í Nd., 18. okt., 28., 29. og 31. marz, 4. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 71. fundi í Nd., 14. apríl, var frv. enn tek-ið til 1. umr.

Flm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Þann 2. okt. 1951, á fyrsta fundi í Sp., þá fyrsta fundi eftir að ameríski herinn hafði komið hingað til Íslands, gaf ég yfirlýsingu utan dagskrár til þess að mótmæla þeim aðgerðum, sem þá höfðu farið fram, og síðari hluti þeirrar yfirlýsingar hljóðaði þannig, með leyfi hæstv. forseta:

„Baráttan á Alp. mun því héðan af fyrst og fremst mótask af því markmiði, svo sem var á undanförunum öldum, að endurheimta til þings og þjóðar fullt vald yfir landinu og algert sjálfsforræði í hendur þjóðarinnar. Barátta Íslendinga mun því beinast fyrst og fremst gegn því herveldi, sem lagt hefur undir sig landið, og þeirri landsstjórn, sem það heldur uppi með fé sínu og segir fyrir verkum.

Ég vil lýsa yfir því fyrir hönd Sameiningar-flokks alþýðu — Sósíalistaflokksins í byrjun þessa þings, að þeirri baráttu verður haldið áfram, unz sigur er unninn og hið erlenda herveldi verður að sleppa tökum á þjóð vorri og innrásarher þess að hrökklast burt af landi voru fyrir einhuga kröfum vopnlausrar, en sameinaðrar þjóðar vorrar.

Þessa yfirlýsingu vildi ég flytja hinu fyrsta Alþingi lýðveldisins, sem nú hefur störf sín í hernumdu landi á friðartímum.“

Samkv. þessari yfirlýsingu hafa þingmenn Sósfl. á hverju þingi síðan flutt frv. samhljóða því, sem nú liggur hér fyrir og er 34. þingmál og 34. þingskjalið, frv. um uppsögn varnarsamningsins milli Íslands og Bandaríkjanna og afnám laga um lagagildi hans.

Ég flutti þetta frv. nú enn einu sinni á þessu þingi. Þingmönnum er það öllum kunnugt, hvert innihald þessa frv. er. Það segir skýrt og skörinort, að Ísland skuli nota þann rétt, sem það hefur samkv. hernámssamningnum til að segja honum upp, tilkynna, að sex mánuðirnir, sem eigi að verja til endurskoðunar, séu aðeins formsatriði og það sé vilji þjóðarinnar og þingsins, að tólf mánuðum eftir að þeir sex mánuðir eru liðnir hafi Bandaríkin flutt allan sinn her af landi brott.

Við flytjum fram í grg. fyrir þessu frv. enn einu sinni þau rök, sem við höfum flutt á undanförunum þingum, og minnum á þá reynslu, sem þjóðin hefur þegar haft af þessu hernámi. Ég ætla ekki að endurtaka öll þessi rök nú. Ég

ætla aðeins að taka eitt atriði út úr í þessu sambandi og leggja áherzlu á það, enda mikilvægasta atriðið. Og það er: Er Íslandi vörn í ameríska hernum hér og herstöðvum hans?

Ég ætla að þessu sinni ekki að ræða um hitt, hvað ameríski herinn og hans dvöl þýðir fyrir okkur á friðartímum. Það er orðið svo ljóst, hvílíka spillingu og hvílíka andlega pest það þýðir fyrir okkar þjóð, að þessi her dvelji áfram í okkar landi, að um það þarf ekki að ræða. Hverjum manni, sem kynnist lifinu hér í Reykjavík, svo að ég tali ekki um lifið suður á Suðurnesjum, blóskrar. Og það er engum efa bundið, hvaða raddir sem annars kunna að koma fram hér á Alþingi eða hvaða þögn sem kann að ríka í stjórnarliðinu, að innan allra flokka, og er þar Sjálfstfl. ekki undan tekinn, fer vaxandi andúðin gegn því, að ameríski herinn sé áfram á okkar landi. Ég vil svo jafnhliða minna á hitt, að allt það, sem minnst hefur verið á á undanförunum árum, að dvöl þessa hers á Íslandi stæði í einhverju sambandi við það, að Bandaríki Norður-Ameríku og þeirra her væri einhver vernd eða öryggi fyrir lýðræði einnar þjóðar, — öll þau rök hafa hrunið um sjálf sig. Það er nú orðið deginum ljósara, að þeir einu bandamenn í veröldinni, sem Bandaríkin geta treyst á, eru harðvítugustu fasistaríki heimsins. Franco-Spánn, Chiang-Kai-Shek og Formósa og Syngman Rhee í Suður-Kóreu. Síðasta ár sýndi það hvað bezt, að af Bandaríkjunum og þeirra afskiptum af málefnum annarra þjóða stafaði lýðræði hvernar þjóðar ekkert nema hætta. Smárikíð Guatamala varð að reyna það á síðasta ári, að af því að þar var lýðræðisstjórn, svona eitthvað svipuð og ef Framsóknar- og Alþýðuflokkurinn mynduðu hér ríkisstjórn, þá skipulagði ameríska auðvaldið innrás og uppreisn í því landi og tókst með aðstoð hershöfðingjaklikunnar og innrásarhersins að bylta þeirri stjórn frá völdum og koma þar á fasistiskri stjórn. M. ö. o., lýðræði hvernar smáþjóðar stafar hætta af dvöl þessa ameríska hers, sem stendur nú í okkar landi, hvar sem sá her er.

Það hefur líka verið svo, að í þeim umræðum, sem fram hafa farið um þessi mál, hafa verjendur amerísku herasetunnar, og á hún þó orðið formælendur fá, gripið til þess eins að segja, að í stríði væri þó vörn að þessum her, og það er það mál, sem við skulum athuga.

Við höldum því fram frá upphafi, sósíalistar, að Ísland væri, ef til styrjaldar kæmi, aðeins hugsað sem útvirki fyrir Bandaríkin og að Íslandi væri frá upphafi og allri tilveru Íslendinga stofnað í voða með því, að Ísland væri gert að slíku útvigi ameríska hervaldsins. Þessi vaspá okkar hefur því miður rættzt, og stjórnarvöld Íslands hafa í vaxandi mæli gert ráðstafanir til þess, að þessi hætta yrði æ meirj sem lengra liður og herseta Bandaríkja-hers á Íslandi er þolud.

Í desember s. l. gerðist það, að ríkisstj. Íslands tekur þátt í því á ráðstefnu Atlantshafs-rikjanna að samþykkja, að í næsta stríði skuli notaðar kjarnorkusprengrur, þar með taldar vetnissprengrur. Ísland, vopnlaust land, tekur

ákvörðun um það, að notuð skuli í næstu styrjöld ægilegustu tortímingarvopn, sem veröldin nokkurn tíma hefur kynnt, — tortímingarvopn, sem vitanlegt er að mundu afmá bókstaflega íbúa þeirra landa, sem slíkum vopnum er kastað á, — vopn, sem nú þegar er vitað og viðurkennt að raunverulega engin vörn er til gegn.

Ég vil mótmæla þeirri ráðstöfun ríkisstj. að gera Ísland samábyrgt um að ákveða það, að Atlantshafsbandalagið skuli lita á beitingu kjarnorkuvopna og þar með vetnissprengnanna sem sjálfsagt atriði og sjálfsagt vopn í þeirri styrjöld, sem kynni að koma. Og ég vil lýsa þeirri ábyrgð af þingi og þjóð á hendur ríkisstjórnarinnar og afleiðingunum af þeim verkum, sem það kann að leiða yfir Ísland seinna meir.

Við skulum gera okkur það ljóst, að svo framarlega sem til styrjaldar kæmi, — og það er nú orðið það eina, sem reynt er að verja herasetuna með, að til þess geti komið, — þá mundi Ísland og herstöðvar Bandaríkjanna á Íslandi, þegar kjarnorkuvopnum yrði beitt í slíkri styrjöld, draga að sér slík kjarnorkuvopn eins og segull. Keflavíkurflugvöllur og aðrar herstöðvar mundu í kjarnorkustriði þýða, að slíkum vopnum yrði kastað jafnt yfir Ísland sem önnur þau lönd, sem væru útvirkin í slíkri styrjöld. Það hlýtur að vera hverjum manni ljóst, að fyrir Ísland er ekki um neina vörn að ræða í slíku sambandi. Ísland væri undir slíkum kringumstæðum aðeins eins konar skjöldur fyrir Bandaríkin, sem tortímingarvopnunum væri ætlað að skella á. Radarstöðvarnar á Íslandi væru ekki til þess að vara Íslendinga við, áður en erlendar flugvélar nálgust landið, heldur til þess að vara Bandaríkin við, áður en þær nálgust þeirra land. Með öðrum orðum: Okkar landi yrði teflt fram, til þess að á því skylli fyrst og fremst eyðileggjarmáttur þeirra vopna, sem Atlantshafsbandalagið hefur ákveðið með samþykki Íslensku ríkisstjórnarinnar að beita í næsta striði.

Þetta er nauðsynlegt að þingmenn geri sér ljóst. Það er á þeirra valdi að hindra áframhald amerísku herasetunnar á Íslandi. Það er á þeirra valdi að koma í veg fyrir, að Ísland með amerísku herasetunni og amerísku vígstöðvunum hér dragist inn í næstu styrjöld, a. m. k. af frjálsum og fúsum vilja. Í striði er engin vörn til fyrir okkur.

Ég hef alltaf lýst því yfir við allar umræður, sem fram hafa farið síðasta áratug hér í Alp. um þessi mál, að fyrir okkar þjóð og hennar ríkisstj. væri aðeins um eitt mál að ræða, ef til styrjaldar kæmi, og það væri að reyna að sjá til þess, að eitthvað af þjóðinni lifði þá styrjöld af. Við skulum alveg gera okkur ljósar skelfingar styrjaldar, ef hún skellur yfir. Þeir menn, sem vilja draga Ísland inn í slíka styrjöld og hafa sett það inn í hernaðarbandalag, hafa látið reisa vígstöðvar fyrir erlent hervald á okkar ættjörð, verða að gera sér ljóst, hvað strið er og hvaða ábyrgð er kölluð yfir

af þeim, sem valda því, að Ísland með vitandi, visvitandi dragist inn í styrjöld.

Ég hef sagt, að í styrjöld, ef sú ægilega óhamingja á eftir að koma yfir mannkynið enn einu sinni, bæri okkur, þó að það hljómi ekki hetjulega, að hugsa um það eitt að reyna að sjá um, að einhverjir menn lifðu af í þessu landi eftir þá styrjöld. Spurningin stæði ekki um það fyrir okkur, hvort það væri hægt að verja þetta land. Með núverandi vopnum er okkar land óverjandi. Spurningin stæði um, hvort við gætum séð til þess, að eitthvað af þjóðinni lifði af eftir slíkar hörmungar. Núna eru $\frac{1}{2}$ þjóðarinnar í nánd við þá staði, sem fyrir aðgerðir ameríska hersins mundu fyrst og fremst draga að sér tortímingarvopn í næsta striði. Tveir þriðju þjóðarinnar væru í þeirri hættu að þurrkast út og jafnvel landið — eða stór hluti þess — að verða óbyggilegt um langan tíma.

Það er e. t. v. ekki hetjulegt verkefni, þegar talað er um styrjaldir og hetjuskap í sambandi við þær og allt annað slíkt, að tala um það, að menn verði að reyna að lifa af. En fyrir litla þjóð, sem hefur ekki nema 150 þús. íbúa, er ekki hægt að hugsa á sama hátt og þær þjóðir, sem hafa 150 eða 200 milljónir. Þær þjóðir eru öruggar með, að það lifir eitthvað af af þeirra íbúum. En þjóð, sem áður hefur lifað það fyrir kúgun og afskipti annarra erlendra valdhafa að komast niður í, að það væru ekki nema 38 þús. manns lifandi á landinu, — þeirri þjóð ber að hugsa um, að eftir kjarnorkustyrjöld nú á tímum væru þó a. m. k. nokkrir tugir þúsunda manna eftir á landinu. Og ég held það væri nær, í staðinn fyrir að byggja þær byggingar, sem nú eru byggðar suður á Keflavíkurflugvelli, að sjá til þess að byggja þannig úti um allt land, að það væri hægt að flytja burt um 80 þús. manns af svæðinu í kringum Keflavík og Reykjavík, þegar ófriðlegt þætti, til þess að bjarga því fólki undan þeim hörmungum, sem dyndu yfir á þeim stöðum, þar sem kjarnorkustriðið yrði háð.

Ég hef sagt það hvað eftir annað í þeim umræðum, sem fram hafa farið um Keflavíkurflugvöll og aðstöðu hans í striði, að það, sem við ættum að gera við þann völl, ef við sæjum styrjöld vera að skella yfir, væri að eyðileggja hann, það væri að sprengja hann í loft upp, það væri að sjá til þess, að að honum yrði engum gagn, en það drægjust ekki heldur að honum sprengjurnar eins og með segulmagni.

Okkar einasta landvörn, það eina, sem við getum gert til þess að reyna að tryggja líf okkar þjóðar, ef styrjöld, heimsstyrjöld, skyldi skella yfir mannkynið aftur, er, að Ísland nú þegar taki upp baráttu fyrir friði, taki sjálft upp þá baráttu að knýja fram, að svo miklu leyti sem það getur við það ráðið, afvopnun hjá þjóðunum og að það gangi sjálft á undan með því að afnema allar útlendar herstöðvar í eigin landi. Með því móti stigum við líka stærst spor til þess að reyna að hindra, að svo miklu leyti sem það er á okkar valdi, að okk-

ar land dragist með okkar vilja inn í heimsstyrjöld.

Ísland er ásamt Bretlandseyjum einna hættulegast statt af öllum löndum veraldarinnar, ef til styrjaldar kemur milli Ameríku og Evrópu. Með núverandi pólitík, sem ríkisstjórnir Íslands hafa rekið, sérstaklega undanfarin fjögur ár, en yfirleitt undanfarin sex ár, er verið að gera Ísland að þéði, sem á að fórna í því ægilega tafli um völdin í heiminum, sem fram fer. Ríkisstj. Íslands hefur verið ábyrgðarlausari og skeytingarlausari gagnvart þjóðinni en nokkur stjórn í Evrópu, sem ég þekki til. Það er eins og hv. þingmenn stjórnarflokka hafi ekki heldur hirt um að hugsa þannig um þetta mál, taka þátt þannig í umræðum um þetta mál, að það sæist á þeim, að þeir hefðu einhverja ábyrgðartilfinningu um, hvað verið er að leiða yfir okkar land. Það hefur enn ekki komið fyrir, þegar þetta mál hefur verið rætt á Alþingi, að einn einasti óbreyttur þm. stjórnarflokkanna hafi tekið til máls um það. Þó veit ég, að það er ekkert, sem þm. heyra eins ákveðið úti í öllum sínum kjördæmum og kröfurnar um það, að ameríski herinn sé látinn fara burt af Íslandi og að ráðstafanir séu gerðar til þess, að Ísland sé ekki dregið inn í átökin á milli stórveldanna.

Það er tími til kominn, að Alþ. taki til sinna ráða í þessum efnunum. Við eigum aftur að taka upp þá stefnu, sem við höfðum áður en ameríska hervaldið og ameríska auðvaldið hóf afskiptin af okkar innanlandsmálum, — þá stefnu, að Ísland sé friðlýst land, — þá stefnu, að Ísland sé hlutlaust land, — þá stefnu, að Ísland sé utan við hernaðarbandalög. Fyrsta skrefið og þýðingarmesta skrefið í þá átt er að segja upp hernaðarsamningnum. Það er hægt fyrir okkur og það er lagt til hér að gera það á fyllilega lögmætan hátt, taka þann frest, sem þar er til settur, og nota þann frest til þess að nafninu til að láta fara fram samninga, en standa í þeim samningum fast á því, að varnarsamningurinn falli úr gildi, verði ekki endurnýjaður.

Ég vil vona það, að í þetta skipti ræði hv. þm. þetta frv. Þrátt fyrir öll þau stóru mál, sem við hvað eftir annað ræðum hér á Alþ., þá er engum efa bundið, að þetta er stærsta málið, sem kemur fyrir þetta þing og næstu þing, þangað til það verður samþ. Þetta er stærsta málið vegna þess, að á afdrifum þessa máls getur tilvera okkar þjóðar oltið.

Ég vil leyfa mér að óska þess, að þið lokinni umr. um þetta mál verði því vísað til 2. umr. og til allshn.

Gunnar M. Magnúss: Herra forseti. Árin 1851 og 1951 gerðust örlagaríkir atburðir í þjóðlífi Íslendinga. Þau ártöl munu geymast í þjóðarsögunni. Þessir atburðir, hvor á sinni öld, marka tímamót í hinni ævarandi sjálfstæðisbaráttu landsmanna. Árið 1851 var þjóðfundurinn frægi haldinn. Árið 1951 var Ísland að nokkrum hluta selt á leigu erlendu herveldi. Yfir báðum árunum hvíllir skuggi af hrammi erlendra ágengni.

Alþt. 1954, C. (74. löggjafarþing).

Í frv. Dana, sem lagt var fyrir þjóðfundinn 1851, var yfir höfuð gert ráð fyrir, að Íslendingar samþykktu fullkomna innlimun, svo sem Ísland væri hérað í Danmörku. Árið 1951 krefjast Bandaríki Norður-Ameríku innlimunar Íslands í hernaðarkerfi sitt. En sá er munurinn, að 1851 er þjóðin í sókn til sjálfstæðis og réttinda, en 1951 fljúga íslenskir forráðamenn í faðm erlendra yfirgangsmanna til þess að láta af hendi landsréttindi og ofurselja heiður sinn og metnað.

Árið 1851 hafa menn Trampe greifa og konungsfulltrúa til þess að mæla fyrir munn hins erlenda valds. Árið 1951 hafa menn Bjarna Benediktsson, þáverandi utanríkisráðherra um stundarsakir, til þess að túlka málstað erlendra yfirgangsmanna, sem hann hafði gengið á hönd og heitið þjónustu. En árið 1851 bjarmar af stolti og manndómi íslenskra forustumanna undir leiðsögn Jóns Sigurðssonar. 1951 lyppast gildir og loðnir skuggar íslenskra landsölumanna um land vort.

Þegar konungsfulltrúinn 1851 hafði átalíð harðlega fundinn og þrjózku Íslendinga við að ganga að kröfum Dana, kvaðst hann segja fundinum slitið. Jón Sigurðsson stóð þá jafnskjótt upp og mælti: „Þá mótmæli ég þessari aðferð.“ Um leið og konungsfulltrúi gekk þá úr sæti sínu, mælti hann: „Ég vona, að þm. hafi heyrt, að ég hef slitið fundinum í nafni konungs.“ Jón Sigurðsson svaraði þá: „Og ég mótmæli í nafni konungs og þjóðarinnar þessari aðferð og áskil þinginu rétt til að kлага til konungs vors yfir lögleysu þeirri, sem hér er höfð í frammi.“ Risu þá fundarmenn upp og sögðu flestir í einu hljóði: „Vér mótmælum allir.“

Árið 1951 voru framin stórfelldustu svik, sem um getur við íslenskt lýðræði, við hið unga íslenska lýðveldi, við íslenskan málstað, við sjálfstæði landsins. Að þjóðinni fornspurðri og þvert ofan í yfirlýsta stefnu um engan her á Íslandi á friðartímum undirritaði utanrrh. Íslands, Bjarni Benediktsson, svokallaðan varnarsamning milli Bandaríkjanna og Íslands og lét steypa herliði Bandaríkjanna á íslenska grund.

Þessir samningar höfðu farið fram með mikilli leynd af ötta við andúð landsmanna, og þegar allt var reyrt í viðjar og landssalan ákveðin af hálfu ríkisstj., var fulltrúum þriggja þingflokka af fjórum stefnt til leynifunda í Reykjavík um sumarmálin 1951. Þetta voru þm. Alþfl., Framsfl. og Sjálfstfl. Tveir þeir siðarnefndu flokkar fóru með stjórn landsins, en Alþfl. var í stjórnarandstöðu. Þm. sósíalista, 9 að tölu, voru ekki boðaðir til funda þessara.

Það var því lýðum ljóst, að Alþ. var ekki kvatt saman til þess að taka ákvarðanir um samningsgerðina. Þm. hinna fyrrgreindu þriggja flokka höfðu því ekkert umboð til þess að samþykkja hernaðarsamninginn í nafni Alþingis. En þeir gerðu það nú samt. Og ríkisstj. auglýsti, að 43 þm. af 52 væru samþykkir ráðstöfunum þessum. Það má vera, að þeir tilgreindu þm. hafi verið samþykkir ríkisstj. um innlimun Íslands í hernaðarkerfi Bandaríkj-

anna, en það hafði ekkert stjórnarfarslegt gildi, því að þegar Alp. situr ekki, eru ákvarðanir þm. ekki haldmeiri en annarra þegna þjóðfélagsins. Hér var því um augljóst stjórnarskrár-brot að ræða, þegar ríkisstj. lýsti þessu sem samþykki Alp.

Þm. sósíalista voru ekki boðaðir til neinna funda um málið. Þeir vissu þó, hvaða veður voru í lofti, og fylgdust að nokkru með því, sem gerðist bak við tjöldin. Þann 4. maí gekk formaður Sósfl., Einar Olgeirsson, á fund forseta sameinaðs Alp., Jón Pálmasonar, sem jafnframt var æðsti handhafi forsetaavalds í fjarveru Sveins Björnssonar forseta Íslands. Einar tilkynnti Jóni Pálmasyndi, að Sósfl. mundi krefjast þess af ríkisstj., að hún kallaði saman Alþingi Íslendinga til þess að fjalla um þá alvarlegu atburði, sem yfirvofandi voru.

Daginn eftir gekk Einar á fund Steingrims Steinþórssonar forsetisráðherra og bar fram þessa kröfu í nafni Sósfl. og 14 þús. kjósenda hans. En ríkisstj. tók þann kostinn að brjóta 21. gr. stjórnarskrárinnar, sem svo hljóðar, **með leyfi forseta:**

„Forseti lýðveldisins gerir samninga við önnur ríki. Þó getur hann enga slíka samninga gert, ef þeir hafa í sér fólgið afsal eða kvaðir á landi eða landhelgi eða ef þeir horfa til breytinga á stjórnarhögum ríkisins, nema samþykki Alþingis komi til.“

Í öðru framdi ríkisstj. einnig stórfellt lög-brot. Hún kallaði utanrnm. aldrei saman, þótt hér væri um að ræða alvarlegasta utanríkis-mál, sem borið hafði að höndum Íslendinga. En í lögum um þingsköp segir svo í 16. gr., með leyfi forseta:

„Til utanríkismálanefndar skal vísað utanríkismálum. Utanríkismálanefnd starfar einnig milli þinga, og skal ráðuneytið ávallt bera undir hana utanríkismál, sem fyrir koma milli þinga.“

Þessi óskammfeilnu lögprot og stjórnarskrár-brot voru því framin á persónulega ábyrgð ráðherranna. Allt tal og allar yfirlýsingar um ábyrgð og samþykki Alp. að baki gerðum ríkisstj. var því fleipur eitt, útsett í þeim eina tilgangi að blekkja þjóðina og sætta hana við þessar smánarathafnir.

Því næst gerðust öll aðaltiðindin á mánu-degi. — Mánudaginn 7. maí 1951 birti ríkisstj. hernámssamninginn. Þann sama mánuðag kom gleiðgosalegur hershöfðingi frá Bandaríkjun-um, McGaw að nafni, með 280 bandaríska her-menn, sem fluttir voru í 15 Skymasterflugvél-um frá bandaríska flotanum, og skyldi þetta vera stofninn að varnarliði Íslands, og settist að á Keflavíkurflugvelli. Þann sama mánu-dag birti hershöfðinginn hina frægu heilsun sína til íslenzku þjóðarinnar, er hófst á þessum látlausu orðum: Eg er McGaw.

„Mér er föst í minni sú staðreynd,“ sagði hershöfðinginn, „að þið eruð húsráðendur og við erum gestir ykkar.“ Af einhverjum und-arlegum ástæðum fyrntist fljótlega yfir það, að Íslendingar væru húsráðendur, og gætu utanríkisráðherrarnir, Bjarni Benediktsson og

Kristinn Guðmundsson, e. t. v. gefið skýringu á því, hvers vegna svo fór.

„Við ætlum að vera sú tegund gesta, sem þið munuð alltaf taka opnum örmum,“ sagði hershöfðinginn enn fremur. Það skyldi þó ekki vera fyrir þær sakir, að núverandi utanrrh. hefur tekið upp þá nauðvörn að krefjast þess, að hinir góðu gestir verði hafðir í gripaheld-um girðingum á sínu steypa plani?

„Við þekkjum allir hina stoltu sögu Íslands og erfðir,“ sagði herhöfðinginn, Já, sennilega hefur stéttarbróðir hans úr bandaríska hern-um, sá er reikaði með herflokk um Þingvöll á styrjaldarárunum, verið búinn að koma inn í kennslubækur Bandaríkjanna fróðleik um „hina stoltu sögu Íslands“, því að þegar hann hafði fengið nokkrar upplýsingar um atburði úr sögu lands og þjóðar í sambandi við Þing-völl, þá mælti hann: „Ja, nú er ég aldeilis hissa, — svo að hér var þing og siðmenning löngu áður en Bandaríkin okkar voru til.“

„Við öfundum ykkur af aldafríði,“ sagði hershöfðinginn enn fremur. Þarna er e. t. v. skýr-ingin á því, að þeir komu. Hvers áttum við að njóta að sitja hér í friði, hlutlausir, vopn-lausir, meðan hinir stríðandi mannvirir áttu enga nótt vera fyrir hinni riddaralegu hug-sjón að berjast fyrir smælingjana? Þennan frið um Ísland þurfti að rjúfa, og samkvæmt boð-orðum vopnasalanna þurfti að skapa hættuna eða ótta um yfirvofandi hættu.

En svo hittist á, að Ísland átti einmitt ut-anrrh., sem hafði hjartað á réttum stað. Hjarta hans var fullt af ótta um yfirvofandi árás á Ísland farsælda frón og börn þess. Utanrrh. okkar hafði sem sé hjartað á réttum stað frá sjónarmiði vopnasalanna í Vesturheimi.

Það var allt í einu orðin þörf að vernda okkur og verja, sem um aldri höfðum lifað í friði. Og þennan tilgreinda mánuðag birti ríkisstj. tilkynningu eða varnarskjal fyrir her-námssamningnum. Auðsætt er, að þetta varnarskjal ríkisstj. er sett saman í miklum and-legum þrengingum og jafnframt munarleysi gagnvart stóra bróður, sem hélt öðrum hnefa steyttum, en hampaði dollurum í hinni hend-inni. Sem rök fyrir samningagerðinni vitnar ríkisstj. til þess, að Ísland sé aðili að varnar-samtökum Norður-Atlantshafsríkjanna, en segir þó, að vegna sérstöðu Íslands væri það viðurkennt, „að Ísland hefði engan her og ætl-aði ekki að stofna her og að ekki kæmi til mála, að erlendum her eða herstöðvar yrðu á Íslandi á friðartímum.“ Nokkru síðar segir ríkisstj. í varnarskjalinu: „Við komumst ekki hjá að viðurkenna, að friðleysi og tvísýna rík-ir nú í alþjóðamálum.“ — Komumst ekki hjá að viðurkenna, það eru svolitlir erfiðleikar á bak við þessa setningu. Og síðar segir: „Allt hefur þetta orðið til þess, að íslenska ríkisstj. hefur komið á þá skoðun, að varnarleysi Ís-lands stefni, eins og nú er ástatt í alþjóðamál-um, bæði landinu sjálfu og friðsömum ná-grönnum þess í óbærilega hættu.“ Hér sjá menn einnig augljóslega þrengingarnar.

Í varnarskjali ríkisstj. segir, að eigi hafi

verið á betra kosið en að semja á grundvelli Norður-Atlantshafssamningsins „við Bandaríkin, sem Íslendingar hafa áður haft slík skipti við og ætíð hafa sýnt Íslandi velvilja og stuðlað að sjálfstæði og velfarnaði íslenzku þjóðarinnar“.

Já, Bandaríkin sýndu Íslendingum þann velvilja í styrjaldarlok að neita að hverfa af landi brott með herlið sitt, sem þeir áttu þó að gera samkvæmt samningi þar um. Þau sýndu þann velvilja í garð Íslands að krefjast árið 1945 herstöðva til 99 ára í Keflavík, Hvalfirði og Reykjavík. Þegar verkalýðshreyfingin og almenningur í landinu undir forustu sósíalista hóf kröftuga mótmælaöldu gegn ágengni Bandaríkjamanna, létu þeir undan síga í bili. En af sama velviljanum, sem ríkisstj. nefnir svo, komu þeir því til leiðar nokkru síðar, að þeir fengju að sitja á Keflavíkuvelli áfram, og gerðu samninga þar um við íslenzka forráðamenn.

Nokkrum árum síðar sýndu þeir enn þann velvilja að innlima Ísland í hernaðarkerfi stórvelda í fyrsta sinn í þúsund ára sögu þess. Og nú var allt fullkomnað með því að sinna bæn-um Íslendinga um hververnd og fá tækifæri til þess að setja hér upp vopnabúr og ævarandi útvarðstöð fyrir sitt dýrmæta heimaland.

Í varnarskjalinu segir ríkisstj., að ráðstafanir þessar séu „eingöngu varnarráðstafanir“. Sanna má, að ríkisstj. hefur hér farið með vísitandi blekkingar, því að samkvæmt hernaðarlegri kortlagningu Bandaríkjamanna er Ísland merkt inn sem liður í árásarkerfinu og árásarstöð á Ráðstjórnarríkin.

„Bandaríkin heita, að . . . stuðlað sé svo sem frekast má verða að öryggi íslenzku þjóðarinnar,“ segir í varnarskjali ríkisstj. Má ætla, að ríkisstj. eigi ekki einungis við það, að öryggis íslenzku þjóðarinnar sé gætt á styrjaldartímum, því að þá er öryggið í raun og veru horfið, heldur hafi hún átt við, að þjóðinni þyrfti ekki að stafa hættu af sínum eigin „varnarher“. Hver hefur svo reyndin orðið? Hver einasti Íslendingur, sem fylgt hefur með málum síðan herinn kom, getur svarað því. — Herflutningaskip, hlaðin sprengiefni, leggjast inn í höfn höðuðborgarinnar. Íslenzkir verkamenn vinna við uppskipun á þessum varningi. Íslenzkir bílstjórar aka með sprengiefnafarma í fullkomnu öryggis- og ábyrgðarleysi gegnum höfuðborgina, þar sem mestur mannfjöldi er og mestu verðmæti þjóðarinnar eru saman komin. Íslenzk skip eru látin flytja frá Bandaríkjunum hergögn, þar á meðal hið válegasta sprengiefni. Hernaðarflugvélar leika sér þráfaldlega yfir Reykjavík, og mætti þó ætla, að þær hefðu nóga viðáttu til þess að sveima um, en þyrftu ekki að ögra þingi og stjórn, sjálfum verndurum sínum, gegn andúð þjóðarinnar. Er þá enn ónefnt það öryggisleysi, sem allur almenningur á daglega við að búa sökum hernámsmannanna. Þeir hafa smeygt sér inn á íslenzk heimili, lagt fjölda þeirra í rústir, gripið íslenzkan æskulýð, fórn að honum á altari amerískrar spillingar og skilið einstaklinga eftir flakandi í sárum.

Í varnarstöðu ríkisstj. gegn alþýðu manna vegna hinnar sívaxandi spillingar frá hernámsmönnum gerist sá einstæði athurður hér á Alþingi, að utanrrh. lýsir því hróðugur yfir, að eitt hundrað íslenzkar smástúlkur hafi verið settar á svartan lista sökum slæmrar hegðunar á Keflavíkurflugvelli og hafi verið varpað út í hraunið. Hallast þar ekki á um mikilhæfar athafnir utanrrh. vorra: gripagirðingar Kristins og útkast Bjarna. — En hefur nokkur heyrt um það, að Bandaríkjamönnum hafi verið kastað í hraunið fyrir utan fyrir það að fleka íslenzkar smástúlkur?

Sem sagt: Á fyrsta degi hernámsmanna á Íslandi var ríkisstj. komin í varnarstöðu fyrir fásinnu þá og afglöp, sem hún hafði framið, er hún það erlent stórveldi að senda hingað hér á friðartíma. Hún gaf út það varnarskjal, er ég hef hér lítillaga minnst á. En jafnframt vörn sinni lýsti ríkisstj. yfir því með yfirlæti og belgingi, að hún hefði ekki talið rétt að hafa samráð við þm. Sameiningarflokks alþýðu — Sósíalistaflokksins um öryggismál Íslands. Þar með taldi hún sig hafa vaxið að styrk og manndómi frammi fyrir þjóðinni í nútíð og framtíð og fyrir dómi sögunnar.

Ég minntist á örlagaríka atburðinn, sem gerðist nákvæmlega eitt hundrað árum áður, þegar konungsfulltrúi sleit þjóðfundinum 1851 og framdi ofbeldi og lögleysu gagnvart réttkjörnum þjóðfulltrúum. Ég minntist á orð Jóns Sigurðssonar, er hann áskildi þinginu rétt til að klaga til konungs yfir lögleysunni. Ég vil í þessu sambandi minna á önnur orð Jóns Sigurðssonar vegna mála þeirra, er þjóðfundurinn fjallaði um, afstöðu Íslands gagnvart Danmörku. „Ég er hræddari við próffessorana en bændurna,“ sagði Jón Sigurðsson, og átti þar við hina dönsku bændur, sem sátu í fólksþinginu. Þegar lögleysan var framin árið 1951 og hernum og öllu hans hafurtaski dembt inn í landið, var engu þingi að slíta. Það var ekki kallað saman til slíkra athafna. Ekki var þá til neins konungs að klaga yfir lögbrotunum. Við áttum þá forseta, en fáum mun hafa komið til hugar að klaga til hans. Það var aðeins ein leið eftir. Hún var sú að kæra fyrir dómstóli þjóðarinnar, fyrir almenningi í landinu, kæra hina opinberu landsölumenn, og þetta varð hlutverk sósíalista og samherja þeirra. Þeir hófu samstundis hina skeleggustu baráttu gegn yfirgangi erlendra og innlendra hernámsmanna. Þeir sönnuðu, að lögbrot höfðu verið framin. Þeir bentu á, að hernaðarsamningurinn og herlög á Íslandi samkv. honum byðu hættunni heim, hvöttu þjóðina til að standa vörð um menningu sína, tungu og þjóðerni, og frá fyrsta hernámsdeginum, 7. maí 1951, var hin nýja frelsisbarátta hafin, sem stendur enn yfir og mun ekki linna fyrr en varnarsamningnum milli Íslands og Bandaríkjanna hefur verið sagt upp og hver einn einasti hermaður er horfinn úr landinu. En orð Jóns Sigurðssonar frá 1851 voru einnig í gildi 1951: Ég er hræddari við próffessorana en bændurna — það er: við almenning í landinu. Þegar baráttan gegn herliðinu var hafin,

hefði mátt ætla, að vopn og rök skorti gegn svo ábyrgðarmiklum, reyndum og harðsnúnum mönnum sem þeir voru hinir 43 þingmenn, er á leynifundum samþykktu hernámsbeiðni ríkisstj., en það var öðru nær. Það þurfti ekki annað en seilast til næsta manns úr liði þeirra og gripa þar vopnin og rökinn.

Ég vil því hverfa aftur til ársins 1945 að styrjöld lokinni, þegar Bandaríkjamenn áttu að hverfa héðan brott með allan herafla sinn. Þeir þybbuðust við að hverfa brott og leituðu að leiðum til þess að fá fang á Íslendingum og báðu um herstöðvasamninginn til 99 ára, þar með bækistöðvar í Hvalfirði, Keflavík og Reykjavík. Íslenzka þjóðin hafði vænt annars af hinni vinveittu bandarísku þjóð og varð illa við. Fjöldamótmæli gegn þessu voru hafin, og vart þótti komandi í ræðustól það árið, nema ræðumaður hvetti þjóðina til þess að snúast gegn erlendri ásmælni, gegn leigu íslenzks lands undir herstöðvar. Ég seilist því þangað, sem stytzt er, til hv. þm. N-Ísf., núverandi forseta þessarar deildar, Sigurðar Bjarnasonar. Hann stóð í ræðustóli á kvöldvöku Stúdentafélagsins 1. des. 1945 og ræddi um öryggi Íslands. Það var hugljúft mál, og hann ræddi þar á við og dreif um nauðsyn þess, að Ísland væri óháð öðrum ríkjum, og kom svo að máli dagsins, um ásókn og yfirtroðslur Bandaríkjamanna á Íslandi. Segir hann þar orðrétt, ef ég má, með leyfi hæstv. forseta, lesa smáklauðu úr Morgunblaðinu 1. des. 1945:

„Eigum vér að selja eða leigja hinum glæsilegu lýðveldum Vesturheims land vort eða hluta þess undir hernaðarbækistöðvar, til þess að þau taki eillíflega að sér vernd Íslands, eins og nokkur erlend og innlend blöð hafa rætt um undanfarnar vikur? Eigum vér að leita verndar úr annarri átt með svipuðum skilyrðum? Það er hvorki hægt að hugsa né tala nú 1. desember án þess að minnst á þessar spurningar og svara þeim. Og svar mitt er á reiðum höndum,“ sagði þm. N-Ísf., „Íslendingar elga ekki að leigja neinu ríki hernaðarbækistöðvar í landi sínu. Það er óþarfi að spyrja hvers vegna. Í fyrsta lagi er sú leið hæpin til aukins öryggis. Forustumenn þjóðanna lýsa því nú stöðugt yfir, að ef til nýrrar styrjaldar komi með vopnum, sem nú eru til, sé ekkert öryggi til, hvar sem er á hnettinum. Íslenzka þjóðin er því jafnöryggislaus í landi sínu, ef til styrjaldar kemur, þótt hún hafi leigt hluta af því undir hernaðarbækistöðvar erlends stórveldis.“

Rétt er að doka hér við og athuga þessi rök hv. þm. N-Ísf. (SB). Þessi orð voru töluð 1945. Þá höfðu Bandaríkjamenn að visu varpað sinni fyrstu helsprengju og myrt með henni þúsundir saklausra barna, kvenna og annarra borgara í Nagasaki og Hiroshima í Japan. Hafi þessi rök haft gildi árið 1945, hversu margfaldlega eru þau ekki sterkari nú á dögum, þegar sprengjurnar frá 1945 eru nefndar hreinustu barnaleikföng til samanburðar við nútíma vetnisprengjur að eyðileggingarmætti?

Þegar Sósfl. bar þessi rök fram svo sem aðrir hernámsandstæðingar og sýndi fram á, að

með herliði erlends stórveldis væri Ísland verr komið en ella, ef til ófriðar drægi, þar sem allar varnir væru fánýti eitt í atómstyrjöld, þá svaraði þessi sami hv. þm. N-Ísf. sínum eigin rökum með eftirfarandi klauðu í Morgunblaðinu, með leyfi forseta: „Þessi fullyrðing kommúnista er gott dæmi um það örvit, sem þessi einangraða klika landráðamanna er nú haldin af.“ Munu fáir reynast þm. N-Ísf. snjallari að slá niður sín eigin rök.

Skal þá vikið að annarri röksemd ræðumannsins, Sigurðar Bjarnasonar, 1. des. 1945 og bætt við nokkrum setningum úr ræðu hans:

„Í öðru lagi vilja Íslendingar hvorki leigja land sitt né selja. Slíkt getur engin þjóð gert, sem ann sóma sínum og frelsi. Til þess að slíkur gerningur megi teljast hyggilegur og annað en hreint pólitískt gjaldþrot, þarf áreiðanlega að leggja annan mælikvarða á stjórnarathafnir á Íslandi en hingað til hefur tíðkast hér. Vér vitum, að gærðagurinn er liðinn. Vér vitum, að sjálfstæði Íslands er ekki lengur skjól í einangrun landsins eða hlutleysisbókstaf stjórnarskrár þess, en þrátt fyrir það getur enginn trúað því, að vér tryggjum öryggi sjálfstæðis vors með afsali eða leigu sjálfrá landsréttinda vorra. Ef einn einasti Íslendingur er til, sem vill til frambúðar leigja Bandaríkjum Norður-Ameríku eða nokkru öðru ríki hernaðarbækistöðvar á Íslandi, hefur það verið dregið of lengi að ræða þessi mál fyrir opnum tjöldum.“

Og enn segir hinn snjalli ræðumaður:

„Það er fjarstæða, sem furðulegt er, að rædd er af Íslendingum, að þátttaka vor í alþjóðasamvinnu þurfi endilega að þýða framtíðardvöl setuliðs frá mörgum stórveldum hér á landi.“

Svo mörg eru þau orð og voru fleiri þó. Þegar sósíalistar settu fram þessi sömu rök eftir komu herliðsins 1951, sagði þessi ræðumaður, hv. þm. N-Ísf., í grein í Morgunblaðinu 9. maí 1951, með leyfi forseta:

„Fimmta herdeild Rússa á Íslandi, kommúnistarnir, virðast nú hafa áttað sig á því, að Íslendingar láta hrópyrði þeirra ekki hafa nein áhrif á stefnu sína í landvarnarmálum. Íslenzka þjóðin er þess alráðin að hafa land sitt ekki opið og óvarið, hvenær sem frelsisræningjana ber að garði og kommúnistarnir vilja hleyppa loku frá dyrum til þess að greiða götu þeirra.“

Mega nú allir sjá, að hv. þm. brást ekki heldur hér bogalistin að stráfella sín fyrri rök. Hann sagði, að ef slíkir hlutir gerðust og Ísland yrði leigt undir herstöð, þá þyrfti að leggja annan mælikvarða á stjórnarathafnir á Íslandi en hingað til. Ég er honum fyllilega sammála. Það þarf að opna augu allra landsmanna fyrir því, að þeir menn, sem stóðu að því að leigja og selja land okkar undir herstöðvar, eru landsölumenn og uppgjafamenn í orðsins fyllstu merkingu. Samkvæmt því ber að leggja mælikvarðann á allar stjórnarathafnir á Íslandi, eins og þm. N-Ísf. taldi sjálf-sagt.

Málsvavar hersins voru og eru uppgjafameinn fyrir íslenzkan málstað. Af því, sem hér hefur verið bent á, og með mörgum öðrum dæmum, sem nefna má, stendur óhagganleg sú staðreynd, að þeir, sem samþykktu inngöngu Íslands í Atlantshafsbandalagið og báðu síðan um erlendan her inn í landið á friðartímum, trúðu ekki á sjálfstæði landsins og hafa sennilega aldrei trúað á það. Þeir trúðu ekki á hið unga lýðveldi, þrátt fyrir innfjálgar ræður sínar um sjálfstæðismálin. Þeir trúðu ekki á eðlilega þróun atvinnuveganna undir sinni stjórn. Þeir trúðu ekki á íslenzkan málstað. Þeir voru og eru algerir uppgjafameinn fyrir hernaðar-áróðrinum fyrir erlendri yfirdrottun og kröfðust þess einnig, að þjóðin gæfist upp skilyrðislaust, og þess vegna gengu ríkisstj. og fylgiskar hennar inn á háskasamlega braut. Þeir bjuggu til ósannan málflutning, settu fram falsrök, svo að sú staðreynd stendur nú nakin, að ósannur málflutningur var gerður að grundvelli utanríkismálastefnu þjóðarinnar.

Þó að haldnar verði þúsund ræður til þess að verja gerðir landsölumanna, mun þessi hryggilega staðreynd vitna æ og ævinlega, að þjóðin var svikin herveldinu í hendur.

Þessir uppgjafameinn standa einnig sem sjálf-salar hver og einn frammi fyrir þjóðinni. Svo sem hægt er að stinga tveim krónum í sjálf-sala í pósthúsinu og kippa þar út tveggja krónu frimerkjapakka, svo er hægt að stinga í þessa sjálf-sala dollurum og kippa þar út þoknanlegum skoðunum hverju sinni.

Þessum orðum til áréttingar má geta þess, að löngu áður en hv. þm. N-Ísf. og sálufélagar hans höfðu skoðanaskipti og tóku að stráfella sín fyrri rök og fótumtroða fyrri skoðanir sínar og orð, hafði verið ákveðið vestur í Bandaríkjunum, hvaða skoðanir þeir skyldu hafa í sambandi við öryggismál Íslands.

Herinn kom hingað 7. maí 1951, en hálfu ári áður, eða í nóvember 1950, var McGaw falið að mynda Íslandsdeildina, og áður en til þess kom, hafði mánaðarundirbúningur farið fram. Þá var einnig mjög um það rætt meðal ráðamanna í Bandaríkjunum að skipa Íslendingum að koma upp svonefndu þjóðliði við hliðina á bandaríska hernum og honum til styrktar. En vissu hv. þm. um þessar fyrirætlanir og ráðstafanir, sem gerðar voru einu til tveim misirum áður en herinn kom? Þeir vissu það ekki, en þeir voru tiltækir samt.

Ríkisstj. sagði í varnarskjali sínu 1951, að ekki kæmi til mála, að erlendur her eða herstöðvar yrðu á Íslandi á friðartímum. En fyrst herinn var kominn, þurfti að sanna fyrir þjóðinni, að einhvers staðar í heiminum væru blóðugar styrjaldir, sem okkur varnalausum stafaði hætta af. Að hinu leytinu þurfti að skelfa íslenzkt fólk, vekja lævisan ótta meðal þess, brýna áróður gegn Ráðstjórnaríkjunum, taka upp hatrammar hernaðarlygar Bandaríkjamanna um fyrirætlanir Rússa til að hremma þjóðina og færa hana undir ok þrældómsins. Málþipur hernámsflokkanna svertu í ræðu og riti menningu Ráðstjórnaríkjanna, framfarir þeirra og blóma. Þeir létu

útvarpið flytja rangar, villandi eða engar fréttar frá Ráðstjórnarrikinum af ýmsum málum, er snertu þau, sem hér voru á fjandsamlegan hátt túlkuð af Bandaríkjamönnum og þeirra þjónustuliði. Það þurfti að uppmála Rússa sem ægilegustu grimmdarþjóð, sem ætlaði að taka Íslendinga kverkataka, ef Bandaríkjamenn vernduðu ekki þjóðina fyrir slíkum ósköpum. Þess vegna var óumflýjanlegt að hafa hér setulið. Nú vita allir Íslendingar, sem vilja vita það, að Ráðstjórnarrikin eru meðal mestu menningarriksja veraldar. Þeir vita einnig, að þessi völdugu ríki hafa aldrei gert hið minnsta á hluta okkar, öðru nær. Þau hafa sýnt íslenzku þjóðinni hina mestu virðingu og vináttu í hvívetna og eru nú eitt af okkar mestu og beztu viðskiptaríkjum. En einmitt vegna þess, að líkur voru til, að Ráðstjórnarþjóðirnar og samband við þær yrði vinsælt meðal almennings hér á landi, þurfti að ófrægja þær frekar en orðið var, því að pólitik hernámsflokkanna þróaðist í skjóli óttans. Bandaríkjamenn sátu hér í skjóli óttans.

Svívirðingameinn áróðursins fengu líka blóð á tungubroddinn, þegar núverandi forsrh. kallaði þessar vinabjóðir okkar hálfvilltar Asíubjóðir í skammartóni í áramótaráðu, er hann flutti fyrir nokkrum árum í útvarpið.

Sjálfstæðismenn einkum útbreiddu hér á landi hin verstu niðrit um Ráðstjórnarrikin og kostuðu til of fjár, því að niðinu þurfti að útbýta gefins og dreifa um landið. Alkunnugt er framtak þm. Seyðf., Lárusar Jóhannessonar, í þessum efnun, þýðing hans og útgáfa á einni áróðursbókinni. Bók hans barst meðal annars á bæ í nágrenni Reykjavíkur, þar sem tvenn hjón bjuggu. Yngri hjónunum hafði verið byggt út frá næstu fardögum, svo að ekki var hjart fram undan hjá þeim. Hafði útbýggingin sundrandi áhrif á heimilislífið, en þó fengu konurnar sameiginlegan kvilla nokkurn; þær tóku að skjálfa af sameiginlegum ótta. En orsök skjálftans var sú, að eldri konan eignaðist bók eina, sem auglýst hafði verið af þreki miklu í útvarpinu og heitir „Ég kaus frelsið“. Eldri konan fór að lesa úr bókinni fyrir ungu konuna, og brátt hafði lesturinn þau áhrif, að á báðar konurnar tók að sækja Rússahræðsla. Það var líklegt, að þessi ægilega þjóð, Rússarnir, teygði armauna lengra og lengra, svo að jafnvel konur uppi í Borgarfirði yrðu ekki óhultar. Þær skulfu af ótta. Unga konan vissi ekki, hvað hennar beið um vorið, en hún hafði kosið frelsið í þýðingu íhaldsþingmannsins og mun sennilega búa að því til dauðadags. En þm. Seyðf. hló hjartanlega að hinni barnalegu trúgirni fólksins og henti gaman að því.

Það var reynt að stimpla alla þjóðholla Íslendinga, sem snerust andvígir gegn hernáminu, sem þjóðhættulega erindreka hins ægilega ríkis í austri. Orðið kommúnisti var notað sem skammmaryrði, en svo mjög jöpluðu hernámsmenn á því í tíma og ótíma, að það dofnaði og missti áhrif í munni þeirra, og svo er nú komið, að miklum fjölda þjóðarinnar þykir eðlilegt að vera kallaður þetta af landsölumönnum, sjálfsölumönnum, og þeirra málþipum, því

að í raun og veru þýðir orðið nú málsvári Íslands gegn hernáminu og erlendri ásælni.

Bandaríkjamenn líta á land okkar sem kriusker eitt og auðnarríki. Það þykir frá þeirra sjónarmiði sem útleigðardómur að fara til Íslands, en á hinn bóginn er það rekin sem mikil fregn á Íslandi, ef einhver maður úti í Ameríku hefur einhvern snefil af réttri hugmynd um land okkar og þjóð. Þeir, sem hingað koma, eru alls ófróðir um hina almennustu hluti og viðfangsefni, sem hvert barn á Íslandi, sem komið er á skólaaldur, ber skynbragð á. Þeir hafa hinar fáránlegustu hugmyndir um menn og málefni, flokka og stefnur, svo sem glögglega sýnir dæmi frá Keflavíkurflugvelli nýverið. Hermaður, sem oft hafði komið til Reykjavíkur, kallaði á íslenzkan kunningja sinn á vellinum og spurði hann, hvort hann vildi ekki næst, þegar þeir yrðu saman í bænum, sýna sér reglulegan kommúnista. Hann kvaðst ekki vita, hvernig þeir litu út. Þessi piltur hefur auðsjáanlega verið fræddur um kommúnista sem bæru þeir einhver ytri einkenni hins hættulega lýðs. Ef til vill hefur hann hugsað sér kommúnista sem sérstakan kynstofn.

Viðvíkjandi hinu atriðinu, að sanna fyrir þjóðinni, að styrjaldarástand væri í hefð í heiminum, höfðu hernámsmenn ýmis rök. Það eru alltaf einhvers staðar blóðugar óeirðir í auðvaldsheimi. Í auðvaldsheimi er alltaf einhvers staðar Búastrið. Þeim vildi það til happs, að innanlandsstyrjöld í Kóreu braut út fyrir tilverknað Bandaríkjamanna. Þegar henni lauk, hélt áfram frelsisstríði Indó-Kína gegn nýlenduoki Frakka. Er þeirri styrjöld linnti á s. l. ári, virtist horfa í öfni um styrjaldarrök-in. En Bandaríkin hafa svo sem fyrr séð um, að ófriðareldurinn kulni ekki út, og nú er blásíð að glæðunum að framhaldandi innanlandsstyrjöld í Kína með því að styðja og magna Chiang-Kai-Shek á Formósu. Á þessu vesæla hálmstrái hanga nú málsvavar hers á Íslandi, þegar þeir eru minntir á heitin um, að hér skuli ekki vera her á friðartímum. Og það mun af flestum viðurkennt, að nú horfi friðvænlegar í heiminum en á löngu tímabili fyrr, svo að röksemdir ríkisstj. fyrir herasetunni eru haldlausar með öllu.

Flestir munu sammála um, að vernd gegn vetnissprengjum í styrjöld sé engin til. Þannig er önnur meginstoðin undan hernámssamningnum fallin, og hafi nokkur verið í vafa um algert öryggisleysi í kjarnorkustyrjöld, þegar samningurinn var gerður, mættu þeir hinir sömu hafa á síðustu missirum sannfærzt um fánýti allra varna gegn slíkum hellsprengjum. Er skemmst að minnst hinna ógurlegu sprengjutilrauna Bandaríkjamanna, er þeir framkvæmdu fyrir rúmu ári, þann 1. marz 1954. Japanskir sjómenn, er voru um 120 km frá sprengjustaðnum, urðu fyrir brunasárum og banvænum geislaáhrifum, fiskiskip, sem voru allt að 1000 km frá tilraunasvæðinu, urðu geislavirk, og fiskur, sem þau höfðu veitt, varð banvænn af geislaáhrifum.

Þegar þess er gætt, að vegalengdin eftir Íslandi frá austri til vesturs í beinni línu frá

Öndverðarnesi á Snæfellsnesinu til Gerpis er um 500 km, mættu Íslendingar gera sér ljósa þá ógn, sem af slíku vopni stafar, sem hefur banvæn áhrif 1000 km frá tilraunastað, svo sem eftir tvöfaldri vegalengd Íslands að endilöngu, enda er einnig talið, að hættusvæðið frá þessari sprengingu hafi verið um 300 þús. km², eða þrefalt stærra svæði en allt Ísland.

Það hefur einnig verið sýnt fram á það með óhrekjandi rökum, að ef andstæðingar Bandaríkjahers í styrjöld vörpuðu einni slíkri sprengju á stöðvar þeirra á Reykjanesi, þá yrði ekki einungis þeirra makt og veldi útþurrkað á svipstundu, heldur mundi allur suðvesturhluti landsins liggja undir eyðingu hellsprengjunnar, allt líf þurrkast út á Suðurnesjum, í Reykjavík, austur yfir fjall, upp um innsveitir Faxaflóa, en auk þess er talið, að allt mannlíf og dýralíf fjaraði út annars staðar á landinu sökum banvænna geislaáhrifa, sem legðust yfir allt Ísland og enn stærra svæði, — og síðan ekkert meir um Ísland að eilífu. Hvar mundi hróður íslenzkrar ríkisstj. og hernámsmanna hennar þá verða skráður?

Það er lítil stjórnmizka í því að bjóða hættunum heim. En með stjórnarstefnu núverandi valdhafa á Íslandi er það gert. Bandaríska auðvaldið heldur áfram að ógna mannkyninu með æðisgengnum sprengjutilraunum. Frá síðustu sprengingum þeirra berst nú ferlegt og ógnþrungin helský yfir hnöttinn. Það var nýlega hér í námunda og rak yfir Norðurlöndin. Hvar og hvenær það fellur yfir jörðina til þess að tortíma lífinu, sjá ekki fyrir hinir stríðsvitrustu menn. Það er áreiðanlega ekki vilji meiri hluta þjóðarinnar að þjóna slíkum öflum eða blessa aðfarandi eyðingu mannkynsins.

Þegar svipt hefur verið burt öllum rökum fyrir hersetu og sýnt fram á fánýti þessara svokölluðu varna, skal örlítið vikið að sambúðinni við setuliðið og hvaða áhrif samvinna við það hefur haft á þjóðlíf Íslendinga og sjálfstæði.

Eg hef áður minnt á hinn borubrattra hershöfðingja McGaw, sem hingað kom með herinn 7. maí 1951. Það kom brátt í ljós, að hann leit á stjórnarvöld landsins sem fyrirgreiðslumenn í hverju því, sem honum þóknaðist að láta framkvæma. Hann setti á eigin spýtur reglur í ýmsu, er samkvæmt samningum virðist ekki hafa verið á hans færi eingöngu, en íslenska ríkisstj. samþykkti eftir á eða lét afskiptalaust. Hann lét dætt við íslenska embættismenn og sóttist strax eftir kynnum við þá. Það var auðsætt í upphafi, að hershöfðinginn átti strax að leggja grundvöllinn að örjúfandi sambandi milli hersins og Bandaríkja-stjórnar annars vegar, en hins vegar við alla auðsveipa ráðamenn íslenska, sem þjónustu mátti af vænta. Vakti það nokkra athygli, að eftir tveggja mánaða dvöl hér á landi fór hann í yfirreið um landið og í heimsóknir til sýslumanna vestanlands og norðan og allt til Austurlands. Fyrirgreiðslu fékk hann í stjórnarráðinu. Voru sýslumönnum ýmist símuð eða send í símskeyti fyrirsmáli um að taka vinsamlega á móti hershöfðingjanum, þegar hann bæri

að garði. Þetta var því opinber heimsókn, og er ekki annars getið en að sýslumenn hafi brugðizt vel við, tekið hershöfðingjanum opnum örmum og slegið upp mannfagnaði. Er orð á því haft, að í Stykkishólmi hafi hershöfðinginn drukkið fast og látið svo um mælt til afsökunar, að svona á sig kominn hefði hann sjaldan verið fyrr, sem sagt í „kjallaraástandi“.

Þetta opinbera heimsóknarferðalag hershöfðingjans vakti þeim mun meiri athygli og gagnrýni margra, að um sömu mundir var forseti Íslands, herra Sveinn Björnsson, í opinberum heimsóknum einmitt á Norðurlandi.

McGaw tók upp þann sið að bjóða til bæki-stöðva sinna á Keflavíkurvelli ýmsum forráðamönnum þjóðarinnar og eiga með þeim gleðskap við vindrykkju. Meðal gesta þar, auk einstakra ráðherra og embættismanna úr Reykjavík, voru nokkrir sýslumenn þeir, er hershöfðinginn hafði heimsótt, og hershöfðinginn gat verið hróðugur, því að ríki hans í ríkinu var ekkert smáræði til að byrja með. Það náði yfir parta úr 30 jörðum í 5 hreppum. Það var 9000 hektarar að stærð, eða til samanburðar rúmlega fjórum sinnum stærra en Reykjavík öll, Seltjarnarnesið allt og að auki landssvæðið inn að Elliðaám. Þar var einn af stærstu flugvöllum heims með malbikuðum fjórum renni-brautum, samtals um 9 km löngum. Þar var visir að bandarískri borg og þá þegar búsettar þar 112 fjölskyldur Bandaríkjamanna auk hermanna, sem hann kom með. Hernámsblóðin, Alþýðublaðið, Morgunblaðið og Tíminn, héldu uppi látlausri vörn fyrir herasetunni og hvers konar gagnrýni á hendur hernum. En það var sérstaklega athyglisvert, að málsvörn þeirra snerist venjulega upp í árásir á Ráðstjórnarríkin.

Þótt Morgunblaðið og Alþýðublaðið væru jafnan tiltæk til hvers konar auvirðilegustu þjónustu fyrir herinn, var þó almannarómur, að bændablaðið Tíminn gengi allra blaða lengst í þjónustusamlegum skrifum fyrir herliðið. Frægasta dæmið um það er grein, sem Tíminn nefndi „Einkaviðtal Tímans við McGaw hershöfðingja“. Til þess að sýna, hvílik dauðafroða þessi greinarsamsetningur yfirleitt var, vil ég taka hér upp nokkrar setningar úr Tímanum, með leyfi forseta.

Blaðamaðurinn spyr: Telur þú mikla hættu á því, að styrjöld skelli á?

Maður veit aldrei, hvað morgundagurinn kann að færa, segir hershöfðinginn.

Blaðamaðurinn: Er mikil árásarhætta fyrir Ísland, ef til styrjalda kemur?

Maður veit það aldrei, segir hershöfðinginn.

Blaðamaðurinn: En hvað þá um árásarhættuna fyrir Ísland?

Um það getur maður ekkert sagt, en áreiðanlega er bezt að vera við öllu búinn, segir hershöfðinginn.

Blaðamaðurinn segir: Eru varnir landsins komnar í viðunandi horf?

Þær verða traustari og traustari, segir hershöfðinginn.

Í lok viðtalsins spyr blaðamaðurinn: Telur

þú, að Íslendingar geti sjálfir tekið að sér varnir landsins?

Hershöfðinginn svarar: Það er ekki í mínum verkahring að segja Íslendingum fyrir verkum í því efni. Það eru þeir einir og engir aðrir, sem verða að segja til, hvenær og hvort þeir vilja sjálfir taka slíkt á sig.

Þetta var með mikilli prakt sent út um sveitir landsins. En það er grunur margra, að uppskera Tímamanna sé farin að koma í ljós og muni sem betur fer vera í öfugu hlutfalli við tilganginn.

Til þess frekar að áréttu það, sem ég hef sagt, er rétt að varpa hér fram nokkrum spurningum og láta staðreyndirnar svara þeim.

Hefur herasetan bætt atvinnuvegi landsmanna? Hefur hún létt fjárhagslegar byrðar þjóðarinnar, lyft þjóðinni menningarlega, stutt okkur á alþjóðavettvangi, verið fyrirmynd okkar í nokkru því, er til manndóms má verða? Þessu er fljótsvarað. Hernámsvinnan hefur grafið undan atvinnuvegum landsmanna. Herinn hefur aukið á sundrunu innanlands, lamað siðferðisþrek æskulýðsins, sagt ríkisstj. fyrir óheillaverkum, skammtað okkur rétt á alþjóðavettvangi. Bandaríkjamenn hafa lagzt mjög á manndóm Íslendinga, stimplað farmenn okkar sem misindismenn, sent fingraför fjölmargra Íslendinga til Bandaríkjanna, rekið hér ólöglega útvarpsstöð, talað gegnum hana til æskulýðs Íslands og gínt hann á þann hátt til kynningarsambanda. Þeir reka hér fyrir-litlegar njósnir, blanda sér í innanlandsmál, hafa á margan hátt brotið á okkur lög og líta á okkur sem væntanlega nýlendubjóð.

Og hvernig er svo virðingin hjá herrabjóðinni? Strax brutu þeir reglur um bæjarleyfi hermanna, og þegar McGaw setti á sitt eindæmi reglur um framlengingu bæjarleyfis, þagði ríkisstj. við og samþ. síðan. Síðan, þegar andmæli risu gegn bæjarflakki hermanna, höfðu þeir fataskipti að kröfu utanrrh., lögðu niður hermannabúninginn á flakki sínu, en tóku upp venjulegan borgaralegan klæðnað, sem opnaði þeim leið til að fara ferða sinna á lúmskan hátt.

Þar sem íslenzkir og bandarískir lögreglumenn hafa starfað saman á vellinum, er munurinn sá, að íslenzki lögregluþjónninn er vopnaður kylfu, en sá bandaríski skammbyssu. Kom-ið hefur það fyrir við smávegis ágreining milli þeirra aðila, að sá bandaríski hefur tekið upp skammbyssuna og gefið í skyn þar með, að byssan mundi ráða úrslitum.

Hermennirnir hafa á vellinum óspart notað tækifærið til þess að henda gaman að Íslendingum, sem vinna þar. Þeir hafa kastað í sorptunnur vallarins ýmsum eigulegum hlutum, sem ekki eru með öllu ónýtir, til þess að ginna Íslendinga. Þeir hafa ögrað verkamönnum að hirða úr draslinu, og þetta hefur tekið. Þeir hafa oft sætt færir að snapa úr sorpinu og draga upp úr því ýmsa hluti, en innan við gluggana hafa hópar hermanna staðið og hlegið dætt að þessari niðurlægingu Íslendinga.

Þegar hernámsvinnan hófst fyrir alvöru í

ágúst 1951, voru áætlanir um fyrstu framkvæmdir til þess að byggja yfir Bandaríkjamenn á Íslandi 11 millj. kr. Það var aðeins smápeningur miðað við það, sem síðar var ausið í hernaðarframkvæmdir. Þegar komið var fram á árið 1953, unnu á Keflavíkurflugvelli um 3 þús. Íslendingar, meiri hlutinn við hernaðarframkvæmdir, þar af yfir 200 trésmiðir, 130–150 vörubílstjórar, 70–80 pípuलगningamenn, 30–40 rafvirkjar, 40–50 járnsmiðir, 20–30 múrarar og álíka margir málara auk fámenntari hópa ýmissa annarra starfsgreina og svo mikill fjöldi verkamanna. Og svo er nú komið, að til hernaðarframkvæmda og til þess að byggja bandaríska borg á Íslandi drýpur nú 1 millj. kr. hvern dag ársins sýkt og heillagt.

Þegar lítið er á hinn geysilega fjáraustur Bandaríkjamanna til hernaðaraðgerða hér á landi og borið saman við það, sem Alþingi veitir til ýmiss konar framkvæmda og rekstrar ríkisstofnana á sama tíma, sést bezt, hvert stefnir. Skulu hér nefnd örfá dæmi. Árið 1954 var veitt til nýrra vega á 184 stöðum alls á landinu fjárhæð, er svarar því, sem herinn eyðir í sínar framkvæmdir á 10 dögum. Af því fé hafa þrír hernámsforkólfarnir fengið fyrir kjördæmi sín sem hér segir: Forsrh. Ólafur Thors fyrir sitt kjördæmi 220 þús., eins og herinn eyðir til framkvæmda á 5 klst. (Gripíð fram í.) Já, það er lítið, sem forsrh. hefur fengið. Þó eru aðrir enn högværari. Hermann Jónasson hefur fengið sem svarar 9 klst. eyðslu hersins, og Sigurður Bjarnason á móta því, sem herinn eyðir á 12 klst. til þess að festa sig hér í sessi. Kostnaður við allar brúargerðir á landinu svarar til þess, sem herinn eyðir á 4 dögum. Til eflingar menningarsambandi við Vestur-Íslendinga, sem við viljum mjög gjarnan hafa, er eins og herinn notar hér á 4 mín., og til umbóta á Þingvöllum, helgasta stað landsins, eins og herinn eyðir á 11 mínútum. Á sama tíma hefur hvað eftir annað vofað yfir stöðvun aðalatvinnuvega þjóðarinnar sökum mannfæðar, þar sem herinn hefur sogað til sín vinnuaflið, og í stað þess hefur þurft að flytja inn erlendan verkafólkið og sjómenn til nauðsynlegra athafna fyrir íslenzku þjóðina.

Hér horfir í algert óefni, svo sem í flestu hjá núverandi ríkisstj. og fylgífiskum hennar. Spillingin er orðin svo mögnuð í hinu pólitíska samstarfi núverandi stjórnarflokka, að ríkisstj. hangir saman því nær eingöngu á gróða-hagsmunum í sambandi við herinn og valda-braski í skjóli erlends valds.

Hafi núverandi hæstv. utanrrh., dr. Kristinn Guðmundsson, tekið að sér ráðherradóm fyrir annað og meira en vegtyllusakir og ætlað að vinna betri verk og þjóðnýtari en fyrirrennari hans og standa einarðari gegn ágengni hersins, þá er alþjóð nú ljóst og má honum sjálfum vera ljósast, að honum hefur hrapallega mistekizt. Fyrir utan ýmsar hlálegar blekkingar, sem farið hafa fram milli hans og herliðsmanna, hafa í hans ráðherratið og undir hans handleiðslu gerzt þau óhugnanlegu tíðindi, að sterkir ráðandi aðilar íslenzkir, íslenzkir atvinnurekendur, íslenzkir verktakar og jafnvel

stórir hópar iðnaðarmanna, hafa í vaxandi mæli fengið áhuga fyrir hernaðarframkvæmdum á Íslandi einvörðungu í gróðaskyni, skeytandi hvorki um skömm né heiður, kjósa aðeins meiri hervirki, stærri bandaríska borg á Íslandi, fleiri dollara.

En nú bar svo við, að hæstv. utanrrh., Kristinn Guðmundsson, flutti þann 4. apríl útvarpsræðu á 6 ára afmæli Atlantshafsbandalagsins. Þótt ræðan hafi ekki verið flutt hér á Alþingi, tel ég rétt og nauðsynlegt að taka efni hennar til athugunar, þar sem hún fjallaði um aðdraganda þess máls, sem hér er til umr., her-setuna á Íslandi, inngöngu Íslands í Atlantshafsbandalagið og uppsögn hervarnarsamningsins. Þessi ræða ráðh. birtist í Tímanum 6. apríl s. l.

Utanrrh. tók heldur léttum tókum á efninu, svo sem ekki væri hér um meira að ræða en hreppsnefndarkosningar í Akrahreppi. Hann lofaði Atlantshafsbandalagið og var með drjúgar vangaveltur út af ágæti þess. Þá tók hann upp rökleysu Bandaríkjamanna og fylgífiska þeirra um árársfyrirætlanir Sovétríkjanna, en viðurkenndi þó, að nú væri friðvænlegt í heiminum, og lét svo um mælt, að viðskipti Íslendinga við Sovétríkin hefðu orðið til mikilla hagsbóta fyrir þjóð okkar. En það er eftirtektarvert, að í þessari afmælisræðu utanrrh. eru aðeins rúmar 20 línur í hinum mjóu Tímadálkum um Ísland og afstöðu þess. Ráðherranum lá ekki þungt á hjarta að ræða um hernaðarmál stórveldanna í sambandi við Ísland og inngöngu þess í bandalagið. Hann þagði um fjötrana, sem þá var smeygt á þjóðina, þagði um niðurlægingu Íslands, leiddi hjá sér að ræða þau vandamál, sem þjóðinni hafði að höndum borið vegna samningsins, þá réttarfarsspillingu, sem þeir hafa haft í för með sér, þá skoðanakúgun, sem beitt hefur verið á Íslandi vegna þeirra, það öryggisleysi, sem almenn-ingur á við að búa sökum samningsins. Hann minntist ekki á það, að vegna þeirra samninga hefur geipilega verið troðið á mannhelgi á Íslandi og þungt örlög hafa lagzt yfir þjóðlífið. Má það furðulegt teljast, að hæstv. utanrrh. skuli gerast talsmaður háskasamlegustu blekkinga og ósanninda gagnvart þjóð sinni og taka svo þann kostinn að þegja um hin alvarlegu örlög, sem að þjóðinni hafa steðjað sökum samningsins. Má sannarlega um þetta segja, að „þau eru verst hin þöglu svik, að þegja við öllu röngu“. Og út frá þessu skal vikið nokkuð að forsögunni og sýnt fram á það, hvernig forustumenn þjóðarinnar hafa s. l. fimmtán ár, frá því haustið 1940, stig af stigi gengið lengra og lengra í ósjálfræði á hönd Bandaríkjunum, þar til þeir urðu viljalaust verkfæri í höndum herglæframanna og þjóðin var höfð að leiksoppi. Öll slík verk hafa þeir unnið í skugganum, í leyndum bak við þjóð sína.

Skal þá horfið til launmála þeirra, sem íslenzkir ráðherrar hófu strax haustið 1940 til þess að bjóða Bandaríkjamönnum Ísland fyrir herstöð. Þá um vorið, 1940, höfðu Bretar hernumið landið. En á aðfangadag jóla 1940 sendi bandaríski ræðismaðurinn í Reykjavík yfirboð-

ara sínum, Cordell Hull, orðsendingu frá utanrrh. Íslands, Stefáni Jóh. Stefánssyni. Spyr utanrrh. Íslands að því, hvernig hæstv. Bandaríkjastjórn tæki því, ef til kæmi beiðni frá Alþingi um hvernd Íslands. Í orðsendingunni kvaðst Stefán Jóhann vera áhyggjufullur vegna þess, að þýkt hernám kynni að vofa yfir landinu, ef aðstaða Breta versnaði.

Bandariski utanrrh. svaraði tæpum mánuði síðar, 18. jan. 1941, að Bandaríkjamenn skildu kviða ráðherrans og mundu hafa alvarlega í huga samband Bandaríkjamanna og Íslands. En Bandaríkjastjórn vildi ekki taka á sig skuldbindingar að svo stöddu. Bandaríkin vildu áskilja sér fullt athafnafrelsi, svo að þau ættu hægt með að snúast við hverjum þeim atburðum, sem snertu hagsmunum Bandaríkjanna.

Eg vil vekja athygli á því, að hér kemur fyrst skýrlega fram sú stefna, að hvernd Íslands er því aðeins hugsanleg, að hagsmunir Bandaríkjamanna séu í veði.

Þessi vanhugsaða orðsending Stefáns Jóh. Stefánssonar fékk því hin kaldrifjuðustu svör. Á því stigi stríðsins var ekki fullljóst, að hagsmunum Bandaríkjanna væri bezt borgið með slíkri íhlutun í Evrópu. Nú má spyrja: Hvar er íslenzkra heimilda að leita um þessa ólagaprungnu atburði Íslandssögunnar? Hvar finnst skjöl, skýrslur og frásagnir íslenzkra ríkisstjórna um íslenzk utanríkismál? Skyldi það ekki reynast hér sem oftast, að íslenzka þjóðin hafi verið leynd þessu ráðabruggi? En heimildir fyrir því, sem ég hef hér nefnt, er að finna í minningum Cordells Hull. Þann veg fá Íslendingar fregnirnar um stórmál sín. Og þannig má gera ráð fyrir, að margir leynisamningar hafi verið gerðir, sem ekki eru komnir í ljós.

Upp frá þessari orðsendingu Stefáns Jóh. Stefánssonar tóku stórveldin að verla með Ísland. Sá atburður hafði reyndar gerzt nokkru fyrr, að Roosevelt Bandaríkjaforseti hafði lýst yfir, að öryggislína Bandaríkjanna lægi austan við Ísland. Það var í september 1940. Landvarnaneindir Kanada og Bandaríkjanna höfðu þá ráðstefnu í Washington og ræddu hermál. Þar var rætt um Ísland. Þá var það, að Roosevelt Bandaríkjaforseti hélt nokkru síðar ræðu á sameiginlegum fundi í landvarnaneindum beggja deilda Bandaríkjaþings. Talaði forsetinn þar m. a. um Ísland og Grænland og lét þau orð falla, að Bandaríkin yrðu ekki varin fjandsamlegri árás austan um haf, nema því aðeins að þau hefðu Grænland á valdi sínu, en Grænland væri aftur á móti í yfirvofandi hættu, ef óvinveitt ríki fengi nokkra fótfestu á Íslandi. Sagði forsetinn, að öryggislína Bandaríkjanna lægi því austan Íslands. Skoðun forsetans breiddist út á næstu mánuðum, en andstæðingar hans, einangrunarsinnarnir, lögðust á móti slíkum hugsunarhætti, sem væri upphaf þess að blanda sér inn í deilur Norðurláfunnar. En hér skaut strax upp kollinum, hverja nauðsyn bæri til þess að ná fótfestu á Íslandi. Hinn ágæti forseti Bandaríkjamanna sagði hiklaust: Öryggislína Bandaríkjanna liggur austan Íslands. — Það var ekki sagt:

Alþt. 1954. C. (74. löggjafarþing).

Öryggi íslenzku þjóðarinnar er í voða, þess vegna verða Bandaríkin að hlaupa til. — En þá hleypur utanrrh. Íslands fram og býður Ísland undir herstöð. Þetta var fyrsta, en ekki síðasta frumhlaup íslenzkra utanríkisráðherra til þessa dags til þess að flækja íslenzku þjóðina í hernaðarfjötrana.

Tæpum mánuði síðar, í janúar 1941, gerist það í neðri málstofu brezka þingsins, að þingmaður einn spyr hermálaráðherra, hvort hann vilji birta þinginu skýrslu um kostnaðinn við hernám Íslands og hvort hann væri reiðubúinn að athuga möguleikana til þess, að Bandaríkin tækju þátt í hernáminu. Anthony Eden kvaðst óviðbúinn því að svara þessum spurningum. En íslenzkir ráðherrar gátu nú verið ánægðir yfir því, að verzlunin með Ísland var að komast á góðan rekspól. Reyndar var ekki farið að sverfa svo að hagsmunum Bandaríkjanna, að þeir teldu þörf að hremma Ísland strax.

En á þessum mánuðum og þeim, sem í hönd fóru, á útmánuðunum 1941, urðu Íslendingar fyrir ægilegum blóðfórnum af völdum hernaðarins, og sjaldan eða aldrei hefur íslenzka þjóðin flakað svo í sárnum sem þá. Íslendingar voru neyddir til þess að sigla um ófriðarsvæðin með matbjörgina, fiskinn, til Bretlands. Alþingi Íslands sat þá á rökstólum.

Fimmtudaginn 13. marz 1941 voru engir fundir haldnir í deildum Alþingis, en fundur var settur kl. 1½ í Sp. Fór þar fram minningarathöfn vegna hinna ægilegu atburða, sem þá höfðu steðjað að þjóðinni. Flutti Haraldur Guðmundsson, forseti Sp., minningarræðuna. Fjörutíu manns höfðu þá farið af slysförum á sjó þá 26 daga, sem Alp. hafði setið, en 50 manns frá áramótum. — Og fórnirnar héldu áfram: hernaðarárásin á línuveiðarann Fróða, línuveiðarinn Pétursey skotin inn í kaf, togaranum Reykjaborg sökk, en öll sigldu þessi skip í þágu Breta. Og svo ört bar að hina hrylli-legu atburði, að um sama leyti og minningarathöfn út af Fróðaslysinu fór fram, voru prestar þjóðkirkjunnar að tilkynna þá harmafregn, að annað íslenzkt skip hefði verið skotið í kaf og menn farið um svipað leyti og árásin var gerð á Fróða. Það var Reykjaborgin. Og íslenzku þjóðinni hélt áfram að blæða. En hagsmunir Bandaríkjanna voru ekki enn í svo alvarlegri hættu, að grípa þyrfti inn í leikinn.

Það var ekki fyrr en þýzkir kafbátar tóku að ögra Ameríku með því að elta skip upp undir strendur Kanada og Bandaríkjanna og skriðu inn í Karabíska hafið, sem þeir kölluðu paradís kafbátanna. Þá var komið að hagsmunum Bandaríkjanna. Þann 27. maí 1941 flutti Roosevelt forseti ræðu og ræddi opin-skátt um málið. Og öldungadeildarþingmaðurinn Taft hvatti til þess, að Bandaríkin her-tækju Ísland, Grænland, Azoreyjar og Dakar. Bandaríkin höfðu þá stigið fyrstu skrefin til hjálpar Bretum og bandamönnum þeirra í styrjöldinni gegn nazistum, og nú sömdu stórveldin um það, að Bandaríkin skyldu senda hingað her og leysa Breta hér af hólmi.

Alp. hafði setið fram á vorið og var slitið

17. júní, án þess að alþm. hefðu hugmynd um þá samninga, sem stórveldin voru búin að gera sín á milli um Ísland. En aðeins 7 dögum eftir að Alþ. sleit, þann 24. júní, tilkynnti brezki sendiherrann íslensku ríkisstj. um nauðsyn þess, að bandarískur her tæki hér við af Bretum. Var samþykktis ríkisstj. krafist innan fárra daga og án þess að Alþ. yrði kvatt saman. Ríkisstj. gerði síðan samninginn við Bandaríkin um hverndina, en kallaði Alþingi saman 9. júlí til þess að samþykkja samninginn eftir á. En bandaríski herinn var þá kominn til landsins fyrir 2 dögum, mánudaginn 7. júlí.

Það er mjög eftirtektarvert, hversu alþm. varð hverft við þessi tíðindi. Þegar forsrh. hafði flutt Alþ. skýrslu sína um samningsgerðina, töluðu í málinu auk þriggja ráðherra 10 þm., og 11 gerðu sérstaka grein fyrir atkvæði sínu.

Sósíalistarnir Brynjólfur Bjarnason og Ísleifur Högnason kváðu þm. ekki hafa umboð til þess að samþ. samninginn, þar eð kjörtímabil alþm. hefði runnið út 29. júlí s. l., en Alþ. hefði framlengt kjörtímabil þm. um óákveðinn tíma án kosninga, en slíkt væri óformlegt. Svipað mælti þm. N.-M., Páll Zóphóníasson. Flestir þm., stuðningsmenn ríkisstj., lýstu megnri andúð á hverndarsamningnum, en greiddu þó atkv. með honum gegn samvizkunnar mót-mælum.

Þm. Eyf., Garðar Þorsteinsson, kvaðst hér eftir sem hingað til mótmæla hvers konar hernaðaraðgerðum hér á landi, hvaðan sem þær koma.

Þm. V.-Sk., Gísli Sveinsson, kvað sér ógeðfellt að samþ., að erlent setulið skuli vera í landinu. Hið sama sagði þm. Vestm., Jóhann Þ. Jósefsson.

Þm. Ak., Sigurður E. Hliðar, sagði, að ekki mundi verða komizt hjá því að gera þennan samning við Bandaríkin, því að hnifurinn er á barka okkar, og kvaðst nauðugur greiða atkvæði með málinu.

Þm. Borgf., Pétur Ottesen, mælti, að sér virtist ákaflega alvarlegt og stórt spor stigið, þegar horfið væri frá hlutleysisstefnu þeirri, sem við höfum fylgt, og í stað þess að mótmæla harðlega hertöku landsins, eins og gert var, þegar Bretar komu hingað í þeim erindum, að hverfa nú að því að fela öðru herveldi hvernd hér á landi.

Þm. Skagf., Pálmi Hannesson, sagði: „Ég skal ekki neita því, að í gærmorgun, þegar mér var tilkynnt, að amerískur her væri kominn í bæinn, lét það mér illa í eyrum, að vér skyldum kvaddir hér saman til að mæta á Alþ.“

Þm. Dal., Þorsteinn Briem, kvað sér hafa orðið hverft við, þegar fyrsta fregnin barst um þetta mál.

Þm. A.-Húnv., Jón Pálmason, sagði, að sér væri mjög ógeðfellt að samþykkja það, að erlendar hersveitir séu hér á landi.

Þm. Árn., Elrikur Einarsson, taldi, eins og málum væri komið, að þm. ættu ekki annars úrkostar en samþ. till.

6 þm. voru fjarverandi og einn sagði af sér þingmennsku í þingbyrjun.

Herverndarsamningurinn var því marinn í gegn, en móti betri vitund þm., sem vildu ekki víkja frá hlutleysisstefnunni.

En af því, sem hér hefur verið sagt, má ljóst vera, að hverndarsamningurinn 1941 var aldrei löglega samþykktur, þar eð þm. voru umboðslausir frá þjóðinni, þótt þeir, forðæmislaust í þingsögunni, framlengdu sjálfir kjörtímabil sitt.

Tíu árum síðar, vorið 1951, var sami leikurinn endurtekinn, þegar þm. þriggja flokka var hóað saman á leynifundi til þess að samþykkja hinn svokallaða varnarsamning og steypa bandarískum her öðru sinni inn í landið. Báðir þessir samningar hafa því verið undirritaðir ógildir að lögum.

Í hverndarsamningnum 1941 stóð eftirfarandi skýlaus skuldbinding í 1. gr.: „Bandaríkin skuldbinda sig til að hverfa burt af Íslandi með allan herafila sinn á landi, í lofti og á sjó, undireins og núverandi ófriði er lokið.“ Íslendingum er vart láandi, þó að þeir treystu þessari skuldbindingu, þegar þess er gætt, að bak við hana stóð Roosevelt, hinn mikilhæfi forseti. Trú þeirri, sem menn höfðu á Roosevelt forseta, mátti jafnvel líkja við orðtak Íslendinga: Betri eru, Hálfán, heitin þín en hand-söl annarra manna. — En fyrir styrjaldarlok féll Roosevelt forseti skyndilega frá.

Í lok lýðveldisársins 1944, sem var síðasta hella styrjaldarárið, var mynduð hér á landi ríkisstjórn þriggja flokka eftir langvarandi stjórnarkreppu og ríkisstjórn utanþingsmanna. Ríkisstjórn þessa mynduðu Sósf., Sjálfstf. og Alþf. undir forsæti Ólafs Thors. Grundvöllur hennar var viðreisn atvinnuveganna, uppbygging hins unga lýðveldis, alhliða nýsköpun í landbúnaði, sjávarútvegi, iðnaði, verksmiðju-rekstri, og bætt tilhögun menntamála og fræðslumála. Í fyrsta sinn var á Íslandi gerð fjöhlíða framkvæmdaáætlun til næstu missira og næstu ára um endurnýjun togarafloata og kaupskipaflotans, um byggingu fiskiðjuvera, frystihúsa og sildarverksmiðja. Jafnvel nýir athafnabæir voru skipulagðir frá grunni. Vinnufriður var tryggður í landinu. Hver hönd gat fengið starf. Aldrei hefur ríkisstj. á Íslandi verið fagnað sem þessari stjórn, enda fékk hún strax nafnið „nýsköpunarstjórnin“. Íslenska þjóðin hugði hið bjartasta til framtíðarinnar. Styrjaldarokinu var að léttu. Herinn átti að hverfa brott. Friðartímar fram undan, uppbygging, starf og heilbriggt þjóð-lif. En ekki leið á löngu, þar til amerísk ann-arleg öfl tóku að grípa inn í hið gróandi þjóð-lif og sundra samheldninni, rjúfa friðinn og lama glæstar framtíðarvonir þjóðarinnar. Það voru ígrip Bandaríkjamanna, svik þeirra við að hverfa héðan með herinn að styrjöld lok-inni, krafa þeirra um landsréttindi til 99 ára fyrir herstöðvar, sem sagt til ævarandi her-setu á Íslandi. Nú var Roosevelt, forseti Banda-rikjanna, horfinn af sviðinu, loforð hans og skuldbindingar við Íslendinga fótumtroðin af auðvaldi Bandaríkjanna og stríðsvilltum vopna-sölum þeirra.

Í fyrstu töldu flestir Íslendingar það hina

mestu fjarstæðu að heyra minnst á framhaldandi heretu hér á landi. Þá hryllti við styrjöld og her, enda hafði þjóðin hlotið dýrkeypta reynslu af hernum og hernámi landsins. Samkvæmt skýrslu Slysavarnarfélagsins missti íslenska þjóðin nálega 250 manns í sjóförum og siglingum á styrjaldarárunum, þar af mikinn meiri hluta af ótvíreðum styrjaldarorsökum. Þetta samsvarar því, að Bretar hefðu mátt missa hlutfallslega 90 þús. manns í siglingum einvörðungu og Bandaríkin um 250 þús. manns. Blóðfórnir Íslendinga voru því sízt minni en sjálfra herveldanna.

Þegar alþýða manna snerist einhuga gegn kröfu Bandaríkjamanna um 99 ára herstöðvar, kepptust jafnvel sjálfstæðismenn við að lýsa yfir andstöðu sinni gegn landsafsali, svo sem ég hef bent á hér fyrr. En brátt fann bandaríska auðvaldið þjónustusamlega samherja innan Sjálfstfl. Ráðabruggið fór að visu fyrst fram með leynd, en þar kom, að sjálfstæðiskempur Sjálfstfl. beittu sér fyrir því, að Alþ. samþ. að leigja Bandaríkjamönnum landskikann á Suðurnesjum. Þjóðin var aldrei spurð um álit sitt á málinu. En Alþ. samþykkti með marningi kröfur vopnasalanna, og Keflavíkursamningurinn illræmði var gerður. Sú atkvgr. á Alþ. verður aldrei miðuð við dollaragjald. Hún er dýrari en svo, að hægt sé að miða hana við slík verðmæti. Sú atkvgr. kveikti úlfúð manna milli, sundraði samvinnu andstæðra stjórnmálaflokka, rauf vinnufriðinn, sem samíð hafði verið um í landinu, og felldi fyrstu ríkisstj. hins unga lýðveldis, nýsköpunarstjórna, sem landslýðurinn hafði fagnað skömmu áður og vænti mikils af. Síðan var andskotinn laus, og bandaríska auðvaldið með herglæframenn í broddi fylkingar hefur dregið íslenska forustumenn lengra og lengra út í samábyrgð hernaðarglæfranna. Og þegar svo var komið, rann upp tímabil sumra manna, sem engum hafði áður dottið í hug að nefna til ráðherradóms. Það var tímabil undirlægjumanna bandaríska auðvaldsins, og hefst þá hinn opinberi þáttur Bjarna Benediktssonar.

Á næstu árum vann bandaríska hervaldið að því að gera sem flest ríki í Norðurálfi sér háð fjárhagslega og hernaðarlega. Dró þá að stofnun Atlantshafsbandalagsins undir forustu Bandaríkjamanna. Samfara gifurlegum áróðri og lygum gegn Sovétríkjunum tókst Bandaríkjunum að ánetja forustumenn í mörgum löndum til þess að hlíta fyrirsögn þeirra í svokölluðum landvarnarmálum. Milljónum og milljörðum dollara var ausið í mútur og opinberar gjafir til þjóna bandaríska hervaldsins í hinum ýmsu löndum. Dollararnir tóku að streyma til íslenskra forustumanna. Varð það brátt á allra vitorði, að Sjálfstfl. hafði gengið á hönd þessu fjármála- og hervaldi, en þjónusta hans við Bandaríkin var launuð riflega. Dró þá að því, að Bandaríkin buðu Íslandi að gerast aðili að Atlantshafsbandalaginu og hugðu þar með á framkvæmd þeirrar fyrirætlunar að vinna sér hér herstöðvar um alla framtíð, sem þeim hafði ekki tekizt 1945. Sjálfstæðismenn voru nú liprir í vikum, en höfðu

ekki bolmagn til þess að afhenda á eigin spýtur landið í hendur herveldisins, enda hygglegra að gera fleiri stjórnmálaflokka ábyrga fyrir væntanlegu landsafsali. Og það stóð ekki á Framsóknar-forustunni að ganga til sömu þjónkunar, og Alþfl. var hafður með í þeirri von herglæframanna, að það gæti að einhverju leyti lamað afl verkalyðshreyfingarinnar, sem jafnan hefur látið til sín taka gegn landsafsali og erlendri ásælni.

Á útmánuðum 1949 var unnið að því að innlimað Ísland í Atlantshafsbandalagið. Allt var það gert í leynd við þjóðina sjálfa, en það, sem opinberlega gerðist í marzmánuði 1949 þessu lútandi, var allt í flaustri og fálmi. Það var auðséð, að menn með sektarvitund fóru með utanríkismál Íslands, enda lenti öll þeirra fyrirhöfn í handaskolum og afhjúpaðist með skömm og ævarandi niðurlægingu 30. marz og þar á eftir til tjóns og hnekkis fyrir land og lýð. [Frh.]

Umr. frestað.

Á 72. fundi í Nd., 15. apríl, var fram haldið 1. umr. um frv.

Gunnar M. Magnúss [frh.]: Herra forseti. Þar var frá horfið, er ég var að tala um aðdragandann að ræðum, sem fram fóru á Alþ. um inngöngu Íslands í Atlantshafsbandalagið.

Þann 11. marz 1949 sendi danskur blaðamaður í Washington svo hljóðandi skeyti til Norðurlanda: „Utanríkisráðherra Íslands Benediktsson kemur til Washington á morgun.“ Þetta skeyti birtist í Dagbladet í Osló 11. marz, en laugardaginn 12. marz var íslenskum blöðum fyrst send tilkynning um utanstefnuna. Hér fór því sem venjulega, að þjóðin fékk fregnirnar um sín örlögþrungnu mál fyrst frá út-löndum. Það var örlögþrungin ferð utanrrh. Íslands, því að hann fór ekki einn, heldur hafði til ánetjunar í för með sér menntmrh. Eysteinn og viðskmrh. Emil. Utanrmn. var ekki fremur venju kölluð saman til þess að ræða þau stórmál, sem að steðjuðu. Og ofan í kaupið marglýsti forsrh. yfir því á þingi, að engin boð eða tilmæli hefðu komið frá Bandaríkjastjórn um vesturför íslenskra ráðh., för þremmenninganna væri eingöngu farin að frumkvæði íslensku ríkisstj. En rækilega var flett ofan af þessum ósannindum samstundis, því að útvarpsstöðvar Bandaríkjanna fluttu öllum heimi þær fregnir, að utanrrh. Íslands hefði skýrt frá því í Washington, að þeir ráðh. væru þangað komnir í boði Bandaríkjastjórnar.

Samfara þessari utanstefnu var tilkynnt, að efnahagssamvinnustofnunin í Washington hefði samþ. að veita Íslandi framlag án endurgjalds, að upphæð 2½ millj. dollara, eða sem samsvarar 16 millj. 250 þús. kr. Tilkynning um þetta barst ríkisstj. daginn áður en utanrrh. Íslands og samráðherrar hans stigu á land í Bandaríkjunum.

Það er leiður grunur, sem óneitanlega læðist fram um samband milli þessarar 16 millj. kr. gjafar og utanstefnu ráðh. Í þessari ferð skuldbundu ráðh. sig til að láta Alþ. samþ. inn-

göngu Íslands í hernaðarbandalagið. Til þess að koma ekki heim alveg slyppir af röksemdum fyrir meinleysi þess, en jafnframt félagslyndi að ganga í bandalagið, lögðu ráðh. ýmsar spurningar fyrir utanrrh. Bandaríkjanna. Hann svaraði, en svörin eru sannarlega alloðin og hjákátleg sum.

Önnur spurning utanrrh. Íslands, Bjarna Benediktssonar, hljóðar svo: „Skiptir miklu máli fyrir Bandaríkin, að Íslendingar gerist aðilar að bandalaginu?“ Acheson, utanrrh. Bandaríkjanna, svaraði: „Bandaríkin lita á það sem auglýsingu og metnaðarmál.“ Ekki er skilgreint, hvort hér er um að ræða auglýsingu og metnaðarmál fyrir Ísland eða Bandaríkin.

Fjórða spurning Bjarna Benediktssonar hljóðar svo, með leyfi forseta: „Telja Bandaríkin hættulegt að hafa landið óvarið eins og sakir standa, og er hætta á, að Sovétríkin geti hernumið landið fyrirvaralaust?“ Acheson svarar: „Það er alveg fráleitt, að reynt verði að taka landið með fallhlífaherjum. Það er nær óhugsanlegt, að reynt verði að lenda hér flugvélm og taka landið þannig. Eini raunverulegi möguleikinn er að taka landið frá sjó, en til þess þyrfti svo mikinn undirbúning, að Bandaríkin yrðu alltaf á undan. Ísland þarf því ekki að óttast neina vopnaða árás að óbreyttum aðstæðum.“

Fimmta spurning: „Hverrar verndar geta Íslendingar vænt frá Bandaríkjunum gegn árás?“ Acheson svarar: „Það er engin hætta á árás á Ísland að óbreyttum aðstæðum.“

Af þessum svörum er því augljóst mál, að það er ekkert í húfi, engin hætta á árás. Ísland þarf ekki að óttast neina vopnaða árás. Hins ber aðeins að minnast, að það er auglýsing og metnaðarmál, að Ísland sé með í hernaðarbandalagi.

Áttunda spurning: „Mundi Ísland notað til árása á aðrar þjóðir, ef til stríðs kæmi?“ Acheson svarar: „Ekki í fyrstu lotu. Meðan stöðvar eru á meginlandinu og í Bretlandi, yrði ekki hafin árás héðan.“ Hér skein í gegnum grisjuna, og er hér í rauninni opinberlega viðurkennt í fyrsta sinn, að Ísland verði gert að árásarstöð á önnur ríki, strax þegar henta þykir og Bandaríkin telja þess þörf vegna hagsmuna sinna og árásafyrirætlana.

Í þessari sömu frægðarför sinni lýsti utanrrh. Íslands, Bjarni Benediktsson, yfir því í viðtali við bandaríska blaðamenn, að engir nema kommúnistar væru andvígir þátttöku Íslands í Atlantshafsbandalaginu og þeir væru ekki nema 10% meðal þjóðarinnar. Hér gerist utanrrh. opinber ósannindamaður um tvö atriði: Hið fyrra, að sósíalistar, sem hann vitanlega samkvæmt venju kallar kommúnista, hefðu aðeins 10% fylgi, en sannleikurinn var sá, að þeir höfðu nær 20% fylgi meðal þjóðarinnar. Þessi skrók ráðh. sýndu því Bandaríkjamönnum, hversu sjálfsagt væri, að Ísland gengi í hernaðarbandalagið. En hvort taugar ráðh. hafi vitnað hið sama, skal ósagt látið. Hafi utanrrh. hins vegar ekki fylgt svo vel með í útreikningum hér heima fyrir, þá hefði föru-

natur hans, hinn mikli bókhaldari ríkisstj., þáverandi menntmrh., núverandi fjmrh., Eysteinn, átt að geta leiðrétt hann, því að prósenttölur eru þó hans sérgrein í stjórnmálaferlinum, og til einhvers hefur hann átt að vera með í förinni. Í hinu atriðinu, þar sem Bjarni Benediktsson skýrði frá því, að engir nema kommúnistar væru andvígir þátttöku Íslands í Atlantshafsbandalaginu, eru ósannindi hans ekki síður ljós. Honum hefði átt að vera það fullljóst, að áður en hann flaug vestur til Bandaríkjanna hafði mótmælaalda gegn þessu hernaðarbandalagi risið um land allt og til Alp. höfðu þá 59 félög og félagasamtök sent eindregin mótmæli gegn inngöngu Íslands í Atlantshafsbandalagið og mörg fóru fram á þjóðaratkvgr. um málið. Þessi mótmæli héldu áfram að berast inn í Alp. og voru orðin í marzlok milli 70 og 80. En það segir sitt um alla málsmeðferð, að þessi mótmæli fengust hvorki birt í þingfréttum, útvarpsfregnum né blöðum stjórnmálaflokka. En að mótmælunum stóðu verkalyðsfélög, stúdentafélög og stúdentafundur, iðnaðarmannafélög, sósíalistafélög, fundir þjóðvarnarmanna, félag ungra framsóknarmanna, kennarafélög, skólafélög, ungmennafélög, sjómannafélög, kvenfélög, félag á Reykjalundi og stéttarfélag ýmis, svo að nokkuð sé nefnt. Bak við þessi samtök stóðu tugir þúsunda Íslendinga, sem ráðh. undir öðrum kringumstæðum vill vafalaust ekki stimpla sem kommúnista. En það kemur hver til dyranna eins og hann er klæddur, og er það ekki í fyrsta sinn, sem Bjarni Benediktsson er lýstur ósannindamaður frammi fyrir alþjóð sökum þjónkunar sinnar við bandaríska auðvaldið.

Þegar utanrrh. Íslands og þeir hinir tveir komu heim úr utanstefnunni, virtist styrkurinn ekki vera eins mikill og meðan þeir stóðu á bandarísku landi. Þá hélt allur undirbúningurinn undir samþykkt Alp. á sáttmálanum áfram í fálmi og fumi, sem stefndi málum Íslands í háska og óefni. Með aðild að Atlantshafssáttmálanum var stefnt að því, að þátttökuríkin undirgengjust skuldbindingar um að taka upp hervarnir, leggja undir dóm hvers annars þátttökuríkis sem er, hvenær öryggi landsins sé hætt, taka þátt í styrjöld, m. a. með notkun hervalds, ef ráðizt er á eitthvert þátttökuríkjanna, taka þátt í hernaði, binda sig a. m. k. 20 ár fram í tímann, hvað sem gerist í heiminum. Auk þess gerðu Bandaríkin sér-samning við hvert ríki.

Þegar samningurinn kom svo til umræðu og atkvgr. á hv. Alþingi 29. og 30. marz 1949, gerði ríkisstj. fáheyrð afglöp, sem urðu meginorsök til óeirða við alþingishúsið, en þeir atburðir höfðu hinar hryggilegustu afleiðingar. Forustumenn hernámsflokka vissu um andúð fólksins á athæfi þeirra og létu sér ekkert koma við nein mótmæli eða kröfuna um þjóðaratkvgr. um þetta stórmál. En þeir svöruðu á minnisverðan hátt. Í fyrsta lagi sendu formenn þriggja þingflokka, Ólafur Thors fyrir Sjálfstfl., Eysteinn Jónsson fyrir Framsfl. og Stefán

Jóh. Stefánsson fyrir Alþfl., út fregnmiða til Reykvikinga, sem hljóðar svo, með leyfi forseta:

„Reykvikingar! Kommúnistar hafa nú án þess að leita leyfis boðað til útifundar í dag og skorað á menn að taka sér fri frá störfum. Við viljum því hér með skora á friðsama borgara að koma á Austurvöll milli kl. 12 og 1 og síðar til þess að sýna, að þeir vilji, að Alþingi hafi vinnufrið.“

Það upplýstist reyndar, að þessir hv. formenn þingflokka fóru með rangt mál um fundinn. Hann var á allan hátt lögmætur og samþykkti að skora mjög alvarlega á Alþingi að taka ekki lokaákvæðanir um málið, án þess að leitað væri álits þjóðarinnar, og krafðist þess því, að afgreiðslu málsins væri skotið undir almenna þjóðaratkvæðagreiðslu.

Nú mætti ætla, að samkv. yfirlýsingum utanrrh. hefði verið óhætt fyrir ríkisstj. að láta fara fram þjóðaratkvgr. um málið, því að samkv. upplýsingum hans áttu 90% þjóðarinnar að vera því fylgjandi, að Ísland yrði innlimað í hernaðarbandalagið. Sennilega hefur ráðherrann og ríkisstj. fengið fyrirskipun um að haga sér þann veg, er hún gerði. Hin óhæfan, sem ríkisstj. gerði þennan dag, var að vopna æsta unga menn úr stjórnmalafélagi Sjálfstfl., Heimdalli, til þess að gera árás á mannfjöldann, sem væntanlegur var að alþingishúsinu samkv. áskorun ríkisstj., en af slíku háttalagi má bezta sjá, hverjir sögðu fyrir verkum. Fyrir allan þennan málabúnað, mistök, ofstæki hernámsflokka og fyrirhyggjuleysi að ana út í foraðið, hófust óeirðir 30. marz. Þar var Heimdallarliðinu hleypt á hina friðsömu borgara, svo að af hlutust meiðingar og mannskemmdir. Þá var tilganginum náð og 24 menn, sem reynt var að bendla við kommúnisma, kærðir og handteknir, síðan dæmdir þungum dómum, sumir frá mannréttindum að fullu og öllu.

Þegar dómur þessir komu til hæstaréttar, bar öllum verjendum hinna ákærðu saman um, að þeir væru ranglega dæmdir, saklausir af ákærum, en í sambandi við málsmeðferð hefðu verið framin réttarspjöll. Hinir 8 hæstaréttarlögmenn, sem voru verjendur hinna ákærðu fyrir hæstarétti, létu allir sem einn þá hikausu skoðun í ljós, að sök á óeirðunum bæri ríkisstj., yfirstjórn lögreglunnar og þeir aðrir, sem hlýddu og samþykktu fyrirskipanir þeirra. Hæstaréttarlögmennirnir leggja heiður sinn að veði fyrir þessum fullyrðingum, svo að ekki þarf að efa, að þeir hafa borið fram rök sín að þrautranssókuðu máli. Auk alls almennings, sem hefur þessa skoðun á málinu, kemur hér rökstutt álit hinna þjóðkunnna hæstaréttarlögmanna, þeirra Egils Sigurgeirssonar, Ragnars Ólafssonar, Sveinbjarnar Jónssonar, Ragnars Jónssonar, Ólafs Þorgrímssonar, Einar B. Guðmundssonar og Sigurgeirs Sigurjónssonar. Egill Sigurgeirsson sýndi með skýrum rökum, hvernig ljúgvitni hefðu verið notuð gegn skjólstæðingi hans, Ragnar Ólafsson sagði, að það væri ákaflega hættulegt, ef rannsóknardómurinn með spurningum sínum skapaði þá skoðun

meðal almennings, að stjórnmalaskoðanir skiptu máli um niðurstöður refsíðoms. En hann taldi, að rannsókn málsins hefði gefið fullkomið tilefni til þess, að hæstiréttur undirstrikaði, að allir væru jafnir fyrir lögum án tillits til stjórnmalaskoðana. Ólafur Þorgrímsson sagði, að sannað væri, að um engin skipulögð samtök fólksins hefði verið að ræða gegn Alþingi og sakborningarnir ættu enga sök á málinu. Sveinbjörn Jónsson sagði m. a., að um innngöngu Íslands í Atlantshafsbandalagið hefðu verið mjög skiptar skoðanir meðal Íslendinga, og skiptust menn í tvo flokka, með og móti Atlantshafsbandalaginu. Fór sú skipting ekki eftir skiptingu manna í stjórnmalaflokka, sagði Sveinbjörn. Menn úr öllum stjórnmalaflokkum stóðu saman í þessu máli, bæði með og á móti. Þá taldi Sveinbjörn, að áskorun ríkisstj. hefði verið misráðin og hefði átt mikinn þátt í hinum hörmulegu atburðum, sem þar urðu. Enn fremur sagði Sveinbjörn: „Þá tel ég, að val á hjálparliði lögreglunnar hafi verið mjög óheppilegt. Það er upplýst í málinu, að valdir hafi verið menn aðallega úr stjórnmalafélagi ungra sjálfstæðismanna, Heimdalli. Þá tel ég fráleitt að vopna slíkt hjálparlið. Þessir ungu menn kunnu ekki að fara með vopn, enda mistókst vopnaðururinn þeim og hafði slæm áhrif.“ Hér má gjarnan skjóta því inn í, hversu furðulega ógætni framsóknarmenn sýndu með því að ánetjast í einu og öllu fyrirætlunum Sjálfstfl., jafnvel því að herbúa Heimdellinga. Einar B. Guðmundsson og Ragnar Jónsson héldu því fram, að með því, að slengt væri saman mál um hinna 24 ákærðu, væri verið að setja pólitískan blæ á málið og varpa villuljósi á málini í heild, auk þess sem með þessari aðferð hefðu verið framin hin herfilegustu réttarspjöll. Sigurður Ólason sakaði lögreglustjórnann um embættisafglöp, bæði með því að leyfa að boða mannskapinn á óeirðasvæðið og einnig fyrir það að aðvara fólkið ekki og biðja það að hverfa frá, áður en hjálpar- og lögregluliðinu var hleypt út. Auk þess var það hrein ógrun við fólkið að vopna Heimdellinga og siga þeim fyrirvaralaust á friðsama borgara, sagði Sigurður. Hann sagði enn fremur: „Deildarstjórnar í Heimdalli hóuðu liðinu saman og boðuðu það daginn áður.“ Sagði hann, að í kvikmynd af atburðinum sæist gangstéttarliðið kasta eggjum á friðsama borgara. Sigurgeir Sigurjónsson sagði meðal annars, að yfirsjón lögreglunnar setti meginsök á óeirðirnar 30. marz og ætti meginsök í þeim.

Með rökstuðningi hæstaréttarlögmanna er því hinn þyngsti dómur felldur yfir ríkisstj. hernámsflokka, sem beindi málinu inn á pólitíska braut, bæði í rannsókn og dómum. Það var einnig álit mikils fjölda þjóðarinnar, að menn þeir, sem ríkisstj. lét kæra og dæma vegna atburðanna 30. marz, hafi verið saklausir með öllu. Það sýna bezta viðbrögð fólksins í landinu, þegar fram fór undirskriftasöfnun um kröfuna um náðun á dómnum. Undir þá beiðni skrifuðu meira en 27 þús. Íslendingar úr öllum flokkum. Þannig urðu þá fyrstu áhrifin á íslenskku þjóðina við innngönguna í At-

lantshafsbandalagið: Mannhelgi rofin, réttarvitund almennings skert, stofnað til virðingarleysis fyrir dómum, fyrir lögum og rétti og æðstu dómstólum þjóðarinnar.

Þegar lokið var atkvgr. hér á Alþingi um inngönguna í Atlantshafsbandalagið, virðist utanrrh. Íslands, Bjarna Benediktssyni, hafa þótt heppilegast að koma sér sem fljótlegast úr landi, enda flaug hann strax til Bandaríkjanna þá um kvöldið. En er þangað kom, sagði hann heldur ófagrar sögur af framkomu þjóðar sinnar, en mun hafa hlotið hjá herglæframönnum Bandaríkjanna maklega viðurkenningu fyrir hraustlega framgöngu gegn þjóð sinni.

Nú hafði bandaríska auðvaldið og hervaldið stigið annað skrefið til þess að ná hinum greypilegustu tókum á þjóðinni. Hið þriðja steig hún 1951, svo sem ég hef fyrr getið, og var þá sami utanrrh., Bjarni Benediktsson, enn að verki. En þegar utanrrh. kom heim úr þessari för, tók hann upp háttu stórmenna í herveldunum og hafði næstu vikur um sig lög-reglurvörð. En hvers vegna? spyrja menn.

Ég hef aðallega bent á hin skaðlegu áhrif, sem hernámssamningurinn hefur haft á þjóðlíf Íslendinga. Hvernig hefur svo vináttan orðið vegna þessara samninga, vináttan frá Bandaríkjunum í stærstu málum okkar Íslendinga? Í einhverju mikilvægasta máli Íslendinga, landhelgismálinu, sem öll þjóðin stendur sameinuð um, hefur ein sambandsþjóðin úr Atlantshafsbandalaginu, Bretar, sett fyrir okkur fótinn. Hyggjast þeir að beygja þjóðina, kúga og neyða til undanhalds. Hafa nú Bandaríkjamenn staðið með okkur til verndar í þessu máli? Þess sjást ekki merki, nema siður sé. Aðrar bandalagsþjóðir, svo sem Frakkar og Belgíumenn, hafa lagzt á sveif með Bretum. Ber þá að minnast þess, að þegar Bandaríkjamenn lögðu fast að Íslendingum um að samþ. Keflavíkursamninginn 1946, þá studdu Bretar Bandaríkjamenn með því að senda íslenzku þjóðinni nokkurs konar hótun um, að það yrði ekki vel séð af Bretum, ef samningurinn yrði ekki samþ. Skyldu Bandaríkin vera að borga Bretum nú fyrir hótunina 1946 og láta þetta stórmál með öllu afskiptalaust, svo að smáþjóðin verður nú að standa því nær ein í þessu stórmáli? Má í því sambandi minna á hið forn-kveðna: Verndaðu mig, drottinn, fyrir vinum mínum. — Í markaðsmálunum ber að sama brunn. Bandaríkjamenn hafa ekki keypt fisk af Íslendingum af neinni velvild. Þeir hafa valið úr þann fisk, sem þeim þóknaðist, en hraðfrystihús landsins fylltust eitt árið af óseljanlegum fiski, þar til Sovétríkin, sem Bandaríkjamenn þykjast vera að vernda okkur fyrir, gerðu við okkur stóran viðskiptasamning, keyptu af okkur mikið magn af fiskafurðum og lyftu þannig undir velfarnað þjóðarinnar. Ríkisstj. lætur sér þó sæma að láta áróðurspostula Bandaríkjanna ausa þessa þjóð hvers konar óhróðri og það mest í málögögnum ríkisstj.

Öll rök hniga að því, að herinn sé landi okkar og þjóð til bölvunar, og því magnaðri sem

hann dvelur hér lengur. Það er ekki til nema ein leið til lausnar á þessu máli farsælega til þess að forða þjóðinni frá glötun — vernda sjálfstæði landsins. Hún er sú að segja varnarsamningnum upp og krefjast þannig brottferðar alls heraflla af Íslandi.

Í þau nálega 4 ár, sem herinn hefur nú verið hér, hafa komið fram mörg hundruð mótmælasamþykktir gegn herasetunni og um kröfuna um uppsögn samningsins. Þær hafa verið frá einstökum fundum, frá félögum og félagsamtökum, landssamböndum og stjórnmálaflokkum, og þátt í þessum andmælum hafa átt verkafélögin, fagfélög iðnaðarmanna, kvenfélög, stúdentafundur og stúdentaráðstefnur, ungmennafélög, héraðasambönd og landsfundir ungmennafélaga, skólafélög og ýmiss konar stéttarfélög. Myndast hefur í landinu hreyfing til þess að sameina þessi öfl, sem krefjast brottferðar hersins. Að baki hennar standa nú milli 50 og 60 félög auk fjölmargra ófélagsbundinna einstaklinga, karla og kvenna úr öllum stjórnmálaflokkum. Þessi samtök hafa beitt sér fyrir áskorun til þjóðarinnar um að undirrita kröfuna um uppsögn hernámssamningsins. Hefur þegar mikið áunnizt, og ekki verður linnt fyrr en meiri hluti þjóðarinnar hefur skjállega krafizt brottfarar hersins. Á þann eina hátt munu hernámssflokkarnir og ríkisstj. þeirra knúin til undanhalds. Þess sjást nú ljós merki, að hin nýja sjálfstæðisbarátta nær langt inn í raðir ríkisstjórnarflokkanna, og mætti Framsfl. taka vinsamlegum bendingum um að slita hernámssamvinnunni við Sjálfstfl., áður en það er um seinan. Framsfl. hefur hlotið nóturlegt hlutskipti að halda uppi vörnum fyrir Sjálfstfl., jafnvel þótt hann hjari enn um stund með honum í stjórn á hernámssgróðanum. Til lítills mundi framherjum og frumherjum samvinnuhreyfingarinnar þótt hafa verið barizt, ef það á nú að vera tryggasta samvinna að binda bagga sína sömu hnútum og „agentar“ kapitalista og hermangara.

Andstæðingar hersins á Íslandi krefjast þess, að nú sé tekið í taumana. Þeir munu ekki hætta baráttunni fyrr en svo hefur skipazt, að Ísland hefur aftur hlotið fullt sjálfstæði. Við viljum lifa í friði við allar þjóðir. Við viljum ekki blanda okkur inn í hernaðardeilur stórveldanna. Við mótmælum því, að þjóðin skuli neydd til að taka þátt í styrjaldarbrjálæðinu. Við mótmælum því, að hernaðarflugvélar fljúgi yfir byggðu bóli á Íslandi. Við mótmælum því, að íslenzk skip flytji sprengiefni og hergögn til hersins. Við mótmælum því, að íslenzkir verkamenn og bifreiðastjórar vinni að uppskipun og flutningi hergagna bæði í Reykjavík og annars staðar. Við mótmælum því, að Bandaríkjamenn fái húsnaði í íslenzkum húsum; krefjumst þess, að upp verði rætt spill-ingarbæli hersins, að flakk hermanna um landið verði ekki leyft. Við mótmælum allri hernaðarvinnu Íslendinga. Við mótmælum allri samvinnu við hernámsmenn. Við mótmælum herasetunni í einu og öllu og köllum forsvarsmenn hersins til ábyrgðar á gerðum sínum.

Ég hef hér bent á, að öll rök fyrir heraset-

unni eru tætt í sundur, tveir svokallaðir verndarsamningar, 1941 og 1951, hafa báðir verið undirritaðir haldlausir að lögum, að herasetan hefur lamað sjálfstæði þjóðarinnar, að Íslendingar hafa orðið að sæta þyngri örlögum en aðrar bandalagsþjóðir, að Bandaríkjamenn troða á réttindum landsmanna, að þeir hafa veitt inn í þjóðlífið spillingaráhrifum og lita á okkur sem væntanlega nýlendubjóð, íslenska ríkið verður að gefa með hermannaþörnum Bandaríkjanna frá fyrri styrjöld á Íslandi, svo að hundruðum þúsunda króna skiptir, en Bandaríkin hafa neitað að borga og litlar sögur fara af því, að þeir greiði fyrir spjöll og mishöndlan, sem þeir hafa framið hér síðustu missiri.

Í síðustu ræðu sinni, sem Eisenhower Bandaríkjaforeti flutti í hershöfðingjabúningi, 3. júní 1952, kippti hann fótunum undan þeirri áróðursfullyrðingu, að Atlantshafsbandalaginu og vesturveldunum yfirleitt stafaði hætta af árárstyrjöld af hálfu Sovétríkjanna. Hann sagði blaðamönnum í Washington, að hverfandi litlar líkur væru til þess, að Sovétríkin hæfu styrjöld að yfirlögðu ráði. Hins vegar kvað hann auðvaldsríkjunum stafa miklu meiri hættu af því, sem hann kallaði innanlands undirróður og mútur kommúnista. Bandaríkin yrðu þess vegna að senda hergögn og herlið til annarra landa til þess að koma í veg fyrir, að fleiri ríki bættust í hóp fylgíríkja Sovétríkjanna. Eisenhower sparaði allt tal um, að Bandaríkin væru að verja frelsi og lýðræði í heiminum. Hann sagði umbúðalaust, að Bandaríkjamenn yrðu að tryggja það, að þeir yrðu ekki sviptir aðgangi að auðlindum og vinum í öðrum heimsálfum. Það er þess vegna, sem nú er ausið fjármagni til áróðurs fyrir hersetunni hér á Íslandi sem annars staðar, og það er líka þess vegna, sem við eigum nú ríkisstj., sem er á nauðug erlendu valdi og getur ekki eða vill ekki leysa hin miklu vandamál þjóðfélagsins.

Ef hér hefði ekki verið her síðustu árin, svo sem hann er til kominn, hefðu atvinnuvegir þjóðarinnar þróast á eðlilegan hátt eftir þörfum og hæfni landsmanna, svo sem til var stofnað með nýsköpunarstefnunni. Þá hefði mátt gera ráð fyrir samvinnu á mörgum sviðum, þar sem nú er sundrung. Nú stendur ríkisstj. ráðþrota í verkfalli, sem er fyrst og fremst hennar sök, horfandi á skip hennar, skip landsmanna, safnast í höfnina full af fiski, vitandi það, að útlendingar, sem á þeim hafa unnið, eru að hverfa úr landi, svo að þegar verkfallið leysist, verður fiskinum skipað á land, en skipin liggja mannlaus í höfn. Ríkisstj. hefur séð svo um, að hernámsvinnan dregur vinnuaflið til sín og fleiri og fleiri Íslendingar hafa vaxandi áhuga fyrir því, að bandaríska borgin á Suðurnesjum stækki og skapi meiri atvinnu. Þetta eru heldur óhugnanleg tíðindi, en sönn. Slíkt ástand breytist ekki til hins betra, fyrir en völdin hafa verið tekin af hernámsmönnum og stjórnaðum dregnir úr höndum núverandi stjórnarherra.

Eitt hefur aldrei brugðist á Íslandi, hinn öruggi veðurviti, það er ljóðið á tungu þjóðar-

innar. Með ljóðinu hefur þjóðin fagnað, og með ljóðinu hefur hún sýnt andúð sína. Allt frá því Hjalti Skeggjason mælti: „Spara ek eigi goð geyja“ hefur ljóðið verið stuðningur málum og dómum. Skáldin ortu frelsisljóðin á 19. öldinni, jafnframt því sem stjórnmalámenirnir sóttu fram í frelsisbaráttunni. Skáldin hafa ort fagnaðarljóð um marga eða flesta stórviðburði sögunnar. En hvar eru fagnaðarljóðin vegna hins mikla atburðar, sem hernámsflokkarnir standa að og hafa lagt heiður sinn við? Þeir hafa fengið viðurkenningu einhverra hershöfðingja, einhverra erindreka erlends valds, sem hvorki skilja tungu vora, þjóðerni, sögu vora né baráttu við láðs, lofts og lagar ógnir í veldi eimyrju eða iss. En hvar eru hinar fagnandi raddir frá landinu sjálfu yfir verkum ykkar, hernámsmenn, frá landsins börnum? Hafið þið heyrt bergkastala okkar, standbergið, enduróma fagnaðarljóð fólksins yfir komu hersins, komu verndaranna? Hvar eru fagnaðarljóðin? Hvar eru skáldin? Hvi hafa þau ekki ort? Hvar eru hershöfðingjaljóðin? Hvar eru hergönguljóðin, vetnisprengjuljóðin, Keflavíkur-hymna, hvar eru Davíðssálmar hersetunnar? Það skyldi þó ekki vera, að þið ættuð ekki eitt ljóð, ekki eina ljóðinu til fagnaðar við komu verndaranna, og mætti þó ætla, að skáldin vöknðu til þess að yrkja verndurum sínum fagnaðarljóð? Nei, það er ægileg dauðapögn í kringum ykkur, hernámsmenn. Hins vegar hafa skáldin rist hernum nið. Og það er öruggur veðurviti, að svo mun fara, að slíkur verður allur þungi þjóðarinnar gegn hernum fyrr en lýkur.

Í þessum umræðum hefur rækilega verið bent á þá hættu, sem yfir þjóðinni vofir, ef til styrjaldar drægi í bráð. Bandaríkjamenn fengu andúð um allan heim eftir vetnisprengjutíllraunirnar 1. marz s. l. ár. Margar þjóðir birtu andúð sína og aðvöruðu Bandaríkjamenn. En fjárveitinganefnd Bandaríkjaþings svaraði með því að veita kjarnorkumálanefndinni allt það fé, er hún hafði farið fram á, nálega 17 þús. millj. króna fyrir það tímabil, sem nú er að líða, en yfirmaður borgarvarna Bandaríkjanna lét svo um mælt, að vetnisprengjuárásir á borgir Bandaríkjanna mundu þýða, að 9 millj. manna mundu láta lífið, en 22 millj. særast og limlestast, og hann spurði: Hver á að grafa þessi 9 milljón lík? Vetnisprengjan þýðir, sagði hann, að í stríði eru engar varnir fyrir hendi í borgum. Þannig hugsaði hann um sitt heimaland. Þeir hugsa e. t. v. minna um útvarðstöðina, minna um það, hver yrði til að grafa 70 þúsund lík Íslendinga, ef vetnisprengjum yrði varpað á stöðvar Bandaríkjanna á Suðurnesjum og höfuðborgin og allur þéttbýlasti hluti landsins legðist í rúst. Þá yrðu það sennilega frændur okkar, sem verndaðir eru í Vesturheimi, sem kynnu að raula visu Stephans G. Stephanssonar:

„Ef er gálaust af að má eins manns blóð úr lífsins sjóð, hvað mun þá að hyggja á heillar þjóðar erfiljóð?“

Gíls Guðmundsson: Herra forseti. Á því Alþ., sem nú situr, hafa verið flutt 5 þingmál, sem á einn eða annan hátt varða herstöðvarnar og dvöl Bandaríkjahers á Íslandi. Eitt þeirra mála er það frv. sósíalista, sem hér er til umr. Það frv. fjallar um uppsögn herstöðvasamningsins. Þá er og þáttill., sem við þjóðvarnarþingmenn fluttum snemma á þessu þingi og fjallar um hið sama, uppsögn herstöðvasamningsins og brottför hersins af Íslandi, auk þess sem þar eru allmörg bráðabirgðaákvæði, sem hníga að því að fyrirbyggja eitthvað af þeim vandræðum, sem stafa af herasetunni, meðan hún enn varir. Í þriðja lagi hafa þm. Alþfl. flutt þáttill., sem fyrst og fremst fjallar um endurskoðun herstöðvasamningsins, en þó er þar einnig gert ráð fyrir þeim möguleika, að samningnum verði sagt upp, ef sú endurskoðun, sem flm. hugsa sér, nær ekki þeim tilgangi, sem þeir telja viðhlitandi.

Öll þessi þrjú þingmál voru lögð fram í þingbyrjun, svo að segja fyrstu daga þingsins, en svo hefur nú brugðið við, að þó að nú sé komið á sjöunda mánuð, sem þingið hefur setið að störfum, að visu með nokkru hléi, þá er þetta hið fyrsta mál varðandi herstöðvarnar, sem kemur til umr. hér á Alþ. Það er þó yfirleitt þannig, að mál ganga allgreiðlega í gegnum 1. umr. hér á þingi, fara yfirleitt fljótlega til 2. umr., þó að okkur stjórnarandstæðingum a. m. k. þyki þá við brenna helzt til oft, að mál okkar fái þar nokkuð langa hvíld og stundum væran svefn. En í sambandi við þau þingmál, sem snerta herstöðvasamninginn, bregður þannig við, að það virðist nálega ókleift að fá þau tekin á dagskrá og þá sjaldan, sem þau hafa á dagskrána komið, hafa þau yfirleitt verið tekin út af dagskrá. Ég fagna því, að hið fyrsta þeirra mála, sem flutt hafa verið varðandi þennan samning, hefur þó nú verið tekið til umr., og ég vil mega vænta þess, að það verði einnig til þess, að þau þingmál varðandi herstöðvasamninginn, sem nú biða hjá hv. sameinuðu Alþ., komi einnig fljótlega fram í dagsljósið og verði tekin á dagskrá og til þinglegrar afgreiðslu, áður en þessu þingi lýkur.

Ég mun ekki ræða hér herstöðvamálið almennt. Það er hvort tveggja, að það mál hefur verið rætt mjög á undanförnum missirum hér á hv. Alþ. og nú síðast í langri og mjög ýtarlegri ræðu hv. síðasta ræðumanns. Einnig hefur það verið mikið rætt í blöðum. Auk þess mundi vera tækifæri til þess að fjalla um einstök atriði þessa máls, þegar teknar verða fyrir þær þáttill., sem ég gat áðan um og liggja fyrir hv. sameinuðu Alþ. Þá vitum við það einnig af reynslunni hér á þingi, að hv. fylgismönnum herstöðva og hernáms verður yfirleitt aldrei nuddað út í umr. um þessi mál, nema þeir séu bókstaflega til þess neyddir með útlarpsumr. Þeim er nú raunar vorkunn, því að málstaðurinn er slíkur, að það er ekki við því að búast, að þeir fari að hlaupa til að verja hann, nema þeir séu rækilega til þess knúðir. En þeir munu að sjálfsögðu hyggja til

þess nú eins og jafnan fyrr að þegja um málið. En láta hins vegar kenna liðsmunar og fella þau þingmál varðandi uppsögn eða endurskoðun herstöðvasamningsins, er fram hafa verið borin. Liðsmunar geta þeir neytt, þó að rökin skorti. En ég vil þó minna stuðningsmenn hernámsins hér á Alþ. á það, sem vitur maður hefur sagt, að sannleikurinn verður ekki sigraður með atkvæðafjölda. Og sannleikur þessa máls er sá, að Íslendingar geta aldrei um frjálst höfuð strokið, þeir geta aldrei litið upp og borið höfuðið hátt sem frjálsir og sjálfstæðir menn, fyrr en sá meiri hluti hefur myndast hér á Alþ., sem segir herstöðvasamningnum upp.

Afstaða okkar þjóðvarnarmanna til þess frv., sem hér liggur fyrir, svo og annarra þeirra þingmála, sem snerta herstöðvasamninginn og dvöl Bandaríkjahers hér á landi, mótast að sjálfsögðu af því, að við teljum líf og framtíð íslensku þjóðarinnar komna undir því, að þessum ógæfusamningi verði sagt upp og allur her hverfi brott af íslenskri grund. Í hvaða formi Alþ. kynni að afgreiða slíkt mál, er að okkar dómi ekki höfuðatriði. Jafnframt vil ég lýsa því yfir, að við þjóðvarnarmenn munum styðja hvert það þingmál, hverja þá till. eða frv., hverja þá viðleitni, sem eitthvað miðar í rétta átt að okkar dómi og kynni að geta dregið úr böli hernámsins, enda þótt við séum minnugir þess, að engin önnur lausn er viðhlitandi og sæmandi í því máli en uppsögn samningsins.

Ég nefndi það hér áðan, að 5 þingmál hefðu verið borin fram hér á þessu hv. þingi, sem á einhvern hátt snerta herstöðvamálið eða dvöl hins svonefnda varnarliðs í landinu. Þrjú hef ég nefnt þegar, en tvö á ég eftir að nefna og vil aðeins víkja að þeim örfáum orðum, þó að þau séu að visu borin fram í hv. sameinuðu þingi. Það eru þáttill. tvær varðandi radarstöðvar og gæzlu þeirra. Þessar þáttill. komu fram með stuttu millibili allöngu fyrir jól, ef ég man rétt. Fyrri till. var flutt af nokkrum hv. sjálfstæðismönnum og sú síðari af tveimur hv. framsóknarmönnum. Ég verð nú að segja það, að mér fannst bera dálítið nýrra við, þegar hv. þm. stjórnarflokkanna fengu allt í einu þennan mikla áhuga fyrir þeim málum, sem snerta dvöl Bandaríkjahers hér og aðgerðir hans, að þeir skyldu ómaka sig til þess að flytja með fárra daga millibili tvær þáttill. varðandi sama málið. Fyrri till., frá hv. sjálfstæðismönnum, fjallaði um það, að nú skyldi hæstv. ríkisstj. látin beita sér fyrir því, að íslenskir menn yrðu, eftir því sem mögulegt reyndist, látnir aflla sér þeirrar sérþekkingar, sem nauðsynleg er til þess að geta leyst af hendi störf við radarstöðvarnar. Þetta var nú að sjálfsögðu gott og blessað og ánægjulegur sá áhugi, sem allt í einu var þarna vakinn og kom vissulega úr óvæntri átt. En hv. framsóknarmönnum fannst hér engan veginn nóg að gert. Þeir vildu vera miklu róttækari í þessu efni og ganga lengra en samstarfsmenn þeirra, sjálfstæðismennirnir. Nú koma tveir hv. framsóknarmenn nokkrum dögum síðar með aðra till., og þar á ekki einungis að athuga einhverja möguleika um

það, að Íslendingar geti tekið þessi mál að sér, eftir því sem auðið reyndist, heldur á nú að fela ríkisstj. að beita sér fyrir því, að ríkið taki að sér að öllu leyti rekstur radarstöðva varnarliðsins. Þetta þóttu mér býsna gleðileg tíðindi, þegar hv. framsóknarmenn fengu allt í einu slíkan áhuga á því að koma í veg fyrir, að nú skyldi bætt við herstöðvum, þótt í smáum stíl væri, á öllum landshornum. En því var nú hvíslað að mér, þegar þessi till. kom fram, að það væri kannske ekki alveg víst, að áhuginn væri undir niðri eins brennandi og orðalag till. kynni að gefa tilefni til að halda. Það gæti verið, að þarna væri bara um eitt þessara alkunnu kapphlaupa á milli stjórnarflokkanna að ræða, þar sem um vinsæl mál er að tefla; þegar annar hreyfir málinu í sýndarskyni, þá þarf hinn að koma og „slá hann rækilega út“, sem kallað er á vondu máli. Ég verð að segja það, að þó að ég hafi hneigið til að trúa því bezta um menn, þangað til annað reynist, þá finnst mér nú orðið, eftir að hafa beðið eftir því, að þessar till. yrðu teknar til afgreiðslu og samþykktar nú í nokkra mánuði, að e. t. v. hafi sá maður, sem þessu hvíslaði að mér um áhugann, haft eitthvað fyrir sér í því efni. Svo mikið er víst, að þessar tvær ágætu till. frá hv. sjálfstæðispm. og hv. framsóknarpm. hafa enn ekki verið teknar til umr. hér á Alþingi, og er þó komið nálægt þinglokum.

Ég vil nú vænta þess, að það líði ekki margir dagar, þangað til þeir ágætu menn, sem þessar till. fluttu, sýni þann áhuga að ýta við hæstv. forseta til þess að taka þær á dagskrá og fá þær til þinglegrar meðferðar.

Ég vil að lokum ítreka það, sem ég áðan sagði, að ég vil vænta þess, að þær þáltill., sem hér voru fluttar í byrjun þings, önnur um uppsögn herstöðvasamningsins og hin um endurskoðun, komi á dagskrá a. m. k., þegar búið verður að afgreiða það frv., sem hér liggur fyrir og maður að sjálfsgöðu veit, hver örlög hlýtur, ef að vanda lætur, en það var á síðasta þingi fellt frá 2. umr.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 73. fundi í Nd., 18. apríl, var enn fram haldið 1 umr. um frv.

ATKVGR.

Fr. v. visað til 2. umr. með 20 shlj. atkv. og til allshn. með 25 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

13. Vegalagabreyting (frv. MJ o. fl.).

Á 4. fundi í Nd., 14. okt., var útbýtt:

Fr. v. til l. um breyt. á l. nr. 116 29. des. 1951, um breyt. á vegalögum, nr. 34 22. apríl 1947 [36. mál] (pmfrv., A. 36).

Alþt. 1954. C. (74. löggjafarþing).

Á 5. fundi í Nd., 18. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Magnús Jónsson): Herra forseti. Frv. það, sem hér liggur fyrir, fjallar um það, að tekinn verði nýr vegur í vegalög, svokallaður Múlavegur, sem gert er ráð fyrir að lagður verði frá Ólafsfjarðarkaupstað fyrir Ólafsfjarðarmúla til Dalvíkur. Tekin eru fram í grg. málsins öll helztu málsatvik og saga þess í stórum dráttum, þannig að ég sé ekki ástæðu til þess að vera að rekja það mál með mörgum orðum. Frv. um þetta sama efni var flutt hér á Alþ. í fyrra, en náði þá ekki fram að ganga fremur en aðrar vegalagabreytingar, þar sem ekki þótti fært á því þingi að opna vegalögin. Það lá hins vegar ljóst fyrir af umsögn vegamálastjóra um málið, að hann taldi það svo mikilvægt, að hann lagði til, að þó að ekki yrði talið fært að opna vegalögin fyrir almennum breytingum, þá yrði reynt að opna þau fyrir fjórum vegum, og einn af þeim vegum var Múlavegur. Um þetta varð þó ekki heldur samkomulag, þannig að reyndin var sú, að engin breyting var gerð á vegalögum á síðasta þingi.

Eins og bent er á í grg. þessa frv., er hér um að ræða veg, sem liggur á milli héraða, og er því ekki um það að ræða, að hægt sé að byrja á honum sem sýsluvegi, heldur verður þegar frá upphafi að koma fé og framlög frá ríkissjóði, eins og þegar hefur verið gert, þó að í litlum stíl sé. En menn sjá það af þeirri grg., sem fylgir frv. frá bæjarstjórninni í Ólafsfirði, að hér er um að ræða geysilega mikilvæga samgöngubót milli ekki aðeins Ólafsfjarðar og Akureyrar, heldur einnig milli sveitanna þar í kring, þ. e. a. s. milli hinna eyfirzku byggða og Siglufjarðar annars vegar og einnig Skagafjarðar hins vegar inn til Eyjafjarðar, þannig að þetta er mál, sem snertir þessi héruð allmikið, eins og enda sýnir sig af því, að flm. málsins eru auk mín þeir hv. pm. Skagf., Ak. og Siglf. En ef lítið er á Ólafsfjörð einan, þá munar þessi vegalagning því, að það stytir veginn frá Ólafsfirði til Akureyrar hátt á annað hundrað km, þegar þessi nýi vegur er kominn í notkun.

Það liggur fyrir, að enda þótt nokkrar torfærur séu á þessum vegi, þá séu með nútímatækni engir erfiðleikar á að leggja hann, og af þeim sökum virðist það naumast vera áhorfsmál að stuðla að því, að þessi mikla samgöngubót geti orðið að veruleika sem allra fyrst. Vil ég því mega vænta þess, að hér á þessu þingi náist samkomulag um það, að þessi vegur verði tekinn í vegalög, þannig að hægt verði að halda áfram lagningu hans af fullum krafti.

Ég vil svo leyfa mér að leggja til, að að lokinni þessari umr. verði frv. visað til 2. umr. og hv. samgm.

ATKVGR.

Fr. v. visað til 2. umr. með 26 shlj. atkv. og til samgm. með 25 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram, en brtt. við það búrast á þskj. 49, 51, 54, 58, 60, 63, 66, 67, 71, 75, 89, 96, 110, 121, 128, 300, 446, 451, 457, 459, 504, 530, 538.

14. Réttindi og skyldur starfsmanna ríkisins.

Á 4. fundi í Nd., 14. okt., var útbýtt:

Frv. til l. um breyt. á l. nr. 38 1954, um réttindi og skyldur starfsmanna ríkisins [39. mál] (þmfrv., A. 39).

Á 6. fundi í Nd., 19. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Gís Guðmundsson): Herra forseti. Eins og hv. alþm. er kunnugt, var á síðasta Alþingi samþ. allviðtæk löggjöf um réttindi og skyldur starfsmanna ríkisins. Þegar það frv. var til meðferðar hér í þessari hv. d., fluttum við 8. landsk. nokkrar brtt. við frv. Hin veigamesta þeirra fjallaði um stöðuveitingar hjá ríki og ríkisstofnunum, og freistuðum við þar að setja um það efni fastar reglur, sem við það voru miðaðar að verða veitingavaldinu nokkur leiðbeining og jafnframt nokkurt aðhald, svo að það yrði tryggt í löggjöf eftir fongum, að við embættaveitingar skyldi jafnan farið eftir dagnaði, menntun, reynslu og öðrum verðleikum umsækjenda, en ekki annarlegum sjónarmiðum. Okkur var að vísu ljóst, að ýmsum erfiðleikum var bundið að orða um þetta lagaákvæði, sem væru svo skýr og ótvíráð, að ekki yrði fram hjá þeim smogið, en við töldum, að nokkur trygging væri þó í því, ef lögjafinn hefði kveðið á um það, hverjum meginreglum skyldi fylgt í þessu efni. Reyndin varð því miður sú, að meiri hl. þessarar hv. deildar sá ekki ástæðu til að samþ. brtt. okkar. Skal ég engum getum að því leiða, hvað olli þeirri afstöðu.

Frv. það, sem hér liggur fyrir um breyt. á l. um réttindi og skyldur starfsmanna ríkisins, er samhljóða tillögum þeim, er við fluttum á síðasta þingi um þetta atriði. Þó að okkur virtust ríkar ástæður liggja til þess í fyrri, að slíkri grein sem þessari væri bætt inn í lög, virðast þær enn ríkar og augljósari nú. Flytjum við frv. í því skyni að gefa þeim flokkum, sem nú á þessu hausti hafa gagnrýnt harðlega allmargar stöðuveitingar, kost á að draga réttar ályktanir af nýliðnum atburðum og reisa með löggjöf við því nokkrar skorður, að handhafar veitingavalds meti að litlu eða engu verðleika umsækjenda. Meginatriði frv. þessa eru þau, sem nú skal greina.

Við ákvörðun um það, hver umsækjandi um stöðu skuli hreppa hana, er veitingavaldinu gert að skyldu að fara eftir því, hver verður með rökum talinn hafa til að bera mesta hæfileika til að hljóta stöðuna, svo sem dagnað, reglusemi og reynslu. Þegar um unga og lítt reynda umsækjendur er að ræða, skal tekið

sérstakt tillit til námsafreka, en þá er eldri menn eiga í hlut, skal framfarir öðru farið eftir því, hverrar reynslu viðkomandi hefur aflað sér í sams konar eða sambærilegu starfi, einkum í opinberri þjónustu, og við hvern orðstír hann hefur gegnt starfinu.

Eins og kunnugt er, eru í ýmsum tilfellum ákveðnir aðilar, sem gera tillögur til veitingavaldsins um veitingu embætta. Samkv. frv. þessu eiga umsækjendur um stöður rétt á vitneskju um það, hvaða tillögur hafa verið gerðar um veitingu stöðu þeirrar, er þeir hafa sótt um. Ráðherra eða forstjóri, sem stöðu veitir, skal skyldur að gera skriflega og rökstudda grein fyrir veitingunni. Sé staða veitt öðrum en þeim, sem réttir tillöguaðilar hafa lagt til að fengju hana, á viðkomandi rétt á því að fá afrit af rökstuðningi ráðherra eða forstjóra um veitingu stöðunnar. Sama rétt skal sá umsækjandi hafa, sem telur fram hjá sér gengið, þegar staða er veitt án fenginnar tillögu um veitingu hennar.

Nefna mætti um það mörg dæmi, bæði frá gömlum og nýjum tíma, að við veitingu embætta hafa ríkt önnur sjónarmið en þau, sem vaka fyrir flm. þessa frv. Er þess skemmt að minnast, að nú á þessu hausti hefur hæstv. menntmrh. sætt harðri og í sumum tilfellum a. m. k. rökstuddri gagnrýni fyrir veitingar skólastjóra- og kennaraembætta. Ekkert blað hefur haft jafnmörg orð og stór um þessar embætta-veitingar og blaðið *Tíminn*, aðalmálgagn Framsfl. Það blað hefur birt um þau efni hverja greinina á fætur annarri. Mætti því ætla, að hv. alþm. þess flokks væri nú orðin ljós nauðsyn þess, að lögfestar yrðu reglur um stöðuveitingar, — reglur, sem að því miðuðu að reisa við því nokkrar skorður, að ráðherrar fari gálauslega eða ranglátlega með veitingavald sitt. Okkur flm. er það að vísu ljóst, að mjög erfitt er að fyrirbyggja með löggjöf, að hlutdrægni verði beitt í þessum efnum, meðan veitingavald er í höndum pólitískra ráðherra, sem telja sér sæma að meta að litlu verðleika umsækjenda.

Ef til vill sér n. sú, er væntanlega fær mál þetta til meðferðar, einhverjar leiðir til að búa betur og traustar um hnúta en gert er í frv. þessu enn sem komið er, og væri þá vel.

Frv. um réttindi og skyldur starfsmanna ríkisins mun á síðasta þingi hafa verið í fjhn. beggja deilda, en þar sem þetta frv. fjallar á engan hátt um fjárhagsmál, sé ég ekki ástæðu til að gera till. um fjhn., en virðist, að þetta mál mundi einna helst eiga heima í allshn. Geri ég það að till. minni, að málinu verði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umr. og hv. allshn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 22 shlj. atkv. og til allshn. með 18 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

15. Brúagjald af benzíni.

Á 3. fundi í Sp., 15. okt., var útbýtt frá Nd.:
Frv. til 1. um brúagjald af benzíni [42. mál] (þmfrv., A. 45).

Á 6. fundi í Nd., 19. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Fm. (Gísli Guðmundsson): Herra forseti. Frv. samhljóða þessu var flutt á síðasta Alþingi, en varð þá ekki útrætt. Efni þess er, að lagt verði aukagjald á innflutt benzín, fimm aurar á lítra, og verði þessu gjaldi varið til að endurbyggja stórbrýr, sem eru orðnar svo ótraustar, að slyshætta getur stafað af að dómi vegamálastjórnarinnar. Í 3. gr. frv. eru ákvæði um, að fyrstu tekjunum af þessu gjaldi skuli varið til endurbyggingar Jökulsárbrúar í Öxarfirði. Það er gert ráð fyrir því, að þetta aukagjald renni í brúasjóðinn og að það verði svo greitt úr brúasjóðnum til þessara sérstöku framkvæmda.

Á síðasta Alþingi gerði ég nokkra grein fyrir þessu máli og þeirri nauðsyn, sem ég hygg á því vera að verja nú nokkru fé til endurbyggingar á brúm, sem slyshætta stafar af, og skal ég ekki hafa langt mál um þetta að þessu sinni.

Það er, eins og ég gat um áðan, lagt til í 3. gr. frv., að fyrstu tekjum brúasjóðs af þessu gjaldi verði varið til að endurbyggja brúna á Jökulsá í Öxarfirði. Þessi brú á Jökulsá í Öxarfirði er nú hálfrar aldar gömul. Bygging hennar var, ef ég man rétt, hafin vorið 1904. Hún er hengibrú og var í öndverðu ekki sterklega byggð, enda ekki ætluð fyrir þá umferð, sem hún hefur orðið að bera síðustu áratugin. Fyrir 50 árum voru engar bifreiðar hér á landi, og umferð um brýr eins og þessa var þess vegna í þann tíð umferð gangandi manna og hesta, einstaka sinnum hestvagna, og þess var vart að vænta, að þær brýr, sem byggðar voru á stórvötn landsins í þann tíð, væru miðaðar við þá styrkleikabörf, sem nú er.

Það munu nú vera 20—25 ár síðan bifreiðar fóru að fara austur fyrir Reykjaheiði, og um skeið var ákaflega mikil umferð um Jökulsárbrú í Öxarfirði af áætlunarbifreiðum, sem fóru milli Norður- og Austurlands, því að áður en vegur var lagður um Mývatnsöræfin og áður en efri brúin var byggð á Fjöllum, þá lá áætlunarleiðin milli landsfjórðunga um Reykjaheiði og Kelduhverfi og austur yfir Jökulsá og þaðan upp á Hólsfjöll. Þessar áætlunarbifreiðar milli Norður- og Austurlands fara að visu ekki lengur um Jökulsárbrú í Öxarfirði, en umferð annarra bifreiða hefur hins vegar mjög aukizt í seinni tíð, og þetta hefur reynt mjög á þessa tiltölulega veikbyggðu hengibrú, sem í öndverðu var alls ekki byggð fyrir þá umferð, sem hún hefur orðið að þola í seinni tíð. Eftir að þau tíðindi urðu, sem flestum landsmönnum eru minnisstæð, að brúin á Ölfusá hrundi, eða um það leyti, sem var haustið 1944, ef ég man rétt, voru gerðar ráðstafanir til þess að hafa

vörzlu við Jökulsá í Öxarfirði til þess að tryggja það, að bifreiðar færu ekki með þungan farm um brúna, og það var þá um tíma sam-einað, að vörðurinn við brúna, sem hafði eftirlit með því, að ekki færu of þungan bifreiðar um brúna, var jafnframt girðingarvörður vegna fjárpestanna. Síðan fjárskipti voru höfð á milli Jökulsár og Skjálfafljóts, hefur ekki verið talin þörf á að hafa þarna vörzlu vegna fjárpestanna, og nú í seinni tíð hefur engin varzla verið við brúna, enda er það í sjálfu sér ekki neitt úrræði í þessu máli, þó að varzla sé við brúna. Það, sem nú liggur fyrir og ekki verður komizt hjá, ef menn vilja ekki loka augunum fyrir þeirri slyshættu, sem þarna er á ferðinni, er að endurbyggja þessa brú.

Ég hef nýlega verið staddur á þessum slóðum og hef átt tal við marga bifreiðarstjóra, sem að staðaldri flytja um brúna bæði vörur og farþega. M. a. hef ég talað við bifreiðarstjóra af Austurlandi, sem er í ferðum milli Austfjarða og Akureyrar, fer ekki um þessa brú að staðaldri, en þó einstaka sinnum. Það er sammáli allra þessara manna, að hér sé svo mikil hætta á ferðum, að með engu móti geti talizt forsvaranlegt að láta við svo búið standa. Alyktanir, sem samþykktar hafa verið á fundum þar í nærsveitum, bera hins sama vott. Og það er vaxandi beygur í öllum, sem einhver kynni hafa af þessum málum, við það, að framkvæmdir þarna kunni að verða of seint á ferðinni. Það er alkunna, hvernig fór með Ölfusárbrúna. Það var lán, það var sérstök heppni, að ekki varð slys á mönnum, þegar brúin hrundi undan bifreiðum um miðja nótt í myrkri. Það var lán og sérstök gæfa, að þar varð ekki slys á mönnum. Nú er Jökulsá í Öxarfirði því líkt vatnsfall á þessum slóðum, þar sem brúin er yfir hana, að það eru ekki neinar líkur til þess, að menn, sem væru í farartæki, sem lenti út í það vatnsfall, mundu geta borgið sér úr ánni.

Margt af því, sem ég hef sagt nú um þessa brú og hættuna í sambandi við hana, hef ég áður sagt í framsöguræðu minni um þetta frv. í fyrra. Ég vil nú vænta þess, þó að mörgu sé að sinna á þessu þingi að venju, að hv. þm. gefi gaum að þessu máli, því að ég tel, að það verði nú með engu móti lengur dregið, svo að forsvaranlegt megi teljast. Það gjald, sem hér er lagt til að lagt verði á benzín, eða fimm aurar til viðbótar við benzínskattinn eins og hann er nú, er að visu nokkur upphæð fyrir þá, sem bifreiðar eiga eða nota. En ég hygg, að þeir, sem þarna eiga hlut að máli, muni þó heldur kjósa að inna af hendi þetta tiltölulega lága viðbótagjald en að láta þessa brú standa þarna eins og hún er. Og vitanlegt er það, að hér er ekki um sérmál héraðs að ræða. Það er ákaflega mikil umferð á þessum slóðum, sérstaklega á sumrin, fólks viðs vegar að af landinu. Endurbygging Jökulsárbrúar er því miklu fremur landsmál en héraðsmál. Auk þess er í frv. gert ráð fyrir, að fleiri brýr verði endurbyggðar fyrir viðbótagjaldið af benzíni.

Ég vil svo leyfa mér að leggja til, að frv. verði að lokinni þessari umr. visað til 2. umr. og hv. samgmn.

ATKVGR.
Frv. vísað til 2. umr. með 27 shlj. atkv. og til fjhn. með 24 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

16. Fiskveiðalandhelgi Íslands.

Á 3. fundi í Sp., 15. okt., var útbýtt frá Nd.:
Frv. til l. um fiskveiðalandhelgi Íslands [45. mál] (þmfrv., A. 48).

Á 6. fundi í Nd., 19. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Þetta frv. var flutt á síðasta þingi og er þannig nú flutt í annað sinn. Þá fylgdi frv. ýtarleg grg., og því var einnig að því sinni fylgt úr hlaði með allrækilegri framsöguræðu. Nú er því ekki þörf á ýtarlegri málstúlkun, þó að málið sé stórt og þýðingarmikið, því að í eðli sínu er málið einfalt. Frv. fjallar í raun og veru aðeins um tvö efnisatriði: að Ísland skuli láta fiskveiðalandhelgi sína ná til alls landgrunnsins kringum Ísland og að heimilt sé að ákveða með reglugerð, hve mikinn hluta af fiskveiðalandhelginni skuli verja og friða hverju sinni, og megi setja reglur um það síðar samkv. reglugerð.

Í 1. gr. frv. er miðað við það, að landgrunnið allt skuli teljast fiskveiðalandhelgi Íslands, og skilgreining á hugtakinu landgrunn er í þessari grein fram sett á þann hátt, að landgrunns-mörkin skuli ákveðin með línu, sem dregin sé 50 sjómílum utan yztu nesja og skerja við landið, en þar sem 200 metra dýptarlína landgrunnsins náti út fyrir þessa 50 sjómílna línu, skuli landgrunnið takmarkast af henni.

Í 2. gr. er ákvæði um það, að lágmark þess svæðis innan fiskveiðalandhelginnar, sem skuli vera varið, eigi að ná 12 sjómílur út fyrir núverandi friðunarlínu, þ. e. a. s. 16 sjómílur frá þeim grunnlínupunktum, sem ákveðnir eru í reglugerð frá 19. marz 1952. Enn fremur er í þessari gr. tekið fram, að öllum erlendum fiskiskipum skuli bannað að stunda fiskveiðar á þessu svæði, þ. e. a. s. milli 4 sjómílna línunnar og 16 sjómílna línunnar. Þá yrði framkvæmd málsins samkv. þessu á þann veg, að alfriðað væri 4 sjómílna belti í kringum landið eins og nú er, bæði fyrir erlendum og innlendum botnvörpuskipum, og síðan væri friðað belti 12 sjómílur á milli 4 og 16 sjómílna línunnar fyrir öllum útlendum veiðiskipum, en íslensk veiðiskip hefðu þar aftur friðað svæði fyrir sig, en landgrunnið allt teldist fiskveiðalandhelgi Íslands.

Við höfum þegar fengið góða reynslu af þeirri smávægilegu aukningu á friðun á fiskimiðum, sem ákveðin hefur verið kringum landið, því að reynslan og vísindin hafa fært okkur

heim sanninn um það, að fiskveiðar hafa glæðzt víðast hvar, síðan hin aukna friðun gekk í gildi. Þó er það svo, að á þeim stöðum, þar sem ágengni botnvörpuskipa hefur aukizt, eins og fyrir Vestfjörðum, er friðunin enn þá ófullnægjandi, en til þess liggja alveg sérstakar ástæður: Hin auðugu fiskimið þar fyrir utan og lokun stórra og fiskisælla svæða, sem erlend og innlend skip eiga nú ekki lengur aðgang að, einkanlega hér við Suðvesturlandið, hafa leitt til þess, að þar hefur aukizt ágangur veiðiskipa síðan friðunarlínan var færð út, og þetta hefur aftur leitt til þess, að þar er nú minna fiskmagn frá ári til árs heldur en áður var, og sýnir það, að þar er aukinnar friðunar þörf. Um það er í raun og veru ekki lengur deilt, að þetta sýnir, að friðunarreglurnar, sem nú gilda, ganga of skammt, og þarf bersýnilega að setja reglur um frekari friðun.

Það geta að vísu verið skiptar skoðanir um það, hvort það sé rétt að bera nú fram kröfur um aukna friðun og víkkaða landhelgi við strendur Íslands. Sumir segja, að við eigum að þegja sem vandlegast um allar slíkar fyrirætlanir — öll slík áform, meðan löndunardeilan brezkka sé ekki leyst, því að þetta espi stórveldið á móti okkur og við því megum við ekki. Ég tel þó, að þetta séu frekar veik rök. Ég hefði haldið, að ef við vildum hafa sóma af þessu máli, og það eigum við vissulega að hafa, því að okkar málstaður er góður og líf þjóðarinnar liggur raunar við, að við höldum eins og menn á þessum málum, þá sé hitt miklu veigameiri rök, að einmitt í vændum þess, að brezkka togaradeilan leysist áður en langt liður, þá sé miklu viðkunnaðlegra, að við höfum haft uppi óskir um frekari friðun, áður en deilan leysist. Hitt felli ég mig síður við, að koma fyrst eftir að deilan við Breta hefði fengið einhverja lausn og segja þá: Jú, þessi friðun, sem við höldum okkur við, meðan við deildum, var alla tíð ófullnægjandi, og nú gerum við aðrar og miklu viðtækari kröfur. Það að koma eftir dúk og disk og bera fram kröfurnar um aukna friðun væri eftir minni hyggju miklu ógeðfældari lausn á málinu. Það er drengilegra að segja strax, að við komumst ekki hjá því að gera frekari friðunarráðstafanir. Við vitum nú fullvel, að við hljótum að gera þær kröfur fyrir eða síðar, og eigum að segja til um þær strax.

Á sama hátt er með kröfurnar um, að Ísland helgi sér landgrunnið allt. Margar aðrar þjóðir hafa þegar borið fram kröfur um, að þær vilji friða allt landgrunn sitt og helga sér þannig öll þau verðmæti, sem finnast á hafsbotni og í hafinu yfir landgrunninu, hvort sem um er að ræða lifræn eða ólifræn verðmæti. Nokkrar þjóðir hafa ekki látið sér nægja að láta þessar kröfur sínar taka til 50 sjómílna svæðis í kringum lönd sín, heldur hafa sumar þeirra tekið svo djúpt í árinna, að þær vilja draga mörkin 200 sjómílur frá ströndinni. Eitt þeirra ríkja, sem þegar hafa helgað sér landgrunn sitt allt, er eitt af þezku samveldislöndunum, Ástralía. Virðist þess vegna vera hægt að benda Bretum á það, að okkar kröfur ganga

miklu skemmra en eitt af samveldislöndum þeirra hefur þegar framkvæmt hjá sér. Er þar þó um að ræða þjóð, sem á miklu minna undir auðæfum hafsins en íslenska þjóðin. Á þingi Sameinuðu þjóðanna hafa líka komið fram kröfur á seinustu árum um réttindi strandríkja til landgrunnsins og einkanlega til auðæfa þeirra, sem finnast á hafsbotni á landgrunninu. Er þá að minni álitni mjög svo eðlilegt, að Ísland bendi á rétt sinn í sambandi við þær umræður, enda mun svo hafa verið gert. Hefur verið á það bent, að svo mikils virði sem þessum þjóðum séu hin ólífrænu verðmæti, er finnast kunni á hafsbotni landgrunnsins hjá þeim, þá séu þó Íslandi margfalt meira virði þau lífrænu verðmæti, sem finnast í hafinu yfir landgrunni Íslands, og að Ísland telji sig hafa forréttindi fram yfir allar aðrar þjóðir til þess að hagnýta sér þau verðmæti.

Ég held, að það væri illa farið, ef Íslendingar þegðu nú um þennan vilja sinn og kæmu fyrst með kröfur um landgrunnið allt, þegar búið væri að ráða til lykta með einhverjum hætti — kannske á þann veg, sem okkur væri óhagstæður fyrir áframhald málsins — landgrunns-málum annarra þjóða á vettvangi Sameinuðu þjóðanna. Ef við þegjum, meðan þau mál eru þar á dagskrá, og ætlum síðar að taka málið upp, þá held ég, að við gætum komið til með að standa þar mjög höllum fæti, einmitt vegna þess að við hefðum ekkert aðhafzt, meðan tími var til.

Ég hef með þessu, sem ég nú hef sagt, gert grein fyrir því, hvers vegna ég tel það sérstaklega tímabært að hafa uppi óskir okkar og vilja um hvor tveggja þessi atriði: Aukna friðun við strendur landsins og hinar ýtrustu kröfur okkar til landhelgi á landgrunninu öllu kringum landið. Ég hef sérstaklega dvalið við það, hvort tímabært sé að bera þessi mál fram nú, því að ég held, að skoðanir kunni helst að vera skiptar um það. Um hitt efast ég ekki, að allir eru í raun og veru sammála um, að Íslandi sé brýn nauðsyn á stórum aukinni friðun, sam-anbórið við það, sem nú þegar hefur verið ákveðið, og að Íslendingar eru einnig yfirleitt á einu máli um það, að okkur beri að helga okkur landgrunnið allt. Ég sé því enga ástæðu til að verja löngu máli til þess að rökstyðja þær kröfur í sjálfu sér.

Ég er þess fullviss, að Alþingi Íslendinga á hið fyrsta að samþykkja frv. sem þetta, og skal ég ekki hafa um það fleiri orð. Legg ég til, að málinu verði vísað að lokinni þessari umr. til hv. fjhn., mundi þó alveg eins geta fallið á, að því væri vísað til sjútvn., en málið er ekki eingöngu sjávarútvegsmál, heldur einnig stórkostlegt sjálfstæðismál, og gæti þannig eðlilega heyrt undir eina höfuðnefnd þingsins, fjárhagsnefndina.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 23 shlj. atkv. og til sjútvn. með 24 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

17. Áburðarverksmiðja (frv. EOI).

Á 5. fundi í Nd., 18. okt., var útbýtt:

Frv. til 1. um breyt. á l. nr. 40 23. maí 1949, um áburðarverksmiðju [49. mál] (þmfrv., A. 55).

Á 7. fundi í Nd., 21. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Þetta frv., sem hér liggur fyrir á þskj. 55, er flutt til þess að reyna að laga nokkra galla, sem í ljós hafa komið á lögunum um áburðarverksmiðju. Frv. fer fram á, að núverandi 13. gr. laganna sé felld niður og inn komi önnur gr., þar sem ákvæði til bráðabirgða ákveði, að hlutabréf annarra hluthafa en ríkissjóðs skuli innleyst af ríkissjóði á nafnverði að viðbættum 6% ársvöxtum af upphæðinni, frá því að þau voru keypt.

Ég býst við, að öllum hv. þm. sé kunnugt um, hvernig á því stendur, að þessir gallar hafa reynzt á lögunum um áburðarverksmiðju. Eins og lögin eru nú, þá stendur í 3. gr. laganna, með leyfi hæstv. forseta:

„Verksmiðjan er sjálfseignarstofnun, er lýtur sérstakri stjórn. Verksmiðjuna má hvorki selja né veðsetja, nema heimild sé veitt til þess af Alþingi.“

Og þessi 3. gr. stendur að öllu leyti óhögg-uð. Hins vegar var við síðustu meðferð frv. um áburðarverksmiðjuna, sem varð að lögum 1949, bætt inn 13. gr. í þau lög. Upprunalega, þegar frv. um áburðarverksmiðju var lagt fyrir, var gert ráð fyrir, að verksmiðjan væri ríkisverksmiðja. Frá því í upphafi að yfirleitt var talað um að stofnsetja áburðarverksmiðju hér á Íslandi, — og ég býst við, að einhverjar fyrstu till. um það hafi komið fram í sambandi við tillögur skipulagsnefndar atvinnumála eða hinnar svokölluðu Rauðku 1934—35, — þá var alltaf gert ráð fyrir, að ríkið eitt yrði eigandi áburðarverksmiðjunnar. Svo var einnig í því frv., sem ríkisstj. lagði fyrir 1949. En í meðferðinni á Alp. gerist það við síðustu umræðuna í Ed., að bætt er inn í frv. 13. gr., þar sem ákveðið er, að áburðarverksmiðjan skuli rekin sem hlutafélag, svo framarlega sem einstakir aðilar fáist til að leggja fram 4 millj. kr. sem hlutafé. Í 13. gr. stendur greinilega, að áburðarverksmiðjan skuli rekin sem hlutafélag. Og 13. gr. gerir aðeins ráð fyrir þar með breytingum á 2. gr. laganna og svo að nokkru leyti á 4. gr. laganna, sem snertir stjórn verksmiðjunnar. En það eru ekki gerðar neinar ráðstafanir í 13. gr., sem breyta ákvæði 3. gr., sem sé að verksmiðjan sé sjálfseignarstofnun. Hins vegar gerist það nokkru eftir að lögin um áburðarverksmiðju hafa verið samþykkt,

að einstakir ráðh. hér á Alþingi fara að gefa þá yfirlýsingu, að áburðarverksmiðjan sé eign þessa hlutafélags, þótt það standi skýrum orðum í 13. gr. laganna, að áburðarverksmiðjan skuli aðeins rekin sem hlutafélag, að þetta sé aðeins rekstrarhlutafélag, en ekki eignarhlutafélag. Þessar yfirlýsingar nokkurra hæstv. ráðherra stangast þess vegna á við lögin. En eins og yfirlýsingar ráðherra yfirleitt hafa þær það mikið gildi, að það er alveg nauðsynlegt að sem fyrst verði úr því skorið, hvort hér á að vera rétthærra, lögin eins og þau mæla fyrir í 3. gr. eða þessar yfirlýsingar ráðherranna, sem nú hafa verið nokkuð oft endurteknar, að áburðarverksmiðjan sé eign hlutafélagsins.

Það hefur áður verið gerð svo greinilega grein fyrir því, hvað það mundi þýða, ef lítið væri á, að áburðarverksmiðjan væri eign hlutafélagsins, að ég ætla ekki að eyða mörgum orðum um það, aðeins minna hv. þm. á, að auk þessara 4 millj. kr., sem þessir einstöku hluthafar hafa lagt fram, hefur ríkið lagt fram 6 millj. kr. sem hlutafé og þar að auki lánað allt það fé, sem til áburðarverksmiðjunnar þarf, sem mun vera — ja, líklega milli 110 og 120 milljónir króna. Það er þess vegna alveg nauðsynlegt, að það séu tekin af öll tvímæli um eign áburðarverksmiðjunnar, því að því lengur sem þetta óskýra ástand, sem nú er, er látið standa, því erfiðara verður það upp á málarekstur allan í framtíðinni og upp á breytingu á þessu.

Ég býst við, að að ýmsu leyti sé einmitt eins og nú standa sakir heppilegt tækifæri til þess að fá þessa breytingu fram. Ég gat þess á síðasta þingi, að það mundi máskje verða mjög erfitt, svo framarlega sem áburðarverksmiðjan undireins gengi ákaflega vel og gæfi mikinn gróða, að fá þessu breytt. Það mundi ef til vill vera léttara, ef eitthvað gæfi á bátinn. Og að einhverju leyti, þótt vonandi að litlu leyti sé, er eitthvað í ólagi með áburðarverksmiðjunna núna. Það væri mjög æskilegt, að þeir hæstv. ráðh., sem með þetta hafa að gera og þetta þekkja, gæfu hér á Alp. upplýsingar um, hvernig það er, — a. m. k. hefur nokkuð verið fullyrt, að áburðurinn væri of finn, of smá duftkornin, og svo mikið er víst, að nokkuð miklar birgðir hafa safnast fyrir. Það væri mjög æskilegt að fá að vita, hvernig rekstrarafkoma áburðarverksmiðjunnar hefur verið, það sem af er. Það hefur jafnvel heyrzt, að að einhverju leyti mundi þurfa að skipta um nokkuð af þeim vélum, sem starfræktar eru í sambandi við endanlegan frágang og gerð kornanna, þannig að áburðarverksmiðjan þurfi að leggja í nokkurn nýjan, aukinn kostnað í slíku sambandi. Hins vegar munu nokkrar kvartanir hafa komið frá bændum um, að þeim þætti áburðurinn varla nógu nothæfur í því ástandi, sem hann nú er. Þá liggur ákaflega nærri að spyrja: Hvernig er þá með þær birgðir, sem þegar eru til og ég býst við að ríkisstofnanir vafalaust hafi lánað út á? Eru þær að öllu leyti fullgild vara? Og að svo miklu leyti sem einhver hluti — litill hluti vonandi

— af vélasamstæðunni væri ekki sá rétti eða hæfilegi, en það þurfi að breyta þarna um, — hver tekur þann skell á sig? Ef að venju fer um hlutafélög, þá mundi það fyrst og fremst lenda á hlutafélagi, ef um slíkt væri að ræða, og er máskje meiningin. En þá er viðbúið, að hægara yrði en ella, ef svo væri, að fá viðunandi samninga við núverandi hluthafa, sem ella þætti þeir máskje órétti beittir, um, að ríkið yfirtæki þeirra hlutabréf. Ég held þess vegna, að það væri að öllu leyti heppilegur tími að fá fram fullgildingu laganna um áburðarverksmiðju — fá því komið í gegn, að þau séu í gildi, og fá það efasama ástand, sem skapast hefur sumpart út af 13. gr., sem stangast við lögin, og sumpart út af þeim yfirlýsingum hæstv. ráðherra, sem stangast við lögin, út úr heiminum.

Það hefði verið mjög æskilegt, ef hæstv. ríkisstj. álit sig hafa nú þegar aðstöðu til þess og þekkingu, að fá upplýsingar um þetta, sem kvartað hefur verið um viðvikjandi áburðarverksmiðjunni. Það kann nú vel að vera, að hæstv. ríkisstj. hafi ekki þegar rannsakað það nægilega vel eða fengið þær upplýsingar, þannig að hún væri ekki viðbúin að gefa þær nú, en ég mundi mjög óska þess, að hv. fjhn., sem ég mundi leggja til að þessu frv. væri vísað til, athugaði þessi mál og reyndi að fá upplýsingar um, hvernig þessi mál standa, því að vissulega kemur það Alp. við. Þessi stofnun er sköpuð af Alp., og það er ekki hægt að ráðstafa þessari stofnun á neinn hátt án leyfis Alþingis. Alp. kys sjálft meiri hl. stjórnarinnar, svo að það er ekki óeðlilegt, að Alp. fylgist nokkuð með, hvernig gengur um rekstur þessa fyrirtækis, sem er stærsta fyrirtækið, sem íslenska ríkið enn þá hefur lagt í.

Hv. þingmenn hafa áður nokkuð fylgt með þessu máli, því að það hefur verið flutt nokkrum sinnum, ýmist í þessari mynd, sem hér liggur fyrir, eða á annan hátt hér á þingi, svo að málið er orðið hv. þingmönnum nokkuð kunnugt. Ég sé þess vegna ekki ástæðu að svo komnu til þess að orðlengja frekar um það. Ég vil aðeins minna á, að það kom greinilega í ljós strax frá upphafi, þegar þessi breyting var gerð, og strax á fyrstu þingunum þar á eftir, að það var ekki aðeins skoðun Sósfl., að það væri rangt að farið með þær yfirlýsingar, sem gefnar voru um, að verksmiðjan væri eign hlutafélagsins, — sú hin sama skoðun kom einnig fram hjá Alþfl. hér í d. og hans fulltrúum, bæði í fjhn. og hjá þeim, sem þátt tóku í umræðunum. Ég vil þess vegna leyfa mér að vona, að nú á þessu þingi takist að fá þessi lagaþyrsmæli gerð alveg ótvíræð og þetta mikla og nytsama fyrirtæki gert að ótvíræðri eign ríkisins, eins og það hefur alltaf átt að vera samkv. tilgangi og fyrirmælum þeirra frv., sem lögð hafa verið hér fyrir, og raunverulega einnig samkv. fyrirmælum þeirra laga, sem nú gilda um þetta, þó að þau fyrirmæli hafi nokkuð verið dregin í efa.

Ég vil svo leyfa mér að óska þess, að að lokinni þessari umr. verði málinu vísað til 2. umr. og hv. fjhn.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 23 shlj. atkv. og til fjhn. með 23 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

18. Tollskrá o. fl. (frv. SB og GTh).

Á 5. fundi í Nd., 18. okt., var útbýtt:

Fr. til l. um breyt. á l. nr. 62 1939, um tollskrá o. fl. [50. mál] (þmfrv., A. 57).

Á 7. fundi í Nd., 21. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Sigurður Bjarnason): Herra forseti. Á hljóðfærum, sem flutt eru til landsins, er nú allhár tollur, allt að 80%. Á þetta m. a. þátt í því, að þessi tæki, sem ég hygg að menn greini ekki á um að telja verði menningartæki, eru orðin svo dýr, að það er naumast hent öðrum en efnafólki að eignast þau þeirra, sem eftirsóttust eru og nauðsynlegust eru til iðkunar hljómlistar á heimilum almennings. Á ég þar fyrst og fremst við hljóðfæri eins og slaghörpu og orgel, sem eru algengustu heimilishljóðfæri í þessu landi og hafa lengi verið.

Ég hygg, að hv. þm. greini ekki á um það, að æskilegt sé, að hljómlist sé iðkuð sem viðast og sem almennast meðal þjóðarinnar. Meðal allra menningarþjóða er tónmenntun talin snar þáttur í menningarlegu uppeldi þeirra. Ég held þess vegna, og það er skoðun okkar hv. 7. þm. Reykv., sem flytjum þetta frv., að það sé mjög illa farið, að löggjafinn vinni gegn því með geysiháum tollaálögum, að almenningur á Íslandi geti iðkað hljómlist. Við höfum þess vegna lagt til, að tollar af þessum menningartækjum yrðu felldir niður. Í þessu sambandi má á það benda, að bækur eru fluttar til landsins tollfrjálst. Á þær er litið sem menningartæki og þess vegna ekki talið rétt, að á þær séu lagðir tollar. Má þó raunar á það benda, að oft er nú maður í mysunni í bókmenntunum, og ekki er allt það, sem til landsins er flutt bókmenntakyns, til mjög mikillar menningarlegrar uppbyggingar.

Einnig þegar á þetta er litið, verður auðsætt, að sanngjarnt er og eðlilegt, að þau tæki, sem þetta frv. fjallar um, verði flutt inn tollfrjálst. Ég veit, að fram kunna að koma mótbárur um, að ríkissjóður muni tapa allmiklu í tekjum með slíkri ráðstöfun. Ég vil þó á það benda, að innflutningur á þessum tækjum hefur verið svo litill undanfarin ár, einmitt vegna þess, hversu dýr þau eru orðin, að ríkissjóður mun alls ekki missa stóran spón úr sínum aski, þó að þetta frv. verði samþykkt. Samkv. þeim upplýsingum, sem við flm. höfum fengið, voru á s. l. ári flutt inn hljóðfæri fyrir rúml. 975 þús.

kr. að innflutningsverði. Vörumagnstollur, verðtollur og söluskattur af þessum innflutningi nam hins vegar 915 þús. kr. Ég hygg, að sem betur fer standi hagur ríkissjóðs með þeim blóma nú, að ekki sé hættulega stórt skarð höggvið í hans tekjustofna, þó að þetta frv. yrði samþ. og tollur felldur niður af hljóðfærum.

Ég hygg svo, að ég þurfi ekki að hafa þessi orð fleiri. Mér er kunnugt um, að till. hafa verið uppi um það fyrr hér á hv. Alþingi að fara þessa leið. Ég þykist þess því fullviss, að það eigi töluverðu fylgi að fagna, og lýsi mig og okkur flm. þess reiðubúna til þess að vinna með hverjum þeim, sem í þessa átt vill stefna. Ég leyfi mér svo að óska, að frv. verði vísað til 2. umr. og hv. fjhn.

Gylfi Þ. Gíslason: Herra forseti. Þegar þessu frv. var útbýtt meðal okkar þingmanna fyrir fáum dögum, hélt ég satt að segja í fyrstu, að einhverjum hinna ágætu starfsmanna þingsins hefðu orðið á svölitið óvenjuleg, en jafnframt nokkuð spaugileg mistök. Ég hélt sem sé, að skjalaverði hefði orðið á að útbýta gömlum þingskjalabunka frá því í fyrria. Slíkt hefði verið mannlegt og í sjálfu sér ekkert við því að segja. Ástæðan var auðvitað sú, að í fyrria lá hér fyrir hv. þd. frv., sem var svo að segja nákvæmlega eins og þetta og var flutt af mér og hv. 3. landsk. þm. En þegar ég leit svölitið nánar á frv. sjálft, sá ég, að ef um mistök hefði verið að ræða, voru þau svölitið alvarlegri, vegna þess að niður hafði fallið fyrsti liður frv., sem var um það, að nótur, nótubækur og nótanablöð, skyldu vera tollfrjálsar, og það þótti mér heldur verra, ef um misprentun hefði verið að ræða, því að það var verulegt atriði í frv. í fyrria, að nótur og nótubækur skyldu einnig vera tollfrjálsar, ekki hljóðfærin ein. Við enn nánari skoðun á frv. sá ég þó, að þessu var ekki þannig varið, heldur að flm. voru nú aðrir en þeir í fyrria. Hér var því ekki um nein mistök að ræða, heldur endurflutning frv., sem við fluttum í fyrria. Um þetta er í sjálfu sér ekki nema hið allra bezta að segja, að frv. skuli bætast nýir liðsmenn, og sé ég enga ástæðu til að harma það, heldur þvert á móti. En í því sambandi vil ég þó rifja upp, hver urðu örlög þessa máls í fyrria.

Ég átti sæti í þeirri n., sem fékk frv. okkar til meðferðar, hv. fjhn., og var þar einn stjórnarandstöðuliði. Í n. fékkst enginn hinna fjögurra fulltrúa stjórnarflokkanna til þess að ljá frv. liðsyrði og hlaut það því ekki endanlega afgreiðslu í nefndinni. Þetta vissi ég, þegar frv. um breyt. á tollskránni kom til afgreiðslu hér í hv. d. Þess vegna fluttum við flm. frv. einnig till. um breytingar á tollskrárfrumvarpinu, nákvæmlega í þessa átt, og komst hún til atkv., en því miður fékk hún mjög daufar undirtektir. Fyrri liður till. var felldur með 18:6 atkv., — aðeins 6 greiddu því atkvæði, að tollfrelsi hljóðfæra yrði lögleitt, — síðari liðurinn var felldur með 20:7 atkv. Ég man ekki gerla, hvernig fundarsókn var á þessum fundi, en þó minnir mig, að hún hafi verið þannig, að að-

eins einn úr stuðningsliði ríkisstjórnarinnar hafi getað greitt tollfrelsi hljóðfæra atkvæði. Þá hefur þó a. m. k. það skeð síðan í fyrria, að annar af hinum mörgu stuðningsmönnum stjórnarinnar hefur skipt um skoðun og telur núna sanngjarnt og eðlilegt, að tollfrelsi hljóðfæra sé lögleitt, því að nú eru flm. þessa máls tveir úr liði stjórnarsinna. Nú vona ég, að framþróunin á næstunni verði ekki svona hæg, að það þurfi heilt ár eða hartnær til þess að fjölga stuðningsmönnum úr stjórnarliðinu um einn, — vona, að þessir tveir stjórnarsinnar reynist nú það miklir áhrifamenn í sínum flokki og helzt í hinum stjórnarflokknum líka, að málinu verði nú borgið á þessu þingi.

En til viðbótar þessu vildi ég benda á, að það er mjög æskilegt, að upp verði tekið í frv. það ákvæði, sem við í fyrria höfðum í frv. okkar, að nótnabækur og nótnablöð séu einnig tollfrjáls eins og hljóðfærin. Eins og hv. flm. tók fram, er í gildandi lögum um tollskrá svo kveðið á, að erlendar bækur séu tollfrjálsar. Þó er gert ráð fyrir því, að tekinn sé tollur af bókum, sem íslenskir útgefendur láta prenta erlendis. Þessi bókatollur á íslenskum bókum, prentuðum erlendis, er eins konar verndartollur fyrir íslenska bókagerð. Þessi verndartoll-ákvæði hafa einnig verið látn gilda um íslenskar bækur. Sá er þó hér á grundvallarmunur, að íslenskar bækur er hægt að prenta hér á Íslandi, og má því til nokkurs sanns vegar færa, að ekki sé óeðlilegt að vernda þá bókagerð með nokkrum tolli á íslenskar bækur, ef þær eru prentaðar erlendis. Hins vegar verða íslenskar nótur mjög torveldlega prentaðar hér heima. Engin íslensk prentsmiðja hefur yfir að ráða fullkomnum tækjum til að prenta nótur, þær verður því að prenta erlendis, og þess vegna er mjög óeðlilegt að láta þessi tollverndarákvæði gilda um nótur einnig. Einhver heimild mun vera til í lögum fyrir því að veita undanþágu frá tolli af íslenskum notum, og stundum mun þeirri undanþáguheimild hafa verið beitt, en það er ekki nægilegt. Er íslenskum tónskáldum, sem sum hver hafa dvalið lengi og dvelja enn erlendis, að þessu mikið óhagræði, að þurfa alltaf undir högg að sækja hjá ríkisvaldinu hér um það, hvort af verkum þeirra þurfi að greiðast tollur, þegar þau eru flutt til heimalands þeirra.

Þessu tel ég því mjög æskilegt að breytt verði, og fari svo, að málinu verði vísað til hv. fjhn., þar sem ég á sæti, þá mun ég beita mér fyrir því og vænti þess, að flm. frv. og allir þeir, sem þeir vonandi vinna nú til fylgis við málið, ljái þessu atriði einnig liðsinni.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 21 shlj. atkv. og til fjhn. með 20 shlj. atkv.

Nefndarálit frá minni hl. fjhn., á þskj. 766, var útbýtt 9. maí, en frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

19. Menntun kennara.

Á 6. fundi í Nd., 19. okt., var útbýtt:

Fr. til l. um breyt. á l. nr. 16 12. marz 1947, um menntun kennara [51. mál] (þmfrv., A. 59).

Á 7. fundi í Nd., 21. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Jónas Rafnar): Herra forseti, í gildandi lögum frá 1947 um menntun kennara er það tekið fram, að húsmæðrakennaraskóli skuli starfa í Reykjavík. Með frv. þessu er lagt til af flm., að lögum verði þannig breytt, að heimilt sé að lokinni rannsókn að ákveða skól-
anum stað annars staðar á landinu. Á bak við frv. liggur sú skoðun okkar, að það sé engin ástæða til þess að hafa það beinlínis ákveðið í lögum, hvar skólinn skuli starfa, en sjálf-sagt sé, að fræðslumálastjórnin geti ákveðið það einhliða, hvar hún telur heppilegast að starfrækja skólann. Það er engin ástæða til þess að vera að binda alla sérskólana hér á landi við Reykjavík. Það er alveg eins heppi-legt að dreifa þeim út um landið, þar sem góð-
ar aðstæður að öllu leyti eru fyrir hendi. Í því sambandi má t. d. minna á íþróttakennaraskól-
ann, sem starfræktur hefur verið í lengri tíma á Laugarvatni. Erlendis mun víða hafa verið tekinn upp sá háttur að flytja skólana úr stór-
bæjunum og einmitt til smærri bæjanna úti á landi, og ég tel að mörgu leyti heppilegt, að slík þróun yrði einnig hér hjá okkur.

Á síðasta þingi var flutt frv., sem stefndi í sömu átt og þetta frv., sem nú liggur fyrir, og þó að menn hefðu nú varla getað búist við því, þá varð þetta mál eitt hið mesta hitamál hér á hv. Alþingi. Það stóð þannig á, að um sama leyti og frv. var flutt, var húsmæðra-skólinn á Akureyri ónotaður, og það lá einmitt fyrir tilboð frá stjórn húsmæðraskólans um að afhenda húsið handa húsmæðrakennara-skólanum. Á sama tíma lá það einnig fyrir, að húsmæðrakennaraskólinn þyrfti innan skamms að víkja úr því húsnæði, sem hann hafði haft í Háskóla Íslands.

Um aðstöðu til skólahalds á Akureyri fyrir húsmæðrakennaraskóla er það að segja í stuttu máli, að þarna er um nýtt hús að ræða, sem er að öllu leyti mjög vel úr garði gert. Þar væri mjög heppilegt að hafa heimavist fyrir nemendur, og eins og ástætt er í dag, þá eru ekki nema einir tólf nemendur í húsmæðra-kennaraskólanum. Auk þess eru á Akureyri hin beztu skilyrði til garðræktar, en eins og kunn-ugt er, þá er það eitt af verkum húsmæðra-kennaraskólans að kenna húsmæðrakennurum slík verk.

En það, sem er meginatriði í þessu máli, er þó ekki, að endilega þurfi að flytja húsmæðra-kennaraskólann til Akureyrar, heldur hitt, að við flm. lítum svo á, að það sé engin ástæða til þess að binda skólahaldið endilega við Rvík,

það eigi að vera verkefni fræðslumálastjórnarinnar að ákveða þessum skóla stað. Í þessu sambandi vil ég vekja athygli á einu atriði, sem raunar hefur verið allmikið rætt, að nú þegar sé búið að byggja allt of marga skóla hér á landi. Það blasir nú þegar við, að ýmsir skólar, sem áður voru þéttskipaðir nemendum, standa núna því miður hálfþómir. Þó má benda á, að þrátt fyrir þessa þróun er enn eftir að byggja og koma upp skólum, eins og t. d. kennaraskóla hér í Rvík. Kennaraskólinn hefur haft gamalt húsnæði, og það er full þörf á því og sanngirnismál, að byggt sé yfir þá merku kennslustofnun. Eins má benda á það, að hjúkr-unarkvennaskóli hefur enginn verið byggður enn hér á landi. Ég minnst þess, að það eru ein tvö eða þrjú ár síðan fjv. var boðið upp í landsspítala að líta á húsakynni hjúkr-unarkvennaskólans. Satt að segja urðu nm. steinhissa, þegar þeir sáu þær aðstæður, sem þessi skólastofnun í mörg ár hefur þurft að búa við, og það er ekki stætt lengur á öðru en að koma upp myndarlegum skóla fyrir þessa stofnun. Það hafa verið tekin upp á fjárlög framlög til byggingar kennaraskólans og einnig til hjúkr-unarkvennaskólans, og það hlýtur að vera krafa allra réttisýnna manna, að þessum stofnunum verði sem allra fyrst komið upp.

Til þess að fyrirbyggja allan misskilning vil ég undirstrika það og endurtaka, að það felst ekki í frv., að húsmæðrakennaraskólinn verði fluttur norður til Akureyrar, heldur er stefnt að því í frv., að fræðslumálastjórnin hafi heimild til þess að velja þessum skóla stað, þar sem skilyrði og allar aðstæður eru bestar fyrir hendi.

Ég óska eftir því að lokinni þessari umr., að málinu verði vísað til 2. umr. og hv. menntmn.

ATKVGR.

Fr. v. vísað til 2. umr. með 22 shlj. atkv. og til menntmn. með 23 shlj. atkv.

Á 21. fundi í Nd., 22. nóv., var frv. tekið til 2. umr. (A 59, n. 168).

Frsm. (Gunnar Thoroddsen): Herra forseti. Frv. þetta fjallar um staðsetningu húsmæðrakennaraskólans. Nú segir í lögum frá 1947 um menntun kennara, að húsmæðrakennaraskólinn skuli starfa í Reykjavík eða nágrenni hennar, en í frv. er gert ráð fyrir að breyta þessu á þá lund, að skólinn skuli starfa í Reykjavík eða á þeim stað öðrum, er fræðslumálastjórnin að undangenginni rannsókn á aðstæðum til skólahaldsins kann að telja hentugri.

Nú er það ýmist í lögum um skóla, að staðsetning er ákveðin eða hún er frjáls. Þannig er t. d. í þessum sömu lögum frá 1947, um menntun kennara, að um sjálfan Kennaraskóla Íslands er ekkert ákveðið, hvar í landinu hann skuli vera. Varðandi Handiðakennaraskóla Íslands, sem einnig er fjallað um í sömu lögum, er ekki heldur ákveðið, hvar hann skuli staðsettur. Í lögum um sjálfan Háskóla Íslands er hvergi tekið fram, hvar hann skuli vera. Þann-
Alpt. 1954. C. (74. löggjafarþing).

ig er þetta víðar, en um aðra skóla er ákveðið, hvar þeir skuli staðsettir. Í lögum um menntaskóla segir, að menntaskóli skuli vera í Reykjavík og annar á Akureyri, en hinn þriðji í sveit, án þess að það sé nánar tilgreint.

Þessi skóli, húsmæðrakennaraskólinn í Reykjavík, sem nú er, hefur starfað hér frá stofnun, en verður húsnæðislaus eftir tvo vetur. Þá liggur fyrir að ákveða, hvort unnt sé að nota einhver húsakynni, sem til eru, til starfseminnar eða hvort byggja þurfi að nýju. Fyrir menntmn. eða fyrir Alþingi liggja mér vitanlega engin gögn til þess að kveða endanlega á um þetta, en n. virðist sjálfsagt, að sú ákvörðun sé falin fræðslumálastjórninni á hendur, eftir að hún hefur kynnt sér allar aðstæður. Skólanefnd og skólastjóri húsmæðrakennaraskólans hafa fært fyrir því ýmis rök, að heppilegast sé að hafa skólann hér í Rvík, og þótti n. rétt að láta prenta sem fylgiskjal með nál. álit skólanefndar og skólastjóra.

Ég skal ekki fara um þetta mál fleiri orðum, en n. mælir með því, að frv. sé samþykkt, og telur sig ekki hafa aðstöðu til að dæma um það, hvar skólinn skuli staðsettur, en rétt sé að hafa þá þann háttinn á hér, eins og er í lögum um marga aðra skóla, að fræðslumálastjórninni sé falið ákvörðunarvaldið að athug-
uðum öllum aðstæðum, hvar skólinn skuli staðsettur.

Kristín Sigurðardóttir: Herra forseti. Samkvæmt lögum skal húsmæðrakennaraskóli starfa í Reykjavík eða nágrenni hennar. Með frv. því, sem hér liggur fyrir á þskj. 59, er lagt til, að lögumum verði breytt á þann veg, að fræðslumálastjórninni sé heimilt að ákveða skólanum stað utan Reykjavíkur, ef æskilegt teldist að undangenginni rannsókn á aðstæðum til skólahaldsins.

Það virðist nú ekki vera nein stórvægileg breyting, þó að slík heimild sé sett inn í lög-
in, en það vita allir, að á bak við er einmitt ákveðin hugmynd um að flytja skólann út á land í einhvern af þeim húsmæðraskólum, sem nú standa auðir eða lítt notaðir, og hefur þá helzt verið bent á Húsmæðraskóla Akureyrar. Í fljótu bragði sýnist þetta vera heppileg lausn á húsnæðisvandamáli húsmæðrakennaraskólans, sem verður nú bráðlega að rýma það húsnæði, er hann hefur haft í Háskóla Íslands, og verður húsnæðislaus eftir 1½–2 ár. En ef allar aðstæður eru athugaðar, kemur ýmislegt fram, sem vert er að gefa gaum. Skólanefnd húsmæðrakennaraskólans hefur sent öllum hv. alpm. bréf til skýringar afstöðu sinni til frv. og er það prentað hér sem fskj. með nál. hv. menntmn. á þskj. 168. Sé ég ekki ástæðu til að lesa það upp, býst við, að hv. þm. hafi kynnt sér það. Það er einróma álit skólanefndar og skólastjóra húsmæðrakennaraskólans, að skólinn eigi að vera í höfuðstað landsins, og eru færð fyrir því ýmis rök. Veigamestu rökin virðast mér vera þau, að til þess að skólahúsið á Akureyri geti hentað starfsemi húsmæðrakennaraskólans, þarf að gerbreypa allri innréttingu hússins. Yrði sú breyting mjög kostnaðarsöm,
9

eins og breytingar á húsum ávallt eru. Auk þess yrði ekki hægt að koma þar öllu eins haganlega fyrir og ef byggt yrði yfir skólann nýtt hús.

Kostnaður við skólahaldið hlýtur og óhjákvæmilega að verða mun meiri, ef skólinn starfar úti á landi, heldur en í Reykjavík, þar sem auðveldast er að fá hina færustu sérfræðinga til kennslu við skólann og þar sem nemendur geta stundað verklegar æfingar í efnafræði og næringarefnafræði við atvinnudeild háskólans. Ef skólinn hins vegar starfaði utan Rvíkur, yrði að koma á fót sérstakri rannsóknarstofu fyrir matvæli í skólanum sjálfum.

Skólastjóri húsmæðrakennaraskólans telur, að ef byggt er yfir skólann, þurfi það alls ekki að vera neitt stórhýsi. Nægja mundi hús af líkri stærð og gott fjölskylduhús. Eg hef hér með höndum lista yfir það, sem rúmast þarf í skólahúsinu, og vil ég lesa hann upp, með leyfi hæstv. forseta, af því að hann gefur ágæta hugmynd um stærð hússins. Það er þá fyrst: Flokkaeldhús, sem er álika og 3–4 litil fjölskyldueldhús, heimiliseldhús lítið, borðstofa fyrir 24, kennslustofa fyrir 12, lítið þvottahús og straustofa, skrifstofa, kennaraherbergi, fataherbergi, snyrtiherbergi fyrir kennara og nemendur og geymslur. Af þessari upptalningu má sjá, að hér er engan veginn um stórhýsi að ræða. Það dýrasta við svona hús yrði sennilega eldhúsið, en við það er það að athuga, að skólinn á sjálfur hina þrýðilegustu eldhúsinnréttingu, sem hægt er að flytja í hina nýju byggingu, og mundi það að sjálfsögðu spara töluvert.

Teiknistofa húsameistara ríkisins hefur gert lauslega tillöguupprátt að fyrirhuguðum skóla. Er þar gert ráð fyrir einnar hæðar húsi með kjallara undir nokkrum hluta þess. Lausleg áætlun um kostnað við allt húsið nemur þar 750 þús. kr. Á yfirstandandi fjárlögum sé ég, að húsmæðrakennaraskólanum eru ætlaðar 200 þús. kr. í byggingarstyrk. Gerum ráð fyrir, að á næsta ári yrði álika upphæð veitt til skólans. Er þá strax kominn líðlega helmingur upp í áætlað húsverð.

Í skýrslu skólanefndar segir, að skólinn starfi þrjú samfelld námstímabil, samtals 22 mánuði, með aðeins 2 vikna sumarleyfi, námsefnið sé mikið og námið erfitt, en það, að skólinn starfar að Laugarvatni um sumartímann, skapi þá tilbreytingu um skólalífið, sem komi í veg fyrir námsþreytu hjá nemendum. Útilokað er talið, að skólinn geti starfað áfram að Laugarvatni að sumrinu, ef hann yrði fluttur til Norðurlandsins. Þar sem þetta er alhliða skóli, þ. e. a. s. skóli, sem ætlaður er jafnt fyrir þá nemendur, sem ætla sér að kenna í kaupstöðum, og þá, sem ætla sér að kenna við skóla í sveitum, er nauðsynlegt, að nemendum gefist kostur á að þroskast og auka þekkingu sína á sem flestum sviðum, með því t.d. að skoða stofnanir og verksmiðjur, sem framleiða matvæli, söfn og ýmiss konar sýningar, sem mestur og bestur aðgangur er að hér í Rvík. Töluvert atriði og ekki ómerkilegt er það, að áætlað er að koma upp sérstakri deild við skólann, er kenni þeim, sem

ætla sér að verða ráðskonur, t. d. við sjúkrahús, ýmiss konar hæli, skóla eða stofnanir. Þá hefur sú hugmynd skotið upp kollinum, að skólinn verði gerður að deild í Háskóla Íslands. Yrðu þá nemendur auðvitað að hafa lokið stúdentsprófi, áður en þeir fengju upptöku í skólann. Skólastjóri húsmæðrakennaraskólans hefur kynnt slíkum skólum í Ameríku og litist vel á þá, en enn þá er þetta aðeins hugmynd, sem heyrir framtíðinni til.

Að öllu þessu athuguðu er ég á þeirri skoðun, að hagkvæmast sé, að skólinn verði ekki fluttur út á landið, en verði áfram hér í Rvík. Sýnist mér því vera alger óþarfi að breyta gildandi lögum um þennan skóla og mun ekki greiða atkvæði með frv.

Jónas Rafnar: Herra forseti. Það er nú ekki langt mál, sem ég ætla að flytja að þessu sinni. Eg ætla aðeins að leyfa mér að gera nokkrar athugasemdir við ræðu hv. 3. þm. Reykv. (KS).

Þingmenn hafa nú fengið nokkuð merkilegt plagg frá stjórn húsmæðrakennaraskólans, og ég geri ráð fyrir því, að það sé enginn hissa á því, þó að sú ágæta stjórn mæli gegn því, að skólinn sé fluttur úr Rvík. Stjórnarmeðlimir skólans eru allir búsettir Reykvikingar, og yfirleitt mun sá skilningur vera nokkuð mikið ríkjandi hér í bænum, að hér séu allir hlutir best komnir og ef einhver stofnun hafi hér tekið til starfa, þá sé hreinn voði að flytja hana út fyrir höfuðstaðinn.

Það er nú ekki ástæða til þess að fara út í efni þessa bréfs. Eg vildi þó leyfa mér að benda aðeins á nokkur atriði.

Því er haldið fram í þessu bréfi, að það verði ákaflega erfitt að fá fullnægjandi kennara-fjölda á Akureyri til þess að sinna störfum við húsmæðrakennaraskólann. Þessi fullyrðing er algerlega út í bláinn, og ég vil leyfa mér að segja, að hún sé byggð á fullkomnum misskilningi. Á Akureyri eru ekki síður góðir kennarar en hér í bænum, og ég vil í því sambandi sérstaklega minna á kennara menntaskólans. Þá höfum við í bænum ágæta lækna, sem ég er sannfærður um að séu færir um að kenna næringarefnafræði, sem mér skilst að forstöðumaður skólans leggi mjög mikla áherzlu á. Einnig er ágætur kennari á Akureyri í efnafræði.

Annars er það dálítið undarlegt, að það virðist vera lögð einhver sérstök áherzla á það, að húsmæðrakennaraskólinn þurfi betri kennara en aðrir skólar á landinu. Mér finnst þetta nokkuð undarleg skoðun, og mér finnst það nokkuð undarleg röksemdafærsla hjá hv. skólanefnd að leggja á það mjög mikla áherzlu, að kennarar skólans geti haft aðgang að söfnum háskólans. Ef þessi skoðun væri á rökum reist, þá sé ég ekki annað en að við verðum að flytja allar okkar menntastofnanir hingað til Rvíkur. Ef sú skoðun er einnig á rökum reist, að nemendur húsmæðrakennaraskólans þurfi endilega að hafa aðstöðu til þess að sinna leiklistarlífi, sækja þjóðleikhús hér í Rvík, þá má einnig segja það, að full ástæða sé til þess, að menntaskólinn á Laugarvatni og menntaskólinn á Akureyri séu einnig fluttir hingað til Reykja-

víkur, til þess að nemendur þeirra geti búið hérna í Reykjavíkursælnni og notið allra þeirra miklu hlunninda, sem höfuðborgin hefur að bjóða fram yfir landsbyggðina.

Eins og ég tók fram í byrjun, þá ætla ég ekki að fara ýtarlega út í þetta mál. Það hefur verið gert nokkrum sinnum áður. En ég vildi þó aðeins í sambandi við þá fullyrðingu hv. 3. þm. Reykv., að húsmæðraskólahúsið á Akureyri væri ekki hentugt, upplýsa það, að fjv. Alþingis var fyrir skömmu norður á Akureyri og gafst þá einmitt tækifæri til þess að skoða þetta ágæta hús, og ég þori að fullyrða það, og ég fer ekki með neinar fjarstæður, að hverjum einasta fjárveitingarnefndarmanni leizt þannig á húsið, að þeir töldu, að þetta væri einmitt mjög hentugur staður fyrir húsmæðrakennaraskólann. Það er hrein fjarstæða hjá hv. þm. að halda því fram, að einhvern sérstakan kostnað muni leiða af því að breyta húsinu. Húsið er á allan hátt mjög fullkomið, enda nýbyggt, og ég leyfi mér að fullyrða, að það muni kosta sáralitla peninga að gera þær breytingar, sem nauðsynlegar kunna að verða.

Hv. þm. hélt því fram áðan, að húsmæðrakennaraskólinn þyrfti ekki nema á litlu húsi að halda, mér skildist ef til vill ekki á stærra húsnæði að halda en meðalfjölskylda þyrfti hér í bænum. Ég man nú ekki betur en að það sé tekið fram í lögum um húsmæðrakennaraskólann, að þegar húsmæðrakennaraskólinn fái eigið húsnæði, þá eigi að byggja heimavist við skólann. Verði byggt yfir húsmæðrakennaraskólann, þá leiðir það af sjálfu sér, að um leið verður byggt heimavist fyrir skólann. Nemendur skólans eru núna í vetur, að því er mig minnir, 12 að tölu, og enginn getur vitað, hve margir þeir kunna að verða síðar meir, svo að það hlýtur að vera öllum hv. þm. ljóst, að verði farið út í að byggja yfir húsmæðrakennaraskólann hér í bænum, þá muni það kosta mjög verulegar upphæðir, og ég vil leyfa mér að segja, að sú fullyrðing, að þarna sé um litinn, óverulegan kostnað að ræða, er algerlega út í bláinn og því miður sett fram í blekkingskyni.

En svo er að sjálfsögðu sú hlið á þessu máli, hvort þm. vilja almennt fara út í það að byggja yfir þennan skóla, á sama tíma sem hægt er að flytja skólann á annan stað með tiltölulega litlum kostnaði og meðan ekki er búið að byggja yfir kennaraskólann hér og hjúkrunarkvennaskóla, — hvort þm. vilja yfirleitt taka upp þá stefnu að sýna fullkomið ábyrgðarleysi í þessum málum, þegar ljóst liggur fyrir, að við erum þegar búnir að byggja það marga skóla í þessu landi, að þeir standa margir hverjir ónotaðir, en eftir er að byggja þá skóla, sem brýnust þörf er fyrir, og á ég þar sérstaklega við kennaraskólann og hjúkrunarkvennaskólann.

Jörundur Brynjólfsson: Herra forseti. Af ræðu síðasta ræðumanns, hv. þm. Ak., er það ljóst, ef þessi breyting á lögum um húsmæðrakennaraskóla verður samþykkt, til hvers hann ætlast. Af orðum hans verður ekki ann-

að ráðið en hann ætlist beinlínis til þess, þegar lokið er þeim tíma, sem húsmæðrakennaraskólinn hefur ráð á húsnæði í því rúmi, sem hann er nú, að þá verði skólinn fluttur til Akureyrar. En því þá ekki að flytja þrtt. um það, ef það er tilætlunin? Hvers vegna er þá verið að fela fræðslumálastjórninni að ákvarða skólanum stað, ef tilætlunin með þessari lagabreytingu er sú, að skólinn skuli fluttur til Akureyrar? Það væri miklu hreinlegra. Þá gengju menn ekki í neinar grafgötur með það, hver tilætlunin væri með þessari lagabreytingu. Nú er þetta á huldu, ætlað til þess, að fræðslumálastjórnin taki ákvörðun um það, en þó hnigur breytingin og ég tala nú ekki um ræðan hjá hv. fyrri flm. þessa máls eingöngu í þá átt, að fyrirætlunin sé að flytja hann norður til Akureyrar, sakir þess að þar er húsnæði, sem nú mun ekki notað, og mér skilst á ræðu hv. fyrri flm. frv., að hann búið við því, að það verði ekki notað til húsmæðrakennslu eða í þágu húsmæðrakennslunnar í landinu. Um það vil ég ekkert fullyrða, þar brestur mig kunnugleika, og ég treysti mér ekki heldur til að segja um það, hvernig þau mál kunna að ráðast hvað snertir aðsókn að þessum skóla á Akureyri. En eitt er víst, að þó að horfið yrði að því ráði að flytja skólann til Akureyrar með þeim útbúnaði, sem á skólahúsinu er, þá er það alveg sjáanlegt, að það verður að gerbreyta húsinu. Það er óhugsandi, ef þessi skóli flytur norður til Akureyrar, annað en að hann sækir stúlkur úr hinum ýmsu landshlutum, flestar aðkomustúlkur, og þá yrði ekki annað mögulegt en að sjá þeim fyrir húsnæði í skólanum. Það leiðir því af sjálfu sér, að það verður að gerbreyta þessu húsi frá því, sem það er nú. Og þeir, sem þekkja til húsnæðis og hvernig því er varið, ef á að gerbreyta innréttingu húsa, fara nærri um það, hvort það kostar ekki mikið fé. Meira að segja er það oft, að slíkar breytingar kosta öllu meira en nýsmíði frá byrjun. Það er þess vegna hvað kostnaðarhliðina áhrærir ekki veigamikil ástæða, að það sparist mikið fé við útbúnað á húsi skólans að flytja hann norður og breyta því húsi, sem hefur verið ætlað til húsmæðrakennslu, en á annan veg, og þessi skóli setjast þar að.

Þá er engan veginn heldur hægt að gera lítið úr þeim ástæðum, sem fram koma af hálfu stjórnar skólans í því fskj., sem hv. menntmn. hefur látið prenta með sínu nál. Þar er réttilega vikið að því, hvað mikilvæg þessi fræðsla er, hversu mikilvægt það er fyrir skólann og starfsemi hans og fyrir stúlkurnar, sem þangað sækja nám upp á undirbúning fyrir starf sitt í framtíðinni, að þær njóti góðrar kennslu. Nú vil ég ekki segja, að það séu ekki ágætir menn til að kenna á Akureyri það, sem þeir hafa búið sig undir að kenna; það dettur mér ekki í hug. Ég veit, að þar er margt ágætismanna. En þeir hafa ekki, að ég ætla, þá sérþekkingu til að bera, sem er einmitt mikilvæg við þessa kennslu, sem þarna á að fara fram. Það er réttilega á það bent og mun ekki vera hægt að vefengja, að hér er aðeins

einn sérfræðingur í næringarefnafræði, dr. Júlíus Sigurjónsson, sem hefur kennt þá námsgrein við skólann frá byrjun. Einmitt þessi námsgrein og þessi kennsla er mjög mikilvæg fyrir nemendur skólans. Það er ekki völ á slíkum kennara á Akureyri til þess að kenna þessa námsgrein. Þó að einhver kennsla í henni ætti sér stað, þá mundi hún ekki verða á sama hátt og í höndunum á þessum manni. Þá er og að því vikið, að annar mjög þekktur maður og góður lærdómsmaður í sinni grein, prófessor Trausti Ólafsson, hafi kennt við skólann. Og ætlunin er auðvitað af hálfu stjórnar húsmæðrakennaraskólans að fá þessa menn til að kenna áfram, ef skólinn verður hér eða það nærri Reykjavík, að unnt sé að ná til þeirra og fá þá til að annast kennsluna.

Þá er og réttilega að því vikið, sem engan veginn er lítilvægt atriði, að við hinar verklegu æfingar hjá námsmeyjunum er leitað til ýmissa annarra skóla, til skólaeldhúsa, sem eru mörg hér í bænum, og þar fá stúlkurnar sína verklegu æfingu, sem verður vitaskuld fjölbreyttari og meiri með því, að leitað er til þessara skóla, húsrúm meira og verkleg æfing hjá stúlkunum verður miklu meiri fyrir þessar sakir. Þetta mundi mjög svo dragast saman og verða í minni stíl, ef skólinn yrði fluttur héðan úr bænum, þótt til Akureyrar yrði.

Þá er og það upplýst í þessari grg. af hálfu stjórnar skólans, að á sumrin hafa stúlkurnar verið í sveit, á Laugarvatni, og tekið þátt í fjölbreyttu starfi þar, bæði hvað áhrærir garðrækt, bæði í köldum og í volgum jarðvegi, og einnig tekið þátt í mjóltum og meðferð mjólk-urafurða á búinu á Laugarvatni. Þetta er bæði nauðsynlegt og gagnlegt fyrir stúlkurnar, auk þess sem þetta eru hollustu ráðstafanir og stúlkunum bæði gagnlegar og nauðsynlegar, einmitt að taka þátt í sem viðtækustu starfi, því að það skilst mér, að ekki sé meiningin, að þær stúlkur, sem njóta þessarar tilsagnar og fræðslu, eigi endilega allar að vera kennarar við húsmæðraskóla í kaupstað, heldur eigi þær einnig að taka þátt í kennslu í skólum hvar sem þeir nú annars eru og úti í sveitum, og þá er það vitaskuld mjög þýðingarmikið, að þessir kennarar og þessar stúlkur, sem til þessa starfs læra, fái sem viðtækasta þekkingu á þeim viðfangsefnum, sem þær kunna að koma til með að starfa að. Auk þess geri ég engan veginn lítið úr því atriði, að einmitt taki stúlkurnar þátt í þessu starfi úti í sveit á sumrin, það verður áreiðanlega þeim til hvíldar og hressingar, en auk þess verða þær enn betur undir starf sitt búnar með þessu fyrirkomulagi.

Það er að því vikið einnig af hálfu stjórnar skólans, að skólinn muni ekki þurfa á neinu stórhýsi að halda, þó að það verði annaðhvort að leigja eða byggja fyrir hann, og það skilst mér að sé eðlilegt, ef gert er ráð fyrir því, að hann sé hér annaðhvort í bænum eða svo nærri honum, að unnt sé að njóta aðstöðunnar, sem Reykjavík veitir í þessum efnum aðalnámstímann, sem vitaskuld verður að vetrinum, og hygg ég, að úr því að svo er ástatt,

þá fari ekki að verða mikill munur á kostnaðinum við byggingu nýs skólahúss í þágu þessa skólahalds og þeirri breytingu, sem yrði að gera á skólahúsinu á Akureyri og sjáanlegt er að stefnt er að með þessari breytingu; enda dregur hv. fyrri flm. enga dul á það, hvað fyrir honum vakir með að flytja frv. um þessa breytingu á lögunum um menntun kennara, að það er beinlínis til þess gert að flytja þennan skóla norður á Akureyri og alls ekki gert í öðrum tilgangi. Þó að það sé látið svo í veðri vaka, að fræðslumálastjórnin eigi að ákveða þennan stað, þá er áreiðanlega tilætlunin með flutningi þessa frv. og mundi verða túlkað svo með samþykkt þess, eftir því, hvernig mælt er fyrir því, að það skyldi flytja skólann norður, þegar hann sleppir því húsnæði, sem hann er í nú. Verð ég að segja, að þá hefði verið nær að hafa það skýrt ákveðið í þessu frv., að að tveimur árum liðnum eða svo skyldi flytja þennan skóla norður til Akureyrar. Það er hvort sem er það, sem vakir fyrir hv. fyrri flm. og kannske hv. flm. báðum. Það veit ég reyndar ekki um. En ég heyri það af því, hvernig hv. fyrri flm., þm. Ak., túlkar þetta mál, að það er hans tilgangur með flutningi frv.

Hv. flm. vék að því, að mér skildist, að það væri óþarft að setja allar stofnanir niður hér í Reykjavík. Ég veit ekki, hvort ég stend nær því, að slíkt skuli gert, heldur en hv. þm. Ak. En um þá stofnun, sem kemur til með að hafa beztan undirbúning fyrir nemendur sína með því, að hún sé hér eða mjög nærri Reykjavík, og hvergi annars staðar hefur líka aðstöðu um það, að nemendurnir verði jafnvel undir það starf búnir, sem gert er ráð fyrir að þeir geri sér að lífsstarfi, þegar þeir koma frá skólunum, þá verð ég að segja það, að þá kys ég, að skólinn sé þar staðsettur, sem hann nýtur sín bezt og maður hefur mesta von að komi að sem beztu gagni fyrir þjóðina.

Úr því nú að svo er ástatt um þetta, að ekki er aðkallandi að gera þessa lagabreytingu, þó svo að til þess kæmi síðar meir, að skólinn yrði fluttur eitthvað úr Rvík, þá finnst mér enga nauðsyn bera til þess, að þetta frv. sé samþ. nú, og nægur tími vinnist til að ihuga þetta mál betur, og mér þykir málið engan veginn nógu undirbúið til þess, að þessi ákvörðun verði tekin nú á þessu þingi, þar sem breytingin sjáanlega er eingöngu flutt til þess og það er ætlað til þess, að það verði sama sem fyrirmæli um það, að skólann skuli flytja í burtu.

Þetta málefni finnst mér að hæstv. ríkisstj. hefði því átt að kynna sér betur milli þinga og málið kæmi betur undirbúið og ihugað fyrir þingið, ef til þess ætti að koma að gera einhverja aðra ráðstöfun með skólann eða búsetu hans en nú er. Ég vil því leyfa að gera það að till. minni, að þessu máli verði vísað til hæstv. ríkisstjórnar.

Jónas Rafnar: Herra forseti. Hv. 1. þm. Árn. var að bera mér það á brýn áðan, að þetta mál væri eingöngu flutt til þess að koma hús-

mæðrakennaraskólanum til Akureyrar. En sannleikurinn í málinu er sá, að það hafa ýmsir litið svo á, — og meðal þeirra er ég, — að húsmæðraskólinn á Akureyri væri einmitt hentugur fyrir Húsmæðrakennaraskóla Íslands og það væri ástæða til þess að flytja hann til Akureyrar, þar sem húsmæðrakennaraskólinn yrði húsnæðislaus innan skamms. Hins vegar hef hvorki ég né hv. meðflm. minn talið æskilegt, að við værum beinlínis að grípa fram fyrir hendurnar á fræðslumálastjórninni. Við höfum litið svo á, að það væri réttast og eðlilegast í þessu máli, að fræðslumálastjórnin ákvæði sjálf, hvar skólinn ætti að vera, og það er einmitt stefnt að því með þessu frv., að fræðslumálastjórnin eftir nákvæma yfirvegun ákvæði það sjálf, hvort ástæða sé til þess að flytja skólann úr núverandi húsnæði og þá hvert.

Ég er satt að segja hissa á því, að hv. 1. þm. Árn. skuli mælast til þess, að þessu máli verði vísað til hæstv. ríkisstj. Frv. sjálft felur það í sér, að einmitt ríkisstj. sjálf kemur til með að fjalla um það. Það er einmitt hæstv. menntmrh., sem kemur til með að ákveða, hvort ástæða sé til þess að flytja skólann burt. Af þeirri ástæðu er till. hv. þm. algerlega óþörf, og ég er satt að segja steinhissa á því, að hann skuli koma með hana hér fram í sambandi við þetta mál.

Það eru aðeins nokkur atriði, sem ég vildi leyfa mér að leiðrétta. Hv. þm. leggur mjög mikið upp úr því, að hér í Rvík sé aðstaða fyrir húsmæðrakennaraskólann til þess að hafa námskeið fyrir nemendur sína. Ég vil benda á það, að á Akureyri er starfandi mjög stór gagnfræðaskóli og þar er einnig starfandi mjög stór menntaskóli, auk þess fleiri skólar. Mér skilst, að þar sé nákvæmlega sama aðstaða og hér í bænum. Hún er að vísu smærri, en það eru ákaflega svipuð skilyrði. — Þá leggur hann mjög mikið upp úr því, að stúlkurnar geti verið áfram að sumrinu í hans ágæta kjördæmi, Árnessýslu, eða á Laugarvatni. Ég get upplýst það, að verði skólinn fluttur til Akureyrar, þá er þar einmitt ágæt aðstaða til hvers kyns garðræktar. Við skólahúsið á Akureyri er ágæt lóð, og þar er hægt að hafa alla þá garðyrkju, sem ég geri ráð fyrir að nauðsynlegt sé fyrir skólann að hafa. En verði litið svo á, að það sé nauðsynlegt og æskilegt fyrir nemendur skólans að hverfa burt úr bænum að sumrinu til, þá getur hann alveg eins farið að Laugarvatni, jafnvel þó að hann starfi yfir veturinn á Akureyri. Ég vil einnig benda á það, að hann gæti undir svipuðum kringumstæðum einnig flutzt að Laugum. Þar er nægur jarðhiti, og ég geri ráð fyrir því, að ekki sé síður góð aðstaða til garðræktar að Laugum í Reykjadal heldur en á Laugarvatni.

Ég sé svo ekki ástæðu til þess að fara fleiri orðum um málið, en ég vil endurtaka það, að ég er hissa á þessari till. hv. þm., vegna þess að frv. felur það sjálft í sér, að hæstv. ríkisstj. kemur sjálf til með að taka ákvörðun um það, hvort skólinn verði fluttur úr núverandi húsakynnum.

Gylfi P. Gíslason: Herra forseti. Það eru aðeins örfá orð í tilefni af því, að hv. 1. þm. Árn. hélt hér mjög skelegga ræðu, eins og hans var von og vísa, gegn því, að Húsmæðrakennaraskóli Íslands væri fluttur til Akureyrar-kaupstaðar. Hér liggur það mál alls ekki fyrir. Það hefur engin till. verið borin fram um það að flytja húsmæðrakennaraskólann til Akureyrar. Hér er til umr. frv. um það að heimila fræðslumálastjórninni að undangenginni rannsókn á aðstöðu til skólahaldsins að ákveða, hvar skólinn skuli staðsettur.

Ástæðan til þess, að ég hef gerzt flm. að þessu frv., er sú, að mér er stöðu minnar vegna vel kunnugt um það, að brýna nauðsyn ber til þess, að húsmæðrakennaraskólinn hverfi innan skamms úr því húsnæði, sem hann hefur undanfarin ár eða frá stofnun sinni haft til afnota í háskólabýggingunni. Það hefur orðið starfsemi háskólans til allmikils trafala að þurfa að hýsa þennan skóla, þótt samvinna við stjórnendur hans og nemendur hafi frá því fyrsta verið með hinum mestu ágætum. Lengi vel var vist skólans í stofnuninni ekki til neins бага, heldur þvert á móti. En sökum mikils og örs vaxtar háskólans, sérstaklega vegna upptöku tannlæknakennslu og verkfræðikennslu, er háskólanum fyrir allöngu orðin brýn nauðsyn á því að fá það húsnæði til eigin nota, sem húsmæðrakennaraskólinn nú hefur, og það munu forráðamenn húsmæðrakennaraskólans viðurkenna fúslega og hafa, að því er mér skilst, lýst sig reiðubúna til þess að rýma húsnæðið innan ákveðins tíma.

Það er vegna þess arna, sem ég hef gerzt meðflm. að þessu frv. Ég vil ekki þurfa að bera ábyrgð á því, að húsmæðrakennaraskólinn standi fyrirvaralaust alveg á götunni, ef svo mætti segja, þegar hann þarf nauðsynlega að víkja úr húsnæðinu í háskólakjallaranum. Ef löggjafarsamkoman léti sig þetta mál engu skipta og það væri ákveðið, að húsmæðrakennaraskólinn skyldi skilyrðislaust vera í Rvík, þá sé ég ekki annað en að sú skylda hvíldi á hæstv. ríkisstj. að byggja yfir húsmæðrakennaraskólann hér í Rvík samstundis og hann yrði að víkja úr húsnæðinu í háskólakjallaranum. Mér finnst það vera til fullmikils ætlað af hæstv. ríkisstj., ef leggja á þá skyldu á herðar hennar að verða svo að segja fyrirvaralaust að koma upp stórbyggingu, sem mundi kosta milljónir króna, yfir skólann hér í Rvík, ef stjórnin sjálf teldi sig geta komið honum annars staðar fyrir með minni tilkostnaði. En þetta tel ég hvorki menntm. né Alþingi í heild hafa aðstöðu til að dæma um og dómsvald um þetta bezt vera komið hjá ríkisstj. sjálfri. Ef ríkisstj. er reiðubúin til þess að byggja yfir húsmæðrakennaraskólann hér í Reykjavík, þá hún um það. Ef fjárveitingavaldið er reiðubúið til þess að veita þær milljónir til þess, sem til þess mundi þurfa, þá það. En ég tel sjálfsagt, að ríkisstj. hafi í þessum efnum óbundnar hendur og fái það sem fyrst, til þess að hún hafi nægan tíma til að taka ákvörðun um, hvað hún vill gera í málinu, hvort hún vill leggja í nýja byggingu hér í

Rvík eða hvort hún vill velja húsmæðrakennaraskólanum stað annars staðar. Þess vegna tek ég alveg undir það, sem segir í nál. hv. menntm., sem var einróma um þetta, og fram kom í mjög glöggri ræðu frsm. n., þar sem það er sagt, að þar sem vitað sé, að skólinn verði á næstunni að flytjast úr því húsnæði, sem hann núna hefur, en n. sé ekki dómbær um það, hvar heppilegast sé að láta skólann hafa aðsetur sitt, þá sé eðlilegt, að það vald sé lagt á hendur ríkisstj. sjálfrar og hún geti tekið um það ákvörðun annaðhvort með því að byggja yfir skólann hér í Rvík eða — ef hún ekki treystir sér til þess — þá að velja honum stað utan Reykjavíkur, ef hæfilegt húsnæði þar reyndist fyrir hendi.

Jörundur Brynjólfsson: Herra forseti. Mér þótti vænt um, að hv. 1. landsk. þm. skyldi gera grein fyrir, af hvaða ástæðum hann gerðist meðflm. að þessu frv. Eg heyri það, að það er í raun og veru af allt öðrum ástæðum, sem hann flytur þetta frv., heldur en hv. þm. Ak. Það er í alla staði réttmætt að vekja athygli á því, að þessi skóli er senn húsnæðislaus, og það er ekki nema eðlilegt frá sjónarmiði hv. 1. landsk., sem hefur mikinn kunnugleika á húsnæði háskólans og þörf háskólans sjálfs til þess að nota það, að hann veki athygli á þessu í tæka tíð. Það var ekki nema vel til fundið. En einmitt frá hans sjónarmiði, — því að mér skilst á ræðu hans, að hann standi ekkert nærri því að ætlast til þess endilega, jafnvel síður en svo, að skólinn skuli fluttur eitthvað í burtu, — hefði verið heppilegra að vekja athygli hæstv. ríkisstjórnar og fræðslumálastjórnarinnar allrar með öðru móti á þessu. Til þess hefði nægt að flytja þáttill, um að fela fræðslumálastjórninni að undirbúa málið.

Nú hleypur hv. þm. Ak. að nokkru leyti frá því, sem hann sagði áður, og vill nú, að menn álitu þetta frv. miklu meinleysislegra en það í raun og veru er, og segir nú reyndar, eins og rétt er, að með frv. sé ekki það ákvarðað endilega, að skólinn skuli fluttur til Akureyrar eða eitthvað í burtu, en á ræðu hans áðan var ekki annað að heyra en það væri beinlínis til þess ætlað. Og einstakt er það hjá hv. fyrri flm., að hann gat ekki látið sér lynda að flytja þáttill, um þetta. Það er eins og honum hafi fundið, að hann þyrfti endilega að leggja hæstv. ríkisstj. og fræðslumálastjórninni ráð; ef nú horfið yrði að því ráði að flytja skólann í burtu, þá kynni hún ekki aðferð til þess og þyrfti að leiðbeina henni með samningu frv. um, hvernig þetta mætti gerast. (JR: Það er tekið fram í lögum, að húsmæðrakennarskólinn skuli vera hér í Rvík.) Eg veit það vel. En heldur hv. þm. Ak., að það sé ekki nema hann eða kannske örfáir í þingi, — ég veit ekki, hvernig hann kann að líta á það, — sem festa auga á því, ef þarf að framkvæma eitt-hvert verk, sem kemur í bága við gildandi lög, að þá þarf til þeirra hluta lagabreytingu? Og væri þá ekki viðkunnánlegra, að slík lagabreyting byggðist á rannsókni, sem fram hefði farið áður? Það hefur a. m. k. þótt gott hingað til,

að mál, sem flutt eru og eiga að verða að lög-gjafaratriðum, séu þannig undirbúin, bæði að menn sjái nauðsynina og helzt með lagasmíð-inni viti menn, hvað á að gera eða hvað standi til. (JR: Ég skil ekki, hvað hv. þm. er að tala um.) Um lagasetningu þessa? Það var leiðinlegt. Ja, ég hef nú sennilega ekki tíma nú til þess að taka hv. þm. í tíma og segja honum, hvernig lagasmíð á að vera og á hvaða grundvelli hún á að byggjast. Það er ekki til þess ætlað, að við höfum þau störf hér. En utan þingfundar, svo fljótt sem við höfum báðir tíma, þá skal ég gera það.

Þá sagði hv. þm. Ak. í seinni ræðu sinni, að þó að skólinn yrði fluttur norður á Akureyri og aðalkennslan færi fram þar, þá væri ekki útilokað, að stúlkurnar gætu orðið við nám að sumrinu á Laugarvatni. Það veit ég, að það er kannske ekki alveg útilokað, en talsverður kostnaður er af því ferðalagi fyrir stúlkurnar fram og aftur, norðan af Akureyri og til Laugarvatns. Það mun kosta vafalaust í kringum 200 kr. — ég man það nú ekki nákvæmlega — fyrir hvern nemanda hvora leið, og þó að peningavelta sé nú mikil í þessu landi, þá er ekki alveg vist, að það sé í höndum þeirra ungmenna, sem oft af litlum efnum stunda nám, að það eigi að gera leik að því að baka þeim kostnað, sérstaklega ef maður hefur það á tilfinningunni, að það kunni svo að verða verr að þeim búið við námið fyrir slíkar aðgerðir en ella.

Hv. fyrri flm. hefur nú í raun og veru með sinni seinni ræðu undirstrikað það, að þetta mál á að fara til hæstv. ríkisstj. eða fræðslumálastjórnarinnar til undirbúnings og íhugunar. Ef sú niðurstaða, sem fræðslumálastjórnin kemst að, kemur eitthvað í bága við gildandi fræðslulög, þá mun hún alveg hafa ráð á því að gera breytingu á lögjöfnni þannig úr garði, að það verði fullnægjandi, ef til þess ráðs þarf að hverfa. Eg vil því jafnvel mega eiga von á, að hv. þm. Ak. geti orðið mér sam-mála um þetta og greiði minni till. atkv., að málinu verði vísað til hæstv. ríkisstj. Það er hvort sem er sú rétta og eina boðleið, sem málið í þetta sinn á að fara.

Jónas Rafnar: Það eru aðeins nokkur orð, herra forseti. Megintilgangurinn með flutningi þessa máls hefur alltaf verið sá að skapa fræðslumálastjórninni möguleika til þess að ákveða skólanum stað, þar sem hentast er. Eins og lögin eru í dag, er fræðslumálastjórnin bundin við það að hafa skólann starfandi hér í Reykjavík. Eina ákvæðið í frv., sem felur í sér einhverja breytingu frá því, sem nú er, er það, að fræðslumálastjórnin eftir nákvæma athugun geti ákveðið, hvar skólinn eigi að vera. Mér skilst því, að till. frá hv. 1. þm. Árn. sé algerlega óþörf. Og satt að segja á ég mjög erfitt með að skilja, hvers vegna hann kemur með hana. Þetta virðist vera ákaflega ljóst. Með frv. er verið að skapa fræðslumálastjórninni rýmri hendur en hún hefur haft áður. Og ég vil benda á það, að eins og lögin eru í dag, þá er fræðslumálastjórnin bundin við að hafa

skólann starfandi hér í Reykjavík, enda þótt einhvers staðar annars staðar væru betri skilyrði til þess að hafa skólann en þar, sem hann starfar nú í dag.

Bergur Sigurbjörnsson: Herra forseti. Frv. það, sem hér er til umr., var borið hér fram á síðasta þingi. Það fór þá í gegnum umr. hér í þessari d. án þess að það kæmi í ljós, að fyrir flm., öðrum þeirra a. m. k., veki annað en að flytja húsmæðrakennaraskólann til Akureyrar. Við umr. um frv. í Ed. gaf hæstv. menntmrh. þá yfirlýsingu, að yrði frv. samþ., þá mundi hann líta þannig á málið, að til þess væri ætlað, að skólinn yrði fluttur til Akureyrar, og það mundi gert. Eftir þessa yfirlýsingu ráðh. dagaði málið uppi í Ed.

Það hefur komið hér greinilega í ljós, að fyrir hv. fyrri flm. frv. vakir enn hið sama og í fyrri, að skólinn skuli fluttur til Akureyrar. Þess vegna hefði mér þótt afar æskilegt, áður en atkv. verða greidd um þetta mál, að hæstv. menntmrh. gæfi hér yfirlýsingu um, hvort hans afstaða til málsins væri óbreytt frá því í fyrri eða ekki.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 22. fundi í Nd., 25. nóv., var fram haldið 2. umr. um frv.

ATKVGR.

Till. frá 1. þm. Árn. (JörB) um að vísa frv. til ríkisstj. felld með 16:10 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: SÁ, SG, SkG, AB, KS, Eirþ, EmJ, IngJ, JóhH, JörB.

nei: MJ, PP, StgrSt, Eggþ, EI, EOI, GilsG, GísIG, GTh, GPg, HÁ, JPálm, JR, KGuðj, KJJ, SB.

9 þm. (ÓTh, PO, BergS, EystJ, GJóh, HV, HelgJ, JS, LJós) fjarstaddir.

1. gr. samþ. með 16:9 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: EI, EOI, Eirþ, GilsG, GísIG, GTh, GPg, HÁ, JPálm, JR, KGuðj, KJJ, MJ, PP, StgrSt, SB.

nei: EmJ, IngJ, JóhH, JörB, SÁ, SG, AB, KS, Eggþ.

SkG greiddi ekki atkv.

9 þm. (EystJ, GJóh, HV, HelgJ, JS, LJós, ÓTh, PO, BergS) fjarstaddir.

2.—3. gr. samþ. með 16:2 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með 18 hlj. atkv.

Á 23. fundi í Nd., 26. nóv., var frv. tekið til 3. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 24. fundi í Nd., 29. nóv., var frv. aftur tekið til 3. umr.

Kristín Sigurðardóttir: Herra forseti. Við 2. umr. þessa máls hélt ég því fram, að tilgangurinn með þessu frv. væri sá að flytja Húsmæðrakennaraskóla Íslands út á land, og nefndi ég þá helzt Akureyri í því sambandi. Það hefur nú

komist fram við umr., að þetta er einmitt mergurinn málsins. Hv. þm. Ak. talaði þannig í sinni ræðu við 2. umr. þessa máls, að þetta liggur alveg ljóst fyrir.

Mig langar til að nota þetta tækifæri til þess að leiðrétta misskilning, sem mér fannst koma fram í fyrrgreindri ræðu hv. þm. Ak. Hann sagði, að eitt af aðalrökunum, sem ég teldi fram til stuðnings því, að skólinn eigi að vera hér í Rvík, væri, að nemendurnir hefðu greiddan aðgang að leiksýningum. Að visu er þetta tekið fram í skýrslu skólanefndarinnar, en ég nefndi þetta ekki einu orði, því að þrátt fyrir það að góðar leiksýningar geta haft menntandi og þroskandi áhrif á unga sem gamla, þá tel ég þetta ekki stórvægilegt atriði í menntun húsmæðrakennara. Það, sem ég sagði, var orðrétt: „Er nauðsynlegt, að nemendum gefist kostur á að þroskast og auka þekkingu sína á sem flestum sviðum, með því t. d. að skoða stofnanir og verksmiðjur, sem framleiða matvæli, söfn og ýmiss konar sýningar, sem mestur og bestur aðgangur er að hér í Rvík.“ En með sýningum á ég einkum við fræðslusýningar, svo sem iðnsýningar, garðyrkjusýningar, matvæla- og vörusýningar og fleiri þess konar sýningar, sem beinlínis koma við starfi húsmæðrakennara. Slíkar sýningar eru oftast haldnar hér í Rvík og því ekki óeðlilegt, að á það sé minnst, þegar staðsetning húsmæðrakennaraskólans er til umræðu.

Ég ætla ekki að hafa þessi orð fleiri. Það er hvort sem er sjáanlegt, hvernig fer um afgreiðslu þessa máls hér í hv. neðri deild.

ATKVGR.

Frv. samþ. með 15:9 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: GPg, HV, JPálm, JS, JR, KGuðj, KJJ, MJ, PP, EI, EOI, GilsG, GísIG, GJóh, HÁ.

nei: IngJ, JóhH, SG, AB, KS, Eggþ, Eirþ, EmJ, EystJ.

SkG greiddi ekki atkv.

10 þm. (HelgJ, JörB, LJós, ÓTh, PO, SÁ, SB, StgrSt, BergS, GTh) fjarstaddir.

Frv. afgr. til Ed.

Á 23. fundi í Ed., s. d., skýrði forseti frá, að sér hefði borizt frv. frá Nd., eftir 3. umr. þar.

Á 24. fundi í Ed., 30. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Mál það, sem hér liggur fyrir, var allmikla deiluefni í hv. Nd., eins og um það var deilt í þessari hv. d. á síðasta þingi. Ég játa það, að ástæða kann að vera til þess að flytja þennan skóla til Akureyrar og þá einkum sú ástæða, að þar er nú autt húsnæði, sem ætlað hefur verið fyrir kvennaskóla, en þessi skóli verður bráðlega — eða eftir tæp tvö ár — húsnæðislaus hér í Rvík. Það er því engin veginn að ófyrirsýnju, að Alþingi láti þetta mál til sín taka. Hið tel ég alveg fráleitt og fyrir neðan allar hellur, að þingið geri það með þeim hætti, sem þetta frv. leggur til. Nú

er ákveðið í lögum, að þessi skóli skuli vera í Rvík, að því er ég hygg, en ætlunin er að breyta lögunum með þessu frv. á þann veg, að fræðslumálastjórnin að undangenginni rannsókn á aðstæðum til skólahaldsins skuli ákveða skólanum stað. Með þessu er Alþingi að skjóta sér undan þeirri ábyrgð og því valdi, sem Alþingi einu ber. Það er Alþingi eitt, sem hefur í hendi sér að leysa þann vanda, sem hér er á höndum.

Það er auðvitað fyrst og fremst og eingöngu fjárhagsmál, hvort hægt er að byggja yfir skólann hér í Rvík, og ég hygg, að það þurfi ekki langa athugun, heldur liggi það í augum uppi, að ef samlegur húsakostur er fyrir hendi fyrir skólann hér í Rvík, þá er miklu hentugra að hafa skólann hér. Eina ástæðan, sem getur réttlætt flutninginn, og eina ástæðan, sem hefur verið færð fyrir flutningnum, er það, að um sinn sé skólahús autt fyrir norðan, sem hægt sé að nota. Þessi ástæða fellur gersamlega um sjálfa sig, ef Alþingi vill veita fé til þess að koma upp viðeigandi og viðunandi húsi hér eða veita fé til þess að leigja undir skólann hér í Rvík eða nágrenni. Hér er því eingöngu — ég legg áherzlu á það — um fjárhagsatriði að ræða, sem Alþingi verður að skera úr, og Alþingi er gersamlega ósamboðið að ætla að leggja það í hendur fræðslumálastjórnarinnar, sem hefur ekki fjárveitingavaldið, að leysa þann vanda.

Nú er lagt til í fjárlagafrv. ríkisstj., að nokkru fé verði varið til þess að hefja byggingu fyrir þennan skóla og þá að sjálfsögðu hér í Rvík. Ef Alþingi ætlast til þess, að skólinn sé fluttur norður, þá skilst mér, að sú fjárveiting sé öþörf, nema að svo miklu leyti sem ef til vill kynnu að koma til fyrirsmæli hér í 2. gr. um það, að koma eigi upp heimavistum fyrir norðan, en till. ríkisstj. um fjárveitingu í þessu skyni var ekki miðuð við slíkar ráðstafanir, heldur við byggingu fyrir skólann sjálfan. Alþingi kemst þess vegna ekki hjá því nú þegar á þessu þingi að taka ákvörðun um það, hvort það vilji veita fé til þess að búa samlega að skólanum hér. Ef það fæst ekki til þess, þá er eðlilegt, að Alþingi sjálft taki ákvörðun um það, að skólinn skuli fluttur. En það væri auðvitað hámark óheillindanna að ætla að samþ. samtímis frv. eins og þetta og leggja svo í fjárlögum fé til þess að byggja skólann í Rvík. Með slíkri aðferð væri ljóst, að um hreinan leikarskap er að ræða, en ekki leit að lausn ákveðins vandamáls, sem allir hlutaðeigendur hljóta að vilja að leysist á einhvern happasælan hátt.

Ég tel, að það væri mjög til athugunar fyrir þingheim að gera sér þess grein: Vilja menn flytja skólann til Akureyrar og þá semja um yfirtöku á húsmæðraskólanum þar í þessu skyni, en það er fjárhagsatriði líka, eða vilja menn veita fé til þess að láta skólann vera hér í Rvík? Hvor leiðin sem farin verður, þá er það fyrst og fremst eðli málsins samkv. og réttum stjórnarreglum einum samkv., að Alþingi sjálft taki um þetta ákvörðun, en skjóti sér ekki frá málinu með þeim hætti, sem gert er í þessu frv., sem ég tel vera verri en ekki

til að leysa það vandamál, sem hér liggur fyrir.

Ég vildi láta þessa skoðun mína á meginefni málsins koma fram strax við 1. umr. og biðja hv. n., ef hún á annað borð telur málið þess vert, að því sé sinnt, að þá hugsi hún um það á þann veg að gera sér grein fyrir: Telur hún rétt og verjanlegt að flytja skólann til Akureyrar og gera þá ákveðna till. um það, sem Alþingi taki síðan afstöðu til? Ef hún treystir sér ekki til þess, þá ber að vinda sér að því að veita fé til þess að koma skólanum upp hér í Rvík, eins og ríkisstj. leggur til í fjárlagafrv., en þá er líka sjálfsagt að fella eða eyða því frv., sem hér liggur fyrir.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 10 shlj. atkv. og til menntmn. með 11:1 atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

20. Togarasmið innanlands og togarakaup.

Á 7. fundi í Nd., 21. okt., var útbýtt:

Fr. til 1. um smíði togara innanlands og aukningu togaraflotans [56. mál] (þmfrv., A. 72).

Á 8. fundi í Nd., 25. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Karl Guðjónsson): Herra forseti. Frv., sem hér liggur fyrir, er að efni til á þá lund, að ef það yrði að lögum, þá yrði ríkisstj. þar með falið að gera ráðstafanir til þess, að togarafloti Íslendinga yrði aukinn um 10 skip, þannig að 8 yrðu smíðuð erlendis og hraðað smíði þeirra, svo að þau kæmu til landsins á árinu 1956 og 1957, en tvö skip yrðu smíðuð innanlands, og er það hugsað sem fast árlegt verkefni íslenskra skipasmiðastöðva. Til þess að standa straum af þessum framkvæmdum er ríkisstj. gefin heimild til þess að taka lán, allt að 60 millj. kr. Enn fremur væri ríkisstj. með frv., ef að lögum yrði, gefinn kostur á því að ráðstafa skipunum eftir því, sem hentugast þætti, selja þau félögum, einstaklingum, bæjarfélögum, eða að ríkissjóður ræki skipin sjálfur, eins og komið hafa fram raddir um að nauðsyn beri til.

Um íslenska togaraflotann er það að segja, að fyrir rúmum 20 árum var íslenski togaraflotinn nálægt 40 skip. Þau skip öfluðu mikillar bjargar í íslenska þjóðarbúið. En á árunum eftir 1930 var viðhald og aukning togaraflotans vanrækt eins og fleira í þeirri fjárhagskreppu, sem þá reið yfir íslensku þjóðina og raunar margar fleiri þjóðir. Það var því svo komið á áráðinu frá 1934 og fram að síðustu

heimsstyrjöld, að togarafloti Íslendinga fór sífellt minnkandi og hrörnandi. Á þeim árum voru þó gerð út að staðaldri 36 eða 37 botnvörpuskip héðan af Íslandi, en á stríðsárunum fækkaði þessum skipum nokkuð. Bæði urðu þau fyrir skakkaföllum af völdum styrjaldarinnar og gengu úr sér af ýmsum ástæðum. Eftir styrjöldina horfum við Íslendingar upp á það, að íslenski togaraflotinn er þegar orðinn óeðlilega lítill, kominn niður í um það bil 30 skip, og þar að auki svo úreltur, að vart má telja, að möguleiki hafi verið til þess að reka þau skip síðan, þó að nokkur þeirra hafi öðru hverju verið gerð út allt fram undir síðustu tíma.

Það varð því fljótlega eitt af verkefnum íslenska ríkisins, þegar upp rofaði eftir styrjöldina, að endurnýja og endurskapa íslenska togaraflotann. Nýsköpunarstjórnin gerði ráðstafanir til þess, að keypt voru inn til landsins 33 botnvörpuskip af fullkominni tegund, og sigldu þau inn í hafnir landsins á árunum 1947 og 1948. En þessar togarasmiðar voru vart miklu meira en það, sem til þurfti hið allra nauðsynlegasta að endurnýja flotann. Síðar gekkst ríkisstj. fyrir því, að smíðuð voru tíu skip til viðbótar, og var þá náð nokkurn veginn sömu tölu togara og hér voru í rekstri fyrir 25 árum. En þetta er samt óeðlilega lág tala.

Nú eru til 43 íslensk botnvörpuskip af fullkomnum gerðum, og eru þau í rekstri, nema þegar íslenska ríkisvaldið kreppir svo utan að fjárhag útgerðarinnar, að skipin geta ekki lengur sinnt sínu hlutverki og þeim er lagt.

Á s. l. þingi fluttum við flm. þessa frv. einmitt sams konar frv. Það fékk þá heldur daufar undirtektir. Því var vísað til hv. fjhn. þessarar d. og kom aldrei út úr þeirri n. aftur. En nú hefur það skeð, að ýmislegt hefur breytzt í rekstri skipanna, og ég hygg, að ekki sé of mikið fullyrt, þótt sagt sé, að ólíkt meiri skilningur muni nú vera fyrir hendi hér á Alþingi um það, að rekstur togara verður að vera einn aðalatvinnuvegur íslensku þjóðarinnar. Ég vitna í því sambandi í þær umr., sem fram fóru hér í Sp. s. l. föstudag, þar sem það kom greinilega fram, að fjölmörg byggðarlög víðs vegar á landinu binda einmitt sínar stærstu atvinnuvonir við rekstur togara. Þó er það alkunna, að á þessu hausti hefur verið mjög mikil atvinna í landinu einmitt í sambandi við rekstur togaraflotans, sem aftur tók til starfa á s. l. sumri eftir að hafa legið í kreppuástandi frá því í vor. Ég vil sömuleiðis benda á, að það er margfalt meiri ástæða fyrir Íslendinga nú en oft áður að leggja áherzlu á það að reka togaraútgerð og auka togaraútgerð sína.

Fyrr á árum var næstum einasti markaðurinn, sem slík skip leituðu á, tombólumarkaðurinn í Englandi, þar sem auk veiðiáhættunnar, sem jafnan fylgir slíkri útgerð, var tekin sú áhætta, að jafnvel ágætir farmar yrðu ekki að neinu verulegu verðmæti, þegar þeir komu á sinn erlenda markað, sökum þess, að sá markaður var svo ótryggur eins og við öll könnunumst við. Togarasölurnar bæði í Þýskalandi

og Englandi hafa stundum gefið gott verð fyrir fiskinn, en oft hefur fiskverðið líka verið langt fyrir neðan það, sem vit var í að láta fiskinn fyrir.

Það er sömuleiðis óhagkvæmt fyrir Íslendinga að flytja mikið af fiskafurðunum burt úr landi óunnið. Það er allra tíma reynsla fyrir því, að þær þjóðir, sem selja frá sér afurðir sínar óunnar, sæta jafnan verri kjörum en þær, sem fullvinna vörur úr sínum afurðum og selja í fullunnu ástandi. Á síðustu árum hefur sem betur fer lokast fyrir íslenskar fiskisölur í Englandi. Ég segi: sem betur fer, sökum þess að einmitt þetta viðskiptastrið Engendinga hefur orðið til þess að kenna íslenskum stjórnarvöldum það, sem þau virtust ekki geta lært með öðru móti, þ. e. að verka íslenskar fiskafurðir til hlítar innanlands, eins og nú er að mestu gert. Það er réttlætanlegt að selja einhvern hluta af íslensku togaraframleiðslunni sem ísfisk úr landi, en við höfum nú fengið þá reynslu og vitum það nú, að megnið af íslensku sjávarafurðunum verður að vinna í landinu, aflann verður að verka í landinu sjálfu og selja hann út sem fullunna vöru. Á síðustu árum hefur af þessum ástæðum verið hlúð betur að fiskverkuninni á okkar landi en áður tíðkaðist. Það hafa verið reist ný hraðfrystihús, afkastageta margra þeirra eldri hefur verið aukin, og þá hefur sömuleiðis verið leitast við að fá upp nokkru meiri fjölbreytni í framleiðsluna en áður var. Nefni ég þar sérstaklega til skreiðarverkun, sem lítið eða ekki tíðkaðist hér á landi þangað til á allra síðustu árum.

Ef við athugum svo lítilllega, hvað það er af verðmætum, sem einn togari skilar íslenska þjóðarbúinu, þegar búinn er að fullverka afla hans og selja hann út sem fræðfisk eða sem skreið eða sem verkaðan saltfisk, þá kemur í ljós, að verðmæti framleiðslu meðaltogara lætur nærri að nema 1 millj. og 50 þús. kr. á mánuði. Það þýðir, að ef við miðum við það, að íslenskum togara sé haldið úti til veiða í 11 mánuði ársins, eins og mun mega teljast nokkuð hæfilegt að reikna með, því að ævinlega týnist einhver tími til standsetninga á skipunum, þá skilar togari um það bil 11½ millj. kr. í erlendum gjaldeyri, og eru þá meðtalin þau verðmæti, sem skapast við vinnslu aflans í landi. Við sjáum það, að slík framleiðsla er svo stórkostleg, að við eigum, eins og nú standa sakir, ekki vól á hagkvæmari atvinnuvegum fyrir íslensku þjóðina.

Tekjur ríkisins af rekstri togaraflotans munu nema eitthvað á annað hundrað milljónum króna, ef bara eru reiknaðir innflutningstollar þeir, sem ríkið fær af þeim vörum, sem greiddar eru með aflaverðmæti togaraflotans. Ég hef fyrir mér um þessar tölur grein Björns Thors í Morgunblaðinu frá 21. okt. s. l., þar sem hann reiknar einmitt með því, að íslenski togaraflotinn skili ríkissjóði sem nemur 315 þús. kr. á mánuði á skip í tollgreiðslur af vörum, sem keyptar eru fyrir verðmæti aflans, og reiknar hann þar með, að vörurnar séu tollaðar um 30%, sem mun vera nálægt

meðaltolli. Vænti ég þá, að ekki sé hægt að saka mig um, að ég sæki rök mín endilega til minna skjólstæðinga, enda hygg ég að hér sé um að ræða tölur og upphæðir, sem menn greini ekki á um yfirleitt. Sömuleiðis hygg ég, að menn greini ekki á um það, ef þeir tala í fullri alvöru, að rekstur togaraflota er íslenzku þjóðinni fullkomin lífsnauðsyn nú á tímum.

Þá vil ég koma að þeim þætti frv., sem lýtur að því, að farið er inn á nokkuð nýja braut, þar sem gert er ráð fyrir, að tvö af þeim tíu skipum, sem frv. fjallar um, verði smíðuð innanlands. Það liggur nú fyrir, að stálskipsmiðar eru hafnar hér innanlands, og það virðist ekkert vera, sem mælir gegn því, að þær haldi áfram og þær taki eðlilegri framþróun, og þó að enn sé ekki hafin smíði stórra stálskipa, þá liggja fyrir yfirlýsingar þeirra manna, sem bezt þekkja til íslenzks járníðnaðar, að ekki séu nein sérstök vandkvæði á því að smíða togara hér innanlands. Það þykir hins vegar varlegast að ætla ekki þessum unga skipasmíðaiðnaði meiri verkefni en hæfilegt er í upphafi, og því er ekki gert ráð fyrir smíði nema tveggja skipanna hér innanlands, að ólíklegt má telja, að íslenzkar skipasmíðastöðvar séu þess umkomnar á byrjunarstigi að afkasta svo örri aukningu á togaraflota íslendinga sem greinilega er fullkomin þörf á nú. Hins vegar vil ég benda á það, að ef íslenzki togaraflotinn verður um það bil 50 skip í framtíðinni, — og minni álit ég að hann vart megi vera, — þá verður að reikna með því, að endurnýjun flotans krefjist þess, að smíðuð séu a. m. k. tvö ný skip árlega, þar sem óvarlegt er að reikna með, að meðalaldur slíkra skipa verði miklu meira en 25 ár. Það liggur þess vegna fyrir, að við verðum framvegis, þegar fiskiskipafлотinn er orðinn það stór, að sjá fyrir viðhaldi flotans með minnst tveim nýsmíðuðum skipum á ári.

Þá má geta þess, að slík nýsmíði togara innanlands mundi hafa í för með sér verulega atvinnuaukningu í iðnaði, ekki einasta í skipasmíðaiðnaðinum, heldur líka í fjölmörgum öðrum iðngreinum, svo sem húsa- og húsgagnasmíði, á ég þar við innréttingar skipanna. Sömuleiðis mundi þetta skapa mikil verkefni fyrir pípulagningamenn, því að í hverju slíku skipi er geysimikið um rörlagnir, og fleiri greinar iðnaðar mundu fá verkefni við sitt hæfi með smíði togara hér innanlands.

Ég vil einnig geta þess, að hér fyrir þessari hv. d. liggur nú frv. um togaraútgerð ríkisins til atvinnujöfnunar, og virðist það frv. eiga allmikinn hljómgrunn a. m. k. í fjórum þingflokkum, ef til vill í öllum þingflokkunum, og mundi það að vissu marki gera samþykkt þessa frv. nauðsynlega, ef ákveðið væri, að ríkið tæki að sér togaraútgerð til atvinnujöfnunar. En ég vil ekki einskorða íslenzkan togararekstur við það að bjarga þeim byggðarlögum, sem verst er ástatt um atvinnulega. Ég vil ekki heldur gera lítið úr því. Við þurfum vissulega hvort tveggja að gera, að sjá fyrir atvinnuþörf þeirra byggðarlaga, sem

rýrasta hafa atvinnu, með því að senda þangað togara eða láta gera þaðan út togara, eftir því sem við verður komið, en við verðum einnig að leggja kapp á rekstur togara upp á þann allra hagfelldasta máta, sem hugsast getur, og gera togara út beinlínis til þess að afla íslenzku þjóðinni tekna, — gera þá út þaðan, sem hagkvæmast er, og láta þá skila þeim beztu afköstum, sem fáanleg eru. Og við verðum þá líka að vera við því búin, að fólkið í landinu verði að einhverju leyti að flytja sig til, eftir því sem framvinda tímanna krefst þess, að við högum okkar atvinnuvegum. En hvernig sem á er lítið, þá er aukning togaraflotans nú eitt af brýnustu atvinnu- og fjárhagsmálum íslenzku þjóðarinnar, og vil ég leggja áherzlu á, að frv. þetta verði nú tekið til rækilegrar meðferðar.

Þetta mál er allt í senn, fjárhagsmál, sjávarútvegsmál og iðnaðarmál. Ég leyfi mér þó að gera það að till. minni að þessari umr. lokinni, að frv. verði vísað til hv. fjhn., enda þótt ég verði að geta þess, að mér finnst sú n. fara furðu rólega af stað, þar sem nú er um það bil hálfur mánuður liðinn frá því er hún var kosin og enn hefur n. ekki verið kölluð saman. En í von um það, að vinnubrögð hennar verði þeim mun hressilegri, þegar hún tekur til starfa, þá leyfi ég mér að óska þess, að frv. verði að þessari umr. lokinni vísað til hv. fjhn.

ATKVGR.

Fr. v. vísað til 2. umr. með 20 shl. atkv. og til fjhn. með 20 shl. atkv.

Nefndarálit frá minni hl. fjhn., á þskj. 767, var útbýtt 9. maí, en frv. var ekki á dagskrá tekið framár.

21. Atvinnuframkvæmdir bæjar- og sveitarfélaga.

Á 7. fundi í Nd., 21. okt., var útbýtt:

Fr. til l. um stuðning við bæjar- og sveitarfélög til atvinnuframkvæmda [57. mál] (þm-frv., A. 73).

Á 8. fundi í Nd., 25. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Gunnar Jóhannsson): Frv. það, er hér er flutt á þskj. 73, um stuðning við bæjar- og sveitarfélög til framleiðslu- og atvinnuaukningar, hefur verið flutt á tveim undanförunum þingum af þingmönnum Sósfl. Frv. hefur í hvorugt skiptið komið lengra en til 2. umr. og til fjhn.

Þegar frv. var birt almenningi, vakti það mikla athygli. Fjölmörg verkafélög tóku það til umræðna á fundum sínum og lýstu

síð sammála því. Sömuleiðis var það rætt á fundum í mörgum bæjar- og sveitarstjórnunum, sem lýstu yfir fylgi sínu við frv. Almennigur viðs vegar um allt land sá í frv. hilla undir stórkostlega möguleika á uppbyggingu atvinnuveganna og þar með von um stóraukna atvinnu. En hv. fjhn. hefur sýnilega litið öðrum augum á þetta mál. Hún hefur í þessu máli sem fjölmörgum öðrum málum, sem flutt hafa verið af Sósíalistaflokksþingmönnum og öðrum stjórnarandstæðingum, viðhaft þá alþekktu aðferð að svæfa málið í nefndinni og þar með komið í veg fyrir, að Alþ. fengi tækifæri til þess að taka afstöðu til frv. Slíkar starfsaðferðir nefnda Alþ. eru óforsvaranlegar og beinlínis vítaverðar og sízt til þess fallnar að auka á virðingu almennings fyrir störfum þess.

1. gr. frv. gerir ráð fyrir, að ríkisstj. taki lán, allt að 50 millj. kr., sem endurlánað verði bæjar- og sveitarfélögum til verklegra framkvæmda, er miði að aukinni framleiðslu landsmanna og jafnframt til að bæta úr atvinnuleysi þeirra byggðarlaga, sem mesta þörf hafa fyrir aukna atvinnu.

2. gr. frv. kveður á um, að atvmrh. skipi n., sem geri tillögur um lánveitingar af fé þessu. Nefndin sé þannig skipuð: Samband bæjar- og sveitarfélaga, Alþýðusamband Íslands, Færmanna- og fiskimannasamband Íslands og Vinnuveitendasamband Íslands skulu tilnefna sinn manninn hvert til að taka sæti í nefndinni. Ráðh. skipar án tilnefningar einn mann, og er hann formaður nefndarinnar. Ráðherra ákveður lánveitingar að fengnum till. n. Heimilt er ríkisstj. að lána bæjar- og sveitarfélögum fé það, sem um ræðir í 1. gr., til 20 ára með 4% vöxtum, enda komi samþykki n. til. Þá samþykki nefndin tryggingar þær, sem settar verða fyrir lánunum.

4. gr. er um, til hvers lánunum skuli varið, en það er til verklegra framkvæmda í kaupstöðum og kaupþúnum, svo sem hafnarframkvæmda, skipasmíða, uppsetningar eða endurbóta á hvers konar verksmíðjum og tækjum til vinnslu og verkunar sjávarafurða og til alls þess, sem verða má til varanlegrar atvinnuaukningar.

5. gr. gerir ráð fyrir, að heimilt sé fyrir bæjar- og sveitarfélög að endurlána einstaklingum eða félögum lán, sem þau hafa fengið samkv. þessum lögum, enda sé það tryggt, að lánin komi að fullum notum til atvinnuaukningar á staðnum.

6. gr. kveður á um, að ríkisstj. geti með reglugerð sett nánari ákvæði um allt það, sem varðar framkvæmd laganna.

Það má vel vera, að til séu þeir menn og það hér á hv. Alþ., sem telja slík lög og laga-setningu sem þessa algerlega óþarfa, hér á okkar ágæta landi sé nú um næga atvinnu að ræða og á nokkrum stöðum vanti beinlínis vinnukraft, svo að hægt sé að koma framleiðslunni í markaðshæft ástand og til að koma í kring öðrum nauðsynlegum atvinnuframkvæmdum. Sjáanlega er hæstv. fjmrh. á þeirri skoðun, sbr. ummæli hans við 1. umr.

fjárll. í Sp. Þar sagði hæstv. ráðh. orðrétt, með leyfi hæstv. forseta:

„Það er sannarlega ástæða til þess að gleðjast yfir því, að allir hafa nú atvinnu.“

Ja, þetta er hraustlega mælt af hæstv. fjmrh., og stórkostlegri hrifningu hljóta þessi ummæli hæstv. ráðh. að hafa valdið meðal atvinnuleysingjanna á Vestfjörðum, í Húnavatnssýslu, á Sauðárkróki, Siglufirði, Ólafsfirði, Húsavík, Raufarhöfn, að ég nú ekki tali um hrifninguna í sumum sjávarþorpunum í hans eigin kjördæmi. Ég hef ekki hér við höndina neinar tölur, sem sýna, hvað margir menn það eru á Íslandi í dag, sem hafa ekki atvinnu, en ég fullyrði, að hundruð, ef ekki þúsundir manna með fulla starfsorku hafa litla sem enga atvinnu á þessum tíma árs og koma ekki til með að fá neina atvinnu, svo að teljandi sé, á næstu mánuðum í heimasveit sinni, nema til komi bein aðstoð hins opinbera til viðkomandi bæjar- og sveitarfélaga. Að sjálfsögðu neyðist margt af þessu atvinnulausa fólki til að leita sér að atvinnu hingað til Suðvesturlandsins og Vestmannaeyja fyrir vertíðina eins og undanfarin ár. Slíkir fólksflutningar á milli staða í atvinnuleit hafa ótrúlegan kostnað í för með sér fyrir viðkomandi fólk, eins og ég hef áður bent á í ræðum hér á hv. Alþingi, og er hreint og beint vandræðafyrirkomulag, sérstaklega fyrir fjölskyldumenn. Því síður er það nokkur lausn á atvinnuástandi heimasveitarinnar, nema síður sé. Margt af því fólki, sem verður ár eftir ár að sækja atvinnu sína hingað suður á land frá Norður-, Vestur- og Austurlandi, fer að leita sér eftir dvalarstað til langframa þar, sem það sér og veit að fyrir er nóg atvinna. Útkoman verður því sú, að atvinnuleysisplássin tæmast að dugmesta fólkinu, enda ekkert eðlilegra, eins og þessum málum er nú háttað. Það er því hin meta nauðsyn, að Alþ. það, sem nú situr, taki þessi mál til alvarlegrar yfirvegunar og geri þegar á þessu þingi ráðstafanir, sem að gagni koma fyrir þau byggðarlög, sem verst eru á vegi stöðd.

Þessu frv., ef að lögum verður, er ætlað að verða einn liður í þeim framkvæmdum, sem nauðsynlegar eru til uppbyggingar atvinnulífsins í þeim bæjum og sjávarþorpum viðs vegar um land, sem búa nú við stórkostlega vöntun framleiðslutækja og stöðugt atvinnuleysi. Til eru sjálfsagt þeir menn, sem halda því fram, að það borgi sig ekki að vera að leggja fé í atvinnuframkvæmdir á sumum þessum stöðum. Slíkt hlýtur alltaf að vera matsatriði. Hitt er þó staðreynd, að á þessum stöðum býr dugandi fólk, sem gjarnan vill eiga áfram heima á þeim stöðum. Þetta fólk hefur með sinni starfsgetu lagt krafta sína fram til að afla verðmæta, eftir því sem aðstæður hafa leyft, ekkert síður en þeir, sem hafa átt því lán að fagna að búa við sæmlegt atvinnuöryggi. Það eru stórkostlegir möguleikar að afla mikilla verðmæta úr djúpi hafsins í kringum allt Ísland fram yfir það, sem nú er, ef til eru góð og nægilega mörg fiskiskip, vinnslutæki í landi til að vinna úr aflanum og hafnarskilyrði væru

bætt. Menn skyldu varast að gera lítið úr þeim möguleikum, sem til eru viðs vegar í hinni dreifðu byggð meðfram ströndum landsins. Hætt er við, að dómur komandi kynslóða yrði harður um þá ráðsmennsku núverandi kynslóðar, ef við létum okkur henda slíkan voða að leggja í auðn heil byggðarlög vegna þröngsýni og skilningsleysis á því, sem nauðsynlegt er að gera til þess að þar geti haldið áfram að vera byggð.

Mörgum sviður það sárt að sjá sæmileg sveitabýli fram til dala leggjast í auðn, að ég nú ekki tali um, ef jarðir fara í eyði í góðsveitum landsins. Það opinbera hefur á ýmsan hátt sýnt viðleitni í því að halda við byggð í sveitum landsins, og er það sjálfsgöð ráðstöfun. En hvað þá um sjávarplássin? Er ekki eins mikil eða jafnvel enn þá meiri nauðsyn á því að tryggja með opinberum aðgerðum, að byggð haldist í hinum dreifðu kaupstöðum og kaптúnum viðs vegar um land og að þar verði ekki auðn, sem áður var blómleg byggð, þar sem möguleikar til góðrar afkomu eru fyrir hendi, væri til fjármagn til uppbyggingar atvinnulífsins? Það gildir þjóðina tugi milljóna krónaárlega í gjaldeyri, að það fólk, sem vill og getur unnið við framleiðslustörf til lands og sjávar, skuli þurfa að ganga auðum höndum vikum og mánuðum saman ár eftir ár, auk þess sem atvinnuleysi er smánarblettur á hverju síðustu þjóðfélagi.

Það hefur verið mikið rætt um nauðsyn þess að skapa jafnvægi í byggð landsins. Engir hafa verið háværari um þessi mál en einmitt ýmsir þm. stjórnarflokkanna. Sérstaklega hefur þetta verið þeim kærkomið umræðuefni við hátiðleg tækifæri og svo fyrir allar kosningar. Þá hafa loforðin ekki verið spöruð. Svo langt hefur verið gengið í þessum áróðri, að viðkomandi menn og málögð þeirra hafa sagt berum orðum, að það sé tilgangslaust að kjósa á þing aðra en stuðningsmenn ríkisstjórnarflokkanna, — verði það ekki gert, gæti viðkomandi hérað ekki búið við neinni opinberri aðstoð fram yfir það, sem lög heimila. Hvað sýnir svo reynslan í þessum málum? Hefur tekizt að halda við jafnvæginu í byggð landsins? Hefur fjármagnnið streymt til þeirra staða úti á landi, sem fólu fulltrúum stjórnarflokka að fara með umboð sitt á hinu háa Alþingi? Hvað segja staðreyndirnar okkur? Þrátt fyrir hin gullnu loforð, þrátt fyrir það að kjósendurnir hafa illu heilli haldið áfram að senda þm. Sjálfstæðis- og Framsóknarflokksins sem fulltrúa fyrir dreifbýlskjörðæmin, hefur stöðugt sigið á ógæfuhliðina, en þó aldrei meira en nú síðustu árin. Hér í höfuðborginni og nágrenni hennar er mestur hluti fjármagnsins saman kominn og þeir, sem því ráða og ráðstafa. Hér eru höfuðstöðvar allra þeirra mörgu hringa og auðmannaklíkna, sem saga til sín arðinn af sjávarútveginum, bankarnir, tryggingarfélagin, olíufélagin, alls konar milliðir og hagsmunaklíkur, sem einoka útflutningsverzlunina og sölsa undir sig innflutningsverzlunina. Og síðast en ekki sízt: Hér í Reykjavík eru þeir auðmenn og braskarar, sem

hafa lagzt svo lágt að gera hið glæpsamlega hernám og allt, sem því fylgir, að meira gróða-fyrirtæki en sagan þekkir. Kórónan á allri þessari svivirðingu er svo sú, að sjálf ríkisstj. hefur gert ríkissjóð beinan þátttakanda í hernaðarvinnunni með nýgerðum samningi um hernaðarvinnuna, þar sem hin frægu, en um leið illræmdu helmingaskipti milli stjórnarflokkanna eru að fullu tryggð. Útkoman af þeirri óheillastefnu núverandi ríkisstj. og flokka hennar að veita mestan hluta fjármagnsins til höfuðstöðvanna hér í höfuðborginni og annarra staða við Faxaflóa, en afskipta á sama tíma á hinn herfilegasta hátt aðra landshluta, verður sú, að stöðugur fólksflótti er frá flestum stöðum og byggðarlögum utan Suðvesturlandsins hingað suður.

Hér á hv. Alþ. hefur verið sýnt fram á með skýrum rökum af þingmönnum Sósf. og hv. þingmönnum stjórnarandstöðunnar, hvernig atvinnuástandið er sums staðar úti á landinu, og til þess hafa verið nefnd mjög skýr og glögg dæmi. Þá hafa nokkrir hv. þm. Sjálfstfl. gert slíkt hið sama. Hv. þm. Barð. (GislJ) sagði hér sögu frá einu byggðarlagi í sínu kjördæmi, Flatey á Breiðafirði. Sú lýsing var táknræn um það ástand, sem ríkjandi er í fjölmörgum byggðarlögum viðs vegar um land. Þá hafa þeir hv. þm. N-Isf., A-Húnv., 2. þm. Eyf. og hv. þm. Ak. í umræðum hér á Alþ. lýst atvinnuástandinu og fjárhagsvand-ræðum og stórkostlegri vöntun á nýjum atvinnufyrirtækjum í sínum kjördæmum. Allir þessir hv. þm. hafa krafizt skjótra aðgerða. Þeir hafa krafizt þess, að keyptir yrðu fleiri togarar, hafnarmannvirki verði reist og endurbætt, fleiri fiskibáta og aukins fjármagns til að reisa nýjar fiskvinnslustöðvar. Þeir hafa lýst á skýran og ótvíræðan hátt, hvert stefnir í málum þessara staða, ef ekkert verður gert og allt látið reka á reiðanum hér eftir sem hingað til.

Manni verður nú á að spyrja: Á hverju stendur með að veita þessum og öðrum bágstöddum byggðarlögum sjálfsgöð og aðkallandi aðstoð til aukningar atvinnuveganna? Eru ekki til peningar? Jú, það virðist vera, því að hæstv. fjmrh. hefur upplýst, að ríkissjóður hafi í rekstrarafgang fyrir árið 1953 rúmar 86 milljónir. Sjálfstfl. fer með stjórn landsins ásamt Framsf. Það ættu því að vera hæg heimatökin fyrir þingflokk Sjálfstfl. að kippa þessu í lag, svo framarlega sem ræður þessara hv. alþm. eiga að skoðast annað og meira en innantóm orð án athafna. En hv. alþm. verða að gera sér það ljóst, að það verður engin breyting á til batnaðar í atvinnumálum þjóðarinnar, nema ríkisstj. og bankarnir séu knúðir til undanhalds, knúðir til þess að breyta um stefnu. Sú óheillastefna, sem hæstv. ríkisstj. hefur framfylgt undanfarin ár og hefur orðið þess valdandi, að við auðn liggur í heilum byggðarlögum viðs vegar vegna atvinnuskorts og sem afleiðing af því hinir stórkostlegu fólksflutningar til annarra staða, verður að forðæmast í eitt skipti fyrir öll. Það er ófrávikjanleg krafa fólksins um land allt, að í stað-

inn fyrir kyrrstöðu í uppbyggingu atvinnuveganna, eins og nú er, og í staðinn fyrir þá þjóðhættulegu stefnu hæstv. ríkisstj. að stefna atvinnulausu fólki til hernaðarvinnu suður á Keflavíkurlugvelli, verði nú þegar á þessu þingi gerðar viðeigandi ráðstafanir til uppbyggingar og stórauðningar á þeim atvinnuvegum, sem fyrir eru, og stofnað til nýs atvinnurekstrar, þar sem þess er mest þörf. Flóttann frá hinum ýmsu bæjum og sjávarþorpum hingað suður verður að stöðva. Það verður ekki gert nema með því að auka atvinnuna á slíkum stöðum og skapa fólkinu, sem þar býr, sæmileg lífskjör, miðað við það, sem er annars staðar. Allt vinnufært fólk á Íslandi á að hafa og getur haft vel borgaða vinnu við lífræn framleiðslustörf til lands og sjávar. Það sýndu árin á nýsköpunartímabilinu.

Hér á hv. Alp. hafa nú þegar verið flutt allmörg frv. og þáttill., sem miða að uppbyggingu atvinnuveganna víðs vegar um land. Það er á valdi hv. Alp., hvort hér verður aðeins um sýndarfrumvörp að ræða. Er til meiri hl. á hv. Alp. fyrir því að samþykkja nauðsynlegar aðgerðir til aukningar atvinnuveganna og til þess að koma þeim byggðarlögum til aðstoðar, sem nú eru í yfirvofandi hættu? Úr því sker reynslan. Ég vil þó mega vænta þess, að svo sé. Ég vil svo leggja til, að að lokinni þessari umr. verði málinu vísað til 2. umr. og hv. fjhn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 18 shlj. atkv. og til fjhn. með 18 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

22. Togaraútgerð ríkisins.

Á 8. fundi í Nd., 25. okt., var útbýtt:

Frv. til l. um togaraútgerð ríkisins til atvinnuþjófnaðar [61. mál] (þmfrv., A. 79).

Á 9. fundi í Nd., 26. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Frv. um ríkisútgerð togara til atvinnuþjófnaðar er eitt þeirra mála, sem vakti strax mikla athygli almennings, þegar það kom fram sem nýmæli hér á Alþingi. Af þeim undirtektum, sem málið fékk þá, mátti strax ráða, að hér væri á ferðinni eitt þeirra mála, sem ekki er hægt að drepa, hversu oft sem það er fellt í söllum Alþingis. Slík mál eru þráfaldlega samþykkt af fólkinu í landinu, og endanlega brotnar svo vígi afturhaldsins, mótspyrnan gegn þeim, niður vegna atkvæðahraðslu fulltrúa þess fólks, sem áður hefur gengið málunum á hönd. Á þetta lokastig virðist þetta

mál nú vera að komast. Umræður um það hafa þegar farið fram hér á Alp. í sambandi við önnur þingmál, og þingmenn a. m. k. úr fjór-um þingflokkum hafa lýst sig fylgjandi samþykkt þess. Fulltrúar fimmta þingflokksins hafa lýst átakanlega brýnni þörf þess, að gerðar verði ráðstafanir til að fyrirbyggja atvinnuleysi og til þess að sjá illa hagnýttum fyrirtækjum fyrir hráefni, og hafa látið þess getið, að engin fjarstæða sé að ræða um ríkisútgerð togara í því sambandi. Það er því ekki hægt að ætla annað af ræðum manna hér en að málið hljóti að sigla hraðbyri yfir allar Illurastir nefnda og verða afgreitt sem lög jafnvel snemma á þessu þingi. Atvinnumálanefndir milli tíu og tuttugu héraða hafa skor-að á Alp. og ríkisstj. að samþykkja frv., og atvinnumálanefnd ríkisins beindi síðan þeim tilmælum til hæstv. ríkisstj. fyrir nálega ári, að hún beitti sér fyrir framgangi málsins. Síðan hafa mörg verkafélög, sjómannafélög, þing- og héraðsmálafundir og nokkrar bæjar- og sveitarstjórnir sent Alp. áskoranir um að samþykkja frv., og árangurinn er vaxandi fylgi við málið einnig hér á Alþingi. Hefur það aldrei fengið eins almennar undirtektir á þingi og nú og að því er virðist nálega án tillits til flokka.

Efni frv. er þetta, eins og margakið hefur verið, að ríkið skuli kaupa og gera sjálft út ekki færri en fjóra togara af þeirri stærð og gerð, sem að álit reyndustu útgerðarmanna sé talin heppilegust til öflunar hráefnis á heimamíðum fyrir hraðfrystihús og önnur fiskiðjuver, sem nú séu illa hagnýtt vegna hráefnaskorts. Þessum togurum ríkisins er svo ætlað það hlutverk að jafna atvinnu í kaupstöðum og kaupunum landsins með þeim hætti, að þeir séu látnir leggja þar afla á land, sem atvinnuleysi gerir vart við sig og mikil þörf er fyrir aukna atvinnu á hverjum tíma. Einnig má útgerðarstjórnin taka tillit til þess aukahlutverks þessarar ríkisútgerðar, þegar hvergi er mikið atvinnuleysi, að ríkistogararnir leggi þá upp afla, þar sem fiskiðjuver standa ónotuð eða illa notuð vegna þess, að hráefni vanti til vinnslu. Við flm. teljum það vera eins sjálfsagt, ef ekki sjálfsagðara, að ríkið flytji verkefni til fólksins, sem er iðju- laust og líður skort jafnvel, þar sem það býr, eins og það þykir nú vera sjálfsagt, að ríkið flytji lífsnauðsynjar til þessa sama fólks, en það gerir Skipaútgerð ríkisins og hefur lengi gert.

Þeirri mótbáru, að ríkið geti orðið fyrir töp-um af slíkri ríkisútgerð togara, mætum við með þeim rökum, að ekkert sé þjóðfélaginu jafndýrt og að láta fólkið ganga atvinnulaust. Er sýnt fram á það í grg., að 2000 manns, sem gangi atvinnulausir í fjóra mánuði, kosti þjóðfélagið 25—30 millj. kr. í glötuðum vinnuverðmætum. Og slíkt atvinnuleysi er ekkert tilbúið dæmi. Það er ástand, sem hefur heimsótt þjóðina árum saman, án þess að ríkisvaldið hafi þó talið ástæðu til að gera róttækar ráðstafanir til þess að afstýra því. Í þessu sambandi mætti spyrja, hvort ríkið hafi fund-

íð nokkrar aðferðir til þess að koma í veg fyrir atvinnuleysi, sem ekkert kosti ríkissjóð. Mér dettur í hug t. d., hvað hafa kostað aðgerðir ríkisins til þess að fyrirbyggja atvinnuleysi eða draga úr hörmungum atvinnuleysis í smákaupþúnum eins og t. d. í Drangnesi eða á Skagaströnd. Hefur það ekki kostað milljónum bara út af fyrir sig? Og þó má heita, að þau verkefni séu óleyst fyrir framtíðina enn þá. Eða hvaða leiðir aðrar hafa yfirleitt fundizt, sem færar séu til að útrýma atvinnuleysi, án þess að bæði ríkissjóður og sveitarfélög verði að kosta þær aðgerðir dýru verði? Slíkar leiðir eru víst ekki fundnar enn. Hins vegar er það sannfæring okkar flm., að þetta sé þó skynsamlegasta leiðin, því að hún eykur framleiðslutekjur þjóðarinnar, bætir rekstrarafkomu margra þýðingarmikilla atvinnutækja og er einna líklegasta leiðin til þess að skapa jafnvægi í byggð landsins — en margir hafa það nú á vörunum — og jafna atvinnuáðstöðu manna, þar sem þeir búa, en atvinnuöflun heima fyrir verður alltaf affarasælust og notadrýgst, bæði fyrir einstaklinga og þjóðfélagið.

Ég legg til, að málinu verði, þegar þessari umr. lýkur, vísað til hv. sjútnv.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 18 shlj. atkv. og til sjútnv. með 19 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

23. Byggingarsjóður kauptúna.

Á 8. fundi í Nd., 25. okt., var útbýtt:

Frv. til 1. um byggingarsjóð kauptúna [64. mál] (þmfrv., A. 83).

Á 9. fundi í Nd., 26. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Gísli Guðmundsson): Herra forseti. Frv. það, sem hér liggur fyrir um byggingarsjóð kauptúna, er að mestu samhljóða samnefndu frv., sem flutt var á síðasta Alp. af sömu flm., en þeir voru þá og eru nú auk mín hv. 2. þm. N-M. (HÁ) og hv. þm. V-Ísf. (Eirþ).

Gert er ráð fyrir því í frv., að byggingarsjóðurinn fái að láni úr ríkissjóði 10 millj. kr. á tveimur árum, sem verði stofnfé hans, og að ríkislánið endurgreiðist með ríkisframlögum á 25 árum. Enn fremur er gert ráð fyrir, að byggingarsjóðurinn afli sér starfsfjár með lántökum á ríkisábyrgð, sbr. 9. gr. frv. Í þriðja lagi er í frv. gert ráð fyrir þeim möguleika, að kaupþún þau eða þorp, sem lögin taka til, leggi sjóðnum til nokkurt fé gegn jafnháu aukaframlagi úr ríkissjóði. Er í frv. heimild fyrir félmrn. til að leggja slíka kvöð

á alla kaupþúnahreppa, ef ½ hreppanna eru því samþykkir, enda fari framlagið ekki fram úr tilteknu hámarki, miðað við álögð útsvör í hlutaðeigandi hreppum. Samkv. frv. er sjóðurinn í vörzlu félmrn. Gert er ráð fyrir, að það annist bókhald hans og fjárreiður samkv. fyrir mælum sjóðsstjórnar, en skrifstofustjóri ráðuneytisins á sæti í sjóðsstjórninni sem formaður ásamt tveim mönnum þingkjörnum. En ákvæði um stjórn sjóðsins eru í 3. gr. frv. Gert er ráð fyrir, að vaxtakjör séu hin sömu og í lánadeild smáibúða á hverjum tíma, en láns-tími lengri en hann er þar nú og lánin hærri. Starfssvið sjóðsins er í frv. takmarkað við kaupþún eða þorp, sem hafa 1000 íbúa eða færri. Ég vil vekja athygli á því, að með því að takmarka starfssvið sjóðsins við kaupþún eða þorp, sem hafa 1000 íbúa eða færri, er auðvitað ekki á neinn hátt gengið á hlut hinna fjölmennari staða, þar sem hér er um nýja lánastarfsemi að ræða og kaupstaðirnir hafa að sjálfsögðu sama aðgang og nú að hinum eldri byggingarlánastofnunum, sem þeir raunar hafa setið mestmegnis að hingað til. Má þó svo fara, að kaupþúnin eða þorpin leituðu, er þessi sjóður hefur verið stofnaður, minna en áður til þeirra stofnana, sem fyrir eru, ef þau hefðu fengið sinn sérstaka byggingarsjóð, og væri það þá hinum fjölmennari stöðum í hag.

Við höfum ekki séð ástæðu til að setja í frv. nákvæmar reglur um upphæð lána, stærð íbúða, sem lánað er út á, o. s. frv., og teljum réttara, að þær reglur verði settar síðar af sjóðsstjórn eða ráðuneyti og farið þá eftir ástæðum sjóðsins og reynslu, sem smátt og smátt mundi fást af þessu nýmæli.

Meginhugsun okkar flm. við flutning þessa máls er sú, að það sé heppilegt og raunar þjóðfélagsleg nauðsyn að koma upp sérstakri byggingarlánastofnun fyrir kaupþúnin eða þorpin í landinu. Alp. hefur fyrir löngu viðurkennt nauðsyn sveitanna á því að hafa slíka stofnun út af fyrir sig, og mun ekki verða frá því horfið, á meðan hið mikilsverða hlutverk þeirra í þjóðlífi og þjóðarþúskap er viðurkennt og metið af ríkisvaldinu.

Í grg. frv. höfum við flm. reynt að færa fram nokkur rök fyrir því, að svipað sjónarmið þurfi að koma til greina varðandi hin dreifðu og fámennu þorp landsins. Þar er m. a. á það bent, að þorpin hafi lengst af borið skarðan hlut frá borði við úthlutun lánsfjár til íbúðabygginga frá hinum eldri stofnunum, og eru til þess ýmsar ástæður og enn óbreyttar. Á þessu hefur að visu orðið mikilsverð breyting þau þrjú ár s. l. sem smáibúðadeildin hefur starfað. Elgi að síður teljum við vandkvæði á því fyrir þorpin að eiga að nota sömu lánsstofnun í þessu skyni og hinir fjölmennari staðir, þ. á m. höfuðstaðurinn. Jafnframt er í grg. nokkuð rætt um húsnæðisástand þorpanna og séraðstöðu þeirra í því efni og bent á ýmislegt annað í sögu þeirra og þróun síðustu áratugina, sem á ber að líta í sambandi við nauðsyn þessa máls. Fer ég ekki nánar út í það að þessu sinni, en vísa til grg. um það.

Íbúar landsins eru nú milli 150 og 160 þús. Fæddir umfram dána voru á árinu sem leið rúml. 3200 og fólksfjölgunin á því ári nálega 22 af þúsund. Fólksfjölgunin síðustu tíu árin hefur verið að jafnaði nálega þriðjungur meiri hlutfallslega en hún var næstu 20 árin á undan, svo að ekki sé lengra farið. Hún hefur verið nú síðasta áratuginn um 20 af þúsund á móti 10—14 af þúsund, eins og hún var næstu 20 árin á undan. Það hefur verið reiknað út af fróðum mönnum, að með jafnmikilli fólksfjölgun hlutfallslega á næstu 46 árum verði íbúatala landsins um 300 þús. um næstu aldamót. Með öðrum orðum: Á þeim 46 árum, sem eftir eru af öldinni, mun þjóðinni fjölga um nálega helming, ef reynslan verður í samræmi við þessa útreikninga. Og nú er ástæða til að spyrja: Hvar verða heimili þeirra 140—150 þús. Íslendinga, sem við bætast á þessum 46 árum? Hvar verða þau reist á landinu þessi 20—30 þús. nýju heimili, sem helmingur aldamótþjóðarinnar stofnar í landinu? Verða þessi 20—30 þús. heimili svo til öll reist á litlum blettum á suðvesturhorni landsins eða einhverjum öðrum litlum bletti, þar sem blind rás viðburðanna stöðvar strauminn. Reynsla þessarar aldar bendir til þess, að svo geti farið, ef ekki er að gert.

Þegar á þetta er litið, er það sannarlega engin furða, þó að margir séu um þessar mundir farnir að leiða hugann að nauðsyn þess að efla jafnvægi í byggð landsins. Þær ráðstafanir, sem gerðar hafa verið af hálfu þjóðfélagsins til eflingar landbúnaði, ræktun, endurbygging sveitabæjanna, nýbýlin o. s. frv., þetta miðar allt í jafnvægisáttina, það sem það nær. Það nær bara of skammt, því miður. Miðað við það, sem í vændum virðist vera um fólksfjölgunina, ætti þjóðfélagið að vera við því búið að fjölga sveitaheimilunum um a. m. k. helming á næstu 46 árum. En er það við því búið? Ég skal ekki ræða það að þessu sinni, en ég vil segja annað, því að það stendur í beinu sambandi við það mál, sem hér er til umræðu. Ef þjóðfélagið vill í alvöru vinna að jafnvægi í byggð landsins, þá er full ástæða til að gefa sérstakan gaum að sjávarþorpunum og hinum nýju sveitakaupþúnum líka. Þessi þorp eða kaupþún, eins og þau eru oftast nefnd til aðgreiningar frá kaupstöðunum eða bæjunum, eru nú rúmlega 50 talsins, flest við sjó, en þó nokkur fjarri sjó, sem hafa risið upp síðustu árin á samgönguleiðum. Íbúar þessara rúmlega 50 þorpa eru nú samtals 18—19 þús., og grg. með þessu frv. fylgir skrá um íbúatöluna, sundurliðuð eftir þorpum, samkv. bráðabirgðaskýrslum hagstofunnar um manntal 1953.

Nokkur þessara þorpa eru í vexti, en þau eru fá. Sum eru minnkandi, flest standa í stað. Þar er m. ö. o. að þessu leyti svipað ástand og í sveitum. En eigi að stöðva strauminn, eigi að vinna að jafnvægi í byggðinni, verður að stefna að því, að verulegur hluti af fólksfjölguninni staðnæmist einmitt í þessum 50 dreifðu og nú fámennu þorpum. Og þorpunum þarf að fjölga. Hér þarf að leggja hönd að verki.

Það má a. m. k. ekki láta það viðgangast lengur, að fólk eigi örðugra með að fá að láni fjármuni til að byggja yfir sig á þessum stöðum en þar, sem fjölmennið er mest; þvert á móti. Og það er sú hugsun, sem fyrir okkur flm. vakir. Ef menn vilja vinna að jafnvægi, sýnist okkur það hreint engin goðgá að halda því fram, að frá þjóðfélagsins hálfu eigi að hvetja alveg sérstaklega til íbúðabygginga í þorpunum. Frv., sem hér liggur fyrir, er spor í þá átt.

Það getur verið, að okkur flm. þessa frv. hafi ekki tekizt að finna hina heppilegustu leið. Hér er um frumsmið að ræða; þó að málið hafi verið flutt á tveim þingum áður, er það enn lagt fram í svipuðu sniði og áður. Við erum fúsir til viðræðna um breytingar, sem til bóta mega verða. Við hefðum að ýmsu leyti viljað ganga lengra til hagræðis fyrir þá, sem þessara ráðstafana ættu að njóta, en gert er í þessu frv., þótt við höfum ekki talið það ráðlegt að svo stöddu. Fyrst og fremst þarf að okkar áliti hin sérstaka byggingarlána-stofnun þorpanna að komast á fót. Þá mun sýna sig, hver vaxtarmáttur slíkrar stofnunar verður og hvert hlutverk hún hefur að rækja. Og þá er hægt að ræða nánar um ýmislegt, sem nú kann að þykja af vanefnum til stofnað með flutningi þessa máls.

En að lokum vildi ég segja þetta, þessu máli til stuðnings: Fólkinu, sem á heima í þessum 50 dreifðu þorpum landsins, mundi verða það mikil hvatning í lífsbaráttunni, ef það fyndi vott slíkrar viðurkenningar af hálfu þjóðfélagsins sem í þessu frv. felst, ef það yrði að lögum, — vott viðurkenningar á því, að þær 18—19 þús., sem í þorpunum búa nú, standi ásamt sveitunum vörð um jafnvægið í byggð landsins og hafi sérstöku þjóðfélagslegu og menningarlegu hlutverki að gegna.

Ég skal svo ekki hafa þessa framsögu lengri. Ég vil f. h. okkar flm. leyfa mér að leggja til, að frv. verði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umr. og hv. félmn., þar sem ég ætla, að það hafi verið áður, og vil ég mega vænta þess, að málið verði þar í góðum höndum.

Hannibal Valdimarsson: Herra forseti. Ég er viss um það, að hv. flm. þessa frv. meina það eitt með flutningi þess að bæta að einhverju leyti úr húsnæðisöngþveiti smáþorpanna í landinu. Þau eru, eins og skrá sú yfir kaupþún, sem fylgir frv., sýnir, rúmlega 50 talsins. Og meginhluti þeirra hefur fengið ákaflega litla hjálp frá þjóðfélagsins hendi til þess að endurnýja híbýlakost fólksins þar. En kannske er hvergi á landinu meiri þörf á því en einmitt í sjóþorpunum.

En við fljótleigan yfirlestur á frv. sé ég ekki, að sú hjálp, sem þarna er lagt til að þjóðfélagið veiti, sé í öðru fólgin en því, að fram verði lagðar úr ríkissjóði 10 millj. kr., þar af 5 millj. strax, og móttframlag af hendi sveitarfélaganna, sem kynnu að vilja notfæra sér þessi væntanlegu lög, með 5% upphæð af sveitarútsvörunum þar. Þetta geta að visu orðið

um 20 millj. kr., og er það fé, sem nú er ekki lögfest að fram skuli lagt, að öðru leyti en því, að síðar nefnda upphæðin, 5% af útsvörum, kynni að einhverju leyti að koma í staðinn fyrir það gjald, sem fólkið í kaupþúnunum á nú að greiða, ef byggingarfélag verkamanna hefur verið stofnað og ákveðið að notfæra sér lögin um verkamannabústaði. En það er gert ráð fyrir því, að þau sveitarfélög, sem kysu heldurað njóta réttinda samkv. þessu frv., hætti þá að inna skyldurnar af hendi gagnvart byggingarsjóði verkamanna með föstu gjaldi á íbúa, sem mig minnir að sé 6—9 kr. á mann.

Það er þannig ástatt í landinu, að lágmark íbúðafjölda, sem þyrfti að byggja á ári til þess að endurnýja húsakostinn eða réttara sagt halda honum við á nauðsynlegan hátt, þannig að húsnæðisleysið aukist ekki, er a. m. k. 500 íbúðir. Og 500 íbúðir, sem gert væri ráð fyrir að hver kostaði 170 þús. kr., kosta hvorki meira né minna en 85 milljónir. Fátækt fólki þarf vissulega að fá ekki minna en 75% af þeirri upphæð að láni og þyrftu þá að vera til reiðu á hverju ári um 64—65 millj. kr. til lánveitinga til þess að endurnýja íbúðarhúsnæði í landinu. Það er fjarri því, að þannig sé séð fyrir málum nú. Byggingarsjóður verkamanna er vanræktur og afræktur, og virðist hvorki vera til að dreifa, að stjórn sjóðsins hafi nokkurn áhuga eða ríkið leggi honum til náðar nærri nægilegt fé, til þess að hann geti gert skyldu sína, og er það í raun og veru rakin hörmungasaga, eiginlega hvar sem sjóðurinn hefur haft viðskipti við byggingarfélag verkamanna úti um land, vanræksla af hendi sjóðsins og vanefndir. Bygging íbúða stendur yfir árum saman, vegna þess að það stendur upp á sjóðinn að gera skyldu sína, þó að fátæklingarnir, sem eiga að fá íbúðirnar, hafi sveitst blóðinu til þess að standa við sínar skuldbindingar. Smáíbúðalánin eru gersamlega ófullnægjandi, þó að þau hafi í einstökum tilfellum veitt aðstoð. Ef efnahagur viðkomandi manns, sem lánið fékk, var samlegur og hann hefur aðstöðu til allverulegra lána annars staðar, þá getur það komið að gagni, en í mörgum tilfellum hafa smáíbúðalánin, svo ófullnægjandi sem þau eru, sett fátækt fólki í stórkostlegan vanda og neytt marga, sem hafa haldið, að þarna væri að opnast möguleiki til þess að byggja, til þess að ganga frá öllu saman hálfgerðu og missa það litla, sem viðkomandi átti, þegar hann hóf byggingarstarfsemina. Helzt hafa smáíbúðalánin komið að gagni til þess að hjálpa mönnum til að ganga frá ófullgerðu húsnæði, að koma járnþaki á hús, sem búið var að byggja fyrir kannske mörgum árum, að múrhuða hús utan og þess konar, lagfæra ýmislegt, sem ófrá-gengið var innan, og að þessu leyti hafa þau haft gildi, en meira hrökkva þau ekki. Hámark lánanna er 30 þús. kr., og þau hafa verið frá 20—30 þús. kr. á íbúð. Það sér hver maður í hendi sér, að fátæklingar koma ekki upp íbúð yfir höfuðið með slíkri aðstoð frá því opinbera, og veðdeild Landsbankans er gersamlega óvirk og hefur verið um langan

tíma. Þetta er aðstoðin, sem fólkinu í landinu er veitt til þess að endurnýja algerlega óhæf-an, gamlan, úreltan húsakost, sem hvergi nærri svarar heilbrigðiskröfum eða neinum öðrum kröfum tímans, og um annað er ekki að ræða.

Það er því ekki að ófyrirsynju, að fram komi frv. til laga, sem elgi að veita einhverja aukna aðstoð, og það er þessu frv. sjálfsagt ætlað. En ég hygg, að ég geti í stuttu máli gert hv. þm. nokkuð ljóst, að sú hjálp, sem hér er gert ráð fyrir, hrekkur líka skammt, þó að hún eigi ekki að ná til annarra en þeirra 50 kaupþúna, sem hér eru upp talin með frv.

Við skulum nú gera ráð fyrir því, að íbúðarhúsnæðisástandið í kaupþúnunum 50 sé þannig, að það væri nægileg endurnýjun að byggja tvær íbúðir á ári í hverju kaupþúni, bara tvær íbúðir að meðaltali á ári, og það væru 100 íbúðir, sem þyrftu að koma til þess að fylla skörð þeirra íbúða, sem hverfa sem óhæfar árlega. Það er sannarlega ekki mikið viðhald og ekki gengið fast að því verki að endurnýja húsakostinn í þessum 50 kaupþún-um, þó að gert sé ráð fyrir þessu. En 100 íbúðir, sem hver um sig kostaði 170 þús. kr., það eru byggingarframkvæmdir upp á 17 milljónir í þessum 50 þorpum. Ég get varla imyndað mér, að hægt væri að fara hægur í sakirnar en að hvert kaupþún fengi sem svaraði tveimur íbúðum á ári. En ef menn vildu vera enn þá hófsamari og fara niður í lágmarkið, þannig að það væri gert ráð fyrir einni íbúð í hverju kaupþúni á ári, þá mundi það samt kosta 8.5 millj. kr., og 75% af því þyrftu að fást sem lánsfé með hagkvæmum kjörum, og fyrr en séð væri fyrir því með lagasetningu, væri ekki búið að leysa málið á neinn full-nægjandi hátt.

Ég tel, að gildi þessa frv. verði að meta út frá því, að hverju leyti það veiti meiri hjálp en nú sé heimil samkv. lögum um verkamannabústaði og l. um smáíbúðir. Ef þetta frv. veitir ekki hagkvæmari lán, ekki lán til lengri tíma, ekki lán með lægri vöxtum, og leggur ekki til nýtt lánsfé, sem er ekki fánlegt samkv. hinum lögnum, sem í gildi eru, þá tel ég, að frv. sé til allt of lítills gagns og leysi ekki málið á við-unandi hátt. Og eins og ég sagði áðan, sé ég ekki, að það geri ráð fyrir auknu fjármagni til þess að leysa húsnæðisvandamálið út yfir þessar 10 millj. frá ríkinu og sams konar upphæð frá sveitarfélögum. Það eru um 20 millj. á 25 árum, á aldarfjórðungi, en til þess að byggja tvær íbúðir í hverju kaupþúni þarf 17 milljón-ir á ári.

Ég held, að þessi mál verði ekki leyst með þeirri fjárhagsaðstoð, sem byggingarsjóður verkamanna getur veitt, nema til hans sé lagt stórum meira fé árlega en nú er gert, að smá-íbúðalánin líka verði hækkuð, miklu meira en tvöfölduð, og þeirri lánastarfsemi komið í eitt-hvert bankahorfi, en ekki sem nein pólitísk út-býtingarstarfsemi, eins og hún hefur haft allt of mikinn keim af á undanfórnum árum, og að veðdeild Landsbankans verði gerð virk. Það mundi ekki skaða, þó að þetta frv., sem mér

finnst fara allt of skammt, yrði líka gert að lögum. En ég held, að það þyrfti að taka þetta mál allt öðrum tókum og fastari og reyna að koma þessu undir einn hatt, þannig að það væri sérstök bankastarfsemi, húsbanki, eins og Norðmenn hafa hjá sér, til þess að leysa þetta hlutverk fyrir sveitir, kaupsins og bæi, og fyrr en þetta hefur verið gert, held ég að þessu máli verði ekki komið sómasamlega í höfn. Það er hér í raun og veru miklu stórfelldara verk að vinna hjá íslenzku þjóðinni en flestum öðrum þjóðum, sökum þess að núverandi kynslóð tók við landi, sem nálega eingöngu hafði byggingar úr lítt varanlegu efni — byggingar, sem voru miðaðar við þær húsnæðiskröfur, sem enginn telur nú viðhlitandi lengur.

Þetta mál þarf að leysa á tiltölulega skömmum tíma, þ. e. a. s. að því leyti sem snertir þann rýra arf, sem tekið var við, og stórvaxandi þjóð þarf líka að sjá fyrir kröfum komandi tíma í þessu efni, en hvorugu þessu hlutverki hefur verið sinnt á neinn fullnægjandi hátt.

Jónas Rafnar: Herra forseti. Það er engin furða, þó að því sé hreytt hér á hv. Alþingi, hvernig útvega eigi fjármagn til byggingarframkvæmda. Eitt hið mesta vandamál, sem fólkið í bæjunum hefur átt við að stríða að undanförunu, er það, hvernig það hafi átt að fá peninga til þess að byggja þak yfir höfuðið á sér. Og satt að segja er það furðulegt, að lánsstofnanir landsins, bankarnir, hafa talið það utan við verksvið sitt að lána til íbúðabygginga. Ég er nú ekki kunnugur þessum málum, hvernig þau eru erlendis, en ég held, að það sé varla hægt að benda á eitt einasta land, þar sem ekki eru til einhverjar lánsstofnanir, sem lána út á húsbýggingar í þéttbýlinu.

Hér á landi er tiltölulega greiður aðgangur fyrir menn í sveit að eignast eigið húsnæði. Þar eru sjóðir, sem lána hlutfallslega út á hvert einasta hús, sem byggt er. En því er alls ekki til að dreifa í bæjunum. Þar er bara eitt nei, þegar komið er í lánsstofnanirnar. Við lánnum ekki út á íbúðabyggingar, — það er svarið, sem fólkið fær.

Ég ætla mér nú ekki að fara að ræða það mál, sem hér liggur fyrir, efnislega. Ég geri ráð fyrir því, að það verði frekar gert við síðari umr. þessa máls. En það er eitt atriði, sem ég vildi benda á strax. Eins og stendur er starfandi nefnd, sem hæstv. ríkisstj. skipaði á sínum tíma og átti að athuga möguleikana á lánsfjáruvegum til íbúðarhúsabygginga í kaupstöðum. Og það var einmitt eitt að þeim atriðum, sem núverandi stjórnarflokkar sömdu um á sínum tíma, þegar ríkisstj. var mynduð, hvernig útvega ætti fé til íbúðabygginga.

Mér er ekki kunnugt um, að þessi n. hafi enn þá lokið störfum, og það liggur ekki neitt fyrir enn þá um það, hvaða álit hún vilji gefa upp eða hvaða leiðir hún telji færastar til þess að leysa þetta mikla vandamál. Og ég vil núna undirstrika það, að mér finnst ákaflega erfitt að taka afstöðu til þessa máls, sem nú liggur fyrir, meðan ekkert er vitað um það, hvernig eigi að leysa þetta mikla mál í heild. Það er Alþt. 1954. C. (74. löggjafarþing).

út af fyrir sig miklu meira atriði, hvort hægt sé að leysa þetta á breiðum grundvelli, heldur en að taka út úr tiltölulega þröngan hóp manna og reyna að finna einhverja lausn fyrir þá eina. Með þessum orðum mínum á ég ekki við, að það sé ekki full ástæða til þess að hjálpa því fólki, sem býr í smærri kaupsins. En ég tel, að þörfin sé svo brýn í þessu máli, að það verði fyrst og fremst að einblína á heildarlausn málsins, og ég treysti því, að núverandi ríkisstj. eða þeim tveimur flokkum, sem að henni standa, takist að leysa þetta mál til frambúðar.

Flm. (Gísli Guðmundsson): Herra forseti. Ég vil mega vænta þess, þó að nokkurs misskilnings hafi gætt í ræðum þeirra hv. þm., sem talað hafa nú síðast, að þegar til kemur, verði stuðningur þeirra og annarra hv. þm. meiri við málið en þessar ræður virðast benda til.

Báðir þeir hv. þm., sem hér hafa talað, hv. 3. landsk. og hv. þm. Ak., hafa rétt nokkuð um byggingarmálin almennt. Ég tel, að þetta frv., sem hér liggur fyrir, gefi ekki beinlínis tilefni til þess. Þessu frv. er ekki ætlað að verða nein lausn á byggingarmálum landsins almennt, og það mun rétt vera, sem hv. þm. Ak. gat hér um áðan, að starfandi sé nefnd að þeim málum, skipuð af hæstv. félmrh. nú fyrir ekki löngu. Sú n. mun ekki hafa haft langan tíma til starfa enn sem komið er, enda ekkert álit eða tillögur frá henni komnar, sem heldur er ekki að vænta, því að byggingarmálið í heild er að sjálfsögðu mjög umfangsmikið mál og vandasamt, svo sem líka auðsætt má vera af því, hve lengi lausn þess hefur dregið. Þó að skipuð hafi verið þessi n., sem hefur með höndum athugun byggingarmálanna í heild, þá töldum við flm. ekki ástæðu þess vegna til að láta niður falla að þessu sinni flutning þessa frv., sem eins og ég sagði í öndverðu hefur verið flutt á tveim þingum áður, því að þetta frv. tekur aðeins til nokkurs hluta byggingarlánamálsins. Og það er vel hægt að leysa þann hluta málsins, þótt bið kunni að verða á heildarlausninni.

Hv. þm. Ak. virtist telja erfiðleika á því að afgreiða byggingarlánamál þorpanna út af fyrir sig. Hann sagði eitthvað á þá leið, að það þyrfti að leysa málið á breiðum grundvelli og ekki að taka út úr hóp manna. Þessi hópur, sem hér er um að ræða, er nú að vísu nokkuð stór. Það, sem fyrir honum vakir, er sýnilega það, og mér er ekki grunlaust um, að það vaki líka fyrir hv. 3. landsk., að málið eigi aðeins að leysa á þessum breiða grundvelli, þannig að sett verði upp einhver allsherjar lánsstofnun fyrir kaupstaði og kaupsins, sem verði eitthvað fullkomnari en þær lánsstofnanir, sem til þessa hafa starfað að byggingarmálunum. Þetta er ekki skoðun okkar flm. þessa frv. Okkar skoðun er sú, að kaupsins eða þorpin þurfi á sérstakri lánsstofnun að halda. Og ég hef í framsögu minni gert nokkra grein fyrir því, hvaða ástæður við teljum til þess vera, og það er sömuleiðis nokkuð rétt í greg. frv. Við teljum, að stofna þurfi sérstaka byggingarlánastofnun fyrir kaupsins og þorp-

in. Við teljum það lakari lausn, ef þeirra mál yrðu leyst á þeim breiða heildargrundvelli, sem hér var verið að tala um áðan. Það, sem fyrst og fremst vakir fyrir okkur, er að koma á fót þessari sérstöku byggingarlánastofnun fyrir þorpinn og kauptúnin. Við teljum það svo mikið atriði, að byggingarlánastofnun þeirra verði komið á fót sem sérstakri stofnun, að það sé af þeim ástæðum rétt að afgreiða þetta mál út af fyrir sig; þó að sú lánsstofnun yrði e. t. v. ekki í byrjun með því sniði og með þeim fjárhagsmöguleikum, sem við hefðum kosið, þá sé það samt tilvinnandi til þess að fá henni komið á fót. En það er þetta, sem a. m. k. hv. þm. Ak. og jafnvel hv. 3. landsk. virtist telja eitthvað varhugavert. Ég vil þó ekki fullyrða það að svo stöddu um hv. 3. landsk., en hjá hv. þm. Ak. virtist mér það koma fram. Það er það, sem hann virðist vera á móti, og vildi ég vænta, að sú afstaða yrði ekki almenn.

Hv. 3. landsk. var að tala um það, að mér skildist, að hann vildi meta það, væri e. t. v. ekki búinn að gera það upp við sig, hvort nokkur hagnaður yrði að þessu frv., ef að lögum yrði, fyrir þá, sem hér eiga hlut að máli. Það getur nú að sjálfsögðu ekki verið neinn vafi á því, að fyrir þorpinn, sem þetta frv. tekur til, er ávinningur að því, að slíkri lánsstofnun, sem þar er um að ræða, verði komið á fót með því fjármagni, sem þar er gert ráð fyrir. Um það þarf hv. 3. landsk. ekki að vera í neinum vafa, vegna þess að með þessu frv. er ekki neitt rýrður réttur þessara byggðarlaga til lána úr öðrum eldri lánsstofnunum. Hér er um viðbót að ræða. **Hann talaði um það, að kaupturnahreppar hættu að greiða í byggingarsjóð verkamanna og njóta lána úr honum.** En samkv. 10. gr. frv. er lagt á vald hreppanna sjálfra, hvort þeir vilja halda áfram að greiða eða ekki. (*Gripið fram í:* Þeir eiga kannske valið á milli?) Nei, það er ekkert val, því að þeir geta átt þess kost að fá hlunnindin á báðum stöðum. En ef þeim þykir ofrausn að greiða í báða sjóðina, þá geta þeir látið niður falla að greiða í byggingarsjóð verkamanna og mundu þá ekki heldur njóta hlunninda úr honum. (*Gripið fram í:*) Um rétt til lána úr smábúðadeildinni er ekkert rétt í þessu frv., ekki heldur um rétt til lána úr veðdeild. Hann yrði vitanlega sá sami og áður, þó að þetta frv. yrði samþykkt. En reynslan er sú, og það geri ég ráð fyrir að allir hv. þm. viti, sem hafa kynnt sér það mál, að þessir staðir, þessi fámennu kaupturn eða þorp hafa átt ákaflega erfitt með að fá lán, hvort sem er úr veðdeild eða byggingarsjóði verkamanna. Þeir eru teljandi verkamannabústaðirnir, sem byggðir hafa verið í kaupturnum og þorpum landsins. Og þau eru teljandi veðdeildarlánin, sem veitt hafa verið á þessa staði eða veitt voru á meðan veðdeildin hafði fé. Þessir staðir hafa setið á haknum — gert það lengi — við úthlutun byggingarlána, og það er hætt við, að þeir geri það alltaf, ef þeir eiga að sækja sín byggingarlán til sömu stofnana og fjölmennið í kaupstöðun-

um. Það er þetta, sem ég vildi gjarnan að hv. þingmönnum yrði sem allra ljósast, ef menn hafa ekki gert sér það ljóst áður, að megin-tilgangur okkar með frv. er að koma upp þessari sérstöku byggingarlánastofnun fyrir kaupturn og þorp.

Ég held, að það hafi svo ekki verið fleira, sem ég hef ástæðu til að taka fram út af þeim ræðum, sem fluttar hafa verið. En það, sem ég nú hef sagt, þótti mér rétt að taka fram nú þegar málinu til skýringar. Ég vil aðeins bæta því við út af því, sem hv. 3. landsk. sagði um það fjármagn, sem byggingarsjóður kaupturna mundi hafa handa á milli til starfsemi sinnar, að um það er að sjálfsögðu ekkert hægt að ráða af því frv., sem hér liggur fyrir, hvað það fjármagn yrði í reyndinni mikið. Hv. þm. getur ekki reiknað það út. Hér er aðeins gert ráð fyrir ákveðinni stofnfjárupphæð og heimildum til þess að leggja á kaupturnahreppana með samþykki $\frac{2}{3}$ þeirra þá kvöð að innna af hendi nokkurt framlag árlega. En það er einnig gert ráð fyrir því, að stofnunin taki lán til starfsemi sinnar og að ríkisábyrgð sé veitt fyrir þeim lánum. Hvernig það gengi að fá lán til stofnunarinnar með þessari ríkisábyrgð, um það verður vitanlega ekkert sagt fyrir fram. Það mun sýna sig, þegar þar að kemur, og mun það þá í því sambandi koma í ljós, eins og ég sagði í upphafi, hvaða vaxtarmöguleika svona stofnun hefur og hver þörf er fyrir hana.

Hannibal Valdimarsson: Herra forseti. Það er rétt hjá hv. frsm., að ég skildi það fyllilega á framsöguræðu hans, að hann teldi á því höfuðnaðsyn að sérstök lánsstofnun væri fyrir þorpinn og kauptúnin í landinu. Hins vegar sé ég það hvorki af grg. né varð þess áskynja af ræðu hans, hvaða sérástæða lægi til grundvallar því, að húsnæðisbyggingarmál þess fólks, sem í kaupturnunum býr, sé með einhverjum sérstökum hætti öðruvísi en annars staðar í fjölbýli, þannig að það þurfi að vera sérstök lánsstofnun út af fyrir sig, sem leysi þetta mál. Það er nákvæmlega sama, sem þarf að leysa í kaupturni eins og í stærri kaupstað. Það þarf að hjálpa viðkomandi einstaklingum til þess að koma upp íbúð yfir sig og sína. Og þar sem gera má ráð fyrir, að efnahagur fólksins sé sízt betri í smákaupturnunum en í kaupstöðunum, þá þarf sú aðstoð, sem veitt er íbúum kaupturnanna, að vera að öllu leyti sambærileg við þá aðstoð, sem veitt er í kaupstöðunum, a. m. k. ekki lakari, ekki lán til skemmri tíma, ekki lán með óhagstæðari vöxtum og ekki lægri lánsupphæðir. En mér virðist svo sem þetta frv. geri ráð fyrir 20 ára lánum, þegar t. d. byggingarsjóðir verkamanna eiga að veita lán upp í 60 ár og algengasti lánstíminn þar er 40—42 ár. Það er mun óhagkvæmara fyrir fátæka menn að eiga að borga upp sín byggingarlán á 20 árum. Ég sé ekki a. m. k. ástæðu til þess út af fyrir sig að fara að flytja sérfrv. til þess að leysa málið á sérstakan hátt fyrir íbúa kaup-

túnanna upp á það, að þeir eigi að fá aðeins lán til miklu skemmri tíma en þeir eiga nú rétt á að lögum. Að því er vextina snertir, þá virðist vera miðað við þá vexti, sem eru af smáibúðalánunum. Þeir vextir munu vera mun hærri en gert er ráð fyrir af lánunum hjá byggingarsjóði verkamanna. Þetta er sem sé: Það þarf að vera alveg sérstök stofnun til að veita lán til skemmri tíma og með hærri vöxtum en nú er í lögum. Ég sé ekki, að þetta sé til þess að leysa mál kaптúna; ég verð að segja það. Hitt er aftur rétt, að það er gert ráð fyrir auknu fjármagni, 400 þús. kr. á ári í 25 ár, sem gera 10 milljónir, framlög ríkissjóðs á móti aðrar 10 milljónir, — þetta eru 20 milljónir, — og tekjur, sem sjóðurinn kann að hafa af starfsemi sinni, ákaflega óviss peningur og ekki líklegt, að það verði stór liður, og svo að öðru leyti lán, sem á að útvega, en ekki eru nein ákvæði um í frv., hvernig skuli útvega þessum sérstaka sjóði. Ég hef því ekki enn þá fengið skýringar á því, hvernig þessi mál séu, umfram það, sem ég viðurkenndi í minni ræðu áðan, leyst á betri hátt eða hagkvæmari fyrir íbúa kaптúna en þeir eiga rétt á núna að lögum. Íbúar kaптúna eiga sama rétt að lögum og kaupstaðabúar til þess að stofna hjá sér byggingarfélag verkamanna og njóta þeirra lána, sem sú löggjöf gerir ráð fyrir. Ástæðan til þess, að meginþorri kaптúna hefur ekki byggt verkamannabústaði samkv. þeim lögum, virðist vera sú ein, að ekki hafa verið stofnuð byggingarfélög verkamanna. En að öðru leyti eiga íbúar kaптúna nákvæmlega sama rétt samkv. þeirri löggjöf og íbúar kaupstaðanna. Ef sett er ný sérstök löggjöf til þess að hjálpa kaптúna-búunum, þá má hún að minnu álit á engan hátt ganga skemur eða veita ófullkomnari aðstoð til þess að leysa byggingarvandamálið en gildandi löggjöf þó gerir.

Hv. frsm. sagði, að það væri ekki endilega gert ráð fyrir því, að sveitarstjórnirnar gerðu val um það, hvort þær vildu skattleggja íbúana samkv. ákvæðum þessa frv. eða laganna um byggingarsjóð verkamanna og þá njóta aðstoðar samkv. þessum lögum fyrir íbúana eða eftir hinum lögum, eða njóta réttar á báðum stöðunum. En það er sannarlega fyrst og fremst gert ráð fyrir því, að sveitarstjórnirnar geri þarna val á milli, geti ákveðið, hvort þær vilji heldur leggja 5% gjald á íbúana til byggingarsjóðs kaптúna eða borga 6—9 kr. gjald, eins og nú er lögákvæðið, til byggingarsjóðs verkamanna. (Gripið fram í.) Nei, það er ekki skylt, en það eru allarlíkur til þess, að flestar sveitarstjórnir mundu ekki skattleggja íbúana á báða vegu. Ég þykist þekkja það til um sveitarstjórnir, að þær mundu ekki fara þá leiðina að skattleggja þá bæði samkv. þessum lögum og hinum. Þær sveitarstjórnir, sem ekki gerðu það, hefðu ekki séð íbúum viðkomandi kaптúns fyrir réttindum á báðum stöðunum, og það eru því líkur til þess, að réttindin kæmu eingöngu samkv. öðrum hverjum lögum. Auk þess er ákaflega hætt við því, þegar maður úr kaптúni kæmi að

biðja um verkamannabústaðalán samkv. lögum um verkamannabústaði, að þá yrði sagt við hann: Við höfum nóg að gera að sjá fyrir íbúum kaптúna. Það er búið að setja sérstaka löggjöf til að leysa ykkar mál í kaптúnunum, og þú snýrð þér auðvitað til byggingarsjóðs kaптúna. — Það er alveg gefinn hlutur, að það yrðu réttindin samkv. þessum lögum, sem yrðu hlutskipti íbúanna í kaптúnunum landsins, ef þetta frv. yrði að lögum, og þá legg ég mikið upp úr því, að það fólk, sem við þessi lög ætti að búa, hefði ekki orðið fyrir réttindaskerðingu í framkvæmd. En því miður, ef ég hef ekki misskilið alveg frá rótum, þá þykist ég ekki sjá annað en að hér sé gert ráð fyrir óhagstæðari aðstoð og minni að mörgu leyti en samkv. gildandi lögum, bæði um skemmri lánstíma, lægri lásupphæðir og óhagstæðari vaxtakjör.

Ég hef að engu leyti öðlazzt skilning á því, hvers vegna það sé nauðsynlegt, að mál kaптúna séu leyst með sérstakri löggjöf af sérstakri stofnun, því að ég tel, að hlutverkið, sem leysa þarf, sé nákvæmlega í eðli sínu eins og í hinum stærri kaupstöðum.

Það er alveg rétt, að það er vitanlega hægt að leysa þetta hlutverk út af fyrir sig, án þess að það sé gert með heildarlaun byggingarmálanna í landinu, en eðlilegast teldi ég, að þetta væri eingöngu liður í heildarlaun, og tek undir það með hv. þm. Ak. En ég get vel fallist á það, að það hefði ekki verið ástæða fyrir flm. þessa frv. að láta undir höfuð leggjast að flytja það, þó að byggingarmálin í heild séu í athugun í n. hjá ríkinu. Það er ekkert nema gott, að hún horfist í augu við allar till., sem frammi eru um lausn byggingarmálanna, og að þær séu fluttar á Alp., samtímis því sem n. starfar. Ég geri ráð fyrir því, að hún vilji líta á allar hliðar þessara mála og taki byggingarvandamálin í sveitum, kaupstöðum og kaптúnunum til yfirvegunar og væntanlega til einhverrar úrlausnar, sem verða mætti til bóta. Til þess að leysa þessi mál þarf auðvitað að sjá fyrir auknu lánsfé, og ef það er ekki gert með þessu frv. og það lánsfé sé með hagkvæmari kjörum en núgildandi lög mæla fyrir um, þá er ekki mikið unnið við sérstofnanir til þess að leysa hluta af þessum málum. Ég hefði haldið, að það væri ástæða til að hafa afskipti af því, að kaптúnin, sem mest hafa orðið útundan, kæmu því í framkvæmd að stofna hjá sér byggingarfélög verkamanna, svo að þau gætu orðið aðnjótandi þeirrar aðstoðar, sem sú löggjöf veitir, og síðan er verkefnið að sjá byggingarsjóði verkamanna fyrir fjármagni til þess að leysa ekki aðeins byggingarmál kaupstaða, heldur einnig kaптúna. Ég fæ ekki séð annað en að það sé langeðlilegasta lausn málsins, að kaптúnaíbúarnir njóti í öllu sama réttar og kaupstaðabúarnir í landinu, og tel alls ekki boðlegt að flytja frv. á Alp. um það, að þeir eigi að njóta lakari kjara um sín byggingarmál, fá lán til skemmri tíma með hærri vöxtum og lægri upphæðir að hundraðshluta af byggingarkostnaði, en samkv. lögum um byggingu

verkamannabústaða mega lán nú nema allt að 90%.

Flm. (Gísli Guðmundsson): Herra forseti. Ég vil ekki halda því fram, að 3. landsk. hafi misskilið þetta mál frá rötum, en hann hefur áreiðanlega misskilið ákaflega mikið af því. Ég held, að hv. þm. hafi ekki gefið sér nægan tíma til þess að kynna sér þá aðstöðu, sem þeir menn hafa í þorpunum, sem nú eru og undanfarið hafa verið að reyna að koma sér upp íbúð. Það getur verið gott og blessað fyrir menn í þorpunum að lesa lög um byggingarsjóð verkamanna, sem hv. 3. landsk. var að tala hér um áðan. Það getur verið gott og blessað fyrir þá að gera það, þar sem stendur, að það sé hægt að veita úr þessum byggingarsjóði t. d. 60 ára lán með hér um bil engum vöxtum og kannske mestan hluta byggingarkostnaðarins. Það getur verið ljómandi gott fyrir þessa menn að fá að lesa þessi lög. Það er mjög ánægjulegur lestur út af fyrir sig. Og það getur líka verið mjög ánægjulegt fyrir hann og aðra að segja frá því, að þessi lög séu til. En ég hef kynnt mér það dálítið, hvers góðs þorpin og kaupúnin hafa notið af þessum lögum. Þau hafa orðið kaupstöðunum að töluverðu gagni, — það er rétt, þótt það mætti meira vera, — þar á meðal þeim kaupstað, sem hv. þm. hefur verið fulltrúi fyrir og þekkir best til í. Þar hafa verið byggðir verkamannabústaðir. En hv. þm. var að tala um það áðan, að minna mætti nú ekki vera en að byggð væri ein íbúð árlega í hverju þorpi. Nú vildi ég benda hv. þm. á það, að hann ætti að kynna sér, hvort veitt hefur verið úr byggingarsjóði verkamanna lán til einnar íbúðar í öllum þessum 50 þorpum þessa áratugi, sem byggingarsjóður verkamanna hefur starfað. Og hvers virði er það þá fyrir þessi þorp og fólkið, sem þarf að byggja þar, að eiga þessi lög um byggingarsjóð, þegar fjármagnið, það sem það er, fer allt til hinna stærri staða? Hv. þm. sagði, að þetta væri af því, að menn stofnuðu ekki byggingarfélög í þessum þorpum. Það eru ýmsir, sem hafa gert það, ýmsir, sem hafa stofnað byggingarfélög í þessum þorpum í von um, að það bæri einhvern árangur. En það hefur bara engan árangur borið. Það er ekki tími til að fara hér út í ástæðurnar til þess, en árangurinn segir til sín. Það eru alveg sárfá þorp, tiltölulega mjög litill hluti þessara 50 þorpa, sem hefur fengið nokkur lán úr byggingarsjóði verkamanna, og það er engin furða, þó að þeir, sem eiga að gæta hagsmuna þessara þorpa, fari að líta í kringum sig eftir því, hvort ekki sé hægt að koma upp einhverri annarri byggingarlánastofnun, jafnvel þó að hún bjóði ekki upp á 60 ára lán með hér um bil engum vöxtum og svo og svo mikið — t. d. upp undir 90% — af byggingarkostnaðinum, — jafnvel þótt hún geri það ekki á pappírnum, ef hún gæti þó orðið með því sniði, að það væri hægt að fá úr henni einhverja peninga. Það er það, sem við höfum haft von um, sem stöndum að þessu frv.

Ég veit, að hv. þm. tekur þessa afstöðu sína til þessa máls vegna þess, að það er kannske dálítið nýtt fyrir honum, þó að það sé fyrir komið fram hér á Alþingi, og honum hefur ekki gefizt ráðrúm til þess að kynna sér, hvernig þetta mál er í raun og veru.

Ég endurtek svo það, sem ég hef sagt áður, að með þessu frv. er ekki afsalað neinum rétti, sem íbúar þorpanna hafa til þeirra stofnana, sem hér hafa verið í lögum, byggingarsjóðs verkamanna, veðdeildar eða smábúðadeildar. Ef þeir kynnu að geta kriað út einhver slík lán, þá er það opið eftir sem áður. Það er gott og blessað, ef það er hægt. Hingað til hefur það gengið erfiðlega.

Hv. 3. landsk. þm. lét mjög í það skína áðan, að hann væri eiginlega sammála hv. þm. Ak., — og það urðu mér eiginlega töluvert mikil vonbrigði, — að best væri að leysa málið á þessum breiða grundvelli með einhverri stórrí byggingarlánastofnun, sem að visu er ekki einu sinni komin í lög enn þá, en breiddi faðmunn á móti öllum, bæði þeim stóru og smáu.

Fyrir 30 árum, ég man eftir því, var verið að ræða um að koma upp sérstökum lánsstofnunum fyrir sveitirnar, fyrir landbúnaðinn, byggingarsjóði og ræktunarsjóði, því að menn sáu, að hverju fór um byggðina í sveitunum þá, ef ekki yrði neitt aðhafzt. Þá var þessari kenningu töluvert á loft haldið, að það ætti að leysa þetta lánsfjármál sveitanna á breiðum grundvelli fyrir alþjóð, alla atvinnuvegi og allar byggðir landsins. Það væri til nokkuð, sem hétu þjóðbanki. Það væri best að stofna búnaðarlánadeild við þjóðbankann, og hún mundi alveg nægja fyrir sveitirnar. Það var gert og stóð svo um nokkur ár, en aldrei varð neinn sýnilegur árangur af þeim breiða grundvelli fyrir bændurna. Þá var farið inn á þá leið, sem vel hefur gefizt og sýnilega var eðlilegust, að koma upp þeim sérstöku lánsstofnunum, sem veitt hafa lán til bygginga í sveitunum og til ræktunar. Hinn breiði grundvöllur gafst ekki vel þá fyrir sveitirnar. Sá breiði grundvöllur, sem hv. þm. Ak. og hv. 3. landsk. þm. tala nú um varðandi byggingarlán þorpanna, mun — það er að minnsta kosti mín skoðun — ekki reynast fullnægjandi heldur fyrir hin fámennu og dreifðu kaupúni eða þorp landsins. Þau þurfa að fá sína byggingarlánastofnun út af fyrir sig, og ég hef siður en svo á móti því, að sú byggingarlánastofnun verði gerð svo fullkomin og kjör í henni það hagstæð fyrir þetta fólk, sem ég er hér að mæla fyrir, sem hv. þm. vilja gera hana. Ég er þakklátur fyrir það, ef hv. 3. landsk. þm. eða einhverjir aðrir geta gert þetta frv. betur úr garði og hagstæðara, en helzt þó þannig, að ekki endurtaki sig sagan með hina ágætu lánsstofnun, sem hv. þm. var að lýsa hér áðan og íbúar þorpanna hafa sáralítið gagn haft af hingað til.

Ég vil svo vænta þess, þó að undirtektirnar undir þetta mál og undir þá meginhugsun, sem að baki málinu liggur, hafi ekki verið alls kostar eins og ég hefði kosið við þessa umr.,

þá geti það staðið til bóta. Og þó að tveir þm. hafi nú talað hér sinn úr hvorum flokki, þá tek ég það ekki sem merki þess, að þeir tveir hv. flokkar, sem þessir þm. eru í, ætli að beita sér á móti þessu hagsmunamáli kaupþunnanna og þorpanna í landinu. Ég vil ekki taka það svo; vona jafnvel, að þeir geri það ekki heldur sjálfir, þegar þeir hafa hugsað málið betur, þó að þeir geri nú þessar athugasemdir á þessu stigi málsins.

Ég minnst þess, að þegar þetta mál var flutt hér í fyrsta sinn í hv. deild, þá stóð hér upp einn af þm. Alþfl. og lýsti yfir — ja, mig minnir helst fyrir flokksins hönd — stuðningi við þetta mál. Hann var að vísu á því, að einhverra breytinga kynni að vera þörf, og við því höfðum við flm. að sjálfsögðu ekkert að segja. En hann lét mikið um mælt þá, og gladdi það mig mjög svo. Ég vona, að það sé svo enn, að þetta mál eigi skilnings að vænta í þeim flokki og hjá sem flestum, þegar til kastanna kemur.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Það hafa orðið nokkrar umr. um þetta mál, og það hefur raunar orðið svo um flest þau mál, sem borin hafa verið fram hér í þessari hv. d. og eitthvað snerta húsnaðismálin.

Það hefur líka borizt nokkuð í tal, hvernig sé um framkvæmd þeirrar löggjafar, sem þegar sé til, og að ýmsu leyti mjög góðrar, varðandi það að bæta úr húsnaðisvandræðunum. Ég held, að það verði líka varla hjá því komizt í sambandi við þessi mál að ræða um framkvæmdina á málunum, um leið og talað er um löggjöfina, enda vék hv. frsm. alveg sérstaklega að því einmitt nú í sinni síðustu ræðu. Ég held, að það sé nauðsynlegt, að hv. þm. geri sér sjálfir alveg ljóst, hvar vandræðin liggja í þessum málum.

Fyrir nokkrum árum þurftum við að heyja margra ára baráttu hér á Alþingi fyrir því að gefa landsmönnum frelsi til þess að mega byggja sér íbúðarhús. Á eftir ár flutti ég hér frv. þess efnis, að landsmenn hefðu leyfi til þess að byggja sér íbúðarhús, og ár eftir ár var slíkt frv. fellt. Það þurfti gífurlegan þrýsting frá almenningi í landinu, áður en þeir tveir flokkar, sem nú fara með ríkisstj. í landinu, létu undan og fóru að einhverju leyti að gefa mönnum með lögum frelsi til þess að byggja íbúðarhús. Það var auðséð, hver pólitíkin var, og það kom þá meira að segja í ljós, hvaðan hún var runnin. Það sást greinilegast, þegar við hér í Nd. vorum búnir að samþ. frv. um að gefa mönnum frelsi til þess að byggja íbúðarhús og þegar fjhn. Ed. var búin að mæla með að samþ. þetta frv., en fjhn. Ed. eða meiri hluta hennar var síðan snúið og látinn, eftir að n. öll hafði gefið út nál. með frv., leggja á móti því, að frv. yrði samþ., og leggja til að visa því til ríkisstj. Það var vitanlegt, hvað þá hafði komið í spilið. Það var fyrirskipun frá þeim, sem réðu yfir mótvirðissjóðnum og þar með yfir lánsfjárstefnunni í landinu, — fyrirskipun, túlkuð þá af Benjamín Eiríkssyni og fjárhagsráði. Þannig kom þá alveg greinilega

í ljós, hvaðan andspyrnan var gegn því, að Íslendingar hefðu leyfi til þess að byggja sér íbúðir.

Það þótti ekki lengur fært eftir þetta hneyksli allt saman að standa fast á því að banna Íslendingum að byggja sér íbúðarhús, nema þeir fengju sérstakt leyfi sérstakrar n. hér í Reykjavík. En til hvaða ráðs var þá grip-ið til þess að reyna að hindra Íslendinga í því að geta byggt sér hús? Það var gripið til þess ráðs að láta bankana neita mönnum um lán, þ. e. í staðinn fyrir að banna það með lögum, þá átti að banna það með bankaráðstöfunum, og það er það ástand, sem ríkir í dag. Það er ástand, sem ríkir í dag fyrir tilstilli núverandi ríkisstj. og á hennar ábyrgð og á ábyrgð meiri hluta þessa Alþ., sem ræður bönkunum og getur ráðstafað þeirra fé til útlána eftir því, sem lög frá þessari stofnun mæla fyrir. Hæstv. ríkisstj. hefur í þessu þá stjórn og sína fjármálastefnu að framkvæma skemmdarverk í íbúðarhúsabyggingum Íslendinga, hindra menn í því að geta byggt. Hún er á þennan hátt að framkvæma í laumi það sama sem hún áður var að framkvæma með lagasetningu, en samkvæmt sömu fyrirmælunum. Þess vegna talar hv. frsm. þessa máls hér um það, að það séu ýmis góð lög, sem sett hafi verið, en séu eingöngu á pappír. En hvernig stendur á, að þessi lög eru eingöngu á pappír? Það stafar af sjálfri lánsfjárstefnu ríkisstj.

Ég vil svo benda hv. þm. og stjórnarflokkun-um á það um leið, að það er ekki til neins að segja við okkur, að það væri einhver óábyrg ráðstöfun að sjá um, að það væru nægileg lán hér á Íslandi handa þeim, sem vilja byggja. Ég vil benda á, hvaða ástand ríkir í þessum efnun t. d. í Danmörku, og ég býst ekki við, að þeim, sem stjórna fjármálum hérna heima á Íslandi, muni þykja Danir sérstaklega óvarkárir í slíkum fjármálum. Ef ég man rétt, þá fær maður nú í Danmörku út á íbúðarhús um 40% veðlán í bönkum, og til viðbótar lánar ríkisstj. sjálf, ríkissjóður, — ég er að vísu ekki alveg viss, en ég held, að það sé allt upp í 53%, sem ríkissjóður lánar sjálfur, þannig að það sé hægt að fá í Danmörku lán allt upp í 93% út á íbúðarhús, vegna þess að mönnum finnst þar í landi eðlilegt, að hið opinbera hjálpi til þess, að menn komi upp íbúðarhúsum, en banni mönnum það ekki annaðhvort með lögum eða með lánsfjárbanni.

Við skulum þess vegna gera okkur það ljóst, að það er stjórnarstefnan á hverjum tíma, sem ákveður það, hvort menn í landinu, hvort heldur það er í sveitum, kaupþunum eða kaupstöðum, fá að njóta þeirra réttinda, sem lög mæla fyrir.

Ég held þess vegna, að á þessari stjórnarstefnu þyrftum við að gera breytingu, og vil taka undir það, sem hv. frsm. var að segja í því sambandi, að það væri til lítills að hafa fögur lög og láta þau ekki vera í gildi. En þegar við höfum fyrir langa baráttu knúið það fram að fá góð lög frá Alþingi og þegar við höfum síðan slæma ríkisstj., sem svíkst um að framkvæma þessi lög, á meðan við horfum

upp á, að lögin eru framkvæmd mun betur fyrir almenning t. d. í Danmörku, þá vil ég alvarlega vara menn við því, að þeir fari inn á þá braut að fara að minnka kröfurnar til laganna og til ríkisstj. í staðinn fyrir að taka ríkisstj. slíkum tókum, að henni sé kennt, að hún eigi að framkvæma þau lög, sem Alþingi setur.

Ég veit, að þetta vandræðaástand, sem núverandi stjórnarflokkar og ríkisstj. í sinni vitlausu lánsfjárstefnu halda uppi, mun skapa þá tilfinningu víða hjá almenningi: Ja, það er nú ekki til neins að láta sig dreyma um að fá lán til 42 eða 60 ára. Við skulum setta okkur við, ef við fáum 10 eða 20 ára lán. Það er ekki til neins að láta sig dreyma um að fá lán upp á 2½% vexti. Við skulum þakka fyrir, ef við fáum lán fyrir 5½%.

Það er aðferð einmitt afturhalds og auðvalds í einu landi með því að skapa svona ástand að reyna að setta fólk við að gera ekki jafnmiklar og réttmætar kröfur og menn gerðu fyrir 20 árum, bæði verkamenn og bændur, og gerðu réttlæga. Við skulum þess vegna alls ekki koma stjórnarvöldunum upp á það að fara að gera lægri kröfur í þessum efnum, ekki heldur þegar við erum að gera kröfur fyrir kaupúnin, eins og hv. frsm. vill hér gera.

Það er alveg rétt, eins og hv. 3. landsk. þm. benti hér á áðan, að ófært er að rýra þann rétt, sem kaupúnin nú hafa, jafnvel þó að þau noti hann ekki, — þann rétt til lágra vaxta, til langra lána og til tiltölulega hærri prósentu af kostnaðinum en hér er gert ráð fyrir. Ég held fyrir mitt leyti, að það, sem hér er gert ráð fyrir í 6. gr., að lána út á kaupverð efnis, sé of lágt, að það eigi að vera hærra. En það er líka rétt hjá hv. frsm. þessa máls, að það er ekki nóg að gera kröfuna til þess, að þetta sé gott í lögum. Það þarf líka að gera kröfu til þess, að slík lög séu í gildi, að það sé þannig ríkisstj. í landinu, að hún láti lögin vera í gildi. (Gripist fram í.) — Já, það er alveg rétt. Það vantar almennilega ríkisstjórn til að framkvæma lög.

Ég held aftur á móti, að það sé alveg fyllilega réttmætt að athuga það, sem hv. frsm. minntist á; það getur vel verið, að ýmis af kaupúnunum sitji á hakanum, þegar það er sama stofnunin eða sama deildin með allt saman. Það er alveg sjálfsagt fyrir okkur, um leið og við erum að athuga það, á hvern hátt sé hægt að knýja þau lög í gildi, sem nú eru til, en svo að segja bara á pappírnum, hvort það sé e. t. v. svo í framkvæmdinni, að litlu kaupúnin verði út undan í slíku og stóru kaupstaðirnir gleypi það. Við vitum ósköp vel, að það er hætta á slíku, og það er alveg sjálfsagður hlutur að athuga slíkt. Og ég álit, að það, sem þurfi að gerast með till., sem ég efast ekki um að flm. meini allt gott með, það, sem þurfi að gerast í þessum málum, sé að visu, að löggjöf sé endurbætt og athugað betur um framkvæmd þar á, en jafnhliða að þau lög, sem fyrir eru, séu sett í gildi. Ég vil fyrir mitt

leyti vona, að um ýmislegt slíkt mætti takast góð samvinna milli þeirra í þessu þingi, sem vilja vinna að því, að jafnt lögin um byggingu verkamannabústaða, frumvarp, sem miðar að því að auka möguleika þeirra, sem eru í litlu kaupúnunum, til þess að geta byggt hjá sér, og þau lagafyrirmæli, sem þegar eru til um byggingar af hálfu bæjarstjórna til þess að útrýma heilsuspillandi húsnæði, en ekki heldur eru í gildi nema á pappírnum sem stendur, — ég vildi ákaflega gjarnan óska, að um þessa hluti mætti takast gott samstarf.

Ég vil hins vegar minna á, um leið og þetta mál fer til nefndar, að dálitið er varasamt í 3. gr. frv. um stjórnina, sem þarna er fyrirhuguð. Við verðum að muna það, að reynt er yfirleitt með þeim lagafyrirmælum, sem nú eru í gildi um byggingar, að hafa nokkuð demókratískt snið á þessari hjálp þess opinbera. Í stjórn byggingarsjóðs verkamanna eru t. d. kosnir fimm menn með hlutfallskosningu hér á Alþingi. Hér er lagt til að kjósa tvo menn. Ég verð að segja það hreinskilnislega, að reynslan í sambandi við smáibúðahúsin og lánin til þeirra, sá háttur, sem tekinn var upp, þegar tveir menn voru útnefndir, annar form. Framsóknarfélagsins í Reykjavík og hinn form. íhaldsfélagsins í Reykjavík, til þess að útteila og það mikið til nokkru fyrir kosningar öllum lánunum til smáibúða á landinu, var hneyksli og til skammar. Allt, sem að einhverju leyti minnir á eitthvað slíkt, á ekki að eiga sér stað. Menn eiga að hafa sama rétt, hvaða pólitíska skoðun sem þeir hafa, hvar sem þeir búa á landinu, í kaupúni, kaupstað eða hvar sem er. Það hefur upprunalega verið gengið þannig frá á Alþingi um kjör í ýmsar slíkar stjórnir og nefndir, að það væri ekki hægt að saka menn um pólitíska hlutdrægni. En það hefur verið höfð svo fruntaleg aðferð af hálfu þeirrar ríkisstj. og þeirra stjórnarflokka, sem núna ráða í þessum efnum, að allt, sem að einhverju leyti minnir á það, eigum við ekki að þola.

Enn eitt vil ég minna á. Hér eru lagafyrirmæli um, að ríkissjóður láni og að það megi taka lán enn fremur. Við erum búnir að afgreiða hvert málið á fætur öðru á undanförunum þingum um slík lán. Svörin, sem við fáum, eru síðan bara einfaldlega: Það er ekki hægt að fá lán. — Ríkisstj. hefur einokun á því að reyna að fá lán. Ég fullyrði af reynslu og þekkingu, sem ég hef, að það er hægt að fá lán, en það er ríkisstj. og hennar einokun, sem stendur í veginum fyrir því.

Ég vil þess vegna taka undir það, að þetta mál sé vel íhugað í þeirri n., sem það fer til; það sé reynt af hálfu allra þeirra, sem áhuga hafa á því að bæta úr húsnæðismálunum í landinu, auka lánsfé til þeirra, tryggja, að þau lög, sem nú eru um þetta, komist í virkilegt gildi og að löggjöf sé bætt og aukin, að koma á samstarfi sín á milli um að afgreiða mál eins og þetta og slík mál, sem í sömu átt miða, með þeim breytingum, sem til bóta geta orðið í þessum efnum.

Ffm. (Gísli Guðmundsson): Herra forseti. Það eru aðeins örfá orð. Hv. 2. þm. Reykv. kom nú víða við í sinni ræðu, eins og hann oft gerir, og sagði m. a., að menn ættu að hafa sama rétt, hvaða pólitískri skoðun sem menn fylgdu o. s. frv. Eg get nú á það fallit út af fyrir sig. Hann var með hugleiðingar um, að það væri í rauninni hægt að lána öllum, sem vildu byggja, skildist mér, og að mönnum hefði verið bannað að byggja, en þar mun hann hafa átt við fjárfestingareftirlitið, sem hér var um skeið og er nú að nokkru leyti enn, en með því er reynt að skammta byggingar-efni og fjármagn það, sem þjóðin hefur til ráðstöfunar. Það er ekki alveg óalgeng aðferð að skammta þær nauðsynjar lífsins, sem lítið er af á einhverjum tíma. Slíkt má kalla bann. En ég er nú ekkert viss um það, að þetta bann, sem hv. þm. talaði um áðan, — þetta bann við að byggja, — hafi verið svo sérstaklega óhagstætt fyrir þann hluta þjóðarinnar, sem ákvæði þessa frv. mundu taka til, ef að lögum yrðu. Eg ætla, að skömmtun þessi á byggingarleyfum hafi meira komið niður á öðrum byggingum, sem og rétt var.

Hv. þm. var að segja frá því hér, að út á íbúðarhús í Danmörku mundi vera hægt að fá allt að 93% lán, var raunar ekki viss um, að þetta væri svo. Eg hef ekki kynnt mér það mál heldur, svo að ég viti, hvort þetta er rétt, að menn fái 93% lán út á hús í Danmörku. Sjálfsagt fá einhverjir það. Hvort menn geta yfirleitt fengið það, veit ég ekki. En Danir munu nú vera auðugri að fjármagni en við og hafa vist komið töluvert lengra á því sviði að lána til íbúðarhúsanna.

Hv. þm. taldi, að við hefðum hér slæma ríkisstj., og kom mér það ekki á óvart; ég hef heyrt hann segja það einhvern tíma áður, að ríkisstj. væri slæm. Og það er sjálfsagt svo, að ríkisstj. er aldrei nógu góð; hún er aldrei eins góð og hún þyrfti að vera, alveg eins og þingmenn eru sjálfsagt aldrei eins góðir og þeir þyrftu að vera. Það var einu sinni stjórn hér á landi, sem hv. 2. þm. Reykv. studdi og hafði mikil áhrif á. Og hvað gerði hún í þessum byggingarlánamálum? Hvað gerði hún með tilliti til verkamannabústaðanna og byggingarsjóðs verkamanna? Jú, eitthvað gerði hún. Þegar sú stj., sem hv. 2. þm. Reykv. studdi, tók við, voru til lög um verkamannabústaði, og þá var til, ef ég man rétt, byggingarsjóður verkamanna. Eg man nú ekki glögg, hvernig lánskjör voru í þessum eldri lögum, en það voru a. m. k. alllönng lán með allgóðum vaxtakjörum, sem veitt voru úr hinum gamla byggingarsjóði verkamanna, en miklu færri fengu þá en vildu. En þessi ríkisstj., sem hv. þm. studdi, gerði það, sem ég álit að eigi ekki að gera og hef nokkuð rétt um hér áður. Hún fór að búa til ný lög. Hún byrjaði ekki á því að reyna að afla fjár til þessa byggingarsjóðs, sem fyrir var og var fjárfurfi. Hún sagði: Lánin eru ekki með nógu lágum vöxtum, þau eru ekki til nógu langs tíma, og það er ekki lánað nógu hátt út á húsinn. — Og svo settist hún niður við að búa

til lög, þar sem ákveðið var, að lánin skyldu vera til allt að 60 ára og að þau skyldu vera með mjög lágum vöxtum, ég held 2%, sum vaxtalaus, og að lánaður skyldi vera út á húsinn mestur hluti kostnaðarverðsins. Þessi lög voru í smíðum líklega ein tvö ár. Það var sá tími, þegar auðveldast var að ná fé inn í lánsstofn- anir hér á landi. En þegar búið var að setja þessi góðu lög með langan lánstíma og lága vexti og háa lánsupphæð af kostnaðarverði, þá var fjármagnið farið að mjög verulegu leyti, og síðan hefur verið erfitt að fá fjármagn. Eg held, að það hefði verið miklu heppilegra, að þeir, sem að þessu stóðu, hefðu frestað því að semja þessi nýju lög um hærri lán og lægri vexti, en byrjað á því að útvega fjármagnið og starfa með því samkv. þeim lögum, sem fyrir voru, og þegar það var komið vel í gang, þá hefðu þeir átt að byrja á nýju lögum. Það held ég að hefði verið heppilegra, og ég held, að það sé alltaf heppilegra að reyna að gera löggjöf, sem hægt er að framkvæma, og reyna að gera framkvæmanlega þá löggjöf, sem til er, þjóðinni til hagsbóta, heldur en að setjast niður og semja ný og ný lög um eitthvað og eitthvað, sem á að gera, og láta á meðan möguleikana ganga sér úr greipum. Þarna held ég að hafi verið um nokkra yfirsjón að ræða, sem ekki er að sakast um. Það yfirséist öllum, þessari stjórn sem nú er og fyrrverandi stjórn. En ég er bara að nefna þetta sem dæmi um það, að ég álit, að það sé ekki heppilegt fyrir fólkið í landinu, sem á sína lífsbaráttu og sitt líf undir þessum hlutum, að svona sé að unnið, þó að það geti verið gaman að gera það og gaman að sýna það.

En í lokin vildi ég svo bara enn þá einu sinni endurtaka það út af sams konar mis- skilningi, sem mér virtist koma fram hjá hv. síðasta ræðumanni, að með framkomu þessa frv. og þótt það verði að lögum eiga íbúar kaптúnanna og þorpanna alveg sama aðgang og áður að veðeild Landsbankans, byggingarsjóði verkamanna og lánadeild smáíbúða. En sumar þessara stofnana hafa, eins og ég hef oft minnst hér á áður, því miður að litlu gagni komið. Það er gott, ef það getur orðið meira í framtíðinni. Þetta frv., þótt að lögum yrði, mundi ekki draga úr því á neinn hátt.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Það vill stundum bregða við, þegar hv. þm., sérstaklega stjórnarflokkanna, fara að ræða um fjármálin og sérstaklega um fjármagnið, að þeir tali um fjármagnið eins og einhvern guð almáttugan, sem óhugsandi sé fyrir mennina að ráða nokkurn skapaðan hlut við, — tala um fjármagnið eins og einhvern hlut, sem sé utan og ofan við það, sem við getum eitthvað ráðið um hvað gerir, sem eitthvert óháð afl í þjóðfélaginu, sem við raunverulega séum háðir og verðum að beygja okkur fyrir. Eg hef stundum áður rétt þetta mál hérna og skal ekki fara langt út í það, en ég vil bara minna á það út af því, sem hv. síðasti ræðumaður sagði.

Hvað er fjármagnið í sambandi við t. d. íbúðarhúsabyggingar? Það, sem við þurfum til þess að byggja íbúðarhús, er tvennt: það er vinnuafli, og það er efni. Við byggjum hús úr því, en ekki úr seðlum, og það skulum við gera okkur ljóst. Það hefur verið til það ástand hér á Íslandi, þegar allir menn hafa verið að vinna við að byggja, að menn hafa kannske staðið með seðlana í höndunum, en menn hafa hvorki getað fengið sement né verkamenn til þess að vinna, þ. e. a. s., við byggjum ekki úr fjármagni, við byggjum ekki úr peningum, heldur byggjum við annars vegar vegar með vinnuafli og hins vegar með efni. Ef við höfum nægilegt vinnuafli til þess að láta vinna við byggingar, þá er séð fyrir þeim hluta.

Út frá því, sem hv. þm. minntist á, að það hefði ekki komið niður á dreifbýlinu skómmat-unin hér um árið og takmarkanir fjárhagsráðs, vil ég nú t. d. segja honum, að ég hef persónulega reynslu af því. Eitt sumar talaði ég við einn verkamann, sem var að byggja á Hvolsvelli. Það var þriðja árið, sem hann hafði sótt. Í tvö ár áður hafði hann sótt um að fá að byggja þarna yfir sig litið hús. Honum hafði verið neitað. Loksins þriðja árið var hann búinn að hamra út leyfi. Í tvö ár hafði hann verið hindraður í því að vinna sjálfur með sínu fólki að því að byggja þarna. Ég eftast ekki um, að eins hafi komið niður á dreifbýlinu og þéttbýlinu þær vitlausu takmarkanir, sem þá voru.

En annars vegar er vinnuaflið, og ef allt okkar vinnuafli, sem í byggingum gæti verið, er við vinnu í byggingum, þá er náttúrlega ekki hægt að komast yfir að byggja meira.

Svo er efnið til innflutnings, sem við þurfum að byggja úr, sement, timbur eða annað slíkt. Ef við getum látið okkar vinnuafli vinna óhindrað að framleiðslu á okkar fiski og selt okkar fisk út úr landinu og keypt m. a. byggingarefni inn í staðinn, þá erum við þar að framleiða það efni, sem við þurfum til bygginganna. Ég skal nefna sem dæmi, að allt það sement, sem við þurfum á Íslandi á einu ári, um 50 þús. tonn, kostar í höfn erlendis sama og það, sem einn islenzkur togari eða þeir rúmlega 30 menn, sem á honum eru, framleiða með sinni vinnu og þeir, sem vinna í landi úr fiskinum, sem togarinn aflar. Sem sé: einn togarar á ári og verkafólkið, sem vinnur úr afla hans í landi, vinnur fyrir öllu því sementi, sem við þurfum að flytja inn. Við getum þess vegna áreiðanlega hér á Íslandi byggt nægilegt yfir okkur, ef við fáum að nota okkar vinnuafli og vinna fyrir efninu til þess. Fjármagnið, seðlarnir, peningarnir, er svo aðeins ávísanir til þess að miðla þessu mismunandi vinnuafli, því, sem vinnur beint við byggingarnar, og því, sem vinnur fyrir útflutningsafurðunum, til þess að fá þannig það, sem við þurfum að flytja inn í landið í staðinn fyrir þær. Fjármagnið er þess vegna ekki neinn óháður hlutur okkur, heldur hlutur, sem við erum að skapa í okkar daglegu vinnu. Ef við getum byggt sjálfir, þá á ekki að vera nokkur vandí að hafa peningakerfið í

landinu í samræmi við það, sem dugleg þjóð getur áorkað að koma upp af húsum.

Ég hef áður minnt á það hins vegar, hvernig búið er að okkur með þessi mál núna. Okkar íbúðarhúsabyggingar á Íslandi eru að bruna-bótamati nú orðið mikið yfir 3000 milljónir kr., en öll lánin út á allar þessar byggingar eru ekki nema 300 milljónir kr., eða 1/10 hluti, þ. e. a. s., 90% af öllum þeim íbúðarhúsabyggingum, sem nú eru til á Íslandi, hefur ekkert verið lánað út á. Með þessu er verið að piska þjóðina til þess að leggja miklu meira að sér en nauðsynlegt væri, en það er þó enn verra, að með því er verið að hindra svo og svo mikið af fátækum mönnum í því að eiga sín hús og láta þá þeirra, sem þegar hafa komið þeim upp, en með miklum skuldum, missa þau í hendurnar á nokkrum auðmönnum. Þetta er nú um fjármagnið, og það finnst mér satt að segja að sérstaklega þm. Framsfl. ættu að geta skilið, vegna þess að þessi búskapur, sem ég hér tala um, er nákvæmlega sá sami og einn bóndi fyrir sínu búi mundi hugsa. Ef hann getur fengið sér efni, sem hann þarf í húsin hjá sér, ef hann hefur sjálfur heima hjá sér vinnuaflið til þess að vinna úr því, þá spyr hann ekki um neitt fjármagn, heldur byggir hann yfir sig. Og þá er það aðeins eðlilegt og sjálfsagt af þjóðfélagsins hálfu að hliðra svo til fyrir honum, að hann þurfi ekki að skera niður sín lífskjör svo og svo mikið með því að byggja þannig, að forða honum frá því að þurfa að skera niður lífskjörin um leið með því að lána honum út á slík hús í staðinn fyrir að láta hann borga þau niður á örskömmum tíma.

Svo kom hv. þm. N-Þ. ofur litið inn á húsbyggingarmálin hér í Rvík og nýsköpunarstjórnina, og er það nú ekki ótítt af þeim fram-sóknarmönnum.

Það er rétt, að ég rifji það upp fyrir hv. þm. N-Þ. í því sambandi, að nýsköpunarstjórnin, þó að húsnæðismálin væru ekki neitt sérstakt atriði hjá henni, gerði einn hlut í þeim málum, sem hefur ekki verið gerður síðan, þannig að landsmenn hafi notið þess, og það er, að hún leyfði mönnum að byggja. Hún lét menn hafa fullt frelsi til þess að notfæra sér þá möguleika, sem voru fyrir hendi, án þess að stífla þá í bönkunum. Og hver var afleiðingin? Ég skal segja hv. þm. það um mitt kjördæmi. 1945 var byggð í Rvík 541 íbúð, 1946 voru byggðar í Rvík 634 íbúðir, og þó var á þeim árum byggt meira af öðrum húsum en íbúðarhúsum, meira en á nokkru ári þar á eftir, verksmiðjum og öðru slíku. Frá 1946 hefur aldrei hér í Rvík verið byggt jafnmikið á einu ári. Þegar Fram-sókn var búin að vera í ríkisstj. ein 5—6 ár, þá var hún búin að koma íbúðabyggingunum í Rvík niður í: árið 1951 284 íbúðir, 1952 329 íbúðir. M. ö. o., með þeim höftum, sem sett voru á menn, var byggt helmingi minna á þeim árum en var byggt á árum nýsköpunarstjórnarinnar. Þetta var það, sem þá var gert. Það var byggt meira í Rvík en nokkurn tíma hefur verið gert síðan, og á þessu sama ári sem byggt var þannig meira af íbúðarhúsum en nokkurn tíma síðan, tvöfalt meira en í stjórnartíð Fram-

sóknar seinna meir, þá var líka byggt meira af öðrum húsum, verksmiðjuhúsum og öðru slíku.

Sú ríkisstj. undirbjó og setti lög um útrýmingu heilsuspillandi íbúða, því að hún setti sér það mark að útrýma þeim heilsuspillandi íbúðum, sem til voru þá hér á Íslandi. Hún sá vel og vissi, að það var auðveldur leikur að gera það á fjórum árum, eins og sett var upp í lögum þá. Þau lög voru samþ. Þá gerðist það, að ameríska auðvaldið greip inn í gang mála hér á Íslandi og tók að skipta sér af því, á hvern hátt við Íslendingar settum lög og framkvæmdum lög og á hvern hátt við notuðum okkar vinnuafli. 1947 voru þau lög sett úr gildi aftur, þau lög, sem hefðu, ef þau hefðu fengið að vera í gildi, útrýmt öllum heilsuspillandi íbúðum á Íslandi á fjórum árum, því að það vantaði ekki fjármagn og ekki vinnuafli og ekki efni til þess að gera það. En það kom vald inn í, ameríska fjármála-valdið, af því að Ísland var sett undir eftirlit þess 1947 og 1948 og var það á árunum á eftir. Og samkv. ákvörðun þess voru settar þær takmarkanir, sem þá voru, eins og greinilega komst upp og eins og ég sagði frá áðan. Það, sem gerðist, var, að það afturhald, sem tók völdin hér 1947, drap niður þessi lög, sem hefðu útrýmt heilsuspillandi íbúðum á Íslandi, og stjórnaði þannig húsnæðismálunum, að nú eru upp undir helmingi fleiri heilsuspillandi íbúðir í Rvík en voru þá. En það hefur ekki verið vegna þess, að það hafi ekki verið nóg sement, nóg vinnuafli og annað slíkt. Nei, á sama tíma hafa þúsundir Íslendinga verið látnar vinna suður á Keflavíkurflugvelli að því að byggja upp fyrir ameríska liðsforingja og ameríska menn, byggja upp heila borg suður á Suðurnesjum fyrir innrásarlið í okkar land. Það sama ameríska auðvald sem bannaði Íslendingum að byggja og knúði fram hér á Alþingi, að lög væru stöðvuð í Ed., eftir að búið var að samþ. þau í Nd., sá um, að íslenzkt vinnuafli og það sement, sem flutt var til landsins, og annað slíkt væri notað til þess að byggja yfir ameríska liðsforingja og ameríska menn í staðinn fyrir íslenzkar konur og börn. Það fjármála-efftirlit, sem Ísland þá var sett undir, olli því, að síðan hefur farið versnandi um íbúðirnar hér í Rvík.

Þetta vildi ég aðeins segja, fyrst hv. þm. fór að fara inn á þessi mál, og er ég reiðubúinn til ýtarlegri umræðu um þau, svo framarlega sem hann vill. Hins vegar liggur það fyrir okkur nú að sjá um, að það sé unnið að því af fullum krafti, með öllum þeim möguleikum, öllu því vinnuafli og öllu því fjármagni, svo að ég noti hans orð, sem við höfum, að byggja yfir Íslendinga, jafnt í sveitum, kaupþúnum sem kaupstöðum. Og við skulum í því sambandi gera okkur það fyllilega ljóst, að það er bezt í því sambandi að steinhætta þeim byggingum, sem nú eru suður á Keflavíkurflugvelli, og láta ekki íslenzkt vinnuafli vinna að því að byggja þar yfir erlenda innrásarþjóð. Við höfum nóg að gera við það herna heima hjá okkur, og við höfum nóg að gera við það fjármagn við alla þá möguleika, sem við sköpum okkur til þess að byggja yfir Íslendinga. Ég held þess vegna, að verk-
Alþt. 1954. C. (74. löggjafarþing).

efnið sé að sjá nú til þess, að notaðir séu allir þeir möguleikar, sem við höfum til þess að byggja, — það hefur ekki verið gert á þessum síðustu árum, — og þá alveg sérstaklega að lánsfjármálunum sé komið í það horf, stjórnninni á þeim, að allir þeir miklu möguleikar, sem Íslendingar nú hafa, séu fullnotaðir í þessu efni.

Flm. (Gísli Guðmundsson): Herra forseti. Hún skal verða örstutt, þessi athugasemd. — Hv. 2. þm. Reykv. hefur nú ritað í Alþingistiðindin eftirmæli hinnar svokölluðu nýsköpunarstjórnar í húsnæðismálum, og þau eru þessi: Hún leyfði mönnum að byggja. — Þetta eru högvær eftirmæli í svo stóru máli. Þau eru ekki högvær af því, að hv. þm. sé alltaf svo sérstaklega högvær, — hann er það ekki alltaf, þó að hann sé það stundum, — þau eru högvær af því, að efni standa ekki til að hafa þau öðruvísi. En þetta, sem hún leyfði að byggja, hvernig var það, hvað var það? Hvað var það, sem byggt var á þessum árum? Voru það verkamannahverfi? Voru það íbúðir fyrir fátæka fólkið úti í þorpunum eða í Rvík? Nei, það var það ekki. Það hefur aldrei verið byggt meira af stórum íbúðum, sem kostuðu mikið fé, ríkmannlegum íbúðum fyrir ríkt fólk, heldur en einmitt á þeim tíma.

Þetta út af fyrir sig, að þessi stjórn hafi leyft að byggja, eru, eins og ég sagði áðan, högvær eftirmæli.

Einar Olgeirsson: Ég skal lesa upp fyrir hv. þm. N-D. herbergjafjöldann í þeim íbúðum, sem byggðar voru 1946. Það voru byggðar 634 íbúðir, herbergjafjöldinn var 2148, það mundi gera líklega einhvers staðar á milli 3 og 4 herbergi að meðaltali í hverri af þessum íbúðum. Og það eru til, þó að ég hafi þær ekki hér við höndina, skýrslur yfir það. M. ö. o., meðaltalið af íbúðum, sem þá voru byggðar, er 3—4 herbergi í hverri íbúð. Ég gæti líka lesið upp fyrir hv. þm. og borið saman, hvað hefur verið byggt af 3 herbergja íbúðum í Rvík á öllum þessum árum, og það hefur aldrei verið byggt eins mikið af þriggja og fjögurra herbergja íbúðum eins og á þessu ári, vegna þess að það hefur aldrei verið byggt eins mikið af íbúðum í Rvík og á því ári. Það er rétt, að það eru að mörgu leyti mjög góð eftirmæli viðvíkjandi húsnæðismálum, að nýsköpunarstjórnin hafði leyft mönnum að byggja og gerði það með þeim árangri, að aldrei síðan hafa verið byggðar eins margar íbúðir, ekki heldur eins margar íbúðir, sem alþýðufólk hefur byggt sjálft og notið sjálft, eins og þá. En eftirmælin eftir Framsóknarstjórnirnar, sem síðan hafa komið, verða þá þau, að þær bönnuðu mönnum að byggja. Það verða eftirmælin. Loksins kom sem sé stjórn til valda á Íslandi, sem gerði það, sem Danir höfðu aldrei gert, á meðan þeir réðu landinu og fóru með það eins og nýlendu. Hún bannaði mönnum að byggja. Og þess mun verða minnst. Við Reykvíkingar höfum orðið að horfa upp á, að þessi stjórn,

sem bannaði mönnum að byggja, léti tvöfaldast íbúatöluna í öllum heilsuspillandi íbúðum bæjarins, þannig að í bröggunum, sem átti að leggja niður, bjuggu því fleiri börn, því eldri og verri sem braggarnir urðu. Þetta verða eftirmælin eftir þessi afskipti.

Ég held svo, að hv. þm. N-P. ætti að láta vera að tala um fortiðina í þessum efnum og hann ætti að reyna að sjá til þess að breyta nú þannig til, að framtíðin verði ofur lítið betri, t. d., að flokkurinn, sem hann tilheyrir, færi að einhverju örliðu leyti að eiga nafnið sitt skilið, að hann verði í framsókn, en ekki afturhald.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 10. fundi í Nd., 29. okt., var fram haldið 1. umr. um frv.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 25 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 24 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

24. Gagnfræðanám.

Á 7. fundi í Sp., 27. okt., var útbýtt frá Nd.:
Frv. til l. um breyt. á l. nr. 48 7. maí 1946, um gagnfræðanám [69. mál] (þmfrv., Á. 91).

Á 10. fundi í Nd., 29. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 11. fundi í Nd., 1. nóv., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Flm. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Frv. á þskj. 91 um gagnfræðaskóla verkalyðssamtakanna er algert nýmæli. Í því er gert ráð fyrir því, að komið verði á fót sex mánaða vetrarskóla í gagnlegum fræðum, en á sumrum hafi þessi skóli heimild til að starfa í námskeiðum. Aðallega er það starf hugsað í sambandi við orlofsdvalir verkafólks, og færi þá kennsla fram á slíkum námskeiðum aðallega í fyrirlestraformi og með frjálsslegu námshópa-starfi. Aðalnámsgreinar vetrarskólans eru hugsaðar samkv. 1. gr. frv. að vera íslensk tunga, íslenzkar bókmenntir, saga Íslands með sérstakri áherzlu á þróun atvinnuveganna, þjóðfélagsfræði, hagnýt atriði úr hagfræðinni, alþjóðatungumálið esperanto, enska og eitt Norðurlandamál.

Það er gert ráð fyrir því, að ungmennti, sem orðin eru sextán ára, hafi rétt til þess að stunda nám í þessum skóla. Ber þeim þá samkv. gildandi lögum um gagnfræðanám að hafa lokið unglingaprófi, og má þá ætla, að þau séu byrjuð á tungumálanámi. Með námi í þessum skóla ættu unglingar þess þá kost að halda

áfram námi í einu Norðurlandamáli og enskri tungu, eins og þau mundu annars gera, ef þau stunduðu framhaldsnám í miðskóla. Þarna er enn fremur ætlað til, að unglingar haldi áfram námi í íslenskri tungu og íslenskum bókmenntum og kynni sér sögu Íslands — einkanlega þróun atvinnulífsins í landinu. Nýmæli er það, að þarna er ætlað til að byrjað sé á námi í alþjóðatungumálinu esperanto. Það tungumál er svo auðvelt að nema, að það er hægt með eins vetrar námi að verða sæmilega bókfær í því og að geta talað það viðstöðulaust og hafa þannig öðlað þekkingu í tungumáli, sem víða getur opnað mönnum leiðir. Á þessu máli er nú til allt það bezta úr heimsbókmenntunum. Tungumálið hefur þegar hlotið allviðtæka útbreiðslu og hefur þannig nú orðið verulega gagnlega þýðingu. En lengi var fyrst og fremst hugsjónamál að breiða út slíkt tungumál. Nú tel ég, að það sé raunar komið af því stigi og sé orðið praktískt fyrir fólk, sem hefur ekki efni á því að verja mörgum árum til náms í mörgum erlendum tungum, að gera sig fært í þessu eina alþjóðamáli.

Þá er enn fremur gert ráð fyrir því, að í vetrarskólanum sé veitt ýtarleg fræðsla um sögu og stjórn og starf bæði verkalyðsfélaga, samvinnufélaga og atvinnurekendasmataka. Skólanum er einnig ætlað að kynna nemendum rækilega meginatriðin í íslenskri félagsmálalöggjöf, og er þar sérstaklega tekið fram, að leggja beri áherzlu á að kynna nemendum vinnulöggjöfina, en sérhver vinnandi maður í landinu á mikið undir þeirri löggjöf komið og framkvæmd á henni, og í raun og veru þarf hver einasti verkamaður að þekkja réttindi þau, sem sú löggjöf veitir, og þær skyldur, sem sú löggjöf og aðrar greinar félagsmálalöggjafarinnar leggja íslenskum þegnum á herðar.

Sem aukanámsgreinar er talað um, að þarna séu leiðbeiningar um fundarreglur og fundarstjórn og að nemendur verði undir leiðsögn kennara æfðir í að bera fram hugsanir sínar í ræðuformi, og á að kenna slíkt aðallega í fyrirlestrum og með verklegum æfingum.

Í frv. er ætlað til þess, að miðstjórn Alþýðusambands Íslands kjósi fimm manna skólanefnd, sem fari með yfirstjórn skólans undir æðstu stjórn fræðslumálastjórnarinnar auðvitað, og skuli skólanefndin ráða skólastjóra og kennara. Að lokum er svo gert ráð fyrir því, að fræðslumálastjórnin setji slíkum skóla reglugerð og ákveði í henni, auk þess sem fram er tekið í lögnum sjálfum, hvernig haga skuli kennslu og námi og heimilisháttum að öðru leyti.

Í frv. er ekkert tekið fram um það, hvar reisa skuli þennan skóla. Ég hygg þó, að vel geti komið til mála að reisa hann í Reykjavík, bæði með tilliti til þess, að þar væri auðveldast að fá fjölbæfa kennslukrafta til þess margvíslega náms, og enn fremur af því, að hér er verið að koma á fót skóla, sem starfar að verulegu leyti á gagnfræðastiginu, en óvísða á landinu mun vera eins langt í land með það, að búið sé að reisa nægilega mikið af skólum

á gagnfræðastiginu og einmitt hér í höfuðborginni. Væri þá enginn aukakostnaður, sem leiddi af því að koma slíkum skóla á fót. Það kæmi að verulegu leyti í staðinn fyrir skóla, sem að öðrum kosti þyrfti að reisa hér hvort eð væri á gagnfræðastiginu. Hins vegar gæti ég vel hugsað mér það, þó að ekkert standi um það í frv., að sumarnámskeiðunum, sem talað er um, væri búin aðstaða í einhverjum húsmæðraskóla eða héraðsskóla, sem ekki er notaður á sumrin, og þar gæti verkafólk átt þess kost að dvelja í sínu sumarleyfi og njóta jafnframt frjálslegrar kennslu í ýmsum gagnlegum fræðum vinnandi fólks. Ætti það þannig ekki að þurfa að vera dýrt, ef sú leið væri farin til þess, a. m. k. í fyrstu, að gera framkvæmd mögulega á hinum fyrirhuguðu sumarnámskeiðum.

Ef til vill kann ýmsum að koma það ókunntlega fyrir, að hér skuli vera lagt til að stofna sérstakan skóla fyrir verkalyðsstéttina, og munu kannske spyrja, hvort fordæmi séu fyrir slíkum menntastofnunum annars staðar. Er því þá fljótssvarað, að í öllum nágrannalöndum okkar eru slíkir skólar til. Eg hef kynnt slíkum skólum sérstaklega í Danmörku, en er kunnugt um, að þeir eru einnig starfræktir í Noregi, Svíþjóð og Finnlandi. Nú hefur verið tjáð, að margir slíkir skólar séu til í Þýskalandi, m. a. sé háskóli í verkalyðsfræðum starfræktur í Frankfurt am Main. Ýmsir Íslendingar hafa þegar kynnt verkalyðsskólunum á Norðurlöndum. Þeir eru þar meira í lýðháskólasniði en sem gagnfræðaskólar, enda er lýðháskólahreyfingin, eins og kunnugt er, mjög útbreidd í Danmörku og upprunnin þar. Í fyrrasumar voru tveir ungir menn á vegum Alþýðusambands Íslands að námi í verkalyðsskólanum í Hróarskeldu, og s. l. haust var ungur Íslendingur einnig á vegum íslensku verkalyðshreyfingarinnar á námskeiði í Hróarskeldulýðháskóla. Þessi kyuni eru öll á þá lund, að menn hafa hug á því í verkalyðshreyfingunni íslensku, að til væri hér á landi skóli, sem starfaði með svipuðu sniði og í sama tilgangi og þessir skólar, sem Íslendingar ýmsir hafa þegar kynnt erlendis. Í grg. er enn fremur skýrt frá því, að sendinefnd frá Alþýðusambandi Íslands, sem fór til Ameríku sumarið 1951, kynntist amerískum skólum, sem eru þar með ýmsu sniði, m. a. sem sérstakar deildir við háskólana þar, og var þar við kennslu, kynntist fyrirlestur um amerísk verkalyðsmál, og form. nefndarinnar og fararstjóri, Finnur heitinn Jónsson alþm., skrifaði margar greinar um þessi fræðslumál verkalyðssamtakanna og þörfina fyrir slíka fræðslustarfsemi, þegar hann kom heim. Eru teknir kaflar úr þessum greinum hans upp í grg. með frv. — Þeirri spurningu, hvort fordæmi sé fyrir slíkum skólum, er þá með þessu fullsvarað.

En þá mætti búast við, að menn vörpuðu fram annarri spurningu: Er nokkur þörf á því hér á landi, að slíkur skóli væri starfræktur? Eg vil í þessu sambandi aðeins minna á, að það eru ekki margir áratugir síðan því hefði verið haldið fram hér á landi, að það mundi vera

lítill þörf fyrir skóla — einn, hvað þá heldur fleiri — til þess að mennta íslenskar húsmæður. En slíkur hugsunarháttur er löngu aldaður, og nú eru starfræktir einir sjö húsmæðraskólar í landinu, og komið hefur verið auk þess upp sérstökum kennaraskóla til þess að sjá þessari tegund skóla fyrir kennaraliði. Hér er sem sé farið fram á, að til verði í íslensku skólakerfinu einn eins vetrar skóli fyrir fjölmennustu vinnustétt landsins og sé þar lögð áherzla, auk tungumálanáms og kennslu í íslenskri tungu og íslenskum bókmenntum, á ýmiss konar gagnleg fræði, sem mættu koma að hagnýtu haldi fyrir verkamenn og verkakonur, sem hafa ekki efni á því að fara neinar langskólabrautir.

Eg ímynda mér, að það yrðu unglingar úr verkalyðsstétt almennt, sem sæktu slíkan skóla, og trúir því, að ef þarna fengjust góðir og nýtir kennslukraftar, þá mundu þeir unglingar verða betri þegar í lýðræðisþjóðfélagi eftir þá fræðslu, sem þeir hefðu fengið í íslenskri sögu og íslenskri félagsmálalöggjöf, og hafa betur kynnt þeim réttindum og skyldum, sem þeir eiga að njóta og bera í þjóðfélaginu.

Það eru mörg hundruð manns í íslenskri verkalyðsstétt, sem eru trúnaðarmenn samkv. ákvæðum vinnulöggjafarinnar á vinnustöðvunum. Þessir trúnaðarmenn gegna að mínu áliti mjög þýðingarmiklu trúnaðarstarfi, ekki bara fyrir sitt verkalyðsfélag, heldur líka fyrir þjóðfélagið almennt. Þeim ber að fylgjast með því, að samningar þeir, sem verkalyðsfélagin hafa gert við atvinnurekendur, séu í einu og öllu haldnir. Ef þar ber eitthvað út af, smátt eða stórt, þá ber þessum trúnaðarmönnum á vinnustað að ræða málið við verkstjóra eða atvinnurekanda og reyna með góðu að fá missmiðin lagfærð. Með þessu móti er hægt að komast hjá margs konar leiðindum og óþarfa árekstrum milli atvinnurekenda og verkafólks. En svo best er fyrir þessu séð, að trúnaðarmennirnir á vinnustöðvunum séu vel að sér í þeirri löggjöf, sem þeir eiga að starfa samkvæmt. Hefur það oft komið fyrir, — og um það veit ég mörg dæmi, — að deilur hafa orðið og alvarlegar út af því, að ekki hefur verið tekið fyrir misskilning og misklið á þessu fyrsta stigi málsins. Eg tel alveg víst, að trúnaðarmenn á vinnustöðvum hefðu mikið gagn af því að sækja styttra eða lengra nám í slíkum skóla sem hér er um að ræða. Einnig tel ég, að þeir menn, sem veljast til þess að vera í stjórn verkalyðsfélaga, en þeir skipta líka mörgum hundruðum í landinu, hefðu gott af því og væri raunar nauðsynlegt að eiga þess kost að sérmennta sig nokkuð í þeim margvislegu vandamálum, sem þeir eiga að leysa sem stjórnendur verkalyðsfélaga. Það er ekki út af fyrir sig neitt fábrotið eða einskisvert atriði að eiga að standa í samningum við atvinnurekendur um alla framkvæmd verka, sem fyrir koma á hverju félagssvæði, og því alls ekki hver og einn til þess fær, nema því aðeins að hann hafi aflað sér staðgóðrar þekkingar auk þeirrar þekkingar, sem starfið sjálft veitir.

Um það þarf ekki að fara neinum orðum, að verkalyðssamtökin í heild inna af hendi merkilega þjónustu í þjóðfélaginu og hafa svo mikið vald í þjóðfélaginu, að það er fyllilega réttmætt, að þjóðfélagið leggi eitthvað af mörkum til þess, að farið sé af sem mestu viti og beztri þekkingu með þann mikla vanda og með það mikla vald, sem þessi samtök hafa í höndum. Lýðræðið á allt sitt gengi, eins og oft hefur verið sagt, undir viðtækri þekkingu alþýðustéttanna, og ætti því að kosta kapps um að búa þegnana sem best að þekkingu.

Ég trúi ekki öðru en að frv. sem þetta fái góðar undirtektir hv. alþingismanna. Það er ekki hægt með rökum að neita fjölmennustu framleiðsluvinnustétt landsins um það, að þjóðfélagið kosti með sama hætti og það kostar aðra skóla eina menntastofnun fyrir þessa stétt. Það virðist liggja í hlutarins eðli, að slíkt sé gert — og gert eftirtölulaust af hendi þjóðfélagsins. Dæmin um það, hvað aðrar þjóðir hafa gert í þessum efnum, tala líka skýru máli, og Íslendingar eru nú þannig skapi farnir, að það orkar nokkuð á þá, að þeir megi ekki láta sinn hlut eftir liggja í samanburði við aðrar menningarþjóðir.

Ég legg til, að þegar þessari umr. lýkur, verði málinu vísað til hv. menntmn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 20 shlj. atkv. og til menntmn. með 21 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

25. Olíueinkasala.

Á 10. fundi í Nd., 29. okt., var útbýtt:

Frv. til 1. um olíueinkasölu [72. mál] (þm-frv., A. 97).

Á 11. fundi í Nd., 1. nóv. var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Þetta frv. var flutt á seinasta þingi og hafði þá verið flutt nokkrum sinnum áður, og eru flm. nú þeir sömu og á síðasta þingi.

Um það eru ekki skiptar skoðanir, að ég hygg, að olíuverzlun hér á landi í því formi, sem hún er nú rekin, sé mikil gróðalind. Þessi grein verzlunarinnar er í höndum þriggja olíufélaga, eins og kunnugt er, og þessi olíufélög eru öll í miklum uppgangi og hafa byggt upp íburðarmikil dreifingarkerfi um land allt á tiltölulega skömnum tíma. Öll þessi uppbyggingarstarfsemi olíufélaganna ber ljóslega miklu ríkidæmi vott.

Þá eru mönnum þær upplýsingar, sem stjórnarblöðin gáfu blaðalesendum fyrir seinustu kosningar, líka í fersku minni. Þar var

upplýst, að gróðinn af olíuverzluninni skipti mörgum hundruðum þúsunda af hverjum olíufarmi, og er þannig víst, að hann skiptir allmörgum milljónatugum á hverju ári. Þessir milljónatugir eru að þarflausu teknir af viðskiptavinunum og þannig ekki að óverulegu leyti af útgerðinni, sem þó berst í bókum og liggur jafnvel við gjaldþroti. Það er engum vafa bundið, að útgerðin þyrfti, ef hún fengi olíur og aðrar nauðsynjar sínar á réttu verði, ef til vill engrar ríkisaðstoðar með. Það virðist líka vera bókstaflega hlægilegt, að ríkisstjórnin, sem nú kaupir allar olíur, sem notaðar eru hér á landi, af Rússum, skuli framselja olíufélagunum þessa hagkvæmu samninga einungis til þess að verði verði stórhækkað á olíum og öllum atvinnuvegum þar með gert þyngra undir fæti. Það virðist vera einsætt, að ríkið eigi að verzla sjálft með þær olíur, sem það gerir heildarsamninga um að kaupa og fær þannig vegna hins mikla magns, sem keypt er, á hagstæðara verði en þeir aðilar, sem hver um sig keypti þriðjung þess magns. Þessa vöru er ódýrast að flytja til landsins í stórum tankskipum. Menn segja, að það ættu að vera 16—18 þús. tonna tankskip. Um það stendur ríkið sem einkainnflytjandi stórum betur að vígi en þeir smærri innflytjendur. Alþarft er líka að láta kaupendur olíunnar kosta nema eitt dreifingarkerfi, en nú standa þeir bæði undir stofnkostnaði og rekstrarkostnaði þriggja dreifingarkerfa. Í þriðja lagi er útvegum slíkrar nauðsynjavöru sem olíunnar fyrir atvinnulífið alveg sjálfsöðg í ágóðalausri þjónustu ríkisins, en ekki sem gróðalind fyrir einstaklinga eða einstök auðfélög. En það er auðvitað alls ekki hægt að ætlast til slíkrar ágóðalausrar þjónustu af einstaklingum eða fjárgróðafélögum. Þar kemur ríkisrekstur einn til greina.

Í 1. gr. þessa frv. er lagt til, að frá 1. júlí 1955 fái íslenska ríkið einkaleyfi til innflutnings á öllum olíum og stofni fyrirtæki, sem heiti olíueinkasala ríkisins. Olíurnar, sem hún flytur inn, skal hún selja beint olíusamlögum sjómanna og útvegsmanna, kaupfélögum og öðrum verzlunarfélögum, kaupmönnum og félögum bifreiðaeigenda og fyrirtækjum, sem eru eign ríkis og bæjarfélaga, og einnig iðnaðarfyrirtækjum, en ekki öðrum, þ. e. a. s. vörurnar eiga að seljast milliliðalaust. Olíueinkasalan á að reka beina verzlun við notendur. Olíufélagin eru með þessu ákvæði frv. útilok-uð sem kaupendur.

Í frv. er ríkisstj. heimilað að leigja, kaupa eða láta byggja stórt olíuflutningaskip til þess að annast olíuflutningana til landsins og einnig skip til þess að sjá um dreifingu innanlands með sem ódýrustum hætti, en eitt slíkt olíuflutningaskip er nú til í eigu ríkisins og hefur verið rekið með góðum hagnaði. Í frv. er ríkisstj. enn fremur heimilað að taka eignarnámi eða leigunámi hverja þá fasteign eða tæki, sem nú er notað hér á landi til verzlunarrekstrar með olíur og benzín. Með þessu er hægt að gera eitt fullkomið dreifingarkerfi úr þeim þremur, sem fyrir eru. Ákvæði er í frv. um það, að þjónusta olíueinkasölu ríkisins

skuli vera ágóðalaus þjónusta, og eru ákvæðin um það á þessa leið í 10. gr. frv.:

„Ágóði sá, sem verður af rekstri einkasöluunnar, eftir að hæfilegur hluti hans, fyrirtækinu til öryggis, hefur verið lagður í veltufjár- og varasjóði, fyrningar- og byggingarsjóði, skal geymast til næsta árs og notast það ár til lækkunar á verðlagi þeirra vara, sem olíueinkasalan verzlur með, að svo miklu leyti sem eigi reynist unnt að verja ágóðanum til verðuppbóta á því sama ári sem ágóðinn varð til.“

Þetta, sem ég nú hef sagt, er meginefni frv., og miða öll ákvæði þess að því, að atvinnuvegunum verði tryggðar olíuvörur með eins lágu verði og mögulegt er. Þetta verður að gerast með því að komast hjá óþörfum milli- liðum og útiloka óþarfa álagningu, flytja olíurnar til landsins í stórum tankskipum og gera dreifingarkerfið eins einfalt og ódýrt og verða má. En þetta allt teljum við flm. að bezt fáiist tryggt með ríkiseinkasölu á olíum.

Ég legg til, að málinu verði vísað til hv. sjútn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 20 shlj. atkv. og til fjhn. með 20 shlj. atkv.

Nefndarálití frá minni hl. fjhn., á þskj. 768, var útbýtt 9. maí, en frv. var ekki á dagskrá tekið framar.

26. Iðnlánasjóður.

Á 10. fundi í Nd., 29. okt., var útbýtt:

Frv. til l. um breyt. á l. nr. 67 17. júlí 1946, um iðnlánasjóð [75. mál] (þmfrv., A. 100).

Á 11. fundi í Nd., 1. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 12. fundi í Nd., 4. nóv., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Flm. (Jónas Rafnar): Herra forseti. Með frv. þessu er lagt til, að árlegt framlag ríkissjóðs til iðnlánasjóðs hækki um 300 þús. kr. frá því, sem ákveðið er í lögum frá 1946 um Iðnlánasjóð Íslands. Þá er einnig lagt til í þessu frv., að lögnum um iðnlánasjóð verði breytt í það horf, að iðnlánasjóður veiti eftirleiðis eingöngu stofnlán. Í lögnum um iðnlánasjóð, eins og þau eru í dag, er heimild til þess, að iðnlánasjóður veiti rekstrarlán, en það ætti að vera verkefni þeirra venjulegu lánsstofnana í landinu og ekki sízt Iðnaðarbankans. Þá er einnig gert ráð fyrir því í frv., að sjóðurinn megi eftirleiðis lána út á fasteignir, sem áður hefur ekki verið heimilt, og einnig sú breyting, sem raunar hefur verið gengið frá áður í lögnum um Iðnaðarbank-

ann, að það skuli tekið fram í sjálfum lögnum, að sjóðurinn skuli vera í vörzlu Iðnaðarbanka Íslands, en ekki hjá Útvegsbankanum.

Það er ekki ástæða til þess að fara mörgum orðum um þetta frv., það skýrir sig sjálft, og helztu ástæðurnar fyrir flutningi þess eru tilgreindar í grg. Í frv. eru sem sé þessi tvö höfuðatriði: að auka framlag ríkissjóðs um 300 þús. kr. og að breyta lögnum um iðnlánasjóð þannig, að hann veiti eftirleiðis eingöngu stofnlán. Með því móti má segja, að verkefni sjóðsins færast í svipað horf og fiskveiðisjóður í dag veitir stofnlán og ræktunarsjóður í dag veitir stofnlán og að iðnlánasjóður komi til með að verða þannig sú lánsstofnun, þar sem iðnaðurinn geti fengið lán til þess að byggja sig upp með hagstæðum kjörum og til lengri tíma. Það má segja, að iðnlánasjóður hafi á undanfórnum árum hjálpað iðnaðinum mjög mikið. Hann hefur ekki haft yfir miklu fé að ráða, en þar sem hans hefur notið við, hefur hann komið að ákaflega miklum notum. Og það má sérstaklega benda á, að þetta er eina stofnunin í dag, sem veitt hefur iðnaðinum samningsbundin lán til lengri tíma. Iðnaðurinn hefur hvergi haft neina lánsstofnun, þar sem hann hefur getað fengið hagstæð lán til lengri tíma, þar sem aftur á móti bæði sjávarútvegur og landbúnaður, sérstaklega landbúnaðurinn, hafa haft slíkar stofnanir yfir að ráða, sem eflzt hafa frá ári til árs sem betur fer.

Emil Jónsson: Herra forseti. Eins og hv. 1. flm. þessa máls tók fram, þá felast í þessu frv. tvær meginbreytingar á gildandi lögum. Önnur er sú að hækka framlagið úr ríkissjóði til iðnlánasjóðs um 100%, eða úr 300 þús. kr. á ári upp í 600 þús., og er þetta náttúrliga til stórmikilla bóta fyrir sjóðinn. En þó er þess að geta, að þetta framlag, þó að samþykktar verði 600 þús. kr., er lítið eða ekki meira hlutfallslega en var í upphafi, þegar til iðnlánasjóðsins var stofnað fyrir 20 árum. En hvað sem um það er, þá er þetta í áttina, þó að ég teldi, að það mætti gjarnan meira verið hafa, úr því að það er verið að breyta þessu á annað borð, og þá meira til samræmis við það, sem veitt er til annarra hliðstæðra hluta.

Hitt atriðið, sem hv. flm., þm. Ak., minntist á að breytt væri í lögnum, sagði hann að væri það, að nú væri ekki gert ráð fyrir, að sjóðurinn veitti lán til rekstrar, eins og nú er gert, heldur yrði hann hér eftir eingöngu til þess að veita stofnlán. Og þannig var sjóðurinn líka í upphafi. Í upphafi var hann hreinn stofnlánasjóður, en rekstrarlánin komu inn á síðara stigi, að vísu þá af brýnni þörf, vegna þess að ekki var í önnur hús að venda, en ég er alveg sammála honum í því, að það er minni ástæða nú til þess að hafa í lögnum um iðnlánasjóð heimild til þess að veita rekstrarlán, eftir að Iðnaðarbankinn hefur verið stofnaður.

En það er eitt atriði, sem hv. 1. flm. minntist ekki á og er að mínu viti ekki þýðingarlitíð, sem breytt hefur verið, og það er það, að þegar iðnlánasjóðurinn var í upphafi stofnaður, var

hann eingöngu fyrir handiðnaðarmenn, fyrir iðnaðarmenn, en ekki fyrir útlán til iðjustarfsemi. Hann var stofnaður og fé veitt til hans til þess að veita lán til þess, sem á slæmri islenzku kallast til handverksmanna, til iðnaðarmanna, til vélakaupa í mjög smáum stíl. En það var ekki meiningin, að iðjustarfsemin í landinu almennt ætti þarna athvarf. Með þessu frv., sem hér er flutt, er þetta rofið og iðnlánasjóðurinn verður hér eftir, ef frv. verður samþykkt, jöfnum höndum til útlána fyrir bæði iðnaðarmenn og til iðjustarfseminnar í landinu. Ég er ekki viss um, að þetta sé rétt, og ég vildi mjög beina því til þeirrar hv. n., sem fær málið til athugunar, sem er iðnn., hvort það sé rétt að taka þann forgangsrétt, sem handiðnaðarmenn hafa haft til lána úr iðnlánasjóði hingað til, frá þeim og afhenda hann í hendur bæði iðjustarfseminni og iðnaðarmönnum. Framlagið til sjóðsins er hækkað, — það er að vísu rétt, — svo að möguleikarnir verða meiri til útlána. En ég vildi aðeins á þessu stigi málsins — ég hef ekki kynnt mér, hvernig lánþörf iðnaðarmannanna hefur verið fullnægt á undanförunum árum — segja, að ef henni hefur ekki verið fullnægt, þá vildi ég að minnsta kosti, að það yrði athugað vel, áður en þessi forrétindi, sem iðnaðarmenn hafa haft til sjóðsins, yrðu af þeim tekin.

Flm. (Jónas Rafnar): Herra forseti. Ég held það gæti nú einhvers misskilnings hjá hv. 5. landsk. þm. Iðnlánasjóður hefur samkv. 1. frá 1946 lánað bæði til iðju og iðnaðar. Sjóðurinn hefur bæði lánað handverksmönnum og einnig lánað iðjufyrirtækjum. Þetta frv. breytir í engu þessum ákvæðum. 1. gr. frv. er algerlega eins orðuð og grein laganna frá 1946, nema að því leyti, að framlagið hækkar um 300 þús. Það er því ekki um neina breytingu að ræða í þá áttina, að það sé verið að taka einhvern rétt frá iðnaðarmönnum. Það er síður en svo, það er verið að auka þeirra möguleika til vaxandi lána, þar sem hér er till. um það, að framlagið verði hækkað upp í 600 þús. — Mér láðist að óska eftir því áðan við hæstv. forseta, að hann vísaði málinu til hv. iðnn. að lokinni þessari umr.

ATKVGR.

Fr. vís. til 2. umr. með 24 shlj. atkv. og til iðnn. með 25 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

27. Atvinnujöfnun.

Á 11. fundi í Nd., 1. nóv., var útbýtt:

Fr. til l. um ráðstafanir til atvinnujöfnunar [79. mál] (þmfrv., A. 105).

Á 12. fundi í Nd., 4. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Magnús Jónsson): Herra forseti. Eitt það mikilvægasta vandamál, sem jafnan er við að fást í hverju þjóðfélagi, er atvinnustarfsemin, ekki eingöngu það, að hver verkfær maður geti haft vinnu, heldur einnig, hvernig atvinnan skiptist milli hinna einstöku landssvæða og héraða. Það getur vitanlega verið þannig ástætt í þjóðfélaginu, að það sé nægileg atvinna handa öllum, enda þótt atvinnan skiptist þannig, að hennar sé að leita á tiltölulega afmörkuðu svæði, en hins vegar hafi íbúar annarra svæða ekki nema takmarkaða atvinnu heima fyrir, heldur verði að leita til annarra staða sér til lífsfrámferis. Nú er það vitanlega svo, að atvinnuþróun getur verið á þann veg, að það sé eðlilegt, að tilflutningur sé á milli héraða á vinnuafli, og vissulega hefur það verið svo í okkar þjóðfélagi á liðnum áratugum, að það hefur verið um að ræða mikinn tilflutning á fólki af þeim sökum, að atvinnuhættir hafa verið slíkir, að fólk hefur meira en áður safnast saman á afmörkuðu svæði. Hins vegar er því ekki að leyna, að þó að þessi þróun geti verið eðlileg og heilbrigð, þá eru á henni viss takmörk, sem má ekki fara yfir, ef á að halda uppi þjóðfélagsbyggingunni með eðlilegu móti, því að reyndin mun jafnan vera sú, að það mun vera erfitt eða lítt mögulegt að halda uppi þjóðfélagi, þar sem byggðin öll væri saman þjoppuð á örlitlu svæði, og einnig hitt, að ef svo verður ástætt, þegar um allstór lönd er að ræða, þá hlýtur það að leiða til þess, að verulegur hluti landsins verði óbyggður og þar af leiðandi að þjóðin nýti ekki landið nema að nokkru leyti.

Ástandið í okkar þjóðfélagi nú í dag er þannig, að segja má, að það sé full atvinna, þ. e. a. s., að eftirspurn eftir vinnu er mjög mikil og víða meiri en svo, að henni verði fullnægt. Í sveitum landsins mun vera við mikla erfiðleika að stríða víða vegna þess, að vinnuafli skortir til starfa þar. Og á ýmsum stöðum á landinu, en þó sér í lagi hér á Suðvesturlandi, er atvinna það mikil, að vinnuafli skortir í ýmsum greinum. Þetta hefur leitt til þess, samhliða atvinnuörðugleikum á ýmsum öðrum stöðum á landinu, að fólk hefur flutt mjög mikið frá heimahögum sínum, a. m. k. um stundarsakir, í atvinnuleit til annarra héraða á landinu. Þetta er sú þróun, sem við stöndum andspænis í dag og verðum að gera okkur grein fyrir, hversu heilbrigð er og hvort ekki fylgir henni viss hættu fyrir allt okkar atvinnulíf og efnahagskerfi í framtíðinni. Meðan vinnuafli skortir hér á Suðvesturlandi, þá er auðvitað ekki nema gott um það að segja, að einhvers staðar frá komi vinnuafli til þeirra framkvæmda, sem þar þarf að vinna, en hinu er þó ekki að leyna, að sú atvinna, sem hér er um að ræða, ýmiss konar, er þess eðlis, að ekki er hægt að gera ráð fyrir að hún sé varanleg, og af því leiðir, að mikill flutningur fólks hingað getur síðan beinlínis haft í för með sér mjög mikil at-

vinnuvandræði á þessum stöðum sem nú er mest eftirspurn eftir vinnuafli á.

Ég hygg því, að það sé engum efa bundið, að þrátt fyrir það þó að eins mikil atvinna sé nú í landinu og ég áðan vék að og öllum hv. þm. er kunnugt, þá stöndum vér þó andspænis mjög miklum vanda vegna þess, hversu jafnvægisröskunin hefur orðið mikil og hversu afkomumöguleikarnir eru misjafnir eftir því, hvaða svæði á landinu er um að ræða. Þetta hefur því valdið því, að fólk hefur þegar flutt í allstórum stíl, a. m. k. um stundarsakir, burt úr sínum heimkynnum til atvinnuleitar hér syðra. Bæði Alp. og ríkisstj. hefur á undanfórnum árum verið töluvert ljós þessi vandi og sú hætta, sem hér er á ferð, og það hafa verið gerðar ýmsar ráðstafanir til þess að koma í veg fyrir, að þessi þróun yrði það óheillavænleg, að hún leiddi til of mikilla flutninga á fólki. Á undanfórnum árum hefur af hálfu hæstv. ríkisstj. verið lagt til að veittar yrðu í fjárlögum ákveðnar fjárupphæðir árlega til aðstoðar við þau byggðarlög, sem ættu við atvinnuörðugleika að stríða, í því skyni að auka þar atvinnu og koma upp framleiðslutækjum, sem gætu orðið þess megnug að veita fólki þar lífvænlega afkomu. Í annan stað hafa verið hér uppi á Alp. ýmsar aðrar till., sem hafa miðað í þessa sömu átt. Sumir af flm. þess frv., sem hér er nú til umr., fluttu fyrir tveim þingum frv. hér á hinu háa Alp. um stofnun atvinnubótasjóðs, þar sem gert var ráð fyrir vissum framlögum árlega í ákveðinn sjóð, er varið skyldi til atvinnuaukningar og atvinnueflingar á þeim stöðum, sem ættu við atvinnuörðugleika að stríða, en afkomuskilyrði að öðru leyti væru góð, ef þeir möguleikar væru nýttir, sem þar væru fyrir hendi. Þetta frv. náði þá ekki fram að ganga. Hins vegar var sú breyting gerð á frv., sem þá lá fyrir um stofnun Framkvæmdabanka Íslands, að tilgangur sjóðsins var tekinn upp í það frv., og var það vissulega nokkurt spor í rétta átt, en hins vegar þó ekki á þann hátt, sem heppilegast mátti teljast og reynslan hefur síðan sýnt, að þurfti að vera, með hliðsjón af því, að þrátt fyrir það ákvæði hafa síðan alltaf verið teknar ákveðnar fjárveitingar í fjárlög í þessu skyni. Það var einnig samþ. hér á hinu háa Alp. till., sem sumir af flm. þessa frv. ásamt öðrum hv. þm. stóðu að, um að láta framkvæma athugun á því, hvaða ráðstafanir væru tiltækilegar til þess að tryggja sem best jafnvægi í byggð landsins. Þetta er vissulega spor í þá átt að leggja grundvöll að nauðsynlegum ráðstöfunum í þessu skyni, því að vitanlega er brýn nauðsyn að gera sér grein fyrir eða fá heildaryfirsýn yfir þetta vandamál, sem við er að stríða. Hinu er þó ekki að leynd, að hér er um að ræða svo víðtæk mál, að gera má ráð fyrir, að það bæði tæki langan tíma að semja um það ýtarlegt álit, og einnig vitanlegt, að gera þarf margþættar ráðstafanir í sambandi við málið, þegar að því kemur að koma því á eðlilegan grundvöll, þannig að þeim tilgangi verði náð, sem til er stofnað.

Með hliðsjón af þessu öllu og þar sem telja

verður, að mikilvægt sé, að ekki verði á því nein veruleg bið, að hægt verði að gera ýmiss konar ráðstafanir til atvinnujöfnunar í landinu; það er kannske eðlilegra að kalla það það en beinlinis atvinnuaukningu; það er um að ræða fyrst og fremst atvinnujöfnun, þannig að atvinnan færist til fleiri staða á landinu og fólk geti átt atvinnumöguleika, þar sem það er búsett og aðstæður eru að öðru leyti slíkar, að þjóðhagslega sé skynsamlegt og eðlilegt, að þar sé haldið uppi byggð. Þessar ráðstafanir teljum við, sem að þessu frv. stöndum, nauðsynlegt að séu sem skjótast gerðar.

Frv. það, sem hér er til meðferðar, er að vissu leyti framhald af frv. því um atvinnubótasjóð, sem ég vék hér að áðan, og miðar að því, að þeirri aðstoð við hin ýmsu byggðarlög, sem veitt hefur verið á undanfórnum árum, verði komið í fastara skipulag, fastara form, og það fest með löggjöf, að árlega skuli varið vissu fé í þessu skyni, sem nú er aðeins fjárlagaákvæði frá ári til árs. Með þessu móti vinnst það, að þessum ráðstöfunum er öllum hægt að koma í fastara kerfi og það er fyrir fram vitað fyrir þá stjórn, sem hefur með þennan sjóð að gera, hvaða fé hún hefur til ráðstöfunar frá ári til árs, og af því leiðir, að hægt er að hafa þetta í heppilegra formi en verið hefur til þessa, þar sem einungis hefur verið um það að ræða að úthluta því, sem árlega er varið á fjárlögum í þessu skyni. Að þessu leyti, hvað snertir stofnun þessa sjóðs, er þetta að nokkru leyti framhald af því frv., sem ég minntist hér á áðan. En auk þess er gert ráð fyrir í þessu frv. okkar nú ýmsum fleiri ráðstöfunum til þess að ná þessu takmarki, sem að er stefnt. Bæði er það, að settar eru ákveðnar reglur en beitt hefur verið til þessa varðandi úthlutun þessa atvinnuaukningarfjár, þannig að gert er ráð fyrir, að þau byggðarlög, sem við atvinnuörðugleika eiga að stríða á hverjum tíma, sitji fyrir þessu fé. Það má segja, að það hafi að töluverðu leyti verið gert að undanfórnu, en þó ekki að öllu leyti. Enn fremur er gert ráð fyrir því í þessu frv., að auk starfsemi sjóðsins sjálfs, þ. e. a. s. útlána, þá verði, ef um erfiðleika er að ræða í sambandi við fjárútvægum til framkvæmda og í sambandi við ýmiss konar leyfi til fjárfestingar og annarra framkvæmda eða kaupa á framleiðslutækjum, undir vissum kringumstæðum heimilt að ákveða, að vissir staðir skuli sitja fyrir, og verði það undir mati stjórnar sjóðsins og ríkisstjórnar hverju sinni, hvort nauðsynlegt verði talið, að þetta verði gert. Er það þá haft í huga, að þegar athugun sjóðsstjórnar hefur leitt í ljós, að sérstakir erfiðleikar séu í vissu bæjar- eða sveitarfélagi og til að leysa þá erfiðleika verði að koma til ákveðnar framkvæmdir, þá verði með þessu móti fyrir því greitt, að þessar framkvæmdir geti komið á.

Ég sé ekki ástæðu til þess að fara að rekja í einstökum atriðum ákvæði þau, sem hér er lagt til að sett verði um starfsemi atvinnujöfnunarsjóðs. Ég vil aðeins geta þess um fjáröflun til sjóðsins, að eins og hv. þm. sjá,

þá er gert ráð fyrir árlegu framlagi, sem a. m. k. nemur 5 millj. kr. Nú munu kannske ýmsir segja sem svo, að það sé ekki ýkja mikil breyting frá því, sem er, þar sem gert er ráð fyrir sem lágmarksupphæð þeirri sömu fjárhæð sem nú er lagt til að veitt verði í fjárlögum, og það er að vissu leyti rétt, og eins og bent er á í greinargerð, er þörf fyrir meira fé í þessu skyni — eða má gera ráð fyrir því. En flm. hafa hins vegar viljað miða till. sínar við það, að þær yrðu í því formi, að hægt væri að afgreiða þær frá Alp. nú, og ekki væru gerðar meiri kröfur en svo, að hægt væri ekki með neinum rökum að benda á það, að lagðar væru á ríkissjóð það miklar kvæðir, að ekki væri af þeim sökum hægt að afgreiða málið. Vitanlega er það miklu meira virði að koma þessari starfsemi í fast form og koma henni af stað, fá hana lögfesta, heldur en hitt, hvort í ár væru veittar til þess 5 eða 10 millj., ef það gæti orðið til þess að teyja framgang málsins, að of háar kröfur væru í því efni gerðar. Hins vegar er á það bent í grg., og við flm. erum að sjálfsögðu þess mjög fýsandi, ef audið er, að verja meira fé nú þegar til ráðstöfunar handa þessum sjóði. Það er nú ekki neitt vitað um, hvernig afkoma ríkissjóðs verður endanlega á þessu ári, og það gæti vel komið til athugunar, og vildi ég þá beina því til þeirrar hv. n., sem fengi þetta mál til meðferðar, hvort tiltækilegt væri að nota eitthvað af því fé, sem ríkið kann að hafa til ráðstöfunar á þessu ári umfram útgjöld sín, til starfsemi þessa sjóðs. En við höfum á þessu stigi málsins ekki viljað gera till. um slíka ráðstöfun.

Þá er enn fremur gert ráð fyrir því, að á næstu tveim árum, þ. e. a. s. árunum 1955 og 1956, láni ríkissjóður sjóðnum 10 millj. kr., sem yrði vaxtalaust framlag og ætti að endurgreiðast á 10 árum. Slíkt lán ætti ekki að verða ákaflega erfitt fyrir ríkissjóð að veita, en gæti hins vegar orðið sjóðnum til mjög mikils stuðnings.

Þá er enn fremur ráð fyrir því gert um öll þau lán, sem þegar hafa verið veitt og skuldbréf hafa verið gefin fyrir, en það munu vera um 17—18 millj., að það, sem borgast kann af þeim lánum, renni aftur til þessa sjóðs til áframhaldandi veltu fyrir sjóðinn og til atvinnuaukningar, en með því fyrirkomulagi, sem nú er á þessum málum, mundi allt, sem af því fé greiðist, renna inn til ríkissjóðs aftur, þannig að það virðist vera eðlilegt og sjálf-sagt, að þessu fé verði áfram varið í þessu skyni, og mun líklegra, að það takist að innheimta þetta fé, ef það ætti að renna áfram til þessarar mikilvægu starfsemi, heldur en ef það ætti að renna beinlínis inn til ríkissjóðs aftur.

Ég ætla ekki að orðlengja frekar um þessa hlið málsins, nema sérstaklega gefist tilefni til síðar, en vil að lokum víkja að 6. gr. frv., sem er nokkuð sérstaks eðlis, en þó nátengd þessari starfsemi, sem frv. fjallar um. Þar er gert ráð fyrir því, að ríkisstj. hafi forgöngu um smíði togara, ef það yrði talið nauðsyn-

legt og skynsamlegast til atvinnutryggingar, að tiltekin byggðarlög eignuðust eða gerðu út togara til þess að tryggja sér hráefni. Í sambandi við þetta er ekki um það að ræða að marka stefnu um það, hvað nauðsynlegt sé árlega að auka togaraflota landsmanna. Það er annað mál, sem er ekki gert ráð fyrir að þetta frv. varði, heldur sé það eingöngu við það miðað að leysa úr sérstakri atvinnuþörf þeirra byggðarlaga, sem við atvinnuörðugleika eiga að stríða, er ekki verður talið heppilegra að leysa með öðru móti en útgerð togara. Af þessum sökum eru ekki nein ákvæði um það í frv., hvað þessi skip verði mörg, og það leiðir af því, að gert er ráð fyrir, að stjórn atvinnujöfnunarsjóðs og ríkisstj. meti það, hvar aðstæður eru slíkar, að þetta sé nauðsynlegt, og hagi framkvæmdum sínum í samræmi við það.

Nú kann vel að vera, að ekki yrði um að ræða eingöngu nýsmíði togara í þessu skyni, heldur jafnvel flutninga á togurum frá einu byggðarlagi til annars; það kynnu að verða þær breytingar á atvinnuháttum, að þeirra væri ekki brýnþörf og jafnvel vissir aðilar vildu losna við sín skip, og þá er jafnframt gert ráð fyrir því í þessu frv., að veitt yrði hliðstæð aðstoð, þegar um slíkt er að ræða. Þetta hefur verið gert áður í töluvert stórum stil, má segja, þ. e. a. s. ríkið hefur til þessa haft alla forgöngu um togarasmíði, það hefur látið smíða togarana og selt þá, og það hefur nú síðast, þegar 10 togarnir voru smíðaðir, selt tilteknum byggðarlögum skip með miklu hagstæðari útborgun en öðrum, og þá beinlínis með hliðsjón af því, sem þetta frv. gerir ráð fyrir, að þar væri um að ræða sérstaka fyrirgreiðslu til tryggingar atvinnu í því byggðarlagi. Þess eru jafnframt dæmi, að togari hafi verið keyptur af ríkisstj. og seldur ákveðnu byggðarlagi með mjög hagstæðum kjörum einmitt í þessu sama skyni. Af því leiðir, að hér er ekki um að ræða að fara inn á nýjar brautir í þessu efni, heldur að halda áfram því starfi, sem hafið hefur verið, og það eru vissir aðilar í landinu, sem hafa óskað eftir að fá togara, en ekki hefur verið hægt að uppfylla þeirra óskir. Þær hafa verið bornar fram hér á hinu háa Alp. oftast en einu sinni, en ekki náð fram að ganga. Hins vegar er það engum efa bundið, og reynslan hefur leitt það í ljós, að á ýmsum stöðum landsins er það svo, að útgerð togara er líklegust og raunverulega eina ráðið til þess að tryggja nokkurn veginn örugga atvinnu og jafnframt að tryggja hráefni til þeirra vinnslustöðva, sem þar eru þegar til.

Sumir munu e. t. v. segja sem svo, að það sé ekki beinlínis ástæða til að taka togarana sérstaklega inn í þetta frv., það mætti þá eins taka inn í það ýmsar vinnslustöðvar fyrir sjávarafurðir. En því er þar til að svara, að þarna gegnir nokkuð öðru máli, vegna þess að um togara og fyrirgreiðslu við kaup togara er ekki að finna nein lagaákvæði hjá okkur nú og því nauðsynlegt, að þau verði sett. Þar sem hér er um það dýr atvinnutæki að

ræða, að þau verða naumast keypt með eingöngu lánum úr þeim föstu stofnlánadeildum, sem þegar eru til, þá verður að leysa þann vanda með öðru móti. Og í þessu frv. er gert ráð fyrir í 2. gr. þess, eins og ég áðan vék að, að ef erfiðleikar eru að koma upp vinnslustöðvum fyrir hráefni eða öðrum slíkum fyrirtækjum í landi, þá sé heimild fyrir hendi að beina fjármagninu, sem til er, sérstaklega að þeim framkvæmdum, og er það út af fyrir sig mjög mikilvægt atriði til þess að tryggja framkvæmd þeirra.

Það þykir eðlilegast til þess að fá fast form á þessa starfsemi alla, að það sé sérstök stjórn sett á laggirnar fyrir þennan sjóð og að sú stjórn hafi með höndum athugun á atvinnuástandinu í hinum ýmsu byggðarlögum á landinu, sem sækja um fyrirgreiðslu til sjóðsins, hvort sem það er í sambandi við lánveitingar eða annað, sem gert er ráð fyrir í frv. Það er mjög mikilvægt mál, ekki aðeins að veita fé, eins og gert hefur verið, til ýmissar fyrirgreiðslu, heldur einnig að mynda sér yfirsýn um það, hvernig þessu fé verði hagkvæmast ráðstafað til þess að tryggja atvinnu í viðkomandi byggðarlagi. Því teljum við flm. mikilvægt, að einhver ákveðinn aðili hafi þetta með höndum. Það er gert ráð fyrir, að stjórn sjóðsins verði skipuð fjórum mönnum, tveimur kjörnum af Alp. og tveimur, öðrum skipuðum af atvmrh., en hinum af félagsmrh., með það í huga, að þessir ráðh. og þeirra ráðuneyti fara fyrst og fremst með það mál, sem hér er um að ræða, og því eðlilegt, að þeir fylgist með þeim og hvernig þessu er fyrir komið. Hins vegar þykir einnig eðlilegt, að af hálfu Alp. séu kjörnir menn á sama hátt til þess að annast eftirlit og framkvæmd þessara mála.

Sjóður sem þessi hefur að ýmsu leyti haft annað hlutverk og starfsgrundvöllur hans er allt annar en venjulegra bankastofnana og sjóða, vegna þess að hann á í rauninni að koma þar til, sem aðra sjóði þrýtur. Og það er ekki hans hlutverk fyrst og fremst að lána fé þangað, sem öruggast er um að fá tryggingar fyrir sínum lánum, þannig að það getur stundum verið nokkuð í óvissu með þær fjárráðstafanir, heldur er hér um að ræða stofnun, sem til þess er ætluð að vinna að ákveðnu hlutverki, þ. e. a. s. að tryggingu atvinnu og að því leyti jafnvægi í byggð landsins, sem svo er kallað, að koma í veg fyrir, að ákveðin byggðarlög verði fyrir stórum áföllum og fólk hverfi þaðan á braut vegna erfiðleika, sem auðvelt er að leysa úr, ef vissar ráðstafanir eru til þess gerðar. Á ýmsum þessum stöðum geta vissulega verið til staðar góð skilyrði til afkomu fyrir fólkið, ef það fær nauðsynleg tæki í hendur. Það er þetta sjónarmið, sem þessum sjóði og stjórn hans er ætlað að hafa, og af því leiðir, að mat sjóðsstjórnarinnar hlýtur að verða með nokkrum öðrum hætti en mat lánsstofnana yfirleitt, þegar um útlán er að ræða. Lán úr þessum sjóði eiga ekki að leysa af hólmi neinar aðrar lánsstofnanir, sem til eru. Það er gert ráð fyrir, að þær framkvæmdir, sem lánað verði

Alpt. 1954. C. (74. löggjafarþing).

til úr atvinnujöfnunarsjóði, eigi sinn rétt til lána úr öðrum sjóðum, hvort sem það er úr fiskveiðasjóði eða öðrum sjóðum í landinu; hér sé sem sagt aðeins um það að ræða að hjálpa til, þar sem fjármagn skortir til þess að hrinda af stað atvinnuframkvæmdum, sem að dómi sérfróðra manna yrðu taldar óumflýjanlegar til þess að leysa atvinnuvandamál í viðkomandi byggðarlögum.

Eins og ég í upphafi máls míns sagði, þá er auðvitað við að stríða ýmsa erfiðleika á þessu sviði, og það er vitanlega svo, að það hlýtur alltaf að verða að koma til viss flutningur á fólki í landinu, tímabundinn flutningur, vegna þess að okkar atvinnuháttum er þannig hagað, t. d. að vertiðir eru breytilegar. Stundum eru þær sunnanlands og stundum norðan, eftir árstíðum. Þetta leiðir vitanlega alltaf til þess, að þeir, sem útgerð stunda og atvinnu hafa af því, verða oft að vera fjarri sínum heimaðögum. En hins vegar er það jafnljóst, að það verður að koma málunum í það horf, að fólk geti á öðrum tímum árs, þeim tímum, sem eðlilegt er að það hafi atvinnu heima fyrir, haft þar einhverja þá atvinnu, sem veiti því viðunandi afkomu og sé þess eðlis, að það hafi ekki tilhneigingu til þess að flýja til annarra staða. Nú er það vitanlega svo, að vel getur verið, að atvinna á einum stað sé í rauninni nægileg, en vegna þess að kjör annars staðar séu miklum mun betri, kjósi fólk að fara heldur þangað. Við þetta er erfitt að eiga, og þetta verður vitanlega alltaf vandamál, sem hljóta að vera ýmsir annmarkar á að leysa, en ég hygg þó, að um það geti naumast verið skiptar skoðanir hér á hinu háa Alp., að nauðsynlegt sé að fylgjast með þessum málum og gera á hverjum tíma vissar ráðstafanir til þess að koma í veg fyrir, að hér verði meiri röskun á atvinnuháttum en leiðir af atvinnuþróuninni, þ. e. a. s. hinna heilbrigðu atvinnuþróun, sem eðlilegt er að á hverjum tíma sé fyrir hendi. Af þessu vildi ég mega vænta þess, að hv. d. og sú hv. n., sem fær þetta mál til meðferðar, taki því vel og reyni að hraða afgreiðslu málsins, þannig að það geti fengið fullnaðarafgreiðslu á þessu þingi. Það getur vel verið, að menn hafi mismunandi skoðanir á því, hvernig einstökum atriðum þessa máls eigi að vera fyrir komið, og við flm. erum fúsir til samvinnu um það, ef óskað er einhverra sérstakra breytinga, sem breyta þó ekki kjarna málsins. En að öðru leyti vildum við mjög mega vænta þess, að þetta frv. væri í þeim anda, að allir hv. þm. gætu á það fallið og teldu eðlilegt og sjálfsagt, að þessum málum yrði komið í fast form, eins og í frv. er gert ráð fyrir. — Ég vil svo leyfa mér að leggja til, að frv. verði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umr. og hv. fjhn.

Hannibal Valdimarsson: Herra forseti. Það hefur stundum litið svo út á þessu þingi, að það væri ekki mjög mikill áhugi ríkjandi um atvinnumálin. Einkanlega hefur þetta komið í ljós á þann hátt, að þingbekkir hafa verið fremur fáskipaðir, þegar rætt hefur verið um

frv., sem snert hafa úrbætur í atvinnumálum. Ég minnst þess t. d., að þegar hér var til umr. skömmu eftir þingsetningu frv. til l. um ríkisútgerð togara til atvinnujöfnunar, þá var svo fámennnt hér í hv. d., að ekki var hægt að ljúka atkvgr. um málið og varð að fresta því til næsta fundar, og á öðrum þingfundi voru ein fjögur mál, sem snertu atvinnumálaráðstafanir, og var engu þeirra hægt að koma í gegnum atkvgr. sökum fjarvistar þm., einkannlega úr stjórnarliðinu. Því meiri fögnuð vekur það hjá mér, þegar ég sé, að þrátt fyrir þetta er áhugi ríkjandi, ekki hvað sízt í stjórnarherbúðunum, fyrir því að ráða bót, að því er virðist, á atvinnuástandinu í landinu, því að ég verð að ætla, að alvara sé á bak við flutning þeirra frv., sem nú seinustu daga hafa verið flutt af þm. úr stjórnarflokkunum.

Vil ég þar sérstaklega nefna frv., sem nú liggur fyrir hv. Ed. og flutt er af Karli Kristjánssyni, þm. S-Þ., Bernharð Stefánssyni, l. þm. Eyf., og Vilhjálm Hjálmarssyni, 2. þm. S-M. Það er um útgerð togara til þess að koma á og viðhalda jafnvægi í byggð landsins. Ég þykist vita, að þessir hv. þm. annars stjórnarflokksins hafi ekki farið af stað með það, nema af því að þeir hafi verið búnir að sýna það í sínum þingflokk, og að þessi stjórnarflokkur muni því vera fylgjandi málinu. Efa ég ekki, að stjórnarandstöðuflokkarnir á Alp., sem hafa flutt mál áður og margsinnis mjög svipað þessu og í sama tilgangi, muni veita slíku máli stuðning, til þess að málið geti fengið lausn í því formi, sem stjórnarflokkunum kynnir að vera þóknanlegt.

En það lítur út fyrir, að ekki hafi þótt nóg að gert með flutningi þessa frv. fyrir hönd stjórnarflokka, því að nú liggur hér fyrir til umr. frv., sem flutt er af fjórum þm. hins stjórnarflokksins, þ. e. a. s. flutt af hv. 2. þm. Eyf. (MJ), hv. þm. Siglf. (EI), hv. þm. Ísaf. (KJJ) og hv. þm. N-Ísf. (SB), og frv. er um ráðstafanir til atvinnujöfnunar, sennilega einhverjar viðtækari ráðstafanir en felast í frv. hins stjórnarflokksins, sem er um útgerð togara til þess að viðhalda jafnvægi í byggð landsins, og hér á að stofna sjóð upp á 5 millj. kr., sem ráðstöfun til atvinnujöfnunar.

Ég vil vona, að þó að nefndar séu 5 millj. kr. í frv. þeirra hv. framsóknarmanna, sem flytja frv. í Ed. til togarakaupa, og einnig séu nefndar 5 millj. kr. í frv. þeirra hv. 2. þm. Eyf. til þess að vera uppistaða í atvinnujöfnunarsjóði, þá sé það ekki allt saman sömu 5 millj., sem þarna sé verið að flytja um tvö frv. Og allra helst vildi ég vona, að það séu ekki sömu 5 millj., sem eru í fjárlagafrv. ætlaðar til atvinnuaukningar í landinu, því að þá fyndist mér þetta vera orðin hálfgerð nagla-súpa og vildi þá taka aftur allt, sem ég hef sagt um áhugann fyrir umbótum í atvinnumálum.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 20 shlj. atkv. og til fjhn. með 18 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið framár.

28. Útsvör (frv. EI o. fl.).

Á 9. fundi í Sp., 3. nóv., var útbýtt frá Nd.: Frv. til l. um breyt. á l. nr. 66 12. apríl 1945, um útsvör [81. mál] (þmfrv., A. 109).

Á 13. fundi í Nd., 5. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 14. fundi í Nd., 8. nóv., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Ffm. (Einar Ingimundarson): Herra forseti. Ég flyt ásamt fjórum öðrum hv. þdm. frv. til l. um breyt. á l. um útsvör, nr. 66 12. apríl 1945, þess efnis, að sildarsöltun og sildarverzlun skuli vera útsvarsskyld á þeim stöðum, þar sem hún er rekin, án tillits til þess, hvort hún er þar skrásett eða ekki. Frv. svipaðs efnis hafa áður verið flutt hér á hinu háa Alp., en ekki náð fram að ganga.

Eins og ég sagði, felur þetta frv. þá breytingu frá gildandi lögum í sér, að sildarsöltun skuli vera útsvarsskyld á þeim stöðum, þar sem hún er rekin, eða a. m. k. megi leggja á hana þar útsvar, hvort sem sá, sem það gerir, er þar heimilisfastur eða ekki og hvort sem atvinnureksturinn er þar skrásettur eða ekki. Ef atvinnurekstur, t. d. sildarsöltun, er skrásettur þar, sem hann er rekin, hvort sem sá, sem það gerir, á þar lögheimili eða ekki, er hann samkv. gildandi lögum útsvarsskyldur þar, og hefur því þetta frv., ef að lögum yrði, engin áhrif á álagningu útsvara á slíkan atvinnurekstur.

Það gæti að vísu farið svo og hlýtur raunar að fara svo, ef þetta frv. öðlast lagagildi, að þeir aðilar, sem átt er við í frv. þessu, verði útsvarsskyldir eða a. m. k. megi leggja á þá útsvar á fleiri stöðum en einum. Þó má að sjálfsgöðu ekki leggja á sömu tekjur þeirra nema á einum stað. Ég viðurkenni það, að aðalregla útsvarslaganna er, að útsvar megi aðeins leggja á gjaldanda á einum stað og þá þar, sem hann á lögheimili, en frá þessari aðalreglu eru gerðar nokkrar undantekningar í útsvarslögum eins og þau eru nú, og eru þær undantekningar taldar upp í staflíðum a—c í 8. gr. útsvarslaganna. Með breyt. þeirri, sem hér liggur fyrir, er því aðeins lagt til, að bætt verði inn í lögin einu undantekningar-ákvæði í viðbót, og á það við sildarsöltun og sildarsölu, þ. e. a. s., að sá atvinnurekstur verði útsvarsskyldur þar, sem hann er rekin, og er þetta nýja tilvik mjög svipað þeim tilvikum, sem fyrir eru þegar í lögum.

Á sildarsöltunarstöðunum á Norður- og Austurlandi eru margar sildarsöltunarstöðvar reknar af mönnum, sem þar eiga ekki lögheimili og dvelja þar stuttan tíma hvers árs, og er vitan-

lega mest um þetta á Siglufirði, enda eru sildarsöltunarstöðvarnar þar langsamlega flestar saman komnar á einum stað á landinu. Sumir þessara aðila og kannske flestir þeirra hafa skrásett atvinnurekstur sinn á þeim stöðum, þar sem hann er rekin, og greiða þar af honum skatta og skyldur, eins og vera ber. Þarf ekki að taka það fram, að að sjálfsögðu greiða þessir aðilar skatta og skyldur af öðrum atvinnurekstri sínum og öðrum atvinnutekjum þar, sem þeir eiga lögheimili. En aðrir, sem reka nákvæmlega sömu starfsemi á sömu stöðum, greiða ekki eyri í útsvar til þeirra staða, sem atvinnurekstur þeirra er stundaður á, aðeins vegna þess, að hann er skrásettur sem fyrirtæki eða á nafn gjaldandans, þar sem hann á lögheimili. Sé ég ekki, að neitt samræmi eða réttlæti sé í þessum mismunandi útsvarsálagningarreglum á nákvæmlega sömu starfsemi, sem rekin er á sömu stöðum.

Til að leggja áherzlu á, að það hafi verið ætlun löggjafans, að atvinnusveitir nyttu a. m. k. einhvers hluta útsvara þeirra, sem reka atvinnu utan heimilissveitar sinnar, eru í 9. gr. gildandi útsvarslaga sett ákvæði um skiptingu útsvara slíkra aðila milli atvinnusveitar og heimilissveitar, og er þá gangurinn í álagningunni sá, að útsvarið er lagt á þar, sem gjaldandinn á lögheimili, en síðan gerir það sveitarfélag, þar sem atvinnureksturinn er stundaður, kröfu um skiptingu til þess sveitarfélags, sem hefur lagt útsvarið á. Og í 2. tölul. þessarar greinar, þ. e. a. s. 9. gr., er einmitt sildarverkun og sildarsala nefnd sem einn af þeim atvinnurekstri, sem skipta má útsvari á milli atvinnusveitar og heimilissveitar.

Um þessar skiptingarreglur má í stuttu máli segja, að þær hafa gefizt illa, og þykir forráðamönnum þeirra sveitarfélaga, sem mestra hagsmuna eiga að gæta í þessum málum, lítt við þær unandi. Er framkvæmd þeirra vafstursöm og seinvirk og nær þar að auki ekki til nema tekjuútsvars gjaldanda. Og ég veit um, að af þessum sökum, þ. e. a. s. vegna þess, hvað þessi aðferð er vafsturssöm og seinvirk, hafa atvinnusveitir með öllu látið undir höfuð leggja að gera kröfu um skiptingu útsvara til heimilissveita, þó að þær að öðru leyti gætu það og öll skilyrði væru fyrir hendi til, að þær kynnu að bera eitthvað úr bótum eftir þeirri kröfu sinni. Auk þess er þess að gæta, að útsvör eru lögð á, eins og allir vita, eftir talsvert ólíkum útsvarsstigum eftir því, hvar er á landinu, og með slíkrí skiptingu getur útkoman orðið sú, að atvinnusveit fær hluta af útsvari, sem er lagt á eftir talsvert öðrum reglum en notaðar eru þar, sem atvinnureksturinn er stundaður. Eftir gildandi útsvarslögum getur því svo farið og hefur þrífaldlega komið fyrir, að aðilar, sem hafa e. t. v. aðalatvinnu sína og aðaltekjur sínar af sildarsöltun slíkrí sem hér er átt við, greiði ekki einn einasta eyri í útsvar til þeirra staða, þar sem atvinnureksturinn er stundaður. Er vitanlega engin sanngirni og réttlæti í því.

Ég tel svo ekki ástæðu á þessu stigi málsins til að fara fleiri orðum um þetta mál, en óska

þess, að að lokinni þessari umr. verði frv. vísað til 2. umr. og hv. allshn.

Pétur Ottesen: Eins og hv. 1. flm. þessa frv. tók fram, þá mun þetta nú vera í þriðja eða fjórða skipti, sem flutt hefur verið frv., sem felur í sér ákvæði um að raska mjög þeim grundvelli, sem núverandi útsvarslöggjöf er byggð á, því að aðalgrundvöllur útsvarslöggjafarinnar er, að það skuli aðeins leggja útsvar á gjaldþegn þar, sem hann á lögheimili. Undantekningar eru þó frá þessari reglu, ef hann hefur heimilisfasta atvinnustofnun annars staðar eða útibú, sem starfrækt er allt árið, eða hann hefur jörð eða jarðarafnot í öðru sveitarfélagi, þá er hægt að leggja á það þar, og hafi hann lögheimili á fleiri stöðum en einum, — en allt er þetta bundið við fastan atvinnurekstur allt árið. Í öðrum tilfellum, þegar menn reka atvinnu um stundarsakir annars staðar, í hvaða formi sem það er, á heimilissveitin álögurétt á þann atvinnurekstur með sama hætti og þann, sem rekin er í lögheimilissveit gjaldþegnsins. Hins vegar er, þegar atvinna er rekin utan heimilissveitar, eins og hér greinir, að nokkru verulegu leyti, heimild til þess að skipta útsvarinu á milli heimilissveitar og þeirrar sveitar, þar sem atvinnan fer fram.

Framkvæmd útsvarslöggjafarinnar að undanfögnu, áður en þessu var breytt, hafði sýnt það, að svo mikill eltingarleikur var orðinn í útsvarsálagningu á menn, sem ráku atvinnu sína, þó að ekki væri nema skamman tíma, annars staðar en í heimilissveit, að það var komið í gersamlegt óefni, og í mörgum tilfellum var það orðið svo, að það var búið að leggja svo mikil og þung útsvör á þann atvinnurekstur, sem rekin hafði verið utan heimilissveitarinnar, að það var ekkert eftir til þess að leggja á hjá manningum í heimilissveit, af því að svo nærri honum hafði verið gengið í útsvarsálagningu utan heimilissveitarinnar, enda er náttúrulega ekki hægt að samrýma það því meginákvæði útsvarslaganna, að leggja skuli á eftir efnum og ástæðum. Það er ekki hægt að samrýma það við það, að lagt sé á manninn á mörgum stöðum, því að yfirleitt liggja ekki fyrir skýrslur um eignir og afkomu þessara manna nema í heimilissveitinni. Þess vegna er það að sjálfsögðu alveg í fyllsta samræmi við þetta höfuðákvæði útsvarslaganna að leggja á eftir efnum og ástæðum, að heimilissveitin hafi álöguréttinn. Hitt gat svo í ýmsum tilfellum verið sanngjarnt, að til þess sveitarfélags, þar sem atvinnan hafði að einhverju leyti verið rekin, gengi hluti af útsvarinu með tilliti til þeirra tekna, sem manningum höfðu fallið í skaut þar. Ef slíkt ákvæði sem það, er í frv. þessu felst, yrði samþykkt, þá mundi verða kippt alveg grundvöllinum undan útsvarslöggjöfinni að þessu leyti, því að einmitt þau ákvæði, sem í frv. felast, eru í skiptingarákvaðum 9. gr. núverandi útsvarslaga. Og það er víst í mjög mörgum tilfellum, sem útsvörum er skipt og útsvarið dreifist eðlilega samkvæmt því, sem ætlazt er til í útsvarslögum. Það er mjög einkennilegt, ef einhver

undantekningarákvæði eru um þetta norður á Siglufirði, þar sem þetta er framkvæmt víða annars staðar og það án allra árekstra á milli þeirra aðila, sem þar eiga hlut að máli. Ég held þess vegna, að það sé einhver ódugnaður eða sinnuleysi hjá yfirvöldunum á Siglufirði, ef þau hafa ekki getað hagnýtt sér þetta ákvæði alveg eins og önnur sveitarfélög í landinu hafa gert. Hitt er svo vitað, að á undanförunum árum hefur sildarsöltun eða annað, sem að sildveiðum lýtur, verið svo rýr atvinnuvegur sökum þess mikla aflabrests, sem verið hefur á sild að undanförunu, að það getur vel verið, að þetta hafi verið svo litill og óverulegur þáttur í atvinnurekstri á Siglufirði, að yfirvöldunum þar hafi ekki þótt taka því að fara að leita eftir skiptingu á þessu.

Það er vitanlegt, að ef ákvæði þau, sem í frv. þessu felast, væru tekin upp aftur, þá mundi heimilissveitin, eins og áður var, verða gersamlega svipt því að geta lagt nokkuð á að því er þetta snertir eða á afkomu þess manns, sem eitthvað á undir þessum atvinnuvegi. Það mundi verða hirt í því sveitarfélagi, þar sem atvinnan fer fram, eða sjálfsgagt farið alveg á fremstu nöf í því að nota þessar aðstæður. Og það voru mörg dæmi til þess áður og þau voru alþekkt, á meðan þetta ákvæði var í lögunum, að þar var gengið svo freklega í álagningu, eins og ég áður lýsti, að ekkert var eftir fyrir heimilissveitina til þess að leggja á.

Nú er það svo um sildarverkun og sildarsöltun, að náttúrulega er ekki eins og það sveitarfélag, þar sem þessi atvinna er rekin, njóti ekki nokkurs góðs af henni og því fólki, sem þar vinnur, því að vitanlega eykur það verzlun og viðskipti, eins og gerist og gengur, og er þannig til uppbyggingar því sveitarfélagi, á meðan þessi atvinnurekstur stendur yfir.

Ég skal svo ekki hafa fleiri orð um þetta. Ég vil aðeins vara hv. þd. við því að breyta grundvelli útsvarslöggjafarinnar að þessu leyti, því að það mundi að sjálfsögðu leiða af sér, að hliðstæðar kröfur yrðu bornar fram annars staðar, og ef yrði orðið við þessu, þá væri ekki heldur gott að standa á móti sams konar eða hliðstæðum kröfum annars staðar frá. Afleiðing af því yrði ekki önnur en sú, sem alkunnugt var áður, að þetta lenti allt saman í öngþveiti og vandræðum. Yrði þá að sjálfsögðu að fara að byggja það upp að nýju og stemma á að ósi. Þess vegna held ég, að þar sem þetta er stutt af svo mikilli reynslu eins og á þessu var fengin áður, þá sé ákaflega varhugavert að fara að taka þetta atriði úr hér. Það er búið að flytja þetta mál á undanförunum þremur eða fjórum þingum, og Alþingi hefur ekki talið gerlegt að leggja út í slíkar breytingar og fara að búa til slíka bláþræði í löggjöfinni eins og gert væri með því að taka slík ákvæði inn í útsvarslögin.

Ég vildi með þessum orðum vekja athygli þeirrar n., sem fær þetta mál og mun vera allshn., og þá hv. þd. allrar um leið.

Flm. (Einar Ingimundarson): Herra forseti. Ég vildi í allri vinsemd benda hv. þm. Borgf.

á það, að þó að hv. þd. hafi einhvern tíma áður ekki séð ástæðu til að samþ. frv. eða frumvörp, sem hafa verið svipaðs efnis og þetta, sem hér liggur fyrir, ætti ekki þar með að vera fengin full sönnun fyrir því, að hún kunni ekki að sjá ástæðu til þess að þessu sinni.

Hv. þm. Borgf. ræddi um það, að það væri aðalregla útsvarslaganna, að útsvar væri aðeins lagt á gjaldanda þar, sem hann væri heimilisfastur, og það er einmitt það, sem ég sagði í framsöguræðu minni að væri, en benti hins vegar á, að frá þessu væru nokkrar undantekningarreglur eða undantekningarákvæði, og þau taldi nú einmitt hv. þm. upp.

Um skiptingarreglurnar er það að segja, eins og ég tók fram í framsögu minni, að þær hafa gefizt illa, eru seinvirkar og tafsamar og ná þar að auki ekki til nema hluta af útsvarinu, þ. e. a. s. ekki nema til tekjuútsvarsins. Nú er það þannig, að ef um einhvern atvinnurekstur er að ræða, sem gengur samlega, þá getur veltuútsvarið verið stór hluti af heildarútsvarinu, en skiptingarreglurnar ná ekki til þess hluta útsvarsins, eins og ég tók fram, þannig að atvinnusveit fær engan hluta af því.

Ég tel ekki ástæðu til að vera nú að þvarga mikið um þetta mál við hv. þm. Borgf., en ég vil aðeins spyrja hann um, hvort hann telji það ekki í rauninni sanngjarnt, ef hann athugar málið, að aðili, sem hefur e. t. v. allar tekjur sínar af atvinnurekstri, sem hann rekur utan heimilissveitar sinnar, greiði útsvar til þess sveitarfélags, þar sem teknanna er aflað; það fái útsvarið og njóti þeirra hlunninda að fá að leggja það á gjaldandann. Ég veit, og það er alveg rétt, sem hv. þm. tók fram í sinni ræðu áðan, að eins og sakir standa og eins og nú árar hefur þetta e. t. v. ekki mikla þýðingu, vegna þess að tekjur eru sáralitlar af sildarsöltun, en það getur svo farið og verður vonandi sem fyrst, að þeir, sem stunda sildarsöltun, geti haft miklar tekjur og jafnvel sínar aðaltekjur af þessum atvinnurekstri. Ég veit, að allir hv. þdm. taka undir þessa ósk, og undir þeim kringumstæðum sé ég enga sanngirni í því, að það sveitarfélag, þar sem teknanna er aflað, fái ekki að leggja útsvar á gjaldendurna, sem afla teknanna.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 20 shlj. atkv. og til allshn. með 18 shlj. atkv.

Á 53 fundi í Nd., 25. febr., var frv. tekið til 2. umr. (A. 109, n. 398).

Frsm. (Einar Ingimundarson): Herra forseti. Allshn. hefur athugað frv. það, sem hér er nú til umr. Leggur meiri hl. n. til, að frv. verði samþykkt eins og það liggur fyrir, en einn nm., hv. 3. þm. Reykv. (BO), kveðst vera andvígur frv. Einn nm., hv. 4. landsk. (GJóh), var ekki viðstaddur vegna lasleika, þegar frv. var

Útsvör (frv. EI o. fl.). — Sýsluvegasjóðir. — Íbúðarhúsabyggingar til útrýmingar herskálum o. fl.

afgr. úr n., en hann hafði áður tjáð sig fylgjandi því, enda er hann einn af flm. þess.

ATKVGR.

1. gr. samþ. með 17:4 atkv.

2. gr. samþ. með 18 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með 18 shlj. atkv.

Á 54. fundi í Nd., 1. marz, var frv. tekið til 3. umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. samþ. með 17:5 atkv. og afgr. til Ed.

Á 53. fundi í Ed., s. d., skýrði forseti frá, að sér hefði borizt frv. frá Nd., eftir 3. umr. þar.

Á 54. fundi í Ed., 3. marz, var frv. tekið til 1. umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 9 shlj. atkv. og til allshn. með 9 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið frammar.

29. Sýsluvegasjóðir.

Á 16. fundi í Nd., 11. nóv., var útbýtt:

Frv. til l. um breyt. á l. nr. 50 17. maí 1947, um breyt. á l. nr. 102 19. júní 1933, um samþykktir um sýsluvegasjóði [86. mál] (þmfrv., A. 140).

Á 17. fundi í Nd., 12. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Jón Pálmason): Herra forseti. Þetta litla frv., sem hér liggur fyrir á þskj. 140, er flutt eftir beiðni sýslunefndar Austur-Húnavatnssýslu og felur það í sér, að í þeim héruðum, þar sem sýsluvegasjóðir eru, skuli ríkissjóður einnig greiða tillag á móti þeim framlögum, sem hreppsfélög og vegafélög vilja leggja fram í sýsluvegasjóð umfram vegaskattinn. Eins og kunnugt er, þá eru samkv. sýsluvegasjóðslögum aðaltekjur sjóðsins vegaskattur og framlag úr ríkissjóði móti honum. En þetta miðar að því, að þar sem eru eftir litlir vegarspottar, sem brýn nauðsyn er að fá lagða, þá kemur það stundum fyrir, að vegafélögin eða jafnvel hreppsfélögin vilja leggja mikið á sig til þess að fá þessa vegarspotta kláraða.

Ég veit nú, að á þessu yfirstandandi Alþ. muni verða einhverjar talsverðar umræður um

vegamálin yfirleitt, því að eins og augljóst er öllum hv. þdm., þá liggur fyrir mikið af brtt. við vegalögin um það að taka inn í þjóðvegatölu nýja vegi. En hv. alþm., enda þótt þeir taki þátt í því að bera fram þessar till., verða að gera sér grein fyrir því, að það er ekki nóg að fá bætt sí og æ við þjóðvegina, ef það eru ekki að sama skapi hækkuð framlögin til nýbygginga á vegum. Og við höfum slæman árekstur fyrir augum að því er þessi mál snertir, þar sem eru síðustu eða í rauninni yfirstandandi árs fjárlög. Það voru teknir síðast í tölu þjóðvega vegir, sem áður höfðu verið sýsluvegir að mestu, um 1000 km. En jafnhliða því, sem þessir vegir allir voru settir inn í þjóðvegatölu, þá var framlagið til nýbygginga á vegum svo að segja ekki neitt hækkað, og þess vegna hefur enn orðið að þessu ákaflega lítið gagn. Hér er því um tvennt að ræða, annaðhvort verður að taka vegina sem allra flesta í þjóðvegatölu og leggja þá að sama skapi fé fram á fjárlögum til lagningar veganna, sem mikil nauðsyn er, ellegar þá að auka getu sýsluvegasjóðanna til þess að bæta úr þeirri brýnu þörf, sem er á því að koma sem allra flestum eða helzt öllum heimilum í landinu í vegasamband.

Ég vænti þess, að hv. samgmn., sem ég óska að þetta frv. fari til, athugi þessi mál rækilega, því að hér er um mjög mikið vandamál að ræða. Jafnvel þó að vegalögin væru ekki opnuð á þessu þingi, þá er nokkur bót í því, að þetta litla frv. væri þó samþykkt.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 18 shlj. atkv. og til samgmn. með 21 shlj. atkv.

Nefndaráliti frá samgmn., á þskj. 716, var útbýtt 4. maí, en frv. var ekki á dagskrá tekið frammar.

30. Íbúðarhúsabyggingar til útrýmingar herskálum o. fl.

Á 18. fundi í Nd., 15. nóv., var útbýtt:

Frv. til l. um byggingu íbúðarhúsa til útrýmingar herbúðum o. fl. [91. mál] (þmfrv., A. 153).

Á 19. fundi í Nd., 16. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 20. fundi í Nd., 18. nóv., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Flm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Þetta frv., sem við tveir þm. Reykv. flytjum hér, miðar að því að reyna að útrýma herskálunum sem íbúðum fyrir Íslendinga á tveimur næstu árum.

Við höfum nú allengi, eða allt frá árinu 1947, þm. Sósfl., borið fram tillögur, sem hafa miðað að því að fella burt þau ákvæði í lögnum frá 5. apríl 1948, um bráðabirgðabreytingu nokkurra laga, sem eyðilögðu í framkvæmd lögin um útrýmingu heilsuspillandi íbúða. Eins og hv. þm. vita, hafa þessi frv. okkar, sem hafa verið borin fram á flestum þingum eftir 1947—48, ekki hlotið samþykki, og það hefur leitt til þess, að í framkvæmdinni hafa lögin um útrýmingu heilsuspillandi íbúða þess vegna ekki verið í framkvæmd nú um 6 ára skeið.

Ég býst við, að allir hv. þm., sem voru á þingi 1947—48, muni eftir, hvernig farið var að a. m. k. í þessari hv. d., þegar þau lög, lögin, sem áttu að útrýma heilsuspillandi íbúðum, voru raunverulega felld úr gildi. Það var knúið hér í gegn, ef ég man rétt, með eitthvað tveggja atkvæða mun. Það voru allmargir af bæði þm. Sjálfstfl. og af þm. Alþfl., sem þá voru báðir stjórnflokkar, sem greiddu atkv. á móti þessum brbl., sem þá voru lögð fram, og var þá alveg ljóst, hve nauðsynlegt var, að hægt væri að gera bæjunum mögulegt að vinna að útrýmingu hinna heilsuspillandi íbúða.

Hver hefur nú orðið afleiðingin af því, að þessi lög hafa ekki fengið að vera í gildi nú um meira en sex ára skeið? 1946 bjuggu í herskálunum í Reykjavík 1303 íbúar, þar af voru 511 börn. Og það þótti slæmt ástand þá, svo slæmt, að Alp. áleit þá sérstaka ástæðu til þess að setja lög, þar sem gerðar voru ráðstafanir til, að hægt væri að útrýma þessum bröggum, eins og þeir eru kallaðir í daglegu tali, á næstu fjórum árum.

Með þau lög fór eins og ég hef áður getið, og 1950 var ástandið orðið þannig, að í herskálunum í Reykjavík bjuggu 2200 manns, þar af 976 börn. Og síðan hefur þessi tala farið vaxandi.

Þessar tölur, sem ég hef nefnt, gilda aðeins um Reykjavík. Hins vegar á okkar frv. líka við þá staði utan Reykjavíkur í bæ og sveit, þar sem enn þá eru herskálur til. Það mun að visu ekki vera mikið um þá utan Reykjavíkur; það er tilfinnanlegast hér.

Allir voru þessir braggar gamlir og slæmar vistarverur 1946, og nú eru þeir orðnir átta árum eldri. Menn geta gert sér í hugarlund, hvernig muni vera að búa í þeim, enda býst ég við, að enginn mæli á móti því, að í flestum af þessum herskálum sé aðbúnaðurinn þannig fyrir fólkið, að þetta sé seigdrepanið líkamlega, það sé kvillasamara, ekki sízt fyrir börnin, og vinni jafnvel heilsu þeirra ævarandi tjón, að þau skuli þurfa að alast þarna upp. Jafnvel enn þá verra samt en sá líkamlegi aðbúnaður, sem af þessu hlýzt, og það líkamlega heilsutjón, er, hvað braggarnir eru eyðileggjandi andlega, ekki sízt fyrir þá, sem vaxa þar upp.

Það hefur ef til vill stundum verið erfitt í gamla daga á Íslandi og vafalaust fyrir þá, sem bjuggu í kotunum. En það var sá munurinn þá, að þá var allmikill fjöldi, sem heyrði saman vegna þess. Þeir, sem búa í bröggunum, eru mikill minni hluti þjóðarinnar. En ég býst

ekki við, að hv. þm. hafi farið varhluta af því að kynnast því, hvaða andleg áhrif það hefur, sérstaklega á ungu kynslóðina, sem vex þar upp. Ég veit af barni, sem bjó í slíkum bragga og hafði alizt þar upp alla sína ævi og var ekki gamalt og segir við skólasystur sína, er bjó hér eins og flestir Reykvikingar í sæmlegu húsi: Er ekki voðalega gaman að því að búa í húsi? — Það, að það skuli vera til börn, svo að hundruðum skiptir, jafnvel yfir þúsund, sem aldrei hafa fengið að búa í húsi, og það hér í Reykjavík, ætti a. m. k. að geta komið við flesta, sem eru máské harðari gagnvart þeim, sem eldri eru. Það hefur líka komið hér fyrir í skólum eða við önnur slík tækifæri, þegar verið er að spyrja börnin að heiti, að þau svara reiprennandi, hvað þau heita og hverjir foreldrar þeirra séu og hvað þau séu gömul og annað slíkt, og svo er komið að því að spyrja þau, hvar þau búi, og þá þagna þau. Þau þagna, af því að þau kunna ekki við að nefna það, að þau búi í þessu og þessu bragga-hverfi.

Ég býst við, að flestum sé ljóst, hvaða áhrif þetta hefur á ungu kynslóðina, sem er að vaxa upp. Það var einu sinni, að einn af okkar beztu rithöfundum skrifaði sögu um barn, sem okkur er vafalaust öllum enn þá í minni, þegar Einar Hjörleifsson Kvaran skrifaði söguna Vistaskipti og lýsti því, hver áhrif aðbúnaður, sem þar var og á þeim tíma og til allrar hamingju er horfinn síðan, hafði á barn. Það er raunverulega synd, að enginn skuli hafa skrifað eins um þau börn, sem hér vaxa upp í Reykjavík nú og annars staðar og í bröggunum búa. Það, sem er að gerast í þessu sambandi, er raunverulega misþyrming, andleg misþyrming á börnum. Og það er ekki hægt að láta þessa hluti ganga svona lengur.

Einu sinni vorum við Íslendingar fátæk þjóð, og okkur fannst ekki nema eðlilegt, að meginið af okkur — eins og okkar afar og ömmur — byggði í kotum. Og við sáum ekki neina möguleika. Þegar kotin hafa verið rifin núna og jafnvel ekki einu sinni sums staðar varðveitt það mikið, að seinni tíminn geti vitað, hvernig okkar afar og ömmur bjuggu, þá býst ég við, að hjá flestum af þeim, sem rifu kotin, hafi fylgt tilfinningin með: mikið væri gott að vera laus við þetta og allt, sem stóð í sambandi við það, þó að það væru líka margar ánægjulegar endurminningar.

Það er þess vegna engum efa bundið, að okkur ber að öllu leyti að gera átak til þess að útrýma þessum bröggum. Hvað sem öllu öðru líður í okkar húsnæðismálum og hvaða ráðstafanir sem við gerum, þá verður þarna að gera átak. Við Íslendingar erum það ríkir nú, að okkur er það hægðarleikur. Það er auðvelt. Það er minni áreynsla fyrir okkur að útrýma öllum bröggum, sem nú eru til á Íslandi, heldur en var fyrir okkar forfeður um 1900 að reka eitt sæmlegt samkomuhús í Reykjavík eða á Akureyri. En þau standa enn með þrýði sem stærstu samkomuhús slíkra staða, samkomuhúsin, sem þeir reistu.

Hverjir eru það, sem eru sekir um það, að

Þetta ástand ríkir enn þá? Þeir, sem eru sekir, eru Sjálfstfl. og Framsfl., eru þeir menn, eru þeir flokkar, sem hafa haft ríkisvaldið þessi síðustu 6—7 ár og hafa misbeitt því þannig, að afleiðingin hefur orðið, að það er niðzt á varnarláusu fólki. Það er ríkisvaldið sjálft, það er ríkið sjálft fyrir sína handhafa, sem ber ábyrgð á því, hvernig komið er þessu ófremdarástandi, sem við verðum að losna við. Það er ríkið sjálft, þessir tveir flokkar, sem fyrst og fremst hafa beitt því, það eru þeir, sem bönnuðu og komu í veg fyrir þær byggingar, sem hefðu útrýmt þröggunum og skapað í staðinn mannsæmandi íbúðir. Það hefur verið byggt yfirdrifið af íbúðum, sem hefðu getað útrýmt þessum íbúðum á þessum tíma. Það hafa verið byggð heil hverfi, það hefur verið byggt næstum heil borg suður á Keflavíkurflugvelli, að miklu leyti með íslenzku vinnuafli og íslenzkum vélum, á sama tíma sem braggarnir hafa fengið að eldast og börnunum hefur fjölgað í þeim. Þessir flokkar og það ríkisvald, sem þeir hafa beitt, hafa gert tvennt, sem myndar þeirra sekt. Í fyrsta lagi: Þeir hafa hindrað, að lögin um útrýmingu heilsuspillandi íbúða fengu að vera í framkvæmd. Þeir hindruðu þar með, að það jákvæða, stórfellda starf, sem átti að vinna með þeim lögum af hálfu hins opinbera, yrði að veruleika. Og í öðru lagi hafa þessir flokkar og þeirra ríkisvald allengi nú hindrað fólk í því að byggja, sem hefði byggt af sjálfsdáðum. Þar er að vísu orðin breyting á, en sú breyting afnemur ekki þá sök, sem saga síðustu sex ára leiðir í ljós í þessu sambandi.

1946 var vilji hjá fólki til þess að reyna að byggja, til þess að reyna af sjálfsdáðum að útrýma því vandræðaástandi, sem við bjuggum við í húsnæðismálum. Eins og ég hef áður getið um hér og skal fara ýtarlega út í nú að gefnu tilefni, þá voru 1946 byggðar 634 íbúðir í Reykjavík. Til samanburðar má geta þess, að 1951 voru byggðar 282 íbúðir í Reykjavík. Einn hv. þm. minnst á það nýlega hér í umræðum, þegar ég kom með þessar tölur, að það mundu nú líklega hafa verið nokkuð stórar íbúðirnar, sem voru byggðar 1946, og ekki rétt hentugar fyrir alþýðu manna og ekki við hennar hæfi; það hefði verið séð betur fyrir því, þegar fjárhagsráð iðhalds og Framsóknar tók við, að það væri ekki verið að byggja neinar „lúxus“-íbúðir, heldur íbúðir fyrir fátækan almenning. Ég skal þess vegna bera saman frá nokkrum þessara ára herbergjatöluna í íbúðunum, sem byggðar voru á þessum árum.

1946 voru byggðar 187 tveggja herbergja íbúðir. 1951 var byggð 51 tveggja herbergja íbúð. 1953 voru byggðar 30 tveggja herbergja íbúðir. Við skulum athuga líka með þriggja herbergja. 1946 voru byggðar 146 þriggja herbergja íbúðir í Reykjavík. 1951 voru byggðar 120. 1953 var byggð 81. Það var sem sé ekki miðað beinlínis við þann fátæka almenning, þegar þarna var verið að byggja. Við skulum taka fjögurra herbergja íbúðir; það er ekki heldur nema það, sem væri eðlilegt fyrir al-

menning að hafa, 1946 voru byggðar 170 fjögurra herbergja íbúðir. 1951 voru byggðar 60 fjögurra herbergja íbúðir. 1953 voru byggðar 64. Ég skal viðurkenna, að það var byggt allmikið af stórum íbúðum 1946. T. d. sex herbergja íbúðir voru byggðar 1946 23. 1953 voru byggðar 72 sex herbergja íbúðir. Og þegar ég segi hér „byggðar“, þá er alltaf átt við það, sem er fullgert á því ári. Sök stjórnarflokka á undanförunum árum hefur því verið sú, að það hefur verið komið í veg fyrir, að fólk byggði eins mikið og það hefði byggt af sjálfsdáðum, ef það hefði verið frjálst að því að byggja.

Ég álit, og það er skoðun okkar flm. og Sósfl., að ríkið eigi að bæta fyrir þá sök, sem það hefur tekið á sig með því að hafa ýmist dregið úr þeim byggingum, sem menn hefðu lagt í ella af sjálfsdáðum, eða hindrað, að þau lög væru framkvæmd, sem miðuðu að því, að ríkið sjálft og hið opinbera og bæirnir stuðluðu að því, að hinum heilsuspillandi íbúðum væri útrýmt. Við álitum, að ríkið verði að bæta fyrir þessa sök.

Við höfum, sósíalistar, á þessum undanförunum árum barizt fyrir því, að menn hefðu frelsi til að byggja, og við höfum barizt fyrir því, að ríkið og bæirnir einbeittu sér að því að útrýma heilsuspillandi hóbýlum. Allar okkar till. um hið síðar nefnda hafa verið felldar eða svæfðar. Baráttan fyrir byggingarfrelsinu hefur hins vegar borið nokkurn árangur. Og það hefur sýnt sig þegar um leið og almenningur fékk nokkurt frelsi til að byggja, að það hefur ekki skort framtak þar. En það skortir framtak hjá ríkinu sjálfu. Og nú þarf ríkið að sýna það framtak. Það þarf að gripa til skjótra og stórvirkra aðgerða til þess að bæta fyrir margra ára misgerðir ríkisvaldsins.

Með því byggingarfrelsi, sem nú hefur að vissu leyti fengizt, þá hafðist það í gegn, að þeir, sem höfðu efni og ástæður til þess að byggja, fengu frelsi til þess. En það þarf líka að byggja yfir þá, sem hafa ekki efni á að byggja sjálfir. Þeim liggur ekki síður á því að komast í mannsæmandi íbúðir. Það er tilgangur þessa frv. að tryggja, að það sé gert og það tafarlaust.

Ég veit, að það munu koma fram ýmsar at-
hugasemdir í þessu sambandi. Það mun ekki þykja sérstaklega gróðavænlegt, að ríkið leggi í þessa íbúðarhúsabyggingu, sem við hér leggjum til. Og við miðum þetta frv. ekki heldur við það, að það sé fjárhagslegur gróði fyrir ríkið. Ég held, að ríkið geri sem stendur það mikið að því með sínum afskiptum af fjármálum að skapa okkur í þjóðfélaginu, að ríkið megi sjálft sýna, að það vilji rísa upp á móti þeim anda, sem nú virðist vera að grafa hér um sig, — þeim anda gróðadýrkunarinnar og okursins, sem er að leggja þjóðfélagið undir sig. Hér hefur pólitík ríkisstjórnarinnar og ríkisvaldsins á undanförunum árum í húsnæðismálunum skapað slíkt ástand, að það hefur aldrei verið annar eins svartur markaður í húsnæðismálum og nú er í Reykjavík — aldrei nokkurn tíma. Svartí markaðurinn í húsnæð-

ismálum og svarti markaðurinn á peningum er það, sem tekið hefur við af þeim svarta markaði, sem ríkisstj. hefur stært sig af að vera að útrýma í vörudreifingunni; svarti markaðurinn á peningum þannig, að 30% vextir eru orðnir algengir; svarti markaðurinn í húsnæðinu þannig, að 1200 á mánuði fyrir tveggja herbergja íbúð er til. Ríkið verður að rísa upp á móti í þessum efnunum. Það verður að innleiða aðra hætti í sambúð mannanna en þarna er verið að gera.

Í öðru lagi viljum við með þessu frv. reyna að fá það fram, að ríkið geri nokkrar ráðstafanir gegn því miskunnarleysi, sem er að halda innreið sína í okkar þjóðfélag. Það er rétt eins og samfara smekkleysinu á „estetiska“ sviðinu, sem amerísku áhrifin, ekki sízt í kvikmyndunum, timaritaútgefnum og slíku, hafa verið að innleiða hérna á Íslandi, sé það miskunnarleysi í lífsbaráttu, sem Bandaríkin eru alræmdust fyrir, að byrja að gagnsýra íslensku þjóðlífið. Og það er nauðsynlegt, að við risum upp á móti því, ef við ætlum ekki að láta útrýma þeim háttum í sambúð, sem hafa tíðkast hjá okkur hér á Íslandi, jafnvel í mestu fátækt okkar þjóðar, nú þegar auðvaldsskipulagið er fyrir alvöru að ryðja sér til rúms. Það hefur tíðkast hér á Íslandi vegna smæðar þjóðarinnar og vegna nágrennisins, að menn hafa verið hjálpsamari hverjir við aðra en er hjá mörgum öðrum þjóðum. Og við vitum allir, að þegar stórborgir taka að myndast, þá er alltaf hætta á því, að slíkt miskunnarleysi festi þar rætur. Og það, sem hér er að skapast við hliðina á þeim „lúxus“, sem á sér stað hjá þeirri auðmannastétt, sem risið hefur upp í Reykjavík á síðustu árum, er slíkt fátækt, slíkur aðbúnaður, að meðan Reykjavík var smærri bær, hefði mönnum ógnað það. Ég held, að við þurfum að geraskipulegar ráðstafanir gegn því, að miskunnarleysi stórborgarinnar haldi innreið sína í okkar þjóðfélag. Við vitum allir, hvað mikið er um þá almennu hjálpsami, þegar því verður við komið, ekki sízt í Reykjavík. Við vitum, hvað grundvöllurinn er yfirleitt góður fyrir slíkt hjá þeim almenna borgara. En ríkið sjálft, — það er eins og því finnist og eins og það sé komið á þeim hugsunarhætti, að ríkið hafi engar skuldbindingar í slíku sambandi. Hjá fátækasta fólkinu í bænum er verið að rífa burt fátæklegustu húsgögn upp í útsvör og skatta, venjulega þannig, að þetta er síðan látið eyðileggjast, því opinbera að engu gagni. Ég held, að við gætum gert ráðstafanir til þess að breyta þarna um til þess að tryggja það, að ríkið gengi á undan um að útrýma því, sem er verst, þó að margt sé slæmt í húsnæðisleysinu hjá okkur, eða bröggunum.

Efni okkar frv. er því það, að ríkið byggir sjálft á næstu tveim árum 800 íbúðir á þessum svæðum, bæði í bæ og sveit, — í Reykjavík og hér í nágrenninu er það að mestu leyti, en það á að byggja það eftir frv. alls staðar þar, sem slíkt er. Við höfum áður lagt til og það hefur verið eyðilaggt í sex ár, að bæirnir væru studdir

til þess að gera þetta. Nú er meiningin, að ríkið geri þetta sjálft.

Ríkið byggir yfir embættismenn. Ríkið byggir yfir dómara, yfir sýslumenn, yfir lækna, yfir æðstu og bezt launuðu embættismenn þjóðfélagsins. Við leggjum þarna til, að það byggir yfir þá, sem verst eru settir. Ríkið hefur hindrað Reykjavíkurbæ og aðra bæi í því að útrýma heilsuspillandi íbúðum á undanförnum árum. Nú á að bæta úr þessu. Og ég vil líka segja, að þó að ríkið útrými bröggunum með þessum ráðstöfunum, þá er nóg fyrir bæina að gera að útrýma öðrum þeim íbúðum, sem heilsuspillandi eru. Við gerum ráð fyrir því, að það séu ekki yfir 800 íbúðir. Ég hef ekki getað gengið nákvæmlega úr skugga um það, en ég held, að það sé óhætt að fullyrða, að það sé ekki yfir 800 íbúðir, sem þyrfti að byggja til þess að útrýma öllum bröggunum. Og jafnóðum sem fólki væri boðið að flytja inn í þessar nýju íbúðir úr herskálunum, þá ætti að rífa þá.

Ég býst við, að ef ríkið hefur nokkurn skynsamlegan hátt á um byggingu, þá sé hægt að byggja sæmilegar þriggja til fjögurra herbergja íbúðir fyrir 150 þús. kr. íbúðina, þ. e., ef ekki er fyrirhugað að láta einhverja og einhverja menn vera að græða á því. Og ég veit, að góðar íbúðir hafa verið byggðar fyrir þetta. 800 íbúðir mundu kosta 120 millj. kr., og fyrir ríkið, sem hefur í tekjuafgang á einu ári 100 millj. kr., þá er það lítið. Það er því ekki hægt að bera því við, að ríkið hafi ekki efni á því, þannig að fjárhagsatriðið er ekkert atriði í þessu sambandi fyrir ríkið sem slíkt.

Við leggjum til, að þeim, sem í herskálunum búa, sé boðið að flytja þarna inn og þeim sé reiknuð leiga á næstu átta árum. Lengra fram leggjum við ekki til, hvernig þessu sé ráðstafað. Við tókum þessi átta ár, miðað við það, að það ætti að vera eins konar uppbot fyrir það fólk, sem lengst hefur í bröggunum búið, að það byggir við sæmilega leigu í þessi átta ár. Ég veit, að sú leiga, sem við þarna leggjum til, mundi vera nokkurt tap fyrir ríkið á þessum tíma, og ég sé ekkert eftir ríkinu að bera það tap. Að þeim átta árum liðnum gæti löggjafinn ráðstafað, eftir því sem honum þóknadist, hvernig sú leiga væri. Og við leggjum til, að leigan sé reiknuð mánaðarlega, 10% af mánaðarkaupi Dagsbrúnarverkamanna, m. ö. o., að hún sé miðuð við, hvaða tekjur menn hafa. Þetta er óvenjuleg ráðstöfun og allmiklu róttækari en það, sem menn annars hafa hugsað sér viðvíkjandi greiðslu leigu. Ég veit, að nú er það svo hjá verkamönnum og starfsmönnum ríkisins og öðrum, að menn verða að greiða þriðjung og upp í helming af sínum launum fyrir tveggja til þriggja herbergja íbúð, ef menn hafa mánaðarkaup Dagsbrúnarverkamanns, og það er óþolandi ástand, en það er ríkið, sem á sök á þessu ástandi. Það er ríkið, sem ræður öllum bankaútlánunum, það er ríkið, sem ákveður alla fjármálapólitíkina, það er ríkið, sem þískar núverandi kynslóð til þess að borga upp 100% allt, sem byggt er á

Íslandi. Í staðinn fyrir, eins og mundi vera gert við skulum segja í borgaralegu landi eins og Danmörku, að gera mönnum mögulegt að borga upp sínar íbúðir á 60—70 árum og þætti eðlilegt, þá er hér verið að píska menn til þess að borga það upp á 10—15 árum, þannig að af þeim rúmum 3000 millj. kr., sem nú standa í íbúðum á Íslandi, eru bankalán og fasteignaveðlán varla yfir 10% í dag, eða 300 milljónir. — Við leggjum til, að ríkið ákveði leiguna 10% af mánaðarkaupi Dagsbrúnarverkamanns. Það ætti að vera visbending um, að þetta væri eðlilegt og að ríkið vildi gera eitthvað gott af því, sem það hefur misgert á undanförmum árum. Ég veit að visu, að t. d. í þeim löndum, sem byggja nú einna mest af íbúðum yfir alþýðu manna, í sósíalistisku löndunum, þar sem sú regla er höfð að miða húsaleigu við tekjur manna, er yfirleitt miðað við frá 4 upp í 8%. — Ég álit, að það væri ákaflega holl visbending gagnvart öllum þeim, sem nú verða að búa við háa húsaleigu í Rvík, að ríkið gengi á undan um að lækka húsaleiguna, og væri þó enn þá betra, ef ríkið breytti sinni fjármála-pólitík þannig, að hinum einstöku eigendum húsa og íbúða á Íslandi væri gert mögulegt að leigja ódýrara en þeir gera.

Við vitum ósköp vel, að svo og svo mikið af öllu því fólki, sem núna leigir dýrt, er sjálft oft fátækt fólk, sem er að brjótast í að reyna að bjarga húseignum og neyðist þess vegna til þess að fara að okra á öðrum, af því að það er okrað á því vegna þess, hvernig banka-pólitíkin er ákvörðuð af hálfu ríkisins, sem raunverulega ræður henni og getur ráðið henni.

Þessi ákvörðun um leigu átti m. ö. o. að vera áminning ríkisins og aðgerð á móti svarta markaðnum í húsnaði, á móti svarta markaðnum í peningum, samsvarandi aðgerð og það er á móti svarta markaðnum í peningum að ákveða að leigja bændum fé með 2½% vöxtum eða láta til verkamannabústaðanna fé með 2½% vöxtum, hvort tveggja góðar og heilbrigðar ráðstafanir ríkisvaldsins frá fyrri tímum, sem enn sem komið er hafa til allrar hamingju ekki þurft að vikja fyrir okurand-anum, sem er að ryðja sér til rúms nú.

Ég álit þess vegna, að þessar ákvarðanir, sem gert er ráð fyrir í 3. gr., væru mjög heppilegar.

Í 4. gr. er ríkisstj. heimilað að taka nauðsynleg lán til bygginganna og enn fremur að verja af tekjuafgangi ríkissjóðs á árunum 1954 og 1955, eftir því sem á vantar.

Í 5. gr. er svo lagt til, að 1. tölul. í 1. gr. 1. nr. 50 frá 5. apríl 1948 sé felldur burt. Það er hálf lína, þetta sem við leggjum til, að sé felld burt. Þessi hálf lína úr 1. um bráðabirgðabreytingu nokkurra laga frá 1948 er lína, sem hefur felld burt alla aðstoðina við bæina um útrýmingu heilsuspillandi íbúða. Með því að samþykkja 5. gr. kæmu þær skyldur aftur á herðar ríkisins að hjálpa bæjunum við útrýmingu heilsuspillandi íbúða, og þó að ríkið taki að sér að útrýma bröggnum, þá eiga Alpt. 1954. C. (74. lögjafarþing).

bæirnir eftir nóg í að útrýma kjallaraíbúðun-um.

Ég vil minna menn á, ekki sízt þá, sem tala um gildi laga, að það eru enn í dag í gildi lög frá 1929 um bann við kjallaraíbúðum. Þau eru í gildi enn í dag, lögin, sem banna, að það sé búið í kjallaraíbúðum. Þegar þau lög voru sett 1929, voru 800 kjallaraíbúðir í Reykjavík. Ég býst við, að þær séu nær 2000 nú, en að visu á mikið af þeim kjallaraíbúðum, sem byggðar hafa verið upp á síðkastið, ekkert nema nafnið sameiginlegt með því, sem upphaflega var. Sannleikurinn er, að þessi lög frá 1929 um útrýmingu kjallaraíbúðanna eru — ég verð að segja það hreinskilnislega — eins ágæt lög og þetta voru og eins góður og tilgangurinn var með þeim, farin að standa á vissan hátt fyrir þrifum. Ég býst við, að svo og svo mikið af þeim húsum, sem nú eru byggð í Reykjavík, væri byggt með hærri kjöllum, kjöllum, sem væru sæmlegar íbúðir, ef þessi lög væru ekki og ef það væri ekki enn þá þannig, að það væri hafður alls konar „hókus-pókus“ við að taka út íbúðirnar á eftir. En það, sem er samt sem áður nógu slæmt í þessum efnum, er, að í þeim kjallaraíbúðum, sem eftir skoðun eru dæmdar óhæfar sem mannabústaðir, bjuggu 2700 manns fyrir nokkrum árum og líklega fleiri núna.

Það búa um 10 þús. manns í Reykjavík í íbúðum, sem hafa verið álitnar meira eða minna óhentugar eða slæmar til íbúðar. Að-eins í þeim óhæfu kjallaraíbúðum eru líklega nú um 3000 manns, þannig að þó að ríkið útrýmdi bröggnum á næstu tveim árum og lögin um útrýmingu heilsuspillandi íbúða kæmu aftur í gildi, þá hefði bæði Reykjavíkurbær og aðrir bærir nóg að gera við að útrýma öðrum þeim heilsuspillandi íbúðum, sem því miður væru samt sem áður eftir.

Hv. 6. þm. Reykv. og ég höfum lagt þetta frv. fram í trausti á það, að ef til vill væri hægt að fá menn til þess að gera einu sinni eitt stórt átak af hálfu ríkisins í þessum efnum. Eftir að ríkið hefði vanrækt sínar skyldur gagnvart þeim, sem minnst mega, um svona langan tíma, þá gæti mönnum nú ef til vill runnið blóðið til skyldunnar og séð um að afmá þann smánarblett, sem braggarnir eru enn þá á okkar landi. Það er hægt að gera þetta í svona átaki. Við erum nógu tekjumikil og nógu rík þjóð. Ríkið hefur sjálft það miklar tekjur og getur, ef það vill, aflað sér það mikils lánstrausts, að það gæti áorkað svona hlut.

Ríkið leggur bæjunum yfirleitt það miklar skyldur á herðar, að það er alveg óhætt fyrir ríkið einu sinni að gera fleira en að byggja yfir hálaunaða embættismenn, og er ég ekki að telja það eftir. Það er alveg óhætt fyrir ríkið einu sinni að gera eitt verk, þar sem það segir við bæina á landinu og alla aðila: Svona fer ég að því að útrýma því, sem er blettur á íslenzku þjóðlífi.

Ég vil þess vegna f. h. okkar flm. óska þess, að þetta mál fái hér góðar undirtektir og að því að lokinni þessari umr. sé vísað til hv. fjhn.

Jóhann Hafstein: Herra forseti. Hv. 2. þm. Reykv. óskaði eftir góðum undirtektum við það mál, sem hér liggur fyrir til umr., og ég get fullvissað hann um það, að hann mun af minni hálfu — og ég þykist mæla þar einnig f. h. flokksbræðra minna hér í þinginu — mæta mjög góðum undirtektum við það mál að hefjast röklega handa í byggingarmálunum til þess að útrýma braggaíbúðunum í landinu.

Ég var honum að verulegu leyti sammála um margt það, sem hann sagði í þessu máli, þó að ég hins vegar verði að segja hitt, að ég er töluvert á annarri skoðun en hann um það, hvernig beri að lyfta því — ja, Grettis-taki, skulum við segja, sem hér er um að ræða, að útrýma braggaíbúðunum á mjög skömmum tíma, og hafi einnig töluvert aðrar skoðanir um það, hverra sök sé á vanrækslu í þessum efnunum á undanförunum árum. En það út af fyrir sig ætla ég að skipti minna máli, og skal ég láta það liggja á milli hluta við þessar umr. En þegar hér er rætt í þinginu frv. um byggingu íbúðarhúsa til útrýmingar herbúðum o. fl., þá þykir mér rétt, að hér komi fram það, sem af hálfu bæjarstjórnar Rvíkur hefur einmitt verið gert í þessu máli og nú er stefnt að, en það skiptir í sjálfu sér höfuðmáli, vegna þess að nærri því allar bragga- eða herskálubúðir á landinu eru í höfuðstað landsins.

Það er vissulega smánarblettur á þjóðfélaginu, að við það skuli enn búið, að fjölskyldur í mjög stórum stíl með mörg börn og ungbörn búi í braggaíbúðum eða herskálum, sem ekki aðeins, eins og fram hefur verið tekið, hefur skaðvænleg áhrif á heilsu manna líkamlega, heldur líka ákaflega skaðvænleg andleg áhrif og uppeldisleg á yngstu kynslóðina.

Án þess að ég skuli fara að rekja, hverjir eigi öðrum fremur á þessu sök, eins og ég sagði áðan, vil ég minna á það eða gera grein fyrir því, að 13. apríl þ. á. samþykkti bæjarstjórn Rvíkur ályktanir í húsnæðismálunum, þar sem m. a. var lögð megináherzla á það, að herskálum yrði útrýmt á næstu fjórum til fimm árum, og veit ég, að enginn í þeim hópi, sem að þeirri ályktun stóð, mundi hafa á móti því eða vinna gegn því, að þessu átaki mætti ná á enn þá skemmri tíma.

Að sjálfsögðu var bæjarstjórn Rvíkur ljóst, að ein meginorsökin fyrir vandræðunum í þessum efnunum er sá takmarkaði eða lokaði lánamarkaður til íbúðarhúsabygginga, sem við höfum búið við á undanförunum árum. En bæjarstjórninni var jafnframt ljóst, að hún varð að hafa forgöngu um aðgerðir í þessu máli, til aðstoðar þeim einstaklingum fyrst og fremst, sem verst eru settir efnalega og hafa mesta erfiðleika af stórum fjölskyldum á framfæri sínu.

Á s. l. vori, þegar þessar ályktanir voru gerðar í bæjarstjórn, stóðu mál þannig, að fyrir um það bil hálfu ári eða rúmlega það, þ. e. a. s. í september 1953, hafði verið mynduð ný ríkisstjórn, sem hafði m. a. á stefnuskrá sinni að leysa til frambúðar lánsfjármálin í sambandi við íbúðabyggingarnar og jafnframt að

aðstoða í þessum efnunum sérstaklega þá, sem nú ættu byggingar í smíðum. Okkur var a. m. k. kunnugt um það, fulltrúum Sjálfstfl. í bæjarstjórn, að ríkisstj. vann að þessu stefnuskráratrú sínu, og í þinglokinn síðustu var gerð sú bráðabirgðauðlausn í þessu máli að heimila ríkisstj. 20 millj. kr. lántöku, sem gengi til lánadeildar smáíbúða og væri fyrsta skrefið í efnunum á þessu fyrirheiti stjórnarinnar.

Mikill meiri hluti af þessu fé mun þegar vera fenginn og verður til ráðstöfunar á þessu ári, en til þess að taka málin áframhaldandi þeim tókum, sem nauðsynlegt var, skipaði ríkisstj. m. a. mþn. á s. l. sumri til þess að undirbúa fyrir það þing, sem nú er saman komið, till. í þessu efni.

Það er ekki tímabært á þessu stigi málsins að víkja að þessum till., sem eru nú í deigluinni hjá hæstv. ríkisstj., en bæjarstjórn Reykjavíkur tók þá ákvörðun að biða ekki eftir því, að fyrir lægi, hvernig þessi mál skipuðust, lánsfjármálin, heldur hefjast þegar handa í fullu trausti þess, að framkvæmdir bæjarstjórnarinnar gætu óhikað haldið áfram, þegar kæmi fram yfir næstu áramót, en bæjarstjórn mundi sjálfur reyna að rísa undir fjárhagshlið málanna, þangað til við tæki sú úrlausn snertandi fjárhagshlið málanna, sem ríkisstj. hafði boðað að hún vildi vinna að í sambandi við byggingarmálin.

Þess vegna var það ákveðið af hálfu bæjarstjórnar að hefjast handa um byggingu nýs íbúðarhverfis í Reykjavík, austur af Bústaðavegshverfinu, þar sem rúm mun vera fyrir og búið er að gera ráð fyrir þegar um 200 íbúðum og gætu væntanlega orðið fleiri. Eru þessar íbúðir hugsaðar í raðhúsum með mjög hentugu formi og gert ráð fyrir því jafnframt, að sameiginleg kyndistöð geti orðið í þessu íbúðarhverfi, þannig að hægt sé að hagnýta hitaveituvatn við upphitun þessara húsa þá tíma árs, sem það er nægjanlegt, og allt árið, ef svo vel til skipaðist, að vatnsaukningin yrði mikil á næstu árum, en meðan það ekki væri, þá a. m. k. heitustu mánuði ársins.

Þetta byggðarhverfi er þannig hugsað í framkvæmd, að bæjarstjórnin hefur forgöngu um að gera húsin fokheld, en hugsar sér síðan að gefa einstaklingum kost á því að eignast þau og ljúka við íbúðirnar. Og það er fyrst og fremst höfuðtilgangurinn með þessum ódýru og hagkvæmu byggingum, að gefa þeim, sem búa í herskálunum, forgangsrétt að því að eignast þar íbúðir. Og það er það mál sérstaklega, sem hér liggur fyrir til umr.

Í þessu sambandi benti bæjarstjórnin í sambandi við ályktanir sínar frá 13. apríl 1954 á ákveðnar leiðir, sem hægt væri að fara til þess að ná því marki að útrýma herskálunum, fjárhagslega séð, samhliða áskorun til ríkisstj. og Alp. að vinna að því. Fimmtilið ályktun- ar bæjarstjórnar var á þessa leið, með leyfi hæstv. forseta, að „bæjarstjórnin ályktar að beina þeirri áskorun til ríkisstj. og Alp. að gera sérstakar ráðstafanir í sambandi við húsnæðismálin, sem miði að því, að útrýmt verði öllum braggaíbúðum á næstu 4–5 árum“.

En bæjarstjórnin benti jafnframt á leiðir fjárhagslega, og þær voru í höfuðatriðum, að stofnaður yrði byggingarsjóður í þeim tilgangi að útrýma braggaibúðunum hér í Reykjavík með 50 millj. kr., sem aflað væri á árunum 1954, 1955 og 1956, og gert var ráð fyrir lántöku í þessu sambandi jafnhliða framlögum úr ríkissjóði og bæjarsjóði. Svo var gert ráð fyrir því, að stjórn byggingarsjóðs skyldi framkvæma rannsókn á hag, getu og vilja braggabúa til að eignast íbúðir og sé slík rannsókn lögð til grundvallar þeim leiðum, sem farnar skulu í því skyni að losa braggaibúðir og útrýma þeim.

Stjórn byggingarsjóðs skal sérstaklega athuga samhliða eftirfarandi leiðir:

1) Að byggja beinlínis fyrir braggabúa og gefa þeim kost á íbúðunum, fokkheldum með hitalögnum eða lengra komnum, með hagstæðum kjörum og lánnum til langs tíma.

2) Að lána braggabúum fé til þess að gerast aðilar í byggingarfélagi þeirra sjálfra eða aðili að byggingu verkamannabústaða.

3) Að lána braggabúum hagkvæm lán til sjálfstæðra byggingarframkvæmda.

M. ö. o.: bæjarstjórnin benti á ákveðnar fjárflyunarleiðir, lántökur, framlög frá ríki og framlög frá bæjum, og einnig viss höfuðsjónarmið í því, hvernig byggingarframkvæmdunum eða aðstöðu manna við að eignast íbúðirnar skyldi hagað, en af hálfu bæjarstjórnarinnar var lögð megináherzlan á að gera þessu fólki kleift að eignast eigin íbúðir, og að því máli skal ég koma nánar síðar í sambandi við ákvæði þessa frv. um það, að ríkið byggi íbúðir og leigi íbúðirnar.

Eftir að bæjarstjórnin hafði gert þessar ályktanir, er gangur málsins þannig, að ábendingar bæjarstjórnar og ályktanir voru lagðar fram í mþn. í húsnæðismálunum, sem vann í sumar. Hafa þær verið til athugunar, og mun það koma fram síðar á sínum tíma, án þess að ég víki nánar að því hér. En bæjarstjórnin hófst þegar handa, eftir að nauðsynlegum undirbúningi var lokið, til þess að óþarfur dráttur yrði ekki, meðan ekki sæist, hvaða ákvarðanir teknar yrðu af ríkisstj. og Alp., en í trausti þess, að þær yrðu í samræmi við stefnu ríkisstj. um varanlegar úrlausnir í þessum málum.

Það var þess vegna í ágústmánuði hafizt handa um byggingu 45 íbúða í þessu raðhúshverfi. Verkið var boðið út, og ákveðinn verk-taki tók það að sér. Síðan var ákveðið þann 19. ágúst í bæjarstjórninni að fela borgarstjóra að undirbúa byggingu 6 samstæðna með 50—80 íbúðum til viðbótar 45 íbúðum í raðhúsum, sem um getur í fundargerð bæjarráðs 19. ágúst, og 16 íbúðum í Bústaðavegshúsunum, sem hafin var bygging á samkv. áætlun bæjarstjórnar 13. apríl.

Það er þess vegna hafin á þessu ári af bæjarstjórninni bygging á 16 íbúðum í Bústaðavegshverfi, 45 íbúðum í raðhúshverfinu, sem þegar er hafin framkvæmd á, og verið er að undirbúa að hefja framkvæmdir á 50—80 íbúðum til viðbótar, en heildaráætlunin er í bili

um raðhúshahverfi með allt að 200 íbúðum, en möguleikar þó fyrir fleiri.

Hér hefur sem sagt verið nokkuð aðhafzt af bæjarstjórnarinnar hálfu, og ég vildi mega ætla, að það standi vonir til, að Alþingi eigi eftir að taka af sinni hálfu þær ákvarðanir, sérstaklega varðandi lánamálin, sem gera þessar framkvæmdir auðveldari og skjótari en ella mundi verða.

Þegar í bæjarstjórn var unnið að þessu máli, lá fyrir frá hagfræðingi Reykjavíkurbæjar grg. um herskálaíbúðir í Reykjavík, og samkvæmt manntali 1952 voru þær 542, og gerð var einnig áætlun um það innan bæjarstjórnarinnar með hliðsjón af upplýsingum í þessari skýrslu, sem fyrir lá um fjölskyldustærðir í herskálunum, hvað byggja þyrfti mikið af íbúðum hverrar tegundar, og varð sú sundurliðun á þá leið, að við álitum, að byggja þyrfti til þess að útrýma herskálunum 159 tveggja herbergja íbúðir, 160 þriggja herbergja íbúðir, 173 fjögurra herbergja íbúðir og 50 fimm herbergja íbúðir.

Í sambandi við kostnaðaráætlanir um þessar raðhúsaíbúðir, sem þegar hafa verið hafnar framkvæmdir á, vil ég láta þess getið, þar sem hv. 2. þm. Reykv. (EOI) gerði ráð fyrir því, að hægt væri að byggja sómasamlegar íbúðir fyrir um 150 þús. kr., að það lætur mjög nærri lagi, samanborið við áætlanir, sem gerðar voru af hálfu sérfræðinga á vegum bæjarstjórnarinnar, því að þar var gert ráð fyrir því, að ef þessum raðhúsum eða íbúðunum í þeim yrði skilað fullgerðum, þá mundi kostnaður verða um 135 þús. kr. á íbúð, en það svarar til þess, að byggingarkostnaðurinn væri í þessum íbúðum um 500 kr. á rúmmetra, og þegar það er haft í huga, þá held ég, að hér sé ekki ástæða til að ætla, að örðugt mundi reynast að standa við þessa áætlun. Hins vegar er að verulegu leyti gert ráð fyrir því, að bæjarstjórnin hafi fyrst og fremst frumkvæðið um að gera húsin fokkheld, og þá er áætlað, að það muni kosta 48 þús. kr., síðan að leggja í þau hitalögn, sem væntanlega yrði látin fylgja með þeim fokkheldum, eins og gert var á sínum tíma um Bústaðavegshúsin, og sá hluti kostnaðarins er áætlaður um 61500 kr.

Nú mætti koma að því, hvort íbúar herskálanna og aðrir, sem í heilsuspillandi íbúðum búa, hafi ráð á því að eignast íbúðir og hvort nokkur önnur leið sé fær en sú, sem lögð er til í þessu frv., að leigja viðkomandi aðilum íbúðirnar.

Það er hiklaust stefna okkar sjálfstæðismanna, að það sé tvímælalaust affarasælla, að einstaklingarnir geti eignast og átt sínar íbúðir sjálfir, heldur en að þeir búi í leiguíbúðum, hvort sem þeir eiga að vera leiguliðar hjá ríkinu eða einstaklingum, og við teljum, að það sé hægt að ná því marki með sameiginlegu átaki ríkisvaldsins og bæjarfélaganna.

Menn rekur minni til þess, að hæstv. forsrh. gerði grein fyrir því hér, — í eldhúsdagsumræðum, hygg ég, að það hafi verið, í desembermánuði s. l., — að höfuðsjónarmið núverandi hæstv.

ríkisstj. í sambandi við lánamálið til íbúðabygginga væri það, að hverjum, sem óskaði þess, ætti að gefast kostur á því að fá lán til íbúðabygginga, sem næmi allt að 100 þús. kr. út á íbúð. Að þessu er verið að stefna, og það er einmitt þungamiðjan í því, að takast megi að loka svarta markaðnum í þessum málum, sem — eins og hv. 2. þm. Reykv. kom að — er gífurlegur og geigvænlegt þjóðfélagslegt fyrirbrigði eins og er.

Þegar hvíla á meðalíbúðum 100 þús. kr. til langs tíma með 1. veðrétti, þá er búið a. m. k. að loka verulega dyrum fyrir svarta markaðnum, sem jafnan heimtar 1. veðrétt fyrir sínum okurlánum, og kynni þá að fara svo, að mikið fé, sem hefur getað margfaldast illu heilli á þessum svarta markaði að undanförunu, hefði ekki aðrar betri leiðir og hollari að fara en á almennan verðbréfamarkað, sem síðar yrði til hags fyrir þá, sem eru að byggja hús og fá lán með hagstæðum kjörum.

En setjum svo, að menn eigi kost á allt að 100 þús. kr. láni til langs tíma, og ef við miðum við t. d. 30 ár í þessu sambandi, þá mundu afborganir og vextir samsvara líklega nálægt 620 kr. mánaðargreiðslu, og í fæstum tilfellum mundi slík húsaleiga verða mönnum ofviða, miðað við launakjör almennings í dag. Þá eru að visu eftir allt að 35 þús. kr., miðað við kostnaðaráætlun þessara íbúða. Sumt af fólkinu getur áreiðanlega klofið það sjálft með hjálp vina og vandamanna, en sumir kannske engan veginn, og þá hefur það verið skoðun fulltrúa a. m. k. Sjálfstfl. í bæjarstjórn Reykjavíkur, að hér sé einmitt bil, sem eigi að brúa með beinum og óafturkræfum framlögum af hálfu ríkissjóðs og bæjarsjóðs, því að hversu hagstæður lánamarkaður sem opnaður verði í sambandi við íbúðabyggingarnar, þá verði þó alltaf að hafa í huga, að eitthvað af fólki er ekki þess megnugt að byggja íbúðirnar, þó að það fái góð lán. En ef um er að ræða sérstaklega fjölskyldufólk og dugandi fólk, sem treystandi er til framkvæmda á þessu sviði, þá er ekki óeðlilegt, að það opinbera hlaupi undir bagga með beinum framlögum í þessu skyni og léti þá íbúðirnar í té í vissum tilfellum með einhverjum styrktarráðstöfunum, afskriftum þegar í upphafi, sem munaði kannske að verulegu leyti eða öllu leyti mismuninum á láninu og kostnaðarverði íbúðanna.

Í sambandi við rannsókn þá, sem fram fór á braggaíbúðum og aðstöðu herskálabúa, þá er þar um að ræða sundurliðun á fjölskylduföðrum og einnig nokkur athugun á efnahag þessa fólks, miðað við gjöld þess til ríkis og bæja, og það má alveg fullvíst telja, að í herskálunum er engu síður upp og ofan dugandi fólk en í öðrum íbúðum höfuðstaðarins og annars staðar á landinu. Og margt af þessu fólki mundi fullkomlega vera þess megnugt að byggja þak yfir höfuðið sjálft, ef því væri veitt sú eðlilega og réttláta aðstoð að eiga aðgang að sæmilegum lánamarkaði, sem þýðir það, að fólkinu sé gefinn kostur á að greiða íbúðir sínar á löngum tíma, og ekki ætti að miða við skemmri tíma en 30 ár.

Ég vil svo aðeins geta þess eða hafa þann fyrirvara, að þær ráðstafanir, sem hér hefur verið byrjað á af hálfu bæjarstjórnar, eru ekki einskorðaðar við að aðstoða það fólk, sem býr í herskálunum, enda eru því miður enn þá fjöldamargir aðrir, sem búa í ófullnægjandi húsnæði. Aðstöðu þess fólks verður ennig að hafa í huga. En ég vil vekja athygli á því, að það var á sínum tíma í fyrra verið að ræða hér um afnám fjárhagsráðs, og sumum hv. þm. þótti ekki mikil breyting vera gerð, þó að fjárhagsráð væri lagt niður, og kom það fram í umr. hér á þingi í gær. En hvað hefur gerzt í byggingarmálunum? Það hefur gerzt það frá því í fyrra, að byggingarframkvæmdir hafa aldrei verið meir í Reykjavík en þær hafa verið á þessu ári, í nágrenni Reykjavíkur og um gjörvallt land. Það er eins og það hafi verið tekin stífla úr flóðgátt, þegar lagt var niður fjárhagsráð, og það enda þótt enginn almennur aðgangur sé til hagstæðra lána til byggingarstarfsmanna hér á landi eins og nú er í dag. Það er heldur enginn vafi á því, að margt af þessu fólki hefur farið út í byggingarnar í góðri trú á, að það opinbera mundi, meðan á framkvæmdunum stæði, skipa þessum málum þannig, að það ætti einhvern aðgang að eðlilegum og hagstæðum lánum, og það væru mikil svik við bjartsýni og framkvæmdabrek þeirra einstaklinga, sem í dag eru að byggja hús, ef Alþingi og ríkisstjórn bregðast þeirri skyldu að rétta borgurunum hjálparhönd með stórkostlegum lagfæringum á sviði lánsfjármálanna.

Hv. 2. þm. Reykv. vék að því, að það mundu hafa verið byggðar 600 og eitthvað íbúðir 1946, og þótti þá mikið og var mikið, en síðan hefði þetta mjög minnkað og á árunum eftir 1950 dregist gífurlega saman, og þetta er rétt. En eftir því sem skýrslur liggja fyrir í dag, þá mun láta nærri, að íbúðir, sem í byggingu eru hér í Reykjavík, séu um 1000, miðað við septembermánuð, og í Reykjavík og næsta nágrenni um 1400 íbúðir og sennilega á öllu landinu eitthvað á þriðja þúsund íbúðir, sennilega 2200 íbúðir, eftir því sem komið verður næst af þeim skýrslum, sem fyrir liggja. Ef þessu heldur áfram, og þessu á að geta haldið þannig áfram, ef lánsfjármálin eru lagfærð, þá mætti búast við því, að mestu erfiðleikarnir og vandkvæðin í húsnæðismálunum væru í heild leyst á næstu 4—5 árum. Til þess að fullnægja fólksfjölguninni á Íslandi, sem er mikil hér, miðað við aðrar Evrópuþjóðir, mun áreiðanlega vera nóg, að byggðar séu 800—900 íbúðir á ári. En næstu árin, sem fram undan eru, þarf að vinna upp það, sem tapast hefur á liðnum árum, vinna upp þann mikla húsnæðisskort, sem nú er, og til viðbótar hinni almennu fólksfjölgun þarf að gera ráð fyrir þeim fólksflutningum, sem eiga sér stað í mjög ríkum mæli nú hér á landi og hafa sín áhrif í þessu máli.

Um frv., sem fyrir liggur, vil ég svo ekki segja annað en það, að höfuðtilgangi þess er ég sammála, eins og menn hafa heyrt af máli mínu, að gera ráðstafanir til þess að útrýma braggaíbúðunum. Ég er hins vegar algerlega

andvigur því, að ríkið byggji íbúðir og leigi einstaklingunum þær, heldur tel, að ríki og bær eigi að aðstoða einstaklingana til þess að byggja þessar íbúðir sjálfir og eignast þær. Ég geri þess vegna ekki mikið úr því, að þetta frv., sem hér liggur fyrir, breyti miklu í þessum málum, en ég ber fullt traust til þess, að þeim muni skipað svo á næstunni, að verulegra úrbóta sé að vænta. Af hálfu bæjarstjórnar Reykjavíkur hefur þegar verið hafizt handa í stórum stíl í fullu trausti þess, að Alþingi og ríkisstj. láti ekki sitt eftir liggja, og það er alkunnugt, að innan hæstv. ríkisstj. er nú unnið af kappi að því að undirbúa þessi mál fyrir það þing, sem nú situr. En eins og ég gat um í upphafi, þá er ekki tímabært á þessu stigi málsins að reifa þau mál nánar.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 18 shl. atkv. og til fjhn. með 19 shl. atkv

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

31. Mótvirðissjóður.

Á 20. fundi í Sp., 23. nóv., var útbýtt frá Nd.:
Fr. til 1. umr. mótvirðissjóð [108. mál] (þm-frv., A. 189).

Á 22., 23. og 24. fundi í Nd., 25., 26. og 29. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 25. fundi í Nd., 30. nóv., var frv. enn tekið til 1. umr.

Flm. (Bergur Sigurbjörnsson): Herra forseti. Vegna fyrri samþykktu og aðgerða Alp. í þessu máli gæti litið svo út sem þörf væri á því að ræða það mjög ýtarlega hér í sambandi við þetta frv. En þar sem ég lit svo á, að frv. þetta sé mjög auðskilið og einfalt í gerð sinni, eins og málið sjálft er í eðli sínu einfalt og auðskilið, þá mundi ég þó líta þannig á, að það væri í sjálfu sér hálfgerð móðgun við hið háa Alp. að ræða þetta mál og fyrri aðgerðir Alp. í sambandi við það ýtarlega. Ég mun því fara mjög fáum orðum um þetta frv. nú, nema sérstakt tilefni gefist til umræðna um það.

Ég ætla ekki að rekja hér aðdraganda þessa máls, þ. e. a. s. þátttöku Íslands í hinni svokölluðu Marshallaðstöð og atriði þau, sem birt eru með auglýsingu ríkisstjórnarinnar, nr. 62 frá 1948, í Stjórnartíðindum. Ég kemst þó ekki hjá því að minnst þess, að í þessari auglýsingu, þessum samningi, eru ákvæði, sem valda því, að frv. þetta er fram borið.

Í 4 gr. samningsins, 6. mgr., er þannig að orði komizt, með leyfi hæstv. forseta:

„Ríkisstjórn Íslands getur hafið innstæður, sem fyrir hendi kunna að vera á hinum sér-

staka reikningi (þ. e. a. s. í mótvirðissjóði), til þeirra ráðstafana, sem samkomulag kann að nást um á hverjum tíma við ríkisstjórn Bandaríkja Ameríku. Við athugun á tillögum, sem ríkisstjórn Íslands gerir um ráðstöfun á innstæðum á hinum sérstaka reikningi, mun ríkisstjórn Bandaríkja Ameríku hafa í huga þá þörf, sem er á því að efla eða viðhalda öryggi í peningamálum og fjármálum innanlands á Íslandi og á því að efla framleiðslustörf og milliríkja-viðskipti, svo og leit að og eflingu á nýjum auðlindum á Íslandi, þar með talið sérstaklega: útgjöld í sambandi við leit að og aukna framleiðslu á efnivörum, sem þörf kann að vera fyrir í Bandaríkjum Ameríku vegna skorts, sem er eða líklegt er að verði á slíkum vörum í Bandaríkjum Ameríku.“

Af þessum orðum, sem ég hef nú lesið, er sýnilegt, að samkv. þessum samningi geta stjórnarvöld Bandaríkjanna haft mjög viðtæk áhrif á peningamál, fjármál, framleiðslustörf og annað varðandi efnahagslíf Íslands, ef notað er fé úr mótvirðissjóði.

Þar sem ég lit svo á, að engin sjálfstæð þjóð hafi sérstaka löngun eða sérstakan vilja til þess að leita sérstaklega og beinlínis eftir afskiptum annarra þjóða af peningamálum, fjármálum og atvinnulífi í sínu eigin landi, hef ég ásamt hv. 8. þm. Reykv. borið fram frv. á þskj. 189, þess efnis, að mótvirðissjóður skuli lagður á lokaðan reikning í Landsbanka Íslands og að þjóðin skuli í einu og öllu haga sér í fjármálum sínum og athafnalífi eins og sá sjóður væri ekki til. Við leggjum sem sagt til, að þær breytingar verði gerðar á þeim samþykktum og lögum, sem Alp. hefur staðfest hér áður, að það megi vera greinilegt, að Íslendingar ráði sjálfir málum sínum, en séu ekki háðir áhrifum og afskiptum annarra þjóða um innanlandsmál.

Aðrar breytingar á hinum svokallaða mótvirðissjóði og notkun fjár úr mótvirðissjóði hefur þetta frv. ekki í för með sér. Og það hefur engar aðrar breytingar í för með sér, t. d. á lánastarísemi, lánsfjármöguleikum og öðrum atriðum í sambandi við peningamál og fjármál þjóðarinnar, en þær að losa Íslendinga við þau erlendu áhrif, sem sýnilegt er að þeir eru háðir, ef þeir ætla sér að nota fé úr mótvirðissjóði eins og Alp. hefur áður samþ. að skuli gert.

Mér þykir líka ástæða til að bæta því við, að um þessi erlendu áhrif er það að segja, að þau hafa í samningnum um Marshallaðstöðina sérstöðu, þar sem í samningnum er beinlínis tekið fram, að eftir að gildistími samningsins sjálfs er útrunninn, eins og stendur í 12. gr., 3. mgr., skuli þó 4. gr., þ. e. a. s. greinin um ráðstöfun mótvirðissjóðs, halda gildi sínu, þar til öllum upphæðum í íslenskum gjaldmiðli, er leggja skal til hliðar samkv. þeirri gr., hefur verið ráðstafað svo sem ráð er fyrir gert í þeirri grein.

Það er m. ö. o. þannig frá þessum samningi gengið, að eftir að Ísland er hætt að njóta góðs, ef menn vilja svo orða það, af þeirri efnahagsaðstöð, sem um var samið með samningi þessum, eftir að öll slík ákvæði eru fallin úr gildi, þá skulu þó eftir standa ákvæðin um hina er-

lendu ihlutun og erlendu áhrif á peningamál, fjármál og efnahagsmál Íslands.

Ég vænti þess, að hv. þingmenn kynni sér þetta frv. og grg., sem því fylgir, svo og Marshallssamninginn, sem birtur er í Stjórnartíðindum og er þar nr. 62 frá 1948, og ég efast ekki um, að þegar þeir hafa kynnt sér þessi gögn, þá munu þeir verða þess mjög hvetjandi, að frv. okkar þjóðvarnarmanna um mótvirðissjóð verði afgr. sem fyrst hér á Alþ. og samþ. eins og það nú liggur fyrir.

Að lokinni þessari umr. vil ég svo leggja til, að málinu verði vísað til hv. fjhn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 19 shlj. atkv. og til fjhn. með 20 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

32. Ólíuflutningaskip.

Á 20. fundi í Sp., 23. nóv., var útbýtt frá Nd.:
Frv. til l. um kaup á olíuflutningaskipum
[109. mál] (þmfrv., A. 190).

Á 22. fundi í Nd., 25. nóv., var frv. tekið til l. umr.

Flm. (Gísli Guðmundsson): Herra forseti. Frv. þetta eða samhljóða frv. var flutt á síðasta þingi. Það komst þá til nefndar, en var aldrei afgr. úr n. Í fyrra fylgdi ég frv. úr hlaði með allýtarlegri ræðu, sem ég tel þarflaust að endurtaka nú. Þess vil ég þó geta, að öll hin sömu rök sem þá voru fram flutt málinu til stuðnings eru enn í fullu gildi.

Það er alkunnugt, að hvers konar vélanotkun fer ört vaxandi hér á landi, bæði til sjávar og sveita. Enn sem komið er er olían hagkvæmasti orkugjafi, sem völ er á til að knýja margar vélar, og jafnvel hinn eini orkugjafi, sem hægt er að hafa not af í sambandi við ýmsar þeirra. Ólíukynding íbúðarhúsa ryður sér og mjög til rúms. Þetta hefur valdið því, að olíunotkun Íslendinga hefur vaxið mjög að undanförmu. Nú eru fluttar til landsins um 200 þús. smálestir af olíum á ári hverju, og allar líkur benda til þess, að innflutningur á olíum færist í vöxt á komandi árum.

Allir ólíuflutningar til landsins hafa fram á þennan dag verið framkvæmdir af erlendum skipum. Nú er svo komið, að við verðum að greiða út úr landinu yfir 30 millj. kr. á ári fyrir flutninga þessa. Það er tvímælalaust hvort tveggja í senn þjóðhagsleg nauðsyn og fullkomnið metnaðarmál, að við Íslendingar eignumst ólíuflutningaskip, sem geti fullnægt flutningaþörfinni til landsins. Það hafa verið færð að því glögg rök, að rekstur slíkra skipa muni auðveldlega geta borið sig. Sýnt er, að tvö skip

af þeim stærðum, sem lagt er til í þessu frv. að keypt verði, muni nú þegar hafa mikið að gera verulegan hluta árs við flutninga á olíum hingað til lands, svo að þau væru ekki nema að mjög litlu leyti háð flutningum fyrir aðrar þjóðir. Og með þeirri aukningu á olíunotkun, sem búast má við á allra næstu árum, yrði þess skammt að bíða, að tvö skip yrðu önnur kafin allan ársins hring við ólíuflutninga hingað til lands. Um kaup og rekstur ólíuflutningaskipa vísa ég að öðru leyti til þeirrar grg., sem fylgir þessu frv.

Á síðasta þingi var lagt fram af hálfu hæstv. ríkisstj. frv. til l. um heimild fyrir ríkisstj. til að ábyrgjast lán til kaupa á tveimur ólíuflutningaskipum. Þar voru ákvæði um það, að ríkisstj. mætti ábyrgjast lán fyrir S. Í. S. og Ólíufélagið h/f annars vegar til kaupa á einu ólíuflutningaskipi og lán fyrir Eimskipafélag Íslands, Ólíuverzlun Íslands og h/f Shell á Íslandi hins vegar til kaupa á öðru skipi. Skyldu ábyrgðarheimildir þessar fyrir hvort skip mega vera allt að 50 millj. kr. Í grg. fyrir þessu stjórnarfrv. er svo að orði komið, með leyfi hæstv. forseta:

„Þótt kaupskipastóll landsmanna hafi aukizt mjög hin síðari ár, hefur þó um alla ólíuflutninga til landsins eingöngu orðið að treysta á erlend leiguskip, þar eð islenzkir aðilar hafa enn eigi eignast skip, er annast gætu slíka flutninga. Hefur hin síðari ár verið varið tugum milljóna króna í erlendum gjaldeyri á ári hverju til greiðslu á leigu fyrir ólíuflutningaskip. Þegar þetta er haft í huga svo og að olíumagn það, er til landsins er flutt, vex ár frá ári, má ljóst vera, hve mikilsvert er þjóðhagslega, að landsmenn sjálfir geti tekið ólíuflutningana í sínar hendur.“

Þetta segir í grg. fyrir frv. hæstv. ríkisstj. Þegar það frv. var lagt hér fram á þinginu í fyrra, fylgdi hæstv. fjmrh. því úr hlaði með ræðu, þar sem hann lagði mikla áherzlu á það, að við svo búið mætti ekki öllu lengur standa, að útlendingar önnuðust einir flutninga á öllum olíum til landsins. Hann ræddi einnig um það, að það hlyti að vera okkur Íslendingum metnaðarmál að taka æ meir í okkar hendur siglingar fyrir aðrar þjóðir, og fór um það ýmsum fallegum orðum.

Það hefði því mátt ætla, eftir að þetta frv. var fram lagt og fylgt úr hlaði með skeleggri ræðu hæstv. fjmrh., að það hefði fengið góðan byr hér á hv. Alþ., en svo fór um þetta frv., að það kom aldrei frá þeirri n., sem því var vísað til, og má þykja líklegt, að hæstv. ríkisstj. hafi átt hlut að þeirri afgreiðslu. Það mun aðeins hafa komið nál. frá minni hl., en ekki frá meiri hl. Fróðlegt hefði vissulega verið að vita, hvernig á því stóð, að þetta frv. var svæft í n., og fróðlegt væri einnig að vita, hvort hæstv. ríkisstj. hefur engan hug á því nú á þessu þingi að hreyfa þessu máli eða ólíuflutningamálinu yfir höfuð.

Við flm. þess frv., sem hér liggur fyrir, teljum ærna ástæðu til þess að flytja frv. okkar að nýju, ekki sízt ef það gæti orðið til þess að ýta við því nauðsynjamáli, sem hér er um að

ræða, þar sem ekkert bólar á því enn, að hæstv. ríkisstj. ætli að taka það fyrir á þessu þingi.

Þó að við flm. teljum eðlilegt að mörgu leyti, að ríkið sjálft kaupi og reki slík skip sem hér er um að ræða, þá er rekstrarformið þó í sjálfu sér ekki aðalatriðið, heldur hitt, að þessir arðbæru flutningar komist sem allra fyrst á islenzkar hendur. Það hlýtur að vera kleift, ef vilji er fyrir hendi á æðri stöðum, ef hæstv. ríkisstj. og þeir flokkar, sem að henni standa, hafa hug á að leysa þetta mál með einhverjum hætti.

Ég vil svo óska þess, að þessu frv. verði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umr og hv. fjhn.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 23. fundi í Nd., 26. nóv., var fram haldið 1. umr. um frv.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 21 shlj. atkv. og til fjhn. með 21 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

33. Áburðarverksmiðja (frv. BergS og GilsG).

Á 20. fundi í Sp., 23. nóv., var útbýtt frá Nd.: Frv. til 1. um breyt. á l. nr. 40 23. maí 1949, um áburðarverksmiðju [110. mál] (þmfrv., A. 191).

Á 22. fundi í Nd., 25. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 23. fundi í Nd., 26. nóv., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Flm. (Bergur Sigurbjörnsson): Herra forseti. Á þskj. 191 endurflytjum við þm. Þjóðvfl. frv. til 1. um breyt. á l. um áburðarverksmiðju. Í frv. okkar er það lagt til, að lögunum um áburðarverksmiðju verði breytt á þann veg, að sérsamtök bænda verði aðilar að hlutafélagi því, sem rekur áburðarverksmiðjuna, í stað þess að nú eru það nokkrir eignamenn hér í höfuðstaðnum, sem hafa fengið þessa heimild lögum samkvæmt. Er lagt til í frv., að hlutabréf annarra en ríkissjóðs verði endurkeypt af ríkissjóði og framseld sérsamtökum bænda með þeim kjörum, sem um getur í frv.

Frv. þetta fluttum við á þingi í fyrra, og sé ég því ekki ástæðu til þess að orðlengja um það, enda nokkur grein gerð fyrir málinu í grg., sem frv. fylgir.

Mér þykir þó rétt að taka það fram, að þegar þetta frv. var flutt hér á síðasta þingi, þá var því vísað til hv. landbn. og lá það mánuðum saman hjá n. En nokkrum dögum áður en

þingi var slitið, barst álit frá hv. landbn. um málið, en málið var aldrei útrætt hér í d. Í þessu nál., sem allir hv. þm., er sæti áttu í landbn. í fyrra, undirrita, er svo að orði komið, að það sé í athugun, að bændur eða samtök bænda verði aðilar að áburðarverksmiðjunni, eins og lagt var til í frv., og því leggi n. til, að frv. verði vísað frá.

Af þessu nál., sem prentað var á þskj. 523 á síðasta þingi, verður ekki annað skilið en að n. hafi litið svo á, að það væri í sjálfu sér eðlilegt, að það mál væri athugað og eftir því leitað, að bændur yrðu aðilar að áburðarverksmiðjunni, þ. e. a. s., að n. virðist hafa verið á sömu skoðun að þessu leyti og við flm. frv. Hins vegar dregur n. þá merkilegu ályktun af þessari skoðun, að vegna þess að hún sé flm. frv. sammála í meginatriðum, skuli frv. vísað frá.

Nú er það augljóst mál, að eigi að fara þá leið að heimila bændum eða samtökum þeirra að eignast hlutabréf í áburðarverksmiðjunni, þá verður að vera til þess lagaheimild. Öðruvísi er ómögulegt að ná árangri í því máli. Og það er ekki við því að búast, að það sé vel tekið undir það af samtökum bænda eða bændum almennt, þegar leitað er eftir stuðningi þeirra eða vilja þeirra til að kaupa hlutabréf í áburðarverksmiðjunni, en jafnframt lagt til á Alp., að breytingum á áburðarverksmiðjulögunum, sem ganga í þá átt að heimila það, sé vísað frá. Ef árangur á að nást í því að fá samtök bænda og bændur til að kaupa hlutabréf áburðarverksmiðjunnar, þá verður að sjálfsögðu fyrst að fá lagaheimild til þess.

Um vilja bænda og samtaka þeirra í þessu efni þarf ekki að efast og ekki heldur að fjölýrða. Hann hefur greinilega komið fram í fjölda samþykkt, sem bændur hafa gert, bæði á búnaðarþingi, aðalfundi Stéttarsambands bænda og í einstökum búnaðarfélögum. En af því, sem ég hef sagt hér um þetta mál, leyfi ég mér að vænta þess, að málið fái nú öllu skjótari afgreiðslu en í fyrra og betur rökstudda hjá þeirri n., sem því verður væntanlega vísað til.

Ég legg svo til, að að lokinni þessari umr. verði málinu vísað til hv. landbn.

Asgeir Bjarnason: Herra forseti. Það gætir nú nokkurs misskilnings hjá hv. 1. flm. þessa frv. í því, sem hann sagði í ræðu sinni. Að vísu hefur hann dregið nokkrar réttar ályktanir, en aftur á móti eru sumar ekki alls kostar réttar. Það, sem vakti fyrir landbn. í fyrra, þegar hún afgr. þetta mál, var, að samþykkt frá búnaðarþingi 1953 bar með sér, að fyrst skyldi leita til samtaka bændastéttarinnar eða búnaðarfélaganna í landinu um það, hversu mikil fjárframlög bændur vildu leggja af mörkum til að kaupa hlutabréf í Áburðarverksmiðjunni h/f, áður en leitað yrði hinnar lagalegu heimildar. Sams konar ályktun hefur Stéttarsamband bænda gert. Þannig er það fyrsta skilyrði, sem samtök bændanna hafa sett, áður en lagalegra heimilda verður leitað, að fyrir liggi frá þeim, hvað mikið fé þeir vilji leggja

Áburðarverksmiðja (frv. BergS og GilsG). — Atvinna við siglingar. — Eftirlit með skipum.

af mörkum til þess að kaupa hlutabréf í áburðarverksmiðjunni. Þegar búnaðarþing kom saman snemma á þessu ári, lá það ekki greinilega fyrir, að hægt væri á því þingi, sem þá stóð yfir, að afgreiða málið.

Ég skal ekkert segja um, hvernig þessu er varið nú, en sjálfsagt verður álits Búnaðarfélags Íslands og Stéttarsambands bænda leitað um þetta mál nú sem fyrr, og að því fengnu verður tekin ákvörðun um það hjá landbn. og hv. Alp., hvort breytingu skuli gera á lögnum um áburðarverksmiðjuna.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 22 shlj. atkv. og til landbn. með 22 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið frammar.

34. Atvinna við siglingar.

Á 31. fundi í Nd., 15. des., var útbýtt:

Frv. til l. um breyt. á l. nr. 66 1946, um atvinnu við siglingar [126. mál] (þmfrv., A. 277).

Á 41. fundi í Nd., 7. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Karl Guðjónsson): Frv. þetta er flutt að tilhlutan Vélstjórastofnunar Vestmannaeyja og eftir áskorun síðasta Alþýðusambandsþings, en efni þess er það, að öllum skipum skuli vera skylt að hafa tvo vélstjóra, og er það fyrst og fremst öryggismál sjómanna, sem hér er um að ræða.

Í núgildandi lögum er svo sagt um vélbáta, sem stunda róðra þannig, að þeir koma að landi daglega, að þeim skuli heimilt að hafa aðeins einn vélstjóra, ef skipstjóri hefur vélstjóraréttindi. Þetta ákvæði er nokkuð til þess að draga úr öryggi sjófarenda, og þykir mér líklegt, að Alp. vilji gera sitt í hvívetna til þess, að öryggismálum sjómanna verði sem best fyrir komið.

Ég legg til, að þessu frv. verði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umr. og hv. sjútn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 19 shlj. atkv. og til sjútn. með 20 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið frammar.

35. Eftirlit með skipum.

Á 29. fundi í Sp., 16. des., var útbýtt frá Nd.:

Frv. til l. um breyt. á l. nr. 68/1947, um eftirlit með skipum [130. mál] (þmfrv., A. 298).

Á 42. fundi í Nd., 8. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Karl Guðjónsson): Herra forseti. Í frv. því, sem hér liggur fyrir, er lagt til, að nokkur breyting verði gerð á lögum um eftirlit með skipum. Lögin um eftirlit með skipum eru frá árinu 1947, og er í þeim gert ráð fyrir, að á öllum þeim skipum, þar sem því verður við komið, skuli skylt að hafa björgunarbáta til öryggis skipshöfn og farþegum. En á þeim tíma, er þessi lög voru samín og sett, vissu menn ekki skil á öðrum björgunarbátum en tiltölulega fyrirferðarmiklum trébátum, sem illmögulegt eða með öllu var ómögulegt að koma fyrir á vélbátunum yfirleitt.

Frá þeim tíma hefur tækninni fleygt fram í þessum efnum sem svo mörgum öðrum, og nú vita menn skil á ágætum björgunartækjum, þar sem eru gúmmibjörgunarbátarnir. Um þá voru mjög skiptar skoðanir í upphafi, og margir menn, sem þó voru fróðleiksmenn um öryggismál sjófarenda, létu í ljós þá skoðun, að að þeim mundi ekki verða mikið gagn. Reynslan hefur hins vegar sannað, að að þessum bátum er ómetanlegt gagn, og er þar nærtækust reynsla vélbátafloðans í Vestmannaeyjum, þar sem þessir bátar hafa verið nokkuð almennt í notkun frá því 1952. Á þeim þrem árum, sem þannig er reynsla fengin af, er vitað mál, að þrír bátar úr vélbátafloðanum frá Vestmannaeyjum hafa farizt, og má telja fullvist, að enginn maður af neinum þeirra hefði haldið lífi án þessara öryggistækja. Reynslan sannar hins vegar, að af vélbátunum Veigu, sem fórst 1952, björguðust sex menn á gúmmibát; af vélbátunum Guðrúnu, sem fórst 1953, björguðust fjórir menn með sama hætti, og af vélbátunum Gláð, sem fórst á s. l. vertið, árið 1954, björguðust allir mennirnir 8 á gúmmibát. Samtals hafa þannig bjargast af bátafloðanum í Vestmannaeyjum 18 menn á þeim þrem árum, sem reynsla gúmmibátanna tekur til.

Þessi reynsla sannar, að þessi björgunartækj eru svo sjálfsögð, að það væri ekki vit í því að láta undir höfuð leggja að lögleiða, að slíkir bátar skuli jafnan vera á öllum þeim íslenskum skipum, sem yfirleitt eru talin heyra undir lög um eftirlit með skipum, en það eru öll skip, sem eru 12 smálestir eða stærri. Þess vegna er hér lagt til, að lagað verði nú sett um það, að á öllum vélbátafloðanum skuli vera gúmmibjörgunarbátar og á öllum þeim farkosti íslenskum, stærri en 12 smálestir, þar sem öðrum björgunartækjum verður ekki við komið.

Ég vænti þess svo, að hv. þd. skilji nauðsyn þessa máls og veiti málinu skjóta og jákvæða framgöngu, og legg ég til, að þegar þessari umr. lýkur, verði málinu vísað til hv. sjútn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 19 shlj. atkv. og til sjútn. með 18 shlj. atkv.

Eftirlit með skipum. — Tekjuskattur og eignarskattur. — Útsvör. — Tollskrá o. fl.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

36. Tekjuskattur og eignarskattur (frv. KGuðj).

Á 35. fundi í Nd., 17. des., var útbýtt:

Fr. til l. um breyt. á l. nr. 46/1954, um tekjuskatt og eignarskatt [134. mál] (þmfrv., A. 313).

Á 42. fundi í Nd., 8. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Karl Guðjónsson): Herra forseti. Það er háttur flestra menningarþjóða nútímans að tryggja þegna sína gegn of mikilli vinnu, en öll reynsla sannar, að óhóflega langur vinnutími tefur fyrir allri menningarlegri framþróun. Við um heim mun vera litið á það sem sjálfsagt atriði í heilbrigðisþjónustu hins opinbera að hafa hemil á því, hve langan vinnudag þegnar þjóðfélagsins eru látnir vinna. Hjá okkur hagar því svo til á ýmsan hátt, að erfitt er, eins og nú standa sakir, að leggja bann við yfirvinnu eða hefta hana að verulegu leyti. Einkum á þetta við um framleiðslustörf, framleiðslustörf sjávarútvegsins þó alveg sérstaklega.

Það er augljóst mál, að ef ströng takmörk væru sett á vinnutíma manna í verstöðvum landsins á þeim árstíma, þegar mest berst að af afla, þá mundi það að sjálfsögðu verða til þess að minnka framleiðsluna, en það er óæskilegt, að framleiðslan minnki frá því, sem er. Hitt er jafnsjálfsagt, að þjóðfélagið sjái það í einhverju við þá menn, sem leggja mjög hart að sér með vinnu til þess að framleiða verðmæti fyrir þjóðfélagið, — verðmæti, sem þjóðfélagið má ekki án vera. En því er alls ekki þannig farið á okkar landi. Ríkisvaldið hefur með lagaboði séð svo um, að í opinbera þegnaskyldu er tekinn óhóflega stór hluti af þeim vinnulaunum, sem greidd eru fyrir yfirvinnu. Þess vegna er hér lagt til í þessu frv., að sú vernd, sem þjóðfélagið veiti mönnum gegn of mikilli vinnu, verði fyrst og fremst að svo komnu máli fólgin í því, að tekjur þær, sem menn afla sér með yfirvinnu í þjónustu útflutningsframleiðslunnar, verði undanþegnar tekjuskatti. Verður að líta svo á, að með því væri þeim mönnum, sem hart leggja að sér á vissum árstímum, gert mögulegra að bæta sér upp þá óhóflega miklu vinnu, sem þeir skila þjóðfélaginu þegar mest á liggur, með því, að þeir gætu frekar vegna batnandi efnahags tekið sér frið á öðrum árstímum.

Þetta frv. miðar sem sagt að því, að þjóðfélagið viðurkenni, að um þegnaskyldu, þjóðfélaginu holla, sé að ræða, þegar menn vinna langtímum saman, kannske svo mikið á einum sólarhring, að jafngildi tveimur vinnudögum annarra manna, — að þjóðfélagið sjái þetta við Alþt. 1954. C. (74. löggjafarþing).

menn í því að fella niður skatta af slíkri yfirvinnu.

Ég vil einnig taka fram, að það frv., sem er hér næst á dagskránni á eftir þessu frv., til l. um breyt. á l. um útsvör, er nákvæmlega hliðstætt því frv., sem hér er til umræðu, og liggja sömu rök til grundvallar flutningi þess. Mun ég af þeirri ástæðu ekki gera sérstaklega grein fyrir því frv., heldur vitna til þeirrar grg. og til þeirrar framsögu, sem hér hefur verið flutt um þetta frv. Ég legg að lokum til, að þeim frv. tveim verði að lokinni 1. umr. vísað til hv. fjhn. og 2. umr.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 20 shlj. atkv. og til fjhn. með 19 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

37. Útsvör (frv. KGuðj.)

Á 35. fundi í Nd., 17. des., var útbýtt:

Fr. til l. um breyt. á l. nr. 66/1945, um útsvör [135. mál] (þmfrv., A. 314).

Á 42. fundi í Nd., 8. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 18 shlj. atkv. og til fjhn. með 18 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

38. Tollskrá o. fl. (frv. JR og Emj).

Á 47. fundi í Nd., 14. febr., var útbýtt:

Fr. til l. um breyt. á l. nr. 90 25. nóv. 1954, um tollskrá o. fl. [146. mál] (þmfrv., A. 348).

Á sama fundi var frv. tekið til 1. umr.

Of skammt var liðið frá útbýtingu frv. — Afbrigði leyfð og samþ. með 21 shlj. atkv.

Flm. (Jónas Rafnar): Herra forseti. Ég leyfi mér á þskj. 348 að flytja ásamt hv. 5. landsk. þm. frv. þess efnis, að ríkisstj. verði heimilað að innheimta ekki aðflutningsgjöld af vefnaðargarni úr baðmull og gerviefnum, ef viðtakandi vörunnar rekur dúkaverksmiðju og þess er getið í aðflutningsskýrslu, að garnið verði einungis notað til framleiðslunnar.

Það er ekki ástæða til þess fyrir mig að gera

þessu máli ýtarleg skil í framsögu, þar sem öll höfuðatriði málsins koma fram í grg. og einnig fram í umsögn Iðnaðarmálastofnunar Íslands. En í sem stytztu máli er það höfuðatriðið að heimila ríkisstj. að fella niður aðflutningsgjöld á bómullargarni, sem ætlað er að nota til vinnslu í dúkaverksmiðjum.

Á Akureyri hefur verið starfandi síðan árið 1947 verksmiðja, sem hefur framleitt baðmullardúka úr baðmullargarni. Þetta mun vera fyrsta fyrirtæki sinnar tegundar hér á landi, og það má hiklaust fullyrða, að sú tilraun, sem þar hefur verið gerð, sé á margan hátt mjög merkileg. Þessi verksmiðja hefur átt við mjög mikla fjárhagslega erfiðleika að stríða og þá ekki sízt núna síðari árin, eftir að innflutningur á vefnaðarvöru hefur orðið nær frjálss.

Á léreftsdúkum er tiltölulega mjög lágur aðflutningstollur, og á það má benda, að léreft eru ekki á hinum svokallaða bátalista, heldur á frilista, svo að verð þessarar vöru hefur verið mun lægra en á margri annarri vefnaðarvöru, sem til landsins hefur verið flutt. Hins vegar eru nokkuð þungir tollar á baðmullargarni, og því er farið fram á, að þessir tollar verði felldir niður.

Það er minnst á það í grg., að þegar endurskoðunin var framkvæmd á tollskránni á s. l. ári, lagði sú mþn., sem það mál hafði með höndum, til, að tollar á baðmullargarni yrðu verulega lækkaðir. Því miður féllst hv. Alþingi ekki á þetta sjónarmið, og eftir endurskoðunina héldust tollar á þessari vöru óbreyttir.

Eins og sést á grg., hefur verið leitað eftir áliti Iðnaðarmálastofnunar Íslands, og liggur það fyrir og er algerlega ótvírætt þess efnis, að lagt er til, að þessum iðnaði verði hjálpað og að ríkisstj. verði heimilað að fella niður tolla af þessum hráefni.

Ég vildi svo leyfa mér að biðja hæstv. forseta að fá þessu máli vísað til fjhn. og 2. umr. að lokinni þessari umræðu.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 19 shlj. atkv. og til fjhn. með 19 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

39. Lækkun verðlags.

Á 51. fundi í Nd., 22. febr., var útbýtt:

Fr. til l. um lækkun verðlags [155. mál] (þmfrv., A. 384).

Á 52. fundi í Nd., 24. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Bergur Sigurbjörnsson): Herra forseti. Núverandi stjórnarflokkar, Sjálfstfl. og Framsfl., hafa um langa hrið farið með póli-

tískt vald hér á landi, oftast báðir saman og studdir öruggum og yfirgnæfandi meiri hluta á Alþingi. Stefna þessara flokka beggja hefur því mótað efnahagsþróunina innanlands allt þetta tímabil, og hefur áhrifa annarra flokka á þá þróun lítið gætt, einkum hin síðari ár, þar sem það hefur sífellt farið í vöxt, að hinn öruggi þingmeirihluti stjórnarflokkanna virti að vettugi allar till. þingminnihlutans, sem áhrif gátu haft á þróun efnahagsmálanna. Með þeim vinnubrögðum, sem ýmsum hafa að vonum fundizt allólyðræðisleg, hafa núverandi stjórnarflokkar tekið á sig ábyrgð af þessari þróun og firrt sig því að geta skotið sér undan þeirri ábyrgð. Þróuninni sjálfri þarf ekki að lýsa, til þess er hún landslýð öllum of kunn og átakanlega áþreifanleg. Árið 1950 leiddi þessi þróun til þess, að fella þurfti gengi íslensks gjaldmiðils gagnvart erlendum um 74,3%, eða meira en dæmi eru til áður í sögu þjóðarinnar. Það var stærsta skipbrot, sem stefna núverandi stjórnarflokka í efnahagsmálum hafði til þess tíma beðið. Í hagfræðilegri álitsgerð, sem prentuð var með gengisfellingarfrumv. og er því til í þingskjöllum, var m. a. svo að orði komizt á bls. 50, með leyfi hæstv. forseta:

„Afleiðingarnar af gengisfellingunni verða ekki til að rýra afkomu þjóðarinnar. Má segja, að hún (þ. e. gengisfellingin) sé skref í þá átt að bæta afkomu manna, en ekki gera hana lakari. Framleiðsluöflin verða þá nýtt betur, og fleira fólk fær þá atvinnu í útflutningsframleiðslunni. Gengislækkunina teljum við óhjákvæmilegt skref á þá átt að koma meira jafnvægi á þjóðarþúskapinn.“

Þegar þessi spádómsorð svonefndra ráðunauta ríkisstj. eru athuguð nú, aðeins fimm árum síðar, verður mönnum það fyrst fyrir í ljósi þess, sem síðan hefur gerzt, að álita, að þau hafi verið í háði mælt, en ekki alvöru. Stafar það af því, að nú er öllum ljóst og var reyndar þá þegar, að með þeirri framkvæmd, sem á var höfð, þegar gengið var fellt 1950, hlutu þrimöldur nær óbærilegrar kjaraskerðingar að skella á herðum almennings, en ávinningur sá, sem sjávarútveginum var ætlaður, að hverfa á mjög skömmum tíma. Þessi varð og raunin, eins og mönnum er kunnugt. Og tæpu ári eftir að gengið var fellt, þurfti að grípa til þess að setja á tvöfalt gengi til þess að bjarga bátafлотanum, og var þá á ný fellt stórlega gengi á krónunni gagnvart verulegum hluta af gjaldeyrstekjunum eða um 25% af þeim. Og rúmu ári eftir hina miklu allsherjar læknisaðgerð, sem gengislækkunin 1950 átti að verða, við þeirri meinsemd, sem stefna núverandi stjórnarflokka hafði til þess tíma verið þjóðféluginu, var svo komið, að í maí 1951 sáu þessir sömu flokkar sig neyddu til að fórna landsréttindum og skerða sjálfstæði þjóðarinnar fyrir atvinnu og brauð. Var það gert, svo sem kunnugt er, með því að leyfa erlendum her dvöl og bækistöðvar í landinu og nýtingu innlends vinnuafis, sem hafði í för með sér slaukin vandkvæði fyrir landbúnað og sjávarútveg og fleiri atvinnugreinar lands-

manna sjálfra. Spádómsorð hinna svonefndu ráðunauta ríkisstj. um betri nýtingu framleiðsluaflianna og að fleira fólk fengi atvinnu í útflutningsframleiðslunni hafa því rætt á þann veg, að framleiðsluatvinnuvegirnir hafa dregið saman, vegna þess að fólk streymdi frá þeim, en ekki til þeirra eins og spámennirnir höfðu sagt. Og nú á árinu 1955 hefði meginþorri fiskiflotans íslenska legið í höfn, hefði það ólán ekki að borið hjá einni frændþjóð okkar og hinni minnstu á Norðurlöndum, að efnahagslíf hennar og atvinnumöguleikar voru lamaðir og í kaldakoli, svo að þegar hennar voru neyddir til að leita sér atvinnu utan heimalandsins, m. a. við að koma úr höfn fiskiflotanum íslenska.

Á árinu 1954 var svo komið, að svonefndir nýsköpunartogarar, stórvirkustu framleiðslutæki landsmanna, þurftu að leita á náðir ríkisstj. um styrk, þar sem talið var, að rekstur þeirra bæri sig ekki lengur þrátt fyrir það hagræði, sem gengisfellingin 1950 átti að verða togaraútgerðinni. Nefnd, sem fjallaði um þessi mál á s. l. ári, taldi sannað, að árlegt tap nýsköpunartogaranna næmi að meðaltali nær einni millj. króna á skip á ári. Hæstv. ríkisstj. varð tiltölulega vel við neyðarkalli togaraeigenda og felldi stórvægi gengi krónunnar gagnvart gjaldeyri, sem varið skyldi til kaupa m. a. á atvinnutækjum bifreiðastjóra. Ekki var þessi ráðstöfun þó í fullu samræmi við það hagræði, sem svonefndir ráðunautar hæstv. ríkisstj. töldu að togarnir hefðu af gengisfellingunni 1950.

Í 11. gr. gengisfellingarlaganna frá 1950 segir svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Framleiðslugjald skal lagt á verðmæti þeirra sjávarafurða, sem nýju togarnir afla, hvort sem þeir leggja afla sinn hér á land eða selja hann erlendis. Gjaldið skal nema 25% af því, sem er umfram 8500 f. sölu. Af brúttóverðmæti sjávarafurða nýju togaranna, annarra en ífisks og sildar, skal greiða 10%.“

Og í grg. ríkisstj. með frv. segir svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Hætt er við, að óeðlilegur gróði í þessum atvinnugreinum (þ. e. hjá togurunum og sildveiðiflotanum) leiði til kauphækkana í þeim, er svo aftur kalla á kauphækkunir hjá bátalotanum. Með þessu er stefnt í nýjan voða. Er leitast við að girða fyrir það með því að skattleggja aðrar atvinnugreinar, sbr. 11. gr. frv. Má vera, að skattur sá þyki allþungbær, en í þessum efnum hafa hagfræðingarnir stuðzt við ýmsar öruggar heimildir, en stjórnm. farið eftir till. þeirra.“

Þannig voru þau merku spádómsorð 1950. Má vera, að ýmsum finnist þau nú fremur háð en vizka.

Ég hef áður vitnað til þeirra ummæla, er greindu frá því, að gengisfellingin væri óhjákvæmilegt skref til að koma meira jafnvægi á þjóðarbúskapinn. Um þetta jafnvægi segir svo í skýrslu Landsbankans 1953, með leyfi hæstv. forseta:

„Er það ljóst, að ný verðbólguþrúfa, sem á einkum rót sína að rekja til varnarliðsfram-

kvæmdanna og mikillar fjárfestingar samfara ónógum sparnaði, mun ná æ fastari tökum á efnahagskerfinu, áður en langt liður, ef ekki er spynt við fæti.“

Og í Fjármálatiðindum, sem gefin eru út af hagfræðideild Landsbankans í september 1954, segir svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Þegar litið er á þróun peningamála undanfarin tvö ár, er augljóst, að hér hefur átt sér stað gífurleg peningþensla, en hún hefur ásamt framkvæmdum varnarliðsins og mikilli fjárfestingu verið höfuðorsök vaxandi verðbólgu.“

Og í desemberhefti Fjármálatiðinda 1954 segir svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Gífurleg þensla hefur verið í efnahagskerfinu síðustu tvö árin.“

Þannig var því jafnvægið í þjóðarbúskapnum í reynd, sem sérfræðingar ríkisstj. sáu fyrir árið 1950 sem afleiðingu af gengisfellingunni.

Ég hef í þessum orðum ekki kveðið upp neinn dóm frá sjálfum mér um þróun efnahagsmálanna í valdatíð núverandi stjórnarflokka síðan 1950, heldur aðeins drepit á örfáar af mýmörgum staðreyndum og lesið nokkur dómsorð, upp kveðin af stuðnings- og samstarfsmönnum hæstv. ríkisstj. um þessa þróun.

Þau atriði, sem ég hef hér rakið, víta eingöngu að öðrum þáttum efnahagslífsins en kjörum almenninga. Stafar það af því, að stuðningsmenn núverandi stjórnarflokka hafa vendilega þagað um þá þróun, svo að ég get ekki vitnað til ummæla þeirra í því efni. Er þögn þeirra um þau mál mjög skiljanleg og í sjálfu sér allhávær, þegar þess er gætt, að annar meginþáttur gengislækkunarfrv. frá 1950 var í því fölginn að binda vititöluna og falsa og koma í veg fyrir, að tekjur almenninga hækkuðu til samræmis við gengislækkunina, skattleggja framleiðslu togaranna, til þess að kaupgjald gæti ekki hækkað þar, en þýngja jafnframt tollabyrðina á almenningi að krónutölu í hlutfalli við hækkunina á erlendum gjaldeyri. Og af því mætti ef til vill nokkurn lærdóm draga, hvernig gengisfellingin, sem var ekki gerð til að auka kaupmátt launanna, muni hafa leikið verkamenn, launþega og bændur, þegar hún hefur komið hinum á vonarvöl, sem hún átti að bjarga, og rekið togaraútgerðina í strand, sem átti að hafa slíkan ofsagróða af gengisfellingunni, að talið var nauðsynlegt að skattleggja hana sérstaklega.

Óþarft er að fjölyrða um þá kjaraskerðingu, sem almenningur hefur beðið af gengisfellingunni 1950 og þeirri gífurlegu verðbólguþróun, sem síðan hefur stöðugt færzt í aukana, eins og framangreind ummæli úr Landsbankaskýrslunni og Fjármálatiðindum staðfesta óumdeilanlega. Þó hafa þau athyglisverðu tíðindi gerzt með okkar þjóð á þessu tímabili, að hin skipulögðu verkalyðssamtök hafa ekki enn þá beitt samtakamætti sínum til að knýja fram kauphækkunir og gera á þann hátt tilraun til að létta af herðum almenninga því oki, sem gengisfellingin 1950 varð og þróun efnahags-

málanna allar götur síðan. Síðla árs 1952 var að visu svo komið, að verkamenn gátu með engu móti framfleytt skylduliði sínu á mann-sæmandi hátt vegna óhemju hækkana á vöru-verði, sem að nokkru leyti stöfuðu af gengis-fellingunni 1950, en að sumu leyti af því, að núverandi valdhafar gáfu álagningu á flestar vörutegundir frjálsa. En þá gerðust þau tíð-indi, sem sýndu það óumdeilanlega, hvaða öfl það eru í íslenzku þjóðfélagi, sem hafa nægi-legt siðferðisþrek og skilning á vandamálum og viðfangsefnum íslenzkrar þjóðar til að geta farið með hið viðkvæma og vandmeðfarna póli-tiska vald í þjóðfélaginu. Í stað þess að fara troðnar slóðir og krefjast kauphækkana að krónutölu án tillits til þess, hverjar afleiðing-ar slikt hefði í för með sér fyrir verðbólgu-skrúfunu og framtíð íslenzkrar efnahagsþró-unar, braut verkalyðshreyfingin sér nýja leið gegn hinum ábyrgðarlausu afturhaldsöflum í valdastólunum og krafðist lækkunar á verzl-unarokri og þar með lækkunar á verðbólgu og dýrtíð. Þetta var vandrötuð leið og villugjörn, enda reyndist það svo, að þrátt fyrir mjög mikilvægan sigur treysti verkalyðshreyfingin um of á loforð og samninga valdhafanna og krafðist ekki þess eftirlits um, að samningun-um væri framfylgt, sem reynslan hefur leitt í ljós að nauðsynlegt var. Og nú, þegar hefur enn dregið að því, að verkalyðshreyfingin er nauðugur einn kostur að hefja á ný kjarar-baráttu, til þess að íslenzk alþýðheimili búi ekki við beinan skort, hafa þau merku og ó-væntu tíðindi gerzt, að verkalyðsfélögin hafa frestað þeim verkföllum, sem boðuð höfðu verið, ef takast mætti að ná raunhæfum kjarabót-um verkalyðnum til handa, án þess að þjóðar-búið þyrfti að biðja framleiðslutjón af þeirri sjálfsögðu og óhjákvæmilegu ráðstöfun, sem það er, að alþýðustéttir landsins fái raunhæfar kjarabætur.

Ég tel vafasamt, að skipulögð verkalyðssam-tök, sem ekki fóru með pólitískt vald í þjóð-félagi, hafi nokkru sinni fyrr sýnt það siðferð-isþrek og þá ábyrgðartilfinningu fyrir hag og velferð þjóðarheildarinnar, sem íslenzk verka-lyðshreyfing hefur gert með þeim dæmum, sem ég hef nú nefnt.

En hver er afstaða þeirra afturhaldsafla, sem nú fara með pólitískt vald í okkar þjóðfélagi og ábyrgust ættu að vera um afkomu alþýðu landsins og þróun efnahagsmálanna? Þeirri staðreynd, að aðalatvinnuvegir þjóðarinnar eru nú komnir á vonarvöl vegna vinnuafsl-skorts og vaxandi verðbólgu, þeirri staðreynd, að kjör alþýðustéttanna eru nú óbærileg orðin vegna vaxandi verðbólgu og dýrtíðar, þeirri staðreynd, að sparifjársofnun er alls ónóg fyrir þarfir atvinnulífsins vegna vantrausts á gjald-miðlinum, sem stafar fyrst og fremst af vax-andi verðbólgu, þeirri staðreynd, að færustu sérfræðingar hafa eindregið og á mjög áber-andi hátt ráðlagt og talið óumflýjanlega þjóð-arnauðsyn að lækka verðlag á innlendum markaði og draga á þann hátt úr verðbólgunni og skapa traustan og heilbrigðan gjaldmiðil, sbr. Fjármálatíðindi Landsbankans, — öllum

þessum staðreyndum hefur hæstv. núverandi ríkisstj. svarað með hótunum um og undirbún-ingi að nýrri gengisfellingu. Þessi boðskapur kom svo ljóslega fram í áramótaræðu hæstv. forsrh., að enginn gat né hefur um hann efazt, enda hafa þau öfl, sem græða á gengisfellingu, starfað linnulaust að því að búa sig undir geng-isfellingu síðan. Með nýrri gengisfellingu og aukinni kjaraskerðingu almennings og skefja-lausri verðbólguþróun hyggjast núverandi vald-hafar skapa gjaldmiðlinum aukid traust og örva þá sparifjársofnun almennings, sem at-vinnulífi og framförum þjóðarinnar er lífs-nauðsyn og gott og framsækið þjóðfélag getur ekki án verið. Öllum hugsandi mönnum er ljós sú staðreynd, og einkum eftir reynsluna frá 1950, að ný gengisfelling er ekki til hagsbóta fyrir atvinnuvegi eða alþýðu þessa lands. Allir skilja þá augljósu staðreynd, að endurteknar gengisfellingar skapa glundroða og efnahags-öngþveiti og gera þá ríku ríkari og þá fátæku sífellt fátækari. Þeir, sem hafa aðstöðu til að sölsa undir sig fasteignir og framleiðslutæki fyrir gengisfellingu með því að taka sparifé almennings að láni í peningastofnunum og endurgreiða það með verðfelldum krónum eft-ir gengisfellinguna, græða á gengisfellingunni, en þjóðin tapar að öðru leyti. Vandamál þau, sem þjóðfélagið á við að stríða, yrðu torleys-anleg eða óleysanleg með öllu. Það er nú af öll-um talið mjög æskilegt að hraða sem mest má verða rafvæðingu landsins. Þetta viðfangsefni er nú talið mjög torleysanlegt vegna þess, hve kostnaðarsamt það er, miðað við eftirtækjurn-ar og það atvinnulíf, sem bera verður uppi höf-uðþungann af kostnaði við slíkar framkvæmd-ir, ef vel á að vera. Þetta vandamál yrði a. m. k. fyrir hinar dreifðu byggðir landsins með öllu óleysanlegt sökum gifurlega aukins kostnaðar eftir nýja gengisfellingu eða gengisfellingar, því að hætta er á, að ekki yrði staðnæmzt á braut gengisfellinganna, ef út á hana yrði lagt að nýju, og er það sjónarmið staðfest af hæstv. forsrh. í áramótaræðu þeirri, er ég áðan vitn-aði til.

Allir virðast þó skilja, að þjóðinni sé lífs-nauðsyn að koma upp nýjum, stórvirkum at-vinnu- og framleiðslutækjum til að auka vel-megun þjóðarinnar og sjá vaxandi þjóðfélagi fyrir lífvænlegum atvinnuskilyrðum. Hingað til hafa þó framkvæmdir í þessa átt strandað á fjárskorti og því, hve kostnaðarsöm slík fram-leiðslufyrirtæki voru í stofnun, miðað við það fjármagn, sem til umráða var í landinu sjálfu eða utan þess. Má þar til nefna sérstaklega sementsverksmiðjuna, en öllum mönnum er jafnljóst, að þetta viðfangsefni yrði enn þá tor-leystara eða óleysanlegra eftir nýja gengisfell-ingu eða gengisfellingar sökum þess, hve hröð-um skrefum stofnkostnaður slíkra fram-kvæmda yxi með gengisfellingum, þar sem mestallt efni og vélar verður að kaupa erlend-is. Enn er öllum ljóst, hve geigvænlegt ástand í húsnæðismálum mikill hluti þjóðarinnar á við að búa. Þetta vandamál verður ekki leyst nema með því að byggja meira en nú er gert og tók eru á að gera. Það, hve mikið íbúðar-

húsnæði er byggt, fer m. a. eftir því, hve dýrt er að byggja. Það er öllum ljóst, að byggingarkostnaður er nú svo hár, að efnalitlu fólki er nær algerlega ofviða að eignast þak yfir höfuðið nema með sérstökum ráðstöfunum hins opinbera, og þess vegna er það vandamál jafnátakanlegt og raun ber vitni. En einnig þetta vandamál verður alþýðu landsins nær óleysanlegt eða óleysanlegt með öllu eftir nýja gengisfellingu eða gengisfellingar vegna hins mikla kostnaðarauka, sem slíkri þróun yrði samfara. Lausn húsnæðisvandamálsins yrði við þær kringumstæður einkamál hinna ríkustu, sem mundu að sjálfsögðu leysa það á þann hátt, að samannlagður gróði þeirra af húsaleigukri yrði sem mestur. Sama er að segja um öll framleiðslutæki. Menn vita, hve auðvelt það er frumbýlingum og efnalitlu fólki í sveit að eignast bú og bústofn í dag, en eftir nýjar stórfelldar verðhækkanir, sem fylgja mundu eins og skuggi í kjölfar endurtekinnar gengisfellinga, yrði þetta ókleift með öllu. Um önnur framleiðslu- og atvinnutæki og fasteignir gegnir sama máli. Þannig er það lögmál endurtekinnar gengisfellinga að gera þá fátæku sífellt fátækari og þá ríku ríkari.

En ný gengisfelling mundi bera fleira í skauti sér en það, sem nú hefur verið hér greint frá. Öhjákvæmileg afleiðing af slíkri þróun er sívaxandi kjarabaráttu og siharðnandi. Þó að verkalyðshreyfingin hafi sýnt það nær ofurmannlega siðferðisþrek að þola stærstu gengisfellingu í sögu þjóðarinnar án þess að grípa til gagnráðstafana, eingöngu í þeim tilgangi að reyna að forða efnahagslegu hruni þjóðarbúsins, má að sjálfsögðu ekki gera ráð fyrir, að hún gæti gert slíkt til langframa, hversu fegin sem hún vildi. Við endurteknar gengisfellingar ætti verkalyðshreyfingin enga aðra nauðvörn til en harðnandi kjarabaráttu, sem leiða mundi til nýrra gengisfellinga, og þannig áfram. Endalokin ættu öllum sjáandi mönnum að vera ljós. Afturhaldsöflin mundu afsala sjálfstæði landsins í hendur þess erlenda valds, sem aðgangsharðast hefur verið hér á landi að undanfögnu. Það er því þjóðinni lífsnauðsyn að leita sér einhverra þeirra ráða til að afla alþýðustéttum landsins raunhæfra kjarabóta, er til-tæk væru og jafnframt gætu komið í veg fyrir þá þróun, sem ég hef hér lýst.

Með hliðsjón af því og þeim viðhorfum í efnahags- og atvinnumálum, sem ég hef hér í fáum dráttum rakið, höfum við þm. Þjóðvfl. flutt frv. það, sem hér er til umr., um lækkun verðlags, og prentað er á þskj. 384. Hér er um að ræða heildarlöggjöf, þar sem ýmsum atriðum hálfundurtættrar löggjafar, sem nú er í gildi, eins og lögum um dýrtiðarráðstafanir og lögum um verðlagsdóm, er steipt saman í eitt frv. og breytt í samræmi við eðli máls og samræmt þeim meginatriðum, sem eru nýmæli í frv., en síðan lagt til, að eldri lagaákvæði yrðu úr gildi felld við samþykkt frv. Að þessu leyti ætti meginmál frv. að vera hv. þm. kunnugt,

þar sem það hefur verið til umræðu hér á þingi síðan á árinu 1943, ýmist í lög tekið eða úr gildi fellt. Má telja það frv. til gildis, að þar er á einn stað safnað ýmsum löggjafaratriðum og þau felld í ljóst og auðskilið form, lögum, sem nú eru á mörgum stöðum og lítt aðgengileg eða skiljanleg þingmönnum, hvað þá almenn- ingi. Þar að auki var nauðsynlegt að hafa þennan hátt á, til þess að afgreiðsla málsins geti gengið fljótar fyrir sig hér á þingi en ella hefði orðið, en það er höfuðnauðsyn að hraða afgreiðslu þessa máls svo sem föng eru á, ef það á að geta komið í veg fyrir þá þróun, sem ég lýsti hér áðan.

Eins og nafn frv. ber með sér, er megingitlingurinn með flutningi þess sá að lækka verðlag til mikilla muna í landinu og afla alþýðu landsins á þann hátt raunhæfra kjarabóta með auknum kaupmætti launa, jafnframt því sem dregið yrði verulega úr verðbólguþróuninni og tekið fyrir eina af höfuðorsökum hennar. En slíkar ráðstafanir miða einnig að því marki að auka traust og heilbrigði gjaldmiðilsins, sem hinir færustu sérfræðingar telja höfuðnauðsyn, eins og sakir standa, til þess að koma efnahagskerfinu á heilbrigðan grundvöll. Að þessu leyti er frv. því í fullu samræmi við skoðanir þeirra sérfræðinga, er láta álit sitt um þróun íslenskra efnahagsmála í ljós í desemberhefti Fjármálatiðinda. Það er einnig að því leyti í samræmi við skoðanir þessara sérfræðinga, að það miðar að því að lækka verðlag í landinu, sem þeir telja frumskilyrði þess, að unnt sé að gera innflutning frjálsan, en það telja þeir nauðsynlegt, ef Íslendingar eiga ekki að reyrast æ fastar í fjöttra hafta og vöruskiptaverzlunar, eins og dr. Jóhannes Nordal orðar það í grein sinni í Fjármálatiðindum. Mun ég víkja nánar að því atriði síðar.

Þrjú meginatriði frv. þykir mér ástæða til að ræða hér nokkru nánar en gert er í grg. þeirri, sem fylgir frv., enda þótt hún sé allýtarleg.

Hið fyrsta er, að í I. kafla frv. er lagt til, að söluskattur verði lækkaður mjög verulega frá því, sem nú er. Er lagt til, að hann falli alveg niður í smásölu og af þjónustu og innlendum iðnaðarvörum, en verði auk þess lækkaður á innfluttum vörum í heildsölu. Nú er söluskattur lagður á fob-verð að viðbættum aðflutningsgjöldum og 10% áætlaðri heildsöluálagningu, en í frv. okkar er gert ráð fyrir, að álagsgrundvöllurinn lækki sem nemur þessari 10% áætluðu álagningu. Hvað mikilli heildarlækkun á innheimtum söluskatti þessar lækkunartill. nema, get ég ekki upplýst nákvæmlega á þessu stigi málsins, en gera má ráð fyrir, að það séu um 50—60 millj. kr. á ári. Ef hæstv. ríkisstj. skyldi halda því fram, að þessum tekjumissi gæti ríkissjóður ekki fórnað til að draga úr verðbólguþróuninni, auka kaupmátt launa verkamanna og annarra alþýðustétta og stuðla að heilbrigði og trausti gjaldmiðilsins og æskilegri efnahagsþróun innanlands, þá vil ég leyfa mér að benda á það nú þegar, að það væri röng

skaðun. Ríkissjóður hefur engan hag til langframa af efnahagsöngþveiti, verðbólguþróun og almennu vantrausti á gjaldmiðlinum, og þess vegna hefur ríkissjóður efni á því einu, sem miðar að því að stöðva eða koma í veg fyrir þá þróun. Þar að auki mundi ávinningur ríkisins af almennum verðhækkunum svo mikill, að hann mundi vega að verulegu leyti upp þann tekjumissi, sem sú lækkun á söluskattinum, sem frv. okkar felur í sér, hefði í för með sér. Auk þess vil ég leyfa mér að benda á, að ríkissjóður hefur að undaförnu haft um 100 millj. kr. tekjur umfram fjárl. árlega og mundi enn þá hafa að óbreyttu ástandi og hefði því mjög rifleg fjárráð, þó að þessar umframtekjur lækkuðu nokkuð.

Ég vil og benda á, að þó að tekjur ríkissjóðs lækkuðu ekki nema um 50–60 millj. kr. árlega við þá lækkun á söluskattinum, sem hér um ræðir, mundi mun þyngrri byrðum velt af herðum almennings með þessu móti. Enginn mótmælir því, að hér á landi sé um að ræða mjög mikinn undandrætt á tekjum til skattgreiðslu og þá einkum hjá þeim aðilum, sem innheimta eiga söluskatt fyrir ríkissjóð. Af því leiðir, að þessir sömu aðilar geta ekki, þó að þeir vildu, greitt allan þann söluskatt, sem þeir innheimta af almenningi, í ríkissjóð. Ef þeir gerðu það, kæmist upp um skattsvik þeirra að öðru leyti, og allt yrði uppvíst. Þess vegna eru þeir heilnis neyddir til að gera innheimtu söluskattsins að tekihlind fyrir sjálfa sig, og eru það ótalðar upphæðir, sem bannig renna úr vasa almennings til gróðastéttanna í skjóli ranglátrar og óskynsamlegrar lögreglu. Er mér nær að halda, að þær upphæðir, sem bannig gætu komið fram, mundu verða svipaðar og þær 50–60 millj. kr., sem ég geri ráð fyrir að söluskatturinn lækki um.

Annað meginatriði í frv. okkar er það, að við leggjum til, að verðlagseftirlit verði tekið upp að nýju á öllum innfluttum vörum og innlendum vörum, en auk þess sé heimilt að ákveða verð á hverju því, er máli skiptir fyrir verðlag í landinu, ef burfa þykir. Er þetta gert fyrst og fremst til að lækka vöruverð og draga úr verðbólgunni og afla almenningi raunhæfra kjarabóta. En í sambandi við niðurfellingu söluskatts er verðlagseftirlit þar að auki nauðsynlegt til að tryggja, að verðlag lækkaði til samræmis við niðurfellingu söluskattsins. Reynslan af því verzlunarokri, sem átt hefur sér stað síðan álagningin var gefin frjáls að mestu af núverandi valdhöfum, hefur sýnt, svo að ekki verður um villzt, að ef söluskattur yrði felldur niður, án þess að jafnframt yrði tekið upp verðlagseftirlit, mundi verzlunarstéttin hugsa á þann veg, að vörurnar hefði verið unnt að selja á núverandi verði með söluskatti og það mundi enn unnt, þó að lögin væru fallin úr gildi, og því væri nú fundin auðveld leið til að auka gróðamöguleikana með því að lækka ekki verðlagið, heldur breyta söluskattinum í hreina verzlunarálagningu.

En auk þessa hefur reynslan frá verkföllum um í desember 1952 sýnt það ómótmælanlega,

að eigi verkalýðsstéttirnar að öðlast raunhæfar kjarabætur með lækkun verzlunarálagningar, þá verður að taka upp verðlagseftirlit, því að ef enn væru gerðir frjálsir samningar um lækkun verzlunarálagningar eins og 1952, mundi verzlunarstéttin ná upp þeirri lækkun á hinni svokölluðu álagningarprósentu með því að hækka aðra kostnaðarliði í verðlagsútreikningunum, eins og gert var eftir samningana 1952. Þetta útilokar það, að verkalýðssamtökin geti aftur gengið að frjálsum samningum um þetta atriði, og gerir verðlagseftirlit óhjákvæmilegt.

Þeirri spurningu, hve miklar kjarabætur alþýða landsins gæti öðlazzt með því, að verðlagseftirlit yrði upp tekið, er erfitt að svara á þessu stigi málsins. Stafar það af því, að engar heildarskýrslur eða gögn um söluverð vöru og verðlag eru fyrir hendi. Óefað yrðu þær kjarabætur þó mjög verulegar. Síðustu aðgengilegu upplýsingar, sem fyrir hendi eru um álagningu, er að finna í skýrslu verðgæzlustjóra frá des. 1953, en sú skýrsla er byggð á örfáum dæmum, völdum af handahófi, og veitir því mjög ófullnægjandi upplýsingar. Af þessari skýrslu má þó sjá, að heildsöluálagning á 46 sendingar af algengri vefnaðarvöru var frá 8.4–77.1%, og voru aðeins þrjár sendingar af 46 með 8.4–9.3% álagningu, og ein með 77.1%. Heildsöluálagning á algengustu tegundir vefnaðarvöru, sem leyfð var samkv. síðustu verðlagsákvæðum, áður en þau voru afnumin, var hins vegar aðeins 6½%, en meðalheildsöluálagningin á þær 46 sendingar, sem frá greinir í skýrslu verðgæzlustjóra, reyndist hins vegar 17.7%, eða nær þrefalt hærri en verðlagseftirlitið hafði heimilað. Álagning á vefnaðarvöru, ef smásali flutti inn beint, var heimiluð 26% samkv. síðustu verðlagsákvæðum, en reyndist á 13 sendingum, sem greint er frá í skýrslu verðgæzlustjóra, að meðaltali um 50%, eða frá 35.3% upp í 89.3%. Samanlögð heildsölu- og smásöluálagning á bómullarefni var samkv. verðlagsákvæðum, er í gildi voru, heimiluð 31%, en reyndist að meðaltali 55.8% á nokkrum sendingum, sem greint er frá í skýrslu verðgæzlustjóra í des. 1953. Álagning á rafmagnsheimilistæki var samkv. síðustu verðlagsákvæðum heimiluð 15%, en reyndist að meðaltali 51% á nokkrum sendingum, sem greint er frá í skýrslu verðgæzlustjóra, en hér er, eins og kunnugt er, um bátagjaldeyrsvörur að ræða. Hafði þessi álagning því meira en þrefaldzt.

Þetta eru aðeins örfá sýnishorn af því, hve álagning hefur hækkað, síðan hún var gefin frjáls, og því, hvernig lækka mætti hana á ný með því að taka upp verðlagseftirlit. Hér ber þess einnig að gæta, að skýrsla verðgæzlustjóra sýnir aðeins, hvað sá liður, sem kallaður er álagning, hefur hækkað mikið í nokkrum tilfellum, frá því að verðlagseftirlit var afnumið. Hitt sýnir skýrslan ekki, hve mikið aðrir kostnaðarliðir í verðútreikningunum hafa hækkað frá því, sem verðlagseftirlitið heimilaði, en víst er, að þeir liðir hafa sízt hækkað minna hlutfallslega en sjálf álagningarprósentan. Saman-

burður á álagningarprósentunni gefur því að eins mjög óljósa hugmynd um það, hve mikið vöruverðið gæti lækkað, ef verðlagseftirlit yrði tekið upp að nýju, eins og lagt er til í frv. okkar. Enn ber þess að gæta, að álagning hefur farið hækkandi síðan í des. 1953, og eru okurlánin þar ljósast vitni, sem nú eru orðin ómót-mælt og opinbert leyndarmál, og þó að öll verzlun hér á landi gangi ekki fyrir okurlánum í dag, hefur verðlagið hækkað til samræmis við þau kjör, sem slík viðskipti leiddu til. A. m. k. hefur ekki orðið vart við neinn verulegan verðmismun hjá þeim, sem ekki ráku fyrir-tæki sín með okurlánum, og hinum, sem gerðu það. Því miður get ég ekki á þessu stigi máls-ins gefið fyllri upplýsingar en þessar ábendingar um það, hve miklum raunhæfum kjarabót-um fyrir verkamenn verðlagseftirlit fengi til vegar komið.

Eitt atriði er það enn í þessu sambandi, sem mér þykir hlýða að minnst á. Ef einhverjum af hv. þm. stjórnarflokkanna skyldi detta í hug að halda því fram, að við flm. þessa frv. stefnd-um að nýjum eða auknum höftum með flutn-ingi þess, þá vil ég vinsamlegast benda þeim á að gera sig ekki að athlægi með því að halda slíkri firru fram.

Það vantaði svo sem ekki í gengislækkunar-frv. ríkisstj. 1950, að þar væri lokað afnámi hafta, frjálsum innflutningi og frjálsri verzlun. En hver hefur reyndin orðið í því efni? Hafa spámennirnir frá 1950 reynzt sannspárrí um þessi atriði en önnur, sem ég ræddi í upphafi máls míns. Það er best að leiða samstarfs- og stuðningsmenn hæstv. ríkisstj. til vitnis um það efni.

Í desemberhefti Fjármálatíðinda farast dr. Jóhannes Nordal svo orð um þetta atriði, með leyfi hæstv. forseta:

„Loks er þess að minnst, að flestar lýð-frjálsar þjóðir stefna nú að því að koma á frjálsum gjaldeyrisviðskiptum, og verður þess ef til vill ekki langt að biða, að því marki verði náð. Hætt er við, að hver sú þjóð, sem þá dregst aftur úr og getur ekki staðizt samkeppnina á hinum frjálsu mörkuðum, reyrist æ fastar í viðjar hafta og vöruskiptaverzlun. — Íslend-ingar hljóta að spyrja sig þeirrar spurningar, hvort þeir séu ekki að verða eftirlegukindur í þróuninni í átt til frjálsari viðskipta. — Ef Ís-lendingar vilja forðast það hlutskipti og njóta í stað þess þeirra gæða, er frjálsari viðskipti mundu færa þeim, verða þeir að gera það að höfuðmarkmiði fjármálastefnu sinnar á næst-unni að draga úr þenslunni í efnahagskerfinu og skapa sér traustan og heilbrigðan gjaldmið-il. — Það á áreiðanlega við um Ísland eins og önnur lönd, að frumskilyrði fyrir því að koma á jafnvægi út á við er að draga úr þenslunni innanlands, og einnig þarf að lækka verðlag til samræmis við það, sem er í öðrum löndum.“

Þeir, sem telja frjálsan innflutning mikils-virði fyrir heilbrigði efnahagslífsins, ættu þess vegna að gera sér grein fyrir því, að því aðeins getur innflutningur þjóðar, sem hefur tak-markaðar gjaldeyristekjur, orðið frjáls, að gjaldeyriseftirspurn, sem stafar af óhóflegu

verðlagi á innanlandsmarkaði, leiði ekki til gjaldeyrissskorts, en aldrei með því að flytja höftin frá Skólavörðustíg og niður í Austur-stræti.

Einnig má í þessu sambandi benda á það, að Norðmenn og Svíar hafa að undanförmu verið að undirbúa og athuga möguleika á því að herða á verðlagseftirliti og taka það upp að nýju til þess að draga úr verðbólguhættu og til þess að geta gefið innflutning frjálsan.

Þriðja meginatriðið í frv. okkar er það, að við leggjum til, að Alþýðusambandi Íslands sem umbjóðanda verkalýðssamtakanna verði feng-ið í hendur vald og skylda til að hafa með höndum verðlagsákvæðanir og framkvæma verðlagseftirlit í samræmi við ákvæði frv. Vera má, að afturhaldsöflunum kunni að finnast þetta of róttæk ráðstöfun. En á það má benda, sem ég hef áður bent á í ræðu minni, að verka-lýðssamtökin hafa síðustu fimm ár og með frestun verkfallanna nú sýnt slíkt siðferðisþrek og svo ríka umhyggju fyrir velfarnaði þjóðfé-lagsins, að það réttlætir þessa ráðstöfun fylli-lega, ekki sízt ef það er haft í huga, að aðrir aðilar hafa a. m. k. ekki sýnt meiri ábyrgðar-tilfinningu og þó sízt þeir, er helst skyldu, sem sé núverandi valdhafar. Einnig má benda á, að það er staðreynd, að alþýðu landsins er lífs-nauðsyn, að vörur séu fluttar til landsins og dreift gegnum verzlunir til almennings. Af þeim sökum hlýtu verkalýðssamtökin að ákveða verðlag á þann hátt, að einhverjir fengjust til að annast það þjóðnytjastarf að taka að sér heilbrigða verzlun og heilbrigð viðskipti og teldu það ekki lakari atvinnuveg og ekki verri lífsbjargarmöguleika en önnur þau störf, sem í boði væru. Slíkt væri fullkom-lega heilbrigður verzlunargrundvöllur. Það er því vandséð, að annar aðili en verkalýðssam-tökin teldi sér skyldara og nauðsynlegra að koma verðlagsmálum í það horf, að hagur alls þorra þjóðarinnar yrði sem best tryggður, og að sjálfsögðu verður hagur meiri hlutans að sitja í fyrirrámi fyrir möguleikum tiltölulega lítils minni hluta til skefjalitilla gróðamögu-leika og ranglátrar tekjuskiptingar í þjóðfé-laginu. Það er því algerlega ástæðulaust að álita, að verkalýðssamtökin mundu ekki tryggja fleirum meira réttlæti en nú á sér stað í þessum efnum. Á það má einnig benda, að á meðan verðlagseftirlit var í gildi og ríkið valdi tiltölulega hæfa menn til að skipuleggja innflutning og ákveða verðlag, græddu allir, sem við verzlun og viðskipti fengust, þó að sumum virðist nú ætla að verða skipulags-laus innflutningur og álagningarfrelsi að fóta-kefli. Væri rétt fyrir spámenn núverandi stjórnarflokka að gefa því atriði nokkurn gam.

Ég hef nú fært fram veigamestu röksemdir fyrir því, hvern hag alþýðustéttir landsins og þróun efnahagsmála þjóðarinnar gætu af því haft, að frv. það, sem hér liggur fyrir, yrði gert að lögum eða hliðstæðar ráðstafanir þeim, sem hér er farið fram á að gerðar verði. Óþarft er að taka það fram, að ég vænti mér ekki stuðnings Sjálfstfl. í þessu efni, svo nátengdur

og háður sem sá flokkur er óheilbrigðum verzlunarháttum og öfugbróun efnahagsmálanna, miðað við hag alls almennings. Til hins mætti fremur líta, að ef nokkuð er nokkurn tíma að marka það, sem sagt er í aðalmálgagni Framsfl., Tímanum, ætti að mega vænta þess, að sá flokkur vildi ljá þessu máli lið, vegna þess að að því hefur verið látið liggja í Tímanum að undanförmu, að Framsfl. væri hlynntur því að fá verkalýðshreyfingunni verðlagsákvæðanir og verðlagseftirlit í hendur. Með flutningi þessa frv. er Framsfl. í þann vanda settur að gera hreint fyrir sínum dyrum í því efni, hvort hann metur meira hag alls almennings í landinu eða gróðamöguleika braskaranna, hvort hann metur meira að draga úr verðbólgunni og skapa traustan og heilbrigðan gjaldmiðil eða stefna efnahagsmálum þjóðarinnar út í vísan voða, því að á hans valdi gæti það verið, hvort þetta frv. næði fram að ganga eða ekki. Með því að leggja samþykkt frv. lið gæti Framsfl. einnig sýnt í verki, hver alvara honum er með því tali um vinstri samvinnu, sem verið hefur ein helzta iðja flokksins síðan um áramót, og á þann hátt flýtt fyrir því, að sú samvinna gæti tekizt, ef eitthvað meiri alvara býr að baki skrifanna um vinstri samvinnuna en skrifa Tímans um hæstv. menntmrh. s. l. haust. Og það gagnar Framsfl. ekki að reyna að skjóta sér undan því að sýna raunhæfa vinstri samvinnu með því að tefja fyrir framgöngu þessa máls hér á Alþ. Verkalýðsfélögin hafa nú frestað verkföllum um óákveðinn tíma, og það er því nægur tími til að afgreiða þetta mál áður en til verkfalla þyrfti að koma, og vil ég í því sambandi minna á, að ýmis stórmál hafa áður verið afgreidd hér á þingi með slíkum hraða, að nota hefur þurft margföld afbrigði til að koma þeim í gegnum þingið.

Vil ég mega vænta þess, að þetta mál hljóti röggssamlega afgreiðslu og verði ekki tafið að þarflausu í meðförum þingsins. Að svo mæltu legg ég til, að þessu frv. verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. fjhn.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 53. fundi í Nd., 25. febr., var fram haldið 1. umr. um frv.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 18 shlj. atkv. og til fjhn. með 18 shlj. atkv.

Á 58 fundi í Nd., 11. marz, utan dagskrár, mælti

Bergur Sigurbjörnsson: Herra forseti. 22. febr. var útbýtt hér í d. frumvarpi um lækkun verðlags, 24. febr. var þetta mál tekið hér á dagskrá, og þann 25. febr. var því vísað til 2. umr. og hv. fjhn.

Nú er mér ekki kunnugt um, að hv. fjhn. hafi haldið fund síðan þetta gerðist, en það er hálfur mánuður. Ég hef spurzt fyrir um það og fengið þær upplýsingar, að a. m. k. til dags-

ins í gær hafi þessi n. ekki haldið neinn fund í þá um hálf mánaðar skeið eða lengur.

Þar sem þetta frumvarp, frv. til laga um lækkun verðlags, er eina jákvæða frv. og till. til lausnar þeirri kjaradeilu, sem nú stendur, sem hér hefur komið fram á þingi, og jafnframt eina jákvæða till., sem enn hefur komið fram í því máli, sem beinlínis miðar að því að koma í veg fyrir þá gengisfellingu, sem hæstv. ríkisstj. hefur hótad, þá þykir mér það afar hart, ef þessi hv. d. á að þurfa að búa við það, að málið liggi viku eftir viku hjá hv. fjhn. og ekkert sé að gert. Þess vegna hef ég kvatt mér hér hljóðs til þess að fara þess á leit við hæstv. forseta, að ef hv. fjhn. hefur ekki haldið fund um þetta mál nú um helgina, þá verði þetta mál tekið frá nefndinni og á dagskrá til 2. umr. hér í þessari hv. deild ekki síðar en á þriðjudag næstkomandi.

Forseti (SB): Eins og hv. þingmönnum er kunnugt, þá var þeim tilmælum fyrir skömmu beint til allra hv. nefnda þingdeildarinnar að afgreiða þau mál, sem til þeirra hefur verið vísað. Forseti hefur að sjálfsögðu ekki vald til þess að knýja nefndir til þess að skila álitum um mál, sem þær vilja ekki taka afstöðu til. En ég vil aðeins af tilefni þeirrar óskar, sem kom fram frá hv. 8. landsk. þm., ítreka tilmæli min til hv. nefnda þingdeildarinnar yfirleitt að skila álitum um þau mál, sem til þeirra hefur verið vísað.

Á 80. og 81. fundi í Nd., 28. og 29. apríl, var frv. tekið til 2. umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

40. Erfðaleiga á hluta af prestssetursjörðum.

Á 53. fundi í Nd., 25. febr., var útbýtt:

Frv. til l. um breyt. á l. nr. 26 16. febr. 1953, um heimild fyrir kirkjumrh. til þess að taka leigunámi og byggja á erfðaleigu hluta af prestssetursjörðum [159. mál] (þmfrv., A. 404).

Á 54. fundi í Nd., 1. marz, var frv. tekið til 1. umr.

Ffm. (Jón Pálmason): Herra forseti. Þetta frv. á þskj. 404 er flutt af mér og hv. þm. A-Sk. (PP) eftir beiðni biskupsins og er í samræmi við samþykktir, sem gerðar hafa verið á prestastefnu Íslands og í kirkjuráði Íslands.

Þetta frv. felur það í sér að ákveða, að til þess að mega skipta prestssetursjörðum samkvæmt lögum frá 16. febr. 1953, þurfi fyrir að liggja samþykki frá þeim kirkjunnar yfirlögdum, sem hlut eiga að máli og eru viðkomandi sóknarprestur og sóknarnefnd, prófastur

viðkomandi héraðs og biskup. Okkur flm. finnst þetta eðlileg krafa, það eigi að vera um þetta gott samkomulag, og væntum þess, að þetta frv. geti fengið greiðan gang hér í gegnum hv. deild.

Ég sé ekki ástæðu til að fjölyrða um efni þessa máls meira umfram það, sem fram er tekið í grg. — Það mætti segja, að það gæti orkað tvímælis, hvort þetta eigi að skoðast landbúnaðarmál eða kirkjumál og því hvort það ætti frekar að fara í landbn. eða menntm., en ég vil nú leggja til, að að þessari umr. lokinni verði þessu frv. vísað til hv. landbn.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 18 shl. atkv. og til landbn. með 18 shl. atkv.

Nefndarálit frá meiri hl. landbn., á þskj. 734, var útbýtt 5. maí og nál. frá minni hl. landbn., á þskj. 755, 6. maí, en frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

41. Atvinnuleysistryggingar.

Á 56. fundi í Nd., 8. marz, var útbýtt:

Fr. til 1. um atvinnuleysistryggingar [169. mál] (þmfrv., A. 438).

Á 59. fundi í Nd., 14. marz, var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Gunnar Jóhannsson): Herra forseti. Frv. það, sem hér liggur fyrir á þskj. 438 um atvinnuleysistryggingar, er nú í fyrsta sinn flutt sameiginlega af þm. Sósfl. og Alþfl. hér í þessari hv. d. Frumvarp samhljóða þessu hefur verið flutt á nokkrum undanförunum þingum af þm. Sósfl. Af hendi Alþfl. hafa verið fluttar till. til þál. um skipun nefndar til að undirbúa frv. um atvinnuleysistryggingar. Hvorugt þessara mála hefur hlotið samþykki Alþingis. Á Alþingi 1942 var þessu máli fyrst hreyft, og þá flutti hv. 2. landsk. þm., Brynjólfur Bjarnason, frv. um atvinnuleysistryggingar.

Fr. þetta, sem hér liggur fyrir, er í öllum aðalatriðum samhljóða því frv., enda hafði það lagafrv. verið samið í samráði og í samvinnu við marga af forustumönnum verkalyðssamtakanna viðs vegar um land. Á Alþingi 1948 var málið flutt á ný af Sigurði Guðnasyni alþm. Verkamannafélagið Dagsbrún hafði þá tekið málið til umræðu að nýju á fundi sínum. Eftir þær umræður var það sameiginlegt álit stjórnenda og meðlima félagsins, að hin mesta nauðsyn væri á því, að komið yrði á stofn atvinnuleysistryggingum, og fól félagið formanni sínum að flytja frv. á Alþingi.

Árin 1950, 1951, 1952 og 1953 hefur svo frv. um atvinnuleysistryggingar verið flutt í þessari hv. deild. Á Alþingi 1952 fékkst frv. afgr.

Alþt. 1954. C. (74. löggjafarþing).

frá n., en þá klofnaði heilbr.- og félmn. þessarar hv. deildar um málið. Minni hl., þeir Jónas Árnason og Gylfi Þ. Gíslason, lagði til, að frv. yrði samþykkt með nokkrum breytingum á bráðabirgðaákvæðinu. Fulltrúar stjórnarfl., sem mynduðu meiri hl. innan nefndarinnar, lögðu aftur á móti til, að frv. yrði vísað til ríkisstj. Álit meiri hl. var svo samþykkt. Nú hefði mátt ætla, að þáverandi hæstv. ríkisstj. hefði talið skyldu sína að leggja fyrir næsta Alþingi stjórnarfrv. um atvinnuleysistryggingar, þar sem þá var vitað, að öll verkalyðshreyfingin stóð á bak við þetta mál, og þar sem Alþingi hafði með samþykkt sinni beinlínis ætlað til þess, að hæstv. ríkisstj. tæki málið upp á sína arma og flytti frv. þar um. Hvað sem því hefur valdið og hverjar sem orsakirnar kunna að hafa verið, hefur hæstv. ríkisstj. ekkert gert þessu máli til framdráttar, og það sýnir allt annað en mikinn áhuga á því að verða við óskum og kröfum verkalyðssamtakanna í þessu máli. Slík afstaða er ein sönnun þess, að bæði fyrrv. og núverandi hæstv. ríkisstj. láta hagsmunum og velferðarmál alþýðunnar víkja fyrir sérhagsmunum ráðandi stétta þjóðfélagsins og hafa skellt skóleyrum við sjálfsögðum og margendurteknum kröfum verkalyðsins í landinu, bæði í þessu máli og fjölmörgum öðrum.

Eins og bent er á í grg. fyrir þessu frv., hefur nokkurs skoðanamunar gætt um það, hvern hátt væri heppilegast að hafa á framkvæmd atvinnuleysistrygginganna. Sumir flm. telja ýmislegt mæla með því, að einum sjóði eða einni stofnun og þá helst atvinnustofnun ríkisins, sem oftast en einu sinni hefur verið flutt frv. um af hálfu Alþfl., yrði falið framkvæmd atvinnuleysistrygginganna um land allt. En þrátt fyrir þennan skoðanamun, sem er ekki á neinn hátt hægt að kalla djúptækan skoðanamun um framkvæmdaratriði, eru allir hv. flm. þessa frv. sammála um nauðsyn þess, að það verði að lögum nú þegar á þessu Alþingi, enda í bráðabirgðaákvæði gert ráð fyrir endurskoðun laganna á árinu 1957, og mætti þá hafa hliðsjón af þeirri reynslu, sem fengist hefði varðandi heppilega tilhögun trygginganna, og að sjálfsögðu þá tekið fullt tillit til tillagna verkalyðshreyfingarinnar í málinu.

Undanfarin ár hafa verkalyðsfélögin viðs vegar um allt land samþykkt ákveðnar áskoranir til þings og stjórnar um að setja lög um atvinnuleysistryggingar, og nú síðast á 24. þingi Alþýðusambands Íslands, sem háð var í vetur, var samþykkt einróma áskorun til þings og stjórnar, að nú á yfirstandandi Alþingi yrðu samþ. lög um fullkomnar atvinnuleysistryggingar. Á undanförunum þingum Alþýðusambandsins höfðu verið gerðar samhljóða samþykktir í þessu máli. Með tilliti til hinna eindregnu áskorana frá verkalyðsfélögum innan heildarsamtakanna og Alþýðusambandsþinga er frv. þetta enn á ný flutt hér í þessari hv. deild í trausti þess, að alþm. sjái sér fært að samþ. það og verða þannig við eindregnum kröfum verkalyðssamtakanna um, að komið verði á fót atvinnuleysistryggingum.

Til þess að undirstrika enn betur en áður samhug verkalýðshreyfingarinnar í málinu var talið sjálfsgagt, að flm. að þessu frv. væru frá báðum verkalýðsflokkunum, enda fullt samkomulag innan verkalýðshreyfingarinnar um málið, eins og ég hef áður bent á.

Það hefur þannig til gengið um fjöldamörg hagsmunamál alþýðunnar hér á Alþingi og víðar, að lengi vel hafa andstæðingar slíkra mála torveldað framgang þeirra í lengstu lög. Það má t. d. nefna togaravökulögin, breytingar á framfærslulögunum, sem fólu í sér afnám hins illræmda ákvæðis um fátækraflutningana, lög um orlof, lög um greiðslu vinnulauna, lög um verkamannabústaði, lög um alþýðu-tryggingar o. fl., o. fl. Það kostaði alveg ótrúlega baráttu af hendi alþýðusamtakanna og forsvarsmanna þeirra að fá slík lög samþykkt. Það væri freistandi að tilfæra hér ummæli nokkurra hv. alþm., er þessi mál voru til umræðu hér á Alþingi. Það mætti segja mér, að sumir hv. alþm. mundu nú gjarnan óska þess, að þeir hefðu ekki viðhaft sumt af þeim ummælum, sem þeir höfðu á Alþingi og víðar, þegar þessi hagsmunamál alþýðunnar voru á dagskrá, en það verður ætíð þannig, að góður og réttur málstaður sigrar að lokum. Það er hægt um takmarkaðan tíma að torvelda framgang góðra og sjálfsgæðra mála, en að lokum sigrar hinn rétti málstaður.

Þetta frv. er eitt af þeim málum, sem ekki verður hægt að ganga fram hjá til lengdar. Um það munu verkalýðssamtökin í landinu sjá. Þau eru orðin það afl, sem ekki er hægt að ganga fram hjá, hvorki í þessu máli né öðrum. Við Íslendingar hælum okkur stundum af því, hvað félagsmálalöggjöf okkar sé fullkomin. Það er satt, að sú löggjöf er á margan hátt merkileg, þó að mikið vanti á, að hún sé eins fullkomin og æskilegt væri. Sést það hvað bezt á því, að enn í dag býr atvinnulaust verkafólk á Íslandi við algert öryggisleysi. Slíkt ástand er óþolandi og þjóðfélagi, sem talið er menningarþjóðfélag, gersamlega ósamboðið. Óumdeilanlega er það skylda þjóðfélagsins að sjá öllum þjóðfélagsþegnum sínum fyrir öruggu lífsframfæri. Að sjálfsögðu krefst verkalýðurinn fyrst og fremst atvinnuöryggis og að sú vinna, sem hann lætur af hendi, sé greidd í fullu samræmi við þær kröfur, sem verkalýðsstéttin gerir hverju sinni. Sé kröfu verkalýðshreyfingarinnar um atvinnuöryggi ekki fullnægt, ber þjóðfélaginu skylda til að sjá svo um, að enginn líði skort. Þeirri sjálfsögðu skyldu verður á engan hátt betur fullnægt en með því, að komið verði á fót viðunandi atvinnuleysistryggingum. Þessu frv., ef að lögum verður, er ætlað að leysa þá skyldu. Ég vil svo að lokinni þessari umr. leggja til við hæst. forseta, að málinu verði vísað til 2. umr. og heilbr.- og félmn.

ATKVR.

Frv. vísað til 2. umr. með 19 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 20 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

42. Landkynning og ferðamál.

Á 58. fundi í Nd., 11. marz, var útbýtt:

Frv. til l. um landkynningu og ferðamál [171. mál] (þmfrv., A. 449).

Á 59. fundi í Nd., 14. marz, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 61. fundi í Nd., 18. marz, var frv. aftur tekið til 1. umr.

Flm. (Gunnar Thoroddsen): Herra forseti. Frv. það, sem hér liggur fyrir, fjallar um landkynningu og ferðamál, og erum við fjórir flm. að frv. Meginefni þess er að koma nýrri skipun á þau mál, sem til gagns megi verða í þessum þýðingarmiklu málum.

Fyrir nokkrum árum eða áratugum voru miklar deilur uppi um það, hvort ætti að gera landið að ferðamannalandi, reyna að auka ferðamannastraum til landsins og greiða götu þeirra. Sumir voru þá þeirrar skoðunar, að ekki ætti að auka ferðamannastrauminn og þar af leiðandi aukin erlend áhrif hér í landi og gæti verið í háska þjóðerni okkar og jafnvel sjálfstæði, auk þess sem það væri lítt samboðið Íslendingseðlinu að eiga að þjóna í stórum stíl útlendum ferðamönnum, sem hingað kynnu að koma sér til skemmtunar og upplýfingar.

Ég las nýlega greinargerð um þessi mál í Noregi, þar sem frá því er skýrt, að þessar sömu mótbárur hafi verið uppi í Noregi fyrir 50 árum, en þær séu með öllu kveðnar niður nú. Ég ætla, að sú sé annaðhvort orðin eða muni skjótlega verða niðurstaðan hér á landi einnig, að menn komist að þeirri niðurstöðu í fyrsta lagi, að það sé ekki aðeins skaðlaust fyrir Ísland, heldur stórfellt og þýðingarmikið mál, bæði menningarlega og viðskiptalega, að greiða fyrir ferðamannastraumi hingað og sé gersamlega ástæðulaust að óttast um menningu okkar, tungu og þjóðerni, þó að við förum eins að og margar aðrar þjóðir, göngum eins og margar aðrar þjóðir í þá átt að reyna að auka ferðamannastraum, kynna landið og greiða fyrir ferðamönnum, sem hingað vilja koma. Ég ætla því, að um þessar gömlu mótbárur þurfi ekki að eyða mörgum orðum.

Þegar rétt er um landkynningu og ferðamál, verður að sjálfsögðu strax fyrir sú spurning: Er ástæða til og er tímabært að auka kynni annarra þjóða af Íslandi og örva menn til ferðalaga hingað, meðan við höfum ekki aðstöðu til þess eða viðbúnað að veita slíkum mönnum nauðsynlega fyrirgreiðslu og aðhlynningu? Verður þá að sjálfsögðu fyrst fyrir hinn átakanlegi gistihúsaskortur hér á landi. Vissulega er varhugavert að örva menn mjög til

ferðalaga hingað meðan Íslendingar geta ekki tekið sómasamlega á móti þeim ferðamannastraumi. Þetta þarf því að haldast í hendur, annars vegar umbætur hér innanlands til þess að geta tekið á móti ferðamönnum og hins vegar landkynningin út á við.

Það er megintilgangur þessa frv. að reyna að koma skipun á þessi mál og nýrri hreyfingu, þannig að verulegar umbætur fáiast í báðum greinum, inn á við og út á við.

Með frv. er svo ákveðið, að stofna skuli ferðamálaráð Íslands. Það á að vera skipað sjö mönnum, tveir þeirra kosnir af Alþingi, en fimm þeirra af sérstökum félögum og fyrirtækjum, sem ætla má að hafi einna mestan áhuga á og beinna hagsmuna að gæta í auknum ferðamannastraumi. Að sjálfsögðu er ætlað til þess og beint ákveðið í 8. gr. þessa frv., að ríkisstj. hafi yfirstjórn ferðamálaráðs, hún hafi yfirstjórn allrar landkynningar og ferðamála.

Margar þjóðir aðrar hafa glímt við þessi mál, og skipan þeirra er í meginatriðum með tvennum hætti. Í sumum löndum, eins og t. d. Ítalíu, Spáni og nokkrum öðrum, er sú skipan á höfð, að sérstakt ráðuneyti hefur verið stofnað til þess að hafa yfirstjórn þessara mála. Í öðrum löndum, og þau eru miklu fleiri, er skipunin hins vegar sú, að ráð eða stofnun, hálfopinber og í sambandi við þá aðila, sem mestan áhuga og hagsmuni hafa í þessum málum, hefur yfirstjórn þessara mála. Að athuguðu máli töldu flm. réttara að fara að svo stöddu síðari leiðina, ekki að stofnað yrði sérstakt ráðuneyti né tilteknu ráðuneyti, sem fyrir væri, falið þessi mál, heldur sett á laggirnar sérstakt ráð, ferðamálaráð, sem væri hálfopinber stofnun, hið opinbera legði til í hana nokkra menn, og að sjálfsögðu væri hún undir æðstu yfirstjórn ríkisstjórnarinnar.

Þeir aðilar, sem gert er ráð fyrir að tilnefni í ráðið, eru Eimskipafélag Íslands, og er það vegna þess að Eimskipafélagið hefur með höndum að langsamlega mestu leyti flutning farþega og ferðamanna að landinu og frá sjóleiðis. Að visu eru fleiri aðilar, sem stunda siglingar, en farþegaflutningurinn er að langsamlega mestu leyti í höndum þessa félags, og af þeirri ástæðu er gert ráð fyrir, að það tilnefni einn mann. Annar aðili er félag sérleyfishafa, þ. e. þeirra, sem annast rekstur langferðabíla á innanlandsleiðum, og vegna þess, hve þeir eru hér stór aðili, þótti rétt, að frá þeim samtökum kæmi einnig maður í ráðið. Þriðji aðillinn er svo Ferðafélag Íslands og Ferðamálafélag Reykjavíkur. Ferðafélag Íslands hefur starfað hér á landi í aldarfjórðung. Það hefur ekki þann tilgang að örva erlenda ferðamenn til að koma til landsins, heldur fyrst og fremst að greiða fyrir ferðalögum íslenskra manna um landið og kynna íslensku þjóðinni sjálfri náttúru þess og fegurð. Á því sviði hefur Ferðafélag Íslands unnið stórmerkilegt starf. Hins vegar er nýstofnað hér í Reykjavík Ferðamálafélag, sem hefur fyrst og fremst það hlutverk að bæta aðstöðu til mótöku erlendra ferðamanna og greiða fyrir

þeim málum í hvívetna. Flm. þótti rétt að gefa þessum aðilum sameiginlega kost á að tilnefna einn mann í ráðið. Þriðji aðillinn er svo Samband veitinga- og gistihúsaeygenda, en í þeim efnum þarf e. t. v. stærsta átakið á næstu árum og áratugum, þ. e. að bæta úr gistihúsa-skortinum hér. Þótti því sjálfsagt, að þetta samband fengi einn fulltrúa. Þá er Flugfélag Íslands og Loftleiðir, en þessi tvö íslensku flugfélög annast að langsamlega mestu leyti flutning farþega loftleiðis til landsins og frá því. Er því gert ráð fyrir, að flugfélögin sameiginlega tilnefni mann í ráðið.

Meginhugsunin með skipan ferðamálaráðsins er sem sagt sú, að um leið og Alp. tilnefnið þar tvo menn, þá séu þessir aðilar, sem mest hafa fjallað um þessi mál og mestra hagsmuna hafa þar að gæta, fengnir til að leggja til menn í þetta ráð, og er þá þess að vænta, að þar verði lifandi og vakandi áhugi fyrir starfinu.

Í 3. gr. segir nánar um hlutverk ferðamálaráðsins, og eru það allýtarleg ákvæði, sem ég skal ekki rekja hér nema í stórum dráttum.

Það er fyrst gert ráð fyrir, að ráðið hafi umsjón og eftirlit með öllu sem lýtur að ferðamála- og hagsmunum, og er skylda þess að reyna að bæta ástand þessara mála í hvívetna. Þá er í 2. tölul. gert ráð fyrir, að ferðamálaráðið annist kynningu lands og þjóðar á erlendum vettvangi, að sjálfsögðu í samráði við þau ráðuneyti, sem hér koma helst til greina. En þau ráðuneyti eru að sjálfsögðu fyrst og fremst utan-rrn., sem um leið hefur yfirstjórn allra sendiráðanna, í öðru lagi viðskmrn. og í þriðja lagi samgmrn. Við þessi ráðuneyti þyrfti ráðið að sjálfsögðu að vera í stöðugu sambandi um landkynningu. Í 3. tölul. segir, að ráðið skuli gera áætlanir og till. um skipan gistihúsamála í landinu, einkum um það, hvar einkum sé nauðsyn á nýjum gistihúsum og með hvaða hætti þeim verði komið upp. Þá er í 4. tölul. gert ráð fyrir, að ráðið hafi eftirlit með hvers konar starfsemi varðandi þjónustu og fyrirgreiðslu ferðamanna, eftirlit með aðbúð og umgengni á gisti- og veitingastöðum o. s. frv. Í 5. tölul. segir, að ráðið hafi eftirlit með bifreiðaaakstri og bifreiðakosti, í 6. lið, að ráðið skuli efna til námskeiða fyrir túlka og veita þeim starfsréttindi að loknu prófi, í 7. lið, að ráðið taki við stjórn og rekstri Ferðaskrifstofu ríkisins.

Nú vil ég taka það fram, að ef við ætlum að skipa þessum málum í samræmi við það, sem er í flestum löndum Evrópu, þá ætti ríkið ekki að reka ferðaskrifstofu með svipuðu sniði og verið hefur, því að í þeim Evrópulöndum, sem vitað er um, utan Sovétríkjanna, mun skipunin vera sú, að ferðaskrifstofur eru reknar af einstaklingum eða einkafyrirtækjum, en það er ekki opinber rekstur. Hins vegar hefur svo ríkisvaldið, eins og ég gat um áðan, annaðhvort sérstakt ráðuneyti til eftirlits með þessum málum eða sérstaka stofnun eða ráð hálfopinbert.

Hér hefur hins vegar verið hafður sá háttur á, að Ferðaskrifstofa ríkisins hefur starf-

að. Hún var stofnuð með lögum frá 1936. Hún hefur að ýmsu leyti starfað vel og gert sitt gagn, og ætlun flm. er, að Ferðaskrifstofa ríkisins haldi áfram störfum og vinni í meginatriðum á svipuðum grundvelli og verið hefur. M. a. er tekið upp í frv. ákvæði 1. frá 1947 um það, að Ferðaskrifstofa ríkisins skuli sérstaklega hafa það hlutverk að skipuleggja ódýrar orlofsferðir og orlofsdvalir og hópferðir bænda og greiða fyrir þessum málum, eftir því sem unnt er.

Í meginatriðum er því ætlað til, að starf Ferðaskrifstofunnar og verkefni hennar verði svipað og verið hefur. En að tvennu leyti er hér gerð breyting á. Annað er það, að þessu ferðamálaráði er fengin í hendur yfirstjórn og rekstur Ferðaskrifstofunnar. Í öðru lagi er gert ráð fyrir að afnema þá einokun um mótöku og fyrirgreiðslu erlendra ferðamanna, sem nú er í lögum og Ferðaskrifstofa ríkisins hefur. Það fyrirkomulag mun hvergi tíðkast í Evrópu utan Sovétríkjanna, að eitt ríkisfyrirtæki hafi slíka einokun. Og ég ætla, að flestir þeir, sem um þessi mál hafa fjallað innanlands og utan, telji, að það sé ekki ástæða til þess að halda slíkri einokun lengur og jafnvel að það sé skaðlegt að halda henni öllu lengur. Við Íslendingar erum smám saman að eignast fleiri og fleiri menn, sem hafa sérþekkingu og hæfileika á þessum sviðum, og er sjálfsagt að gefa þeim færi á að neyta krafta sinna. Það er enginn efi á því líka, að það er misjafnlega séð af mörgum starfandi ferðaskrifstofum erlendis, sem starfa á frjálsum grundvelli, að hér á Íslandi skuli vera einokun í þessum efn-um.

Þessi orð segi ég engan veginn til neinna ádeilna á starfsemi Ferðaskrifstofu ríkisins, heldur er hér um að ræða skipulagsatriði, og tel ég það til stórra bóta, ef hér yrði tekið upp frelsi í stað einokunar.

Hitt er svo annað mál, að það er sjálfsagt, að af opinberri hálfu sé haft eftirlit með því að þeir menn, sem vilja reka ferðaskrifstofur fyrir erlenda ferðamenn, séu starfinu vaxnir, hafi til þess hæfni, menntun, þekkingu, og fyrir því er í frv. áskilið leyfi ráðherra til þess að reka slíkar skrifstofur, en áður en slíkt leyfi er veitt, skal leitað umsagnar ferðamálaráðsins. Í 8. tölul. 3. gr. segir svo, að ferðamálaráð skuli vera til ráðuneytis Alþingi og ríkisstj. um öll þessi mál.

Að öðru leyti en ég hef þegar greint er svo gert ráð fyrir í frv., að ferðamálaráðið ráði sér sérstakan framkvæmdastjóra með samþykki ráðherra, að ferðamálaráðið skuli beita sér fyrir því, að stofnuð verði sem viðast á landinu félög áhugamanna, ferðamálafélög, með svipuðu sniði og nú þegar hefur verið gert í höfuðstaðnum. Loks er svo ákveðið í 7. gr., að stofna skuli ferðamálasjóð. Hlutverk þess sjóðs á að vera að veita lán til bygginga og endurbóta á gisti- og veitingastöðum, en í þeim efnunum er, eins og ég gat um, ákaflega mikill skortur og þarf á næstu árum að ráðast í stórframkvæmdir á þessu sviði.

Ég vil taka það sérstaklega fram, að ég tel

rétt og skylt og alveg óhjákvæmilegt, að fjárfestingaryfirvöldin taki upp meiri fyrirgreiðslu í þessum efnunum en verið hefur undanfarin ár. T. d. hafa aðilar hér í Reykjavík sótt undanfarin ár hvert árið eftir annað um fjárfestingarleyfi til að hefja byggingu gistihúss, en verið synjað mörg ár í röð. Eins og hörgullinn er mikill í þeim efnunum, bæði fyrir erlenda ferðamenn og innlenda gesti, er óviðunandi, að slíkt geti staðið öllu lengur. Auk þessa á ferðamálasjóðurinn að greiða kostnað við landkynningu og önnur útgjöld samkv. þessum lögum.

Flutningsmenn ræddu marga möguleika á fjáröflun til þessa ferðamálasjóðs, og margar leiðir voru það, sem mönnum dattu í hug, en á þeim mörgum eru ýmsir annmarkar og þarf því frekari athugunar við. Niðurstaðan varð því sú á þessu stigi að leggja til, að ríkissjóður legði sjóðnum 500 þús. kr. á ári sem fast framlag; í öðru lagi, að ferðamálaráðið beitti sér fyrir því við ýmsa aðila, sem hafa beina hagsmuni af auknum ferðamannastraumi, að þeir greiði árlega frjáls framlög til sjóðsins. En varðandi aðrar fjáröflunarleiðir, sem til greina hafa komið eða mönnum kann að detta í hug síðar, er svo ákveðið, að ferðamálaráðið skuli undirbúa fyrir árslok 1955 aðrar fjáröflunarleiðir og leggja tillögur um þær fyrir Alp. og ríkisstj.

Ég vænti þess, að hv. þdm. fallist á, að landkynning og ferðamál sé þýðingarmikið mál fyrir okkur Íslendinga, og beri að stefna að því að auka og örva ferðamannastrauminn og bæta allan aðbúnað ferðamanna, sem hingað koma. Ég vænti þess einnig, að hv. þdm. séu sammála um, að nýja skipun þurfi á þessi mál og nýja hreyfingu.

Á árinu 1953 munu hafa komið til Íslands 6400 erlendir gestir. En sama ár fóru 11600 Íslendingar til útlanda. Hér hallast því mjög á, þar sem það eru nærri tvöfalt fleiri Íslendingar, sem til útlanda fóru á þessu ári, en tala þeirra útlendinga, sem hingað komu. Hér þarf að jafna metin, ekki með því að draga úr kynnisferðum Íslendinga til annarra landa, heldur með því að bæta aðstöðuna til þess, að erlendir gestir geti hingað komið.

Hagurinn af auknum ferðamannastraumi er að sjálfsögðu bæði sá, að hinir útlendu menn kynnast Íslandi og íslenskri menningu, sem getur haft verulega þýðingu fyrir okkur á öllum sviðum út á við síðar, og ef litið er á málið frá hreinu atvinnu-, viðskipta- og fjárhags-sjónarmiði, þá er öllum ljóst, að hér er einnig um stórmál að ræða fyrir land og þjóð. Aukinn ferðamannastraumur þýðir að sjálfsögðu aukin viðskipti á flestum sviðum fyrir Íslendinga, auknar gjaldeyristekjur, og þess vegna telja ýmsar aðrar þjóðir sjálfsagt að búa að þessari starfsemi sem einni þýðingarmestu atvinnugrein.

Á næstsíðasta ári er talið, að nágrannar okkar og frændur, Norðmenn, hafi haft í gjaldeyristekjur af erlendum ferðamönnum sem svarar 500 millj. íslenskra króna. Á því er enginn vafi, að Íslendingar geta miklu áorkað í þessu efni til aukinna viðskipta um aukn-

ar gjaldeyristekjur með réttum vinnubrögðum í þessu efni.

Ég skal ekki hafa þessi orð fleiri að sinni. Vænti ég þess, að málið fái góðar undirtektir og skilning á hv. Alþ., og legg til, að málinu sé vísað til 2. umr. og hv. samgmn.

Gylfi Þ. Gíslason: Herra forseti. Frv. þetta heitir frumvarp um landkynningu og ferðamál. Það eru 11 greinar. En aðalatriði þess eru þó í tveim greinum, — aðalatriði þess, að því er ég tel, frá sjónarmiði flutningsmannanna, — í 5. gr. og 9. gr. Í 9. gr. er gert ráð fyrir því, að gildandi lög frá 1936 um Ferðaskrifstofu ríkisins séu afnumin, og í 5. gr. er gert ráð fyrir, að hverjum sem er, hvaða einkafyrirtæki sem er, skuli verða heimilt að reka ferðaskrifstofu og annast fyrirgreiðslu erlendra ferðamanna á Íslandi. Þrátt fyrir þær miklu umbúðir, sem þessi tvö efnisatriði eru klædd í, tel ég engan vafa á, að þetta er megin kjarni málsins. Og það er þess vegna, sem ég tel málið ekki vera þarft mál.

Í hinum níu greinum eru mörg ágæt nýmæli, sérstaklega þó það ákvæði, að framvegis skuli ríkið veita ½ millj. kr. árlega til þess að standa undir landkynningarstarfsemi og stuðla að auknum ferðamannastraumi til landsins. Sömuléiðis eru ákvæðin um stofnun ferðamálaráðs í sjálfu sér góð og æskileg, og mun ég koma að því síðar. En það, sem mundi valda mestri breytingu, ef frv. næði fram að ganga, er, að Ferðaskrifstofa ríkisins yrði að visu ekki lögð niður, heldur yrði hún sett undir stjórn ferðamálaráðs, sem skipað skal fulltrúum ýmissa einkaaðila, en jafnframt mundi hvaða einkafyrirtæki sem er, hvaða einstaklingi sem er, verða heimilt að reka það sem atvinnu að veita erlendum ferðamönnum mótöku á Íslandi.

Vegna þess, að þetta frv. gerir ráð fyrir gerðbreyttri aðstöðu Ferðaskrifstofu ríkisins, finnst mér sjálfsagt þegar við 1. umr. málsins að vekja athygli hv. þdm. á því, hvernig Ferðaskrifstofa ríkisins hefur starfað samkv. gildandi lögum, hvernig hún hefur sinnt því hlutverki, sem hún nú hefur samkv. lögum.

Ferðaskrifstofa ríkisins hefur starfað í núverandi mynd í nærfellt níu ár. Meginstörf hennar hafa verið í fyrsta lagi að kynna Ísland á erlendum vettvangi, í öðru lagi að veita innlendum og erlendum ferðamönnum hvers konar upplýsingar um ferðalög og ferðaskilyrði, í þriðja lagi að taka á móti erlendum blaða- og kvikmyndatökumönnum, sem hingað hafa komið með það fyrir augum að kynna landinu og íslenskum málefnum og skrifa síðan og flytja fyrirlestra um Ísland og íslenskt þjóðlíf í heimalöndum sínum. Í fjórða lagi hefur hlutverk hennar verið að skipuleggja orlofs- og skemmtiferðir innanlands og utan, í fimmta lagi að stuðla að gerð boðlegra minjagripa og annast sölu þeirra á Keflavíkurflugvelli og í afgreiðslu skrifstofunnar í Reykjavík og í sjötta og síðasta lagi að annast eftirlit með gisti- og greiðasölustöðum.

Starfsemi Ferðaskrifstofunnar hefur verið

margþætt. En þetta, sem ég nú nefndi, hefur verið hlutverk hennar. Ferðaskrifstofan hefur starfrækt skrifstofu hér í Reykjavík, sem hefur í samræmi við verkefni stofnunarinnar í heild haft viðtækum verkum að sinna, að svara bréfum og gefa upplýsingar, ekki aðeins um ferðalög og ferðaskilyrði, heldur einnig um atvinnu og þjóðhætti Íslendinga, að annast samningu margs konar upplýsingarrita um Ísland á ýmsum tungum, útgáfu þeirra og dreifingu, að taka á móti erlendum blaða- og kvikmyndamönnum, sem oft er veitt ókeypis uppihald, og alltaf séð fyrir ókeypis ferðalögum, leiðsögu og hvers konar fyrirgreiðslu annarri, enn fremur að sjá erlendum blaðamönnum fyrir myndum til birtingar í erlendum blöðum og stundum jafnvel efni í blaðagreinar. Þá hefur skrifstofan enn fremur látið taka og keypt kvikmyndir, sem hún síðan hefur lánað ókeypis til sýninga erlendis eða sýnir hér erlendum ferðamönnum.

Starfsemi Ferðaskrifstofu ríkisins hefur ekki einvörðungu verið fólgin í því að reka skrifstofu hér í Reykjavík. Hún hefur einnig átt frumkvæði og hlutdeild að rekstri upplýsingaskrifstofu í London, en sú skrifstofa er rekin í samvinnu við Eimskipafélag Íslands og Flugfélag Íslands og kostuð að ¼ að Ferðaskrifstofu ríkisins. Höfuðverkefni þeirrar skrifstofu er, eins og geta má nærri, að stuðla að auknum ferðamannastraumi frá Bretlandseyjum hingað til Íslands. Á Akureyri hefur Ferðaskrifstofan enn fremur rekið upplýsingaskrifstofu til þess að veita ferðamönnum, sem koma til Akureyrar, upplýsingar og fyrirgreiðslu. Á Keflavíkurflugvelli heldur skrifstofan enn fremur uppi fyrirgreiðslustarfsemi, auk þess sem hún selur þar minjagrip, en þar er einmitt vettvangur fyrir landkynningu, sem meira fé þyrfti að verja til en gert hefur verið.

Ferðaskrifstofan hefur þegar frá byrjun lagt á það áherzlu að fá gerða minjagrip og í því skyni stofnað til sölu- og samkeppnissýninga á handunnum íslenskum munum. Í framhaldi af því hefur verið stofnað til samvinnu við Heimilisíðnaðarfélag Íslands, komið á fót fyrirtækinu Íslenskur heimilisíðnaður, sem hefur það markmið að stuðla að gerð minjagripa.

Ég gat þess áðan, að Ferðaskrifstofan skyldi einnig annast hóteleftirlit. Því miður hefur ekki orðið eins mikið úr þeirri starfsemi og æskilegt hefði verið sökum fjárskorts, en það æskilegasta í þeim efnum hefði verið að ráða sérstakan kunnáttumann, sem væri til leiðbeiningar um rekstur greiðasölustaða.

Af þessu kemur fram, að starfsemi Ferðaskrifstofunnar hefur verið mjög fjölþætt og verkefni hennar mikið og viðtækt.

Þá er eðlilegt, að sú spurning vakni, hversu mikið hið opinbera hafi lagt til þessarar starfsemi, sem er mjög mikilvæg, eins og hv. frsm. gat um í ræðu sinni, hversu mikið hið opinbera hefur lagt til þessarar starfsemi á þeim níu árum, sem Ferðaskrifstofan hefur starfað. Heildarframlag hins opinbera til Ferðaskrifstofunnar á árunum 1946—1954 hefur numið aðeins 1578000 kr. Af þessu fé hefur Ferða-

skrifstofan safnað í sjóð 4500 þús. kr., svo að eyðsla hennar af opinberu fé til þessarar umfangsmiklu starfsemi hefur ekki verið nema 1128000 kr., eða um 125 þús. kr. á ári. Öll sú umfangsmikla starfsemi, sem Ferðaskrifstofan hefur annazt til landkynningar og fyrirgreiðslu við komu erlendra ferðamanna til landsins, hefur því ekki kostað hið opinbera nema 125 þús. kr. á ári að meðaltali í níu ár.

Þá er eðlilegt, að menn spyrji: Hefur þá raunverulega verið hægt að gera nokkuð fyrir þetta fé, fyrst það er svona lítið? Er þá starfsemi nokkurs virði? En þá er þess að geta, að Ferðaskrifstofan hefur sjálf aflað sér mikilla tekna og þess vegna verið fær um að eyða miklu meira fé en hinum beinu framlögum ríkisins til landkynningarstarfseminnar. Á umræddu tímabili hafa rekstrartekjur, ef svo mætti segja, hagnaður Ferðaskrifstofunnar af ýmsum rekstri sínum orðið 2 millj. og 691 þús. kr. Stærsti tekjuliðurinn er nettótekjur af seldum minjagripum á Keflavíkurflugvelli og í Reykjavík, 1 millj. og 35 þús. kr., af ferðalögum 1 millj. 504 þús. kr. og af útgáfu póstkorta o. fl. 152 þús. kr., samtals 2 millj. 691 þús. kr., eða á ári tæpar 300 þús. kr. Samtímis því, sem ríkisvaldið hefur lagt Ferðaskrifstofunni til landkynningarstarfsemi aðeins 125 þús. kr. á ári, hefur þessi stofnun sjálf aflað sér árlega 300 þús. kr. til þessa starfs, þannig að hún hefur getað varið til þess 425 þús. kr. á ári.

Ég fullyrði, að þessar tölur verði taldar bera vott um óvenjulega góðan, ágætan rekstur opinberrar stofnunar. Þó er það þannig, að um afkomu Ferðaskrifstofu ríkisins hverju sinni ríkir hin mesta óvissa, vegna þess að framlag hins opinbera hrekkur skammt til að standa undir starfsemi skrifstofunnar, og tekjuóflunarmöguleikar þeir, sem hún hefur aðallega treyst á, geta auðvitað brugðizt. Þess er rétt að geta í þessu sambandi, að milli Ferðaskrifstofunnar og flugfélaganna og Eimskipafélagsins hefur verið hin ágætasta samvinna, og það, hversu sú samvinna hefur verið góð, hefur gert Ferðaskrifstofunni kleifara en ella að gegna hlutverki sínu þrátt fyrir takmörkuð fjárráð. En einmitt hin góða samvinna við flugfélögin og Eimskipafélagið hefur gert Ferðaskrifstofunni kleift að bjóða hingað árlega miklum fjölda erlendra blaðamanna, fyrirlesara og kvikmyndatökumanna, sem haft hafa síðan mikla þýðingu fyrir kynningu á Íslandi og íslenskri menningu erlendis, eða í heimalöndum sínum. Það er óhætt að fullyrða, að kynningarstarfsemi þeirra manna, sem komið hafa hingað á vegum Ferðaskrifstofunnar, hafi náð til milljóna manna í öðrum löndum. Ferðaskrifstofan hefur auk þess gefið út upplýsingarit á ári hverju. T. d. á s. l. ári gaf hún út upplýsingarit í 95 þús. eintökum. Hún hefur einnig lagt áherzlu á að eignast góðar kynningarkvikmyndir, ýmist látið taka þær eða keypt þær af öðrum, og eru þessar myndir, að því er mér hefur verið frá skýrt, í stöðugum útlánum erlendis. Er svo mikil eftirspurn eftir slíkum myndum, að henni hefur ekki verið hægt að fullnægja. Fjárskortur hefur valdið því, að

ekki hefur verið hægt að gera nógu mörg eintök af myndunum til þess að fullnægja eftirspurninni.

Ég hygg, að fullyrða meg, að aðalályktunin, sem draga má af því, sem ég hef nú sagt, sé sú, að Ferðaskrifstofa ríkisins hafi innt af hendi það hlutverk, sem henni hefur verið fallið í lögum, með einstakri þrýði. Hún hefur ekki látið við það sitja að verja því fé, sem henni hefur verið veitt af hinu opinbera til landkynningarstarfsemi, heldur lagt sig í framkróka um að afla sjálf fjár til viðbótar til þess að geta innt hlutverk sitt af hendi, og orðið svo vel ágeengt á því sviði, að henni hefur tekizt árlega að afla tvisvar til þrisvar sinnum meira fjár sjálf en hið opinbera hefur lagt henni til.

Samt sem áður er það fé, sem Ferðaskrifstofan hefur ráðstafað, um 425 þús. kr. á ári að meðaltali, allt of lítið. Á því felst full viðurkenning í frv. því, sem hér er um að ræða, þar sem gert er ráð fyrir, að framlög hins opinbera til ferðamála verði aukin upp í ½ millj. kr. á ári. Það nýmæli frv. er vissulega gott og fyllsta stuðnings vert. Hið sama er um þau ákvæði frv. að segja, sem lúta að stofnun ferðamálaráðsins. Ég teldi mjög æskilegt út af fyrir sig að tengja þær stofnanir, sem taldar eru upp í 1. gr. frv. og hv. frsm. nefndi, Eimskipafélagið, Félag sérleyfishafa, Ferðafélag Íslands og Ferðamálafélag Reykjavíkur, flugfélögin og Samband veitinga- og gistihúsaeiganda, saman í eina stofnun, sem hafa skyldi það hlutverk samhliða Ferðaskrifstofunni að stuðla að auknum ferðamannastraum til Íslands. Þetta eru allt aðilar, sem hafa reynslu á þessu sviði og hafa áreiðanlega yfir að ráða sérþekkingu, sem mundi geta komið að góðu haldi. Ég hef því í sjálfu sér ekkert við það að athuga, að slíkt ferðamálaráð sé stofnað, og auðvitað enn síður, ef gera má ráð fyrir, að framlög ríkisins til ferðamála verði aukin upp í hálfa milljón á ári.

Hitt teldi ég mjög varhugavert, að leggja starfsemi Ferðaskrifstofunnar undir ferðamálaráðið og jafnframt að heimila einkafyrirtækjum að reka ferðaskrifstofur og gera þannig móttöku erlendra ferðamanna að venjulegum einkaafvinnurekstri, sem lyti gróðasjónum miðum. Ég vil leggja á það sérstaka áherzlu, að það er varhugavert að gera landkynningarstarf og móttöku erlendra ferðamanna hjá smáþjóð eins og okkur Íslendingum að einkaafvinnurekstri. Útlendir ferðamenn eiga ekki og mega ekki verða einkafyrirtækjum að féþúfu. En þar sem erfiðleikarnir eru jafnmiklir á því að veita erlendum ferðamönnum sómasamlegar viðtökur eins og hér á sér stað, þá er einmitt hætt við, að slík mundi verða raunin á, ef hér yrði um venjulegan einkaafvinnurekstur að ræða. Öðru máli gegnir í þeim nágrannalöndum, sem hafa mjög góð skilyrði til þess að veita erlendum ferðamönnum viðtöku. Ekki er sama hætta á, að einkafyrirtæki geri þetta þar að féþúfu með því að veita lélega þjónustu, því að alls staðar eru skilyrði til þess að búa vel að erlendum ferðamönnum. En hér á landi er einmitt hinn mesti skortur á aðstöðu til þess að veita þeim góða viðtöku. Það er einmitt eitt

höfuðvandamálið, sem við eigum við að etja í þessum efnunum. Þess vegna teldi ég mjög varhugavert, að einkafyrirtæki tækju þennan rekstur að sér með venjulegum hætti, því að ég tel þá sérstaka hættu á, að hið ófullnægjandi ástand yrði oft og einnig hagnýtt þannig, að það yrði einkaferðaskrifstofunum, sem móttökurnar annast, gróðalind, en hinum erlendu ferðamönnum yrði ekki veitt sú þjónusta, sem nauðsynleg er, til þess að heimsóknin til landsins geti skilið eftir hjá þeim þær endurminningar, sem æskilegt er.

Þess mætti og geta í þessu sambandi, að í frv. er gert ráð fyrir því, að ferðamálaráðið, ef stofnað yrði, réði sér sérstakan framkvæmdastjóra, auk þess sem frv. gerir ráð fyrir, að Ferðaskrifstofan haldist áfram og þá væntanlega undir sínum sérstaka framkvæmdastjóra. Hér er því í raun og veru verið að stofna til nýs embættis við hliðina á framkvæmdastjóra Ferðaskrifstofunnar, og finnst mér hér vera um að ræða óþarfa skriffinnsku, sem mundi kosta talsvert fé. Það er að sjálfsögðu alveg ástæðulaust að hafa nema eitt höfuð á þessum málum, og það er auðvitað eðlilegast, að það sé framkvæmdastjóri Ferðaskrifstofunnar, sem hefur aðalverkefninu að sinna á þessu sviði. Framkvæmdastjóri ferðamálaráðs yrði nýtt skriffinnskuembætti, sem hlyti að kosta verulegt fé, en verkefni hans gæti ekki verið annað en ætti að sjálfsögðu að vera verkefni forstjóra Ferðaskrifstofu ríkisins.

Niðurstaðan af því, sem ég hef sagt, er því þessi: Ég teldi stofnun ferðamálaráðs, eins skipaðs og gert er ráð fyrir í 1. gr., í sjálfu sér vera spor fram á við, sérstaklega ef því fylgdu aukin framlög af hálfu hins opinbera, eins og gert er ráð fyrir í frv. En ég tel það mikið spor aftur á bak, ef 5. og 9. gr. frv. næðu fram að ganga, þ. e. a. s. gildandi lög um Ferðaskrifstofu ríkisins væru afnumin og móttaka erlendra ferðamanna yrði gerð að venjulegum einkaátvinnurekstri, sem lyti almennum gróðasjónarmiðum. Ég tel, að Ferðaskrifstofa ríkisins hafi með starfsemi sinni í níu ár sannað tilverurétt sinn og gildi þess rekstrarfyrirkomulags, sem á henni er, svo ótvírætt, að hún eigi nú, um það leyti sem hún eignast tíu ára afmæli, allt annað skilið en að henni sé vegið á þann hátt, sem mundi verða, ef þetta frv. næði fram að ganga.

Ég fyrir mitt leyti væri sem sagt reiðubúinn til að styðja að framgangi þessa frv. með þeim breytingum, að úr því yrðu felldar 5. og 9. gr. þess. Þá tel ég, að frv. gæti orðið til þess, sem hv. frsm. sagði í framsöguræðu sinni að fyrir sér vektu, að bæta landkynningu og stuðla að auknum ferðamannastraum til landsins. Annars segir mér svo hugur um, að áhrif frv. yrðu önnur og verri.

Ffm. (Gunnar Thoroddsen): Herra forseti. Ég held, að sé rétt að byrja á því að þakka hv. 1. landsk. þm. fyrir góðar undirtektir hans undir mörg meginatriði frv. Hann lýsir stuðningi sínum við stofnun ferðamálaráðsins og telur skipan þess heppilega, gott að fá þá aðila, sem

þar eiga hlut að máli, til starfa, hann telur mikinn feng að fá ferðamálasjóðinn stofnaðan og framlag ríkissjóðs, o. s. frv. En mér finnst meginhluti ræðu hans vera byggður á misskilningi, því að það er alger misskilningur að halda hér minningarræðu um Ferðaskrifstofu ríkisins, því að það er alls ekki tilgangur frv. að taka hana af lífi, heldur þvert á móti á hún samkv. 3. gr. að starfa áfram í svipuðum anda og verið hefur.

Sú fræðsla, sem hv. þm. veitti okkur hér um starfsemi Ferðaskrifstofunnar á undanförunum árum, er mér fullkunnug áður, því að ég hef lesið hana í skýrslum frá Ferðaskrifstofunni. Ég hef ekki sagt eitt ádeiluorð í garð Ferðaskrifstofunnar og viðurkenndi einnig, að hún hefði vafalaust margt gott gert í þessum efnunum.

Eftir frv. á Ferðaskrifstofa ríkisins að starfa áfram með svipuðu verkefni og verið hefur. En það, sem hv. 1. landsk. virðist aðallega hafa á móti frv., er það, að aflétta eigi einokun Ferðaskrifstofunnar á móttöku erlendra ferðamanna. Þar er vafalaust aðalágreiningsfnið milli okkar. Ég skal ekki fara hér að ræða við hann ýtarlega um einokunar- eða ríkisrekstur og einkarekstur, en dálitið skýtur þetta nú allt skókku við, þegar hann telur það mjög varhugavert, eins og hann orðar það, að við höfum sama hátt og sömu skipan á í þessum efnunum og allar okkar nágrannaríkiðir og allar þjóðir í Vestur- og Suður-Evrópu, að starfsemi ferðaskrifstofa sé frjáls öllum þeim, sem fullnægja vissum þekkingar- og undirbúningsskilyrðum. Það er aðeins Ísland eitt, sem að skoðun hv. 1. landsk. þm. má alls ekki hafa þessa skipun á, og það sé varhugavert fyrir landkynningu og ferðamálin í heild, ef slíkt frelsi er gefið.

Nú vill svo til, að í nágrannalandi okkar, sem ég vitnaði til í framsöguræðu minni, Noregi, en í því landi hefur ákaflega mikið og merkilegt verið unnið í þessum málum, en starfsemi ferðaskrifstofu frjáls, eins og gert er ráð fyrir með þessu frv., og ég held, að nú um margra ára skeið hafi engar till. verið þar uppi um einokun í þeim efnunum. En það vill svo einokun til, að í Noregi hafa flokksbræður hv. 1. landsk. þm. stjórnað í 20 ár og núna um nokkurra ára skeið með hreinum meiri hluta á þingi. Hvernig stendur á því, að flokksbræður hans í Noregi með slíka aðstöðu láta það viðgangast, að þar sé frelsi til að starfrækja ferðaskrifstofu, ef það er svona háskalegt og varhugavert fyrir þessi mál sem hv. þm. vill vera láta? Ég held, að hann þurfi engan kviðboga að bera fyrir því, að það væri hættulegt fyrir þessi mál eða fyrir landið og kynningu þess, þó að við hefðum sömu skipun og flest önnur lönd hafa, að mönnum sé frjálst, ef þeir fullnægja vissum þekkingar- og undirbúningsskilyrðum, að reka ferðaskrifstofu. Ég er sannfærður um og við flm. allir, að það verði heldur til góðs en ills.

Það er ekki ástæða til þess að ræða þetta öllu frekar nú á þessu stigi. Hv. 1. landsk. lýsti fylgi sínu við mörg meginatriði frv. Þarna er aðeins þessi skoðanamunur: Við flm. viljum

gera þessa starfsemi frjálsa, hafa hana á grundvelli frjáls atvinnurekstrar, og höfum þar til fyrirmyndar öll þau lönd, sem fremst standa í þessum málum. Ég get nefnt þar bæði Sviss, Noreg og mörg önnur lönd, þar sem þessi mál standa á mjög háu stigi. Þar er alls staðar þessi skipun á höfð um frelsi til að reka ferðaskrifstofur, en hvergi einokun.

Gylfi Þ. Gíslason: Herra forseti. Hv. 7. þm. Reykv. fannst það skjóta nokkuð skökku við, að ég vildi viðhalda hér því, sem hann kallar einokun Ferðaskrifstofu ríkisins til landkynningar og fyrirgreiðslu erlendra ferðamanna, þegar slík einokun þekkist ekki í nágrannalöndum, t. d. í Noregi, þar sem flokksmenn mínir færur nú með hreint meirihlutavald á löggjafarsamkomunni. Þessu atriði hafði ég raunar þegar svarað í ræðu minni áðan. Ég benti á, að aðstæður væru mjög ólíkar í hinum ýmsu löndum til þess að veita erlendum ferðamönnum sómasamlega fyrirgreiðslu. Móttaka ferðamanna er í Noregi ævagamall atvinnuvegur og raunar einn af helztu atvinnuvegum þjóðarinnar. Norðmenn standa þar á gömlum merg og hafa í þeim efnum mikla reynslu og langa fortíð að baki. Sama er að segja um Svisslendinga og ýmsar aðrar þær þjóðir, sem hann nefndi, þar sem móttaka erlendra ferðamanna er þýðingarmikill atvinnuvegur, sem byggt hefur upp smám saman og á sér langa þróun að baki. Í þessum löndum eru mikil og góð skilyrði til þess að veita hinum erlendu ferðamönnum góða fyrirgreiðslu. Þar er ekki hætta á því, að í sambandi við landkynningarstarfið verði stundað gróðrabrall með lélega þjónustu. Hér gegnir allt öðru máli. Við höfðum enga reynslu í þessum efnum, þegar gildandi löggjöf var sett árið 1936. Hér varð að byggja allt frá grunni, og enn eru skilyrðin til þess að veita ferðamönnum viðtöku því miður mjög bágborin. Það er þetta, sem veldur hinum mikla aðstöðumun okkar og Norðmanna í þessum efnum. Það eru einmitt hin ófullkomnu skilyrði til þess að veita hér erlendum ferðamönnum sómasamlegar viðtökur, sem gera það sérstaklega varhugavert að láta mörg einkafyrirtæki fást við þessa starfsemi og efna til harðvítugrar samkeppni þeirra á milli um að fá hingað erlenda ferðamenn, sem svo ef til vill er ekki hægt að veita sómasamlega fyrirgreiðslu, þannig að landkynningin, sem af því hlytist, yrði ekki góð, heldur slæm. Það er þessi munur, sem ég tel fyrst og fremst valda því, að það sé enn sem komið er a. m. k. eðlilegt, að þessi starfsemi sé hér á einni hendi og þá í hendi hins opinbera, jafnvel þó að svo geti verið erlendis, að því sé engin hætta samfara, að einkafyrirtæki fái stöð við þessi mál.

Þá hef ég gefið skýringu á þessu atriði, sem hann beindi til mín fyrirspurn um, en ég gæti svarað með því að beina öðrum fyrirspurnum til hans. Úr því að hann og flokkur hans má ekki til þess hugsa að hafa einokun í sambandi við fyrirgreiðslu erlendra ferðamanna og landkynningu, hvers vegna getur hann og flokkur hans þá hugsað sér að hafa einokun á öðrum

sviðum, sem þó eru miklu mikilvægari þjóðarbúskapnum en þetta? Svo að ég nefni einhver dæmi og beri aftur saman við Noreg, eins og hann gerði: Eins og kunnugt er, hefur ákveðið fyrirtæki hér, S. I. F., einokun á útflutningi saltfisks samkvæmt lögum, og hvenær sem því er hreyft, að tímabært sé að afnema einokunina, ris flokkur hv. 7. þm. Reykv. öndverður gegn því og telur einokunina alveg sjálfsagða. Slík einokun er ekki til í Noregi. Vilji hann sækja allar fyrirmyndir sínar til Noregs, því vill hann þá ekki einnig fara að dæmi Norðmanna um að leyfa frjálsan útflutning á saltfiski? Ég hefði gaman af að fá að heyra skýringarnar á þessu, fyrst hann beindi fyrirspurn til mín um það, hvers vegna ég vildi hafa einokun á landkynningarstarfi hér, fyrst það væri ekki í Noregi. Ég hefði gaman af að heyra, þó að í stuttu máli væri, skýringarnar á þessu.

Flm. (Gunnar Thoroddsen): Herra forseti. Þótt íslenski saltfiskurinn sé vafalaust ágæt landkynning, þá fjallar nú þetta frv. ekki um hann, og mér finnst nú heldur orðin fátækleg röksemdafærslan hjá hv. 1. landsk. þm., þegar hann þarf að flýja frá málefninu og fara að tala um allt önnur óskyld mál.

Við skulum halda okkur við það frv., sem fyrir liggur, og nú eru síðustu röksemdir hv. þm. þessar: Vegna þess, hve við erum skammt á veg komnir í landkynningu og ferðamálum, verðum við að hafa einokun. Það getur verið allt í lagi í Noregi, þar sem flokksbræður hans hafa stjórnað í 20 ár, og öðrum löndum, því að þeir eru komnir svo miklu lengra áleiðis í þessum málum. — Við skulum athuga þessa röksemdafærslu: Vegna þess að við erum svo skammt á veg komnir, verðum við að hafa einokun. — Hann heldur, að það sé betra fyrir þessi mál að útiloka og banna einstaklingum, félögum og öðrum aðilum, sem hafa þekkingu, hafa nokkra reynslu, hafa fjármagn og vilja vinna að móttöku erlendra ferðamanna og örva strauminn hingað. Hann telur heppilegra fyrir landkynningar- og ferðamálin að banna slíkum aðilum alla þeirra starfsemi til þess að halda þessari heittelskuðu einokun sinni. Ég er gerðsamlega á öndverðri skoðun. Ég held, að það mætti jafnvel snúa röksemdafærslu hans við, að einmitt vegna þess, að við erum skammt á veg komnir í þessum efnum, sé þeim mun meiri þörf á því að hafa hér athafnafrelsi og gefa öllum mönnum og aðilum, sem hafa til þess hæfileika, hafa til þess bolmagn og áhuga, frelsi til að vinna að þessum málum.

Gylfi Þ. Gíslason: Herra forseti. Þessi atvugasemd getur orðið mjög stutt. Ég vil aðeins láta þess getið, að ég svaraði þeirri fsp., sem hv. þm. beindi til mín um rök fyrir því að hafa aðra skipun á þessum málum hér en í Noregi. Þó að okkur kunni að greina á um gildi þeirra raka, sem ég flutti, þá svaraði ég þó a. m. k. En hv. 7. þm. Reykv. flutti engin rök fyrir því, hvers vegna eðlilegt væri að hafa einokun á því sviði, sem ég nefndi, í saltfisksölunni hér, þó að hann teldi það vera réttlætianlegt og

sjálfsagt, að Norðmenn hefðu þar frelsi í útflutningsverzlun sinni. (*GTh*: Ég sé ekki, að saltfiskurinn sé hér á dagskrá.) Nei, en engu að síður er ekki nema eðlilegt, að rætt sé um gildi einokunar almennt. Það var einmitt ein höfuðröksemd hv. 7. þm. Reykv. gegn mál-færslu minni, að einokun væri óeðlileg í sjálfu sér og skaðleg þeim atvinnurekstri, sem um væri að ræða. Það sagði hann einnig í sinni síðustu ræðu. En ég vildi aðeins benda á, að hann telur ekki alltaf, að einokun þurfi að vera skaðleg, t. d. ekki í saltfiskverzluninni. Og þá sé ég ekki, hvers vegna það er alveg útilokað, að einokun geti í öðrum atvinnurekstri einnig verið gagnleg, á sama hátt og hann telur hana sjálfur vera í saltfiskverzluninni.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 19 shlj. atkv. og til samgm. með 21 shlj. atkv.

Nefndarálit frá minni hl. samgm., á þskj. 721, var útbýtt 4. maí og nál. frá meiri hl. samgm., á þskj. 742, 5. maí, en frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

43. Heydalsvegur.

Á 46. fundi í Sp., 16. marz, var útbýtt frá Nd.: Frv. til l. um lán til vegagerðar um Heydal í Snæfellsnessýslu [173. mál] (þmfrv., A. 461).

Á 61. og 62. fundi í Nd., 18. og 21. marz, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 65. fundi í Nd., 25. marz, var frv. enn tek-
ið til 1. umr.

Flm. (*Ásgeir Bjarnason*): Herra forseti. Þetta mál um Heydalsveg er hv. alþm. nokkuð kunnugt frá því að fjárlagaumræður fóru hér fram í vetur.

Það hefur sýnt sig á þessum vetri sem raunar oft áður, að það er mikil nauðsyn á því að geta bætt samgöngurnar fyrst og fremst til Breiðafjarðar og með því jafnframt hugsanlegur möguleiki að bæta verulega vetrarflutninga til annarra héraða og landsfjórðunga, ef kæmist vetrarvegur yfir Heydal. En það, sem gerir það að verkum, að hv. þm. Snæf. (SÁ) ásamt mér hefur borið þetta frv. fram og haft þetta mál á oddinum áður, er það, að þarna er um fjallaleið að ræða, sem er mun snjóléttari en þeir fjallvegir, sem þjóðvegir og aðaleiðir liggja um núna. Brattabrekka, þar sem leiðin liggur vestur í Dali, er á 5 km kafla yfir 300 m á hæð yfir sjávarmál, en Heydalsleiðin aftur á móti er 140–160 m yfir sjávarmál á 4 km kafla og kemst hæst í 180 m hæð á örmjóu rífi og þetta er miklu lægra en Kerlingarskarð, sem er 300 m yfir sjávarmál.

Heydalsleiðin, ef hún getur orðið nokkurn Alþt. 1954. C. (74. löggjafarþing).

veginn akfær á næstunni, mundi því verulega geta bætt úr þeirri samgöngukreppu, sem hefur verið við þessa staði við Breiðafjörð á undanförunum árum, og auk þess sparað ríkinu mikið fé í framtíðinni, því að það er vitað mál, að árlega er eytt í snjómokstur svo að hundruðum og milljónum skiptir hér á landi. Ég vil ekki fullyrða, hvað eytt er í þessa tvo fjallvegi, en ég veit, að stundum hafa farið í að halda Bröttubrekku opinni tugir þúsunda og þó ekki verið fært nema annað veifið að vetrinum. Aftur á móti mundi ný vegarlagning yfir Heydal kosta rúmlega 1 millj. kr. og spara mikinn kostnað við snjómokstur. Þessi leið er af Stykkishólmsvegi og vestur á Skógarströnd um 28 km löng, en þar af er algerlega ólagður vegur og óakfær 17 km, sem eftir er að leggja nú, og á þessari leið er ekki mikið um stór brúarmannvirki að ræða, þannig að það hleypir ekki verulega upp kostnaðinum. En þegar kemur vestur á Skógarströnd, er þar allt sumarið og fram á vetur nokkurn veginn biffært. Það er að visu nokkuð langur kafli enn þá, sem eftir er að gera á upphleyptan veg, en það hefur unnizt drjúgum á undanförunum árum, og því verður haldið áfram á næstunni. Nú í vetur hefur Hvammsfjörður verið íslagður frá því í janúar og enginn bátur komizt inn til Búðardals og jafnvel ekki á þær hafnir, sem hafa verið utar með firðinum beggja vegna. Á sama tíma má heita að Brattabrekka hafi verið ófær bifreiðum, nema rétt á meðan verið er að opna leiðina og svo ekki meira. Og þetta er ákaflega ófullnægjandi. Á sama tíma hefur Holtavörðuhéið einnig verið illfær. En ég vil benda á það, að ef leiðin kemst yfir Heydal og í gegnum Dali, þá er þar hægt að fá miklu snjóléttari vetrarleið yfir Laxárdalsheiði og þaðan norður í land heldur en nú er farin yfir Holtavörðuhéið. Ég álit þetta þess vegna ekki neitt sérmál fyrir breiðfirzkar byggðir, þó að vegur komi yfir Heydal, heldur er þetta landsmál, sem okkur ber öllum að vinna að að komi sem fyrst til framkvæmda.

Það hefur verið mikið um þetta rætt í vetur, og ég ætla ekki að rifja þær umr. verulega upp. Í sambandi við fjárlagaafgreiðslu var felld till., sem við bárum þar fram, hv. þm. Snæf. ásamt mér, og var hún mjög sanngjörn. En til þess að hægt verði að hefjast handa nú á þessu ári, förum við þess á leit, að ríkisstj. fái að taka lán til þess að hefja framkvæmdir til þessa vegar á n. k. sumri. Og í trausti þess, að hv. alþm. skilji þetta þýðingarmikla mál og vilji ljá því gott lið, höfum við borið þetta frv. fram. Vænti ég hins bezta af þingheimi í þessu máli og vil mælast til þess, að frv. verði vísað til 2. umr. að þessari lokinni og enn fremur til hv. fjhn.

Landbrh. (*Steingrímur Steinþórsson*): Herra forseti. Það eru aðeins örfá orð, sem ég vildi segja hér við þessa 1. umr. um þetta mál.

Ég skil vel, hvað fyrir vakir með þessu frv. hjá flm. þess. Ég hef þó nokkurn kunnugleika á þessum leiðum þarna og veit vel, hve Dalasýsla er illa sett um samgöngur, vegna þess,

Heydalsvegur. — Íbúðarhúsabyggingar í kaupstöðum og kaupsýslum (frv. EOI).

eins og hv. þm. Dal. tók fram, hve Brattabrekka er oft ófær, jafnvel þó að tiltölulega greiðar samgöngur kunni að vera í meginsveitum sýslunnar, þegar vestur fyrir Bröttubrekku kemur. Hitt mun þegar vera viðurkennt, að þessi svonefndi Heydalsvegur af Skógarströnd og þann veg suður í samband við þjóðvegakerfið muni vera miklu öruggari um að teppast ekki af snjó. Er því eðlilegt, að leitað sé einhverra úrræða til þess að koma í verk slíki framkvæmd.

Ég vil taka það strax fram, að þá brtt., sem við þm. Skagf. ásamt hv. þm. Siglf. flytjum hér á þskj. 470, má alls ekki skilja þannig, að það eigi að vera til þess að hindra framkvæmd þess, sem kemur fram í frv. Þessi brtt. fjallar um það, að ríkisstj. sé enn fremur heimilt að taka allt að 600 þús. kr. að láni til Siglufjarðarvegar, en það er vegurinn frá Hofsó og til Siglufjarðar, sem svo er nefndur, til þess að Haganesvík verði komið í öruggt vetrarvegasamband við aðalbyggðir Skagafjarðar. Þetta er borið fram af fullri nauðsyn og nákvæmlega sömu nauðsyn og hv. þm. Dal. var að lýsa fyrir sitt byggðarlag. Nyrztu byggðir Skagafjarðar að austanverðu eru Fljótahrepparnir tveir og Sléttuhliðin. Í þessum sveitum eru 400 manns eða kannske vel það, ef Sléttuhliðin er talin með, og er því mjög mikill hluti af Skagafjarðarhéraðinu öllu. En svo er ástætt, að hér teppist allt bílasamband um meginhluta vetrarins í flestum árum. Það hefur t. d. nú verið teppt um marga mánuði, að ekki hefur verið unnt að komast á bílum, nema þá snjóbílum, út í Fljótin, út í Haganesvík. Það er lagt almyndarlega til þessa vegar á fjárlögum, eftir því sem unnt er, eitthvað röskar 200 þús. kr. á ári, og hefur nú verið síðustu árin. Þó er þessi vegur ekki kominn hálfa leið úr Hofsó og út í Haganesvík. Það munu vera á milli 15 og 20 km enn eftir af þessum kafla. Það, sem nýi vegurinn nær, hefur alltaf verið fært í vetur á bílum. En þegar honum sleppir, þá er allt ófært. Þetta sýnir, að með þeim vegagerðartækjum, sem nú eru, og aðferðum við vegagerð, þar sem settir eru tiltölulega háir og óflugir vegir, er mjög auðvelt að koma á vetrarvegasambandi út í Haganesvík og þar með í þessar sveitir þar, sem sjálfar eru sæmlega vegaðar. Það er af þessum ástæðum, sem við höfum borið þessa till. fram. En þetta snertir miklu meira en Fljótin og Sléttuhliðina, þetta snertir náttúrulega Siglufjörð mjög einnig, vegna þess að það er vitanlega í þágu Siglfirðinga, þótt Skarðið sé eftir, að greitt vetrarvegasamband sé til Haganesvíkur eða alveg út að þessum ógnarfjallgarði, sem skilur þar í milli.

Aðeins til að sýna, hve almennur áhugi er fyrir þessari framkvæmd í Skagafirði, vil ég geta þess, að sýslunefnd Skagfirðinga, sem situr að fundum á Sauðárkróki núna, sendi okkur þm. Skagf. svo hljóðandi skeyti, sem mér var að berast alveg í þessu og hljóðar þannig, með leyfi hæstv. forseta:

„Sýslunefnd Skagfirðinga ályktaði á fundi sínum í dag að skora á Alp. það, er nú situr,

að samþ. þál. frá þm. Skagf. um 600 þús. kr. lántökuheimild til nýbyggingar í Siglufjarðarvegi innan Haganesvíkur og stuðla með því að jafnvægi í byggðum Skagafjarðar. Máli sínu til stuðnings vísar sýslunefndin til rökstuddrar greinargerðar, er sveitarstjórnir Haganeshrepps og Holtshrepps hafa sent Alþingi og samþykkt með öllum 15 atkv. nefndarmanna. — Sýslumaður.“

Þessar grg., sem vísað er í, liggja hér fyrir á Alþingi, og geta hv. alþm. kynnt sér þær.

Ég vil því leyfa mér, án þess að fara að hafa fleiri orð um þetta, að beina því til n., sem fær til meðferðar þetta frv., sem hv. þm. Dal. hefur nú lýst, að kynna sér nákvæmlega það, sem liggur til grundvallar þeirri brtt., sem við flytjum á þskj. 470, og vænti ég þess þá, að það muni verða ljóst, að hér sé um framkvæmd að ræða, sem sé mjög nauðsynleg fyrir þessi byggðarlög. Sannleikurinn er sá, að þessir Fljótahreppar eru einangraðir frá öðrum sveitum Skagafjarðar, og veldur það ótrúlega miklum erfiðleikum og tapi fyrir þá á ýmsan hátt, bæði hvað snertir ýmsa atvinnuvegi, ómögulegt að koma mjólk t. d. í mjólkurbú þau, sem eru í firðinum, og hefur svo vitanlega ótrúleg félagsleg vandamál í för með sér. Ég tel það í raun og veru vera mjög til athugunar, þó að Alp. hafi verið ófúst að leggja inn á þá braut að vilja veita ábyrgð og heimildir til lántöku til að ljúka vissum verkum, og er það að vissu leyti mjög skiljanlegt, þá sé þó mjög til athugunar, hvort ekki geti verið réttmætt að ljúka ákveðnum, tilteknum verkum á þennan hátt, sé unnt að fá fé til þess að ljúka þeim, í stað þess að þurfa að biða mörg ár eftir því takmarkaða framlagi, sem Alp. að sjálfsögðu getur veitt til þessara framkvæmda á fjárlögum hvert ár. — Ég skal svo ekki hafa fleiri orð um þetta.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 21 shlj. atkv. og til fjhn. með 20 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram, en brtt. við það bárust á þskj. 470, 471 og 523.

44. Íbúðarhúsabyggingar í kaupstöðum og kaupsýslum (frv. EOI).

Á 65. fundi í Nd., 25. marz, var útbýtt:

Fr. til l. um rétt manna til byggingar íbúðarhúsa í kaupstöðum og kaupsýslum og opinbera aðstoð í því skyni [179. mál] (þmfrv., A. 507).

Á 69., 71., 73. og 74. fundi í Nd., 4., 14., 18. og 19. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið fram.

45. Framleiðsluráð landbúnaðarins o. fl.

Á 66. fundi í Nd., 28. marz, var útbýtt:
Frv. til l. um breyt. á l. nr. 94 5. júní 1947, um framleiðsluráð landbúnaðarins, verðskráningu, verðmiðlun og sölu á landbúnaðarvörum o. fl. [181. mál] (þmfrv., A. 516).

Á 67. fundi í Nd., 29. marz, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 68. fundi í Nd., 31. marz, var frv. aftur tekið til 1. umr.

Frsm. (Jón Sigurðsson): Herra forseti. Frv. það, sem hér liggur fyrir, er flutt af landbn. samkv. ósk hæstv. landbrh. Það er samið af nefnd, sem hæstv. landbrh. skipaði 26. jan. s. l. til þess að gera till. um, á hvern hátt verði heppilegast að skipuleggja sölu og dreifingu matjurtaframleiðslu okkar, og enn fremur, hverra úrræða þurfi að leita til þess að koma þeim málum fyrir á sem hagkvæmasta hátt.

Lögin um verzlun með kartöflur voru sett 1936. Síðan hafa orðið miklar breytingar. T. d. hefur garðávaxtaframleiðslan aukizt stórkostlega, svo stórkostlega, að í sæmilegum árum eða göðum árum mun láta nærri, að hún fullnægi þörfunum, og eitt ár a. m. k., 1953, var hér meiri framleiðsla garðávaxta en unnt var að nýta, a. m. k. til manneldis. Enn fremur hafa garðávaxtaframleiðendur á þessu tíma-bili myndað með sér félagsskap á nokkrum stöðum. Loks hafa verið byggðar stórar og vandaðar kartöflugeymslur á nokkrum stöðum á félagslegum grundvelli.

Þessi þróun málanna hefur vissulega haft sínar verkanir, og samhliða þessu hefur Grænmetisverzlun ríkisins, að því er virðist, ekki fylgt nægilega með þessari þróun og ekki tekizt að ná þeirri samvinnu við garðávaxtaframleiðendur, sem þurft hefði að vera. Þetta hefur svo aftur leitt af sér þrálátar kröfur garðávaxtaframleiðenda um gerbreypingu á núverandi skipulagi, og þessar kröfur hafa orðið því háværari og ákveðnari sem lengra hefur liðið. Áskorunum hefur rignt yfir framleiðsluráð árlega að beita sér fyrir breytingu, og framleiðsluráð hefur gert itrekaðar tilraunir til þess að koma á þeirri skipan, sem framleiðendur hafa óskað eftir, en það hefur strandað á ýmsum blíndskerjum. Nú er þess að vænta, að sá skriður sé kominn á þetta mál, sem endist því til farsællar lausnar. Búnaðarþing hafði þetta frv., sem hér liggur fyrir, til athugunar og umsagnar og samþykkti einróma áskorun um, að það yrði samþykkt.

Í stórum dráttum er aðalefni frv. það, að framleiðsluráð hafi á hendi yfirstjórn sölumála matjurta- og gróðurhúsaframleiðslunnar hér á landi og stuðli að því, að markaður notist sem best og að fullnægt verði sanngjörnum óskum framleiðenda og neytenda. Því er enn fremur ætlað að vinna að því, að garðávaxtaframleiðendur í hverju héraði, að minnsta kosti í þeim héruðum, sem árlega framleiða garðávexti til sölu, myndi með sér félagsskap

á samvinnugrundvelli, eitt eða fleiri félög eftir ástæðum, sem vinni að hagsmunamálum garðávaxtaframleiðenda á sínu félagssvæði. En þar til almenn félagssamtök eru stofnuð og hafa hlotið viðurkenningu framleiðsluráðs, er gert ráð fyrir í þessu frv., að 5 manna nefnd, sölunefnd garðávaxta, sé skipuð af landbrh. Þessi nefnd á að stjórna heildsölu á kartöflum, gulrófum og gulrótum og ef til vill fleiru og sala og dreifing garðávaxta fari fram undir stjórn þessarar sölunefndar. Þetta er mjög svipað þeim ráðstöfunum, sem Alþ. á sínum tíma beitti til þess að koma söluskipulagi á aðrar framleiðsluvörur landbúnaðarins. En jafnframt er svo til ætlað, að strax og framleiðendur sjálfir hafa myndað með sér félagsskap, taki þau félagssamtök við af þessari sölunefnd og annist um sölu garðávaxta í hennar stað. Er þá málið komið í réttar hendur að áliti nefndarinnar.

Ég sé ekki ástæðu til þess að fjölýrða frekar um efni þessa máls; það er ýtarlega sagt frá því í grg. N., sem samdi frv., varð ekki alveg alls kostar sammála. Fjórir nm. standa að þessu frv., fimmti nm., dr. Björn Jóhannesson, gat ekki orðið n. sammála og skilaði séráliti, sem fylgir hér með grg., og verða menn að dæma um það með því að kynna sér þessi plögg.

Það eru komin hér inn á nokkur smærri atriði, nokkrar fleiri breytingar, sem hér er lagt til, en þær eru allar smávægilegar og snerta önnur atriði, og ég sé ekki ástæðu til að fara út í það nú að þessu sinni. En ég vil lýsa því yfir fyrir hönd n., að n. mun taka þetta mál til yfirvegunar og athugunar nú á milli umræðna og þá gera á því breytingar, ef henni þykir ástæða til.

Óska ég svo eftir, að málinu verði vísað áfram til 2. umr.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 21 shlj. atkv.

Á 69., 71., 73. og 84. fundi í Nd., 4., 14. og 18. apríl, 5. maí, var frv. tekið til 2. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 85. fundi í Nd., 6. maí, var frv. enn tekið til 2. umr. (A. 516, n. 737, 733).

Ásgeir Bjarnason: Herra forseti. Þegar 1. umr. fór fram um þetta mál, hafði framsögu hv. 2. þm. Skagf. (JS), og gerði þá grein fyrir tildrögum frv. og tilgangi þess. Mun ég því ekki ræða frv. sem heild nú, heldur gera grein fyrir þeim brtt., sem meiri hl. n. stendur að, sem er hv. 2. þm. Skagf. (GGísl) og hv. þm. A-Húnv. (JPálm) ásamt mér. En við höfum lagt fram brtt., sem eru á þskj. 733.

Landbn. hefur haft frv. til athugunar og sent það til umsagnar Grænmetisverzlun ríkisins og Sambandi smásöluverzlana í Reykjavík. Þótt þessar stofnanir hafi ekki mælt með frv. að öllu leyti, höfum við þó tekið til greina till. þeirra, að svo miklu leyti sem okkur var auðið, en ég vil undirstrika það, að megin-til-

gangur þessa frv. er sá, að framleiðendur fái í sínar hendur yfirstjórn þessara mála, þ. e. a. s. verzlun með innlendar matjurtir. Þegar tekið er tillit til þeirra óska og till., er þess vart að vænta, að þau sjónarmið, sem ríkja hjá þessum aðilum, falli að öllu leyti saman, en brtt. meiri hl. miða að því að láta þær umboðssölur, sem Grænmetisverzlun ríkisins hefur haft, gegna sínu hlutverki áfram eða hafa forgangsrétt, ef þær vilja, enda munu þær sennilega hafa geymslur og menn með meiri þekkingu í þessum efnum en almennt gerist, og þess vegna leggjum við jafnframt til, að þau félög og félagsmyndanir, sem frv. gerði ráð fyrir upphaflega, verði felldar niður úr frv.

Sömuleiðis leggjum við til, að sú sölunefnd, sem gert er ráð fyrir upphaflega í frv., verði felld út úr frv., en að yfirstjórn þessara mála verði í höndum framleiðsluráðs og að einum fulltrúa frá Sölusambandi garðyrkjumanna og öðrum frá Landssambandi eggjaframleiðenda verði gefinn kostur á að sitja fundi framleiðsluráðsins, þegar fjallað er um þeirra mál, og hafa málfrelsi og tillögurétt, en eins og hv. þm. er kunnugt, þá sitja í framleiðsluráði landbúnaðarins 9 menn, og virðist því ekki vera bein ástæða til að fjölga í því ráði.

Þá leggjum við til, að gerð verði sú breyting, að komið verði á fót stofnun, sem á að annast sölu matjurtar, og verði sú stofnun kölluð Grænmetisstofnun landbúnaðarins, því að frv. gerir ráð fyrir, að Grænmetisverzlun ríkisins verði lögð niður. Þessi stofnun starfar undir stjórn framleiðsluráðs, sem skipar framkvæmdastjóra stofnunarinnar eða Grænmetisverzlunar landbúnaðarins.

Varðandi innflutning á kartöflum og grænmeti leggjum við til, að ríkisstj. verði falinn einkaréttur á þeim innflutningi, en til þess að hann geti átt sér stað, þurfi samþykki framleiðsluráðs, og er það breyting frá okkur, því að upphaflega í frv. er gert ráð fyrir, að það þurfi aðeins að leita álits framleiðsluráðs, en við gerum þá breytingu, að það þurfi til þess samþykki framleiðsluráðs. Það mun ekki vera hægt í þessu tilfelli að gera þennan innflutning frjálsan, vegna þess að það er allt of mikil áhætta fyrir framleiðendurna, sem gætu þá átt á hættu, að þeir hefðu ekki forgangsrétt með sölu á sínum afurðum. En að sjálfsögðu mun ríkisstj. fela einum eða fleiri aðilum að annast innflutninginn, þegar um hann er að ræða, en þess er að vænta, og þróunin hefur einnig verið í þá átt á seinustu árum, að það muni ekki þurfa að gripa til innflutnings nema í tæplega miðlungsgóðu árferði hér á landi, því að garðyrkjan hefur farið það ört vaxandi, og maður gerir sér vonir um, að við verðum sjálfum okkur nógir í þessum efnum, — þrátt fyrir þá miklu fólksfjölgun, sem hefur verið, þá býst ég við, að hægt verði að fullnægja þeim þörfum, sem verða í hvert skipti á þessu sviði.

Þessar breytingar á framleiðsluráðslögunum eru að mestu um þá framleiðslu, sem vantað hefur ákvæði um í framleiðsluráðslögin og mjög hefur verið óskað eftir. Það þarf ekki að lýsa því hér, það er öllum hv. þm. kunnugt,

að síðasta áratuginn hafa umbætur hér á landi á flestum sviðum verið mjög miklar og ekki hvað minnstar á sviði ræktunar matjurtar í landinu, og það eigum við kannske fyrst og fremst að þakka þeim yl, sem hér er í jörðu og kemur frá þeim hverum og laugum, sem við höfum og tæknin og þekkingin hafa ætíð kennt okkur að nota betur og betur. Þessir aðilar, þ. e. a. s. þeir, sem standa að matjurtaræktinni, hafa mjög óskað eftir því að fá ákvæði fest í framleiðsluráðslögin þannig, að þeir njóti sama réttar sem aðrir framleiðendur í landinu og þeir framleiðendur, sem þegar falla undir þau l., og þess vegna vil ég vænta, að hv. alþm. virði þeirra starf og sjái sér fært að verða við þeirra ósk og samþykki þá frv. ásamt þeim breytingum, sem fyrir liggja, nú á Alþingi.

Hér hefur komið fram rökstudd dagskrá í málinu frá hv. minni hl. landbn., þ. e. hv. 6. þm. Reykv. (GMM) og hv. 3. landsk. þm. (HV), en ég vil segja það um þá dagskrá, að hún er í raun og veru óþörf, vegna þess að hún byggist á því, að það skuli fresta málinu nú og síðar, þegar það verði tekið til afgreiðslu, skuli liggja fyrir álit þeirra, sem mesta þekkingu og reynslu hafa á framleiðslu- og sölumálum garðræktar.

Þá vil ég geta þess, að þeir, sem eru framleiðendur í landinu, eru þeir fyrst og fremst, sem hafa mjög óskað eftir breytingum á þessum l., og því ekki ástæða til að leita þeirra umsagnar, þar sem hún hefur legið fyrir okkur í mörg ár. En varðandi hitt atriðið, þegar leita á álits þeirra, sem hafa mesta þekkingu á skipulagningu og sölu í þessum málum, þá gerir frv. ráð fyrir, eins og brtt. segja nú um, að þeir umboðsmenn hafi forgangsrétt til að vera það áfram, ef þeir vilja. Ég sé því ekki, að það sé ástæða til að vera að fresta þessu máli nú með tilliti til þess. Það hljóta að vera einhver önnur sjónarmið, sem þar liggja að baki, heldur en þessi meginrök, sem færð eru fram í dagskránni. Þess vegna vonast ég eftir því, að hv. alþm. samþykki frv. og brtt., en ekki dagskrána, þar sem hún virðist byggjast á þeim forsendum, að leita skuli álits um atriði, sem ekki þarf að leita álits um og þegar eru kunn.

Frsm. minni hl. (Gunnar M. Magnúss): Herra forseti, Frv. það, sem hér liggur fyrir um breytingu á lögum um framleiðsluráð landbúnaðarins, verðmiðlun og sölu á landbúnaðarafurðum o. fl., er að ósk landbrh. flutt af landbn. þessarar deildar. N. áskildi sér þó rétt til að flytja brtt. eða fylgja brtt., sem fram kynnu að koma. Nokkru síðar bárust n. brtt. við frv. Voru þær nokkuð ræddar á fundum n. og hafa nú verið lagðar hér fram í d. sem till. meiri hl. landbn. og hefur verið lýst. Minni hl. n., hv. 3. landsk. (HV) og ég, taldi, að frv. væri ekki nægilega vel úr garði gert og margt á reiki um framkvæmdaratriði samkvæmt því. Við teljum einnig, að brtt. meiri hl. séu engin lausn á málinu, og leggjum því til, að málinu sé frestað.

Frv. felur í sér ákvæði um veigamikla skipulagsbreytingu um stjórn og sölufyrirkomulag landbúnaðarafurða að því er snertir garðavexti og einnig um innflutning og verzlun með kartöflur og annað grænmeti. Með till. þeim, sem fyrir liggja, er gert ráð fyrir, að Grænmetisverzlun ríkisins verði lögð niður, en stofnuð verði í hennar stað Grænmetisverzlun landbúnaðarins undir stjórn framleiðsluráðs. Hér er um svo veigamikla breytingu að ræða, að athuga verður gaumgæfilega allar aðstæður.

Svo sem augljóst má vera, er hér farið fram á óvenjulega eða einstæða breytingu, þar sem gert er ráð fyrir, að einstökum félagsskap eða einstakri nefnd skuli veitt einkasala á ákveðnum vörutegundum. Ég hygg, að með samþykkt slíkrar till. væri um algert einsdæmi að ræða í þingsögunni og mundi slík einkasöluleyfisveiting skapa viðsjárvert fordæmi.

Þegar frv. var lagt hér inn í þingið, hafði ekki verið leitað álits forstjóra Grænmetisverzlunar ríkisins á málinu, hvað þá heldur umboðsmanna grænmetisverzlunarinnar víða um land. Mætti þó ætla, að þeir menn, sem mest hafa haft þessi mál með höndum undanfarið, hefðu eitthvað til málanna að leggja. N. þótti þó eðlilegt, að forstjóra grænmetisverzlunarinnar, Jóni Ívarssyni, yrði sent frv. og síðan brtt. til umsagnar. Liggja nú svör hans og athugasemdir hér fyrir, og mun ég að nokkru minnast á þær síðar.

Þrátt fyrir ýmsar bollaleggingar um þessi mál og umræður á fundum í einstöku félögum, var undirbúningi sjálfs frv. hraðað svo mjög, eftir að undirbúningsnefndin var kölluð á fyrsta fund um málið, að einn nefndarmanna, dr. Björn Jóhannesson, lýsti yfir því, að sér hefði ekki gefizt kostur eða tóm til þess að athuga þau mál, sem hér um ræðir, svo sem honum þótti nauðsynlegt. Birtu hann sérstaka grg. N. var því ósamhála í mörgum atriðum og klofin.

Ekki skal dregið í efa, að hæstv. landbrh. hefur viljað bæta úr einhverjum ágöllum á núverandi sölufyrirkomulagi, þegar hann lagði frv. inn í d., en þá er að athuga, hvort frv. hans fær nokkru áorkað til bóta, en hins vegar einnig að líta á þá galla, sem eru á frv.

Í þessu sambandi skal fyrst minnt á undirbúning málsins, þá á þær tvær stofnanir, sem aðallega fjalla um þessi mál og hafa þau með höndum, þ. e. Grænmetisverzlun ríkisins og framleiðsluráð landbúnaðarins, og því næst á þau sjónarmið, sem óneitanlega verður að hafa í huga, sjónarmið framleiðenda og sjónarmið neytenda.

Um undirbúning frv. er þess getið í grg. meiri hl., að málið hafi „verið til meðferðar hjá Stéttarsambandi bænda síðan 1948, og var þá næstu ár á eftir reynt að koma fram laga-breytingum við framleiðsluráðslögin, sem þó ekki bar árangur“. Á næstu árum störfuðu nefndir í málinu, og birtust frá þeim álitsgerðir um, að heppilegt væri, að framleiðendur sjálfir stofnuðu félagssamtök, sem sæju um sölu og dreifingu matjurta. Þá segir meiri hl. n. enn fremur, að þann 23. júní 1953 hafi land-

brn. falið „Jóhannesi G. Helgasyni, M. B. A., að rannsaka ástand garðræktarinnar í landinu og gera till. um skipan matjurtasölnunnar. Skilaði Jóhannes ýtarlegri álitsgerð sumarið 1954“.

Ætla mætti, að sú álitsgerð, sem landbrn. lætur framkvæma í þessum efnun, yrði lögð til grundvallar þeim breytingum, sem fram komið frv. landbrh. um sama efni gerir ráð fyrir. En þó er sú einstæða högværð viðhöfð, að hennar er ekki getið framur. Þegar ég tók að kynna mér þessi mál, taldi ég nauðsynlegt að líta í þessa álitsgerð. Ég vissi, að landbrn. hafði gefið hana út í bókformi, en það ætlaði að reynast heldur erfitt að ná í þetta bókarkorn. Ég hringdi í stjórnarráðið og spurði um bókina, en fáir höfðu heyrt hana nefnda. Í landbrn. var mér í fyrstu svarað því, að engin slík bók væri til. Ég kvaðst vera í landbrn. Nd. Alþingis og þyrfti á bókinni að halda, þar eð í grg. væri í tveimur liðum til hennar vitnað. Ég var þá beðinn að biða í símanum, en þegar þögninni lauk, var svarið í landbrn.: Nei, það var ekki hægt að fá neinar upplýsingar um bókina og gersamlega ómögulegt að útvega eitt eintak af henni í þágu Alþ. Bókin var framandi í sjálfru landbrn., og upplagið virðist hafa týnt. — En hér er bókinn samt komin. Ég skal segja ykkur bráðum nafnið á henni. Þetta er ekkert vasakver, eins og þið sjáið, en þar sem hún liggur til grundvallar þessu frv., sem hér liggur fyrir til umr., þá er rétt og skylt að kynna hana að nokkru fyrir hv. þm., þar eð tími vannst ekki til að láta prenta hana að svo stöddu sem fskj. með áliti okkar í minni hl. og þar með til útþýtingar meðal þm. En sennilega vinnst tími til þess fyrir næsta haust, svo að hún gæti þá legið fyrir sem fróðlegt fylgiskjal.

Bókin heitir: „Álit um matjurtaræktina og drög að tillögum um skipan matjurtasölnunnar, eftir Jóhannes G. Helgason, M. B. A., Reykjavík 1954.“

Þar eð ekki eru eftir nema 3 eða 4 dagar til þingslita, bið ég hv. þm. að virða á betri veg, þótt ég verði að fara heldur fljótt yfir sögu að þessu sinni, en minni jafnframt á það, að þeir munu sennilega eignast bókina með haustinu, — og tel ég maklegt, að hver þm. eignist til minningar um þingsetu sína dýrasta handrit, sem gefið hefur verið út á Íslandi frá landnámsöld til vorra daga, en það hygg ég að þessi bók sé. Reynist við upplýsingar frá landbrh. annað, þá er skylt í þessum efnun sem öðrum að hafa það, er sannara revnist. Þetta mun eiga að álitast vísindarit og að því er ég hygg rétt vera, hefur höfundurinn miðað launakröfur sínar fyrir handritið við þrennt: Í fyrsta lagi við 2—3 góðar meðaljarðir, í öðru lagi við 20 tonna vélbát, í þriðja lagi við Nóbelsverðlaun. Og hygg ég, að hann hafi fengið greitt fyrir ritverkið sem svarar einum Nóbelsverðlaunum í bókmenntum. Þetta er því bæði dýr og dýrmæt bók, en svo sem ég sagði áðan, gefst aðeins lítill tími til þess að kynna hana hér á hv. Alþ. Þó vil ég fletta upp nokkrum blaðsíðum og benda á vís-

indamennskuna, áreiðanleikann og rökvisina, sem þar kemur fram.

Höfundur segir mjög framarlega í ritinu, að það þurfi mörg og æð handtök til þess að rækta og koma góðum kartöflum til neytenda, og segir orðrétt, með leyfi hæstv. forseta: „Hins vegar þarf framleiðslukostnaðurinn að lækka, arður framleiðenda að aukast og gæðin til neytenda. Stofnúsæðisræktunin er í byrjun. Áburðarþörfinni ætti áburðarverk-smiðjan að sjá fyrir.“ Þetta væri svona svipað og stæði: Matarlystinni á þorski ætti skips-höfnin á Hallveigu Fróðadóttur að sjá fyrir.

Höfundur er mjög tíðrætt um sveiflur í sambandi við ræktunarmálin. Hann talar á einum stað um, að framleiðendur geti „dregið úr uppskerusveiflum gegnum garðlandastærðir sínar á hverjum tíma.“ Á öðrum stað: „Sveiflur í garðlandastærð skýra mismun á uppskeru að talsverðu leyti, enda er ólíklegt, að veðráttubreyting hafi ráðið þessum mismun.“ Það eru bara sveiflurnar í garðlandastærðunum og gegnum garðlandastærðirnar. Enn segir hann orðrétt: „og ekki hafi verið um stórsveiflur á garðstærðum að ræða.“ Hér er víða vísindamannslega talað og þó öllu fremur þegar hann talar um „óvegið meðaltal niðurgreiðslu á kílógramm.“ Hvað þetta „óvegna meðaltal niðurgreiðslu á kílógramm“ kartaflna er, á að liggja svo í augum uppi, að leikmaður í þessum efnun þurfi ekki að spyrja um skýringar. Eg hef þó um sinn strandað á þessu.

Höfundurinn ræðir ýmis atriði af takmörkuðum kunnugleika hins almenna borgara, og skal það sízt láð, þegar um vísindarit er að ræða, sem ætlað er að standi á hærra stigi en blaðafleipur. Til dæmis um þetta má nefna hugleiðingar höfundar um gróða grænmetisverzlunarinnar, og segir, að ekki hafi tekizt að fá upplýsingar um þann gróða. Mætti þó höfundur vita, að árlegir reikningar stofnunarinnar eru birtir með ríkisreikningunum. Þá ræðir hann um frv., sem kom ekki til kasta Alþingis, en hann segir að hafi ekki fengið samþykki Alþ.

Útreikningar og töluniðurstöður höfundar eru einnig á margan hátt lærdómsríkar. Skal um það nefnt dæmi, þar sem hann reiknar út vannýttan markað fyrir kartöflur og segir, að „miðað við verðlag í marz mánuði 1953 á fyrsta flokks kartöflum til framleiðenda var verðmæti vannýttis markaðar árlega um 9—10 millj. kr. á ári eða um 90—100 millj. kr. yfir tímabilið 1943—1952.“ Fróðir menn og kunnugir þessum málum nota allsterk orð um slíka útreikninga, því að höfundur ritsins endurtekur það oft og mörgum sinnum, að á þessu tímabili hefðu Íslendingar getað rennt niður 400 þúsund tunnum meira en þeir gerðu, og var þó allajafna nóg af kartöflum til í landinu á þessum tíma. Endurtekningar þessar eru mjög oft í bókinni og margar aðrar, og ýmsar endurtekningar eru á blaðsíðu eftir blaðsíðu, svo að eftir mínum útreikningi tel ég, að aðeins ¼ af þessari bók hefði staðið eftir, ef engin endurtekning hefði verið í henni. Samkvæmt því hefði mátt færa kröfurnar um ritlaunin

niður — siga niður í trillubátsverð eða smákots. — En þegar litið er á þetta dýrindis ritverk, má segja, að upphaf og endir þess og allt þar á milli sé áráð á núverandi skipulag og þó einkum á Grænmetisverzlun ríkisins. Má telja það nokkuð furðulega ráðstöfun af landbrh. Framsfl. að kasta gifurlegum fjárfúlgum í tilraun til þess að rífa niður það skipulag, sem flokkur hans hefur verið að byggja upp á undanföllum árum. Eg sagði „tilraun“, ég held, að það sé rétta orðið.

Þá skal minnzt á þær tvær stofnanir, sem ritið og frv. fjalla mjög um. Það eru framleiðsluráð landbúnaðarins og Grænmetisverzlun ríkisins.

Samkvæmt frv. er framleiðsluráðinu ætlað líf og starf í framtíðinni, en grænmetisverzluninni búinn aldurtilli. Nú hafa þessar tvær stofnanir mikil samskipti og gegna sínu hlutverki hvor, og skal ekki dregið í efa, að forráðamenn beggja stofnananna vilja, að sinn hlutur verði sem bestur, hagnýtastur og virðulegastur. Framleiðsluráð hefur óneitanlega sjónarmið framleiðenda að stefnuvita, en grænmetisverzlunin að miklu leyti sjónarmið neytenda, þar sem hún hefur á hendi sölu og dreifingu vörunnar til útsölumanna og einstaklinga.

Framleiðsluráð hefur matsákvörðun á garðávöxtum. Það skipar matsmenn og ræður matinu. Grænmetisverzlunin verður hins vegar að svara umkvörtunum frá neytendum. Er því eðlilegt, að grænmetisverzlunin geri allstrangar kröfur til matsins og vöruvöndunar. Það er óhætt að fullyrða, að framkvæmd framleiðsluráðs í þessum efnun hefur á ýmsum tímum og í ýmsu verið ábótavant, matið hefur verið ófullkomið og stundum af handahófi. En Grænmetisverzlun ríkisins fær ekki við það ráðið. Nýjasta dæmið til að sanna þessi orð eru frá deginum í gær og fyrradag. Þegar verkfallinu lauk, kom kartöflusending til Grænmetisverzlunarinnar utan af landsbyggðinni, m. a. allstór sending úr sveit austanfjalls. Samkvæmt mati framleiðsluráðs var þetta allt stimplað I. fl. vara, sem neytendur skyldu síðan þegja við. En sú er reyndin, að mikið af þessum kartöflum er ekki einu sinni II. fl. vara, heldur úrkast og ekki skepnum bjóðandi, hvað þá mönnum. Grænmetisverzlunin þurfti að láta endurmeta sendinguna, tina óætið úr og kasta því. Úr sumum pokum voru tind allt að 5 kg af skemmdum kartöflum, eða um 10%. Þessu mikilvæga hlutverki, matinu, hefur framleiðsluráð því miður ekki fylgt af þeirri dyggð, sem nauðsyn krefur. Þer að minna á þetta, þegar till. eru fram komnar um að afhenda einmitt þessari stofnun þessi mál öll til meðferðar.

Brtt. við frv., sem fram hafa komið og meiri hl. landbn. hefur nú gert að sínum till., gerbreyta aðalefni frv. eins og landbrh. lagði það fyrir. Þar er gert ráð fyrir, að frá næstu áramótum taki til starfa Grænmetisverzlun landbúnaðarins, sem upp frá því annist innflutning og verzlun með kartöflum og annað grænmeti í „umboði framleiðsluráðs“. Jafnframt

er tilgreint, að öll sú starfsemi, sem Grænmetisverzlun ríkisins hefur á hendi, falli undir starfsemi framleiðsluráðs.

Í brtt. er einnig gert ráð fyrir, að engum öðrum en þessari stofnun sé heimilt að flytja til landsins kartöflur og nýtt grænmeti. Hér er farið inn á nýja braut, sem ég minnst reyndar á í upphafi, þ. e. að veita stofnun eða fyrirtæki, sem ekki er rekið af ríkinu, heldur af fulltrúum frá einum atvinnuvegi landsins, einkarétt á tilteknum innflutningi til landsins. Lögjafarvaldið mun hingað til hafa ætlað ríkinu þann einkarétt og engum öðrum.

Þá mætti spyrja: Hver verður eigandi slíkrar stofnunar? Ekkert er um það sagt. Naumast mun það geta verið framleiðsluráð og ekki heldur ríkið sjálft, en ríkisstj. er ætlað að selja henni fasteignir grænmetisverzlunarinnar. Stofnunin mun því hvorki heyra undir ríkisrekstur né einkarekstur, eftir því sem þessi hugtök eru skilin. En hún fær söluumboð til ráðstöfunar, og er engin trygging fyrir því, að framleiðendur, neytendur eða ríkið sjálft hafi hagnað af slíku fyrirkomulagi. Það eru miklar líkur til þess, að slíkt einkaumboð og heildsöluumboð yrði misnotað og selt á leigu eða afhent einhverjum pólitískum gæðingum eða bróskurum.

Gegn þessum fram komnu tillögum um niðurlagningu grænmetisverzlunarinnar, afhendingu einkasölu í hendur einstaklinga og hinu nýja skipulagi hafa borizt mörg og gild mótmæli og rök, og þau allmörg frá þekktum framsóknarmönnum, sem mest hafa verið við þessi mál riðnir frá upphafi. Þau hafa borizt frá kaupfélagsstjórum víðs vegar um land og öðrum umboðsmönnum grænmetisverzlunarinnar, og þau hafa borizt frá búnaðarsamböndum, t. d. frá Búnaðarfélagi Hrunamanna og Búnaðarfélagi Gnúpverja. Og mótmælin halda áfram að berast. Til áréttingar skal ég aðeins lesa hér nokkrar línur úr bréfum umboðsmanna.

Í bréfi frá forstjóra stærsta kaupfélags utan Reykjavíkur segir svo, með leyfi forseta:

„Vér teljum, að hag framleiðenda grænmetis verði á engan betri hátt borgið en að þeir feli þeim samtökum sínum, sem þegar eru fyrir hendi, sem sé kaupfélögunum og SÍS, að annast sölu á þessari framleiðsluvöru sinni jafnt og öðrum. Þessi samtök bænda og annarra framleiðenda til lands og sjávar hafa þegar byggt grænmetisgeymslur og á ýmsan annan hátt byggt upp aðstöðu til móttöku og dreifingar grænmetis, og virðist því augljóst, að nær sé að nota þá aðstöðu en að fara nú að leggja út í nýjar fjárfestingar og alls konar kostnað við að breyta því móttöku- og sölufyrirkomulagi, sem gílt hefur á undanförunum árum og reynzt vel.“ — Og þar segir svo að lokum: „Fari svo, að grænmetissalan verði lögð niður, virðist augljóst, að mikinn undirbúning þarf til slíkrar skipulagningar, hvernig sem henni verður háttað. Teljum við því sjálfsgætt að varast að leggja út í nokkrar grundvallarbreytingar á sölufyrirkomulagi nema að mjög vel athuguðu máli.“

Í mörgum öðrum bréfum, sem hér liggja fyrir, er sams konar tónn, þó að orðalagið sé annað. Ég ætla ekki að lengja tímann með því að lesa part úr þessum bréfum, en þeir telja yfirleitt, að það sé mjög óráðlegt, og jafnvel orðar það einn framsóknar-kaupfélagsstjórinn og segir, að það sé snarvitlaust að leggja hugann að þessari breytingu, þar sem almenn ánægja hafi verið með það, sem fyrir hendi hefur verið. — Hér liggur líka fyrir hendi ályktun frá Ræktunarfélagi Hrunamannahrepps. Hún er í þeim anda að mótmæla sérhverri breytingu á þessum lögum. Telur það, að frv., sem nú er fram komið, eigi a. m. k. að hvílast eða það þurfi sérstakrar athugunar við.

Allt þetta, sem hér liggur fyrir, bæði frá kaupfélagsstjórum og öðrum þeim, sem söluumboð hafa, búnaðarfélögum o. fl., sem ég hef minnst á, styrkir þá grg., sem við í minni hl. landbn. höfum lagt hér fram, og þar með, að rétt sé í fyrsta lagi að fresta málinu, í öðru lagi helst að fella það.

Ég hygg því, að ég hafi lagt nóg rök fram til að sýna, að álit okkar 3. landsk. um, að málinu beri að vísa frá að þessu sinni, sé réttmætt. En að síðustu vil ég endurtaka þá spurningu, sem ég lagði fram til hæstv. landbrh.: Hvað borgaði landbrn. mikið fé fyrir ritlaun og útgáfukostnað á árássarritinu gegn hugsjónum og stefnu Framsóknarflokksins?

Að lokum vænti ég þess, að hv. d. samþykki dagskrártil. okkar um að vísa málinu frá.

Umr. frestað.

Á 88. fundi í Nd., 9. maí, var fram haldið 2. umr. um frv.

Ásgeir Bjarnason: Herra forseti. Hv. 6. þm. Reykv. (GMM) flutti hér allanga ræðu fyrir nokkrum dögum, og byggist hún að nokkru leyti á misskilningi hjá honum, vegna þess að ég tók eftir, að m. a. reiknaði hann með, að Grænmetisverzlun landbúnaðarins hefði með höndum innflutninginn á grænmeti, ef um slíkt verður að ræða, en það kemur greinilega fram af brtt. meiri hl., að ríkisstj. ein skuli hafa einkainnflutning á grænmeti.

Annars eyddi hv. þm. mestum tíma sínum í að ræða um álitserð þá, sem Jóhannes G. Helgason hefur gefið út, því að eins og kunnugt er, þá var honum falið að vinna úr þeim nál., sem áður höfðu komið fram í málinu. Það er búið að skipa margar nefndir til að gera till. um fyrirkomulag á sölu garðávaxta í landinu, og hefur það verið gert að tilhlutan framleiðenda í landinu, því að þeir hafa mjög óskað eftir breyttu fyrirkomulagi í þessum efnum, og Jóhannes G. Helgason skilaði allmerku álit í þessum efnum nú á s. l. sumri. — Hv. 6. þm. Reykv. var að tala um, að hann mundi hafa fengið nokkurra jarða verð eða kannske nokkurra trillubáta verð eða andvirði Nóbelsverðlauna fyrir þessa álitserð. Mér er ókunnugt, hvað Jóhannes hefur fengið greitt fyrir þetta ritverk, en ég hygg, að það skipti ekki neinum jarðarverðum — ellegar þær eru þá mjög lágar í verði að álit hv. 6. þm. Reykv. En vera má,

að hv. 6. þm. Reykv. finni til einhverjar gremju yfir því, að hann fékk ekki Nóbelsverðlaun, þegar hann ritaði Virkið í norðri, og sjái þess vegna ofsjónum yfir því, ef Jóhannes G. Helgason hefur fengið sæmilega greitt fyrir þessa álitssgerð sína. En því miður get ég ekki upplýst neitt um það. Það verða aðrir að gera.

Þá taldi hv. þm., að framleiðsluráð landbúnaðarins mundi betur gæta sjónarmiða framleiðenda en neytenda, en aftur á móti mundi Grænmetisverzlun ríkisins ávallt hafa haft neytendurna ekki síður í huga en framleiðendur, og í því sambandi minntist hv. þm. á það, að matið á kartöflunum væri mjög slæga framkvæmt. Ég skal ekkert um þá hluti dæma. En ég vil minna á það, að framleiðsluráð landbúnaðarins tekur ekki til starfa fyrr en 1947, þá seint á árinu, því að Stéttarsamband bænda og framleiðsluráðið var ekki viðurkennt með lögum fyrr en á árinu 1947, og þar til það tók til starfa hafði grænmetisverzlunin sjálf matið með höndum, og til þess að fá samanburð á því, hvort matið muni vera verra nú en áður var, þyrfti náttúrlega að rannsaka það. Ég skal viðurkenna, að það er margt óðruvisi í þessum málum en æskilegt er. En til þess að finna greinarmuninn á því, hvort matið hefur versnað nú eða ekki frá því, sem var, þegar grænmetisverzlunin hafði það, þarf að leita álits kunnugra manna þar um. Margir matsmenn eru hinir sömu og áður voru og því ástæðulaust að halda að matið sé verr framkvæmt en áður var, nema síður sé. Þess vegna tel ég, að þó að framleiðsluráðið fái þessi málefni í sínar hendur, sé engin ástæða til að ætla, að það verði verr af hendi leyst en var, vegna þess að fyrst og fremst verður framleiðsluráðið sem slíkt að hafa í huga þá sölumöguleika, sem eru á garðávöxtum í landinu, og til þess að tryggja þá ætíð verður að hugsa til þeirra, sem eru neytendur; því aðeins er hægt að halda uppi sölumöguleikum og sæmilegu verði á þessum vörum, að neytendurnir séu nokkurn veginn ánægðir með þær.

Þá minntist hv. þm. á, að það væri óeðlilegt, að komið væri á fót stofnun, sem hefði einka-verzlun með grænmeti. En ég hygg, að það muni ekki vera neitt einsdæmi, þó að slíkt sé, því að á sínum tíma mun mjólkursamsalan hafa verið starfrækt af mjólkursölunefnd, og þess vegna er ekki um neitt einsdæmi að ræða, þó að hér sé komið á fót stofnun, sem annist verzlun með grænmeti og starfi undir stjórn framleiðsluráðs, sem er skipað allmörgum mönnum, sem hafa mjög víðtæka þekkingu og reynslu í sölumálum landbúnaðarins.

Enn fremur minntist hv. þm. á, að það hefðu komið mikil andmæli frá kaupfélögunum gegn frv. eins og það hefði verið lagt fyrir Alp. Mig undraði það ekkert, en eins og landbn. hefur nú gengið frá brtt., álit ég ástæðulaust bæði fyrir kaupfélagsstjóra og aðra umboðsmenn að hafa nokkurn hlut á móti því, þar sem gert er ráð fyrir, að þeir verði umboðsmenn, ef þeir vilja, framvegis eins og verið hefur. Og það stafar af ókunnugleika nú hjá þeim, ef þeir eru óánægðir með frv., því að þeir hafa þá ekki

fylgzt með þeim brtt., sem fram hafa komið og miða í þá átt að hafa þá starfsmenn eins og verið hefur.

Ég vil benda á, að það er ekki gengið fram hjá neinum aðilum, þó að þessar till. verði samþ., heldur er gengið til móts við fjölda óska, sem áður eru fram komnar í landinu, og þá sérstaklega framleiðenda. Einnig vil ég á það benda, að komið hafa óskir frá hinum sömu sem hafa haft sölu með höndum, því að það eru ekki allir, sem hafa verið það ánægðir, að þeir hafi ekki óskað eftir neinum breytingum í þessum eignum. En því aðeins hygg ég að hægt sé að vinna þessu máli gagn og garðræktinni almennt í landinu, að menn bindi sig ekki við neinn einn fastan hlut, sem þeir einblína á í þessum eignum, heldur skoði málið það vítt og breitt, að þeir geti fallist á að færa til bóta það, sem betur má fara. Ég tel, að mjög miði í þá átt með þeim breytingum, sem hér liggja fyrir og ég er sannfærður um að hv. alþm. muni samþykkja, hvort sem það verður nú á þessu þingi eða því næsta.

Frsm. minni hl. (Gunnar M. Magnúss): Herra forseti. Hv. þm. Dal. (ÁB), frsm. meiri hl., minntist hér á nokkur atriði, sem ég f. h. minni hl. ræddi, þegar málið var á dagskrá á föstudaginn. Málið var tekið þá út af dagskrá skyndilega, og ég bjóst við því, að það væri vegna þess, að þeir, sem ég bað að svara fyrirspurnum, væru ekki viðbúnir að svara þeim og óskuðu þess vegna eftir að fá dálitið rýmri tíma. Nú hafa liðið, frá því að málið var tekið út af dagskrá, þrír dagar, og ég bjóst þess vegna við því, að hv. frsm. meiri hl. kæmi nú með svörin, því að það er ekki einskis vert að fá þau inn í þessar umr., ekki sízt af því, þegar hann segir, að þessi álitssgerð, sem ég minntist á og kom með um daginn í deildina. sé mjög merk heimild og merk álitssgerð. Hún er töluvert mikil að vöxtum, eins og ég hef sýnt áður og þm. geta fengið að athuga, þ. e. a. s. í þessu eintaki, sem ég hef haft hér, því að hv. Alp. hefur alls ekki átt kost á því að fá að sjá þessa álitssgerð. Ég gat alls ekki fengið þessa álitssgerð sem nm. í landbn. og fékk hana þess vegna eftir öðrum leiðum. En enn þá stendur fyrirspurnin, sem var að vísu stíluð til hæstv. landbrh., um það, hvað greitt hefði verið í ritlaun og útgáfukostnað á þessu riti, sem kallað er „Álit um matjurtaræktina og drög að tillögum um skipan matjurtasölnunar“.

Fyrst með þessu riti er aðeins um drög að ræða, þá gæti maður ætlað, að till. sjálfar væru eitthvað svolítið, af því að drögin eru hátt á fjórða hundrað blaðsíður í þessu broti. Og ég vil spyrja hv. þm. Dal., hvort hann hefur ekki tók á að svara því á þessum fundi eða áður en þingi slítur, hvað kostaði að gefa þetta rit út og hvað ritlaunin voru mikil. Ég spyr: Kostaði það 100 þús. kr.? Hv. frsm. sagði áðan, að ég hefði miðað þetta við óákveðna hluti, jarðarverð eða bátsverð eða því um líkt, en nú nefni ég tölu. Kostaði það 100 þús. kr., eða var það undir því verði? Hafi höfundurinn farið fram á þessa upphæð, en ekki fengið hana, þá

væri gaman að fá það líka upplýst. Þetta er nokkurs virði, þegar svona verk eru unnin að nokkru leyti bak við þing og stjórn. Það má vera, að þetta sé ekki rétt hjá mér, mér er ekki ljóst og veit ekki, hvort hæstv. ríkisstj. öll hefur vitað um, að þetta verk var unnið. En þá má koma í ljós, hvort einstakir ráðh. bak við ríkisstj. eða þá með ríkisstj. að baki, en bak við Alp., láta vinna svona verk og þau séu þá, þegar allt kemur til alls, ekki frambærileg sem rök, en öllu heldur áráð á þá meginstefnu, sem að vissu leyti hefur verið borin fram hér af flokksmönnum hv. frsm. meiri hl. Ég tel því ástæðu til þess að fá málið upplýst. Ef hér lægju fyrir tölur um verð á þessari bók og síðan lægi fyrir gagnger greinargerð um nytsemi hennar, þá væri til nokkurs af stað farið, vegna þess að þessi bók, eins og hún liggur hér fyrir, gefur slæmt fordæmi.

Ég vil svara með nokkrum orðum því, sem hv. frsm., þm. Dal., beindi til mín vegna ræðu minnar á föstudaginn. Hann taldi, að ræðan hefði verið á nokkru misskilningi byggð við-víkjandi ýmsum atriðum, t. d. um það, að einkasöluumboðið yrði afhent úr höndum ríkisins til einstaklinga. M. a. gat hann þess, að ríkið mundi eftir sem áður hafa einkasöluumboðið á innflutningi á kartöflum og grænmeti. Þetta finnst mér alls ekki rétt, því að samkv. frv. og brtt., sem hv. meiri hl. landbn. hefur borið hér fram, er það tvímælalaust afhent þeirri stofnun, sem á að taka við af grænmetisverzluninni, en aftur á móti er sú stofnun í engu sambengi við ríkisstofnun eða við ríkið eða ríkisstj., og hún er ekki heldur sjálfstæð stofnun á vegum framleiðsluráðs. Hún er þess vegna eitthvað óákveðið, sem e. t. v. má breyta eða gefa einhverjar reglur um starfsfyrirkomulag, en eftir frv. og brtt. hefur hún ekki neinn grundvöll. Hún er ekki einstaklingsfyrirtæki, hún er ekki fyrirtæki framleiðsluráðs, og hún er ekki fyrirtæki ríkissjóðs. Þetta held ég að sé ófengjanlegt eftir frv. og brtt., sem fyrir liggja. En hvað hún getur orðið, það skal ég ekki um segja.

Í þessu sambandi skal ég minnst á, hver á að annast innflutninginn á þeim vörum, sem grænmetisverzlunin hefur haft einkasölu á, það eru kartöflur og annað grænmeti. Sé um það að ræða að afhenda þetta einkasöluumboð annaðhvort til nefndar, einstaklinga eða einhverra félaga, þá er það brotið, sem áður hefur verið a. m. k. nokkurt stefnumál Framsf. Það er stefnumál annarra flokka líka, — það er að visu ekki stefnumál Sjálfstfl. Það er þess vegna undarlegt, ef framsóknarmenn þurfa að fá bendingar frá flokksmönnum annarra flokka um það, að hér er flokkurinn að rífa niður sín eigin stefnumál og gengur fast fram í því, með því að landbrh. flokksins leggur fram þetta frv. og frsm. meiri hl. landbn., þm. Dal., gengst fyrir því, að brtt. nái fram að ganga.

Þetta atriði mun því vera nokkuð einstætt í sögu Framsf. Það er eitthvað, sem bak við þetta liggur og ekki er ljóst af því, sem hér hefur fram komið, hvorki af ræðum né heldur af grg. En það má minna á það í þessu sam-

Alþt. 1954. C. (74. löggjafarþing).

bandi, að Sjálfstfl. hefur að stefnumiði að leggja niður ríkisrekstur og einkasölu, og honum er ekki láandi, þó að hann fylgi þessu fram og þakki fyrir, ef hann fær framsóknarmenn í lið með sér til að koma þessum málum í framkvæmd. Allir kannast við áráðir Sjálfstfl. á Skipautgerð ríkisins og meðferð þeirra mála. Hér er komið að Grænmetisverzlun ríkisins, og mun honum þykja vel, er hann hefur fengið allmarga framsóknarmenn í lið með sér.

Hv. frsm. minntist á það, sem ég sagði um verkaskiptingu milli framleiðsluráðs og Grænmetisverzlunar ríkisins, sem hefði haft nokkra þýðingu undanfarið og yrði að athuga, þar eð framleiðsluráð mundi gæta sérstaklega hags framleiðenda, en grænmetisverzlunin hags neytenda. Ég minntist á þetta á föstudaginn í ræðu minni og benti einmitt á það, að ekki síst af þessum sökum er nauðsynlegt, að málið sé vel undirbúið. Sé til í landinu stofnun, sem hefur það sérstaklega að markmiði á þessu sviði að gæta hags framleiðenda, þá væri ekki síður nauðsynlegt, að til væri stofnun eða félagskapur hér í landinu á þessu sviði, sem hefði hag neytendanna að sjónarmiði. Hann er í raun og veru ekki til, nema að því leyti sem grænmetisverzlunin er fulltrúi neytendanna, þegar kvartanir koma frá þeim út af slæmu mati, slæmri vöru, og ég benti á þann galla, sem hefði verið á matinu, — stórkostlegan galla, sem hefði komið fram núna eftir verkfallið, þegar stórar sendingar af kartöflum komu utan af landi. Þær eru allar stimplaðar sem I. flokks og sendar til verzlana, og þetta ekki neytendur að taka sem I. fl. vöru, en þegar kvartanir koma, verður að fara að aðskilja það, sem skemmt er, frá hinu, og þá kemur í ljós, að það eru allt upp í 5—7 kg úr poka, sem eru ekki mannamat og ekki skepnamat heldur. Þetta voru I. fl. kartöflur, metnar af framleiðsluráði, sem nú heimtar að fá öll völdin í sínar hendur í þessum málum, sennilega líka fyrir hönd neytendanna.

Hér verður að segja: Hingað, en ekki lengra. Það verður að krefjast þess, að þetta frv. verði ekki samþ. á þessu þingi, enda ef til vill varla tími til þess. En þó að það sé sótt nokkuð fast, þá verður enn að benda á það, að hag neytendanna er í engu borgið með þeim till., sem hér hafa verið lagðar fram.

Það hefur verið minnst á það, að kartöfluframleiðendur mynduðu félög með sér viðs vegar um land og hefðu nokkur ráð í þessu nýja fyrirkomulagi, sem hét Grænmetisverzlun landbúnaðarins. Ekki er heldur ákvæði um það, hvernig þessi félög skuli mynduð. Nú eru viss héruð, sem hafa marga kartöfluframleiðendur og vilja koma allri sinni framleiðslu á markaðinn, sem eðlilegt er. Þau þurfa að sækja markað sinn til kaupstaðanna og bæianna aðallega, en þegar svo vill til, að bæirnir eru farnir að hefja mikla kartöfluframleiðslu, eins og hefur orðið núna á síðustu tímum, — má sérstaklega benda á Reykjavík, þar sem nokkrar þúsundir fjölskyldna hafa kartöfluframleiðslu og framleiðslan hefur orðið frá 30 og upp í 50 þús. tonnur árlega, — þá er hér um dálitið sér-

stætt mál að ræða og áreiðanlega ekki nógu hugsað af þeim, sem hér leggja fram brtt., þar sem þeir gera ráð fyrir, að kartöfluframleiðendur myndi félög. Segjum nú t. d., að það yrði gengið á milli allra þeirra kartöfluframleiðenda hér í Reykjavík, sem hafa sína smágarða; segjum, að það væru 3 þús. og þeir skrifuðu sig allir á lista til félagsstofnunar og það yrði þess vegna margfaldlega langstærsta kartöfluframleiðendafélag í landinu. Hafa þá flm. þessara brtt. athugað, hvaða áhrif það hefði á það skipulag, sem þeir eru að berjast fyrir? Ég er ekki að segja út af fyrir sig, að það væri slæmt, en ef það á að fara að stofna samkv. þessum till. kartöfluframleiðendafélög, þá liggur það vitanlega fyrir, að Reykvíkingar myndi sitt félag, efli sitt félag og þar með smátt og smátt útiloki kartöfluframleiðendur úti um land frá markaði í Reykjavík. Það er vafalaust, að í góðum árum geta Reykvíkingar orðið sjálfum sér nógir.

Þetta atriði er því einnig út í loftið, að gera ráð fyrir, að slík félög verði mynduð, því að það er ekki gert ráð fyrir því, hvernig þau eigi að starfa, hvort þau eigi að mynda samband, hvort þau eigi hvert að vinna fyrir sig eða jafnvel hvert á móti öðru.

Það má gera ráð fyrir því, að kartöfluframleiðendafélag í Þykkvabænum hefði ekki sama markmið og kartöfluframleiðendafélag í Reykjavík. Hér er því verið að gera ráð fyrir stofnun félaga á svipuðum grundvelli, sem óneitanlega hlýtu að vinna hvert á móti öðru í vissum tilfellum. Þessari grg. hv. meiri hl. landbn. og brtt. verður þess vegna að vísa til betri endurskoðunar eins og fleiru í frv.

Svo að ég minnst aftur á matið á kartöflunum, þá er rétt að geta þess, sem hv. þm. Dal. minntist hér á, að fyrir 1947 hefði matið verið í höndum Grænmetisverzlunar ríkisins. Hann vildi ekki leggja dóm á það, og þó benda orð hans frekar í þá átt, að hann hefði talið það sízt betra. Getur hann lagt fram nokkrar sannanir fyrir þessum orðum? Ég lagði fram sannanir fyrir þeim orðum, að mat framleiðsluráðsins væri ekki gott, en getur hv. þm. Dal. lagt nokkur rök eða nokkurt dæmi fram til þess að sanna sín orð? Það má vel vera, að hann hafi þau á reiðum höndum, en þá er líka rétt, að það komi fram, og hafi matið versnað, þá verður framleiðsluráð að þola þá gagnrýni, sem borin hefur verið fram, því að það er hart, að innlend framleiðsla þurfi að vera mjög undir mati í þessum efnunum, samanborið við mat á erlendum kartöflum, sem fluttar eru inn. Ég skal ekki neita því, að það þarf efalaust að aðskilja ýmislegt frá erlendu kartöflunum, þegar kemur fram á vorið, og það sé ekki einhlítt að geyma þær. En hér er um það að ræða að koma íslenskri framleiðslu í sem bezt horf og að hún fullnægi Íslendingum á þessu sviði, og þá verður að gera þær kröfur, að framleiðslan standist almennt mat og að það, sem talið er I. flokks vara, sé ekki III. flokks vara eða úrkast, eins og bent hefur verið á.

Þá vil ég minnst á eitt atriði, sem hv. þm. Dal. minntist á. Hann taldi sér ekki vera kunn-

ug mótmæli frá neinum úti um land, sem hefðu andmælt þessu frv. Mér þykir það einkennilegt, ef hv. þm. Dal. veit ekki neitt um þessi mótmæli, því að þau, sem ég hef í höndunum, eru öll frá góðum og gegnum framsóknarmönnum, merkum og mikilhæfum á sínum sviðum, umboðsmönnum grænmetisverzlunarinnar og þar af leiðandi milliliðum á milli framleiðenda og grænmetisverzlunarinnar eða neytenda. Ég skal nú til þess að upplýsa þennan fáfróða þm. í þessum efnunum lesa upp nokkur nöfnin og vita, hvort hann kannast við þau, og ég skal þá fyrst nefna Jakob Frimannsson kaupfélagsstjóra á Akureyri, sem er kaupfélagsstjóri stærsta kaupfélagsins utan Reykjavíkur. Kannast hv. þm. nokkuð við hann sem góðan framsóknarmann? Hann mótmælir þessu eindregið. Ég las hér dálitinn kafla úr bréfi hans um daginn. En las það ekki allt. Það er velkomið, að ég lesi það aftur, en mér þykir það einkennilegt, ef það er borið fram, að ég beri hér fram ósönn orð, þegar þau eru skjalfest hér og geta legið fyrir, og sérstaklega þar sem ég benti á þennan mann einmitt í ræðu minni um daginn. Hann segir einmitt: „Fari svo, að Grænmetisalan verði lögð niður, virðist augljóst, að mikinn undirbúning þarf til nýrrar skipulagningar, hvernig sem henni kann að vera háttað.“ Það er einmitt þetta atriði, sem minni hl. landbn. leggur áherzlu á, að það verði betri undirbúningur og tíminn til hausts eða næsta þings verði notaður til þess að undirbúa þessi mál betur. Hvað liggur annars á að hespa þessu máli af eins og sakir standa? Hvers vegna má ekki hlusta á rök með og móti í þessu máli? Þessi mál hafa hvort sem er verið á dagskrá fyrir, og í grg. meiri hl. landbn. er þess gætið, að það hafi verið til umr. frá 1948, en þetta frv. og brtt. eru ekki lögð hér inn fyrir en í lok þingsins. Það eru nokkrar vikur síðan hæstv. landbrh. lagði þetta fyrir n., og hún leggur það svo breytingarlaust fram, síðan koma fram brtt., og þær brtt. gerir hv. meiri hl. landbn. að sínum, og síðan á þingið að hespa þessu af með atkvgr. og öll breytingin komin í kring 1. júlí. Reyndar var því frestað og dagurinn færður til 1. jan. 1956, en ég held, að það sé bezt að færa hann til ársins 1957. — Enn fremur segir Jakob Frimannsson framkvæmdarstjóri Kaupfélags Eyfirðinga, með leyfi hæstv. forseta: „Teljum vér því sjálfsagt að varast að leggja út í nokkrar grundvallarbreytingar á sölufyrirkomulagi nema að mjög vel athuguðu máli. Að þeirri athugun og jafnframt uppbyggingu nýs félagsskapar og nýs sölufyrirkomulags geti verið lokið fyrir 1. júlí, teljum vér hreinustu fjarstæðu, og jafnvel þótt það væri 1. jan. 1956.“

Þá er hér bréf frá Kaupfélagi Svalbarðs-eyrar, ef hv. þm. kannast nokkuð við það og aðrir framsóknarmenn. Þar er mikil kartöfluframleiðsla, og það hefur umboð fyrir marga kartöfluframleiðendur. Segir m. a. í því bréfi, með leyfi forseta:

„Að fenginni reynslu kaupfélagsins í samskiptum við Grænmetisverzlun ríkisins teljum vér engar líkur til, að nýr aðili, er annaðist

sölu og innkaup á þeim vörum, er Grænmetisverzlun ríkisins hefur annast, mundi leysa það hlutverk betur af hendi.“ Enn fremur: „Vér getum ekki séð, að það yrði kartöflumframleiðendum til nokkurra hagsbóta að stofnsetja aðra stofnun til að annast þau mál, sem Grænmetisverzlun ríkisins annast nú, þar sem sýnilegt er, að það gæti ekki minnkað dreifingarkostnaðinn. Kaupfélagið telur nauðsynlegt að fara áfram með söluumboð á kartöflum félagsmanna sinna, þar sem kartöflurnar hafa árum saman verið einn helsti gjaldeyrir þeirra. Vér teljum óverjandi, að þessu máli sé flýtt eins og ætlunin virðist vera, og teljum, að hyggilegt hefði verið í svo þýðingarmiklu máli sem þessu, að þeir menn, sem unnið hafa að frv. þessu, hefðu vegið og metið rökin með og móti miklu frekar en tími hefur leyft þeim.“

Svo skal ég benda hv. þm. og öðrum framsóknarmönnum á kaupfélag á Hvolsvelli í Rangárvallasýslu. Þar ætla ég aðeins að lesa tvær eða þrjár setningar. Þar segir, með leyfi forseta: „Vér teljum þessum málum stefnt í beint óefni að nauðsynjalausum fyrir skammsýni nokkurra manna, ef Grænmetisverzlun ríkisins verður lögð niður. Oss virðist stofnun sölunefndar garðávaxta í alla staði óæskileg og óþörf, en Grænmetisverzlun ríkisins hafi áfram sem hingað til sölustarfsemi á hendi um óákveðinn tíma.“

Þá er bréf úr einum bæ, þar sem kartöflumframleiðsla er mikil, og það er Akranes; frá kaupfélagsstjóranum á Akranesi, Sveini Guðmundssyni. Vil ég leyfa mér að lesa aðeins örfáar línur, með leyfi forseta. Hann segir svo: „Ég hef ætíð litið svo á, að grænmetisverzlunin væri og ætti að vera fulltrúi beggja aðila, og ég treysti henni miklu betur til að rækja það hlutverk, svo að báðum verði til hagnaðar, heldur en einhverri n., sem kosin yrði með sérhagsmunasjónarmið fyrir augum. Ég held því, að ekki komi til mála að leggja grænmetisverzlunina niður, heldur beri að efla hana sem mest, svo að hún verði enn færari að gegna því hlutverki, sem ég tel að henni sé ætlað, en það er að hugsa um hagsmuni beggja, framleiðenda og neytenda.“

Ég benti einmitt á það hér fyrr, og það viðurkenndi hv. þm. Dal., að önnur þessara stofnana, sem við höfum rætt hér um, framleiðsluráð, hefur hag framleiðenda fyrir augum, og það er eðlilegt. Grænmetisverzlunin hefur frekar hag neytendanna fyrir augum, og það er líka eðlilegt, og það er einmitt það, sem kemur hér fram í bréfi Sveins Guðmundssonar kaupfélagsstjóra á Akranesi.

Þá vil ég minnst á bréf frá Vik í Mýrdal. Það er frá Kaupfélagi Skaftfellinga. Með leyfi forseta, vildi ég lesa hér örfáar línur. Þar segir m. a.: „Ekki tel ég miklar líkur fyrir því, að það yrði til hagsbóta fyrir framleiðendur og enn síður fyrir kaupfélagið, að þetta nýja skipulag verði tekið upp óbreytt. Hins vegar hef ég alltaf verið þeirrar skoðunar, að betur þyrfti að skipuleggja sölu og verðlagningu garðávaxta heldur en verið hefur til þessa, en

bezt mundi, að allar breytingar, sem gerðar kynnu að vera á þeim málum, væru gerðar í samráði við og eftir till. Grænmetisverzlunar ríkisins, sem hefur mesta reynslu og þekkingu á meðferð þessara mála.“ — Og enn segir þar: „Varðandi það að leggja Grænmetisverzlun ríkisins niður 1. júlí eða síðar er það skoðun mín, að það sé ekki rétt að fara út á þá braut og gera þá breytingu, en verði sú vitleysa (hann undirstrikar orðið „vitleysa“) gerð að leggja grænmetisverzlunina niður og fela 5 manna n. að fara með þau mál, sem hún hefur annast undanfarið, þá er mitt álit það, að ekki skipti svo mjög miklu máli, hvort sú vitleysa (aftur undirstrikað) er gerð nokkrum mánuðum fyrr eða síðar.“

Hér er einmitt minnst á atriði, sem ég minntist áður á, að það hafi ekki verið leitað til grænmetisverzlunarinnar, sem hér er sagt í bréfinu að hafi mesta reynslu og þekkingu á meðferð þessara mála. Það var ekki gert fyrr en við í minni hl. landbn. óskuðum þess, að forstjóra grænmetisverzlunarinnar yrði sent frv. til umsagnar — og eftir að brtt. voru fram komnar, að þær yrðu líka sendar forstjóranum. Hann sendi allýtarlegt álit um frv. og till., og það höfum við látið prenta með okkar minnihlutaáliti.

Þá mætti minnst hér á búnaðarfélög, sem hafa mótmælt þessu það mætti minnst á Búnaðarfélag Gnúpverjahrepps, og ég vil leyfa mér að lesa hér örfáar línur til áréttingar frá búnaðarfélögunum, með leyfi forseta. Í þessu bréfi frá Búnaðarfélagi Gnúpverjahrepps segir m. a.: „Ég tel, eins og sakir standa, að hag framleiðenda mundi verr borgið með breyttu fyrirkomulagi og með öllu óviðeigandi, að breytingin taki gildi 1. júlí n. k., ef ákveðið yrði að leggja niður Grænmetisverzlun ríkisins. Jafnóárviss og kartöfluræktin hefur verið til þessa, þá tel ég, að gætilega skuli farið út í breytingar, sem ef til vill gætu haft þau áhrif, að færri ræktuðu kartöflur.“

Og þá mætti líka minnst hérna á ályktun frá Ræktunarfélagi Hrunamannahrepps, sem gerð var á aðalfundi, sem var mjög fjölsóttur. Þar var rætt um framleiðslu garðávaxta og sölu þeirra, og formaður félagsins, Sigurður Ágústsson, bar fram eftirfarandi till., sem var samþ. með öllum greiddum atkv. Með leyfi forseta, vil ég leyfa mér að lesa hana upp til kynningar hv. framsóknarmönnum sérstaklega:

„Aðalfundur Ræktunarfélags Hrunamannahrepps 19. apríl 1955 lætur það álit sitt í ljós, að ekki sé heppilegt eða ástæða til, að komi til framkvæmda það ákvæði í frv. því um breyt. á l. nr. 94 5. júní 1947, um framleiðsluráð landbúnaðarins, sem nú liggur fyrir Alþ., að leggja Grænmetisverzlun ríkisins niður og fela starf hennar sölunefnd garðávaxta, þar sem væntanlega yrði aðeins um stuttan tíma að ræða. Hins vegar leggur fundurinn áherzlu á, að þessi nýi þáttur í afurðasölulöggjöfinni verði mjög vandlega undirbúinn af hinum fröðustu mönnum á þessu sviði og þar verði að því stefnt að

koma þessum málum í hið farsælasta horf með hagsmunum framleiðenda og neytenda fyrir augum.“

„Af hinum fróðustu mönnum undirbúinn“; honum hefur sennilega ekki verið kunnugt um þetta mikla álit, sem hv. frsm. meiri hl. sagði að væri mjög merkt.

Svo væri ekki úr vegi, af því að ég hef nefnt tvo aðila, að nefna þann þriðja, sem hefur og andmælt þessu kröftuglega. Ég hef nefnt framkvæmdarstjóra eða kaupfélagsstjóra nokkurra kaupfélaga. Ég hef nefnt ályktanir frá tveim búnaðarfélögum eða ræktunarfélögum. En nú er rétt að nefna álit eins manns, sem hefur haft sölu á þessum jarðávöxtum í 37 ár og hefur skipt við Grænmetisverzlun ríkisins frá stofnun hennar. Hann heitir Guðlaugur Páls-son og er á Eyrarbakka. Hann skrifar alllangt bréf um þetta, og vil ég ekki lengja timann með því að lesa það allt, en ég ætla aðeins að lesa nokkrar línur til þess að sýna þetta sjónarmið frá þessum þriðja aðila. Þar segir m. a., með leyfi forseta: „Eins og að líkum lætur hef ég vandlega íhugað hið nýja form, sem frv. greinir frá um meðferð og sölu kartaflna, og þau áhrif, sem það mundi hafa á ræktun og sölu hédan. Ég hef enn fremur talað við nokkra framleiðendur um málið, og er það samhljóða álit mitt og þeirra, að breytingin sé sízt til batnaðar og geti jafnvel orðið til þess, að framleiðendur hér dragi verulega úr framleiðslu sinni, þar sem nú taki við nefnd einhverra framleiðenda og þá sé mjög vafasamt, hvort öllum framleiðendum verði gert jafnhátt undir höfði um sölu á framleiðslu sinni. Er og hætt við, að viðbótarkostnaður leggist á framleiðsluna umfram það, sem verið hefur, því að framleiðendur hér hafa fengið fullt verð fyrir afurðir sínar, að frádregnum beinum kostnaði við mat og flutning. Offramleiðsla ársins 1953 kann að hafa ráðið því, að frv. þetta er nú fram komið á Alþingi um breytingu á sölu garðávaxta, en ég tel það hina mestu fjarstæðu að byggja þetta breytta fyrirkomulag á þessu eina ári, þar eð í 37 ár hefur ekki verið um offramleiðslu að ræða nema á árinu 1939.“ Þetta segir nú maður, sem hefur annað sjónarmið eða ætti að hafa annað sjónarmið en kaupfélögin eða ræktunarsamböndin, því að hann er að tala fyrir hönd framleiðendanna. Hann tekur það skýrt fram, að framleiðendur mundu sízt óska eftir þessu fyrirkomulagi, en það er einmitt þetta atriði, sem hv. meiri hl. landbn. leggur áherzlu á, að það séu framleiðendurnir, sem óska þess. Hefur þetta atriði verið rannsakað nokkuð til hlítar um landið? Sé það ekki rannsakað, þá finnst mér, að orð þeirra, bæði töluð og skrifuð, hafi við tiltölulega lítil rök að styðjast.

Ég vildi gjarnan láta þetta heyrast hér, vegna þess að hv. þm. Dal., frsm. meiri hl. landbn., sagðist ekki vita um nein mótmæli. Nú veit hann þó um nokkur, og það er sennilega hægt að láta hann heyra fleiri, ef hann óskar eftir því. Og þar sem hann sagði í ræðu sinni, að hann sæi ekki, að það væri gengið fram hjá neinum aðilum, þá vil ég mótmæla því alger-

lega. Það er algerlega gengið fram hjá neytendunum í þessu frv. Ég skal ekki segja um það, hvort hann telur þess nokkra þörf að láta sjónarmið neytendanna í sambandi við þetta mál nokkru ráða, en ég tel þess þörf, og einmitt fyrir það, að þetta sjónarmið hefur ekki komið fram, tel ég rétt, að frv. sé látið biðja og sú rökstudda dagskrá, sem við lögðum fram, hv. 3. landsk. (HV) og ég, fái samþykki og málið verði geymt til næsta hausts.

Í sambandi við það, sem hv. frsm. meiri hl. landbn. minntist á, að það yrði ekki mikil breyting á þessum málum, nema þá í orði, að Grænmetisverzlun ríkisins hétí hér eftir Grænmetisverzlun landbúnaðarins, virðist mér það svolítið meira, því að þessu fylgir heimild til þess að selja allar eignir grænmetisverzlunarinnar í hendur þessarar nýju stofnunar, og ég hef bent á það áður, að hún er ekki eign neins sérstaks og enginn veit, hver verður hennar eigandi, ef þetta frv. yrði samþ. eins og það er, hvorki ríkið, einstaklingar né nefndir. Sennilega yrði hægt að sjá einhvern veginn fyrir því seinna. En það er í sambandi við þetta atriði, sem ég legg sérstaka áherzlu á, að þetta einkasöluumboð, sem ríkið hefur haft, sé ekki afhent í hendur einstaklinga, og það ættu framsóknarmenn að sjá, að einmitt með því er brotið niður eitt af þeirra stefnumálum.

Segjum, að innflutningur á kartöflum og grænmeti yrði afhentur einhverjum heildsala hér í Rvík. Ég er ekkert viss um, að framsóknarmenn yrðu þá svo mjög ungæðir yfir þeim framgangi mála, sem þeir óska eftir nú. Grænmetisverzlun ríkisins hefur samkv. gildandi lögum ein allan innflutning og heildsölu á erlendum kartöflum og nýju grænmeti. Einhverjum verður að afhenda þetta, einhverjum einstaklingum eða einhverri nefnd eða einhverju félagi. En við mótmælum því, að þetta einkaumboð sé afhent, að ríkið afhendi það nokkrum. Við álitum, að það sé bein árás á það fyrirkomulag, sem undanfarið hefur verið í gildi og vinstri flokkar yfirleitt hafa fylgt.

Grænmetisverzluninni ber skylda til þess að hafa einhverjar birgðir á hverju ári í landinu af kartöflum. Ef til vill má gagnrýna það, að það hafi stundum verið meira af kartöflum en hefði þurft í landinu, en það verður alltaf að gera ráð fyrir skakkaföllum, og eins og undanfarin ár hafa verið, þá hafa komið toppár, þar sem kartöfluræktin hefur orðið geysilega mikil og óvenjuleg, og svo hefur komið niður í lögðina næsta ár, en af þessu verður að taka eitthvert meðaltal, svo að það má búast við því, að það verði aldrei hægt að synda fyrir það, að það séu ekki einhverjar misfellur eða einhver mismunur í þessum málum.

Það, sem ég hef bent hér á, er til áréttingar ýmsu því, sem ég minntist á hér á föstudaginn, og ég tel mig hafa leiðrétt ýmis atriði í ræðu hv. frsm. meiri hl. landbn., því að hann fór þar að sumu leyti ekki rétt með, en sniðgekk sum atriðin. Og nú vil ég óska þess á þessum fundi, að hann svari þessum fyrirspurnum, sem ég hef lagt fyrir hann í þessu efni, og þá fyrst og fremst: Getur hann orðið sér úti nú

um upplýsingar um verðið á þessu grundvallarriti fyrir þessu frv.: Álit um matjurtaræktina og drögum að tillögum um skipan matjurtasölnunar? Hvað kostaði þetta rit? Er það leyndardómur fyrir alpm., eða er ekki hægt að fá að vita það? Séu ekki gefnar upp neinar tölur hér, þá tel ég, að það, sem ég hef sagt hér, megi álitast rétt, að það hafi kostað 100 þús. kr., ritlaunin og útgáfukostnaður hafi verið 100 þús. kr. En hitt hef ég tekið fram áður, að hafa skal það, er sannara reynist, ef hæstv. landbrh. eða fulltrúar hans hér geta komið fram með aðrar tölur.

Ég legg svo áherzlu á það enn, að hv. d. fallist á rökst. dagskrá okkar hv. 3. landsk. þm. (HV) að vísa málinu frá, þar sem það sé ekki nógu rækilega undirbúið, og taki svo fyrir næsta mál á dagskrá.

Ásgeir Bjarnason: Herra forseti. Því miður get ég nú ekki gefið hv. 6. þm. Reykv. (GMM) upp, hvað álitagerð Jóhannesar muni hafa kostað mikið, en væntanlega vinnst tími til þess, áður en málið fer út úr þessari hv. d., og ég vona, að hann sætti sig við það. Ég gerði ráð fyrir að hæstv. landbrh. yrði viðstaddur þessa umr. og gæti gefið nánari upplýsingar um þetta. En hitt held ég að ég geti fullyrt við hv. 6. þm. Reykv., að það hafi aldrei verið greiddar neinar 100 þús. kr. fyrir þessa álitagerð, og hvaðan það er komið, veit ég ekki. Annars virðist nú svo margt vera komið úr annarlegum herbúðum, sem hv. þm. fer með, að það er varla um það ræðandi.

En það merkilega er, að fyrir hv. Alþ. liggja ekki ein einustu mótmæli gegn þessu frv. síðan það kom í Alþ. Það hefur hvað eftir annað, síðan ég kom í þingið, og það eru ekki mörg ár síðan, verið mótmælt frumvörpum, sem lögð hafa verið fram hér í hv. Alþ., og þá hafa mótmælin legið frammi í lestrar- og stofnunni. Ef hv. 6. þm. Reykv. veit um það, þá ætla ég að biðja hann að benda mér á það. En annarra mótmæla hygg ég að Alþ. þurfi ekki sérstaklega að vera að taka tillit til, ef þeir hinir sömu aðilar hafa ekki það mikið framtak í sér, að þeir geti komið þeim hingað inn fyrir veggina. Og það merkilega er, að í öllum þessum mótmælum, sem hv. þm. las hér upp, skín í gegn, að menn óski eftir breytingum á fyrirkomulagi um garðávaxtasölu í landinu. Það er það undarlega, sem skín alls staðar í gegn. Svo vil ég benda á það, að þessi mótmæli, sem hv. þm. las upp, eru mótmæli gegn frv. eins og það var lagt upphaflega fyrir hv. Alþ., en síðan er meiri hl. landbn. búinn að gerbreypa frv. og einmitt búinn að breyta frv. í þá átt, sem miðar að óskum þessara aðila, sem upphaflega sendu mótmælin. Það er eftirtektarvert. Þess vegna er þýðingarlaust hér að vera að staglast á því, að það séu mótmæli gegn málinu eins og það liggur nú fyrir, því að ég er sannfærður um það, að fyrir þessum brtt. ásamt frv. eins og það verður, ef okkar brtt.

verða samþ., er meirihlutafylgi á meðal framleiðenda og umboðsmanna Grænmetisverzlunar ríkisins og sennilega meðal neytenda líka.

Ég vil biðja hv. 6. þm. Reykv. að benda mér á, hvort mikil óánægja ríki í kjöt- og mjólkursölumálum hér á landi, og ég vil benda honum á það, að einmitt framleiðsluráð landbúnaðarins hefur yfirumsjón með allri framleiðslu landbúnaðarins, mjólk og kjöti, og mér er ekki kunnugt um, að hjá neytendum ríki nein óánægja í þeim efnum. Þess vegna tel ég, að það sé ástæðulaust og algerlega tilhæfulaust að vera nú að minnst á það, að framleiðsluráðið muni halda þannig á málefnum, eftir að það fær þessi mál í sínar hendur, að það muni verða á þann veg, að neytendur í landinu verði óánægðir með það. Ég get betur trúað hinu, að það yrði til happa fyrir neytendur, því að framleiðsluráðinu og Stéttarsambandi bænda er það vel ljóst, að fyrsta skilyrði til þess, að afurðirnar geti selzt, er það, að neytendur séu ánægðir með þær, og ef ekki er hægt að framfylgja þessum boðorðum, þá getur aldrei orðið um góða sölumöguleika að ræða. En ár frá ári hefur bæði mjólk, smjör og kjöt selzt innanlands, öll framleiðslan og þótt meira hefði verið, og virðist ríkja mikil ánægja með þetta. Og ég er sannfærður um það, að hið sama mundi gilda, þegar framleiðsluráð landbúnaðarins fengi þessi málefni í sínar hendur. En það er dálítið merkilegt, að hv. 6. þm. Reykv. og hans flokkur, kommúnistar, hefur mjög haft á oddinum, að það ætti að fyrirbyggja okur í landinu, en ég vil benda á það, að einmitt í þessu frv. felst eitt ákvæði, sem fyrirbyggir okur í landinu. Það hefur tíðkast með garðávexti, að framleiðendur hafa komið hingað í bæinn með garðávextina og einstaka heildsalar eða smásalar hafa keypt þá, — ja, við skulum segja kg af rófunum fyrir 75 aura og selt það út á 3 kr. Þetta er það, sem hv. 6. þm. Reykv. og hans flokkur og þeir, sem mótmæla þessu frv., vilja vernda áfram. Þetta er þeirra innlegg í málið.

Þá minntist hv. þm. á, að það væri óánægja með þessa sölunefnd og þessar félagsmyndanir, sem ættu að eiga sér stað. En ég vil undirstrika það, ef hv. þm. er ekki farinn að skilja það enn þá, að þetta er algerlega búið að strika út úr frv. Þetta er strikað út með þeim brtt., sem meiri hl. n. leggur til við frv., og þess vegna er tóm mál að vera að tala um það. Og ég er sannfærður um það, ef brtt. væru sendar nú til umsagnar umboðsmanna Grænmetisverzlunar ríkisins og annarra, að þá mundu svörin verða önnur en þau, sem hv. þm. hefur lesið hér upp nú í dag.

En ég vil undirstrika það, sem ég sagði í upphafi, þegar ég hafði framsögu fyrir þessum brtt., að þetta frv. miðar að því að tryggja framleiðendum garðávaxta sömu ákvæði í lögum og gilda um aðra framleiðslu í þessu landi, og ég vil undirstrika það, að ef ekki er hægt að styrkja og styðja þessa framleiðendur eins og aðra framleiðendur, er voðinn vís, því að okkar atvinnulífi er þannig háttað nú, að ef ekki er hægt að hlúa að þeim, sem stunda

grunnatvinnuvegi þjóðarinnar, hvort það er heldur mjólkursala, kjötfraðleiðsla eða garðyrkja, þá má búast við, að fólkið fari í hrönnun frá þessum atvinnuvegum til annarra, sem virðast vera arðsamari nú í bili. Þess vegna sé ég ekki, að það sé gengið of langt til móts við garðyrkjubændur, þó að þetta frv. verði samþ. Og þegar hv. 6. þm. Reykv. er að tala um það, að þessu frv. sé stefnt gegn framsóknarmönnum, þá vil ég benda honum á það, að meiri hluti á fundum Stéttarsambands bænda er framsóknarmenn, og þar hefur verið óskað eftir breytingum á þessum málum. Þar eru einnig sósíalistar, og ég hef ekki orðið var við, að það hafi gætt neinna sérskoðana hjá þeim, heldur hafa allir bændur, hvar í flokki sem þeir hafa staðið og komið þarna saman, verið sammála um, að sala garðávaxta þyrfti breytinga við, og þess vegna óskað eftir þeim um fleiri ára skeið, án þess að það hafi nokkur hlutur verið gerður til þess að koma móts við þá. Þetta er fyrsta frv., sem miðar að því að ganga á móts við óskir þessara manna, og þess vegna vil ég skora á hv. alþm. að verða við óskum þeirra og samþ. brtt. ásamt frv. eins og það liggur nú fyrir.

Gylfi Þ. Gíslason: Herra forseti. Síðan Framsfl. hóf stjórnarsamstarf við Sjálfstfl., hefur hann smám saman verið að brjóta niður þá löggjöf, sem hann setti, meðan hann hafði samstarf við Alþfl. á sínum tíma eða á árunum 1934—38. Hver löggjöfin á fætur annarri, sem þá var sett og horfði til hinna mestu þjóðþrifa, hefur verið afnumin, eftir að Framsókn tók upp hinn nýja sið í samstarfi sínu við Sjálfstfl.

Í þessu frv. er fólgið enn eitt dæmi um þau spor, sem Framsókn er að stíga aftur á bak nú hin síðari ár. Í þessu frv., eins og það nú liggur fyrir að meðöldum brtt. meiri hl. landbn., eru ýmis atriði, sem ég hefði kosið að ræða alveg sérstaklega við hæstv. landbrh. og gera fyrirspurnir til hans um. Ég skal aðeins geta eins, sem sýnir, að ekki er ástæðulaust að beina til hans nokkrum orðum í þessu sambandi. Í brtt. meiri hl. landbn. stendur, að undir starfssvið framleiðsluráðs skuli frá næstu ársbyrjun falla öll sú starfsemi, sem Grænmetisverzlun ríkisins hafi nú með höndum varðandi ræktun og sölu íslenskra matjurta, en í lögum um verzlun með kartöflum, nr. 31 frá 1943, segir, með leyfi hæstv. forseta, að hlutverk Grænmetisverzlunar ríkisins sé að annast innflutning og verzlun með kartöflum og annað grænmeti samkvæmt því, sem lög þessi ákveða, og að engum öðrum en grænmetisverzluninni sé heimilt að flytja til landsins kartöflur og annað nýtt grænmeti. Grænmetisverzluninni er þarna fengin fyrir hönd ríkisvaldsins einkasala á kartöflum og öðru grænmeti. Í brtt. n. segir nú, að þetta starfssvið skuli falla undir framleiðsluráð, sem skuli stofna verzlun, sem heita skuli Grænmetisverzlun landbúnaðarins, til þess að fara með þessi störf, m. ö. o. til að hafa með höndum einkainnflutning á kartöflum og öðru græn-

meti. En í annarri brtt. n. segir, að ríkisstj. eða landbrn. skuli hafa einkarétt til að flytja til landsins kartöflur og nýtt grænmeti. Ég sé ekki, hvernig þetta tvennt getur samrýmt. Ég sé ekki, hvernig þessar tvær brtt. geta staðizt. Nú hefur m. a. s. formaður landbn. og frsm. meiri hl. sagt og lagt á það sérstaka áherzlu, að eftir sem áður muni ríkisvaldið hafa einkaleyfi á innflutningi kartafla og annars grænmetis. Nú er mér því spurn: Hvernig er meiningin að framkvæma þetta? Ætlar ríkisstj. sér að hafa áfram einkasöluna með höndum og annast sjálf innflutning kartaflanna og grænmetisins, eins og síðari brtt. nefndarinnar segir, eða er það meiningin, að ríkisstj. ætli að afsala sér þessum einkainnflutningsrétti sínum til þessarar Grænmetisverzlunar landbúnaðarins, sem á að heyra undir framleiðsluráðið, sem auðvitað er alls ekki ríkisstofnun og ekki einu sinni opinber stofnun? Þetta þarf að liggja algerlega ljóst fyrir. En þetta getur ekki legið ljóst fyrir nema hæstv. landbrh. fái til þess að segja alveg skýrt til um það, hvernig hann ætli sér að framkvæma þessi lög. Það er um þetta og margt fleira, sem mig hefði langað til þess að ræða við hæstv. landbrh., sem hefur ekki verið við þessa umræðu enn sem komið er. Ég vil því mjög mælast til þess við hæstv. forseta, að hann frestaði þessari umr. þangað til hæstv. landbrh. getur verið hér viðstaddur, til þess að þingmönnum gefist kostur á að ræða þetta mjög svo mikilvæga mál Framsfl. við hann, og vil vænta þess, að hæstv. forseti geti orðið við þessari ósk.

Umr. frestað, en frv. var ekki á dagskrá tekid framár.

46. Kirkjuítök.

Á 88. fundi í Nd., 9. maí, var útbýtt:

Frv. til l. um kirkjuítök og sölu þeirra [201. mál] (þmfrv., A. 783).

Frv. var aldrei tekið á dagskrá.

47. Tunnusmiði.

Á 88. fundi í Nd., 9. maí, var útbýtt:

Frv. til l. um breyt. á l. nr. 33 23. apríl 1946, um tunnusmiði [202. mál] (þmfrv., A. 784).

Frv. var aldrei tekið á dagskrá.

48. Vistheimili fyrir stúlkur.

Á 2. fundi í Sp., 12. okt., var útbýtt frá Ed.:
Frv. til l. um vistheimili fyrir stúlkur [14. máll] (þmfrv., A. 14).

Á 4. fundi í Ed., 14. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Með frv. því á þskj. 14, sem hér er til umr., er sú kvöð lögð á ríkissjóðinn, ef að l. verður, að leggja þegar fram nægilegt fé til að reisa og reka vistheimili fyrir stúlkur, sem eru á glapstígum, eða leggja til á annan hátt hentugt húsnæði til þessarar starfsemi. Jafnframt er ríkissjóði heimilað að starfrækja vinnuheimili fyrir öryrkja og gamalmenn í sambandi við vistheimili stúlkanna, ef húsrúm og aðrar ástæður leyfa.

Áður en ég ræði hinar einstöku greinar frv., vil ég leyfa mér að fara nokkrum orðum um þá nauðsyn, sem óhjákvæmilega hlýtur að knýja fram byggingu og rekstur slíks heimilis, ef fyrirbyggja skal þá hættu, sem því er samfara fyrir þjóðfélagið í heild að láta þessi mál afskiptalaus eða skjóta raunhæfum aðgerðum á frest um óákveðinn tíma.

Eins og kunnugt er, samþ. Alp. árið 1947 allmikinn lagabálk um vernd barna og unglunga, en í 37. gr. þeirra l. er svo fyrir mælt, að koma skuli upp tveimur heimilum fyrir unglunga, sem lent hafa á glapstígum, öðru fyrir drengi, en hinu fyrir stúlkur, þegar fé er til þess veitt á fjárl. Eftir að þessi l. voru samþ., var húsameistara ríkisins falið að athuga, hvað slík heimili mundu kosta, ef byggja ætti upp öll hús frá grunni. Mun hann þá hafa gert bráðabirgðauppdrætti að heimilunum, sem ég hef síðar fengið tækifæri til þess að athuga, og áætlaði, að hvort um sig mundi kosta um 5 millj. kr., og var þá miðað við heimili, sem tækju um 30 vistmenn. Mér er samt ekki fullkomlega ljóst á þessu stigi, hvort hér hefur verið gert ráð fyrir öllu því, sem með þarf í slíku heimili, eða fyrir hve marga menn aðra en vistmennina hvort heimili var ætlað, sem kemur til af því, að það hefur ekki verið ákveðið enn að nota þá uppdrætti, sem hér lágu fyrir, einmitt vegna þess, hversu mikið fé þyrfti til að koma slíku heimili upp. Hins vegar voru árið 1952 veittar 150 þús. kr. til rekstrar slíks heimilis og aðrar 150 þús. kr. til byggingar. Má geta nærri, að með þeim upphæðum varð ekki komizt langt í því að leysa þann vanda, sem hér var á höndum, eða með að uppfylla fyrirmæli l. Þetta sama ár skipaði svo þáverandi menntmrh. mig sem formann í þriggja manna framkvæmdanefnd til þess að koma upp heimili fyrir afvegaleidda unglunga, og fékk n. til umráða fyrrnefnda upphæð, alls 300 þús. kr. Í samráði við barnaverndarráð og barnaverndarnefndir var ákveðið að hefjast handa um byggingu á heimili fyrir drengi, sem þá þótti svo aðkallandi, að ógerlegt þótti að láta það dragast öllu lengur að gera jákvæðar

aðgerðir í málinu. Það var þá m. a. vitað, að ákveðinn hópur drengja stundaði gripdeildir og dró með sér enn yngri drengi, jafnvel hrein börn að vizku og aldri, til þess að kenna þeim, auk þess sem þeir öllu skemmdum, sem námu tugþúsundum. Var á engan hátt unnt að loka augunum fyrir þessu ástandi og gera róttæka tilraun til úrbóta. Ríkisstj. og Alp. hafa síðan sýnt þessum málum mikinn skilning og látið í té á þessu tímabili 1.6 millj. kr. til heimilisins, en þrátt fyrir það er langt frá því, að drengjaheimilið sé komið í það horf, sem það verður að komast í, ef nokkur möguleiki á að vera á því að reka heimilið með sæmilegum árangri.

Til þess að hv. þm. geti fengið nokkurn veginn glögga mynd af því, sem þar er eftir að gera og ekki er unnt að fresta nema mjög takmarkaðan tíma, þykir mér rétt að lesa hér upp, með leyfi hæstv. forseta, afrit af bréfi, er framkvæmdanefndin sendi hæstv. menntmrh. 16. f. m. vegna undirbúnings fjárl., svo að ljóst lægi fyrir, hver þörfin væri fyrir framlag á næsta ári, en kafla bréfsins hljóðar svo:

„Eins og nú standa sakir, eru herbergi til í Breiðuvík fyrir 15 vistdrengi, ef gert er ráð fyrir, að þrír drengir búi í hverju herbergi. Þar eru enn fremur 2 lítil herbergi fyrir kennara, 3 herbergi fyrir bústjóra og 3 lítil herbergi fyrir þjónustufólk. Nú hefur reynslan sýnt, að óhjákvæmilegt er að hafa a. m. k. 2 kennara, ef taka á 15 drengi á heimilið, og eru þá engin herbergi fyrir hinn nýja kennara að dvelja í, nema því aðeins að taka eitt herbergið, sem drengirnir hafa, handa kennaranum, og fækka drengjunum niður í 10, sem er algerlega óviðunandi. Auk þess er aðeins ein borðstofa sameiginleg fyrir heimilið og enginn staður annar, þar sem drengirnir eða heimilisfólkið getur safnast saman til þess að dvelja í. Skólastofan er raunverulega allt of lítil fyrir 15 drengi, og engin smíðastofa er til, er hægt sé að kenna í. Það er alveg óhjákvæmilegt að byggja á næsta ári bústað fyrir kennara ásamt smíðastofu, svo að hægt sé að starfrækja heimilið með 15 drengjum sem lágmark. Eigi hins vegar að útbúa heimili fyrir 30 drengi, eins og hugsað var í upphafi, þarf að tvöfalda húskostinn á staðnum, og mun það ekki kosta minna en 1½ millj. kr. Til þess að geta starfrækt heimilið í framtíðinni og draga úr rekstrarhalla, þarf að auka stórkostlega búið, byggja peningshús og brjóta landið, og er áætlan um fjárfestingu á næstu ári byggð á því, að hluti af þessu verði framkvæmdur nú þegar. Þá er óhjákvæmilegt í framtíðinni að bæta aðstöðu til útgerðar á staðnum, og er erfitt að segja um, hve mikið fé þarf í allar þessar framkvæmdir, fyrr en fyrir liggur heildarskipulag, áætlanir og teikningar hér að lútandi, en telja má, að fyrir minna en 4–5 millj. kr. verði þessar framkvæmdir ekki allar gerðar.

Hvað snertir kostnaðaráætlun fyrir rekstur og byggingar fyrir vistheimili fyrir telpur, þá fer það sjálfsagt eftir því, hvort byggja á stofnun upp að öllu leyti frá grunni eða hvort not-

azt verður við byggingu, sem þegar væri til, svo sem eitthvað af skólum landsins. Mundi þá sú stofnun komast af með um 500 þús. kr. á næsta ári, en að öðrum kosti má gera ráð fyrir, að stofnunin þyrfti 6—8 millj. kr. til þess að byggja upp allar nauðsynlegar byggingar, er rúmað gætu 30—40 stúlkur með tilsvarendi starfsliði.“

Þessar upplýsingar voru sendar til hæstv. menntmrh., sem hann mun hafa einnig sent til hæstv. fjmrh., en niðurstaðan er þó samt sem áður sú samkvæmt fjárlagafrv., sem fyrir liggur, að aðeins hafa verið teknar upp 150 þús. kr. til rekstrar, þrátt fyrir það þótt sýnt hafi verið, að áætlunin um að reka heimilið eins og það er nú nemur ekki minna en 300 þús., og aðeins 400 þús. kr. til fjárfestingar, þó að hefði þurft þá upphæð, sem ég þegar hef greint, svo að það er sýnilegt, að ekkert af því fé, sem tekið er inn á fjárl. nú, getur farið til þess að fullnægja ákvæðum l. frá 1947 um byggingu eða rekstur stúlknaheimilis.

Mér þykir rétt í sambandi við þetta mál að upplýsa, að síðan drengjaheimilið í Breiðuvík tók til starfa, þótt í svo smáum stíl sé sem ég hef lýst, hefur dregið stórkostlega, sem betur fer, úr afbrotum drengja á þessu tímabili, sem kemur m. a. til af því, að þegar þeir vita, að til er staður, þar sem hægt er að senda þá á, virðist sem þeir hugsi sig frekar um að fremja ekki afbrotin eins og ef ekkert heimili er til þess að taka við þeim.

Af þessu, sem ég þegar hef sagt, er ljóst, að sú upphæð, sem hæstv. fjmrh. hefur ætlað til þessarar starfsemi á næsta ári, þ. e. 150 þús. kr. til rekstrar og 400 þús. kr. til fjárfestingar, er engan veginn nægileg til þess að fullnægja þörfinni um rekstur og fjárfestingu fyrir drengjaheimilið, hvað þá heldur fyrir bæði heimilin. Verður því að verða hér allmikil hækkun á framlaginu, þótt frv. það, sem hér um ræðir, verði ekki samþ. Þetta sýnir þá einnig, að engir möguleikar eru fyrir hendi að koma upp eða starfrækja heimili fyrir stúlkur með því einu fé, sem lagt er til í fjárlfrv. að veitt verði til þessara mála.

Þegar ég á annað borð hafði tekið að mér fyrir beiðni hæstv. ríkisstj. að hafa forustu um uppbyggingu þessara mála, neyddist ég að sjálfsgöðu til þess að kynna mér ástand þeirra miklu meir en annars. Ég þurfti ekki nema að skyggjast örlítið inn í veruleikann til þess að fullvissa mig um af eigin sjón og heyrn, hversu aðkallandi það er að koma upp vistheimili fyrir stúlkur, og ég hygg, að ef mér hefðu verið þau sannindi ljós, þegar hafizt var handa um að byrja á drengjaheimilinu, þá hefði ég beitt mér meira fyrir því en ég gerði, að heimilið fyrir stúlkur yrði látið ganga fyrir. Svo ríka tel ég þörfina fyrir þessa stofnun. Við að fletta nokkrum blöðum í bók lögreglunnar í Reykjavík komst ég að raun um, að ekki færri en 92 stúlkur á aldrinum 12—22 ára hafa verið á villigötum, og þær hafa allar byrjað þetta líf á aldrinum 12—14 ára. Skýrslurnar sýna einnig, að eftir því sem þær eltust, eftir því urðu þær sólgnari í að draga með sér út á þessa sömu

braut börnin, sem enn voru aðeins 12 ára að aldri og vissu raunverulega ekki fyrir en of seint, í hvaða voða þau höfðu verið gínt. Ég ætla mér ekki að lýsa hér öllum þeim harmleik, sem fram kemur í réttarhöldunum yfir þessum óhamingjusömu börnum og aðstandendum þeirra, en hann hefur sannfært mig um, svo að ekki verður um villzt, að hér er um svo stórkostlegt þjóðarþörf að ræða, að það væri mikill misskilningur að horfa í nauðsynlegt framlag til þess að bæta úr því.

Mér þætti ekki óeðlilegt, að einhver hv. þm. spyrði, hvort yfirleitt sé unnt að bæta úr þessum málum með því að koma upp og starfrækja vistheimili fyrir stúlkur, sem á annað borð eru komnar inn á þessa braut, hvort ekki sé hér um að ræða glataða möguleika fyrir þessa unglinga til þess að lifa lífinu á sama hátt og annað fólk og hvort öll þessi fyrirhöfn og allt þetta umstang sé ekki unnið fyrir gíg. Ekki einasta vegna þess, að ég gat búizt við slíkum spurningum, heldur og vegna þess, að ég hef margsinnis spurt mig sjálfan að þessu sama, hef ég gert mér allmikið far um að kynna árangri annarra þjóða af sams konar starfsemi, og m. a. notaði ég allar mínar fristundir í sumar, er ég var á Norðurlandaráðstefnunni í Noregi, til þess að kynna mér málið þar í landi og árangur þann, sem þar hefur fengizt. Þá hef ég einnig kynnt mér þetta bæði í Englandi og Danmörku, og í öllum þessum löndum hefur náðst mikill árangur, en mestur þó þar, sem skilningurinn á mannlegu eðli og kjörum unglinganna hefur verið mestur og þar sem unglingarnir jafnframt hafa mætt mestum kærleika og mestri umönnun. Hafa þau heimili, þar sem slíkur andi hefur ríkt, ekki einasta getað gert stúlkur þessar svo að segja undan-tekningarlaust að þrýðilegustu borgurum, sem mjög eru eftirsóttir síðar til margvíslegra starfa fyrir þjóðfélagið og sumra allabyrgðarmikilla starfa, heldur hefur þeim einnig tekizt að tengja hugi þeirra svo við þessar stofnanir, að þær hafa talið það mesta lán sitt að hafa komizt þangað á réttu augnabliki lífsins og gleyma aldrei þeirri kjölfestu, sem þær fengu þar og reyndist þeim síðar happadhrjúg í lífsbaráttunni. — Læt ég þessi orð mín nægja almennt um málið, en skal hins vegar ræða nokkuð hinar einstöku greinar frv.

1. gr. frv. mælir svo fyrir um, að þegar skuli hefja undirbúning að stofnun og rekstri vistheimilis fyrir stúlkur samkvæmt lögum um vernd barna og unglinga frá 1947 og ríkissjóði sé skylt að leggja fram nauðsynlegt fé í sambandi við stofnun og rekstur heimilisins. Einmitt vegna þessa fyrirvara, sem er í lögnum frá 1947, að þetta skuli gert, þegar fé er til þess veitt á fjárlögum, er óhjákvæmilegt að fá þetta ákvæði þegar lögfest, ef bæta á úr því ástandi, sem nú ríkir og ég hef þegar lýst. — Þá er einnig í 1. gr. vísað til ákvæða 2. málsg. 37. gr. l. frá 1947, en sú málsg. kveður á um það, hvaða aðilar aðrir skuli einnig bera kostnað af rekstri slíkra heimila, og er ekki ástæða til að raska því með nýjum ákvæðum.

Þessi 1. gr. frv. er að efni til þannig, að þó að

hinar aðrar gr. þess yrðu felldar, en hún ein samþykkt, þá yrði samt sem áður höfuðtilgangi frv. náð, þ. e., að þegar skyldi hafizt handa um að koma heimilinu upp og starfrækja það. En einmitt vegna þess, hversu stórar fjárfúlgur ríkissjóður yrði þá að leggja fram á skómmum tíma til þess að fullnægja fyrir-mælum greinarrinnar, og eins vegna hins, að nauðsynlegt er að koma þessum málum í framkvæmd hið allra skjótasta, hefur mér þótt rétt að ákveða í 2. gr. frv., að ríkisstj. skuli leita samkomulags við viðkomandi aðila um að taka fyrir vinnuheimili ákveðinn héraðsskóla, sem ekki eru líkindi til að verði starfræktur í framtíðinni sem skóli. Hefur skóli þessi mikið og gott húsnæði og er fyrir margra hluta sakir vel til þess fallinn að starfrækja þar slíkt heimili, þar er nægur jarðhiti, sundlaug, kennslustofur, borðstofur og eldhús og heimavistar-skilyrði ágæt. Samgöngur við skólann eru ágætar, bæði frá sjó og landi, og þó er hann allmikið úr alfaraleið. Allt mælir þetta með því, að þessi staður sé tekinn fyrir slíka starfsemi, þegar sýnilegt er, að aðsókn að skólanum hefur minnkað það mikið, að engin líkindi eru til, að hann verði framvegis starfræktur sem slíkur. Í greininni er einnig ákvæði, sem heimilar eignarnám á þeim hluta eignanna, sem ríkissjóður er ekki þegar eigandi að, ef ekki skyldu takast samningar um afhendingu skólans. Þá er einnig í þeirri gr. ákvæði um það, að héraði sé gefinn kostur á því að starfrækja ellí- og örorkuheimili í stofnuninni, eftir því sem húsnæði og aðrar aðstæður leyfa, en því er þetta ákvæði sett inn, að það er eitt af vanda-málum sveitanna að hafa ekki yfir að ráða slíkum heimilum og verða því oft að senda þessa aðila til bæjanna, þar sem þeim er engan veginn betur borgið, nema siður sé, enda oftast miklu kostnaðarsamara. Hins vegar væri ekki nægilegt húsrúm einnig fyrir slíka starfsemi í þeim húsakynnum, sem fyrir eru í skólanum.

Eitt af því allra nauðsynlegasta í sambandi við rekstur heimila fyrir afvegaleidda unglínga er að hafa nægileg verkefni fyrir þá og þá helzt verkefni, sem henta einnig sem þáttur í uppeldi þeirra. Á heimili stúlkunnar kemur þá frekast til greina allt, sem lýtur að húsverkum og hústjórn. Rekstur ellí- og örorkuheimilis í sambandi við stofnunina er því tilvalið verkefni fyrir stúlkurnar. Auk þess sem það mundi skapa margvislegri störf fyrir telpurnar, þá mundi það jafnframt brjóta þann brodd, sem þeim kynni að finnast að fælist í því að vera vistaðar á heimili, þegar vitað er, að verkefnið er annað og meira en einungis að einangra þær frá þeim stöðum, sem sýnilegt er að þær hafa ekki haft gæfu af að vera á. Og því er það, að í 3. gr. er tekið upp ákvæði, sem heimilar ríkissjóði að starfrækja slíka stofnun í sambandi við vistheimilið, ef héraðið sjálft óskar ekki eftir að gera það.

Mér þykir rétt að benda á, að þessi starfsemi öll, sem er hér ætlað til að komið verði á fót, er sannarlega engu ómerkari eða minna virði fyrir þjóðfélagið en hin almenna kennsla í héraði.

Alþt. 1954. C. (74. löggjafarþing).

aðsskólum og því engu minni sómi fyrir viðkomandi hérað að veita henni móttöku og sýna henni fulla samúð.

Í 4. gr. frv. er ákvæði um það, að vinnuheimili, sem ríkissjóður kynni að vilja reka samkvæmt 3. gr., skuli eiga allan sama rétt til fjárhagslegrar aðstoðar úr erfðafjárskjóði og aðrir þeir aðilar, sem um ræðir í 2. gr. þeirra laga. En þau lög voru sett hér á Alþ. 1952 og þar gert ráð fyrir, að erfðafjárskatturinn rynni allur í sérstakan sjóð, en í 2. gr. þeirra 1. segr, með leyfi hæstv. forseta: „Því fé, sem rennur í erfðafjárskjóð samkvæmt 1. gr., skal varið til lána og styrkveitinga til þess að koma upp vinnuheimilum, vinnustofum og vinnutækjum fyrir öryrkja og gamalmenni, í því skyni að starfsgeta þeirra komi að sem fyllstum notum. Er heimilt að veita sveitarfélögum og öðrum félögum og einstökum mönnum lán úr styrktarsjóðum í þessu skyni, en þó fari samanlagðar upphæðir lána og styrkja eigi fram úr ⅓ stofn-kostnaðar vinnuheimilis, vinnustofu og vinnutækja.“ Mundi það að sjálfsögðu létta undir starfrækslu stofnunarinnar og sjálfsagt að gera hér engan mun á, þótt ríkissjóður sé rekstrar-aðili.

Ég vil svo að endingu aðeins taka þetta fram: Samkvæmt 1. gr. frv. veltur einungis á því, hvort hv. þingmenn telja þau rök, sem færð hafa verið fram fyrir þessu máli, nægilega sterk til þess, að ríkissjóður taki þegar á sig þá byrði, sem samþykkt hennar hefur í för með sér. Ég persónulega þykist þess fullviss, að þegar nefnd sú, sem fær málið til meðferðar, hefur kynnt sér ástandið í þessum málum á sama hátt og ég hef gert og aðrir þeir, sem aðstöðu hafa haft til þess, þá muni hún komast að raun um, að það verði ríkissjóði og þjóðinni enn dýrara á öllum sviðum að gera ekki neitt til úrbóta í málinu. Ég er því í raun og veru ekki hræddur um, að sá hluti frv. falli hér á hv. Alþ. Hvort hin önnur ákvæði frv. ná fram að ganga eða ekki, veltur eingöngu á því, hvort hv. þm. kjósa heldur að leggja byrðina af byggingu allra nýrra húsa á ríkissjóðinn eða nota byggingar, sem þegar eru fyrir hendi og sýnilegt er að ekki verða notaðar til þess, sem þær í upphafi voru ætlaðar til, beinlínis vegna breyttra aðstæðna í landinu. Hér reynir raunverulega aðeins á almennt fjármálalegt hyggjuvit hv. þm. í sambandi við breytt viðhorf í þjóðfélaginu, sem ávallt og ævinlega eru fyrir hendi. — Ég sé svo ekki ástæðu til að ræða þetta mál frekar á þessu stigi. Ég legg til, að að lokinni þessari umræðu verði frv. vísað til 2. umr. og hv. menntmn.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Ég vildi einungis taka fram, að hv. þm. Barð. hafði haft samband við mig um þetta mál, áður en frv. var flutt, og er ég honum mjög þakklátur fyrir framtak hans í þessu efni. Ef hann hefði ekki hafizt handa um þessa til-lögu, hefði ríkisstj. að sjálfsögðu ekki komizt hjá því að taka málið upp, svo aðkallandi sem það er orðið. En ég taldi einmitt eðlilegt, að hann, sem er í stjórnarnefnd drengjaheimilis-

ins í Breiðuvík og hefur manna mest kynnt sér þetta efni, hefði forustu um það hér á Alþingi. Ég kom litillega á þetta drengjaheimili í Breiðuvík í vor, og þó að ég ætti þess kost að dvelja þar mjög skamma stund og á óvenjulegum tíma sólarhrings, þá sannfærðist ég um, að þar er verið að gera mjög merkilegt og gott starf, og er viss um, að í rétta átt horfir. Eins er enginn efi á því, að það er aðkallandi að koma upp slíkri stofnun sem hv. þm. leggur til í þessu frv. Hitt er svo sjálfsagt, að einstök atriði frv. verði betur athuguð hér á Alþingi. Það þarf ekki að horfa fram hjá því, að það verður vafalaust deilumál, hvort eigi að taka þennan héraðsskóla í þessu skyni eða ekki. Ég hef ekki sjálfur tekið neina afstöðu til þess enn þá. Við, ég og hv. þm., höfum rætt það mál. En ef menn treysta sér ekki til þess að taka hann í þessu skyni, þá verður að gera tvennt, bæði að ákveða, til hvers þær miklu byggingar, sem þar eru, eigi að nota með skynsamlegu móti, og ákveða það í sameiningu af ríkisstj. og forráðamönnum skólans í héraði, og svo að finna annan stað, sem sé þá heppilegri til þeirrar starfrækslu, sem þetta frv. fjallar um. Ég tel, að það muni ekki sízt verða verkefni þeirrar n., sem frv. fær, að ráða fram úr þessu eftir athugun málsins og viðræður við alla þá aðila, sem hér eiga um að fjalla. En þetta vildi ég taka fram nú þegar, um leið og ég þakka hv. þm. fyrir bæði hans dugnað í sambandi við drengjaheimilið og að hafa hafizt handa um undirbúning þess máls, sem hann nú flytur.

Haraldur Guðmundsson: Herra forseti. Mér virðist þetta mál og frv., sem liggur hér fyrir á þskj. 14, vera hið athyglisverðasta í alla staði, og ég veit, að hv. flm. hefur lagt mikla vinnu í að athuga, hvaða ráðstafanir eru líklegar til að koma að beztu gagni til að leysa þann vanda, sem samkv. frv. er ætlað til að ríkisstj. fari nú að hefjast handa um að fást við.

Ég vil taka undir það, sem hæstv. dómsmrh. sagði hér í lok ræðu sinnar áðan, að það, hversu skjótan framgang eða hversu skjótra aðgerða má vænta í þessu efni, hlýtur að sjálfsögðu mjög að fara eftir því, hvort ákvæði 2. gr. frv. gætu komið til framkvæmda, þannig að það húsnæði, sem þar væri, Reykjaskólans í Hrútafirði, yrði leigt til þessarar starfsemi. Um það, hvort það er fært eða ekki, hef ég alls ekki myndað mér neina skoðun enn. En mér finnst sjálfsagt, að það sé tekið til athugunar, því að augljóst er, að einmitt kostnaðurinn við að byggja slíkt hæli sem hér um ræðir, ef það er reist frá grunni, hlýtur að tefja aðrar framkvæmdir.

En það nýmæli í frv., sem sérstaklega olli því, að ég kvaddi mér nú hljóðs, er ákvæði 3. gr. um, að heimilt skuli vera ríkisstjórninni að stofna og reka vinnuheimili fyrir öryrkja og gamalmenni í sambandi við vistheimilið. Mér finnst þessi hugmynd út af fyrir sig mjög athyglisverð, hvort hægt væri að koma því þannig fyrir, að þær stúlkur, sem gert er ráð fyrir að lögin taki til, gætu annazt venjuleg störf á slíku heimili, umgengjust þar þá aðallega

dvalargesti eins og öryrkja og gamalmenni. Þetta mál hefur tvær hliðar og þarf vel að athugast. Það hefur verið mikið um þetta mál rætt, en mér er ekki kunnugt um, að nokkurs staðar hafi þetta tvennt verið sameinað undir einu þaki, vistheimili fyrir hálfgerðar vandræðastúlkur og dvalarheimili fyrir gamalmenni og öryrkja, svo að hugmyndin er ný fyrir mig og að vissu leyti talsvert lokkandi, ef svo mætti segja, — fullkomlega athugandi, hvort þetta væri gerlegt. Og ég vil fullyrða það, að ef þetta þætti fært, þá er með því haldið inn á nýjar brautir, og tel ég sjálfsagt að athuga vel og vandlega frá báðum hliðum, hvort þessi leið er fær. Sé það svo, er hér um athyglisvert mál að ræða, sem vert er að gefa hinn allra fyllsta gaum.

Að því er snertir ákvæði 4. gr. um, að ríkissjóður skuli eiga rétt til fjárhagsaðstoðar úr erfðafjárjóði, ef slíkt hæli sem þar um ræðir yrði stofnað, þá er í sjálfu sér kannske óþarft að setja þetta ákvæði inn í frv., vegna þess að í raun og veru hefur ríkisstj. nú úrslitavald um að ákveða um lánveitingar í þessu efni. En það skaðar þá ekki, þó að þetta standi þarna. En í því sambandi þykir mér rétt að skýra frá því, að það er augljóst, að geta sjóðsins til slíkra fyrirtækja sem þessara er hverfandi lítil. Ég ætla, að af tekjum ársins 1953, erfðafé til erfðafjárjóðsins, hafi verið komnar til Tryggingastofnunarinnar eitthvað rösklega 300 þús. kr., en reikningsskilum fyrir árið 1953 er ekki að fullu lokið enn til sjóðsins. Mér þykir því ótrúlegt, að sjóðurinn hafi meira fé, þó að tekjur ársins 1954 séu reiknaðar með, heldur en eitt-hvað milli 800 þús. og 1 millj. kr. Og það liggur í augum uppi, að ef af því er tekið lánsframlag til svo stórra fyrirtækja sem hér um ræðir, sem reikna kannske í stofnkostnað 5—8 millj. kr., þá verður afar lítið eftir eða ekkert, sem gæti orðið til aðstoðar sveitarfélögum, sem vildu koma upp t. d. gamalmennahælum eða öryrkjavinnustofum í smærri stíl. Sjóðurinn er ekki svo mikils megnugur, að hann geti gert hvort tveggja að veita sveitar- og bæjarfélögum tiltölulega smá lán til ekki stórra aðgerða og jafnframt lagt mikið af sínu fé til stofnunar stórra og dýrra vistheimila, sem gera má ráð fyrir að hér sé um að ræða. — Þetta þótti mér rétt að benda á strax í upphafi, þannig að menn geri sér grein fyrir getu sjóðsins til stuðnings í þessu efni.

Flm. (Gísli Jónsson): Ég vil leyfa mér að þakka hæstv. dómsmrh. og hv. 4. þm. Reykv. fyrir undirtektirnar undir þetta frv. Það er rétt, sem hæstv. ráðh. sagði, að ég hef verið í fullu samráði við ríkisstj. um undirbúning málsins. Við höfum rætt þetta allýtarlega. Ég er honum einnig mjög þakklátur fyrir alla þá samúð, sem hann hefur sýnt þessu máli frá þeim tíma, er við byrjuðum að vinna saman að því.

Eins og ég tók fram áðan, þá er það út af fyrir sig ekkert keppikefli fyrir mig eða fyrir framkvæmdanefndina, hvort Reykjaskóli er tekinn undir þessa starfsemi eða ekki, að öðru

leyti en því, að það mundi flýta fyrir framkvæmdunum. Hitt er aðalatriðið, hvort 1. gr. frv. verður samþykkt og það atriði kemur til framkvæmda að koma heimilinu upp, með hvaða hætti sem það verður.

Ég skal í sambandi við þetta leyfa mér að benda á, að okkur hafa verið boðin ýmis húsa- kynni hér og þar á landinu, sem sjálfsagt væri hægt að reka slíka stofnun í til bráðabirgða, en ég teldi ekki heppilegt, að farin væri sú leið, og til þess að finna skjóta lausn á þessu máli hefur mér dottið í hug einmitt þessi leið, sem ég hygg að ætti að geta orðið samkomulag um, ef vilji væri fyrir hendi. Mér skilst, að það, sem aðallega hefur staðið í veginum fyrir því, að viðkomandi aðilar hafi viljað semja um þetta mál, sé andúðin á slíkri stofnun. Þeir hafa ekki viljað hafa slíka stofnun í sínu héraði. En slíkt er ákaflega mikill misskilningur. Bæði hefur það sýnt sig á þeim tíma, sem liðinn er síðan drengjaheimilið var sett upp í Rauðasands- hreppi, að þar hefur samúð með heimilinu vaxið, en ekki minnkað, auk þess sem þetta er þannig í öðrum löndum, þar sem ég hef komið, að þar eru þessi heimili innan um miklu þéttbýlli sveitir en hér um ræðir, og virðist ekki vera um neina árekstra að ræða. Og ég hygg, að ef menn færu að athuga það nákvæmlega, þá mundi sá þröskuldur raunverulega hverfa. Eins og ég gat um áðan, þá tel ég, að það sé engu minni sómi fyrir hvert hérað að veita viðtöku slíkrí stofnun sem hér um ræðir heldur en almennum héraðsskóla. En það, sem aðallega hvatti mig til þess að standa hér upp aftur, var sú fyrirspurn frá hv. 4. þm. Reykv., hvort hægt mundi vera yfirleitt að starfrækja saman tvö verkefni eins og elli- og örorkuheimili og stúlknaheimili og að þetta hafi hvergi verið gert, eins og hv. 4. þm. Reykv. réttilega gat um. Ég ræddi þetta atriði m. a. mjög mikið við heilsudirektörinn norska í sumar, og hann var mjög hrifinn af þessari hugmynd, sagði, eins og satt er, að það hefði ekki verið gert í Noregi. En það hefur þó verið gert annað þar, og það er að starfrækja í sambandi við svona stúlknaheimili, sem er staðsett fyrir utan Osló, barnaheimili, þar sem börn eru vistuð frá því er þau eru árgömul og allt að 12–14 ára. (*Gripid fram í: Smábörn?*) Smábörn, já, — smábarnaheimili. Hefur gefizt vel að hafa slíkt smábarnaheimili í sambandi við svona stúlknaheimili. Hví ætti þá ekki miklu frekar að gefast vel að hafa elli- og örorkuheimili í sambandi við það? En það er höfuðatriði í þessum málum, að það sé hægt að skapa næg verkefni fyrir þetta fólk, þegar það er komið á heimilin. Og ef um er að ræða, að komið er á svona heimili fyrir allt að 30 stúlkur með a. m. k. 20 öðru starfsfólki, þá er hér um 50 manns, og það verður að sjá slíkum hóp manna fyrir verkefni. Ég hygg því, að þegar málið er athugað gaumgæfilega, þá muni ekki verða neinum vandkvæðum bundið að sameina þetta tvennt.

Hvað snertir ummæli hv. þm. um erfðafjár- sjóðinn, þá er það sjóður, sem vex árlega, öruggar tekjur minnst 300 þús. kr. á ári, kannske upp í sex, og í framtíðinni hygg ég að þetta

verði ein af styrkustu stofnunum undir þessum rekstri. Þó að það sé enn þá veik stoð í dag þá er það einn af þeim sjóðum, sem fara ört vaxandi, og það er þá ástæða til að ræða um það á þeim tíma. — Ég sé svo ekki ástæðu til að ræða málið frekar.

ATKVGR.

Fr. v. s. til 2. umr. með 11 shlj. atkv. og til menntmn. með 11 shlj. atkv.

Á 14. fundi í Ed., 9. nóv., var frv. tekið til 2. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 15. fundi í Ed., 11. nóv., var frv. aftur tekið til 2. umr. (A. 14, n. 127).

Frsm. (Bernharð Stefánsson): Herra forseti. Hv. flm., þm. Barð., gerði ýtarlega grein fyrir efni þessa frv. við 1. umr. málsins, og sé ég ekki ástæðu til að endurtaka það. Menntmn., sem hefur haft málið til meðferðar, hefur rætt það á fleiri en einum fundi, einnig sendi hún frv. til fræðslumálastjóra, Aðalsteins Eiríkssonar námsstjóra og barnaverndarráðs Íslands til umsagnar, og bárust svör frá þeim.

Hv. flm. taldi við 1. umr. aðalatriði málsins felast í 1. gr. frv., sem fjallar um stofnun vistheimilis fyrir stúlkur. Og hann taldi það viðunandi afgreiðslu málsins, ef 1. gr. yrði samþykkt, þó að hinar greinarnar yrðu felldar niður. Þeir þrír aðilar, sem fengu frv. til umsagnar, mæla allir með stofnun vistheimilis fyrir stúlkur og að því leyti með frv. Menntmn. er þeim og algerlega sammála um þessa nauðsyn, og eins og nál. hennar á þskj. 127 ber með sér, mælir hún því einróma með frv. að því er snertir þetta höfuðatriði að dómi flm. Að vísu skal það játað, að e. t. v. hefði mátt ná því sama með því að afgreiða þetta mál með einfaldri áskorun til ríkisstj. og jafnvel verið eins heppilegt og að bera fram lagafrv. um það, og vík ég að því atriði síðar að gefnu tilefni. En þar sem n. var hv. flm. sammála um nauðsyn framkvæmda í þessu efni, þótti henni þó rétt að mæla með því, sem hv. flm. sjálfur taldi aðalatriði frv., sem sé 1. gr. þess.

Í 2. gr. frv. er ákvæði um það, að leita skuli samkomulags um að fá alþýðuskólann á Reykju- um í Hrótafirði afhentan fyrir vistheimilið og ef samkomulag næst ekki, þá að taka skólann eignarnámi. Og í 3. gr. er svo ákvæði um það, að setja megi vinnuheimili fyrir öryrkja og gamalmenni í samband við vistheimilið fyrir stúlkur.

Þessum atriðum er menntmn. ósammála og getur ekki mælt með þeim. Aðalatriðið fyrir henni er það, að hún telur alls ekki heppilegt og mjög varhugavert að ætla að reka í sameiningu vistheimili fyrir stúlkur, sem lent hafa á glapstígum, og elli- og örorkuheimili.

Það er vitað mál, að gamalmenni sérstaklega þarfnast næðis og kyrrðar, og þó að vonandi sé allt hið bezta um árangur dvalar á þessu vistheimili fyrir stúlkurnar og þær geti síðar orðið nýtar konur og góðar, a. m. k. ein-

hverjar þeirra, vegna þess uppeldis, sem þær vonandi fá þarna, þá verður að draga það mjög í efa samt, að þær séu vel fallnar til þess, a. m. k. í byrjun, að umgangast gamalmenni og öryrkja, sérstaklega gamalmenni.

Ég veit, að hv. flm. frv. hefur mjög kynnt sér þessi mál, m. a. í útlöndum, og hann mun þekkja þar eins konar sambland af vistheimili og spítala, sem hefur gefið vel. En ég verð að segja það, að mér fyndist það miklu nær, að þessar stúlkur væru að einhverju leyti við hjúkrun sjúkra manna, beinlínis sjúkra manna, heldur en að þær ættu að vera eins konar vistfélagar gamalmenna. Og atriði er nú til í þessu máli, sem ekki er kannske vert að nefna, en allir geta leitt hugann að.

Beinlínis af því, að n. getur ekki mælt með því að fara að reka í sameiningu elliheimili og vistheimili fyrir þessar stúlkur, leiðir það, að hún getur ekki heldur mælt með því, að Reykjaskóli í Hrótafirði verði tekinn fyrir hælið eða heimilið með góðu eða illu, því að Reykjaskóli mun vera byggður fyrir um 90 heimavistarnemendur og mundi þá rúma 90 vistmenn auk starfsfólks, og n. sér ekki, að það sé ástæða til að gera ráð fyrir svo miklum fjölda af stúlkum, sem þarfnist veru á slíku heimili, og vonandi, að til þess komi aldrei. Auk þess mæla bæði fræðslumálastjóri og Aðalsteinn Eiríksson námsstjóri á móti þessari hugmynd í frv. — frá sjónarmiði fræðslumála — og telja, að þó að héraðsskólinn á Reykjum sé ekki rekinn nú sem stendur, þá sé þörf á húsinu einmitt til skólahalds. Fræðslumálastjóri segir í bréfi sínu, dags. 29. okt. s. l., um þetta á þessa leið:

„Frestað var skólahaldi í Reykjaskóla í haust, bæði sökum þess, hversu fáir nemendur sóttu um skólavist þar, og einnig vegna hins, að húsakynni, vatnsleiðslur og fleira þarf mikilla umbóta við, og tekur það allmikinn tíma. Á skólanefndarfundi hinn 9. f. m. var gengið út frá því og samþykkt, að skólahald verði aftur upp tekið í Reykjaskóla haustið 1955. Er nú í athugun, hvort ekki muni möguleikar á því að koma börnum úr sveitum Vestur-Húnavatnssýslu fyrir í Reykjaskóla, að svo miklu leyti sem ekki þyrfti á húsakynnum skólans að halda fyrir eldri nemendur. Barnaskólaþörf umræddra sveita verður ekki leyst, svo að vel sé, nema með heimavistarskóla, og Reykjaskólinn getur leyst þann vanda í bili a. m. k.“

Af þessum ástæðum, sem nú voru greindar, leggur menntm. til að umorða 2. gr. frv. og fella niður 3. og 4. gr.

1. brtt. n. á þskj. 127, um umorðun 2. gr., er í sjálfu sér byggð á till. hv. flm. að nokkru leyti. Það liggur hin sama hugsun til grundvallar þeirri till. og hjá honum, þegar hann stingur upp á, að tiltekinn skóli sé tekinn fyrir vistheimili. Eins og ég sagði áðan, getur n. ekki fallið á að nefna Reykjaskóla í því sambandi af þeim ástæðum, sem ég nefndi, en hún telur rétt að gefa ríkisstj. almenna heimild til þess að leita fyrir sér um húsnæði, sem nú er til, og jafnvel taka húsnæði, sem ríkið kann að hafa alger umráð yfir, til þessara nota. Og það

vill svo til, að þeir aðilar, sem fengu frv. til umsagnar og sérstaklega fjalla um fræðslumál, hafa báðir orðað stað og húsnæði fyrir hælið eða vistheimilið, sem þeir telja hentugra en Reykjaskóla. Og um það segir fræðslumálastjórinn í bréfi, sem ég gat um áður, með leyfi hæstv. forseta:

„Húsmæðraskólinn á Staðarfelli í Dölum er rekinn fyrir ríkisfé eingöngu, sökum þess að sýslunefndir sýslanna við Breiðafjörð vildu ekki gerast aðilar að skólanum, þegar þeim var gefinn kostur á því, eftir að nügildandi lög um húsmæðrafræðslu tóku gildi. Undanfarið ár hefur Staðarfellsskólinn verið fásóttur, og virðist mér nú augljóst, að eigi þurfi á honum að halda til húsmæðraskólahalds. Ég tel, að þessi skóli sé hæfilega stór til þess að reka þar vistheimili það fyrir stúlkur, sem um ræðir í frv. því, er hér er til umsagnar. Vonandi verða þær stúlkur, sem umrædda vist þurfa, ekki svo margar, að ekki mætti hafa þar jafnframt einhverja þá starfsemi, sem samrýmanleg væri uppeldisstarfi vistheimilisins.“

Með þessu er þó ekki sagt, þó að ég læsi þennan kafla úr bréfi fræðslumálastjórans, að n. sé endilega að leggja það til, að húsmæðraskólinn á Staðarfelli verði tekinn til þessara nota. En þessi orð fræðslumálastjóra sýna þó, að þarna er til möguleiki á því að fá hentugt húsnæði, sem sennilega þyrfti í sjálfu sér ekki að kosta neitt, og þeir möguleikar geta verið víðar, og vill n., að athugað sé um slíka möguleika. N. er þeirrar skoðunar, að það eigi að reka þetta vistheimili sem sérstaka stofnun og haga rekstri hennar þannig, að það verði sem svipaðast því, sem er í húsmæðraskólum, það verði reynt að kenna þessum stúlkum hannyrðir, matreiðslu o. s. frv. og á sumrum hafa þær við holla útivinnu, og telur n., að það yrði stúlkunum áreiðanlega heppilegra uppeldisatriði en að fara að nota þær til þess að hjúkra gamalmönnum eða öryrkjum og vera heimilismenn með þeim.

Ég hef orðið þess var, að sumir hv. þm. telja þetta frv. algerlega þýðingarlaust vegna þess, að í því sé ekkert nýmæli, a. m. k. ef till. nefndarinnar verða samþykktar, — að í 1. gr. frv., þeirri gr., sem hv. flm. taldi einmitt aðalatriði frv., fælist ekkert nýmæli, það væri aðeins endurtekning á því, sem segir í lögum nr. 29 frá 9. apríl 1947. Og sá hv. þm., sem hefur rætt þetta aðallega við mig a. m. k., er lögfræðingur, þ. e. hv. þm. V-Sk.

Í 1. gr. frv. segir: „Hefja skal þegar undirbúning að stofnun og rekstri vistheimilis fyrir stúlkur samkv. fyrirmælum 27. gr. laga nr. 29 9. apríl 1947, um vernd barna og ungmenna. Skal ríkisstjóði skylt að leggja fram nauðsynlegt fé í sambandi við stofnun og rekstur heimilisins, sbr. þó fyrirmæli 2. málsg. sömu laga greinar.“

Sú lagagrein, sem þarna er vitnað til, hljóðar svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Ríkisstjórninni er skylt, eftir því sem fé er veitt til þess á fjárlögum, að setja á stofn og reka hæli, þar sem vistuð skulu börn og ungmennt, sem framið hafa lögbrot eða eru á ann-

an hátt á glapstigum. Skulu hæli þessi vera a. m. k. tvö, annað handa stúlkum, en hitt handa piltum. Ráðherra setur reglur um vist barna og ungmenna á hælum þessum, fræðslu, uppeldi og aga þar. Um greiðslur fyrir börn og ungmenni á hælum þessum og öðrum hælum og stofnunum handa börnum og ungmennum, sem í 35. gr. getur, fer samkv. lögum nr. 78 1936. Þegar leitað er samninga um vist á slíkum hælum, skal það gert í samráði við barnaverndarráð.“

Ég er nú ekki lögfræðingur eins og hv. þm. V-Sk., og ég skal ekki fullyrða um það, að hve miklu leyti þetta breytir skyldu ríkisstj., þegar til framkvæmda kemur; þó virðist það vera svipað í 1. gr. frv. og í þeirri lagagrein, sem ég las áðan. En það er bara nokkuð í 1. gr. frv., sem alls ekki stendur í lögnum, sem nú gilda, og það er upphaf greinarinnar: „Hefja skal þegar undirbúning að stofnun og rekstri vinnuheimilis fyrir stúlkur.“ Það stendur hvergi í lögnum. Mér virðist því, að hvað sem lagaskýringum að öðru leyti liður, þá sé þetta nýmæli og það ekki svo lítills vert nýmæli. Og það er ekkert einsdæmi, að sama atriði sé ákveðið oftast einu sinni í lögum og öðrum samþykktum Alþingis. Ég má víst fullyrða það t. d., að Alþ. er a. m. k. fjórum sinnum búlið að samþ., að reisa skuli þingmannabústað, bæði með lögnum um breyt. á l. um þingfararkaup alþingismanna frá 1943, með sérstakri þál., þar sem skorað er á ríkisstj. að hefjast handa, með heimild í sjálfum fjárlögnum að verja fé til þess — að visu var það á heimildargreininni — og nú síðast með nýjum lögum um þingfararkaup alþingismanna, sem samþ. voru á síðasta þingi. Nú heyrir ég sagt, að það sé þó byrjuð athugun á þessu máli á vegum hæstv. ríkisstj. Og fyrir hvað ætli sú athugun hafi verið hafin? Ég hygg, að það hafi verið fyrir það, að í lögnum frá í fyrra stendur, að þegar á þessu ári skuli hefja undirbúning málsins og athugun. Ríkisstj. hefur sem sagt skellt algerlega skolleyrunum við tveimur lagaheimildum og einni áskorun Alþingis í þessu efni, en fyrst þegar það stendur tvímælalaust í lögum, að á þessu ári skuli hefja undirbúning, þá rumskar hún þó eitt-hvað í málinu. Því miður veit ég ekki, hvað því máli liður, og hef nú verið að hugsa um að bera fram fyrirspurn í Alþ. um það, en hef ekki gert það enn, sökum þess að yfirleitt hef ég heldur litla virðingu fyrir þeim þingstörfum. Ég verð því að telja, að hvað sem lögskýringum hv. þm. V-Sk. liður eða annarra, þá hafi 1. gr. frv. gildi og kannske það gildi, sem úr sker um það, hvort hafist verður handa í þessu máli eða ekki. — Ég skal geta þess, af því að ég hef tvisvar eða þrisvar nefnt hv. þm. V-Sk. í sambandi við þetta, að það er með hans fyrir fram fengnu leyfi, að ég beinlínis nefni hann.

Verði brtt. n. samþykktar, þá kemur þó heimild til að leita eftir húsnæði fyrir vistheimilið eða taka hús til þess, sem ríkið á, og það hefur vissulega sína þýðingu, að sú heimild standi í lögum, þó að ekki sé tiltekið sér-

stakt húsnæði, sem eigi að taka, eins og upprunalega var í frv. Ég skil að sjálfsögðu 1. gr. frv. svo að visu, að framkvæmdir séu háðar fjárveitingum á fjárlögum, en það er í raun og veru svo með allt. Það verður að taka það upp á fjárlög, sem ríkið tekur að sér að verja fé til, og að því leyti má segja, að það sé sama um 1. gr. þessa frv. eins og lögin, sem gilda, að vitanlega verður ríkisstj. að leita fjárveitingar til framkvæmdanna. En það er ekkert sérstakt með þetta frv., þótt svo sé. Það er yfirleitt svo með allar framkvæmdir, eins þó að þær séu ákveðnar í lögum.

Ég sagði í byrjun, að það hefði mátt hugsa sér aðra afgreiðslu þessa máls, og munu ýmsir telja, að sú afgreiðsla hefði verið réttari, sem sé að skora á ríkisstjórnina með þál. eða dagskrá að hefjast handa um framkvæmdir samkv. lögnum frá 1947. Ég skal alveg játa, að það hefði mátt ná svipuðu með því móti. En samkv. frv. eins og það liggur fyrir verður það þó lagaskylda að hefja undirbúning að þessari framkvæmd, en það er engin lagaskylda að fara eftir þál. eða dagskrám.

Ég verð því að telja, að n. hafi unnið alveg forsvaranlega, þó að hún legði ekki til að vísa þessu frv. frá, heldur einmitt máli með því, eins og ég hef tekið fram, sem má telja í sjálfu sér aðalatriði þess og flm. sjálfur taldi aðalatriði.

Dómsmnrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Ég vil þakka hv. n. fyrir það, að hún mælir með meginatriðum þessa frv. og er því sammála, að bráðra aðgerða sé þörf. Hins vegar verð ég að játa, að sumt í framsögu hv. frsm. kom mér nokkuð á óvart, eftir að ég hafði athugað efni og orðalag 1. gr. með samanburði við núgildandi fyrirmæli um þessi efni.

Hv. frsm. ræddi um það, hvort ástæða væri til að samþ. þetta frv. eftir þær breytingar, sem n. leggur til að gerðar séu, eða hvort nægt hefði rökstudd dagskrá eða þál., og hann taldi, að það væri þó frekar ástæða til að samþ. frv., af því að þarna væri lagt fyrir stjórnina að hefja nú þegar undirbúning og eila væri slík skylda ekki á stjórninni. Ég er þessu út af fyrir sig sammála, en ég tel, að í 1. gr. felist töluvert meira og allt annað. Ég get ekki skilið 1. gr. á annan veg en þann, að hún ekki aðeins leggi skyldu á ríkisstj. að hefja undirbúning að stofnun og rekstri vistheimilis, heldur einnig að leggja fram nauðsynlegt fé í sambandi við stofnun og rekstur hælisingis, jafnskjótt sem nauðsynlegum undirbúningi sé lokið, og verði að gera það, hvort sem fé er veitt til þess á fjárlögum eða ekki. Hv. þm. veit það allra manna bezt, svo fjölfróður sem hann er og margreyndur þingmaður, að lög eru ákaflega ólík varðandi ákvarðanir um ýmsar framkvæmdir. Sumt af því, sem tiltekið er í lögum, á því aðeins að gera, að fé sé til þess veitt í fjárlögum, og þannig er um framkvæmdirnar samkv. 37. gr. 1. nr. 29 frá 1947; þar er það berum orðum tekið fram, að þessar tilteknu ráðstafanir eigi að gera, en því aðeins að fé sé veitt til þess á fjárlögum.

Þegar frv. er borið fram um að fella niður þennan fyrirvara og taka upp í þess stað svo ákvæðið orðalag sem hér er, að ríkisstj. skuli gera eitthvað, þá er ómögulegt að skilja það á annan veg en þann, að ríkisstj. skuli gera þetta, hvort sem fé er veitt til þess á fjárlögum eða ekki, og við vitum, að það er ætíð sá fyrirvari um fjárlög, að auk þess, sem þar er tekið upp, á að inna af hendi þær greiðslur, sem lagaskylda er til að inna af hendi. Og ég sem sá ráðherra, er þetta heyrir undir, mun skilja ákvæðið á þennan veg, ef greinin verður samþ. eins og hún liggur fyrir. Þess vegna felst í greininni stórkostlegt nýmæli frá því, sem verið hefur, og menn verða að gera upp hug sinn um það, hvort þeir telja sér fært án tillits til afgreiðslu fjárlaga að leggja þessa skyldu á ríkissjóðinn eða ekki.

Það mætti segja, miðað við skilning hv. frsm. og n. á þessu, að þá hefði í raun og veru verið eðlilegast að afgreiða málið með rökstuddri dagskrá eða þál. um nauðsyn framkvæmda og ákvæða svo í fjárlögum ríflega upphæð til undirbúnings og framkvæmda, af því að eftir þeirra skilningi er stjórnin, hvað sem öllu öðru líður, máttlaus í málinu, nema hún fái peningana samkv. fjárlagaveitingu. En það er allt annað, sem vakir fyrir hv. flm. frv. Hann sér, að ákvæðin eru búin að vera í lögum í sjó ár, og það hefur alltaf vegna annarra þarfa ríkissjóðs dregið úr hömlu, að fé væri veitt í þessu skyni, og þess vegna vill hann nú höggva á þann hnút og segja: Ríkisstj. á að ráðast í þessar framkvæmdir og skal taka fé úr ríkissjóði til þeirra, hvað sem fjárveitingum líður. — Í því felst auðvitað ekki, að allt skuli gert á einu ári frekar en verkast vill, að visu. Það fer alveg eftir því, hvort ríkisstj. gæti t. d. á þessu ári eða næsta ári fengið stað, tilbúinn stað, t. d. einhvern skóla, sem stæði tómur, undir þetta; þá mundi ég telja þessi lagafyrirmæli hér alveg fullnægjandi heimild til þess að taka skólann eða þessa eign til ráðstöfunar og hefja þar rekstur, bæði borga út það, sem þyrfti til að ná tökum á eigninni, og hefja rekstur á stofnuninni, þó að ekki væri neitt fé veitt til þess arna í fjárlögum.

Ég held þess vegna, að það ríki svo mikill misskilningur á milli manna um, hvað í þessu ákvæði felst, að það þurfi frekari skoðunar við, af því að ekki tjáir, að d. samþykki hér eitt og svo líti — við skulum segja t. d. í þessu tilfelli menntmrh. þannig á, að hann hafi þarna heimild, sem sumir dm. segja, að hann hafi ekki, og alveg óvíst um, hvernig fjmrh. litur á málið. Ég held þess vegna, að við komumst ekki hjá því að skoða þetta nokkru betur og komast að því orðalagi um þetta, sem allir séu í senn samnála um — og sammála um, hvernig skilja beri.

Ég verð einnig að láta í ljós, að ég efast um, hvort rétt er hjá hv. n. að láta það alveg í hendur ríkisstj., hvaða stofnun eða hvaða stað eigi að velja fyrir þessa stofnun. Ef það er virkilega ætlan manna að taka t. d. Staðarfell í þessu skyni, þá er langeðlilegast, að Alþingi ákveði það og geri sér grein fyrir þeim kost-

naði, sem því verður samfara. Eins hef ég heyrt manna á milli fleygt, að það væri annar húsmæðraskóli, sem mjög kæmi til mála og hv. 1. þm. N-M. ef til vill er áfram um að verði tekin í þessu skyni, Hallormsstaðarskóli. Það veltur auðvitað mjög á um kostnað og alla framkvæmd, hvor þessara skóla yrði tekinn, og það er eðlilegra, að Alþingi, sem að lokum hefur fjárstjórnina í sínum höndum, segi til um þetta, heldur en að ríkisstj. kveði á um það upp á sitt eindæmi. Ég mundi því telja æskilegra, að áður en málið væri afgr., gerðu menn sér grein fyrir því, hvar þeir vilja að þessi stofnun sé tekin upp og hvort það sé tryggt, að t. d. Staðarfellsskóli sé laus og fáanlegur, eða að hann sé heppilegri en Hallormsstaðarskóli, og geri síðan kostnaðaráætlun í sambandi við þann stað og ákveði svo annaðhvort í lögnum sjálfum eða í fjárlögum nú þegar á þessu þingi að verja því nauðsynlega fé, sem til þessara ráðstafana þarf. Þetta tel ég vera langeðlilegustu meðferð málsins, ef menn vilja raunverulega hrinda framkvæmdum af stað og láta ekki sitja við orðin ein, eins og er samkv. lögnum frá 1947. Það er einmitt vegna þess, að hv. flm. hefur gert sér grein fyrir, að góð lagaákvæði hafa litla stoð, ef ekki er í þeim ákveðin fjárveitingarheimild, sem hann flytur sitt frv. Og mér finnst n. nokkuð hafa skotið sér fram hjá þessum meginkjarna málsins.

Ég vil því gera að till. minni, að málinu verði frestað og það yrði frekar rætt milli hv. n., flm. og ríkisstj., til þess að menn kæmust að alveg ákveðinni ákvörðun um, hvað þeir vilji gera og hversu miklu fé þeir séu reiðubúnir til þess að ráðstafa í þessu skyni. Og það er einmitt vegna þess, að mér er ljós sú brýna þörf, sem hv. flm. hefur gert grein fyrir, sem ég held, að þessi meðferð málsins væri líklegri til árangurs en að samþ. nú frv., sem er ljóst að mundi verða skilið á mjög ólíkan hátt af ólíkum aðilum.

Frsm. (Bernharð Stefánsson): Herra forseti. Ég þarf nú ekki margt að segja, því að ræða hæstv. menntmrh. gefur mér ekki verulegt tilefni til þess. Hann var að svara þeirri kenningu, sem hann hefur heyrt, þótt ekki sé opinberlega hér í þinginu, að frv. væri þýðingarlaust vegna þess að ákvæðin væru þegar til í lögum. En þetta er ekki mín kenning. Ég gat aðeins um það, að ég hefði heyrt þessu fleygt meðal þingmanna og nefndi alveg sérstaklega einn hv. þm., og ég tók það fram, að ég væri ekki lögfræðingur og ég treysti mér ekki til þess að gefa þar lögskýringu, en bentí svo á, að jafnvel þó að þessi kenning væri rétt, þá væri frv. ekki þýðingarlaust að heldur, því að það er mjög þýðingarmikið atriði í því eftir, jafnvel þó að þessi skýring væri rétt.

Um það, hvort stjórnin megi án fjárlagaheimildar reisa þetta vistheimili eða ekki, ræddi hæstv. ráðherra nokkuð. Ég tel það reyndar ekki eins þýðingarmikið atriði og hann vildi vera láta, því að auðvitað mál er það, að þó að sá skilningur yrði ofan á, að stjórnin gæti gert það, þá mundi hún við fyrsta tæki-

færi leita sér fjárlagaheimildar eða heimildar á fjárlögum til þess, og vitanlega hlýti reksturinn alltaf að koma á fjárlög. Það hefur verið svo með mörg mál, sem framkvæmd hafa verið samkv. sérstökum lögum, að það er ekki nema rétt í byrjun, sem slíkar framkvæmdir eru utan fjárlaganna; þær koma inn í fjárlög-in, þegar stundir líða.

Ég skal ekkert hafa á móti því, sem hæstv. ráðh. stingur upp á, að málinu sé frestað til nánari athugunar. Ég er því sammála, að það sé miklu réttara, að lagaákvæði séu jafnan þannig, að allir skilji og séu á einu máli um það, hvað meint sé, og það kann vel að vera, að með frestun sé hægt að finna ótvíræðara orðalag en nú er, svo að menn verði á eitt sáttir um meininguna.

En þar sem hæstv. ráðh. nefndi, að það ætti að koma till. frá nefndinni um ákveðinn stað, og taldi, að n. hefði að nokkru vanrækt sitt starf með því að benda ekki á slíkan stað algerlega, þá er það að segja, að ég efast um, að menntmn. d. hafi þann kunnugleika, að hún sé til þess hæf að ákveða stað fyrir þetta vistheimili. Ég segi fyrir mig, að þó að bent hafi verið á Staðarfallsskólann af fræðslumálastjóra og raunar að nokkru líka af öðrum aðila, þá er ég ekki svo kunnugur Staðarfallsskólannum, — ég hef aldrei komið þar, — að ég geti lagt dóm á það, hvort hann er heppilegur staður fyrir slíka stofnun. A. m. k. mundi menntmn. að sjálfsgöðu verða að hafa aðstoð sérfróðra manna um þetta atriði, og það gæti oltið á töluverðu um afgreiðslu málsins, hvort aðeins er ætlað til þess, að orðalag 1. gr. verði gert ótvírætt, því að það ætti ekki að þurfa að taka langan tíma, ellegar hvort ætlað er til þess, að till. komi frá menntmn. um að ákveða stað fyrir þessa stofnun. Ég get vel hugsað, að n. þyrfti allmikinn tíma til þess að geta gert rökstuddar till. um staðinn, þó að án efa mætti gera orðalagið ótvírætt með tiltölulega stuttri athugun.

Jón Kjartansson: Herra forseti. Ég stend nú ekki upp til þess að andmæla á neinn hátt þessu máli. Ég tel það gott og gagnlegt. En hv. frsm. minntist á mig nokkrum sinnum í sinni framsöguræðu. Og það er rétt, ég ræddi um það við hann, að ég kunni ekki við þann hátt, sem n. hafði á afgreiðslu málsins. Ég skildi það ósköp vel, að þessi háttur var á hafður eins og flm. bar málið fram. Þar leggur hann til, að ákveðin stofnun skuli tekin til notkunar fyrir þetta vistheimili, og hann tekur einnig upp ákvæðið nýmæli, merkilegt nýmæli, um að taka með öryrkja og gamalmenni. Allt þetta skildi ég ósköp vel frá hálfu hv. flm. En nú, þegar n. fer að fjalla um málið, tekur hún öll þessi nýmæli burt, og eftir stendur þá ekkert annað en sú heimild, sem til er í lögum, sem eru í gildi. Ég hefði betur kunnað við að hafa þann hátt á að afgreiða þetta með rökstuddri dagskrá eða fá yfirlýsingu frá hæstv. ráðh. um það, að hann vildi gjarnan framkvæma málið og mundi fara að vinna að því. Það mundi kannske nægja okkur hér í d. Og ég tel því brýnni nauðsyn á þessu, að eitthvað sé gert

frekar í þessu máli en gert er, þar sem þeim ber nú ekki saman, hæstv. ráðh. og hv. frsm. Hv. frsm. heldur því fram ákveðið, að eftir sem áður gildi þessi ákvæði í 37. gr. 1. nr. 29 1947, að það verði að veita fé á fjárlögum. Hæstv. ráðh. segir hins vegar: Ef þetta verður samþ., þá þarf alls ekki að veita neina heimild á fjárlögum. — Ég tel ekki heppilegt, ef um þetta er verið að deila, í það óendanlega kannske, og ef til vill strandar svo allt málið á andstöðu hæstv. fjmrh., sem á að fjalla um það, hvort fé á að veita til þessa. Ég er algerlega sammála því, að málinu verði frestað og það verði athugað nánar milli n. og hæstv. ríkisstj.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Ég vil í upphafi máls míns þakka hv. menntmn. fyrir afgreiðslu málsins eins og hún hefur gengið frá því á þskj. 127 og vil lýsa því yfir, að ég mun fylgja þeim brtt., sem þar koma fram, svo framarlega sem ekki verður samkomulag um annað eða aðrar breytingar koma fram, sem mér falla betur. Ég vil enn fremur leyfa mér að þakka hæstv. menntmrh. fyrir hans afstöðu til málsins og þær lögfræðilegu skýringar, sem hann hefur gefið hér í sambandi við frv. og ég fellst alveg á. Get ég þar af leiðandi mikið stytta mitt mál, vegna þess að hann tók þar fram allt það, sem þurfti raunverulega að taka fram í því máli.

Eins og ég gat um í upphafi, var það höfuðatriði að fá 1. gr. frv. samþykkt. Hún mælir svo fyrir alveg ótvírætt, — og hjá því verður ekki komið, ef hún verður samþ., — að það skuli þegar hefja undirbúning að stofnun og rekstri vistheimilis fyrir stúlkur samkv. 31. gr. laga nr. 29 9. apríl 1947. Verði þessi gr. samþ., þá er óhjákvæmilegt fyrir hæstv. ríkisstj. að láta hefja undirbúning og rekstur þegar og setja kostnaðinn af framkvæmdunum á ríkisreikninginn, eins og venja er til, þ. e. á 24. gr., eins og hv. þm. er kunnugt, nema upphæðin verði tekin upp á fjárl. Þar eru m. a. teknar upp nærri 1700 þús. kr. vegna sérstakra laga. Nú má segja, að það hefði verið hægt, eins og hv. frsm. n. tók fram, að afgreiða þetta mál með þál. eða — eins og hann tók einnig fram — með rökstuddri dagskrá. En þá var engin víska fyrir því, að stjórnin léti hefja framkvæmdir. Ef sá háttur hefði verið á hafður og ekki verið tekið upp á fjárlög fé til þessarar starfsemi, en hæstv. ríkisstj. samt sem áður viljað framkvæma vilja Alþingis, þá hefði hún orðið að setja gjöldin á 24. gr. undir kostnaðarliðinn samkv. „sérstökum lögum“. Ef hins vegar eru sett um þetta ákveðin lög, eins og ég ætlast til hér, þá kemst hæstv. ríkisstj. ekki hjá því að setja það inn á þann lið 24. gr., sem fellur undir sérstök lög, og því er hér reginmunur á því að samþ. frv. eða ályktun — eða afgreiða það með rökstuddri dagskrá eða gera það að heimildarlögum, eins og einnig er hægt að gera.

Ég skal ekki ræða þetta atriði nánar. Hæstv. menntmrh. hefur þegar skýrt þetta og haft þar alveg fullkominn skilning á minni skoðun á málinu, svo að það er alveg óþarft að ræða það nánar.

Að ég bar þetta fram sem sérstakt frv., kom

til af því, eins og einmitt hv. þm. V-Sk. benti á, að í sambandi við þetta mál geri ég ábendingar, hvernig hægt er að leysa málið á skömmum tíma án þess að baka ríkissjóði veruleg útgjöld, með því að taka ákveðinn skóla, sem vitað er að er ekki notaður og mundi kosta milljónir í dag að byggja, og nota hann fyrir þessar framkvæmdir. Það var bókstaflega skylda mín sem margra ára formanns fjvn. og sem þingmanns að hafa skilning á því, að það var ekki sanngjarnt að gera kröfu samkv. 1. gr. á ríkissjóð um að setja kannske á skömmum tíma hér upp byggingu, er kostaði 6—8 millj. kr., — við skul- um ekki loka augunum fyrir því, að hún kemur til með að kosta það, þegar hún er komin í það horf, sem hún þarf að vera, — án þess að benda jafnframt á aðrar leiðir, sem gætu gert hvort tveggja í senn, flýtt fyrir framkvæmd málsins og kostað ríkissjóð miklu minna fé. Og einmitt ákvæði mín í 4. gr. og að nokkru leyti einnig í 2. gr. eru byggð á því að reyna að fá samkomulag um þetta, samfara því að innna þar af hendi annað verkefni, sem vitanlega átti að vera til mjög mikilla hagsbóta fyrir þá sýslu, sem þessi skóli er í, þ. e. rekstur örorku- og elliheimilisins í sambandi við stúlknaheimilið. Það er vitað, að þess er mikil þörf í sveitum landsins að koma upp örorku- og elliheimilum, og að það hefur ekki verið gert, er af því, að sveitirnar hafa ekki til þess fjármagn, en með minni tillögu mátti leysa þann vanda, eins og ég skal koma síðar að.

Ég hef, eins og ég sagði áðan, náð höfuðtilganginum með frv., ef 1. gr. er samþ. eins og hv. n. leggur til. Ég vil samt strax lýsa því yfir, að ég er fús á að fallast á uppástungu frá hæstsv. ráðh. um að fresta umr. í dag — og mun gera það sem forseti — og tel, að það sé alveg rétt, sem hann tók fram hér, að það eigi að ræða málið betur við hæstsv. ríkisstj., einkum og sér í lagi þegar fellð eru niður nýmælin úr frv. um rekstur elli- og örorkuheimilis og um að taka þann skóla, sem fyrir er og bent hefur verið á. Og ég held, að það sé til bóta fyrir málið sjálft að fá samkomulag um, hvort það sé hægt að setja inn á fjárlagafrv. þá upphæð, sem þarf til þess að koma þessu í framkvæmd, eða hvort ríkisstj. heldur óskar eða hæstsv. fjmrh. að taka það inn á 24. gr. fjárl.

Nú vil ég í sambandi við þetta mál leyfa mér að benda á, að samkv. 17. gr. fjárlagafrv., sem nú er í athugun hjá hv. fjvn., 13. tölulið: Til dvalarheimilis fyrir afvegaleidd börn og unglínga — eru ætlaðar 150 þús. kr. til rekstrar. Og í 20. gr. sama frv. stendur einnig, rómv. XXIII: Til byggingar dvalarheimilis fyrir afvegaleidd börn og unglínga 400 þús. kr. — Ef þessar fjárhæðir hefðu verið nægilega miklar til þess að mæta þeim nauðsynlegu útgjöldum, sem annars vegar eru vegna rekstrar og áframhaldandi byggingar við dvalarheimili unglínga í Breiðuvík, þ. e. a. s. fyrir drengina, og einnig nægileg upphæð til þess að fara á stað með stúlknaheimili, þá þurfti ekkert annað. Og það þarf raunverulega enga aðra lausn á málinu en þá, að hæstsv. fjmrh., hæstsv. ríkisstj. og hv. fjvn. hækki þessar upphæðir á fjárl., því

að þá uppfylla þær ákvæði laganna frá 1947. En ég hefði engar vonir um það, að ég gæti fengið viðkomandi aðila til þess að hækka þessar upphæðir þannig, að það væri hægt að leysa þessi tvö verkefni, því að sannleikurinn í málinu er sá, að til þess að stöðvist ekki alveg framkvæmdirnar við dregjaheimilið í Breiðuvík, t. d. þær nauðsynlegu framkvæmdir að byggja fjárhús yfir fé, fjós yfir stórgripi og hlöður yfir hey, sem ekki eru til á staðnum, og til þess að halda áfram nauðsynlegustu byggingum fyrir heimilið sjálft til að geta rekið það eins og ætlað er til, þarf að hækka a. m. k. um helming báðar þessar tölur aðeins fyrir það heimili. Og þá þyrftu þessar upphæðir báðar samanlagt að fara a. m. k. upp í 2½ millj. kr. En ég er fús til þess að taka alla samvinnu við hæstsv. ríkisstj. og fjvn. um það atriði, og þá náttúrulega þarf ekki að samþykkja frv. það, sem hér er til umræðu.

Hvað svo snertir ummæli eða skoðanir hv. menntmn., að það sé rangt að þeirra áliti, eins og hv. frsm. sagði, að hafa saman rekstur telpnaheimilis, eins og hér er gert ráð fyrir, og elli- og örorkuheimilis, þá þykir mér rétt að ræða það atriði dálítið, jafnvel þótt ég fallist á, að þetta verði fellt niður úr frv. Mér þykir samt sem áður rétt að ræða það vegna málsins sjálfs.

Hér er um nýmæli að ræða, eins og þegar hefur verið viðurkennt, — nýmæli, sem ekki hefur verið reynt áður hér á landi. Kemur þetta og fram í nál. Ég er ekkert að ásaka hv. menntmn., þó að hún skilji ekki þetta nýmæli við fyrsta yfirlestur; það er síður en svo. Mér er alveg ljóst, að það eru til menn í þessu landi og í öllum löndum, sem þurfa langan tíma til þess að læra ný ljóð eða ný lög eða hvað annað, sem nýtt er; það er ekkert nýtt. Og það hefur sannarlega ekki verið neitt nýtt fyrir mér í hv. Ed. að sjá, að það hefur verið hvað eftir annað meiri hluti hv. þingmanna, sem hefur ekki skilið nýmæli. Ég er ákaflega vanur því. Það hefur yfirleitt verið hvað eftir annað sagt hér um mig, að sumar af mínum till. væru svo hátt uppi í skýjunum, að þær ættu ekki neitt erindi hér inn í þingsalina, þó að þær hafi orðið að veruleik síðar og allir viðurkennt þær þá og að það hefði verið það eina, sem hefði verið vit í, — svo að það er síður en svo, að ég álasi hvorki hv. n. né hv. d., þó að hún þurfi einhvern tíma til þess að átta sig á þessu nýmæli. Og ég ásaka hana heldur ekkert fyrir það, þó að hún fordæmi nýmæli þetta af sömu ástæðum. En ég vil í sambandi við þetta leyfa mér að benda á, að nú eru eftir skýrslum, sem fyrir liggja, yfir 90 stúlkur, sem þurfa vist á slíku heimili, á aldrinum 12—22 ára, og þessi hópur fer vaxandi. Hann fer vaxandi alveg sérstaklega vegna þess, að það er staðreynd eftir þeim skýrslum, sem hafa verið athugaðar, að stúlkurnar, sem byrjuðu fyrst 12 ára og eru komnar á 18 ára aldurinn, hafa alveg sérstaka löngun til þess að draga yngri stúlkurnar inn á sömu braut. Það er ekki nein glæpalöngun, sem þessu veldur. En það er komið inn í þeirra sál, og það er

kannske af minnimáttarkennd, að því fleiri sem þær geta fengið inn á þessa braut, því meiri afsökun hafi þær fyrir sig sjálfar. Það er þess vegna alveg nauðsynlegt að gera eitt-hvað í þessu máli, nú þegar, þótt ekkert annað kæmi til.

Það er einnig vitað af öllum þeim, sem hafa haft með þessi mál að gera áður, að það þykir ekki rétt að hafa nema 30 stúlkur á einu heimili. Og þó að við tækjum ekki nema þriðja partinn af þeim hóp, sem taka þarf, þ. e. 30 stúlkur, þá þyrftum við ekki eitt heimili, heldur þrjú, til þess að fullnægja eftirspurninni í dag. En til þess að geta kennt og stjórnað 30 slíkum stúlkum er talið að þurfi 24 aðra vistmenn. Þetta er ekki eingöngu þannig í Noregi. Þetta er þannig í öllum þeim löndum, þar sem ég hef kynnt mér þessi mál. Þá erum við komnir með heimili upp á 54—60 manns, og það þarf sannarlega ekki lítið verkefni fyrir slíkan fjölda. Þess vegna verður að setja heimilið upp á einhverjum stað, þar sem hægt er að skapa verkefni. Það er líka viðurkennt hjá þeim mönnum, sem eitthvað hafa hugsað um þessi mál, að það er frumskilyrði að geta látið þau verkefni fyrst um sinn í té, sem skapa þessu fólki einhverja löngun til þess að stuðla að einhverju, sem þarf umönnun, svo sem blómarrækt, grasrækt, trjárækt eða mannrækt. Það kannske hljómar illa, að einmitt stúlkur, sem eru á þessu stigi, færu að hjálpa til í mannrækt. En það er höfuðskilyrðið, að þetta fólk mæti fyrst og fremst skilningi. Til sönnunar minnu máli vil ég segja hv. d. það, að það, sem vakti langmesta athygli mína í Noregi á þessum heimilum, voru ljósmyndirnar, sem stúlkurnar sendu til stofnunarinnar af öllu því bezta, sem hafði komið fyrir þær, eftir að þær fóru frá heimilunum, af brúðkaupi þeirra, af börnunum þeirra, af húsunum þeirra, heimilunum þeirra. af skemmtilegu ferðalagi þeirra, sem þær allar þökkðu þeim áhrifum, sem þær höfðu fengið í þessum heimilum. Og það var ekki einasta, að þetta væri gleðilegt fyrir forstöðukonur heimilanna, þetta var frumstigið og bezta hjálpin fyrir stofnunina til þess að leiða nýkomnu stúlkurnar á rétta braut, að sýna þeim, að stúlkurnar, sem voru farnar, héldu si og æ sambandi við heimilin og voru þakklátar stofnuninni fyrir það, sem hún hafði gert fyrir þær. Og þetta er ekkert gert nema með mannúðarstarfi og skilningi á málunum.

Ég vil einnig í sambandi við þetta leyfa mér að benda á, að það er ekkert nýmæli að reka vöggustofur og barnaheimili í sambandi við þessar stúlkur. Það var á einni slíkri stofnun í Noregi, að rekið var í einni deildinni stúlknaheimili, eins og hér um ræðir, og í sambandi við það barnaheimili allt frá fæðingu og til 12—14 ára aldurs. Og ég verð að segja, að þau þurfa sannarlega ekki minni umhyggju eða kyrrð en gamalmennin.

Mér hefur skilist hér, þó að hv. frsm. vildi nú ekki minnst á það og flokkað það undir feimnismál, að það hefðu komið upp um það raddir, að það væri óeðlilegt og óheppilegt að setja hér saman stúlkur, sem hefðu verið á

Alþt. 1954. C. (74. löggjafarþing).

þessari braut, og karlmenn, sem væru komnir yfir einhvern ákveðinn aldur. Ég er ekkert feiminn við að ræða þessi mál. Sannleikurinn er sá, að það er hreinn misskilningur, að kynhvatir þessara telna séu nokkurn skapaðan hlut meiri en kynhvatir kvenna yfirleitt. Þær hafa aðeins ekki fengið það uppeldi og þá handleiðslu í lifinu, að þær geti gert sér það ljóst, hvað er rétt og rangt í þessu máli. Og ef þetta hefði eingöngu vakað fyrir þeim og ekkert annað, þá hefði þó að minnsta kosti verið hægt að segja, að þetta örorku- og elliheimili skyldi vera fyrir konur eingöngu. Þá hefði einnig átt að fyrirbyggja, að annað þjónustufólk væri í sambandi við þennan rekstur en eintómar konur, eða setja þangað eintóma geldinga, eins og var að fornu hjá ýmsum þjóðhöfðingjum. Þannig hefði þá mátt komast hjá þessum hættum, sem nefndinni eru þyrnir í augum.

Þegar svo rætt er um það atriði, hvar þetta heimili á að vera, og bent hefur verið á tvo staði hér, sem væri kannske rétt að n. ákvæði um, þá er ég sammála hv. frsm., að það getur tæplega verið hægt að ætlast til þess, að n. ákvæði um það atriði. Til þess þyrfti hún helzt að ferðast og skoða þessa staði og kynna sér málið miklu meira. En ég get upplýst í sambandi við þetta mál, að þáverandi hæstv. landbrh., núverandi hv. þm. Str., gerði tilraun til þess á sínum tíma að fá samkomulag við viðkomandi aðila um að taka húsmæðraskólan á Staðarfelli. Þetta voru ekki till. frá barnaverndarráði eða okkur, sem hafði verið falið að framkvæma þessi atriði, heldur var það beinlínis till. frá hæstv. þáverandi landbrh., vegna þess að hann vildi sameina þetta tvennt þá, sem ég er að reyna að sameina í dag, að nota skóla, þar sem nemendurnir voru færri en kennararnir. En undireins þá reis upp alda í héraði og mótmælti þessari tillögu og það svo, að ráðherra og barnaverndarnefndin og Alþingi voru borin alls konar dylgjum um það, að þegar dreifbýlið ætti í hlut, þá væru þessir höfðingjar ekki að hugsa mikið um þeirra menningu eða þeirra mál, og var því mótmælt, að þessi skóli væri tekinn. Þetta er staðreynd í málinu.

Nú get ég upplýst, að þessi skóli er mörgum sinnum óheppilegri en Reykjaskóli, og það er m. a. vegna þess, að þar er enginn hiti til. En það er frumskilyrði þess að geta látið reka heimilið eins hagkvæmt og verða má og alveg sérstaklega til þess að geta rekið þar gróðurhús til að skapa nægilega vinnu, sem væri hentug fyrir þessar stúlkur, að þar væru gróðurhús og það í stórum stíl, og það verður ekki rekið nema með jarðhita.

Þá er annað í sambandi við þennan skóla, að þangað er tæplega hægt að komast nema á sjó allan veturinn. Og yfir sumarið, eða meðan íslaust er, er þó svo erfitt að komast að honum á sjó með alla flutninga, að það mundi gera reksturinn tvöfalt dýrari. Það er tæplega hægt að komast að honum allan veturinn fyrir snjóalögum og vegna þess að vegirnir þangað eru svo lélegir. Þar er ekkert jarðnæði til

Þess að reka í sambandi við skólann, því að það er búið að leigja jörðina ákveðnum manni, svo lengi sem hann vill eða lifir, svo að það er ekki hægt að skapa þar nein verkefni fyrir þessar stúlkur, annað en það, sem hægt er að gera innanhúss, og það teldi ég mjög óhentugt.

Hvað snertir Hallormsstaðarskóla, þá eru þar sömu ókostirnir að því leyti til, að þar er enginn jarðhiti, þar er sjálfsagt ekki heldur neitt jarðnæði, flutningskostnaðurinn mjög miklu meiri en ef heimilið væri t. d. staðsett í Hrútafirði, svo að ég tel, að báðir þessir staðir séu mun óheppilegri til þessarar starfsemi heldur en skólinn í Hrútafirðinum. Hins vegar ef á að velja nýjan stað og ekki hugsa um þær byggingar, sem fyrir eru, þá get ég einnig upplýst það, að okkur, sem sitjum í framkvæmdanefndinni, hefur boðizt ágætur staður austur í Biskupstungum. Þar eru nóg húsa-kynni til þess að byrja með, þar er nógur hiti, og sá staður er nóg langt frá fjölbýli. En það kostar fé að kaupa það. (*Gripist fram í: Er það ræktunarstöð?*) Það er garðræktunarstöð, sem einstaklingur á. Hefur hann margsinnis boðið okkur hana, en helzt til leigu um ákveðinn tíma. Við höfum hins vegar ekki getað sinnt þessu, vegna þess að til þess hefur ekki verið fé. Þetta þótti mér rétt að láta koma fram vegna þeirra ummæla, sem hér hafa fallið.

Hv. frsm. sagði, að það væri miklu eðlilegra, að þessi starfsemi yrði sett í samband við hjúkrun sjúkra heldur en í samband við gamalt fólk. Ja, hver er nú munurinn á því? Hver er munurinn á gömlum sjúklingum, sem liggja í kór og þurfa umönnun, eða t. d. sjúklingum á aldrinum 10 til 20 ára? Ég sé ekki neinn mun á því. Hinnir yngri sjúklingar, sem eru kannske enn veikari, þurfa sjálfsagt ekkert minni kyrrð en aðrir sjúklingar eða heldur en gamalmenni.

Ég vil þá í sambandi við það, sem hv. þm. ræddi um þingmannabústaðinn, skýra frá því — og vænti, að hæstv. forseti leyfi mér það — með aðeins örfáum orðum, að það er alveg rétt, sem hann sagði, að það hefur verið þrassast við öll þessi ár að leggja fram féð og hefja framkvæmdir í sambandi við þetta mál. Og það er m. a. ein af ástæðunum fyrir því, að ég sá mér ekki annað fært en að bera fram þetta frv., svo að stúlknaheimilið yrði ekki tafið á sama hátt.

Nú var ákveðið á síðasta þingi með lögum, að öllum undirbúningi skyldi lokið undir byggingu þingmannabústaðar á þessu ári. Og það varð til þess, að hæstv. ríkisstjórn hefur skipað þrjá menn samkv. fyrirmælum laganna til þess að annast þennan undirbúning í samráði við húsameistara ríkisins, og í þá nefnd hafa verið skipaðir allir forsetar þingsins, forseti sameinaðs þings, forseti neðri deildar og forseti efri deildar. Er nú verið að undirbúa þetta mál samkvæmt fyrirmælum laganna, og strandar raunverulega langmest á því, að það þarf að gera út um það, áður en valinn er staður fyrir þingmannabústaðinn, hvort alþingishúsið á að vera hér á sama stað í framtíðinni eða hvort á að flytja það á annan stað. Það er vitanlegt,

að alþingishúsið í dag er engan veginn nægilega stórt fyrir þá starfsemi, sem hér á fram að fara. Það er vitað, að einn flokkur þingsins verður að hafa fundi sína fyrir utan þinghúsið og greiða verður leigu af því húsnæði af þeim kostnaði, sem ætlaður er til þinghalds, þar sem aðrir flokkar hér hafa starfsherbergi í þinghúsinu endurgjaldslaust. Það er einnig vitað, að menn geta ekki haldið hér neina fundi í þessu húsi án þess að rekast hver á annan. Það eru engin fundarherbergi til fyrir allar þær nefndir, sem hér eiga að vera. Það eru engin sérstök herbergi til fyrir forsetana, nema eitt fyrir alla forsetana nú í seinni tíð. Hvorki formenn funda, formenn nefnda, forsetar né ráðherrar geta nokkurs staðar hér talað við nokkurn mann í næði. Þess vegna er það nú í athugun, hvort ekki sé unnt að bæta við þinghúsið og byggja jafnframt þingmannabústaðinn hér fyrir vestan húsið. En þetta þarf að ræða, — skipulagið, sem menn hugsa sér um þetta svæði. Og fyrr en það liggur fyrir, verður ekki hægt að hefja framkvæmdirnar. En þar sem mér hefur verið falið formennska í nefndinni, skal ég lofa hv. 1. þm. Eyf, því, að hann fái að fylgjast með þessu máli og að það verði rekið á eftir þessu máli eins og frekast er unnt.

Ég skal ekki segja meira að þessu sinni, en ég fellst á till. hæstv. ráðh. og tel, að það sé rétt að fresta umr. nú, og ég mun þá ekki taka málið á dagskrá fyrr en reynt hefur verið til hlitar samkomulag bæði við nefndina, þessa hv. d., þingið allt og hæstv. ríkisstjórn.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Það var nú ekki mikið, sem ég vildi segja. Ég tel þetta frv., sem nú hefur verið rætt, ekki vera veigamikilið eða mikla þörf á því. Ef ráðherra hefur áhuga á málinu, þá getur hann hæglega fengið fé til þess og hrundið því áfram án þessa frv. eftir gildandi lögum. En það, sem ég vildi benda á, var sérstaklega tvennt: Annars vegar það, að ég tel, að þegar ræðir um svona vistheimili, þá sé þungamiðja í því að geta útvegað þeim stúlkum, sem á því dvelja, nægilegt starf. Frsm. málsins og flytjandi hér taldi, að það væri ekki til á Hallormsstað. Ja, hvar er það þá til, þar sem 60, 70 og upp í 80 menn vinna allt vorið, sumarið og haustið að því að gróðursetja plöntur og planta þeim og senda þær út, alveg tilvalin stúlkna- og krakka-vinna? Vilji maður á hinn bóginn koma þeim inn í starf, sem hafi á þær verulega bætandi áhrif, þá er ekkert betra en barnaupveldi, og það á að vera í kaupstað eða í jaðri á kaupstað, t. d. í húsinu, sem ríkið á og stendur tómmt á Akureyri, og taka þangað smábörn, ala upp móðurastina hjá stúlkunum með barnaupveldinu og hafa þær þar, þessar vandræða-stúlkur. Með því fá þær allra fyrst og allra bezt leiðréttingu á hugsun sinni með starfi. Þá þýðir ekki að senda þær langt upp í sveit, þar sem engir krakkar eru, til þess að hafa slíkt, heldur þurfa þær að vera í jaðri á kaupstað, einmitt eins og húsið, sem stendur tómmt á Akureyri og er verið að vandræðast yfir

bæði í fyrri og núna, húsmæðraskólinn þar. Þessu vildi ég beina til n. Það er höfuðskilyrði, að þessar stúlkur hafi nóg að starfa. Það getur vel verið, að það megi hafa þær í gróðurhúsum, — ég skal ekki segja um það, — en þá þarf mikið stofnfé, því að það kostar ekki lítið að koma þeim upp. En það er tilvalin vinna fyrir stúlkur á Hallormsstað, og það er tilvalin vinna í sambandi við smábarnaupplidsstofnun á Akureyri, og á báðum stöðunum eru hús hálf tóm.

Umr. frestað.

Á 27. fundi í Ed., 9. des., var fram haldið 2. umr. um frv.

Frsm. (Bernharð Stefánsson): Herra forseti. Þegar þessari umr. var frestað fyrir nokkrum dögum að tilmælum hæstv. menntmrh., þá lýsti forseti því yfir, að hann mundi ekki taka málið á dagskrá, fyrr en hann heyrði eitthvað frá n. Mér skildist, að annaðhvort kæmu brtt. frá n. eða þá að n. tilkynnti, að hún mælti áfram með frv. óbreyttu að öðru leyti en því, sem hún hefur áður gert till. um.

Nú er mér ekki kunnugt um, að n. hafi tekið þetta mál til meðferðar síðan fyrri hluti þessarar umr. fór hér fram, og mér þykir ólíklegt, að svo hafi verið, þar sem ég er frsm. n. og mundi án efa hafa verið látinn um það vita. Það kann að þykja, að n. hafi ekki sýnt röggsemi, að hafa ekki þegar tekið málið til framhaldsmeðferðar, en í því sambandi vil ég aðeins benda á, að á þeim tíma, sem liðinn er síðan málið var hér til meðferðar, hefur frsm. n. í þessu máli lengst af verið veikur, og gæti það verið afsökun hennar að hafa ekki tekið málið til nánari athugunar. Hafi verið ástæða til að fresta þessu máli síðast þegar það var til meðferðar, þá sé ég ekki betur en að sama ástæða hljóti að vera fyrir hendi nú.

Að endingu skal ég taka það fram, að ef hæstv. forseta sýnist að fresta umr. um þetta mál, þá get ég lofað því f. h. nefndarinnar, að það verður tekið þar mjög bráðlega til athugunar.

Forseti (Gísli): Út af athugasemdum frá hv. frsm. vil ég leyfa mér að benda á, að málinu er frestað 11. nóv. Það eru liðnar nærri fjórar vikur síðan málið var tekið á dagskrá. Ég hef þess vegna sem forseti haft samband við form. n., sem ekkert sá því til fyrirstöðu, að málið yrði tekið fyrir, og hefur tjáð mér, að ekkert hafi gerzt í n. og málið ekki verið tekið þar fyrir. Málið var þess vegna tekið á dagskrá, ekki vegna beiðni n., heldur vegna beiðni hæstv. menntmrh., sem nú hefur kvatt sér hljóðs og tekur til máls.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Ég vildi einungis skýra frá því, að málið var nú tekið á dagskrá í samráði við mig eða með vitund minni, en eins og fram kom hér hjá hv. frsm., þá óskaði ég á sínum tíma eftir því, að málið yrði tekið af dagskrá. Við urðum

ásáttir um það, hæstv. forseti og ég, að það væri eðlilegast að láta reyna á það í þinginu betur með áframhaldandi þinglegri meðferð, hvaða afgreiðslu þm. óskuðu að hafa á málinu, úr því að ekkert hafi gerzt í viðtölum manna á milli eða innan n. til lausnar málinu. Hefur þó nokkuð verið rætt um það á milli einstakra þm., eins og gengur. En nú hefur hv. frsm., 1. þm. Eyf., lýst yfir því, að n. muni mjög bráðlega taka málið til meðferðar á fundi, það tel ég beinan vinning fyrir málið, og að fenginni þeirri yfirlýsingu vil ég beina því aftur til hæstv. forseta, að mér sýnist hyggileg vinnubrögð að taka málið enn af dagskrá og sjá, hvort sú meðferð, sem málið nú fær í n., geti leitt til lausnar á þessu mjög aðkallandi og viðkvæma máli.

Forseti (Gísli): Það hefur komið fram ósfrá hæstv. menntmrh. og frá hv. frsm. um, að umr. um þetta mál verði frestað. Það er einnig komin fram yfirlýsing frá hv. frsm., að hann muni, ef málinu er frestað og vísað til n. aftur, sjá um, að málið verði fljótt afrg. þar. Ég vil verða við þessari ósk og fresta þar með umr. um málið, og málið er tekið út af dagskrá. En ég óska mjög eftir því, bæði af hv. form. n. og hv. frsm., að það sé hægt að taka málið fyrir, helst á næsta fundi, sem verður á morgun, — mun þó ekki gera ágreining um það, þótt það verði ekki tekið fyrir fyrr en á mánudag.

Umr. frestað.

Á 28. fundi í Ed., 10. des., var enn fram haldið 2. umr. um frv.

Frsm. (Bernharð Stefánsson): Herra forseti. Menntmn. hefur ekki beinlínis haldið neinn fund um þetta mál síðan í gær, en á hinn bóginn hafa a. m. k. þrír nm. talað saman um það, og hefur n. á þessu stigi ekkert nýtt um málið að segja. Ég vil taka það fram, að hún hefur sama skilning á málinu og hvað 1. gr. þess þýði, eins og fram kom hér við fyrri hl. umr. og ég tók fram. Að hinu leytnu áskilur n. sér að sjálfsögðu rétt til þess að bera fram brtt. við 3. umr. málsins, ef henni þá finnst þörf á því.

ATKVGR.

1. gr. samþ. með 9 shlj. atkv.

Brtt. 127,1 (ný 2. gr.) samþ. með 10 shlj. atkv.

Brtt. 127,2 (3. gr. falli niður) samþ. með 10 shlj. atkv.

Brtt. 127,3 (4. gr. falli niður) samþ. með 10 shlj. atkv.

5. gr. (verður 3. gr.) samþ. með 9 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Fr. vísað til 3. umr. með 10 shlj. atkv.

Á 29. fundi í Ed., 14. des., var frv. tekið til 3. umr. (A. 259).

Karl Kristjánsson: Herra forseti. Við 2. umr. þessa máls mátti skilja það á hv. flm. málsins, að hann teldi þetta hugsjónamál. Jafnframt var ekki laust við, að hann gæfi til kynna, að þingmenn væru fremur seínir af sinni reynslu til að skilja hugsjónir. Nú vil ég gera tilraun til að reka af mér þetta slyðruorð og færa sönnur á það, að ég skil þessa hugsjón flm.

Það er þannig með hugsjónir, að því beztar eru þær, ef þær eru ekki eingöngu draumsýnir, heldur raunveruleiki um leið og í samræmi við þær reglur, sem annars gilda á því sviði, sem þær koma fram.

Hv. flm. var form. í fjv. Alþingis lengi, og ég minnst þess frá því, að ég starfaði með honum þar, að hann lagði mjög réttmæta áherzlu á það, að sjálfsagt væri, að Alb. byggði löggjöf sína og ályktanir í fjármálum sem mest á grundvelli fjárlaga. Mér virðist, að í frv. vanti ákvæði, sem fullnægi þessari réttmætu kröfu. Og ég vil nú leyfa mér að gera tilraun til að bæta úr þessu með því að bera fram skriflega till., sem er á þessa leið, með leyfi hæstv. forseta:

„Við 1. gr. Aftan við greinina bætist: Stofnun og rekstur vistheimilisins hefst, þegar fé er veitt til þess á fjárlögum.“

Greinin fyrirskipar, að hefja skuli þegar undirbúning að stofnun og rekstri vistheimilis fyrir stúlkur samkv. fyrirmælum í öðrum lögum, og herðir þannig á þeim ákvæðum, sem þau lög fela í sér.

Þá er tekið fram í greininni, að ríkissjóði skuli skylt að leggja fram nauðsynlegt fé í sambandi við stofnun og rekstur heimilisins, sbr. þó fyrirmæli 2. málsg. þeirrar lagagreinar, sem vitnað er til í eldri lögum og fjallar um þátttöku þeirra, sem hælísins njóta, í greiðslu rekstrarkostnaðar.

Þetta eru réttmæt fyrirmæli um að hraða framkvæmdum meira en gert er ráð fyrir í lögnum 1947. En þó er ekki rétt að sleppa því að ákveða, að ekki sé þó farið út fyrir grundvöllinn, sem ályktanir og löggjöf um fjármál ríkisins eiga að byggjast á, þ. e. a. s., að farið sé utan við fjárlög með þessa framkvæmd. Og till. mín, ef samþykkt verður, bætir því við.

Í 2. gr. laganna eru svo ný ákvæði frá hv. flm., að vísu komin inn í því formi, sem þau nú eru, frá n. þeirri, sem um málið fjallaði, og eru viðbót við það, sem tekið er fram í lögnum frá 1947.

Ég tel þess vegna, að þegar búið væri að samþykkja brtt. mína, þá væri þessi hugsjón orðin raunhæf og til bóta fyrir það, sem stefnt er að í þessum málum og menn geta vafalaust orðið sammála um að þörf sé á.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (sjá þskj. 273) leyfð og samp. með 11 shlj. atkv.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Ég verð nú að segja, að ég varð dálitið undrandi yfir þeirri till., sem kom fram hér frá hv. þm. S-D. Það var rætt um þetta mál hér við 2. umr. og þá ljóslega bent á, að það er einmitt vegna þess,

að í lögnum um stofnun heimilis fyrir vand-ræðabörn stendur þetta ákvæði, að þau komi ekki til framkvæmda, fyrr en veitt er fé til þess í fjárlögum, að þetta frv., sem ég hef borið fram, er fram borið. Og það kom alveg skýrt fram bæði í minni ræðu og hjá hæstv. menntmrh., að þetta er til þess, að framkvæmdir séu hafnar nú þegar þrátt fyrir þau lagafyrirmæli, sem fyrir eru frá 1947. Þau lagafyrirmæli hafa nú staðið í sjö ár, án þess að nokkuð hafi verið gert í þessu máli. Og það er sýnilegt, að ef þessi till. verður samp., þá er málið í nákvæmlega sama horfi og það hefur verið áður allt þetta tímabil. Það er raunverulega miklu eðlilegra að fella frv. en að samþykkja þessa till., sem hér er borin fram, því að það er sýnilegt, að ef hún er samþykkt, þá hefur alveg verið ónauðsynlegt að bera málið fram yfirleitt.

Það er alveg rétt, sem hv. þm. sagði, að mér bæri skylda til þess sem gömlum formanni fjv. að hugsa nokkuð um fjárhagshlið þessa máls, og það hef ég gert. Ég bar fram alveg ákveðnar till. um, að það væri hægt að koma þessari stofnun á án þess að íþyngja ríkissjóði um bygg-ingarkostnað, en það vildi ekki hv. menntmn. fallast á. Og hv. Alb. hefur haft þar sömu skoðun og hv. menntmn., að leyfa ekki að taka skóla, sem þegar er til, til þess að starfrækja fyrir þetta heimili. Með því móti mátti spara þau útgjöld, sem þarf til þess að byggja slíkt hæli. Ég benti einnig á, að það hefði mátt í sambandi við þetta starfrækja aðra stofnun, sem átti að vera til hagsbóta og hefði orðið til hagsbóta bæði fyrir þjóðfélagið og ekki hvað sízt fyrir þær tvær sýslur, sem standa að þeim skóla. sem hér um ræðir, skólanum í Hrútafirði. Það var ekki heldur fallist á þá till. mína. Hins vegar hefur hv. menntmn. fallist á nauðsynina á, að þetta mál komist þegar í framkvæmd, og er einróma sammála um, að málið skuli ná fram að ganga hér frá þessari hv. d. samkv. frv. eins og það liggur fyrir á þskj. 259. Ég vil því vænta þess, að hv. menntmn. öll sameiginlega greiði atkv. gegn þessari tillögu.

Ég ætla ekki að fara að lýsa því hér, hve mikil þörf er á þessum framkvæmdum. En ef hv. flm. tillögunnar væri jafnkunnugur því máli og jafnsannfærður um það og ég er, þá hefði hann áreiðanlega ekki borið fram þessa till. hér. Þessi till. er ekkert annað en bana-ráð við málið sjálft. Hann hefur ekki reynt að skilja, að hér væri um hugsjónamál að ræða, og hann hefur ekki heldur reynt að skilja það, að hér er um hreint fjárhagsmál fyrir þjóðina að ræða, því að það er sannarlega ekki sama, hvort um 90—100 stúlkur, sem nú eru á glapstígum, haldi áfram á þeirri braut og verði fyrr eða síðar byrði á þjóðfélaginu ásamt afkomendum þeirra, eða þeim yrði bjargað eins og þarf að gera nú þegar.

Ég sé ekki ástæðu til þess að ræða þetta mál frekar, en vil aðeins endurtaka það og benda á, að samþykkt á þessari till. er sama sem að fella frv. Ég vil því vænta þess, að till. verði felld.

Ingólfur Flygenring: Herra forseti. Mér virðist, að 2. gr. frv. á þskj. 259 nægi alveg til þess, að ríkisstj. — viðkomandi ráðh. — geti leyft sér að leita eftir hentugu húsnæði, eins og í gr. stendur, og þar með að hefja það starf, sem til er ætlað í sambandi við það siðar meir. Þess vegna er það nóg til þess að hleypa málinu af stokkunum, að ráðh. undirbúi þetta á þennan hátt og hafi í því einhvern styrk að baki sér, eða ríkisstjórnin öll réttara sagt, því að um fjárveitingu héðan er ekki að ræða á þessum fjárlögum, býst ég við.

Karl Kristjánsson: Herra forseti. Ég varð nokkuð hissa á afstöðu hv. þm. Barð. gagnvart till. þeirri, sem ég hef flutt. Ég var mjög hissa á henni, af því að ég hafði kynnt þessum hv. þm. sem formanni fjvn. Hann sagði, að frv. væri flutt til þess að fella niður þau ákvæði í lögnum frá 1947, sem gera ráð fyrir því, að fé þurfi að vera til á fjárlögum, þegar hafizt er handa um stofnun vistheimilisins. Öðruvísi mér áður brá. Ég er sannfærður um, að hv. þm. Barð. hefði ekki, meðan hann var formaður í fjvn., flutt frv. til þess að komast fram hjá fjárlögum með útgjöld ríkisins. En til hvers sem nú frv. er flutt, þá er það mis- skilningur hjá honum, að það missi marks, ef till. mín er samþykkt. Tilgangur frv. er samt sem áður í gildi og réttmætur, ef till. mín er samþykkt. Annars er tilgangurinn óréttmætur, hversu þýðingarmikið sem málið er.

Það er, eins og ég tók fram áðan, ákveðið í frv., að hafizt skuli handa um undirbúning. Það er ekki ákveðið, hvenær slíkt skuli gert, í lög- unum frá 1947. Það er líka samkv. 2. gr., eins og hv. þm. Hafnf. sagði, ákveðið, að ríkisstj. skuli þegar hafa heimild til þess að leita eftir hentugu húsnæði, sem til kann að vera fyrir vistheimilið, eða gera samning um afhendingu þess og afnot. Hér er hert á því, að unnið sé að framgangi málsins, og þess vegna liggur ljóst fyrir, að frv. hefur sinn tilgang og yfir málinu mjög áleiðis, ef það verður samþ. í því formi, sem hér liggur fyrir. En verði till. mín ekki samþ., þá hefur frv. þann óréttmæta tilgang, að það megi ráðast í framkvæmd, sem getur kostað 6—8 milljónir, eftir því sem mig minnir að standi í grg. hv. flm., án þess að fjárlög hafi verið byggð upp í samræmi við það.

Nú minnst ég þess, að til er annað vistheim- ili. Það er vistheimili fyrir drengi í Breiðuvík, sem hv. flm. hefur unnið við að koma upp og haft umsjón með rekstri á. Og ég minnst þess, að við 2. umr. fjárl. lagði hann áherzlu á, að ef ekki fengist fram till. um hækkun á fjár- framlagi til hælisisins, þá væri ekki um annað að gera en að leggja þar upp laupana. Í því tilfelli þekkti ég hinn gamla formann fjvn. Nú þekki ég hann aftur á móti ekki í sambandi við þetta mál, þegar hann telur, að það megi ráðast í framkvæmd, sem getur kostað margar milljónir, án þess að fé sé til hennar veitt í fjárlögum.

Með þessu vil ég undirstrika það, að till. mín

er flutt eingöngu í þeim tilgangi að gera frv. samboðnara hv. deild til afgreiðslu og byggja það á þeim grundvelli, sem ætlað er til að Alp. byggi á löggjöf sína um útgjöld ríkissjóðs.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Ég vil leyfa mér að benda hv. flm. brtt. og hv. Alp. og hv. d. á, að þau rök, sem hv. flm. ber fram hér, eru fullkomlega röng. Þetta er í fullkomnu sam- ræmi við afgreiðslu fjárl., þó að frv. sé samþ. eins og það er. Í 24. gr. fjárl. er skýrt tekið fram, að það er heimild til þess að ætla fé til þess að greiða allan þann kostnað, sem fylgir samþykktum laga og þál. á yfirstandandi þingi. En hvers vegna hefur þetta mál orðið út und- an frekar en svo margt annað? Það er af því, að hv. þm. litur svo á, að þetta mál eigi ekki að ná fram að ganga yfirleitt; það sé ekki þörf fyrir málið, það sé ekki fjárhagsmál fyrir þjóðina, það sé ekkert hugsjónamál, því að hann veit það sem enn starfandi í fjvn., að í 24. gr. er ákvæði um, að á hana skuli settur allur sá kostnaður, sem fylgir samþykktum Alp. á yfirstandandi ári. Þetta hefur jafnan ekki verið nein smáupphæð, oft og tíðum skipt milljónum. Þetta veit hv. þm., svo að það er í fullu samræmi við ákvæði fjárl. að af- greiða málið.

Hitt hefur bókstaflega enga þýðingu, að samþykkja frv. með þessari breytingu, því að þá er það komið í nákvæmlega sama horf sem sjálf lögin frá 1947 eru, — engin önnur breyt- ing en það, að hér er gefin heimild til þess að taka einhverjar eignir til þessarar starfsemi, án þess þó að látið sé nokkurt fé til þess. Ég vil hins vegar benda hv. þm. á, að honum hefði verið miklu nær að taka upp baráttu í fjvn. til þess að setja inn ákveðna upphæð til þess, að hægt væri að gera þetta, svo að Alp. vissi þá, hvað væri verið að fara í þessu máli. Það hefur hann ekki gert, af því að hann hefur verið andvígur þessu máli frá upphafi. Það er höfuðatriðið, og þá væri það miklu hreinlegra fyrir hann að segja eins og er: Ég er á móti því, að það sé byggt stúlknaheimili í landinu — því að það er það, sem hann er að vinna að. Það hefði verið miklu drengilegra og miklu manndómslegra fyrir hann að koma þannig fram í málinu. Ég treysti því hins vegar, að það verði ekki margir hér í þessari hv. d., sem eru á þeirri sömu skoðun og hann. Það er al- veg sýnilegt, að ef till. er samþ. hér, eins og hún liggur fyrir, þá hefur þetta frv. enga þýð- ingu. Þá gilda lögin eins og þau eru: dauður bókstafur, eins og hefur verið í 7 ár, og þá verður enn horft um skeið á þessi vandræði án þess að hreyfa hönd eða fót. Ég vænti, að Alp. gangi ekki svo frá þessu máli á þessu þingi.

Umr. frestað.

Á 30. fundi í Ed., 15. des., var frv. tekið til frh. 3. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 31. fundi í Ed., s. d., var fram haldið 3. umr. um frv. (A. 259, 273).

Karl Kristjánsson: Herra forseti. Ég skil vel áhuga hv. þm. Barð. fyrir þessu máli, sem hann telur hugsjónamál. „Þegar hugsjónir fæðast, fer hitamagn um önd“, og þess vegna skil ég líka hans heitu orð við umræðurnar í gær. En hitt skil ég miður, hvers vegna hann beitir áhuga sínum og andhita til þess að koma málinu fram á þennan hátt, en beitir sér ekki til þess að fá fjárveitingu tekna upp í þau fjárlög, sem nú hafa verið í smíðum og eru enn í smíðum, — fjárveitingu til vistheimilisins, sem gert er ráð fyrir í lögum frá 1947 að stofnað verði. Mér finnst það, eins og ég minntist á í gær, ekki fara vel fyrrverandi formanni fjvn., kröfuhörðum um, að fjármál ríkisins væru í lagi og ekki væri stofnað til hallarekstrar. Mér finnst líka, að það sitji ekki vel á stuðningsmanni ríkisstjórnar að vilja koma henni í þá aðstöðu, sem hún kæmist, ef frv. þetta yrði samþykkt, án þess að fjárveiting lægi fyrir samkvæmt fjárlögum.

Hv. flm. benti á það, að samkv. 24. gr. fjárlaga væri hér ekki farið út af grundvelli fjárlaganna. Það er rétt, að í þeirri gr. er gert ráð fyrir því, að þær tekjur og þau útgjöld, sem stofnað er til með löggjöf, bætist við fjárlögin samkv. þessari gr. En hún er ekki til þess gerð, að samþykkja megi jafnhliða fjárlögum hvaða útgjöld sem verkast vill á ríkissjóðinn. Það gildi lítið að afgreiða að nafninu til hallalaus fjárlög, en samþykkja utan við þau með tilliti til 24. gr. útgjöld, sem stofnuðu til hallarekstrar. Ég vil ekki taka þátt í slíkum leik.

Hv. frsm. menntmn., sem hafði mál þetta til meðferðar, tók fram í framsöguræðu sinni við upphaf 2. umr., að hann liti svo á, að þó að frv. yrði samþ., þá giltu enn ákvæðin í 37. gr. laganna frá 1947 um, að ekki mætti stofna hælið, nema til þess væri búið að veita fé í fjárlögum. Þetta skilst mér að hafi verið afstaða n., þegar hún mælti með frv. Hins vegar lýsti hæstv. dómsmrh. því yfir, að hann liti öðruvísi á þetta efni og liti svo á, að ef frv. yrði samþ., yrði ríkisstj. að framkvæma það, hvað sem fjárlögum líði. Og hv. flm. tók það fram í gær, að einmitt þetta atriði væri höfuðtilgangur síns frv.

Nú er það svo, að hér stangast skoðanir, og ekki er hægt að segja um það, hvor hefur rétt fyrir sér, frsm. nefndarinnar eða hæstv. dómsmrh., þó að ætla mætti að visu, að hinn mikilhæfi og hálærði lögfræðingur, hæstv. dómsmrh., skildi málið til hlítar. En þar við bætist svo, að hæstv. dómsmrh. er þátttakandi í þeirri stjórn, sem á að taka við málinu, ef frv. verður samþ., og framkvæma það, sem þar er fyrir mælt, og má þá ætla, að hans skilningur ríki þegar stjórnin tekur við málinu. Til þess nú að útiloka allan misskilning í þessu efni og tryggja það, að með þessu frv. verði ekki komið aftan að fjárlögunum, þá hef ég flutt mína till. og vænti þess, að hún verði samþykkt.

Frsm. (Bernharð Stefánsson): Herra forseti. Hv. þm. S-Þ. skýrði rétt frá því nú í ræðu sinni, hvernig ég hefði túlkað frv. og skilning á því þegar í framsöguræðu minni við 2. umr.

málsins, og hygg ég, að sá skilningur hafi verið nefndarinnar allrar, sem sé sá, að stofnun og rekstur þessa fyrirhugaða vistheimilis fyrir stúlkur væri háður sömu lögum og skilyrðum og hverjar aðrar framkvæmdir ríkisins, að til þess þyrfti fjárveitingu í fjárlögum. Ég bendi á það, hvernig 1. gr. frv. hljóðar: „Hefja skal þegar undirbúning að stofnun og rekstri vistheimilis fyrir stúlkur samkvæmt fyrmælum 37. gr. laga nr. 29 9. apríl 1947.“ En þessi gr., sem frv. vitnar til í lögunum frá 1947, segir skýrum orðum: „Ríkisstjórninni er skylt, eftir því sem fé er veitt til þess í fjárlögum, að setja á stofn og reka hæli, þar sem vistuð skulu börn og ungmenni, sem framið hafa lögbrot eða eru á annan hátt á glapstigum.“ Það kann að vera, að lögfræðingar geti fundið út aðra skýringu á því en ég gat fyrir hönd nefndarinnar, en það er mér sem leikmanni óskiljanlegt. En eins og hér hefur verið tekið fram, er langt frá því, þó að þessi skilningur sé á frv., að frv. sé þýðingarlaust. Frv. leggur ríkisstjórninni eftir sem áður vissar skyldur á herðar. Fyrst og fremst skal samkv. 1. gr. hefja nú þegar undirbúning að stofnun og rekstri vistheimilis fyrir stúlkur. Í öðru lagi gefur 2. gr. ríkisstj. heimild til að leita eftir hentugu húsnæði, sem til kann að vera fyrir vistheimilið, og gera samning um afhendingu þess og afnot. Enn fremur er henni heimilað að taka húsnæði, sem ríkið á eða hefur umráð yfir, til þessara nota. Ég geri ekki ráð fyrir, jafnvel þó að skilningur hv. flm. og hæstv. ráðh. á frv. væri réttur, að vistheimilið kæmist miklu fyrr á stofn en gæti orðið eftir hinum skilningnum.

Ef frv. verður samþ. eins og það liggur núna fyrir, þá ber að hefja undirbúning að stofnun þess. Ég geri ráð fyrir, að sá undirbúningur taki næsta ár og að það verði nógur tími á næsta þingi til þess að leita fjárlagaheimildar til að stofna heimilið.

Það voru fyrir 12 árum, og það að mínu eigin frumkvæði, samþ. hér á Alp. lög um, að það skyldi reisa þingmannabústað. Orðalag á því ákvæði var ákaflega svipað og hér í þessu frv. Hæstv. ríkisstj. hefur þó séð sér fært að þrjúkast við það í 12 ár að reisa þennan þingmannabústað, og það hygg ég að sé af því, að hún hafi ekki talið sér skylt að gera það, nema fé væri sérstaklega veitt til þess í fjárlögum, þó að þarna í lögunum frá 1943 sé tvímælaust lagaheimild — alveg eins tvímælaust og í þessu frv. Nú var þessum lögum breytt í fyrra, þannig að ákveðið var, að hefja skyldi undirbúning á yfirstandandi ári á þeirri framkvæmd. Sá undirbúningur er þegar hafinn, og það álit ég ákaflega mikilsvert, og ég spái því, að það verði til þess, að þingmannabústaðurinn risi loksins af grunni, þó að það fari nú svo, að sennilega geti upphafsmaður þess máls ekki notið mikils þar af.

Af þessum ástæðum, sem ég hef nú greint, hefði ég talið, að brtt. hv. þm. S-Þ. væri óþörf, hún segði ekkert annað en það, sem frv. segir. En eins og hann tók fram og hér hefur komið fram, er þessi skilningur vefengdur, sem

nefndin hefur á frv., og þá má segja, að sé a. m. k. öruggara að samþ. þessa till., því að ég álit, að það sé engin meining í því, og er í því efni alveg sammála hv. þm. S-Þ., að vanda mjög til um afgreiðslu fjárlaga og samþ. svo lög við hliðina á fjárl., sem heimila hinar og aðrar greiðslur utan fjárlaga. Ég veit, að þetta hefur verið gert og slíkar heimildir hafa stundum verið notaðar, en slíkt er engu að síður ósiður. Ég held, eftir því sem mér hefur verið skýrt frá, að slíkt mundi koma algerlega í bága við samkomulag þeirra flokka, sem stjórnina styðja, um afgreiðslu fjármála á þessu þingi yfirleitt. Þar af leiðandi, til þess að taka af öll tvímæli, mun ég nú fyrir mitt leyti greiða atkv. með brtt., jafnvel þó að ég álit, að hún breyti engu, ef frv. er rétt skilið og túlkað.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Ég hef nú talað tvisvar í þessu máli. Ég vil þó mega mælast til þess, að hæstv. forseti taki ekki hart á því, þó að ég segi hér nokkur orð í þriðja skiptið út af því, sem fram hefur komið.

Ég vil þá fyrst, áður en ég ræði um till., leyfa mér að lesa hér upp bréf, sem mér barst frá lögreglustjóra við umr. í gær, en svo seint, að ég gat ekki þá tilkynnt hv. Alp. innihald þess. Hann segir hér í bréfi til mín sem forseta Ed., að hann sendi mér hér með umsögn Vilhelminu Þorvaldsdóttur lögreglukonu varðandi nauðsyn þess, að komið verði upp hið fyrsta vistheimili fyrir stúlkur, sem lent hafa á glapstígum, og umsögnin hljóðar svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Vegna umræðna á Alp. um vistheimili fyrir ungar stúlkur á glapstígum leyfi ég mér að taka eftirfarandi fram:

Í starfi mínu sem lögreglukona hef ég glögglega orðið þess vör, hve þörfin á vistheimili fyrir ungar stúlkur er tilfínnanleg. Torveldar það mjög allt starf í þágu þessara stúlkna, að slíkt heimili skuli ekki vera til, og dregur mjög úr mögulegum árangri. Í viðskiptum mínum við fyrrnefndar stúlkur hef ég einnig orðið þess vör, að þær fylgjast með þessu máli, og tel ég, að vitneskja þeirra um, að slíkt heimili kunni að verða stofnað á næstunni, hafi átt sterkan þátt í því, að nú hafa allmargar stúlkur breytt til hins betra og sýnt, að þær geta orðið nýtir og góðir borgarar. Óttast ég mjög, að verði mál þetta afgreitt á þann hátt, að ekki megi vænta slíks heimilis á næstunni, hafi það slæm áhrif á stúlkurnar, og er hætt við, að aftur sæki í sama horf og áður var, ef þær vita, að engar horfur eru á, að yfirvöldin hafi stað til þess að senda þær á, hve mjög sem hegðun þeirra kann að vera ábótavant. Ég vænti þess, að hið háa Alp. leysi þennan mikla vanda á skjóttan og farsællegan hátt.

Virðingarfyllst,

Vilhelmina Þorvaldsdóttir“.

Er Vilhelmina kvenlögregluþjónn hér í bæn- um og kunnug þessum málum.

Í sambandi við þetta bréf vildi ég svo mega upplýsa, að þegar vistheimili fyrir drengi var sett á stofn sumarið 1951, voru á lista hjá

sakadómara rúmlega 40 afbrotadrengir hér í Reykjavík. Það voru þá þegar teknir um sumarið — við ákaflega erfið kjör — 7 drengir á heimilið, þeir, sem að áliti sakadómara og annarra, sem með þessi mál höfðu að gera, þótti nauðsynlegast að taka af þeim 40 drengjum, sem voru á lista hér í bænum. Síðan hafa á þetta heimili komið rúmlega 20 drengir. Þaðan hafa farið aftur 13 eða 14 drengir, og sitja þar nú eftir 8. Af öllum þessum 14 drengjum, sem þarna hafa verið, hefur enginn gerzt brotlegur á ný, svo að hann hafi verið ákærður. Og nú þegar við spurðumst fyrir um það hjá sakadómara, hve margir stæðu á lista, þar sem við gátum tekið að minnsta kosti 7 drengi á heimilið, var svarið það, að hér hefði þetta breytzt þannig, að nú voru aðeins 2 drengir á lista sem afbrotanglingar hér í bæ, og óskuðu foreldrarnir sjálfir eftir að ráðstafa öðrum drengjum í sveit, án þess að hann færi á hælið, en hinn drengurinn sendur á hælið sem niundi drengurinn þar nú.

Þetta sýnir þann árangur, sem hefur unnizt við það að koma heimilinu upp. Það sýnir, að við það, að heimilið hefur verið til og getað tekið á móti drengjunum, hefur tvennt skeð: Það fyrsta, að foreldrarnir sjálfir hugsa miklu meira um að halda drengjunum frá afbrotum, og ef þeir hafa framið einhver afbrot, þá reyna foreldrarnir sjálfir að koma þeim á þá staði, sem þeir kjósa, frekar en á heimilið. Annað, að drengirnir hafa batnað við heimilislífinu, þannig að þeir hafa ekki gerzt aftur brotlegir. Þetta er ekki lítill árangur af þessu starfi.

Nú veit ég, að nokkuð hefur stungið í augu sá kostnaður, sem orðið hefur því samfara að koma þessu heimili upp, og þykir mér það ekkert óeðlilegt og ásaka ekki hv. þm. S-Þ. fyrir það, þó að honum sem nm. í fjvn. þyki ef til vill sú upphæð allmikil, þótt það hafi nú ekki beint komið fram í hans ræðu. En í sambandi við það vil ég leyfa mér að benda á, að langsamlega mest af þeim kostnaði hefur farið til þess að byggja upp, ekki einasta heimilið sjálft, heldur þann stað, sem n. var afhentur til að staðsetja heimilið á. Hér var um að ræða einhverja þá beztu jörð, sem til var í sýslunni og hafði legið í órækt og ekki verið notuð í 4—5 ár. Þar voru engin hús, öll jarðrækt í aum-ingjaskap og vesaldómi, engar girðingar, engin túnrækt og allt í mestu niðurniðslu, og langsamlega mest af þessu fé hefur farið til þess að byggja upp þessa jörð, gera þar jarðabætur, byggja hús og annað, sem heyrir til, girða landið o. s. frv., gera m. a. sandgræðslu þar o. fl., o. fl., sem allt kemur til góða ríkinu sjálfu, alveg burt séð frá þessu máli, og stendur þar sem eign fyrir ríkið, hvað sem svo yrði gert við staðinn. Þetta vildi ég láta koma fram til þess að sýna fram á, að þessu fé hefur ekki raunverulega öllu verið eytt í þágu þessarar starfsemi. Og þótt svo hefði verið, hefði ég talið, að það væri ekki nema brot af því fé, sem landið glataði við það að hafa ekki gert þessar ráðstafanir.

Ég hygg því, að það sé alveg rétt, sem hefur

komið fram hjá lögregluþjónum, að ef ekkert verður gert í þessu máli, þá muni þetta fara í sama farveg og áður, og það, sem ég hef nú sagt, styður þá skoðun fullkomlega. Ég vil líka í sambandi við þetta benda á, að þetta sama hefur komið fyrir í sambandi við Kvíabryggju. Eftir að hún var byggð upp og tilbúin til þess að taka á móti þeim, sem greiddu ekki meðlög með börnum sínum, fóru þeir að greiða og þeir hafa greitt þannig, að engin ástæða hefur verið til að senda þessa menn á þann stað, sem fyrir var. Ég hygg því, að þetta álit lögregluþjónsins hafi við mjög mikið að styðjast og það beri mjög að athuga það, þegar þetta mál er afgreitt. Sé hins vegar brtt. hv. þm. S-Þ. samþ., gefur hún óneitanlega — ég skal koma að því síðar — þá von þeim, sem óska eftir, að þetta heimili verði ekki byggt, að á því verði allmikill dráttur enn og það sé alveg óhætt að breyta ekkert um lifnaðarhætti frá því, sem verið hefur. Því verður ekki hægt að neita. Ég skal svo ekki ræða meira um þá hlið málsins.

Ég skal þó aðeins ræða um skilning hv. frsm. n. og hv. þm. S-Þ. á þessu máli og vil þá einmitt vísa í greinina í 1., sem hv. frsm. las upp. Þar stendur: „Ríkisstj. er skylt, eftir því sem fé er veitt til þess í fjárlögum, að setja á stofn og reka hæli, þar sem vistuð skulu börn og ungmenni, sem framið hafa lögbrót eða eru á annan hátt á glapstígum.“ Þetta er skylt, og hæstv. ríkisstj. hefur að svo miklu leyti uppfyllt þessa skyldu, að hún hefur látið reisa hæli fyrir drengi. Hins vegar hefur ekki verið reist neitt hæli fyrir stúlkur. Það má segja, að það hefði alveg eins mátt taka það fé og reisa hæli fyrir stúlkur. Það hefur bara ekki verið nægilega mikið til þess að sinna báðum verkefnum í einu. En að því leyti hefur ríkisstj. uppfyllt ákvæði laganna, að hún hefur látið reisa hæli fyrir drengina. Svo er sagt hér: „Skulu hæli þessi vera a. m. k. tvö, annað handa stúlkum, en hitt handa piltum.“ En síðan stendur í 2. málgr.: „Um greiðslur fyrir börn og ungmenni á hælum þessum og öðrum hælum og stofnunum handa börnum og ungmennum, sem í 35. gr. getur, fer samkvæmt 1. nr. 78 1936.“ Það er með öðrum orðum, að það á að greiða 20% af dvalarkostnaðinum af öðrum aðila en ríkinu. Þegar því sett er í frv. ákvæði, sem hljóðar svo: „Hefja skal þegar undirbúning að stofnun og rekstri vistheimilis fyrir stúlkur samkv. fyrirmælum 37. gr. laga nr. 29 9. apríl 1947, um vernd barna og ungmenna. Skal ríkissjóði skylt að leggja fram nauðsynlegt fé í sambandi við stofnun og rekstur heimilisins“ — þá er með því úr gildi sú takmörkun, sem sett er í 37. gr. Um þetta getur ekki verið neinn ágreiningur, enda hefur það verið skýrt hér af hæstv. dómshrh., að á það verði ekki litið öðruvísi en svo, að ef þessi 1. gr. sé samþykkt þannig, þá sé takmörkunin í 37. gr. laganna úr gildi. Þess vegna hef ég aldrei getað skilið, hvernig hv. frsm. hefur getað lagt í þetta annan skilning, og ég fullyrði, að n. sem slík hefur ekki hans skilning á málinu. Ég hef talað við marga af nefndarmönnum, sem hafa einmitt sama skilning á málinu

og ég og hæstv. dómshrh., að ef gr. yrði þannig samþykkt, þá væri skylda ríkisstj. að byrja á þessum framkvæmdum á næsta ári. Og hv. þm. S-Þ. skilur þetta náttúrulega eins. Þess vegna er hann að bera fram brtt. Hann treystir ekki á sama hátt og hv. frsm., að ákvæðið óbreytt verði skilið á annan veg. Ég hygg, að þetta sé rétt skilið hjá mér, og þess vegna vill hann setja inn alveg ákveðin fyrirmæli um, að það skuli ekki hafnar framkvæmdir fyrir en fé er veitt til þess í fjárlögum. Ef hins vegar hv. frsm. hefði haft þennan skilning á frv. í fyrstu, þá bar honum náttúrulega að vísa málinu frá með rökstuddri dagskrá með þeirri grg., að þetta væri þegar í lögum og þyrfti ekki að setja ný lög um þetta ákvæði. En einmitt af því, að hann hefur ekki haft þennan skilning á því, þá gerir hann það ekki. Hann gerir það alls ekki, vegna þess að þrátt fyrir að hann hafi sagt það nú, þá hefur hann ekki raunverulega haft þennan skilning á gr., það er alveg sýnilegt. Ef hins vegar biðja á og gera ekkert fyrir en fé er veitt til framkvæmda í fjárlögum, eins og ætlað er til með brtt., þá hefði verið eðlilegast að fella 1. gr. Hitt skal ég svo jata, að það hefði verið hægt að samþykkja 2. gr. frv. eins og hún er nú og hafa það sem viðbót við lögin, því að það er alveg sjálfstætt atriði. Þar segir, að „ríkisstj. er heimilt að leita eftir hentugu húsnæði, sem til kann að vera, fyrir vistheimilið og gera samning um afhendingu þess og afnot. Enn fremur er henni heimilt að taka húsnæði, sem ríkið á eða hefur umráð yfir, til þessara nota.“ Lögin hafa því nákvæmlega sama gildi, eftir að búið er að samþykkja þá brtt., sem hér liggur fyrir, hvort sem 1. gr. er felld eða samþykkt. 1. gr. er þá gersamlega óþörf og breytir í engu þeim lögum, sem fyrir eru. (Gripð fram í.) Já, en það er bara ekki hægt að hefja þegar undirbúning, þegar ákveðið er, að það skuli ekki gert fyrir en fé er veitt til þess. Það er ekkert fé til þess að gera það, ef á að halda sér innan þeirra takmarka, sem hv. flm. brtt. heldur fram, að ekki megi greiða neitt af þessu, hvorki undirbúning né annað, því að það kemur ekki fram. (Gripð fram í.) Já, ég veit það, en það hefur heldur ekkert verið greitt fyrir hann enn þá. Það hefur verið rætt um það mál í 14 ár, eins og hann sagði, og ekkert verið gert. Það er það, sem hv. þm. vill, að það sé ekkert gert í málinu í næstu 7 ár, eins og það hefur ekkert verið gert í s. l. 7 ár. Það er það, sem við deilum um efnislega. Þess vegna er ekkert hægt að gera í þessu máli, ef brtt. er samþ.

Ef frv. er samþ. núna, eins og það er í dag, hefur ráðuneytið alveg í höndum sér að láta hefja undirbúninginn og byrja reksturinn í smáum eða stórum stíl. Það er enginn, sem segir, að það eigi að byrja fyrir margar milljónir, þó að ég benti á, að það kostaði 6 milljónir að byggja heilsuhælið allt, ef ekki væri hægt að fá byggingar sem fyrir væru. Það er m. a. verið nú að leita að hentugum stöðum. Það hefur verið bent á ýmsa staði. Í sambandi við það skal ég benda á, að það er till. frá hv. þm. S-Þ. við fjárl. um að heimila ríkissjóði að

kaupa jörðina Gröf í Hrunamannahreppi. Hún er einn af þeim stöðum, sem hefur komið til greina að starfrækja sem vistheimili fyrir stúlkur. Ég teldi ekki, að verið væri að setja fjárlögin í neina hættu, þó að þetta væri samþykkt og síðan notuð heimildin í 2. gr. frv. til þess að fá þann stað, sem hvort sem er á að kaupa. Þar er mjög mikið af gróðurhúsum. Þar er nokkuð af byggingum, að visu lítið, en nægilegt til þess að geta byrjað a. m. k. í smáum stíl, og svo getur verið um fleiri staði á landinu. En þetta er allt útilokað, ef samþykkja á brtt.

Þá ætla ég að koma að því atriði, hvað hefur verið gert við þetta mál í s. l. 7 ár. Ekki nokkur skapaður hlutur. Þó hefur hvorki meira né minna en rúmlega 101 millj. kr. verið varið fyrir utan fjárlög árið 1948, eða árið, sem lögin áttu að koma til framkvæmda, og 1949 134 millj. 579 þús., en engu af þessum 134 millj. er varið til þessara mála. Og ég skal halda áfram: 1950 samtals 122 millj. og 1951 114 millj., þessu er öllu varið fyrir utan fjárlög og síðan leitað staðfestingar Alp. til samþykktar á aukafjárlögum. Hefði verið nokkur vilji fyrir hendi í þessu máli og varið til þess einhverju af þessum mörgu milljónum, sem eru hvorki meira né minna en nærri 500 milljónir á þessu tímabili, þá segir sig sjálft, hvort ekki hefði verið búið að koma þessu heimili upp. — Ég er sannarlega ekki að setja neinn fót hér fyrir fjárlögin eða steypa þeim í neinn vöð. Þetta veit hv. þm. S-Þ. Hann er eins kunnugur þessum málum og ég, sem setið hefur allan tímann í fjvn. og situr þar enn. — Ég vil einnig benda á hér, að árið 1953 er samkvæmt ríkisreikningunum greitt samkvæmt sérstökum lögum 1 millj. 697 þús., samkv. 24. gr., og auk þess 521 þús. samkv. þál. og 2 millj. 452 þús. samkvæmt væntanlegum fjárlögum. Þetta er allt saman gert af ríkisstj. sjálfri. Og það er sannarlega ekki nein goðgá að ætlast til þess, að hún láti einhverja upphæð — engan veginn stóra upphæð — til þess að geta komið þessu máli eitthvað áfram. Og það er alger misskilningur að byggja það á því, að það sé verið að reyna að kollvarpa hér fjárlögum eða að stjórnarstuðningsmaður sé að brjóta sína skyldu gagnvart ríkisstj., þó að hann sé að fara fram á, að þetta frv. sé samþykkt. — Þetta þótti mér rétt að láta koma fram.

Nú skal ég ekki þreyta hæstv. forseta, en vildi þó rétt aðeins benda hér á, að samkvæmt 17. gr. fjárlagafrv. voru áætlaðar, þegar hæstv. fjmrh. lagði málið fyrir, 150 þús. kr. til rekstrar heimilis fyrir afvegaleidda unglunga. Þetta hefur nú verið hækkað með samþykki hv. þm. S-Þ. upp í 250 þús. Það er ekkert sagt um þetta út af fyrir sig, að þetta skuli vera til drengjaheimilisins í Breiðuvík; það er aðeins sagt, að þetta skuli vera samkvæmt þessum lögum hér. En við umræður, sem hafa farið fram, er það skilið, að þessi upphæð öll skuli þangað fara, enda er þetta ekki nægileg upphæð til þess að greiða hallarekstur á s. l. ári og rekstur næsta árs. Og það er vegna þess, að

Alþt. 1954. C. (74. löggjafarþing).

jörðin, sem hefur verið afhent, er í slíku ástandi, að hún gefur engar tekjur. Ég veit, að fyrir það, að þetta er skorið niður um 50 þús. frá ósk og áætlun, þá mun það bara eingöngu byggjast á því, að þeir vænta þess, að það sé hægt að auka svo búið, að það gefi þessar 50 þús. kr. tekjur, svo að sé hægt að ná þessum rekstrarútgjöldum. Það getur ekki verið neitt annað. Hins vegar mundi framkvæmdanefndin ekki telja sér heimilt að taka neitt af þessu til að starfrækja annað heimili. Enn er alveg óleyst, hvernig á að fara með rekstrarhallann frá s. l. ári, og mér skilst á hæstv. ráðh., að hann ætli sér að lýsa því yfir samkvæmt ósk minni við fjárlagaumr., að sá halli verði greiddur af tekjum ríkissjóðs á þessu ári, því að annars væri ekki hægt að halda þessum málum áfram.

Það eru einnig á 20. gr. fjárl. áætlaðar 400 þús. kr. til byggingar dvalarheimilis fyrir afvegaleidd börn og unglunga. Það er ekkert sagt um það, að það skuli vera fyrir Breiðuvík. Og það er náttúrlega möguleiki að taka eitthvað af þessu fé og nota það til þess að byggja upp í sambandi við stúlkurnar. En það verður torveldara, ef samþykkt er sú brtt., sem hér er gerð. Við mundum ekki treysta okkur, sem sitjum í framkvæmdanefndinni, að taka þetta fé nema með fullu samþykki rn., sem þá yrði að horfast í augu við það, að reksturinn yrði að vera miklu dýrari vegna þess, að það er ekki hægt að koma jörð og húsum í það ástand, sem þarf til þess að geta minnkað rekstrargjöldin, en það hefur verið okkar hugsun. Við höfum viljað koma þessum málum í það horf, að við þyrftum ekki að sækja um mikið fé til Alp. í sambandi við reksturinn. En til þess að það sé unnt, verður að koma jörðinni í það horf, að hún geti gefið einhvern arð.

Ég vildi nú út af því, sem hér hefur verið rætt, og alveg sérstaklega út af því, sem hv. frsm. sagði, að hann teldi, að þessi till. væri alveg óþörf, en samt sem áður ætlaði hann sér að greiða atkvæði með henni, vænta þess, að hann endurskoðaði nú afstöðu sína og greiddi ekki atkv. með þessari till. Það er enginn vafi á því, að ef till. er samþykkt, hvernig svo sem hægt er að leysa þetta spursmál á eftir, þá fær málið þann blæ, að þeir, sem óska eftir því, að ekki sé flýtt þessum framkvæmdum, hverjir sem það eru, telja, að þær vonir sínar muni rætast miklu frekar, ef málið er afgr. úr þessari hv. d. með till. eins og hún er lögð fram frá hv. þm. S-Þ. Frá minni sjónarmiði er þessi till. eingöngu borin fram sem yfirlýsing um það, að viðkomandi aðilar séu á móti því, að ríkissjóður leggi fram fé í þessu skyni. Það hefði verið miklu nær fyrir hv. þm. S-Þ. að beita sér fyrir því í fjvn., ef hann hefði verið velviljaður málinu, að tekin yrði upp sérstök fjárveiting í þessu skyni. Hvers vegna hefur það ekki verið gert? Er það vegna þess, að hann líti svo á, að þetta sé ekki svo aðkallandi, að það þurfi að taka upp fjárveitingar? Er það ástæðan fyrir því? Eða er einhver önnur ástæða fyrir því, sem ekki hefur komið hér fram? Hann ætlast áreiðanlega til þess með sinni brtt., að það sé

ekkert gert í málinu; það sé ekkert gert, fyrr en fé sé veitt til þess á fjárlögum. Það er heldur engin sönnun fyrir því, eins og hv. frsm. tók fram, að það verði tekið upp fjárframlag á næsta ári, þegar litið er annars vegar á það, að þessu máli hefur ekki verið sinnt af fjárveitingavaldinu, fjvn. eða hæstv. fjmrh., í 7 ár, og hins vegar að nú er fram kominn brtt. hér á siðustu stundu, sem mælir gegn framgangi málsins. Það sýnir, að sá flokkur, sem fer með þau mál, telur, að hér sé ekki neitt vandamál á höndum. En það er mesti misskilningur, því að það er miklu meira fjárhagsmál fyrir þjóðina að láta þetta mál vera svona heldur en þó að lagt sé í það allmikið fé. — Svo vil ég þakka hæstv. forseta fyrir að hafa leyft að gera svo langa athugasemd.

Jón Kjartansson: Herra forseti. Ég skal ekki lengja þessar umræður. Ég er sammála því, sem hv. frsm. n. sagði hér áðan, að í raun og veru væri brtt. hv. þm. S-Þ. Óþörf, því að ég skildi málið þannig frá upphafi, eftir þeim breytingum, sem n. hafði gert á því, að stæði óhaggað ákvæðið eins og er í lögunum, þannig að það yrði að veita fé í fjárl. til stofnunar og rekstrar þessa hælis. Hins vegar var þetta vefengt, bæði af flm. og hæstv. ráðh. hér við fyrri umr. þessa máls, og þá tel ég fyrir mitt leyti réttmæta till. hv. þm. S-Þ. Þingmenn eiga vissulega að leggja höfuðáherzlu á það, þegar þeir setja lög, að afgreiða þau þannig, að ekki geti verið vafi á, hvernig á að framkvæma þau. Hitt er ekkert annað en að blekkja sjálfa sig og blekkja þá ríkisstj., sem á að framkvæma lögin. Það er þess vegna sjálfsagður hlutur að gera lögin það skýr úr garði, að ekki geti vafi leikið á því, hvernig á að framkvæma þau. Ég fyrir mitt leyti mótmæli hvað mig snertir gersamlega þeim ummælum hv. flm., að það sé af andstöðu við þetta mál, að ég greiði atkvæði með brtt. þm. S-Þ. Og ég vil segja, að ef við viljum gera þessu máli gott, þá ættum við að flytja brtt. við fjárl. um að leysa málið. Það er það eina heilbrigða. En eins og málið er núna ætti að nægja að afgreiða það með rökstuddri dagskrá.

ATKVGR.

Brtt. 273 felld með 7:6 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu
já: PZ, VH, AE, BSt, JK, KK.
nei: SÓÓ, BBen, BrB, HG, IngF, LJóh, GíslJ.
4 þm. (FRV, GÍG, HermJ, JJós) fjarstaddir.
Frv. samþ. með 9:1 atkv. og afgr. til Nd.

Á 31. fundi í Nd., s. d., skýrði forseti frá, að sér hefði borizt frv. frá Ed., eftir 3. umr. þar.

Á 42. fundi í Nd., 8. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 19 shlj. atkv. og til mentmn. með 19 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

49. Vegalagabreyting (frv. GíslJ).

Á 2. fundi í Sp., 12. okt., var útbýtt frá Ed.:
Frv. til l. um breyt. á l. nr. 116 29. des. 1951,
um breyt. á vegalögum, nr. 34 22. apríl 1947
[15. mál] (þmfrv., A. 15).

Á 5. og 7. fundi í Ed., 18. og 21. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 8. fundi í Ed., 25. okt., var frv. enn tekið til 1. umr.

Flm. (Gíslí Jónsson): Herra forseti. Þetta mál hefur verið tekið út af dagskrá nokkrum sinnum á undanförunum fundum, vegna þess að hv. 1. varaforseti hefur verið fjarverandi með leyfi, en hv. 2. varaforseti er ekki kominn enn þá til þings vegna veikinda.

Það er öllum ljóst, sem eitthvað hafa kynnt sér samgöngumál í landinu, að fyrsta skilyrði til þess að halda við byggð í hinum afskekktari héraðum er, að hægt sé að leggja þangað vegi hið allra fyrsta, svo að einnig þær byggðir geti komizt í beint samband við aðalvegakerfi landsins. Það er orðið svo nú, að þeir, sem í hinum dreifðu byggðum búa, vonast eftir því að geta orðið sömu hlunninda aðnjótandi og hinir, sem búa í þéttbýlinu; verða þeir beinlínis að breyta búnaðarháttum sínum til þess að fylgjast með tímanum, eins og aðrir, eða gefast upp að öðrum kosti. Ég þarf því ekki að ræða lengi nauðsynina á því máli, að vegakerfi landsins verði stækkað þannig, að haldið verði áfram að byggja nýja vegi og að verja fé til þess úr ríkissjóði.

Skattamál þjóðarinnar eru á því stigi í dag, að ríkissjóður hefur gengið allverulega á stofna sveitarfélaganna, svo að sveitarsjóðirnir hafa enga möguleika til þess að auka allverulega framlög til hreppsvega eða sýsluvega. Það verður því að vera meginstefnan, að ríkissjóður leggi fé til þessara vega og að þeir verði teknir upp í þjóðvegatölu. Um þetta þarf ekki heldur að ræða langt mál.

Ég hef leyft mér að bera hér fram á þskj. 15 frv. til l. um breyt. á vegalögum, að teknir verði upp á vegalög nokkrir vegir, er ég aðeins skal gera grein fyrir með nokkrum orðum.

1. brtt. er, að aftan við B. 61 bætist orðin: og þaðan á Vesturlandsveg. Hér er um að ræða veginn frá Gautsdal niður á Vesturlandsvegin. Áður hefur verið tekið í þjóðvegatölu af Vesturlandsvegi, inn Geiradalinn, um Valshamar og að Gautsdal, en eftir er að taka inn í vegakerfið spottann frá Gautsdal og niður á veginn aftur, þannig að hér myndist ein heild af þjóðvegi um þennan hluta héraðsins. Þetta er ekki nema litill spotti, en mjög mikill áhugi er fyrir því í sveitinni að fá hann tekinn í þjóðvegatölu.

1. tölulíð 2 er farið fram á, að tekinn sé nýr vegur í þjóðvegatölu, Tröllatunguheiðarvegur: Frá Valshamri á Strandaveg. Þegar vegurinn frá Norðurlandsvegi og út Strandasýslu að Hólmavík var tekinn í þjóðvegatölu, beindist umferðin um hann frá Steinadalsheiði. Vegurinn frá Gilsfjarðarbotni yfir Steinadalsheiði og á Strandaveg var þó ekki felldur úr þjóðvegatölu. Hins vegar hefur honum verið sárálitið við haldið síðan, vegna þess að umferðin hefur mest farið norðurleiðina. Sambandið á milli Strandasýslu og Barðastrandarsýslu hefur því verið gert miklu lakara en það var áður. Þýkir nú miklu heppilegra, að sambandið sé gert á milli Geiradals og Strandavegar, eins og farið er fram á í þessari till., enda mun það vera miklu ódýrara fyrir alla aðila að láta ryðja þar veg og halda honum við heldur en að halda við Steinadalsheiðarvegi eins og hann er nú orðinn. Ég hef hins vegar ekki lagt til að taka hann úr þjóðvegatölu, nema síður sé, og er það þá á valdi vegamálastjórnarinnar, hvað mikið fé hún leggur í viðhald á honum, ef hún telur, að það sé nauðsynlegt að halda þeim vegi við. En mjög háværar raddir eru um það beggja vegna frá, bæði frá Barðastrandarsýslu og frá Strandasýslu, að vegakerfið sé tengt saman yfir Tröllatunguheiði.

3. tölul. er, að lengdur sé vegurinn frá Hofstöðum — þar endar nú þjóðvegurinn — og að Hlíð í Þorskafirði, sem er aðeins um 4—5 km. Þessi vegur er að visu í sýsluvegatölu, en eins og ég sagði áðan, hafa sýslurnar sárálitið fé til þess að leggja vegi eða halda þeim við.

4. liðurinn er um það, að á eftir B. 63 komi tveir nýir liðir, er orðist þannig: Hinn fyrri: Svínanesvegur: Frá Kletthálsvegi um Kvígindisfjörð að Svínanesi, til þess að koma í vegasamband þeim bæjum tveimur, sem eru í byggð á Svínanesinu; og hinn síðari: Bæjarnesvegur: Frá Kvígindisfirði um Kirkjuból að Bæ á Bæjarnesi, til þess að koma þeim bæjum, sem þar eru, einnig í þjóðvegakerfi. Þessar jarðir, sem eru alveg afskekktar frá vegakerfinu, eru þrýðilegar sauðfjárlarðir, og einmitt nú, þegar því miður útlit er fyrir, að ekki hafi verið komizt að fullu fyrir sauðfjársjúkdóma í landinu, er enn meiri ástæða til þess að gera allt, sem unnt er, til þess að halda þeim bæjum í byggð, sem hafa verið undanfarin mörg ár uppeldisstöðvar fyrir svo og svo mikinn hluta af landinu, því að sem betur fer hefur mæðiveiki aldrei komizt inn á þetta svæði.

5. till. er um, að aftan við 64 bætist: Og þaðan að Skálmarnesmúla — þ. e. a. s. frá Firði á Skálmarnesi að Skálmarnesmúla, en það er meðfram öllum þeim bæjum, sem eru á Skálmarnesinu. Skálmarnesið er ein þéttbyggðasta sveit í sýslunni, en íbúar þar hafa verið afskiptir um veg allan tímann og vonast nú til þess, að einnig þeir komist í vegasamband á næstu árum. Gildir það sama um þá og ég sagði um þá bændur, sem eru á Svínanesi og Bæjarnesi, að á þessum stöðum er einnig aðal- atvinnugreinin sauðfjárrækt, sem er ekki einungis til hagsbóta fyrir þá sjálfa, heldur og

fyrir allt landið, ef enn þarf að ala upp heilbrigðan stofn fyrir hin sýktu héruð.

6. tölul. er, að á eftir B. 89 komi nýr liður, sem verði: Arnarfjarðarvegur: Frá Rafnseyri inn fyrir Arnarfjörð, um Langanes, fyrir Geirþjófstjörð og á Barðastrandaveg. Svo mikil nauðsyn þýkir á þessum vegi, að eftir því sem hefur verið upplýst af öðru stjórnarstuðningsblaðinu, Tímanum, þá hafa verið veitt af þeim ráðherra, sem farið hefur með þessi mál undanfarin ár, allt að 500 þús. kr. fyrir utan fjárlög og raunverulega, að mér skilst, án nokkurra heimilda, til þess að þoka veginum áfram. Ég er síður en svo að ásaka þetta. Hér mun hafa verið tekið framlag af fjallvegafé, þó að vegurinn sé ekki í fjallvegatölu, en það sýnir, hversu mikil nauðsyn er á því að koma þessu vegasambandi á.

Ég skal ekki ræða um þá deilu, sem hefur verið vakin upp í blöðum, hverjum það sé að kenna, að þessi vegur hafi ekki komizt í þjóðvegatölu; það er áreiðanlega byggt a. m. k. á mjög miklum misskilningi, að ég eigi þar nokkra sök, og verði lítið í þingtiðindi frá þeim tímum, þá mun ekki finnast um það einn stafur, að ég hafi lagt á móti því, að vegur þessi væri tekinn í þjóðvegatölu, auk þess sem ég hef ekki átt sæti í samgmn., svo að ég get ekki hafa haft þar nein áhrif á, að vegurinn hafi ekki komizt í þjóðvegatölu. Skal ég hins vegar ekki ræða það atriði frekar.

7. liðurinn er, að aftan við 94 bætist: og þaðan um Trostransfjörð á Arnarfjarðarveg. Þ. e. a. s., það er frá Reykjarfirði, þar sem þjóðvegurinn endar nú. Er þá ætlað til, að tekinn verði vegurinn frá Reykjarfirði um Trostransfjörð og inn á Barðastrandaregginn eða inn á Arnarfjarðarveginn, sem væntanlega verður lagður skammt frá Trostransfirði, upp í þjóðvegatölu.

8. till. er um það, að á eftir 95 komi nýr liður, sem orðist svo: Suðureyrarvegur: Af Bildudalsvegi sunnan Tálknafjarðar að Suðureyri. Sá vegur er nú í sýsluvegatölu, en hins vegar hefur sýslan, eins og ég hef tekið fram áður, enga möguleika til þess að leggja fram neitt verulegt fé í þennan veg og þessi hluti Tálknafjarðarhrepps þar af leiðandi alveg útilokaður frá að geta fengið vegasamband svo fljótt sem nauðsyn er á.

Tölul. 9 er, að á eftir B. 96 komi tveir nýir liðir, er orðist svo: Annað er Hjarðarnesvegur: Af Barðastrandareggi í Vatnsdal um Fossá að Auðshaugi. Ég vil í sambandi við þessa till. leyfa mér að benda á, að tekinn hefur verið í sýsluvegatölu afleggjari frá Barðastrandareggi upp á Þingmannaheiði og niður að Fossá, vegna þess að það þótti stytzt leiðin til þess að koma Hjarðarnesinu í samband. En þetta er mjög óheppilegt fyrir umferðina, vegna þess að til þess að geta notað þennan veg, þarf að fara langt upp á heiði, og er því eðlilegra, að vegurinn sé tekinn úr Vatnsdalnum og farið út með firðinum og þá leiðina með byggð, heldur en að fara upp á heiðina til þess að koma þessum bæjum í samband. Sá vegur mundi verða

miklu lengur ferðafær vegna snjóá að vetrinum til, og er því hér um miklu heppilegra vegarstæði að ræða en það, sem nú hefur verið valið. — B-liður undir þessum tölulið er Siglunesvegur: Af Barðastrandarvegi hjá Haukaberki að Siglunesi. Sá vegur er einnig í sýsluvegatölu, en það gildir sama hann og aðra sýsluvegi í Barðastrandarsýslu, að það er ekki nægilegt fé til þess að hrinda áfram þeirri vegargerð svo fljótt sem þörf er á.

10. liðurinn er, að á eftir B. 97 komi nýr liður, er orðist svo: Melanesvegur: Af Rauðasandsvegi við Bjarngötudal um Móberg að Melanesi. Þetta er einnig sýsluvegur, og hefur nú verið unnið að honum í ár af sýsluvegafé og verið gert nokkurn veginn skriðfært, en sýslan mun ekki hafa neitt fjármagn til þess að geta haldið við svo miklu af sýsluvegum, svo að hægt sé að fara um þá, eins og timarnir krefjast, og er því ætlað til þess, að hann sé einnig tekinn upp í þjóðvegatölu.

11. og síðasti tölul. er, að á eftir B. 98 komi nýr liður og orðist svo: Útvíkurvegur: Af Örylgshafnarvegi við Ósa um Gjögur, Sellátranes, Hænuvík, Kollsvík og til Breiðuvíkur. Miklið af þessum vegi er nú í sýsluvegatölu, þó ekki vegurinn frá Kollsvík til Breiðuvíkur, en það er alveg óhjákvæmilegt, að það vegasamband komist á, og sýslan mun ekki hafa neina möguleika á því að leggja nægilegt fé fram til þess að viðhalda þessum vegi, sem er yfir fjöllum að fara og þarf allmikilið viðhald, svo að hér er lagt til, að hann sé tekinn einnig upp í þjóðvegatölu.

Ég hef þá lýst nokkuð þessum till. mínum. Hér eru komnar fram aðrar till., sem ég skal ekki ræða hér, þær verða ræddar af viðkomandi tillögumönnum. Ég vil þó aðeins geta þess, að á þskj. 80 eru allviðtækar þrtt. á vegalögunum, sem snerta hin ýmsu héruð í landinu, og ég vildi gjarnan óska þess, ef hv. samgmn., sem fær nú þetta mál til athugunar, hugsar sér að gera þær viðtæku breytingar á lögunum, sem farið er fram á í því þskj., að hún hafi samráð við mig um þær breytingar, sem gerðar eru á vegum í Barðastrandarsýslu eftir þeim till., sem liggja þar fyrir.

Að öðru leyti skal ég ekki ræða till. á þessu stigi málsins. Mér finnst það ekki óeðlilegt, að n. hafi um það samvinnu við alla viðkomandi aðila, áður en hún tekur ákvarðanir um það. Það er að sjálfsögðu þeirra mál. En ég vildi mjög óska eftir því, að hún ræddi við mig um hin einstöku atriði í þeim till., ef hún hugsar sér yfirleitt að gera breyt. á vegalögunum almennt á þeim grundvelli, sem lagt er til í þeim tillögum.

Ég vil svo að lokinni þessari umr. óska þess, að málinu verði vísað til 2. umr. og hv. samgmn.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Þar sem þetta er 1. umr. málsins, mun ég ekki tala um þær till. sem ég á á þskj. 80. Þær bíða að sjálf-sögðu til 2. umr. eftir þingvenjum. Hins vegar vildi ég gjarnan tala dálítið um málið almennt.

Þegar vegalögum hefur verið breytt á undan-

förnum þingum, hefur aldrei fengist nema sáralítið af þeim upplýsingum, sem þurfa að liggja fyrir, þegar maður tekur eins viðtæk lög, sem ná yfir landsheildina, og vegalögin fyrir til breytingar.

Ég hef ofur lítið gluggað í þetta, ekki miklið, en dálítið. Ég sé t. d. það, að áhuginn fyrir vegalagningunni er það misjafn í sýslunum, að um leið og Alþingi hefur tekið einhvern hluta af nýjum vegum inn í þjóðvegatölu, þá minnka sumrar sýslunefndirnar að sama skapi sýsluvegina og spara sér sjálfum útgjöld, þ. á m. Barðastrandarsýsla, sem hér er lagt til að breyta vegum hjá í frv. því, er hér liggur fyrir. Aðrar taka þá nýja vegi upp í sýsluvegatölu og halda áfram að reyna að vega hjá sér, án þess að vera með það sjónarmið aðallega fyrir augum að koma vegalagningunni af sér og yfir á ríkið. Þetta er ákaflega misjafnt, og þetta hefur maður aldrei fengið neinar upplýsingar um hér hjá samgmn., þegar um vegalög hefur verið að ræða. Sömuleiðis er vegalagningunni komið það misjafnt í sýslunum, að það eru til sýslur, sem eru farnar að taka upp í sýsluvegi heimreiðir á bæi og vegi að fjárhúsum, af því að ríkið er búlið að taka á sig alla þá vegi, sem eftir venjulegu eðli eiga að vera þjóðvegir, og sýsluvegina líka, þannig að sýsluvegirnir, þessir venjulegu sýsluvegir, sem liggja á milli hreppa innan sýslu, eru ekki orðnir til lengur, þeir eru orðnir ríkissjóðsvegir. Og til þess að geta varið sýslufénu einhvern veginn, þá er farið að taka inn vegi, bara heimreið á bæinn Hól, sem er svona ½ km frá þjóðveginum — það er orðinn sýsluvegur — og vegur að fjárhúsum á einum bænum er orðinn sýsluvegur o. s. frv., o. s. frv. Ekkert þetta hefur maður fengið upplýsingar um hjá n., ekki vott. Hún hefur aldrei kynnt sér þetta neitt. Enn fremur eru ýmsar sýslurnar, sem eru með há sýsluvegagjöld og leggja á sig mikið erfiði og útgjöld í sýsluvegasjóði til þess að geta komið sýsluvegakerfinu sem bezt fyrir heima fyrir, þar sem eru sýsluvegir. Aðrar sýslur hafa sýsluvegasjóðina enga og leggja sama og ekkert á sig heima fyrir til að koma vegunum áfram. Alls þessa vil ég láta taka tillit til, ef við tökum upp að opna vegalögin og bæta nýjum vegum við. Þá vil ég fá að vita hjá n., hvernig ástandið er í sýslunum, hvar áhuginn er fyrir sýsluvegunum, sem kemur fram í því, að mennirnir vilja eitthvað á sig leggja til að fá vegakerfið lagað heima fyrir, og hvar hann er enginn, bara í því falinn að koma vegunum af sér og yfir á ríkissjóð og geta svo heimtað af ríkissjóði. Þannig kemur hann fram hér og þar um landið.

Ég vil þess vegna fá að vita, hvað eru langir þjóðvegir núna í hverri sýslu á landinu. Við fengum þetta að nafninu til síðast þegar vegalögunum var breytt. Við fengum þá að vita, hvað þjóðvegalengdin var mikil í hinum ýmsu sýslum, og það var ofur lítið tekið tillit til þess af n., þegar l. var breytt; í öðru lagi, hvað mikið af þeim er algerlega ófært með kerrur enn þá og hvað kostar að gera þá vegi góða, sem eru orðnir að þjóðvegum, en eru algerlega

ófærir enn þá, meira að segja með kerrur. Er ekki svo mikið eftir að gera akfært og vel fært af þeim þjóðvegum, sem nú eru í þjóðvegatölu, að það sé óþarfi núna á þessu stigi að vera að taka nýja vegi inn á vegalögin? Getum við lagt meira fé fram núna næstu árin en sem nemur því að koma þessum vegum, sem menn hafa verið sammála um að taka inn seinast og þar áður og þar áður, því að það eru vegir í þjóðvegatölu núna, sem voru teknir inn, ekki við síðustu eða næstsíðustu, heldur þar áður við þjóðvegalagabreytinguna, og ekki er búið að gera færa enn? Er það þá nokkuð nema bara að gylla fyrir mönnum að vera að taka inn í þjóðvegatölu vegi, sem svo eru látnir liggja árum og áratugum saman, án þess að reyna að klára þá þjóðvegi, sem fyrir eru, og gera þá færa og að vera að gera mönnum falskar vonir um að koma upp vegi þarna og þarna, af því að þeir hafa verið teknir inn í þjóðvegatölu, sem ekki er von á fyrr en einhvern tíma og einhvern tíma?

Þetta langar mig þá sem sé fyrst og fremst að fá að vita hjá n., þegar þar að kemur: Hvað eru þjóðvegirnir langir í hverri sýslu, hvað er mikið af þeim orðið akfært? Og þá kemur af sjálfu sér, hvað mikið er ógert af þeim og hvað kostar að gera þá færa. Hve langir eru sýsluvegirirnir í hverri sýslu, hvað af þeim er akfært, og hvernig hafa þeir breytzt, þegar vegalögum hefur verið breytt á Alþingi? Af því sjáum við nokkuð, hvar áhuginn er fyrir því að fá vegina góða innan sýslunnar. Svo vil ég líka fá að vita og vona, að n. afli upplýsinga um framlögin til sýsluveganna: Hvaða sýslur eru búnar að samþ. sýsluvegasamþykktir innan sinna vébanda og komnar upp í hámark með það, sem þær geta lagt fram, til þess að fá á móti úr ríkissjóðnum? Hvernig stendur hver einstök sýsla þar? Hvaða sýslur eru það, sem enn þá hafa ekkert á sig lagt og ekkert vilja á sig leggja til þess að fá vegina áfram, heldur bara gera kröfur til Alþingis? Allt saman þetta er vafalaust hægt að fá upplýsingar um, og ég treysti því alveg akveðið, að þegar n. nú fær þetta frv. til meðferðar og fer að vinna að því, þá útvegi hún upplýsingar um þetta allt saman, lengd þjóðveganna í hverri einstakri sýslu, hvað af þeim er akfært og hvað kostar að gera það akfært, sem ekki hefur verið gert akfært enn; lengd sýsluveganna í hverri einstakri sýslu, hvernig lengd þeirra hefur breytzt, þegar vegalögnum hefur verið breytt á Alþingi, hvað mikið af þeim er fært og hvað ófært fyrir aktæki, hvað hver einstök sýsla leggur að sér til að koma sínum vegum áfram. Þetta allt óska ég að n. athugi og leggi fyrir okkur við 2. umr. málsins, því að ég vil að minnsta kosti taka mikið tillit til þess. Við skulum segja, að séu tveir vegir, sem liggja á svæði, þar sem ekki þarf að koma frá sér daglega vöru, heldur bara eins og gengur draga að sér byggingarefni og matvæli til heimilis og koma frá sér vörum að haustinu o. s. frv., þá vil ég miklu heldur leggja fram fé úr ríkissjóði og taka þann veginn í þjóðvegatölu, þar sem ég sé, að mennirnir í

sýslunni eru með áhuga fyrir málinu, hafa samþ. há sýsluvegasjóðsgjöld, hafa aðra vegi svipaða, sem ég veit að þeir muni taka upp í tölu sýsluvega, um leið og þeir losna við þennan, heldur en sýslu, þar sem enginn áhugi er til staðar, ekkert gert til þess að fá sýsluvegagjaldið hækkað, engin sýslusjóðssamþykkt í sýslunni og sem sagt enginn áhugi, nema hjá einhverjum og einhverjum mönnum, sem þó venjulega standa utan við og ekki eru einu sinni í sýslunni, fyrir því að fá fé í vegina. Það eru ákaflega ólík viðhorf frá mínu sjónarmiði að koma á móti mönnum heima fyrir, sem hafa áhugann, og hinum, sem er reynt að troða upp á vegi, án þess að þeir beint kæri sig um það, eða a. m. k. án þess að þeir vilji neitt sérstakt að sér leggja til að fá þá.

Ég skal, eins og ég sagði, ekki fara inn á mínar brtt. Ég vil benda n. á það, að sumar af þeim eru ekki annað en orðalagsbreytingar, leiðréttingar, sumar um að taka í þjóðvegatölu vegi, sem ríkið er búið að láta gera og hefur kostað að öllu leyti, því að það er nú það skrátna við það, að einhvern veginn lagað hefur það verið svo, að það hafa verið lagðir í landinu a. m. k. þrír þjóðvegir, sem eru ekki í þjóðvegatölu og að öllu leyti kostaðir af ríkinu, ekki af fjallvegafé, heldur bara utan fjárlaga kostaðir af ríkinu, og náttúrulega er það ákaflega þægilegt fyrir þá menn, sem hafa þann aðgang að ríkissjóðnum, að þeir geti fengið vegi lagða þannig. Það eru ekki nema einstakir menn, sem geta þetta. Í till. mínum eru tveir slíkir vegir, sem búið er alveg að leggja; þeir eru tilbúnir og farið að fara eftir þeim og nota þá fyrir löngu og lagðir af ríkissjóðsfé að öllu leyti, bara eru ekki á vegalögum. Ég legg til, að þeir séu teknir inn. Sums staðar breyti ég nöfnum og lengi veginn, eins og þegar ég færi veginn frá Akureyri til Dalvíkur fyrir Múlann og til Ólafsfjarðar og Vestfjarðavegin alla leið á milli Barðastrandavegarins af Þingmannaheiði og til Ísafjarðar o. s. frv. Það eru nafnbreytingar. Ég skal ekki tala um það nánar, það geri ég við 2. umr., en ég vil endurtaka það, að ég óska þess akveðið, að n. leggi meiri vinnu í að rannsaka hugi manna til veganna og hvernig það lýsi sér í misjöfnum framlögum heima fyrir, og taki tillit til þess, þegar hún fer að gera till. um það. Og því vildi ég reyndar líka gjarnan beina til fjv.-mannanna, að það er ekki annað en ósiður, sem hefur ríkt hér á Alþingi, að reyna alltaf að halda einhverju hlutfalli milli sýslanna með framlög til vega, þó að það sé sums staðar búið að leggja vegina um alla sýsluna, þannig að það séu ekki til einu sinni vegir fyrir sýsluna að taka upp eins og venjulega sýsluvegi, meðan annars staðar verða menn í um það bil þriðjungnum af sýslum að draga að sér allt á klökkum. Og svona lætur fjv. alltaf: Ja, það fóru nú 100 þús. kr. í ár í þetta og við skulum hækka vegaframlögin í heild um 10%, þá skulum við hækka þessa um 10% og hina um 5% o. s. frv. — sömu prósenttölu, þó að þörfin sé orðin allt að því leyst á sumum stöðum, þannig að það sé ekkert við féð að gera, sem

veitt er þangað, annað en taka af beygjur, sem náttúrlega þurfa einhvern tíma að takast af. En spurningin er, hvort þær eiga að takast af, áður en vegur kemur til annarra, og annað þess háttar. Það er ekkert annað við það að gera en að taka af þverbeygjur og hækka veg, sem kannske hefur ekki verið nógu hár áður, o. s. frv. Þannig er fénu varið núna til þjóðveganna í sumum sýslum landsins, meðan aðrar sýslur verða að draga að sér á klökkum allt, sem þær þurfa að láta að sér og frá sér. Það vil ég biðja fjvn.-mennina að athuga, þegar þeir fara að gera till. um vegina.

Bernharð Stefánsson: Herra forseti. Ég dreg sízt í efa þörfina á þeim vegum, sem frv. þetta fjallar um, né heldur ummæli hv. flm. um það efni.

Það hafa nú þegar verið lagðar fram allmargar brtt. við þetta frv., og ef að vanda lætur, þá mun brtt. fjölga. Ég segi fyrir mig, að ég býst m. a. við því að bera fram brtt. við það. Og þannig hefur það gengið, þegar borðið hefur verið fram frv. til l. um breyt. á vegalögum, að þá hefur rignt inn í þingið brtt. við það, og er venjan sú, að málið dagar uppi, en á nokkurra ára fresti tekur þingið sig til og afgreiðir ný vegalög með töluverðu af þeim óskum, sem fram hafa komið, og svo endurtekur sig sagan aftur eftir nokkur ár.

Ég verð að segja það, að mér hefur lengi fundizt afgreiðsla Alþingis á vegalögum vera nokkuð handahófskennd, og vil ég í því efni taka undir ýmislegt af því, sem hv. 1. þm. N-M. (PZ) sagði um það efni. Það fer eftir ýmsu, hvort vegur fæst tekinn inn á vegalög, m. a. mun það alls ekki vera lítið komið undir því, hvað mikill málafylgjumaður þm. viðkomandi kjördæmis er. En vitanlega er það ekki ævinlega sanngjarnt, að till. þeirra, sem mestir eru málafylgjumenn, nái helst fram að ganga, þó að sú vilji verða raunin á.

Hv. 1. þm. N-M. taldi upp ýmislegt, sem þingið þyrfti að fá að vita, áður en það afgreiddi ný vegalög eða viðtækar breytingar á vegalögnum, og hann óskaði eftir því, að n., sem fær þetta mál til meðferðar, útvegaði allar þessar upplýsingar. Ég er ákaflega hræddur um, að það verði erfitt fyrir þingnefnd, sem hefur ýmsum öðrum störfum að sinna og nm. ýmsum öðrum nefndastörfum en í þeirri n., að afla allra þeirra upplýsinga, sem hv. þm. óskaði eftir að fá.

Mér hefur lengi fundizt það, og ég hygg, að ég hafi hreyft því einhvern tíma áður á þingi, að það ætti að undirbúa vegalög og vegalagabreytingar á annan hátt en gert hefur verið, — að vinna innan úr nokkurn hluta af þeim till., sem fram eru bornar af einstökum þm., og bæta því inn í vegalögin. Ég held, að það sé kominn tími til þess að taka það til ræki-legrar athugunar, svo að niðurstaðan geti orðið til nokkurrar frambúðar, hvar þjóðvegir eiga að vera. Það er enn þá samkv. lögnum þrískipting veganna. Sumir vegir eru þjóðvegir, og þeir eru alltaf að lengjast, sýsluvegir og hreppavegir. En þetta sýnist nú orðið ekki

vera byggt á neinum sýnilegum ástæðum, hvar vegur lendir í hvern af þessum flokkum, heldur sýnist það vera í mörgum tilfellum tilviljun.

Eins og hv. 1. þm. N-M. gat um, þá hefur oft verið hafður sá háttur á við afgreiðslu fjárlaga, þó að það komi ekki beint vegalögum við, að veita til þjóðvega í hinum einstöku kjördæmum með tilliti til þess, hvað hefur verið veitt næsta ár á undan. Ef kjördæmi hefur fengið — skulum við segja — óeðlilega mikið vegafé á einum fjárlögum, þá er samkv. því sjálfsagt, að þetta kjördæmi haldi áfram að fá óeðlilega mikið til vega. Og ef annað kjördæmi hefur af einhverjum ástæðum orðið sérstaklega út undan um framlög til vega, þá á það að halda áfram að vera út undan. Ég held, að þetta þyrfti endurskoðunar við, en það kemur nú ekki beinlínis við vegalögum, heldur fjárveitingu til vega í fjárlögum.

Það er margt, sem kemur til greina í þessu efni. Það er ekki einasta það, sem hv. 1. þm. N-M. var að tala um, hvað væru miklir sýsluvegir í hverri einstakri sýslu og hvað sýslan legði á sig o. s. frv. eða vegalengdir. Atriði, sem oft er hlaupið yfir, kemur líka til greina, og það er það, að vegna mismunandi atvinnuhátta er mismunandi þörf á vegum í hinum einstöku hlutum landsins og mjög mismunandi, hvað það kostar að halda vegunum við, vegna þess að sumir vegir eru notaðir mjög mikið daglega, aðrir vegir eru notaðir fremur lítið. Eins er það, að um sum héruð liggja vegir, sem hafa alþjóðarþýðingu, þannig að samgöngur eftir langleiðum um landið eru um þá vegi, en aðrir eru þannig, að þeir eru algerlega fyrir þá sveit, sem hlut á að máli, eða svo til.

Ég held þess vegna, að þetta allt saman þurfi vandlegri endurskoðunar við en þn. getur látið í té á einu þingi, og erindi mitt með því að kveðja mér hljóðs er því einkum að beina því til hv. samgm., sem án efa fær þetta mál til meðferðar, samkv. till. flm., að ihuga, hvort ekki er þörf á því að gera sérstakar ráðstafanir til þess, að allt vegakerfi landsins verði rannsakað með það fyrir augum, hvernig þeim málum verði haganlegast skipað og sanngjarnast til nokkurrar frambúðar. Tímarnir breytast, og það er vitanlega ekki hægt að gera vegalög frekar en önnur lög þannig úr garði, að ekki geti orðið nauðsyn á því að breyta þeim einhvern tíma síðar. En það ætti þó að mega gera vegalög og skipta vegunum í þjóðvegi og sýsluvegi eða hreppavegi á þann veg, að við mætti hlíta að minnsta kosti allmörg ár. Og ef slík endurskoðun færi fram á annað borð á vegakerfinu og hverju þyrfti að breyta, til þess að lögin samsvöruðu réttmætri þörf, þá er það auðvitað mál, að til þess þarf aðstoð sérfræðinga.

Án þess að ég vilji á nokkurn hátt spilla fyrir þeim till., sem hér liggja fyrir, þá læt ég nú þegar það álit í ljós, að hvort sem þinginu sýnist að gera nú einhverja bráðabirgðabreytingu á vegalögnum eða ekki, sem ég skal ekki um segja, hvað verður ofan á, þá tel ég samt sem áður fulla þörf á því, að þessi mál séu

tekin til rækilegrar endurskoðunar í heild með þörf allrar þjóðarinnar fyrir augum og það, að einhver föst stefna sé í þessum málum og þeim skipað í ákveðið kerfi. Eg vildi því óska, að hv. n., sem fær málið, taki til rækilegrar ihugunar, hvort samhliða þessu máli og í telfni af því sé ekki rétt að gera ráðstafanir í þá átt, t. d. með því að fela ríkisstj. slíka endurskoðun alls málsins eða þá jafnvel að skipuð verði mþn. í það, — þó að það gefist misjafnlega, — því að það er áreiðanlega þörf á því, að meira samræmis og meira yfirlits sé gætt í þessum málum en verið hefur undanfarið.

Flm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Mér þykir rétt að ræða hér nokkuð einstök atriði, sem komið hafa hér fram í ræðum þeirra tveggja hv. þm., sem hér hafa rætt þetta mál.

Hv. 1. þm. Eyf. minntist á það, að hann hefði fyrr verið með till. um það, að nauðsynlegt væri að flokka meira vegi landsins en gert hefur verið og eftir fastari reglum, þ. e. að ákveða nánar um, hvað skyldu vera þjóðvegir, hvað skyldu vera sýsluvegir og hreppavegir, og láta þar ekki hendingu eina ráða eða sókn ákveðinna manna, hvernig þessu yrði skipt. Mér er vel kunnugt um þessa stefnu hv. þm. Hún hefur ekki náð fylgi meiri hl. hv. þm. hér á Alþ., og ég get upplýst hér af hvaða ástæðum sérstaklega. Það er m. a. af þeim ástæðum, að með því væri verið að fremja hreint ranglæti við þau héruð, sem hafa ekki fengið nema sáralitinn hluta af sínu vegakerfi inn í þjóðvegatölu. Ef það væri rétt, sem hv. 1. þm. N-M. upplýsti hér áðan, að sumar sýslur í landinu væru búnar að fá svo mikið af vegum inn í þjóðvegatöluna, að þar hefðu þeir enga aðra vegi að berjast fyrir en vegi heim að fjárhúsumum, eins og hann upplýsti hér áðan, — mér er að visu ekki kunnugt um þetta, skal koma nokkuð að því síðar, — en ef fullyrða má, að þetta sé rétt, hversu hröplegt ranglæti væri það þá ekki að halda öllum þeim vegum í þeim héruðum í þjóðvegatölu, en skera niður fyrir hinum, sem eru ekki búnir að fá nema brot af sínum vegum inn í þjóðvegakerfið, og láta þá fara að leggja fram kostnaðinn við að gera vegina og halda þeim við? Ef till. hv. þm. yrði samþykkt, þá yrði óhjákvæmilegt að gera kröfu um það, að svo og svo mikill hluti af þeim þjóðvegum, sem þegar eru komnir í þjóðvegatölu í hinum einstöku sýslum og hafa verið byggðir fyrir fé, sem einnig þeir menn hafa lagt til ríkissjóðsins, sem enga vegi hafa fengið, verði tekinn úr þjóðvegatölu aftur og viðhaldið væri lagt eftir ákveðnum hlutföllum á hreppana eða sýsluna. Þetta segir sig alveg sjálft. Og það er m. a. af þessum ástæðum, sem þessi uppástunga eða till. hv. þm. hefur aldrei fengið hér þingfylgi. Á sama tíma yrði þá einnig að ákveða, að svo og svo mikið fé skuli enn lagt í hin dreifbýlli héruð, þar sem vegirnir hafa ekki verið gerðir, til jöfnunar, þangað til væri líka búið að leggja svo og svo mikið af vegum fyrir þær sýslur, þ. e. a. s. alla vegina af ríkissjóði fyrir þær sýslur, og flokka svo aftur

viðhaldið á þeim vegum eftir sama mælikvarða og flokkað yrði hjá þeim sýslum, sem þegar eru búnar að fá alla vegina. Eg veit, að hv. þm. sér, að þetta er eina leiðin til réttlætis því máli. Og ég hygg, að það verði búið að segja mörg orð á Alþ., áður en það verður samþykkt almennt að fara þessa leið.

Hv. 1. þm. Eyf. minntist einnig á, að vegirnir hefðu mismunandi þýðingu fyrir landið. Þetta er nú ekki nema að nokkru leyti rétt. Sannleikurinn er, að allir vegir í landinu hafa þýðingu fyrir allt landið, því að það hefur þýðingu fyrir allt landið, hvort hægt sé að halda uppi t. d. ákveðnum atvinnugreinum og ákveðnum atvinnuframkvæmdum í einstökum héruðum, sem væri hægt að gera með minni framlögum oft og tíðum úr ríkissjóði, ef vegakerfið væri eins og nauðsynlegt er að það verði. Reynslan hefur sýnt, m. a. á síðasta sumri, eins og ég skal benda á, að hvenær sem einhver leið er opnuð ný, þá eru undireins settir á hana sérleyfisvagnar, og þá kemur undireins straumurinn frá fjölbýlinu um þessi héruð, ýmist í atvinnuleit eða í einhverjum viðskiptum eða í skemmtiferðir. Eg skal m. a. benda á, að strax í sumar, þegar opnað var þó ekki nema að mjög litlu leyti sambandið milli Austur- og Vestur-Barðastrandarsýslu, þannig að hægt var að fara á bifreiðum héðan úr Reykjavík alla leið vestur til Bíldudals, voru opnaðar þar sérleyfisferðir og eftirspurnin svo mikil, að viðkomandi sérleyfishafi vann það til að brólta yfir mjög ófæra kafla til þess að geta komist alla leið og sæta sjávarföllum, þó að hann yrði að bíða í þrjá, fjóra klukkutíma til þess að komast yfir ófærurnar, heldur en að hefja ekki ferðirnar. Þetta sýnir alveg ótvírátt, að þessi leið er ekki fyrir neitt sérstakt hérað. Þeir vegir, sem hafa verið lagðir í Dala-hreppi, Suðurfjarðahreppi, Rauðasandshreppi, eða í hreppunum í Vestur-Barðastrandarsýslu, hafa ekki verið fyrir þá hreppa eingöngu. Þeir hafa jafnt verið fyrir þá menn, sem þurftu að komast úr fjölbýlinu í þessa hreppa til viðskipta, ánægju eða af einhverjum öðrum ástæðum, — svo að það verður ákaflega erfitt að dæma þarna á milli. Eg er alveg hárviss um það, ef opnaður er vegur frá Dalvík í Ólafstjörð, að það er síður en svo, að slíkur vegur verði eingöngu fyrir Ólafstjörð. Hann er engu síður fyrir Dalvík og Eyjafjörðinn og fyrir Reykvíkinga, sem þurfa að hafa viðskipti við þessa menn. Sama er að segja, ef hægt væri að gera veg frá Siglufirði út fyrir Stráka. (BSt: Hann er sjálfsagður þjóðvegur.) Já, ég er ekki að segja það. Hann er sjálfsagður þjóðvegur. Það eru nefnilega allir þessir vegir sjálfsagðir þjóðvegir, hver einn einasti þeirra, vegna þess að þetta er kerfi, sem er byggt upp og er ekki hægt að segja að sé eingöngu fyrir eina sveit eða einn mann; þetta er fyrir landið í heild. Og það verður ekki hægt að vikja frá þessari stefnu, þegar búið er að marka hana þannig í mörg undanfarin ár, að sumar sýslurnar hafa fengið alla sína vegi, eins og hér hefur verið lýst. Eg er því algerlega á móti þeirri tilhöggun, sem nú ætti að taka upp og

fremja þannig ranglæti á þeim héruðum, sem hafa ekki fengið neina vegi áður eða hafa fengið of fáa vegi áður.

Ég vil í sambandi við þetta enn fremur benda á, að vegirnir eru nú orðnir ekki einungis fyrir sérleyfisferðirnar, heldur fyrir daglega mjólkurflutninga í fjöðamörgum héruðum landsins, og í hinum þéttbýlli sveitum landsins, eins og t. d. í Árnessýslu og Rangárvallasýslu, sem senda nú mjólk á hverjum degi hingað til Reykjavíkur, er langt frá því, að þeir vegir, sem verið er að fara með mjólkina eftir á hverjum degi, séu allir saman komnir í þjóðvegatölu. Og það væri sannarlega framið mikið ranglæti á þessum sýslum, ef nú ætti t. d. að stöðva að taka inn í þjóðvegatölu þá vegi, sem liggja upp að ýmsum býlum, sem eru frá hinum almennu leiðum og þurfa daglega á mjólkurflutningi að halda til þess að koma sinni mjólk á markaðinn. Auk þess er það svo í þéttbýlinu nú, að þar eru vegirnir notaðir fyrir póstflutninga til að koma pósti á hvern bæ á hverjum og einum einasta degi. Afskekktu héruðin búa enn við það ástand, að þau fá ekki póstin nema kannske einu sinni í hálfum mánuði, sum ekki nema einu sinni í mánuði, á meðan aðrir hér í þéttbýlinu, þar sem akvegir hafa verið lagðir á ríkisins kostnað, gera kröfu um að fá hann einu sinni á dag, ef ekki tvisvar á dag. Og hvers vegna á að halda við þessu ranglæti framvegis, í stað þess að leggja aðaláherzluna á að koma vegakerfinu um allt land? Þá eru einnig flutningar vegna framleiðslunnar. Vil ég í sambandi við það leyfa mér aðeins að benda á, að síðan opnaður var vegurinn milli Bíldudals og Patreksfjarðar, sem er yfir tvo fjallgarða, hafa verið farnar hvorki meira né minna en 250 ferðir á mánuði í sambandi við framleiðsluna milli þessara tveggja staða, á meðan vegurinn er opinn. Það eru sannarlega ekki neinir óþarfavegir, sem lagðir eru á slíkum stöðum.

Þá sagði hv. þm., — sem kemur ekki út af fyrir sig þessu máli beint við, en hann vék þó að. — að það hefði verið farið inn á þá leið undanfarin ár í fjv. að halda óbreyttum hlutföllunum um framlag til veganna og í þessu væri allmikið ranglæti. Ég skal ekki ræða þetta mál mikið, en ég skal aðeins benda á, vegna þess að mér var kunnugt um þessi vinnubrögð, á meðan ég sat í n., að breytt var framlagi til veganna fyrir fjórum, fimm árum, að mig minnir, frá því sem áður hafði verið. beinlínis vegna þess, hversu þörfin var knýjandi um að rétta að nokkru leyti hlut þeirra héraða, sem minnst höfðu fengið og verið alveg vanrækt áður. Það er sannarlega ekki búið að rétta þennan hlut enn, og á meðan sá hlutur er ekki réttur, þá verður krafizt af þeim mönnum, sem eru fulltrúar fyrir þau héruð, að haldið sé áfram að láta stærsta framlagið í þær sveitir, og í því felst ekkert ranglæti.

Ég vil einnig í sambandi við þetta leyfa mér að benda á, að ég held, að sumar hverjar sýslur, sem hafa fengið svo mikið af vegum sem hv. 1. þm. N-M. talaði um, sem þó munu ekki

vera aðrar en Gullbringu- og Kjósarsýsla, fá alltaf um eða yfir heila milljón króna í viðhald á sínum vegum á ári, á meðan hinar sýslurnar, sem fá ekki nema brot af þessari upphæð til nýrra vegalagninga, fá ekki heldur nema brot af viðhaldsupphæðinni til vegaviðhalds. Hér er sýnilega verið að fremja tvöfalt ranglæti á þeim mönnum, sem í afskekktari sveitum búa, að neita þeim fyrst um fé til vegalagninga á móts við önnur héruð og síðan láta svo og svo mikið af framlagi til vegaframkvæmda ganga til þess að halda við vegunum í þeim héruðum, sem fyrst fengu vegalagningar. Ég tel ekki vera ákaflega mikið réttlæti í þessum málum og það þurfi þess vegna að sækja miklu fastar á fyrir hin afskekktari héruð til þess að rétta sinn hlut, auk þess sem ofan á þetta allt saman, eins og ég gat um í Sp., er úrkastinu af vegavinnuvélunum fleygt út í afskekktu héruðin og það látið vera þar öllum til ama og öllum til tjóns, en nýjustu tækin ávallt tekin í vegagerðir í þéttbýlinu, sem er sama sem að skera niður stórkostlega framlagið til hinna afskekktari héraða, þó að það sé að krónutölu eitthvað hærra, af því að það eru notaðar allt aðrar og lakari aðferðir í sambandi við vegagerðir þar.

Ég skal viðurkenna, að ef hægt væri að fara inn á þá braut, sem hv. þm. talaði um, að skipta vegunum, og þá um leið væru jöfnuð þessi met, sem ég hef bent á, sem yrði að gera, þá væri náttúrliga hægt að flokka vegina þannig að skylda héruðin til þess að halda vegunum við á sinn kostnað, en þá er ekki hægt að loka augunum fyrir því, að það verður að útvega héruðunum einhvern tekjustofn til að gera þetta. Við vitum nú, að viðhald veganna er allt að 30 millj. kr. á ári, og ef ætti að fara að leggja þau gjöld á hin ýmsu héruð í landinu, þá verður að útvega sveitarsjóðunum alveg óhjákvæmilega nýja tekjustofna, sem svörðu þessum útgjöldum. Nú er það svo, að til milljón. í skattamálum beinast stórkostlegar kröfur um að draga úr gjaldaálagnum til sveitarsjóðanna eða útvega sveitarsjóðunum nýja tekjustofna. Það hefur verið talað um að gera kröfu í ríkissjóðinn um, að hann skaffaði svo og svo mikinn hluta af söluskattinum, eins og hv. þm. er kunnugt. Það færi því ekki saman hér að ætla að fara að leggja nýjar fjárhagslegar kröfur á sveitirnar með því að skylda þær til að leggja vegina sjálfar og halda þeim við og þannig að íþyngja gjaldþoli þeirra og neita þeim síðan um nauðsynlega tekjustofna til þess að standa undir kostnaðinum. Það rekst sannarlega hvert á annars horn, og það var einmitt það, sem ég gat um í minni framsöguræðu, að vegna þess að skattafvirkomulagið er nú þannig í landinu, að sveitirnar þola ekki að taka á sig stórar fjárhagslegar gjaldabyrðar í sambandi við vegina, þá verður ríkið að inna þetta hlutverk af hendi.

Hvað viðvíkur ræðu hv. 1. þm. N-M., þá verður ég að segja það, að ég varð alveg undrandi yfir sumu af því, sem hann sagði. Það var ekki hægt að skilja á honum hér annað en að

það væru einhverjir óviðkomandi menn, sem alls ekki ættu heima í héruðunum, sem væru að heimta og knýja fram fjárframlög til vega og lög um það, að vegir yrðu teknir í þjóðvegatölu, þvert ofan í vilja héraðsbúa. Mér þætti ákaflega gaman að heyra það frá hv. þm., hvaða héruð það eru, sem hann þekkir og hafa ekki viljað fá neitt af vegaframlagi og ekki vilja fá vegi í þjóðvegatölu. Er það svo að skilja, að Norður-Múlasýsla neiti að taka við því fjárframlagi, sem hennar ágætu fulltrúar berjast fyrir að hún fái á hverju ári, eða neiti, að teknir séu í þjóðvegatölu þeir vegir, sem þeir einnig hafa verið að berjast fyrir, það væri ákaflega fróðlegt að fá þetta upplýst, — og þeir fái mesta erfiðleikana, þegar þeir koma heim í hérað á þingmálafundi, fyrir það, að þeir hafi verið að berjast fyrir fé í vegi, sem séu alveg ónauðsynlegir þeirri sýslu? Ég á ákaflega bágð með að trúa þessu. Og ekki er þetta í samræmi við þá hörðu sókn, sem hv. 2. þm. N-M. hefur jafnan haldið uppi í fjvn. um vegaframkvæmdir eða framlög til vegaframkvæmda í þeirri ágætu sýslu, sem ég álasa honum ekkert fyrir. Mér hefur skilist öll þau ár, sem ég sat með honum í fjvn., að henn meinti af einlægni, er hann tjáði okkur, að honum væri falið að berjast fyrir þessari nauðsyn. Nú er það upplýst af hans hv. samþingismanni, að hér sé um einhver héruð að ræða, og þá væntanlega hans eigin hérað, því að þar er hann þó kunnugastur, þar sem slík sókn sé gerð gegn vilja kjósendanna. Ég á ákaflega bágð með að trúa því, að þetta sé það raunverulega, en svo var þó að heyra á hv. þm., þar sem hann segir, að ekkert sé annað eftir af vegaframkvæmdum en einhverjir smáspottar að fjárhúsunum.

Ég held, að hv. þm., sem geta ekki rætt um þessi mál á annan hátt, ættu að geyma sér að vera að taka til máls í svona máli, því að annaðhvort tala þeir hér algerlega á móti betri vitund til þess að reyna að trufla málin og hefta framgang þeirra eða þeir vita ekkert um, hvað þeir eru að segja. Mér er kunnugt um eftir mín átta ár í fjvn., að það er langt frá því, að það hafi verið möguleiki til þess að uppfylla sanngjarnar og bráðnauðsynlegar kröfur frá þeim fulltrúum, sem hafa komið og beðið um fjárveitingar til vega í hinum ýmsu héruðum landsins. Ég hef allt aðra sögu að segja um þetta en hv. 1. þm. N-M. — Hann vildi fá sundurgreiningu á vegunum, eins og hann gat um í ræðu sinni. Ég veit nú ekki, hvort hv. þm. hefur gleymt því, að það var samþ. hér á Alþingi ekki alls fyrir löngu eftir till. frá mér, að slík sundurgreining skyldi gerð í linuriti, sem hv. þm. talaði um, og hún liggur fyrir hjá fjvn. Að minsta kosti lágu fyrir allmargar af þessum tölum hjá fjvn. ásamt linuriti, þegar ég fór úr henni á s. 1. ári, og það þarf ekki annað en að bæta við þær upplýsingar, sem þar eru, og er ekki mjög mikið verk, til þess að geta fengið heildaryfirlit yfir það, sem hv. þm. talaði um. Vegamálastjóri lét gera þetta samkv. þál. Hann lét þá einnig fylgja til fjvn. lauslegt yfirlit yfir, hvað það

Alþt. 1954. C. (74. lögjafarþing).

kostaði að fullgera þá vegi, sem þá voru í þjóðvegatölu um allt land, og ég minnst þess um sumar af þeim sýslum, m. a. Snæfellsnes- og Hnappadalssýslu, að það þurfti hvorki meira né minna en 7—8 millj. kr. til þess að fullgera vegakerfið í þeirri sýslu. Og ég man ekki betur en einmitt í Norður-Múlasýslu þyrfti mjög mikið fé til þess að fullgera þá vegi, sem hv. þm. lét nú liggja orð að, að fulltrúar væru að fá framlag úr ríkissjóði til á móti vilja þeirra heimamanna. En allar þessar upplýsingar lágu fyrir í fjvn. allan tímann, sem ég var í henni, og fram að þeim tíma, er ég fór úr henni, og munu liggja þar enn, og getur sjálfsagt samgmn. fengið um það upplýsingar frá hv. fjvn.

Hvað snertir það atriði, hvort hin einstöku héruð hafi viljað leggja eitthvað á sig í sambandi við sýsluvegina, þá er mér kunnugt um, að eftir að samþ. var síðasta heimild um hækkun á sýsluvegasjóðsgjöldunum, þá munu langflest héruð hafa notað sér hana og það svo, að viðast hvar mun hún notuð að fullu til þess að koma vegakerfinu eitthvað áleiðis vegna þarfarinnar, sem heima fyrir er. Ég skal náttúrlega ekkert segja um, hvort þetta hefur verið í öllum sýslum, en að svo miklu leyti sem ég þekki til, þá hefur þessi heimild verið notuð þannig. Í mþn. í skattamálu hefur einmitt það atriði einnig verið rætt, hvort nokkur vegur sé að hækka fasteignagjöldin í sambandi við tekjur sveitarsjóðanna, svo að hægt væri að hverfa meira frá því að leggja á aukaútsvar, sem ávallt er allmiklu ótryggari tekjustofn, og mér hefur skilist, að það væri fullkomið samkomulag um það hjá mönnum, sem það hafa athugað, að reyna þá leið, en til þess að svo mætti verða, þyrfti að létta af sveitarsjóðunum öllum vegakostnaði, því að annars væri ógerningur að hækka þessi gjöld nema jafnframt að lækka útsvörin og fá þá jafnframt fé að öðrum leiðum til vegaframkvæmda. Væri það þá léttir fyrir sveitarfélögin, ef hægt væri að færa gjöldin þannig til og þá um leið að spyrna við þeirri kröfu, sem kemur sí og æ fram, að sveitarsjóðirnir fái hluta af sölu-skattinum. Mér fyndist vera miklu eðlilegra að fara inn á þá braut, sem ég vil að sé farið inn á, að láta gjöldin af vegunum hvíla á ríkissjóði, bæði hvað snertir vegaviðhald og byggingu, og vikja í burtu þeirri kröfu frá sveitarsjóðunum að fá eitthvað af ríkistekjunum til þess að standa undir þessu, heldur en að fara inn á þá braut að láta ríkið leggja skatt á til þess að afhenda hann beint til sveitarsjóðanna og íþyngja svo sveitarsjóðunum með alls konar gjöldum, sem ríkið ætti að sjá um sjálft.

Þetta þótti mér rétt að láta koma fram í tilefni af því, sem kom fram í umr. áðan.

Ég vil svo mega vænta þess, að hv. samgmn. afgr. þetta mál, sjái sér fært að mæla með þeim till., sem eru í frv. mínu á þskj. 15. Ég er að sjálfsgöðu fylgjandi því, að einnig þær brtt., sem fram eru komnar á öðrum þskj. í sambandi við að taka fleiri vegi inn í þjóðvegakerfið, séu samþ., — vil þó ekkert segja um till. á þskj. 80 á þessu stigi málsins, eins og ég

talaði um áður. — Mér er vel ljós sú nauðsyn, sem er á því, að ríkissjóður — og ríkissjóður einn — standi undir þessum útgjöldum og styrki það að koma vegakerfinu á um allt land, svo að það sé jafnfullkomið í hinum dreifðu byggðum eins og það er hér í kringum höfuðstaðinn.

Bernharð Stefánsson: Herra forseti, Hv. flm. þessa máls, þm. Barð., varði allöngum tíma til þess að svara ræðu minni, en ég þarf ekki að verja löngum tíma til þess að gera athugasemdir við ræðu hans, sökum þess að að því leyti sem hv. þm. var að svara mér, var það allt byggt á misskilningi á því, hvað ég hefði sagt og hvað ég hefði meint.

Hv. þm. virtist ganga út frá því sem sjálf-sögðu, að það, sem fyrir mér veki, væri að koma í veg fyrir, að það yrðu lagðir vegir þar, sem minnst væri af þeim fyrir, og sá kafla ræðu hans fjallaði um það, hvað sum héruð hefðu fengið mikla vegi og önnur litla, og það hlyti að vaka fyrir mér, að sá mismunur ætti að haldast. Ég þykist ekki hafa gefið neitt tilefni til þessara hugleiðinga hv. þm.

Það, sem fyrir mér vakir, er í stuttu máli það, að ekki sé stöðugt verið að breyta vegalögnum af handahófi, heldur sé rannsakað af kunnáttumönnum, hvar vegi skuli leggja, og vegalögin sniðin eftir því og byggð á heildartillögum eftir rannsókn, en ekki á mála-fylgju einstakra manna hér á Alþingi um einstök atriði. Ef þetta væri gert, þá gæti það leitt til alveg þveröfugrar niðurstöðu við það, sem hv. þm. Barð. bjóst við. Ég gæti vel ímyndað mér, og mér virðist öll þróun þessara mála stefna í þá átt, að niðurstaðan yrði sú, að ríkissjóður tækj við öllum vegum og skipting veganna í þjóðvegi, sýsluvegi og hreppavegi hyrfi, — að þróunin yrði svipuð og t. d. í skólamálu. Í fyrstunni var það þannig, að sveitirnar þurftu algerlega að kosta sína barnaskóla, ef það þá voru nokkrir barnaskólar; svo fór ríkið að veita styrki, sem smáxú, til þessara skóla, og nú er komið svo, að skólarnir hvíla að langsamlega mestu leyti á ríkinu.

Mér sýnist þróunin vera þessi, og ef til vill kemur það í sama stað niður. Ef til vill er öll þróun þjóðfélagsins slík, að þetta sé réttmætt, að ríkið sjái um sem allra flestar opinberar framkvæmdir, m. ö. o., að skipting landsins í einstaka hluta og framlög þessara einstöku hluta sé að verða að einhverju leyti úrelt. (Gripið fram í.) Nei, ég var ekkert að tala um, að þetta ætti að leiða til eins eða annars. Ég get ekki fyrir fram sagt neitt um það, heldur hitt, að þetta mál ætti að afgreiðast sem heild, þannig að samræmi væri í og málið leyst með alþjóðarhag fyrir augum.

Ég held, að ég þurfi svo ekki að fara nánar út í einstök atriði þessu viðvikjandi, því að hv. þm. Barð. hefur algerlega misskilið mig að því er þetta snertir. Mér skildist, svo að það sé gert einfaldara, hann skilja þetta svo, að ég vildi hafa veginna í Eyjafjarðarsýslu þjóðvegi, en ekki veginna í Barðastrandarsýslu. Ekkert slíkt vakti fyrir mér. En viðvikjandi

því, sem hér hefur borizt í tal um fjárveitingar á fjárlögum til einstakra vega, og ég vék að því, að mér þættu það óviðfelldin vinnubrögð, að ár eftir ár er farið eftir því um fjárveitingar til einstakra héraða til vegalagninga, hvað þau hafa fengið árið áður, sagði hv. þm. Barð., að þetta hefði verið gert til þess að rétta hlut þeirra héraða, sem minnst hefðu fengið áður. Einnhvern tíma hlýtur að taka enda, að það sé búið að rétta hlut þeirra héraða, og ég held, að ekki þurfi að færa rök að því. Allir hljóta að sjá, að þetta er enginn grundvöllur til að byggja á. Ef ein sýsla hefur fengið 100 þús. kr. í ár og svo er sama heildarfjárveiting til vega næsta ár, þá á hún endilega að fá aftur 100 þús., hvernig sem á stendur. Það er enginn grundvöllur, finnst mér. Það á að meta þörfina og fara eftir því, en ekki útreikningum á því, að svona hafi það verið áður og svona skuli það vera áfram.

Úr því að farið er að ræða um þetta, þá ætla ég aðeins að nefna eitt atriði. Það er vitnað í það, að sum héruð hafi fengið mikla vegi, og það eru þá einkum héruð, sem nota þá mikli vegna atvinnurekstrar, t. d. eins og mjólkurflutninga. En þó að vegur hafi verið lagður um hérað, t. d. um aldamót, og honum eitthvað litillega haldið við, þá er það með vegi eins og önnur mannanna verk, að þeir verða blátt áfram ónýtir á endanum. Það getur verið alveg eins mikil þörf á því að byggja upp gamlan veg, t. d. elztu vegi landsins, eins og að leggja nýjan veg, því þó að einhvern tíma hafi legið vegur um eina sveit, sem er að verða ónothæfur eða orðinn ónothæfur, þá er sú sveit, þó að hún hafi haft veg, alveg jafnvegalaus og hin, sem aldrei hefur fengið veg. En fjárlögin liggja nú ekki fyrir hér til umræðu, og ég ætla ekki að fara lengra út í þetta og þarf ekki að taka neitt þar fram. — Þetta er engin sérskoðun mín viðvikjandi vegalögum, sem ég setti fram áðan, heldur yfirleitt um löggjöf. Ég álit, að það ætti líka — og var nú gert fyrir nokkrum árum að nokkru leyti, en ekki nógu rækilega — að fara fram allsherjar rannsókn á þörf fyrir hafnarmannvirki í landinu og margt fleira. Ég álit, að svona heildar-rannsókn hefði átt að fara fram fyrir löngu um þörf á skólabyggingum. Skólum hefur verið komið upp hér og þar um landið fyrir atbeina einstakra héraða og áhuga einstakra manna og áróður um það. Svo kemur á daginn, að sumir skólarnir eru auðir. Og nú liggur fyrir till. frá hv. þm. Barð. um að taka einn af þessum skólum og gera allt annað við hann, vegna þess að hans sé ekki þörf lengur. Hefði verið rannsakað í byrjun, hvað mikil væri þörf t. d. á unglingaskólum, og ríkisvaldið hagað sér eftir því, þá er ekkert líklegra en að þeir skólar, sem fyrir hendi hefðu verið, mundu vera fullsettir nú og þar af leiðandi ekki komið fram slík till. um að taka einn af skólunum og nota hann til alls annars en húsið var upprunalega ætlað til. Þess vegna er það, að það er ekkert sérstaklega út af þessu frv. hv. þm. Barð., heldur er það almenn skoðun mín, að það sé ráðizt í margt í þessu landi að

Vegalagabreyting (frv. GísJ). — Hvíldartími togaraháseta (frv. HG og GfG).

of lítið athuguðu máli og það þyrfti yfirleitt meiri heildarathugun á framkvæmdum en á sér stað og verið hefur, bæði í vegalögum og öðru.

ATKVGR.

Fr. v. sáð til 2. umr. með 11 shlj. atkv. og til samgm. með 11 shlj. atkv.

Á 54. fundi í Ed., 3. marz, utan dagskrár, mælti

Sigurður Ó. Ólafsson: Herra forseti. Það var að ég hygg á síðasta fundi þessarar hv. d., að hæstv. forseti lýsti eftir nokkrum málum, sem hefði verið vísað til nefnda, en lögju þar enn óafgreidd. Af þessu tilefni vil ég taka fram, að í samgm. liggur fyrir frv. til l. um breyt. á vegalögum, sem hefur ekki verið tekið til afgreiðslu enn þá.

Sá háttur hefur verið hafður á um afgreiðslu þessara mála, að samvinnunefnd samgöngu-mála, þ. e. a. s. samgm. beggja d. hafa leyst þessi mál sameiginlega í samráði við vegamála-stjóra og flutningsmenn brtt. um vegalögin. Sá háttur mun enn verða hafður á um þetta mál, sem nú liggur fyrir, og sömuleiðis sams konar mál, sem liggur fyrir í Nd. En það, að þetta hefur dregið nokkuð lengi og um of, er vegna þess m. a., að vegamálastjóri var veikur í vetur og gat lítið eða ekkert sinnt störfum allan þann tíma, sem Alp. sat fyrir áramót, og var lítið kominn til starfa, þegar þingi var frestað í desember s. l. En hann hefur haft þessi mál til meðferðar núna, og ég átti tal við hann í síma í fyrradag, og þá sagði hann, að þetta mál væri í athugun hjá sér og hann mundi hafa sínar athugasemdir tilbúnar í næstu viku, og þá verður málið tekið fyrir.

Forseti (GísJ): Út af upplýsingum frá hv. formanni samgm., sem ég þakka honum fyrir, vil ég taka það fram, að ég mun ekki sjá mér fært að geyma þetta mál lengur en í lengsta lagi til fimmtudags í næstu viku og mun þá taka málið á dagskrá, ef ekki koma fram sérstakar beiðnir um að fresta málinu eða fyrir liggja aðrar orsakir.

Málið hefur legið í n. síðan 25. okt., vegamálastjóri hefur verið við störf síðan á nýári, og ég sé enga ástæðu til þess að geyma málið lengur, en mun hins vegar eftir þessum upplýsingum ekki taka málið á dagskrá þangað til.

Á 57. fundi í Ed., 11. marz, var frv. tekið til 2. umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar, en brtt. bárust á þskj. 65, 69, 77, 80, 86, 94, 95, 347, 394, 450 og 518.

50. Hvíldartími togaraháseta (frv. HG og GfG).

Á 2. fundi í Sp., 12. okt., var útbýtt frá Ed.:
Fr. til l. um breyt. á l. nr. 53 27. júní 1921, um hvíldartíma háseta á íslenskum botnvörpuskipum, og á l. nr. 45 7. maí 1928, um breyt. á þeim lögum [16. mál] (þmfrv., A. 16).

Á 6. fundi í Ed., 19. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Herra forseti. Eins og kunnugt er, þá er lágmarkshvildartími skipverja á botnvörpuskipum við veiðar nú ákveðinn með lögum 8 stundir, og hefur verið svo lengi. Undanfarin ár hafa þrásinnis verið flutt hér á Alp. frv. um að hækka þennan lágmarkshvildartíma upp í 12 stundir á sólarhring, þannig að upp verði teknar fjórskiptar vökur á skipum og menn vinni 6 tíma og hvílast svo 6 tíma á eftir. Alþingi hefur ekki til þessa fengið til þess að gera breytingu á lög-unum um hvíldartíma háseta á íslenskum botnvörpuskipum. Hins vegar hefur með samningum milli útgerðarmanna og sjómanna það áunnizt, að nú er viðurkennt og umsamið milli þessara aðila, að hvíldartíminn við saltfiskveiðar skuli vera 12 stundir á sólarhring. En jafnan þegar deilur eru um kaup og kjör togarasjómannna, þá er hvíldartíminn eða vinnutíminn, hvað sem menn vilja kalla það, eitt af stærstu deiluatriðunum og því, sem stöðugt torveldar að ná samningum og gerir allar slíkar viðræður örðugri en ella mundi. Það verður að segjast, að það gefur ekki fagra mynd af Alp., að árum eftir að samtökunum hefur tekið að koma sér saman um 12 stunda lágmarkshvild á saltfiskveiðum, skuli enn haldið í hin gömlu ákvæði í lögjöfinni um 8 tíma hámarkshvild.

Ég hygg, að þetta frv. hafi ekki fyrr verið borið fram hér í þessari hv. d., þó að það hafi verið lagt fram á þingi nokkuð oft á undanförnum árum. Mér þykir því rétt að reyna nú undirtektir hv. þingmanna í þessari hv. d. og vildi mega vænta þess, að þeir viðurkenni í fyrsta lagi réttmæti og nauðsyn þessa máls, sem er að minni hyggju alveg augljós.

Í hverri starfsgreininni af annarri er nú upp tekinn 8 stunda vinnudagur og í einstökum atvinnugreinum jafnvel skemmri. Enginn ber bríður á það, að fiskveiðar og sjómennska á togurum sé flestum, ef ekki öllum öðrum atvinnugreinum erfiðari og vosmeiri. Þetta eitt út af fyrir sig ætti að vera rík ástæða til þess, að togarasjómönnnum væri tryggður nauðsynlegur hvíldartími á hverjum sólarhring, til þess að þeir geti unnið af fullri orku þann tíma, sem þeir standa við vinnu. Það eykur bæði afköst þeirra og dregur mjög úr slyshættu á skipunum, sem jafnan er mest, þegar menn eru teknir að þreytast.

Hitt atriðið, sem ég vildi benda á þessu máli til stuðnings, er það, að varla getur talizt Alp.

Hvildartími togaraháseta (frv. HG og GfG). — Bifreiðaskattur o. fl. — Iðnskóli í sveit.

samboðið að vera svo langt á eftir samtökum útgerðarmanna eins og raun ber nú vitni. Þeir hafa fallizt á það og um það samið, að á saltfiskveiðum skuli hvildartíminn vera 12 tímar á hverjum sólarhring, og ég sé ekki annað en að fullvist megi telja, að innan ekki langs tíma lánist í gegnum stríð og baráttu milli sjómanna og útgerðarmanna, ef ekki er önnur leið opin, að fá einnig hvildartímann á öðrum tegundum veiða upp í hið sama. Ég teldi það miklu skipta einmitt upp á sambúð og samningsmöguleika milli útgerðarmanna og togarasjómanna, að Alp. tæki hér skarið af, létti þessa samninga og auðveldaði þær deilur, sem jafnan rísa um kaup og kjör öðru hverju, með því að ákveða lágmarkstímann, eins og hér er gert ráð fyrir, á öllum veiðum 12 stundir.

Eins og nú er háttað veiðum íslenskra togarara og með þeim mannafla, sem jafnan er á þeim nú orðið, er ekki ástæða til þess að ætla, að þetta mundi valda stórkostlegri breytingu á kostnaði hjá útgerðinni. Og margir ætla, að einmitt á þennan hátt muni aukin afköst og minni slysaðetta nokkurn veginn vega á móti því, sem kostnaðurinn kynni að aukast á ísfiskveiðum, ef þessi breyting yrði staðfest.

Hv. Nd. hefur ekki viljað sinna þessu máli til þessa. Nú liggur fyrir frv. um sama efni í hv. Nd., og ég vildi mega vænta þess, að þessi hv. d., sem nú fær málið til meðferðar í fyrsta skipti nú a. m. k. um allmörg ár, vildi nú sýna betri hug til þessa máls en Nd. hefur sýnt til þessa.

Fyrir efni frv. þarf ekki að gera betur grein en gert er í grg. og l. gr. frv. Ætlunin er, að ef það verður samþ., þá verði vökuskiptin þannig, að það verði fjórar 6 stunda vökur á hverjum sólarhring, þannig að menn vinni 6 tíma í einu, fái síðan 6 tíma hvíld og svo aftur 6 tíma vinnu, eins og greinilega er tekið fram bæði í frv. og grg.

Þetta er eitt af mestu áhugamálum sjómanna í sambandi við trygginguna á sinni vinnu og sínum kjörum og mundi án efa, ásamt þeim samningum, sem gerðir voru á síðasta sumri, auðvelda mjög að fá valda menn, góða, vana og duglega sjómenn á skipin, sem um tíma var kvartað um að gengi erfiðlega að fá, vegna þess að kjörin þá voru ekki sambærileg við það, sem menn gátu vænt að vinna sér inn í landi. Ef þetta frv. yrði samþykkt og með þeim launabreytingum, sem fram fengust með samningum á s. l. sumri, hygg ég að mætti tryggja, að það yrði jafnan valið lið, sem veldist á togarana, og það er enginn vafi á því, að fyrir útgerðina í heild sinni er það stórkostlegur vinningur og tvímælaust meiri aflavon þar að fá heldur en sem svarar þeim kostnaði, sem kynni að leiða af samþykkt þessa frv.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 10 shlj. atkv. og til sjútvn. með 10 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið frammar.

51. Bifreiðaskattur o. fl.

Á 6. fundi í Ed., 19. okt., var útbýtt:

Fr. v. til l. um breyt. á l. nr. 68 25. maí 1949, um bifreiðaskatt o. fl. [52. mál] (þmfrv., A. 61).

Á 7. fundi í Ed., 21. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Vilhjálmur Hjálmarsson): Herra forseti, Frv. það, er hér liggur fyrir á þskj. 61, fluttum við hv. þm. V-Sk. einnig á síðasta þingi. Það var nokkuð áliðið þings, þegar málið var lagt fyrir, og það náði ekki samþykki þingsins.

Við flm. teljum, að nokkuð hafi skort á um það, að málið fengi nægilega athugun í fyrria, og flytjum það þess vegna nú að nýju. Þetta mál er svo kunnugt hv. d., að ég sé ekki ástæðu til að hafa fyrir því langa framsögu. Öllum er vitanlegt, að ekkert það hefur gerzt á þessu ári, sem minnki þörfina fyrir aukið fé í brúa-sjóðinn.

Ég vil leyfa mér að leggja til, að frv. verði að lokinni þessari umr. vísað til samgmn.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 9 shlj. atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu já: JK, KK, PZ, SÓO, VH, AE, BBen, BrB, GislJ.

8 þm. (LJóh, BSt, FRV, GfG, HG, HermJ, IngF, JJós) fjarstaddir.

Fr. vísar til samgmn. með 9 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið frammar.

52. Iðnskóli í sveit.

Á 6. fundi í Sp., 22. okt., var útbýtt frá Ed.:

Fr. v. til l. um iðnskóla í sveit [59. mál] (þmfrv., A. 76).

Á 8., 10. og 11. fundi í Ed., 25. okt., 1. og 4. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 12. fundi í Ed., 5. nóv., var frv. enn tekið til 1. umr.

Flm. (Hermann Jónasson): Herra forseti. Mér þykir leitt, að það hefur staðið þannig á tvisvar sinnum, þegar þetta mál hefur komið

hér fyrir, að ég hef verið forfallaður og ekki getað mætt hér til þess að segja þau fáu orð, sem ég nú mun segja við framsögu þessa máls við 1. umr. þess.

Þetta frv. er gamalt hér, eins og hv. þdm. kannast við. Það var flutt á árunum 1945 og 1946, en þá var frv. að vísu með nokkuð öðrum hætti en það er nú. Síðan var það flutt 1947 og 1948 og þá í svipuðu formi og það liggur fyrir nú. Málið hefur þess vegna verið gaumgæfilega athugað hvað eftir annað og er nú komið í það form, sem ætla mætti að menn gætu almennt sætt sig við.

Eins og frv. ber með sér, er nú eingöngu ætlað til, að í skóla þessum sé gegnt því hlutverki að mennta unga menn í húsasmíðum, en áður var frv. miklu viðtækara og tók yfir miklu fleiri greinar, enda þá ætlað til þess, að skólinn væri stærri en nú er til ætlað. Vegna þess að slíkur skóli sem þessi er ekki til áður, er ekki óeðlilegt, að byrjað sé á þessari einu grein, þar sem mest er aðkallandi að fá fleiri iðnaðarmenn en nú er völ á, og síðan, ef vel gengur með þessa einu grein, er hægt að byggja ofan á þá undirstöðu og fjölga greinum um og stækka skólann.

Skólar af þessu tagi eru víða til erlendis, og það má þykja næsta undarlegt, að ekki skuli vera til slíkur skóli hér á landi, og því undarlegur er það, þar sem við höfum svo mikið af skólum og að sumra áliti kannske helst til mikið, eða a. m. k. nægilega mikið í sumum greinum.

Það orkar ekki tvímælis, að enn þá er mjög mikil vöntun á húsasmíðum vegna þess, hve ört er byggt, og það ekki sízt í sveitum landsins. Þeir, sem kynna sér það ástand, sem nú er í þessu efni, munu komast að raun um, að það hefur kannske aldrei verið meiri vöntun en einmitt núna, enda er mikið byggt og líkur til þess, að það haldi áfram, að mikið verði byggt í sveitum landsins, þorpum og kaupstöðum, sem allt hefur vitanlega áhrif á það, að eftirspurnin eftir smíðum er miklu meiri en hægt er að fullnægja, og er vöntunin mjög tilfínnaðleg.

Það er þó ekki eingöngu með tilliti til þessa, sem frv. er flutt. Frv. er flutt til þess að gera tilraun, sem a. m. k. ég sem flm. þessa frv. er ekki í neinum vafa um að muni takast vegna þeirrar reynslu, sem er af þessum málum annars staðar. Og sú tilraun, sem nú er gerð í þessari einu grein, mætti verða til þess, að slík kennsla yrði tekin upp í fleiri greinum, því að það getur varla orkað tvímælis, að eins og oft hefur verið tekið fram, þá er mikil nauðsyn að Íslendingar séu hver og einn sem færastur og menntaðastur, einstaklingarnir eru svo fáir. En ef þess er þörf, sem ég tel ekki neinn vafa á að er og oft hefur verið undirstrikað í ræðu og riti, þá er þörfin a. m. k. ekki sízt á sviði iðnaðar. Þar er kannske stærra landnám fyrir höndum, ef þjóðin á að eiga örugga framtíð, heldur en á flestum öðrum sviðum íslenzks þjóðlífs. Hins vegar er það margra manna skoðun, að enn þá sé ekki nægilega séð fyrir iðnmenntun þjóðarinnar. Ég skal ekki fara

lengra út í þá sálma. En ég vil aðeins benda á, að það mætti nú telja líklegt, að mótstaðan gegn þessu yrði fyrst og fremst frá iðnaðarmönnum. Þess hefur gætt, eins og kunnugt er, að stéttirnar vilja koma í veg fyrir offjölgun í stéttunum, eins og það er kallað, til þess að fyrirbyggja atvinnuleysi, og þess vegna hefur gætt nokkurrar andstöðu gegn fjölgun iðnaðarmanna.

Þetta mál var á sinum tíma sent til Landsambands iðnaðarmanna, og svörin frá Landsambandi iðnaðarmanna liggja fyrir í grg. þessa frv. Málið var einnig sent til Teiknistofu landbúnaðarins og umsögn Teiknistofunnar liggur fyrir um þetta mál, neðst á bls. 3. í grg., og sé ég ekki ástæðu til þess að eyða tíma í að lesa upp bréfið frá Teiknistofunni. En ég vil vekja alveg sérstaka athygli hv. þd. á því, að neðst á bls. 3 og á bls. 4 er greinilega rakið svar Landssambands iðnaðarmanna viðkomandi þessu máli, og þar segir stjórn Landsambandsins, með leyfi hæstv. forseta, orðrétt:

„Stjórn sambandsins er sammála flutningsmanni frv. um það, að það er langt frá því, að ástandið í byggingarmálum sveitanna sé viðunandi, og að því valdi að miklu leyti þekkingarleysi á þessu sviði og skortur kunnáttumanna til þess að sjá um smíði sémilegra húsa“ o. s. frv. Svo segir: „Ráðstafana til úrbóta í þessum efnum er því þörf, og sennilegt, að opinber skóli verði eina ráðið, er að gagni kemur, enda séu kennarar skólans fulllærðir iðnaðarmenn.“ Síðan koma þeir með fimm aðfinnslur við frv. eins og það þá lá fyrir, og ég sé ekki ástæðu til þess að rekja þessar aðfinnslur. En ég vil vekja athygli á því, að í grg., á bls. 4, er gerð full grein fyrir því, að hver einasta aðfinnsla er tekin til greina og frv. færð í það horf, að ætla má, að það sé fullnægjandi til þess, að Landssamband iðnaðarmanna geti verið ánæggt með frv. eins og það núna liggur fyrir.

Ég sé svo ekki ástæðu til þess að fara fleiri orðum um þetta mál að sinni, en óska eftir, að málinu verði vísað til 2. umr. og iðnn.

Viðskmrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Það er rétt, sem hv. flm. þessa frv. sagði hér áðan, að kunnáttu manna til bygginga í sveitum landsins hefur verið til þessa mjög ábótavant, og hafa byggingar þess vegna oft verið óvandaðri en æskilegt er og enzt verr en ástæða hefði verið til, ef rétt hefði verið að farið við byggingu húsa.

Að ég tek hér til máls að þessu sinni við 1. umr. frv., er ekki til þess að mæla gegn frv., heldur til þess að vekja athygli á því, að ég vænti þess, að nú næstu daga verði lagt fyrir hv. Alþingi frv. um iðnskóla almennt. Með því frv. er ætlað til, að þeir, sem í sveitum búa, hafi ekki lakari aðstöðu til þess að mennta sig verklega en þeir, sem búa í kaupstöðum eða þéttbýlinu. Það er gert ráð fyrir með því frv., að í héraðsskólunum verði tekin upp iðnfræðsla, og héraðsskólar eru nú komnir í flest byggðarlög þessa lands. Með því, að héraðsskólarnir tækju einnig að sér iðnfræðsluna,

mundi sparast mikið fé; það mundi sparast að byggja sérstök skólahús fyrir iðnskólana, það mundi sparast miklir kennslukraftar o. s. frv. Ég vil aðeins vekja athygli á þessu fyrir þeirri n., sem fær þetta frv. til meðferðar og væntanlega hitt frv. einnig, að taka rækilega til athugunar, hvort þetta getur ekki farið saman, hvort það frv., sem lagt verður fram innan fárra daga, geti ekki í öllum aðalatriðum leyst þá þörf, sem ætlað er til að þetta frv. eigi að leysa. Ég skal viðurkenna, að ég er ekki til fulls búinn að gera mér grein fyrir þessu, en mér sýnist eigi að síður, að þetta gæti farið saman og að með því frv., sem nú er í smíðum, væri verklegri iðnfræðslu borgið í sveitum landsins ekki síður en í þéttbýlinu. En þegar frv. er komið fram og verður athugað með hliðsjón af þessu frv., þá skýrist málið betur fyrir hv. alþm.

Flm. (Hermann Jónasson): Herra forseti. Það verður vitanlega ekki hægt að segja um það, fyrr en þessar till. liggja fyrir, að hverju leyti þær kunni að ná sama tilgangi og það frv., sem hér liggur fyrir, og er ekki nema eðlilegt, að lítið sé á þær till., ekki sízt þar sem þær koma, að mér skilst, frá mþn. í skólamálum. Eða var ekki mþn. í skólamálum að athuga þessi mál yfirleitt? Mér skildist, að hún hefði tekið iðnfræðsluna með, en það er það ein-kennilega, að þegar talað er um skólamál á Íslandi. Þá hefur alltaf verið þannig, að menn gleyma því, að hér þurfi að vera til iðnfræðsla og iðnskólar. Það hefur verið utan við fræðslu-kerfið að vissu leyti.

Ég hef vitanlega ekkert á móti því, að þetta sé athugað í sambandi við þær till., sem fram kunnna að koma. En ég vil benda á, að þess mundi ekki gerast þörf, þó að væri stofnaður sérstakur iðnskóli, sem ég að svo stöddu tel eðlilegra að gera, að kaupa hús eða byggja nýtt hús, því að það er vitað mál, að áhugi er fyrir því hjá sumum héraðsskólunum að breyta þeim einmitt í þetta horf. Get ég nefnt það, að skólanefndin í Reykjaskóla við Hrutafjörð hefur mjög mikinn áhuga á því að breyta þeim héraðsskóla einmitt í iðnskóla, og það færi satt að segja ekkert illa á því, að þar yrði fyrsti iðnskóli í sveit á Íslandi, vegna þess að þar hafa verið, báðum megin þess fjarðar, einhverjir oddhögustu menn, sem hafa verið á þessu landi, að Austur-Skaftafellingum ógleymdum. Bendi ég á þetta sem röksemd gegn því, að þó að þessi skóli yrði stofnaður, þá þyrfti að byggja nýtt hús fyrir hann. Ég tel rétt að segja frá þessu, því að mér er kunnugt, að það er alveg sérstakur áhugi fyrir því hjá skólanefndinni og þeim sýslum, sem að skólanum standa, að fá honum breytt einmitt í þetta horf.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 12 shlj. atkv. og til iðnn. með 10 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

53. Togaraútgerð vegna jafnvægis í byggð landsins.

Á 7. fundi í Sp., 27. okt., var útbýtt frá Ed.:

Frv. til l. um útgerð togara til þess að koma á og viðhalda jafnvægi í byggð landsins [67. mál] (þmfrv., A. 87).

Á 10. fundi í Ed., 1. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Karl Kristjánsson): Herra forseti. Togararnir eru stórvirkustu hráefnisöflunar-tæki Íslendinga. Nú eru reknir 43 togarar á Íslandi, þegar þó er ekki meðtalin togarinn Gyllir, sem gengur frá Flateyri og er gamall togari. Á togurunum eru um 1300—1500 menn, að sjálfsögðu aðallega frá þeim útgerðarstöðum, sem togararnir eiga heima á. Afra sinn leggja togararnir upp í heimahöfnum, eftir því sem frekast verður við komið. Með því er sköpuð þar mikil atvinna fyrir margt fólk. Atvinna sú er oft hátt borguð, vegna þess að vinna við aflann verður löngum að einhverju leyti eftirvinna og næturvinna og helgidagavinna. Atvinna, sem togararnir veita, er því mikið búsilag fyrir fólkið, þar sem þeir eiga heima.

Þessir 43 aðaltogarar, sem gerðir eru út í ár, skiptast þannig á útgerðarstaði, að 18 þeirra eru gerðir út frá Reykjavík, af þeim á Reykjavíkurbær 8; tveir eru gerðir út frá Akranesi; tveir frá Patreksfirði; tveir frá Ísafirði; tveir frá Siglufirði; fimm frá Akureyri; einn frá Seyðisfirði; tveir frá Neskaupstað; einn frá Eskifirði, Fáskrúðsfirði og Reyðarfirði af félagi þeirra staða; einn frá Vestmannaeyjum; einn frá Keflavík; sex frá Hafnarfirði.

Allir hafa þessir togarar verið keyptir með meiri eða minni aðstoð ríkisins. Allir útgerðarstaðir togaranna eiga þar af leiðandi ríkinu það að þakka að meira eða minna leyti, að atvinnulíf þeirra nýtur togaraútgerðar fyrir sjómenn sína og togaraafli til atvinnu fyrir verkafólk sitt í landi. Ríkið ber um leið ábyrgð á því að verulegu leyti, að þeir staðir, sem ég áðan taldi upp, njóta togaraútgerðar, en ekki aðrir staðir, sem þó hafa fulla þörf fyrir slíka atvinnuaukningu og skilyrði til þess að taka á móti togaraafli og eru engu miður settir með tilliti til fiskimiða togaranna en margir hinna. Ríkið gekkst fyrir kaupum á togurunum, lagði fé upphaflega fram til kaupanna, útvegaði lán til þeirra — og lánaði meira að segja einhverjum fé — og ábyrgðist lán margra byggðarlaga og það allt upp í 90% stofnkostnaðar. Og nú síðast á þessu ári veitir ríkisvaldið þeim öllum, sem togara reka, aðstoð með 2000 kr. styrk fyrir útgerðardag seinni hluta ársins. Fé í þann styrk er fengið með álagi á innflutta bíla, og greiða þá auðvitað bílstjórar þeirra staða, sem engan togara hafa, þetta tillag til útgerðarinnar engu síður en hinir, ef þeir kaupa slíka bíla.

Nú er mikið rætt um nauðsyn þess að koma

á og viðhalda jafnvægi í byggð landsins. Þetta er ekki tilefnislaust tal. Fólkið safnast þangað, sem auðfengnust er atvinna og lífþægindi mest, án tillits til þess, hver grundvöllur atvinnulífsins er eða hvað hann er traustur til frambúðar. Atvinnan á Keflavíkurflugvelli togar fast og dregur til sín fólk frá stöðum, sem berjast í bökkum, þótt allir vilji og voni, að það, sem atvinnan á Keflavíkurflugvelli sprettur af, hverfi úr sögunni.

Reykjavík sagnar til sín fólk viðs vegar að vegna lífþæginga, sem margmennið í Rvík getur veitt sér þar, og þó vita allir, að ekki er æskilegt, að landslýðurinn yfirgefi aðra staði til þess að safnast í stórum stíl til Reykjavíkur. Til þess að koma á og viðhalda jafnvægi í byggð landsins er ekki vit í því, vitanlega, að draga úr velgengni þeirra staða, sem á undan eru með atvinnurekstur og lífþægindi, en hitt verður að gera, að efla atvinnulíf og bæta líf- aðstöðuna í þeim byggðum, sem aftur úr hafa dregið eða standa ekki jafnfætis hinum, svo að fólkið þar geti unað glatt við sitt hlutskipti. Ríkisvaldið kemst ekki hjá að beita sér fyrir jafnvægisráðgjöf í byggð landsins, og það því fremur vegna þess, að ríkisvaldið hefur nú þegar afskiptasama hönd í hvers manns bagga.

Togararnir eru, eins og áður segir, réttir af hönd þess til þeirra, er hafa umráð yfir þeim. Þeir eru mikilvirk atvinnutæki, sem safna fólki um sig. Talið er, að þeir beri sig illa sem fyrirtæki margir hverjir, en ráð hljóta að finnast til að bæta úr því, ef aflabrögðin bregðast ekki, og hvernig sem togararnir hafa borið sig hingað til sem fyrirtæki, þá hafa þeir veitt vinnandi fólki atvinnu í útgerðarplássunum, og menn hafa unað þar betur og aukið lífþægindi sín.

Togararnir hafa sums staðar beinlínis komið í veg fyrir brottflutning fólks og á öðrum stöðum aukið aðstreymi manna. Þeim hefur ekki verið rétt niðurskipað, miðað við jafnvægi í byggð landsins, en um orðinn hlut er ekki til neins að sakast. Hins vegar þarf að reikna með því og leiðrétta það með uppbótum til annarra staða. Sérstaklega verður þetta áberandi öfugsniðið, þegar farið er að borga rekstrarstyrk eins og nú í ár til allra togara, líka þeirra útgerðarstaða, sem eru bjargálma eða gætu án togara verið bjargálma, t. d. farið að láta bílstjóra Ólafsfjarðar og Húsavíkur borga í bílkaupum skatt til atvinnuaukningar í Keflavík og Reykjavík.

Margt er á að líta, þegar meta skal, hvað hentar hverjum stað bezt til atvinnuaukningar; eitt á við á þessum stað og annað á hinum. Við sjávarsíðuna eru staðir, þar sem aukinn bátaútvegur er og hlýtur að verða höfuður-ræði. En svo eru margir staðir, sem hafa skilyrði til þess að taka á móti togaraafli og telja, að heppilegast og mest trygging fyrir sig væri í því að njóta þeirra stórvirku atvinnutækja, a. m. k. einhvern tíma árlega.

Ég tel mega nefna í þessu sambandi staði eins og Stykkishólm — eða a. m. k. hefur hann viljað fá togara, Þingeyri, Flateyri, ef gamli togarinn Gyllir, sem þar er nú, gefst upp, Suð-

ureyri, Hólmavík, Skagaströnd, Sauðárkrók, Ólafsfjörð, Dalvík, Húsavík, Raufarhöfn, Þórs- höfn, Vopnafjörð, Djúpvog, Stöðvarfjörð. Með tilliti til þeirra staða og annarra slíkra flyt ég ásamt tveim hv. þm., hv. 1. þm. Eyf. (BST) og hv. 2. þm. S-M. (VH) frv. það, sem hér liggur fyrir, til heimildarlaga fyrir ríkisstj. til þess með sérstökum, tilteknum ríkisaðgerðum að stofna til togaraútgerðar til þess að koma á og viðhalda jafnvægi í byggð landsins.

Til greina koma margir staðir, er njóta ættu slíkrar útgerðar. Að engu má vitanlega hrapa í þeim framkvæmdum. Vel þarf að athuga, hvað hverjum hentar bezt, en ástandið er þannig, að ekki má draga að hefjast handa, svo að fólkið á þeim stöðum, sem standa höllum fæti, gripi ekki til óyndisúrræða og flýi ekki staðina, heldur viti, að fyrir liggja opinberar framkvæmdir til úrbóta.

Í frv. er gert ráð fyrir, að ríkið gerist hluthafi í félagi, sem tveir eða fleiri útgerðarstaðir mynda um kaup á togara og rekstur hans; enn fremur, að ríkið ábyrgist lán fyrir slíkt félag, er nemi allt að 80% stofnkostnaðar. Val framkvæmdarstjóra sé háð samþykki ríkisstjórnarinnar. Ekki er gert ráð fyrir stuðningi ríkisins við eitt bæjar- eða hreppsfélag út af fyrir sig til félagsstofnunar, því að þegar litið er yfir hóp þeirra bæjar- og hreppsfélaga, sem geta vegna hafnar- og vinnuskilyrða, tekið á móti togaraafli, þá virðist ekkert þeirra líklegt til þess, að það hafi bolmagn til að takast á hendur eitt sér slíkt fyrirtæki sem togara- kaup og togararekstur er, og eins og sakir standa er ekki heldur æskilegt að minna áliði að stofna til þess. Hins vegar er reynsla fengin fyrir því, að félagsskapur milli tveggja eða fleiri útgerðarstaða um rekstur togara hefur gefið vel.

Í öðru lagi er ljóst, að vel gæti svo farið, að útgerðarstaðir, sem nauðsyn ber til að fái hráefni til togaraafli til atvinnuaukningar, reynist þess ekki megnugir að kaupa togara, þótt í félagi væri. Þess vegna er í frv. heimild fyrir ríkisstj. til þess að kaupa fyrir hönd ríkisins allt að fjórum togurum og reka þá, en þeir kaupstaðir og kaupsún, sem njóta viðskiptanna við slíka togara, beri þó helmingsábyrgð á rekstri þeirra samkv. fyrirframgerðum samningi milli ríkisstj. og hlutaðeigandi bæjar- og hreppsstjórna. — Það verður í þessum málum ekki hjá því komið að taka tillit til þeirra staðreynda, að fámennir staðir og félitlir hafa ekki jafnmikið bolmagn og fjölmennir staðir og betur megandi til togaraútgerðar, þótt þörfin kunni að vera jafnvel brýnni. Þátttaka ríkisins verður að vera því meiri sem bolmagn heimamanna er minna. Hins vegar er hollast, eins og frv. gerir líka ráð fyrir, að heimamenn séu þátttakendur, eftir því sem efni og ástæður frekast gera þeim kleift, eigi frumkvæði að aðgerðum, sem ríkið ræðst í þeirra vegna, og beri sérstaka ábyrgð og áhættu af þeim að sinu leyti, eftir því sem þeir geta.

Að svo mæltu legg ég til, að frv. verði að lokinni þessari umræðu vísað til hv. fjárhagsnefndar.

Brynjólfur Bjarnason: Herra forseti, Ég vil ekki láta hjá líða að lýsa afstöðu minni til þessa frv. nú strax við 1. umr. málsins. Flokksmenn mínir í Nd. flytja frv. um togarakaup, sem er að visu talsvert með öðrum hætti en þetta frv. og miklu viðtækara, og þeir hafa fært ýtarleg rök fyrir nauðsyn þess, sem ekki er nauðsynlegt að endurtaka hér. En samkv. því er gert ráð fyrir, að keyptir verði 10 nýir togarar og tveir þeirra smíðaðir innanlands og skulu vera af fullkomnustu gerð.

Nú þykir mér ánægjulegt, að hv. flm. þessa frv. hafa með flutningi þess fallið á skoðun okkar sósíalista um nauðsyn þess að kaupa nýja togara, og er það mjög gleðileg hugarfarsbreyting hjá hv. framsóknarmönnum frá fyrri afstöðu þeirra til togarakaupa, sem öllum landsmönnum er kunn. Ég fellst fyllilega á rök hv. flm. og þau rök, sem færð voru fram í ræðu hv. frsm., og mætti færa fram mörg fleiri veigamikil rök málinu til stuðnings. Ég álit, að hér sé um mikið og aðkallandi nauðsynjamál að ræða fyrir íslenska atvinnuvegi í heild sinni og fyrir þau byggðarlög sérstaklega, sem atvinnutækjanna eiga að njóta. Ég mun því eindregið fylgja þessu frv., enda þótt það gangi ekki eins langt og ég hefði kosið. Ég hef rætt þetta við flokksmenn mína, og ég get lýst því yfir hér, að Sósíalistaflokkurinn mun allur eindregið fylgja þessu frv. og að sá stuðningur er alveg skilyrðislaus. Hins vegar teldi ég mjög æskilegt, að á frv. yrðu gerðar nokkrar breytingar í meðferð málsins. Það er nauðsynlegt, eins og hv. frsm., hefur raunar sýnt fram á, að afla þessara tækja svo fljótt sem auðið er. Ég tel því, að ekki eigi að biða eftir því, að fjár til togarakaupanna verði safnað í viðkomandi byggðarlögum, heldur eigi ríkið þegar í stað að festa kaup á skipunum og gefa síðan byggðarlögunum kost á að eignast þau með þeim kjörum, sem hér er gert ráð fyrir. Í frv. er hins vegar gert ráð fyrir því, að ekki verði stofnað til togarakaupanna fyrr en tilskildu hlutafé hefur verið safnað í byggðarlögunum eða þá það hefur mistekizt, en þá er samkv. 5. gr. ríkisstjórninni heimilt f. h. ríkissjóðs að kaupa og gera út allt að fjórum togurum til þess að leggja afla á land í verstöðvum, þar sem mikil nauðsyn er á aukinni atvinnu. Vegna þess, hve málið er aðkallandi, geri ég fastlega ráð fyrir því, að hv. flm. muni fúslega fallast á slíka breytingu á frv.

Ég vænti þess, að hv. flm. hafi ráðgæzt um málið við flokk sinn, áður en þeir lögðu frv. fram, þannig að það eigi óskipt fylgi Framsfl. Í Nd. flytur einn hv. þm. Alþfl. ásamt einum hv. þm. Framsfl. frv. um togarakaup ríkisins, en sams konar frv. hefur áður verið flutt af hálfu Alþfl. Það frv. var að visu með nokkuð öðrum hætti en þetta, en hefur þó sama markmið, þannig að ég tel víst, að Alþfl. muni eindregið fylgja þessu frv. Einn af hv. þm. Sjálfstfl. lagði nýlega ríka áherzlu á nauðsyn þess að afla nýrra togara í sambandi við till., sem hann flutti. Þegar á þetta er litið, virðist mér auðsætt, að frv. þetta ætti að hafa fylgi mikils meiri hluta þingmanna, þ. e. þingmanna

Framsfl., Sósf. og Alþfl. og væntanlega Sjálfstfl. líka eða a. m. k. margra hv. þm. hans. Og ef flm. er það alvöru- og áhugamál, að það nái fram að ganga, þá vænti ég þess, að þeir sjái til þess, að meðferð þess í þinginu gangi með eðlilegum hraða. Ef hv. flm. vaka yfir því og sjá til þess, að það verði ekki látið daga uppi, en það er þeim auðvelt, ef þeir vilja, þá tel ég víst, að frv. þetta nái örugglega fram að ganga á þessu þingi.

Haraldur Guðmundsson: Herra forseti, Ég fagna því mjög, að þetta frv. er borið fram hér af þremur hv. framsóknarmönnum í þessari deild, og tel víst, að því megi treysta, að það sé flutt í samráði við Framsfl. og hafi óskipt fylgi hans.

Mér er það mikið ánægjuefni, eins og ég áðan sagði, að frv. er borið fram, því að ég álit, að hér sé um hið allra mesta nauðsynjamál að ræða. Við Alþýðuflokksmenn höfum á allmörgum undanförunum þingum borið fram frv. — upphaflega hér í Ed og seinna í Nd. — um togaraútgerð ríkisins til atvinnuöfnunar. Þetta frv. er að þessu sinni borið fram í Nd. af einum Alþýðuflokksmanni og einum framsóknarmanni og er sama efnis og þau frv., sem við höfum flutt um þetta undanfarið.

Um það frv., sem hér liggur fyrir á þskj. 87, er það að segja, að ég hefði að sjálfsögðu fremur kosið, að frv. það, sem við höfum flutt, Alþýðuflokksmenn, undanfarið, yrði að lögum heldur en þetta frv. hér, en mun engu að síður styðja að því eftir beztu getu, og Alþýðuflokkurinn allur, að frv. á þskj. 87 nái fram að ganga. Það er að visu með nokkuð öðrum hætti og að sumu leyti skemmra gengið en í frv. okkar Alþýðuflokksmanna, sem ég hef dregið á, en stefnir mjög í rétta átt.

Þó er eitt atriði, sem mér þykir rétt að vekja athygli á nú þegar við þessa umr., og það er það, að í þessu frv. á þskj. 87 er hvergi tekið fram, að tilætlunin sé að kaupa ný skip. Styrkurinn við hlutafélögin, sem frv. gerir ráð fyrir, er ekki bundinn því skilyrði. Hins vegar fæ ég ekki betur séð og heyrðist enda á ræðu hv. frsm., að það sé alveg tvímælaust, að þessi sé tilætlunin. — Í grg á bls. 2 segir: „Hvergi má draga úr velgengni almennings, en leitast skal við að auka hana, þar sem verr gengur.“ Það er því ekki ætlunin, að þessi togarafélög, sem hér yrðu mynduð, færu að kaupa togara úr öðrum byggðarlögum landsins og flytja úr ákveðnum byggðarlögum landsins til annarra staða, því að það væri að draga úr velgengninni þar, sem hún er fyrir hendi, en það er ekki ætlunin, eins og bæði kom fram í ræðu hv. frsm. og hér er greinilega tekið fram í grg.

Ég tek undir það, sem hv. síðasti ræðumaður, fulltrúi Sósf., sagði hér áðan, að ég leyfi mér að vænta þess, að það megi telja nokkuð vafalaust, að þetta frv. nái fram að ganga á þinginu. Hann hefur lýst yfir fylgi Sósf. við frv., og mér er óhætt að lýsa yfir fylgi Alþfl. við það einnig.

Mér finnst það mjög ánægjulegt, að þessu

Togaraútgerð vegna jafnvægis í byggð landsins. — Innflutnings- og gjaldeyrismál o. fl.

máli, sem nú hefur verið hreyft hér á allmörgum árum, hefur unnizt það fylgi, að telja má nokkurn veginn öruggt, að sá áfangi náist, sem gert er ráð fyrir í þessu frv. Minn skilningur er sá, eins og ég tók fram, að það sé ekki til-ætlunin, að það sé verið að flytja með þessu togara milli einstakra byggðarlaga í landinu, heldur auka hér við til að bæta úr ástandinu þar, sem það er lakast, án þess að draga úr eða skapa verra atvinnuástand í öðrum byggðarlögum landsins.

Mér skilst, að ef þetta frv. verður að lögum og kemur til framkvæmda — og það ætti að geta komið skjótlega, þá sé hér um að ræða fyrirtæki, sem gæti haft um 50 millj. kr. stofnfé, 5 millj. kr. hlutafé frá byggðarlögum og aðrar 5 millj. frá ríkissjóði; móti því ætti að koma lán sem svaraði 80% af heildarupphæðinni, sem þá yrði um 50 millj. kr. Þá yrði þar ríkisábyrgð fyrir um 40 millj. kr. láni. Það er augljóst, að með slíkri upphæð, þótt ekki sé hærrí, má bæta talsvert verulega úr þeim ör-ugleikum, sem eru á ýmsum stöðum úti um land, með því að tryggja nokkurn veginn starfsemi fyrir þau fiskvinnslutæki, sem þar eru fyrir, og mjög tryggja atvinnuna á þessum stöðum frá því, sem nú er.

Ég sem sagt lýsi ánægju minni yfir því, að þetta frv. er fram komið, og vildi mega vænta þess, að telja mætti nokkurn veginn víst, að það yrði að lögum nú þegar á þessu þingi, þannig að hægt væri að hefja framkvæmdir hið bráðasta.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 12 shl. atkv. og til fjhn. með 7:6 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: VH, AE, BSt, BrB, GÍG, HG, KK.

nei: SÓO, BBen, IngF, JJós, LJóh, GÍslJ.

PZ greiddi ekki atkv.

3 þm. (FRV, HermJ, JK) fjarstaddir.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

54. Innflutnings- og gjaldeyrismál. fjárfestingarmál o. fl.

Á 19. fundi í Ed., 18. nóv., var útbýtt:

Fr. til l. um breyt. á l. nr. 88 24. des. 1953, um skipan innflutnings- og gjaldeyrismála, fjárfestingarmála o. fl. [100. mál] (pmfrv., A. 170).

Á 20. fundi í Ed., 22. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 21. fundi í Ed., 25. nóv., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Haraldur Guðmundsson: Herra forseti. Eins og fram var tekið, þá er fyrri flm. forfallaður Alpt. 1954. C. (74. löggjafarþing).

í dag. En ég vildi gjarnan freista þó að fá þessu máli komið til n., þannig að það teffist ekki af þeim sökum.

Þegar lögin um skipan innflutnings- og gjaldeyrismála, fjárfestingarmála o. fl. voru sett á árinu 1953, þá bentum við Alþýðuflokksmenn á það, að í raun og veru væri að verulegu leyti um orðaleik einn að ræða í sambandi við þá breytingu, sem gerð var á fyrri lögum. Í stað fjárhagsráðs, sem áður veitti leyfi fyrir innflutningi og jafnframt gjaldeyrisleyfi, skyldi nú koma innflutningsskrifstofan, sem veitti innflutningsleyfin, en bankarnir áttu aftur að sjá um gjaldeyrinn. Lögðum við þá til, að jafnframt því sem ákveðið var, að vissar vörur skyldu settar á frilista auk B-listavaranna, bátagjaldeyrissvaranna, skyldi jafnframt kveðið svo á, að bönkunum skyldi jafnan skylt að láta af hendi nauðsynlegan erlenda gjaldeyri til kaupa á þeim vörum, sem settar voru á frilista, innan hæfilegs tíma frá því, að beiðni um slíkt kæmi fram. Og við leyfðum okkur að benda á, að það væri gagnslítið að hafa vöruna á frilista, ef ekki væri hægt að fá hana inn vegna þess, að bankarnir synjuðu um nauðsynlegan gjaldeyri til kaupanna. Reynt slan hefur síðan sýnt, að það voru fyllstu rök, sem við höfðum þarna fram að færa, þó að það fari náttúrulega að ýmsu leyti eftir því, hvernig gjaldeyrisástandið er á hverjum tíma. En að verulegu leyti hefur það komið í ljós, að það eru í raun og veru bankarnir og bankarnir einir, sem ákveða það, hvað af frilistavörum um er frjálst og hvað er ekki frjálst, hafa sumpart synjað um innflutning eða gjaldeyri fyrir honum og sumpart dregið úr hófi að veita gjaldeyrinn, auk þeirra erfiðleika, sem það að sjálfstöðu veldur mönnum, að innflytjendurnir þurfa að greiða fyrir fram til bankans mikinn hluta af andvirði þeirrar vöru, sem menn kaupa inn, og láta liggja þar vaxtalaust í langan tíma.

Nú hefur það gerzt síðan þessi lög voru afgreidd og einmitt á þessu þingi, að fram er komin í Sp. till. um að gefa frjálsan innflutning á bifreiðum. Þessi till. er flutt af þingmönnum úr öðrum stjórnflokknum, Sjálfstf., og mér finnst því mega telja víst, að hún verði samþykkt. Jafnframt þessu er svo komin fram till. frá þm. úr hinum stjórnflokknum, Framsfl., um það, að bankarnir skuli láta af hendi nauðsynlegan erlenda gjaldeyri til kaupa á þessum bifreiðum, um leið og þær eru settar á frilista. Í þessu liggur í fyrsta lagi bein viðurkenning fyrir því frá stjórnflokknum öðrum, Framsfl., að það sé gagnslaust að setja vörur á frilista, nema jafnframt sé tryggður réttur manna til að fá keyptan þann nauðsynlega erlenda gjaldeyri, sem þarf til innflutnings á vörunni. Í öðru lagi verður traustið svo á, að það sé ætlun þessara mætu þm., að gjaldeyri til kaupa á bifreiðum eigi að ganga fyrir gjaldeyri til kaupa á öðrum vörum, sem á frilista eru, jafnnauðsynlegar eða miklu nauðsynlegri jafnvel en bifreiðarnar sjálfar. Ég vil ekki trúa því, að það geti verið tilgangur flm. brtt., að það eigi að láta bifreiðainnflytjendur hafa

Innflutnings- og gjaldeyrismál, fjárfestingarmál o. fl. — Almannatryggingar (frv. BrB og FRV).

nokkurn sérstakan forgang að gjaldeyri til innflutnings á frilistavörum, heldur hljóti að vaka fyrir flm. einmitt sama og vakir fyrir okkur Alþýðuflokksmönnum, að tryggja rétt manna til gjaldeyriskaupa eftir þörfum fyrir þeim vörum, sem á annað borð eru settar á frilista.

Í trausti þess, að þessi viðurkenning á staðreyndum nái til stjórnarflokkanna, annars eða beggja, þá viljum við nú freista að bera fram í þessu frv. efni þeirrar till., sem við bárum fram á þinginu 1953, þegar lögin um skipun innflutnings- og gjaldeyrismála, fjárfestingarmála o. fl. voru afgreidd. Mér virðist einmitt tillögur stjórnarflokkanna í hv. Sp. benda til þess, að sá skilningur hafi náð að festa rætur hjá flokkum hæstv. ríkisstj. og þá væntanlega einnig hjá henni, að það sé ekki annað en að gabbba landsfólkið að setja vörurnar á frilista, nema um leið sé tryggður réttur innflytjendanna til þess að fá keyptan nauðsynlegan erlendan gjaldeyri fyrir þeim vörum, sem þeir panta samkv. frilista.

Ég hef því beztu von um, að hv. þdm. geti fallist á að samþykkja þetta litla frv. og staðfesta það, sem virðist nú vera orðið almennt viðurkennt, ekki einasta meðal almennings, heldur einnig meðal stjórnarflokkanna og þá væntanlega ríkisstjórnarinnar einnig.

Ég vil leyfa mér að leggja til, að að lokinni þessari umr. verði frv. vísað til fjhn., og vænti skjótrar og einhuga afgreiðslu.

ATKVGR.

Fr. vís. til 2. umr. með 10 shl. atkv. og til fjhn. með 11 shl. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

55. Almannatryggingar (frv. BrB og FRV).

Á 17. fundi í Sp., 19. nóv., var útbýtt frá Ed.:
Fr. til l. um breyt. á l. nr. 50/1946, um almannatryggingar, og um breyt. á l. nr. 38/1953, um breyt. á þeim l. og viðauka við þau [102. mál] (þmfrv., A. 175).

Á 21. fundi í Ed., 22. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Brunjólfrur Bjarnason): Herra forseti. Fjögur atriði frv. þessa voru flutt á síðasta þingi í hv. Nd. af þremur þm. Sósfl. Við þetta höfum við flm. nú bætt nokkrum nýjum atriðum.

Nú hefur hæstv. ríkisstj. lagt frv. um almannatryggingar fyrir Alþingi, sem þegar hefur verið vísað til heilbr.- og félmn. þessara d. Það frv. er raunar lítið annað en endurprentun á lögnum frá 1953 og fyrst og fremst flutt í því skyni að framlengja enn um eitt ár þau

ákvæði, sem ella hefðu fallið úr gildi um áramót. Það er því þegar fullvíst, að till. n. þeirrar, sem hefur með höndum endurskoðun tryggingalöggjafarinnar í heild, verða ekki lagðar fyrir þetta þing. Hins vegar væri fróðlegt að heyra. hvenær vænta megi að n. ljúki störfum, en a. m. k. er það víst, að við verðum að búa við núverandi löggjöf enn eitt ár. Ég tel hins vegar, að þær endurbætur, sem í þessu frv. felast, séu aðkallandi og sumar mjög aðkallandi og þess vegna ættu þær að samþykkjast strax, en ekki bíða eftir endurskoðun. Og jafnvel þó að frv. yrði ekki afgr. nú, þá álit ég samt sem áður kannske ekki unnið fyrir gíg að leggja það fram. Það hefur a. m. k. þann tilgang að vekja athygli n., sem fer með endurskoðun tryggingalaganna, á þeim atriðum, sem í því felast.

Fr. vís. það, sem við flm. þessa frv. fluttum í fyrra í þessari hv. d. og fjallaði um afnám persónuöðgjalda til trygginganna, var afgr. með rökstuddri dagskrá og vísað til millipn. Aftur á móti var frv. þm. Sósfl. í Nd. alls ekki afgreitt. Þetta frv. er nú m. a. flutt í þessari hv. d. til þess að kanna, hvort ekki kunni að vera líkur til þess, að það fái afgreitt hér, þar sem líka vítað var, að stjórnarfrv. mundi verða flutt hér í deildinni.

Það mætti spyrja, hvers vegna við flytjum ekki þessar till. sem brtt. við stjórnarfrv. í stað þess að bera þær fram í sérstöku frv. Því er til að svara, að frv. hafði verið lagt inn áður en stjórnarfrv. kom fram, enda eru þetta allt till. um breytingar á lögnum frá 1946, nema ein, sem er um breytingu á lögnum frá 1953, en þau lög eru nærri samhljóða frv. ríkisstjórnarinnar. Hins vegar getur hv. heilbr.- og félmn. felld þau atriði þessa frv., sem hún kynni að vilja mæla með, inn í stjórnarfrumvarpið.

Ég þarf ekki að útskýra efnisatriði þessa frv. mjög miklu meira en gert er í grg. — Í 1. gr. er lagt til, að heiðurslaun og ólögboðin eftirlaun skuli ekki koma til frádráttar frá lífeyri almannatrygginganna nema á sama hátt og aðrar tekjur lífeyrisþega. Ég get ekki séð, að nokkur sanngirnirök séu fyrir því að hafa þann hátt á, sem nú tíðkast. Þessi laun og þessir styrkir eru oft og einnig lægri en t. d. ellilífeyririnn og eru því einskis virði og beinlínis hermdargjöf í mörgum tilfellum, eins og framkvæmdin er nú. Þetta er svo augljóst mál, að ekki þarf að fara um það mörgum orðum.

Efnisatriði 2., 3. og 4. gr. eru nú borin fram í fyrsta skipti. Hér er um tvö atriði að ræða, annað, að greiddur skuli barnalífeyrir með öllum börnum, sem lífeyrisþegi eða ekkja hefur á framfæri sínu, einnig með fósturbörnum, og hitt, að fellt skuli burt það skilyrði, að barnið þurfi áður að hafa verið á framfæri lífeyrisþega eða látins eiginmanns ekkju í fimm ár.

Ég geri ráð fyrir, að einhver kunni að fetta fingur út í þetta hvort tveggja. Á það er hægt að benda, að framfærsluskýlda fósturbarna hvílir á öðrum, ef foreldrar eru á lífi. Ég lít hins vegar svo á, að það, sem máli skiptir, sé, hver er raunverulegur framferandi barnsins, og við það eitt eigi að miða rétt til lífeyris.

Þá er hægt að benda á þann möguleika, að gamalmenni taki börn í föstur eingöngu í því skyni að fá með þeim barnalífeyri. Mér þykir nú ærið ólíklegt, að það geti verið mörg tilfelli, að foreldrar vilji vinna það til að láta börn í föstur til sjötugra gamalmenna eingöngu í því skyni að fá með þeim barnalífeyri. Það þarf talsvert ímyndunarafli til þess að hugsa sér, að slíkt geti gerzt í stórum stíl. En í till. okkar flm. er sá varnagli sleginn, að börn verði að hafa verið á framfæri lífeyrisþega áður en þeir fá rétt til ellilífeyris og sýnt þyki, að taka barns standi ekki í neinu sambandi við væntanlegar bætur. Ef einhver heldur því fram, að það sé ofætlun fyrir Tryggingastofnunina að hafa eftirlit með slíku, þá er því til að svara, að það er einmitt gert ráð fyrir slíku eftirliti í núgildandi lögum, að því er tekur til kjörbarna örorkulífeyrisþega, svo að að því leyti er ekki um nýmæli að ræða. Ég tel raunar, að það eina, sem þurfi að ganga úr skugga um í slíkum tilfellum, sé það, hvort barnið sé raunverulega á framfæri viðkomanda.

Í 5. gr. frv. felst mjög veigamikil og að mínum dómi alveg sjálfsögð réttarbót. Þar er lagt til, að fjölskyldubætur séu greiddar vegna allra barna, sem til greina koma samkvæmt gildandi lagaákvæðum, án tillits til þess, hvort barnalífeyrir er greiddur með þeim eða ekki. Eins og nú er, fá allir greiddar fjölskyldubætur vegna barna sinna, alveg án tillits til efnahags, nema þeir, sem njóta barnalífeyris með börnum þeim, sem þeir hafa á framfæri. Það þýðir, að elli- og örorkulífeyrisþegar fá ekki fjölskyldubætur með börnum, sem eru á framfæri þeirra. Það hefur verið reynt að bæta þetta að nokkru leyti upp með makabótum, þar sem þær geta komið til greina, svo að þetta er sem sé viðurkenning á því, að hér sé um mikið óréttlæti að ræða, sem bæta þurfi fyrir á einhvern hátt. Sama gildir um þá, sem sjá um uppeldi barna og fá með þeim barnalífeyri eða elga rétt á barnalífeyri, t. d. börn konu frá fyrra hjónabandi, ef faðirinn er á lífi, og enda þótt þessi réttur sé í mörgum og kannske í flestum tilfellum aðeins á pappírnum, eftir að Tryggingastofnunin hættir að innheimta meðlagið.

Þetta er svo augljóst ranglæti, að ekki þarf að eyða að því orðum. Vellriku fólki eru greiddar fjölskyldubætur, en fólki, sem verður að lifa á hungurskammti, fær þær ekki, aðeins ef það hefur rétt til barnalífeyris. Það er brýn nauðsyn, að úr þessu verði bætt þegar í stað.

Það skal tekið fram, að þetta eru allt atriði, sem Kvenréttindafélag Íslands og Kvenfélaga-samband Íslands hafa lagt mikla áherzlu á í tillögum sínum.

Með 6. gr. er lagt til, að niður falli málsg. í kaflanum um sjúkrabætur, sem mælir svo fyrir, að gift kona fái því aðeins greiddar sjúkrabætur, að maður hennar geti ekki séð henni farborða. Þetta tel ég fráleitt ákvæði og alveg sjálfsagt, að gift kona njóti sömu réttinda og aðrir að þessu leyti, fái greiddar

sjúkrabætur, eftir sömu reglum og aðrir. Allt annað væri mikið vanmat á starfi húsmóðurinnar.

Þá er það 7. gr. Þar er lagt til, að elli- og örorkulífeyrir verði hækkaður verulega. Um það efni hafa þm. Sósfl. oft flutt tillögur áður á Alþ. Og þó að nokkuð hafi orðið ágengt, þá held ég, að allir verði að játa, að þessar lífeyrisgreiðslur eru hörmulega lágar enn. Til þess að tryggingalögin nái tilgangi sínum, verður lífeyririnn að vera það hár, að mögulegt sé að framfleyta lífinu af honum. Annars eru þessar lífeyrisgreiðslur aðeins styrkur, en ekki réttur til lífsins þeim til handa, sem misst hafa starfsorku sína.

Nú um skeið hefur hlutur gamalmenna og öryrkja og raunar allra lífeyrisþega minnkað ár frá ári vegna vaxandi dýrtíðar, stóraukins framfærslukostnaðar. Verkalýðssamtökin hafa nokkuð getað hamlað upp á móti þessari þróun með samtökum sínum, en sú leið er lífeyrisþegunum lokuð. Það er mikill ábyrgðarhluti af löggjafarvaldinu að láta þá gjalda þess. Það ætti ekki að þurfa langa ræðu til þess að fá hv. þm. til að skilja, hversu fráleitt það er, að einstaklingur geti lifað á 535 kr. á mánuði t. d. hér í Reykjavík, og hjón á 860 kr., eins og elli- og örorkulaunin eru á 1. verðlagssvæði.

Í þessum tillögum okkar flm. er farið mjög vægt í sakirnar. Það er lagt til, að lífeyririnn hækki um nálega 25%. Það er vissulega ekki ofrausn. Lækkunin á lífeyrinum, miðað við kaupmátt, hefur einnig orðið til þess, að skerðingartakmörkin hafa einnig lækkað tiltölulega, miðað við verðlag í landinu. Nú veit ég ekki, hvort tilgangurinn er að halda áfram að hafa þau skerðingartakmörk í lögum til frambúðar, sem nú gilda til bráðabirgða og munu falla niður um áramót, ef þau verða ekki framlengd eins og lagt er til í frv. ríkisstjórnarinnar. En haldi skerðingartakmörkin áfram að vera í gildi með svipuðum hætti og nú, þá hækka þau af sjálfu sér mjög verulega, ef lífeyririnn yrði hækkaður eins og hér er lagt til.

Vissulega mundi þetta frv., ef að lögum yrði, hafa nokkuð aukinn kostnað í för með sér. En mér sýnist, að meðan svo er ástatt, að tekjur ríkissjóðs fara yfir 100 millj. kr. fram úr áætlun, sé ekki hægt að bera við fjárskorti, þegar um svo aðkallandi vandamál er að ræða. Og á meðan við greiðum fjölskyldubætur til vellauðugs fólks, þá finnst mér, að ekki sitji á okkur að tala um fjárskort.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 12 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 12 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið frammar.

56. Skipun prestakalla (frv. JJós).

Á 42. fundi í Sp., 4. marz, var útbýtt frá Ed.:
Frv. til l. um breyt. á l. nr. 31 4. febr. 1952,
um skipun prestakalla [166. mál] (þmfrv., A. 429).

Á 55. fundi í Ed., 8. marz, var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Þetta frv. er flutt samkv. eindreginni beiðni sóknarnefndar, eins og skýrt er frá á þskj. 429, og frá 1237 mönnum, sem hafa skrifað undir þessa ósk, að fá tvo presta í Eyjum. Þá er mér hermt, að einnig sé samþykki núverandi sóknarprests fyrir þessu, og er þar vitnað í það, sem fram kemur í visitazíu biskups 13. febr. s. l., þar sem segir svo, að sóknarprestur og sóknarnefnd séu sammála um, að æskilegt sé, að tveir þjóðkirkjuprestar verði í Vestmannaeyjum til enn meiri eflingar kirkjulegu starfi og kristilegri menningu.

Það er nú svo, að þó að fljótfarið sé stundum milli Eyja og lands, þá vill þar verða brestur á oft og tíðum, og hefur oft komið í ljós, að prestar, sem þar hafa setið, hafa verið nokkuð viðbundnir, þannig að þeir hafi ekki að heiman komið, og ekki langt síðan varð að sækja prest í nágrannaprestakall til þess að gera þar prestsverk. Lengi vel þar ekki á бага út af þessu, — ég vil segja síðustu 20—30 árin, — vegna þess að séra Jes A. Gíslason, past. em., sem hafði verið prestur undir Eyjafjöllum, hætti prestsskap og flutti til Eyja og stundaði þar önnur störf, en þegar í nauðir rak var alltaf til hans leitað. Ef prestur var veikur eða fjarverandi, þá var alltaf til hans leitað til þess að gera nauðsynleg prestsverk, en hann er nú orðinn það farinn að árum og heilsu, að hann gerir slíkt ekki meir. Er þess vegna ósk safnaðarins, má segja, sem og biskups, að þarna séu hafðir tveir prestar, svo að þeir geti hjálpað að við það kirkjulega starf og við uppeldi þess mikla fjölda unglunga, sem uppalinn er í Vestmannaeyjum, því að þar er eins og annars staðar mikill fjöldi og ekki minni af börnum en víða annars staðar á landinu; þar sem jafntítt er, að ungt fólk byrji búskap, eins og verið hefur alla tíð, þá fjölga vita-skuld þeim verkefnum, sem prestarnir eiga að sjá um, ekki hvað sízt í uppeldislegu starfi.

Samkvæmt upplýsingum hagstofunnar var íbúatalan í Vestmannaeyjum þann 1. des. 4056, og er það mjög nálægt því takmarki, sem er heimilt að hafa tvo presta á. En þess er að gæta, að mikinn tíma ársins er þar að öllum jafnaði aðkomufólksfjöldi allmikill, svo að hundruðum, ef ekki þúsundum skiptir, og þetta fer vaxandi eftir því, sem útgerðin fer vaxandi, eins og verið hefur raunin á síðustu árin. Þetta styrkir enn þá nauðsyn þess, að tveir sóknarprestar séu þar starfandi, enda var það svo áður, fram á 19. öld, eða þar til Vestmannaeyjar voru gerðar að einu prestakalli með konungsbréfi 7. júní 1837. — Ég skal geta þess,

að ég hef átt tal um þetta við kirkjumrh. hæstv., og hann hefur tjáð sig vera vinveittan þessu frv.

Ég skal ekki hafa hér um fleiri orð. Ég vonast til þess, að hv. d. taki frv. vel, og vil biðja þess, að að lokinni 1. umr. sé málinu vísað til menntmn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 11:1 atkv. og til menntmn. með 11 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið frammar.

57. Skipun prestakalla (frv. menntmn. Ed.).

Á 65. fundi í Ed., 29. marz, var útbýtt:

Frv. til l. um breyt. á l. nr. 31 4. febr. 1952,
um skipun prestakalla [182. mál] (þmfrv., A. 521).

Á 67. fundi í Ed., 4. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Frsm. (Ingólfur Flygenring): Herra forseti. Frv. til l. um skipun prestakalla, 182. mál, á þskj. 521, er flutt af menntmn. að beiðni hæstv. kirkjumrh.

N. hélt fund um málið, og mætti biskup landsins á þeim fundi. Gaf hann n. ýmsar upplýsingar, og telur hann mikla þörf fyrir prest þann, sem um ræðir í frv., til þess að annast þjónustu í forföllum presta víðs vegar um land, eftir því sem þörf krefur, því að ríkinu ber skylda til að kosta slíka þjónustu í veikindaforföllum embættismanna, sbr. lög um réttindi og skyldur embættismanna.

S. l. ár hefur þurft að ráða presta í veikindaforföllum í þrem prestaköllum og oft um lengri tíma. Erfitt er stundum að fá aldraða presta til slíkra starfa, og því er frv. þetta m. a. fram komið.

Frv. um sams konar efni hefur áður legið fyrir Alp., og n. sú, er undirbjó l. um skipun prestakalla 1951, lagði til, að stofnuð yrðu tvö slík embætti aðstoðarpresta.

Ætlað er til, að prestur sá, er hér um ræðir, hafi sömu laun og sóknarprestar hafa, auk þess ferðakostnað og húsaleigu, þar sem hann dvelur vegna þjónustu í prestaköllum.

N. mun taka frv. til frekarj athugunar fyrir 2. umr. málsins og áskilur sér rétt eða einstakir nm. til að koma þá fram með brtt.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 9 shlj. atkv. og til menntmn. með 9:1 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: FRV, HG, IngF, KK, LJóh, PZ, SÓÓ, VH, GíslJ.

nei: BSt.

AE, JK greiddu ekki atkv.
5 þm. (BBen, BrB, KGunn, HermJ, JJós)
fjarstaddir.
2 þm. gerðu svo hljóðandi grein fyrir atkv.:

Bernharð Stefánsson: Herra forseti. Ég tel vist, að menntmn. athugi þetta mál, þó að því sé ekki sérstaklega til hennar vísað, og mörg nál. eru þannig, að það er ekki mikið á þeim að græða. Ég segi nei.

Páll Zóphóníasson: Ég tel alveg sjálfsagt, að um þetta frv. eigi að koma nál. og það eigi að rannsakast töluvert ýtarlega. Ég er þess vegna með því, að því sé vísað til nefndar. En ég vil líka benda á, að hjá n. mun vera annað frv., flutt af þm. Vestm. (JJós), um breyt. á sömu l., og ég hef sagt það áður og segi það enn, að það er óttalega óviðkunnanlegt, þegar Alþ. er á sama þinginu með tvenn eða þrenn l. um breyt. á sömu lögum. Þess vegna vil ég beina því til n., að hún reyni að sameina þessi tvö nýju prestakallafrv., ef það á að fara að samþykkja þau á annað borð. — Ég segi já.

Forseti (Gísli): Út af grg. hv. 1. þm. Eyf. (BSt) vil ég leyfa mér að benda á, að það hefur verið venja hér í þessari hv. d., eins og honum er bezt kunnugt um sem margra ára forseta í d., að þegar máli er sérstaklega vísað til n., sem flytur mál, þá þýðir það, að þá er ætlað til þess, að það verði gefið út sérstakt nál. (Gripíð fram í.) Það er þess vegna, sem ég óskaði eftir að vísa málinu til nefndar.

Á 75. og 76. fundi í Ed., 28. og 29. apríl, var frv. tekið til 2. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 78. fundi í Ed., 3. maí, var frv. enn tekið til 2. umr. (A. 521, n. 657, 715).

Afbrigði um brtt. 715, sem var of seint fram komin, leyfð og samþ. með 12 shlj. atkv.

Frsm. (Ingólfur Flygenring): Herra forseti. Eins og tekið var fram við 1. umr. málsins í þessari hv. d., kom fram á þinginu 1951 frv. um skipun prestakalla, 191 mál, á þskj. 205. 7. gr. frv. er um að setja á stofn tvö embætti aðstoðarpresta, en hlutverk þeirra átti að vera að gegna störfum presta þjóðkirkjunnar í forföllum þeirra. Laun áttu þeir að taka eins og aðrir sóknarprestar, auk þess fá greiddan ferðakostnað og húsaleigu, er kirkjustjórnin úrskurðaði. Í grg. frv. er þess getið, að ýmsir prestar hafi tekið við þjónustu í prestaköllum, þar sem prestar hafa verið forfallaðir. Sýnist, að þar hafi verið allmikið starf undanfarið innt af hendi. — Ákvæði þetta var fellt.

Ef aðstoðarprestur hefur of lítið starf í þessari aðalþjónustu, þá er nú ætlað til, að hann geti tekið að sér önnur störf eftir ákvörðun biskups. Erlendis hefur reynzt mjög vel að hafa slíka aðstoðarpresta, þar sem þeim er ætlað sama aðalhlutverk og hér er ætlað til og auk þess að starfa við sjúkrahús og fangelsi. Lög um réttindi og skyldur embættismanna

kveða svo á, að verði embættismaður frá starfi um stundarsakir sökum veikinda, beri að setja mann í hans stað á kostnað ríkissjóðs.

Fjórir nm. eru sammála um að leggja til, að frv. verði samþ. óbreytt. Síðan hefur komið fram brtt. frá Jóhanni Jósefssyni á þskj. 715. Er það viðbót við 1. gr. á þskj. 521 og er á þá leið, að biskupi sé heimilt að ráða aðstoðarprest að Vestmannaeyjaprestakalli, enda njóti hann hálfra embættislauna, er greiðast úr ríkissjóði. Brtt. þessi er fram komin vegna frv., er tillögumaður flutti og er á þskj. 429. Vil ég, með leyfi hæstv. forseta, lesa frv. þetta og grg. fyrir því málinu til skýringar. Frv. er þannig:

„Í Vestmannaeyjum skulu vera tveir þjóðkirkjuprestar. Kirkjumálaráðherra setur, að fengnum tillögum biskups, fyriræli um afstöðu þeirra hvors til annars, samband þeirra á milli og verkaskiptingu í söfnuðinum.

Lög þessi öðlast þegar gildi.“

Grg. er svo hljóðandi:

„Frv. þetta er flutt samkv. eindregnum til-mælum frá 1237 mönnum, búsettum í Vestmannaeyjum. Það er einnig borið fram í samræmi við óskir núverandi sóknarprests og sóknarnefndar, eins og fram kemur í vísitánu biskups, er fram fór í Vestmannaeyjum hinn 13. febr. s. l. Þar segir svo:

„Sóknarprestur og sóknarnefnd eru sammála um það, að æskilegt sé, að tveir þjóðkirkjuprestar verði í Vestmannaeyjum til enn meiri eflingar kirkjulegu starfi og kristilegri menningu.“

Samkvæmt upplýsingum hagstofunnar var íbúatala í Vestmannaeyjum hinn 1. desember s. l. 4056, en á vetrarvertíð er þar, sem kunnugt er, hinn mesti sægur aðkomufólks. Vegna legu eyjanna er þar örðugra að fá þjónustu nágrannapresta í forföllum sóknarprests en annars staðar á landinu. Styrkir þetta enn nauðsyn þess, að 2 sóknarprestar séu þar starfandi. Var og svo fram á 19. öld, eða þar til Vestmannaeyjar voru gerðar að einu prestakalli með konungsbréfi 7. júní 1837.

Þess skal að lokum getið, að frv. þetta er stutt af biskupi landsins og auk þess hefur kirkjumrh. tjáð sig því vinveittan.

Nánar í framsögu.“

Hv. menntmn. tók mál þetta fyrir á fundum sínum, en þótti nokkuð mikið að setja á stofn 2 prestaköll í Vestmannaeyjum. En það kom til umræðu um aðstoðarprest á svipuðum grundvelli og fram kemur í brtt., og var meiri hl. nm. því meðmæltur.

Ég hygg því, að brtt. verði vel tekið af meiri hl. nm., — og veit um það nú, — og er ég fyrir mitt leyti meðmæltur henni eins og þeir meirihlutamenn.

Ég legg því til, að frv. verði samþykkt með þessari breytingu.

Jóhann Jósefsson: Herra forseti. Eins og hv. frsm. menntmn. (IngF) tók fram, þá flutti ég fyrir mörgum vikum þetta frv. um það, að 2 prestar yrðu skipaðir til prestakallsins í Vestmannaeyjum, og var það gert eftir ein-

dreginni áskorun milli 1200 og 1300 kjósenda í Vestmannaeyjum, sem skoruðu á mig að koma þessu á framfæri. Sömuleiðis var biskup því mjög hlynntur, að þetta yrði gert, og hæstv. ráðh. taldi sig málinu vinveittan.

Ég ætla ekki hér að fara að rifja upp það, sem ég sagði í framsögu um þetta mál í upphafi, en óskin um, að 2 prestar séu þarna starfandi, á sér ákaflega djúpar rætur, a. m. k. hjá þeim mönnum, sem skorað hafa á mig að flytja þetta mál.

Nú hef ég fregnað, að ekki sé um eindregið fylgi að ræða við það frv. í hv. menntmn., heldur telji hún aðra tilhögun heppilegri, og til þess að bjarga málinu í einhverja höfn, þó að þrautalending megi kallast, hef ég í samráði við meiri hl. hv. menntmn. og í samráði við herra biskupinn flutt hér þá brtt. á þskj. 715, er um ræddi í ræðu hv. frsm.

Ég tel, að við það megi una í bili, með því að það í rauninni staðfestir það fyrirkomulag, sem hefur verið nú um skeið og aðallega var gert í veikindaforföllum núverandi sóknarprests, að aðstoðarprestur var þar skipaður og þessi maður kenndi um leið við gagnfræðaskólann og kennir enn. Á því er það byggt að fara fram á að heimila biskupi að ráða hann áfram sem aðstoðarprest, og þá er það með það fyrir augum, að fræðslumálastjórnin fallist á að hafa slíkan mann áfram kennara, sem allar horfur eru á eftir þeim fregnum, sem mér hafa borizt. Með því mundi það raunverulega næst, eins og nú er ástatt, að til sé á staðnum góður og vel þekktur vara- eða aðstoðarprestur, ef til þarf að taka, og til hans þarf víst oft að taka, eins og gefur að skilja, þar sem einn prestur getur tæplega fullnægt plássinu að öllu leyti, eins og ferðalögum til Vestmannaeyja oft er háttað. Hann a. m. k. á þá ekki heimangengt á nokkurn hátt. Og þar sem hér er að ræða um prest, sem hefur veila heilsu, þá er enn meiri þörf að sjá því farborða, að ekki sé prestslaut að öllu leyti, þó að heilsa núverandi sóknarprests sé ekki eins veil nú og var um tíma. Hins vegar var hann víst mest á því, þó að hann vildi samþykkja, að það væru 2 prestar skipaðir, að halda áfram þessu fyrirkomulagi, sem hefur verið þar raunverulega. Tel ég þá, að þetta leysi málið að nokkru, ef brtt. mín á þskj. 715 verður samþykkt; þá geti það verið viðunandi ástand og bæti nokkuð úr því, þó að hv. menntmn. treysti sér ekki eða virðist ekki treysta sér til þess að fallast á till. um, að skipaðir verði þar 2 þjóðkirkjuprestar á staðnum, sem ég hefði helzt viljað og er vilji fólksins í Eyjunum. Að því slepptu verð ég að fella mig við það, að þetta ástand geti framlengzt, sem er, og það er með því að samþ. verði þessi brtt., er um ræðir.

Ég þakka hv. frsm. n. fyrir það, að hann hefur í meiri hlutans nafni mælt með því, að þessi brtt. verði samþ.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Það eru tvö ákvæði, sem mig langar til að fá nánari upplýsingar um.

Mér skilst eftir 2. málsg. þessa frv., sem —

með leyfi forseta — hljóðar svo: „Biskupi er heimilt að ráða prestvígðan mann til þess að gegna prestsþjónustu um stundarsakir í þeim prestaköllum, þar sem prestur er veikur eða kallið er prestslaut af öðrum ástæðum“ — að þessi prestur, sem frv. gerir ráð fyrir að ráðinn sé, eigi að vera nokkurs konar umferðarprestur, hann eigi að hlaupa sem varamaður í skarðið, ef prestur veikist eða ef prestur fær fri um lengri tíma frá starfi sínu. Ég geri þess vegna ekki ráð fyrir, að í þetta starf fáiast maður, sem nú er í prestsembætti. Ég geri ráð fyrir, að til þessa starfs veljist yfirleitt ungir menn, helzt nýútskrifaðir, einhleypir ungir menn, sem eru ekki búnir að setja sér fast heimili, hafa þess vegna ekki frá neinu að hverfa og geta þess vegna átt hægara með að skáka til og vera á þessu landshorninu þetta sinn og hinu hitt. Hins vegar skilst mér á greininni, að ekki sé hægt að ráða í þetta nema prestvígðan mann, þ. e. a. s. mann, sem er prestvígður áður en hann er ráðinn í starfið. Ég hef aldrei heyrt talað um það hér á landi, að prestur hafi verið vígður nema til ákveðins safnaðar. Sú er skoðun mín þess vegna, að hér verði aðallega um unga kandidata að ræða, sem fari í þetta embætti. Lagagreinin getur ekki orðið framkvæmd, ef hann þarf að vera prestvígður áður, ef sá skilningur minn er réttur, að ekki sé hægt að vígja presta nema til ákveðinna safnaða. Þetta langar mig til að fá upplýst nánar hjá nefndinni.

Ég minnst þess, að það hefur einn prestur núna í seinni tíð verið vígður án þess að vígjast að neinum ákveðnum söfnuði í þjóðkirkjunni, það er Jóhann Hlíðar. En það var búinn til einhver heiðingjatrúboðssöfnuður, sem hann var vígður til. (Gripið fram í.) Jú, jú, en það varð að vera fyrst. Það var talað um að fá hann vígðan í ein 2 eða 3 ár, og það fékkst ekki, fyrr en búinn var að koma þessum söfnuði á að nafninu til; hann er kannske til líka, ég veit það ekki. Hann lætur eitthvað í heiðingjatrúboð einhvers staðar úti í löndum, og hann var vígður að því. Þess vegna held ég, ef frv. er samþ. eins og það hljóðar núna, þá sé ekki hægt að ráða í starfið nema mann, sem áður er prestvígður.

Ég hef ekki trú á, að prestur í prestakalli, giftur og búinn að setja sig þar niður, fari í þetta starf, þetta umferðarguðfræðisstarf. Ég hef trú á því, að það verði einhleypir menn, nýkomnir frá prófborðinu, sem fara í það.

Þetta var annað, sem mig langaði til að spyrja um.

Hitt var það, að ég geri ráð fyrir því, ef þessi prestur verður til, yrði hann sendur eitthvað, segjum t. d. austur í Fljótshlíð til að vera „vicar“ fyrir séra Sveinbjörn, ef hann væri erlendis, eða á eitthvert prestssetur, t. d. upp í Fellsmúla til að vera þar núna meðan prestslaut er þar, — en þá geri ég ráð fyrir því alveg hiklaust, að presturinn búi í prestsseturshúsinu og haldi sig þar, og þá sé ég alls ekki, að það þurfi að reikna honum neina sérstaka húsaleigu fyrir það. Hann er „vicar“ fyrir prestinn, og hann kemur í heimili prestsins.

Hann sezt í húsið, sem ríkissjóður hefur byggt og presturinn borgar sama sem enga húsaleigu af, líklega núna í kringum ½% af því, sem það kostaði, eða varla það. Þó að hann fái að búa þar, þá sé ég ekki að hann eigi að fara að fá neina sérstaka húsaleigu greidda fyrir að þurfa að vera þar, en það er ætlað til þess eftir síðustu málsgr. frv. Þar stendur: „Prestur þessi skal hafa sömu laun og sóknarprest, en ferðakostnaður hans skal greiddur úr ríkissjóði svo og húsaleiga þar, sem hann er settur til þjónustu.“ Það er bara tilbúin upphæð. Ef hann þjónar fyrir prest, sem er veikur og hann þarf að fá hann, þá held ég, að enginn prestur í landinu sé svo fégirugur, að honum detti í hug að fara að láta reikna honum húsaleigu af húsinu, sem ríkið á og presturinn býr í og borgar sama sem ekkert eftir. Þetta er bara til að búa til handa honum aukatekjur og ekki til neins annars. — Á þetta tvennt vildi ég benda.

Bernharð Stefánsson: Herra forseti. Það eru aðeins örfá orð, sem ég vil segja. Það er út af því, sem hv. 1. þm. N-M. sagði hér, að hann taldi, að ekki væri hægt að veita öðrum þetta prestsembætti, aðstoðarprestsembætti eða umferðarprestsembætti, heldur en þeim, sem þegar væri vígður. Ég held, að þetta sé nú ekki rétt og ekki hægt að skilja þetta á þann veg, þó að orðalagið í frv. sé svo, að ráða skuli prestvígðan mann. Vitanlega má veita guðfræðikandidat þetta og vígja hann svo, og þá er hann prestvígður, eða vígja hann og veita honum svo daginn eftir þetta starf. Mér er kunnugt um, að það er alls ekki ævinlega, að prestar séu vígðir til ákveðins safnaðar, eins og hv. þm. sagði. (Gripist fram í.) Ég sagði: Mér er kunnugt um, að það er alls ekki ævinlega, að prestar séu vígðir til ákveðins safnaðar. Það hafa verið vígðir prestar til trúboðsstarfsemi; það er ekki að vígja menn til ákveðins safnaðar; þeir geta starfað hér og þar sem trúboðar. (Gripist fram í: Eða elliheimilisins.) Já, prestur var við holdsveikraspítalann einu sinni, og nú er prestur við elliheimilið; það verða tæplega taldir söfnuðir, a. m. k. ekki holdsveikraspítalinn, sem einu sinni var vígður prestur til. A. m. k. trúboðar, sem eru vígðir prestvígslu og eiga svo að starfa einhvers staðar í Asíu eða Afríku, það eru menn, sem eru ekki vígðir til ákveðins safnaðar, svo að ég held, að þessi lögskýring geti alls ekki staðitz.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Ég vil leyfa mér að benda á, að ég hygg, að flutningur frv. á þskj. 521 og afgreiðsla frá hv. menntmn. sé byggð á allmiklum misskilningi og vanþekkingu á þessum málum. Ég vil leyfa mér að gefa hér nokkra skýringu, vegna þess að málið hefur verið hér til umræðu áður í þessari hv. deild og var þá fyllilega upplýst, enda féllst ekki hv. deild á sínum tíma á að samþ. þetta ákvæði, sem nú er ætlað til að samþykkt verði.

Ég átti um þetta tal við hæstv. kirkjumrh. nýlega, og var sýnilegt, að eins og það hafði verið túlkað fyrir honum, var einnig hér um

allmikinn misskilning að ræða. Honum hafði verið tjáð af biskupi, að hér væri um engar aukagreiðslur að ræða fyrir ríkissjóð. Þetta væri aðeins fyrirkomulag, sem þyrfti að breyta, en kostaði ríkissjóð ekki neitt fé. Það eitt út af fyrir sig er byggt á mjög miklum misskilningi, því að eftir að þetta frv. er orðið að lögum, þá er sýnilegt, að hér er um ný útgjöld að ræða, en þessi ummæli byggði hans herradómrur biskupinn á því, að það hefði orðið að greiða úr ríkissjóði undanfarin ár sem svaraði prestslaunum vegna veikinda og fjarveru annarra presta. Þótt svo hafi verið, þá sannar það ekkert, að sá prestur, sem hér um ræðir, geti sinnt allri þeirri þjónustu, sem kann að vera fyrir hendi á hverjum tíma. Ef t. d. prestur er veikur í Vestmannaeyjum og á sama tíma á Akureyri og þriðji presturinn á sama tíma í Bjarnanesi, eins og hefur átt sér stað og kemur fram í grg., þá er sýnilegt, að það verður ekki nema sáralitill sparnaður að því að hafa þá umferðarprestinn í einum staðnum, en verða að kaupa aðra þjónustu á hinum tveimur eða fleiri stöðum, eftir því sem kemur til á hverjum tíma, svo að það fé, sem á að sparast og miðað er við hér, verður ekki sparað. Þetta er eitt af því, sem er sjálfsagt að upplýsa hér í málinu.

Í sambandi við þetta vil ég leyfa mér að benda á, að það munu nú vera rúmlega 100 prestar þjónandi við þjóðkirkjuna á Íslandi, en þó allmörg prestsembætti óveitt. Eru því allmargar sóknir, sem enn hafa ekki fengið prest, en eiga þó heimtingu á honum samkvæmt lögum. Koma þar til ýmsar ástæður, m. a. að það hefur ekki verið byggt upp fyrir prestana og jarðirnar eru þar af leiðandi ekki byggilegar, sumpart einnig vegna þess, að það hafa verið gerðar ýmsar aðrar ráðstafanir af kirkjumálastjórninni, svo sem á Brjánslæk. Þangað hefur ekki verið hægt að fá prest í nærri tvo tug ára, vegna þess að kirkjumálastjórnin beitti því ranglæti gagnvart prestssetrinu að taka allt húsið og helminginn af jörðinni og byggja þetta sem ættaróðal til ákveðins bónda, svo að enginn prestur mun sækja um brauðið, svo lengi sem slíkur samningur gildir. En hann gildir enn um ótakmarkaðan tíma.

Sama má segja um Þingvelli, þar er löglegt prestakall. Það hefur ekki einu sinni verið borið við að auglýsa prestakallið, hvorki af fyrrverandi biskupi né núverandi biskupi. Það er þó skylda að setja þar prest samkvæmt lögum. Og meðan ekki hefur verið uppfyllt ákvæði laganna um að skipa presta í þau prestaköll, sem samkvæmt lögum skal skipa presta í, sýnist vera minni ástæða til að búa til ný prestsembætti í landinu.

En í 5. gr. laga um læknishéraða- og prestakallasjóði, nr. 98 frá 19. júní 1933, segir svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Þegar prestakall er prestslaust, svo að eigi kemur til greiðslu embættislauna eða hluta þeirra, skal fjárhæð sú, sem sparast, miðað við byrjunarlaun presta, renna í sérstakan sjóð, sem kirkjuráð varðveitir. Sjóðurinn heitir prestakallasjóður, og skal hann geymdur í

Landsbanka Íslands. Kirkjuráð ráðstafar sjóði þessum til verkefna þeirra, sem því eru ætluð samkv. lögum nr. 21 6. júlí 1931.“

Mér hefði því fundizt, að það hefði verið eðlilegra, að biskupinn, kirkjumálastjórnin og hv. menntmn. hefðu athugað þessi mál nánar og hvort ekki væri réttara að breyta þessum lögum og nota það fé, sem hér um ræðir og beinlinis sparast við það, að þjónustan er ekki í té látin samkvæmt lögum, til þess að auka þjónustuna á þann hátt, sem til er ætlað í frv. Og ég vildi nú spyrja, hvort hv. menntmn. vildi ekki, áður en 2. umr. þessa máls er lokið, kynna sér, hvað það eru mörg prestaköll á landinu, sem hefur ekki verið skipaður prestur í, hverjar eru ástæðurnar og hve mikið er greitt af því fé, sem við það sparast, til nágrannaprests, sem gegnir prestsembættinu. Mér er kunnugt um, að þeir prestar, sem gegna þessu, hafa helminginn af launinum. Hvað er það mikið fé, sem sparast við þetta? Og er ekki hægt að nota það fé til þess að ráða prest til þjónustunnar án þess að vera að semja um það ný lög? Og ef það er ekki hægt að gera án þess að semja um það ný lög, þyrfti að athuga, hvort ekki ætti að breyta þeim lögum í stað þess að samþykkja það frv., sem hér liggur fyrir.

Ég fyrir mína parta mun ekki treysta mér til að fylgja þessu frv., fyrr en ég fæ nánari upplýsingar um þessi atriði. Ég er alveg viss um það, að í dag er hægt að skipa þessum málum svo, að full þjónusta sé á öllum stöðum, fyrir það fé, sem þegar er látið til þessara starfa í landinu samkvæmt lögum. Ég sé t. d. enga ástæðu til þess, að árum saman skuli presti í Flateyjarsókn vera greidd hálf önnur prestslaun fyrir að þjóna Flateyjarsókn, Brjánslækjarsókn og Hagasókn, sem raunverulega er ekki nema hæfilegt verkvið fyrir einn mann. Sama má segja um prestinn á Bildudal, svo að ég ræði um þá staði, sem ég þekki til. Hann hafði um allmörg ár hálf önnur laun fyrir að þjóna Bildudal og Rafnseyrarsókn, en helmingurinn hefur svo aftur runnið í þann sjóð, sem hér um ræðir. Úr honum er því eðlilegast að greiða laun þess manns, sem nú er ætlað til að séu greidd úr ríkissjóði.

Um till. frá hv. þm. Vestm. (JJós) er svo allt annað að segja. Vestmannaeyjar eru nú, eins og kunnugt er, sérstakt ríki í ríkinu, slitið úr umferð oft og einnelt vegna illviðra, auk þess sem vitað er, að þangað kemur hópur manna, máske á öðru siðferðisstigi en þeir, sem heima búa og njóta góðrar þjónustu ágæts prests allt árið um kring. Mér finnst það miklu eðlilegra, að ríkissjóður hlaupi þar undir bagga og hjálpi til að hafa þar aukaprest með hálfum launum til þess að gegna mjög aukinni þjónustu vissan tíma af árinu, og þá alveg sérstaklega, þegar það fer saman, að sá maður geti annazt kennslu í skóla þar samfara prestsembættinu.

Ég tel því eðlilegast, ef ekki á að vikja öllu málinu frá, að 1. gr. frv. væri orðuð eins og ákveðið er í meginmálsgr. á þskj. 715 og annað í frv. fellt niður, að undantekinni 2. gr. Það skilst mér að sé eðlilegasta afgreiðslan á málinu.

Ég vildi því gjarnan mælast til þess, hvort hv. form. n. og frsm. vildi nú ekki óska eftir því, að umr. yrði frestað og málið yrði nánar athugað og þessar upplýsingar lægju fyrir frá biskupi, áður en málið kæmi til atkv. hér í deildinni.

Í grg. frv. segir hér m. a., með leyfi hæstv. forseta:

„Enda þótt horfið yrði að því að vígja kandidata til stuttrar þjónustu, sem eigi er talið æskilegt, og þótt stöku sinnum mætti takast að fá unga, embættislausla presta til að taka við bráðabirgðabjónustu, þá fylgja slíku þeir annmarkar, að það mælist eðlilega illa fyrir meðal prestanna, ef maður er settur til þjónustu í gott brauð og honum bannig fengin í hendur aðstaða til þess að afla sér fylgis í prestakallinu og standa betur að vígi en aðrir við prestskosningu, ef brauðið losnaði.“

Ég verð nú að segja það, að ég tel, að þessi ummæli í grg. frá biskupi séu tæplega víðeigandi. Ég veit ekki, hvað ætti að vera æskilegra fyrir kjósendurna heldur en einmitt að fá tækifæri til þess að kynnst þeim andlega leiðtoga, sem þeir eiga að velja sér. Og ég hvgg, að það væri mjög æskilegt, að þeim væri gefinn kostur á að gera það miklu betur en gert er venjulega, því að á síðari tímum er venjan orðin sú, að það er eins og himinn og jörð séu að farast, begar um prestskosningar er að ræða. Þá virðist vera allt í voða, ef þessi kemst ekki að eða hinn. En svo þegar loksins er búið að koma að einhverjum frambjóðandanum, þá stendur kirkjan venjulega tóm, þá er enginn tilbúinn til þess að koma til þess að hlusta á hann og ekki heldur þeir, sem hafa barizt fyrir honum. Á því stigi eru hin andlegu mál hér í þessu landi, og það væri mjög æskilegt, ef það væri hægt að koma því fyrir á þann hátt, sem biskup mælir hér á móti, en það er, að kjósendurnir gætu kynnt þessum mönnum verulega, áður en þeir velja sér prest, sem þeir svo afneita strax á næstu dögum eftir að hann hefur verið kosinn.

Frsm. (Ingólfur Flygenring): Herra forseti. Ég ætla að svara fyrst hv. 1. þm. N-M. (PZ), þar sem hann var mjög hræddur við það, að þessir aðstoðarprestar mundu verða þungir á fóðrunum með því að taka mikla húsaleigupeninga. Það er mjög líklegt, eins og hann gat um, að þegar aðstoðarprestur væri settur á eitthvert prestssetur, þá mundi ekki koma til greiðslu húsaleigu. Þó gæti svo borið undir, ef prestur ætti heima í þorpi eða kaupúni, að hann hefði ekki meiri húsakynni en það, lægi hann veikur, að það væri ekki hægt að koma prestinum þar fyrir og hann yrði að leigja sérstaklega herbergi fyrir sig eða vera annars staðar en á prestssetrinu sjálfu, og þá er ekkert óeðlilegt, þó að þessi varnagli sé settur, en engin ástæða til að ætla, að um misbrúkum um slíkt yrði að ræða.

Þá er það hv. þm. Barð. (GíslJ). Hann óskaði eftir því, að þetta væri betur athugað af n., einkum út af því, að mörg prestaköll eru auð, og hver væri ástæðan fyrir því, að þau stæðu

auð. Ég er nú ekki svo vel að mér í þessu sem skyldi, en tók gott og gilt þetta frv., sem lagt var hérna fram, auk skýringa á því, það sem það nær. Þessir aðstoðarprestar gætu, eins og hann sagði, ekki þjónað tveimur eða þremur prestaköllum í einu. Það er auðsýnt. En aftur á móti er hitt, að þeir gætu þá þjónað einu í einu og þar að auki gætu þeir verið til þjónustu í þeim prestaköllum, sem auð standa. Þannig gætu þeir gert mjög mikið gagn fyrir utan önnur störf, sem biskup ætlaði þeim, þegar þeir væru ekki að aðkallandi starfi.

Það er ekki nema sjálfsagt að athuga þetta betur. Fundur verður í menntmn. á morgun, að þá ætti það þess vegna að geta orðið á dagskrá á fimmtudaginn, svo að málið væri ekki tafið að öþörfu.

Hv. þm. minntist síðast ofur lítið á prests-kosningarnar í sambandi við það, sem getur um í frv., að það væri ekki hentugt, að svona aðstoðarprestur gæti farið víða til þess að „agitera“ fyrir sig, ef svo mætti orða það. Biskup tekur fram, að það væri kannske ekki réttlátt gagnvart öðrum prestum, en hv. þm. Barð. hélt, að þetta væri til bóta einmitt, svo að viðkomandi sóknarfólk í fleiri sóknum væri kunnugra þeim umsækjendum, sem til kæmu, því að eins og hann endaði á væri eins og himinn og jörð væru að forganga, þegar prests-kosningar færu fram. Ég verð að segja, að ég er honum sammála í því, að það er mjög hvítleitt, og ef ég ætti að greiða atkvæði um það einhverntíma, hvort söfnuðurinn ætti að kjósa eða kirkjustjórnin ætti að skipa prestana, þá væri ég með því síðara, en það er ekki til umr.

Umr. frestað.

Á 80. fundi í Ed., 5. maí, var fram haldið 2. umr. um frv.

Frsm. (Ingólfur Flygenring): Herra forseti. Út af því, að á síðasta fundi, þegar þetta mál var tekið fyrir, óskaði hv. þm. Barð. (GísJ) eftir svörum við nokkrum spurningum, hef ég reynt að afla mér upplýsinga um þetta og skal skýra frá því.

Það er í fyrsta lagi fsp. um prestakallasjóð. Það er þannig, að sé sóknarprestí falið að þjóna nágrannaprestakalli, þá fær hann að auki fyrir það starf hálf byrjunarlaun sóknar-prests. Hinn helmingur launanna rennur í prestakallasjóð, og er sá sjóður undir stjórn kirkjuráðs. Honum skal varið til eflingar kristniliði þjóðarinnar svo og mannúðar- og líknarstarfsemi. Hliðstæður þessu er lækni-s-héraðs-sjóður, sem fær tekjur sínar á svipaðan hátt, og þeim er varið til endurbóta á lækni-s-bústöðum o. fl. Tekjur prestakallasjóðs hafa undanfarin ár verið 100–150 þús. kr. árlega. Sjóðurinn er í dag að upphæð 900 þús. kr. Óveitt prestaköll eins og stendur eru 12, og eru prestar settir í nokkur þeirra núna til bráða-birgða. — Annað var það ekki, sem ég minnst að hv. þm. hafi beðið um upplýsingar um.

ATKVGR.

Brtt. 715 samþ. með 9:2 atkv.

Alpt. 1954. C. (74. löggjafarþing).

1. gr., svo breytt, samþ. með 10 shlj. atkv.
2. gr. samþ. með 10 shlj. atkv.
- Fyrirsögn samþ. án atkvgr.
- Frsv. vísað til 3. umr. með 10 shlj. atkv.

Á 81. fundi í Ed., s. d., var frv. tekið til 3. umr. (A. 756).

Of skammt var liðið frá 2. umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 12 shlj. atkv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frsv. samþ. með 12 shlj. atkv. og afgr. til Nd.

Á 85. fundi í Nd., 6. maí, var frv. útbýtt eins og það var samþ. við 2. og 3. umr. í Ed. (A. 756).

Á sama fundi var frv. tekið til 1. umr.

Of skammt var liðið frá útbýtingu frv. — Afbrigði leyfð og samþ. með 21 shlj. atkv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frsv. vísað til 2. umr með 19 shlj. atkv. og til menntmn. með 19 shlj. atkv.

Á 89. fundi í Nd., 10. maí, var frv. tekið til 2. umr. (A. 756, n. 789).

Frsm. minni hl. (Kjartan J. Jóhannsson): Herra forseti. Menntmn. hefur rætt þetta frv. á nokkrum fundum. Það hefur ekki getað orðið samkomulag um það í n. að mæla með samþykkt þess, en við hv. 7. þm. Reykv. (KS) höfum ekki viljað verða meinsmenn þess, að það gæti náð fram að ganga á þessu þingi, og leggjum til, að það verði samþ. óbreytt.

Um rök fyrir þessu máli get ég vísað til þeirrar grg., sem komið hefur fram við flutning í hv. Ed.

Páll Þorsteinsson: Herra forseti. Það atvikaðist svo, þegar menntmn. þessarar d. tók þetta frv., sem hér liggur fyrir, til afgreiðslu, að þá voru tveir nm. fjarstaddir. Hins vegar var ég staddur á fundi n., þegar málið var afgreitt, en hef þó ekki skrifað undir nál, sem útbýtt hefur verið og prentað er á þskj. 789. Vil ég því leyfa mér að fara um málið örfáum orðum.

Það mun hafa verið á þinginu 1951, að hér var til meðferðar frv. um allmikla fækkun á prestaköllum í landinu. Það frv. var að sönnu samþykkt, en jafnframt ákveðið, að þegar á næsta ári, eftir að það var samþ., skyldi fara fram gagnger endurskoðun á prestakallaskipuninni. Þeim ákvæðum var fylgt og þau lög, sem nú gilda um skipun prestakalla, sett á þinginu 1952.

Í frv. því, sem þá var lagt fyrir þingið, var gert ráð fyrir því, að stofnuð yrðu tvö embætti presta, sem hefðu ekki fast aðsetur, heldur ferðuðust um og gegndu prestsþjónustu þar, sem á þyrfti að halda hverju sinni. Niðurstaðan varð þó sú við setningu þeirrar löggjafar,

að þetta var fellt úr frv., svo að sú skipun, sem þar var stefnt að að fá, hefur ekki komið til framkvæmda enn þá.

Nú á þessu þingi var flutt af hv. menntmn. Ed. að tilhlutun biskups og kirkjumrh. frv. það, sem hér liggur nú fyrir, um það, að biskupi sé heimilt að ráða prestvígðan mann til þess að gegna prestsþjónustu um stundarsakir í þeim prestaköllum, þar sem prestur er veikur eða kallið er prestslaust af öðrum ástæðum. Enn fremur var flutt í hv. Ed. af hv. þm. Vestm. (JJós) annað frv. um að stofna nýtt prests-embætti í Vestmannaeyjum.

Þegar þessi mál koma til þessarar hv. d., er búið að fella þau saman í hv. Ed. á þann hátt, að í stað frv. hv. þm. Vestm. (JJós) um sérstakt prestakall í Vestmannaeyjum er bætt við frv. menntmn. Ed. því ákvæði, að biskupi skuli heimilt að ráða aðstoðarprest að Vestmannaeyjaprestakalli, enda njóti hann hálfra embættislauna, er greiðist úr ríkissjóði. Þetta ákvæði er, að ég ætla, nýmæli í löggjöfinni um skipun prestakalla, því að ekki er gert ráð fyrir því, að þetta embætti verði auglýst og að þar fari fram kosning á presti, eins og venja er, þegar prestsembætti eru skipuð, og ekkert er tekið fram um það, hvaða skyldur á að leggja prestinum á herðar gegn þessum hálfu launum, sem hann á að njóta úr ríkissjóði. Ekki er heldur neitt tekið fram um það í frv., hvernig verkaskipting á að verða milli þessa aðstoðarprests, sem nýtur hálfra launa, og þess manns, sem nú hefur embætti sóknarprests í Vestmannaeyjum á hendi. Í frv. segir ekkert heldur um það, til hve langs tíma þessi ráðning á að gilda, hvort hér á að vera ráðinn maður til ákveðins tíma, allt að 3 ára, eins og

til er tekið um umferðarprestinn, eða hvort þetta á að vera maður ráðinn jafnvel til lífs-tíðar eins og þeir, sem fá embætti eftir að prestskosning hefur farið fram.

Í lögunum um skipun prestakalla eru viss ákvæði um skyldur og réttindi presta, t. d. um embættisbústaði þeirra og því um líkt. Ekki er hægt að ráða af þessu frv., hvernig með þau atriði skuli farið gagnvart þeim aðstoðarpresti, sem gert er ráð fyrir að settur verði.

Þegar þetta mál var rætt í n., þá virtist mér, að þessi atriði væru dálítið óljós, og ég tók þá afstöðu í n., að mér fyndist ekki óeðlilegt, að afgreiðsla þessa máls yrði látin biða til haustsins, svo að betra tóm gæfist til þess að glöggva sig á þessum atriðum og málinu í heild. Af þeim ástæðum skrifaði ég ekki undir nál., sem minni hl. n. hefur gefið út.

Ég vil ekki leggja dóm á það, hvort nauðsyn beri til þess á vissum tímum árs sérstaklega að auka prestsþjónustu í Vestmannaeyjum frá því, sem nú er. En mér virðist, að það muni þó sízt koma í bága yfir hásumarið, þótt þessu máli yrði frestað til haustsins, þar sem vitað er að samgöngur yfir hásumarið eru greiðar við Vestmannaeyjar og fólk á þeim tíma mun færra þar en t. d. á vertíðinni, þegar margt aðkomumanna safnast þangað á staðinn.

Ég vildi aðeins með þessum orðum gera grein fyrir því, hvaða afstöðu ég tók til málsins í n., en ég hef ekki hugsað mér að gefa út sérstakt nál. um málið.

Umr. frestað, en frv. var ekki á dagskrá tekið fram.